

ISSN 2822 - 0617 (Online) ISSN 2822 - 1141 (Print)

วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล

Arts and Culture Journal of the Lower Moon River

กำหนดออก ปีละ 3 ฉบับ (วาระการออกราย 4 เดือน)

ฉบับที่ 1 (มกราคม ถึง เมษายน) | ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม ถึง สิงหาคม) | ฉบับที่ 3 (กันยายน ถึง ธันวาคม)

ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง สุขทอง อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.จิรายุ ทรัพย์สิน รองอธิการบดีฝ่ายยุทธศาสตร์การยกระดับคุณภาพการศึกษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีรวัส อินทวิ ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

นายสุดใจ สะอาดยิ่ง ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สารภี วรรณตรง ผู้ทรงคุณวุฒิประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
นายฉัตรเอก หล้าล้ำ ผู้ทรงคุณวุฒิประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
นางลาววัลย์ งามชื่น ผู้ทรงคุณวุฒิประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

บรรณาธิการ อาจารย์ ดร.วิจิตรา โพธิสาร รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

กองบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการ ภายนอกมหาวิทยาลัย

ระดับชาติ

รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม วงศ์พงษ์คำ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.พุทธิรักษ์ ปรานนอก	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิศักดิ์ จำปาแดง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ประดิษฐ์ นาริรักษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
รองศาสตราจารย์ ดร.อัศนีย์ เปลี่ยนศรี	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน วัชรชีโนรส	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คำภีร์ภาพ อินทะนุ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติพงษ์ ประชาชาติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิชชาณัฐ ตูจินดา	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
อาจารย์ ดร.นราวิทย์ ดาวเรือง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อาจารย์ ดร.วศิน โกมุท	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

กองบรรณาธิการ ภายนอกมหาวิทยาลัย

ระดับนานาชาติ

Professor Dr.Irom Gambhir Singh	Manipur University, India
Assoc. Prof. Dr.Zijun Shen	Sichuan University of Media and Communications, China
Assoc. Prof. Dr.Tikaram Poudel	Kathmandu University, Nepal

Asst. Prof. Dr. Inam Ullah Khan	Multimedia University, Malaysia
Asst. Prof. Dr.Chingtham Diana Devi	Manipur University, India
Dr.Maleeny Phinith	National University of Laos, Lao People's Democratic Republic

กองบรรณาธิการ ภายในมหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัคราพร สุขทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สยาม ระโส	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัชวาล สนิทสันเทียะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์กานต์ กาญจนพิมาย	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
อาจารย์ ดร.ธงชัย สุขแสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
อาจารย์ ดร.วิโรจน์ ทองปลิว	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
อาจารย์ ดร.ศิวาพร พยัคมนันท์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ทีมสนับสนุนงานวารสาร สังกัดสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

นายสมชาย มิถุนดี	นายพัทธ์ สุทธิประภา	นางสาวณฤดี แปลงดี	นายอนุชา ถือสมบัติ
นางนิมิตรา บุตรกันหา	นายพิพัฒน์ วิถี	นางสาวพวงฤดี สุขใส	นายทวีวัฒน์ มูลจัด
นางสาวนุชสร่า พันแก้ว	นายเสรี มาลทอง	นางสาวอัญชิสา สมบัติพิทักษ์สุข	
นางสาวทองพันธ์ แพใหญ่	นางสาวอัศฎา คงสุข		

สำนักงาน วารสารสำนักศิลปะและวัฒนธรรม อาคาร 38 ชั้น 1 สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
186 หมู่ 1 ถ.สุรินทร์-ปราสาท ต.นอกเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์ 32000 โทรศัพท์ 0 4451 5227
อีเมล acj.lmr@srur.ac.th เว็บไซต์ <https://so07-mi.tci-thaijo.org/index.php/acj>

บทสรุปผู้บริหาร

วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล ได้เริ่มต้นตีพิมพ์ผลงานวิชาการ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ปีการศึกษา 2549 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2568 ซึ่งเป็นปีที่ 14 โดยวารสารได้มีการปรับปรุงรูปแบบ ปรับกองบรรณาธิการ ปรับขอบเขต รูปแบบวารสาร และการบริหารจัดการวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์ TCI กองบรรณาธิการได้เปิดรับบทความ 2 ประเภท คือ บทความวิจัย และบทความวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วารสารมีกำหนดการออกปีละ 3 ฉบับ (วารสารออกราย 4 เดือน) ได้แก่ ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม ถึง เมษายน ฉบับที่ 2 ประจำเดือน พฤษภาคม ถึง สิงหาคม และฉบับที่ 3 ประจำเดือน กันยายน ถึง ธันวาคม ขอบเขตของวารสาร ได้แก่ 1) ศิลปวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) สหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิต 3) การศึกษา และบูรณาการศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์และสืบสาน และ 4) เศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม บทความที่ส่งเข้ามาจะได้รับการประเมินคุณภาพของผลงานทางวิชาการ โดยผู้ประเมินซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน ซึ่งพิจารณาแบบปกปิดรายชื่อทั้งผู้เขียนบทความ ผู้ประเมิน และผู้ที่เกี่ยวข้อง (Double Blind Review)

ในปี พ.ศ. 2568 นี้ วารสารได้ถูกจัดให้เป็น วารสารกลุ่มที่ 1 (TCI Tier 1) โดย ศูนย์ TCI ให้คำรับรองคุณภาพวารสาร ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2568 - 31 ธันวาคม 2572 ซึ่งเป็นมาตรฐานการรับรองการดำเนินการวารสารของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ที่มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ และนานาชาติ

ทั้งนี้วารสารจะดำเนินงานตามกรอบจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ (Publication Ethics) อย่างเคร่งครัด ทั้งนี้วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูลหวังเป็นอย่างยิ่งว่านักวิจัย นักวิชาการ จะส่งผลงานเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานทางวิชาการในวารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล วารสารขอเชิญชวนส่งผลงานวิชาการมายังวารสารเพื่อที่เราจะได้ประเมินคุณภาพและตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานทางวิชาการของท่านต่อไป อนึ่งที่สำคัญวารสารขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่สละเวลาในการกลั่นกรองคุณภาพผลงานวิชาการให้มีคุณภาพ โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารนี้จะเป็นแหล่งเรียนรู้และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีรวัส อินทวิ
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ที่ปรึกษา

บทบรรณาธิการ

วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล มีขอบเขตการตีพิมพ์ของวารสาร ได้แก่ 1) ศิลปวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) สหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิต 3) การศึกษาและบูรณาการศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์และสืบสาน และ 4) เศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม โดยในปีที่ 14 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน พฤษภาคม – สิงหาคม พ.ศ. 2568 มีบทความ จำนวน 20 บทความ เป็นออกเป็นบทความวิจัย จำนวน 20 เรื่อง ได้แก่

- 1) การศึกษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ชนเผ่าไทยลาว อำเภอฟุไทสง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างสรรค์รูปแบบการแสดงชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุไทสง
- 2) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการออกแบบและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่การพัฒนาแบบศิลปกรรมและผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสิงห์บุรี
- 3) The Impact of a Cultural Documentary on the Tibetan Jump Cao Gai Ceremony to Enhance Students' Learning Outcomes
- 4) รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากร บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์
- 5) An Analysis of Narrative Techniques in Award-Winning Chinese Mythological Animated Films (2015 - 2024)
- 6) นวัตกรรมทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์
- 7) การศึกษาและพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู
- 8) การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยผ่านทุนทางวัฒนธรรม ชุด ปวงราษฎร์น้อมถวายพระสุริยทัย
- 9) การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก
- 10) ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชน ในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น
- 11) Integrating English into Agricultural Tourism through the Khok Nong Na Model to Enhance Sustainable Livelihoods, Thailand
- 12) วิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากเรื่องสั้นของหลู่ซิน
- 13) รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
- 14) ต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านจรัส ตำบลบ้านจรัส จังหวัดสุรินทร์
- 15) รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาดนตรีอังกะลุงไทย
- 16) Cultural Heritage and Economic Innovation : The Role of Xiang-Opera in Changsha's Development
- 17) Power Structure and Interactive Mechanism in Chinese Traditional Opera Musical Improvisation : A Case Study of a Folk Professional Wuju Opera Troupe
- 18) Analysis and Theoretical Support for Polyphonic Folk Songs : A Comparative Study Between Zhuang and Dong People in Guangxi, China
- 19) ผลกระทบจากก้างปลา : กระบวนการมีส่วนร่วมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนริมน้ำเลย
- 20) The Critical Study of Intercultural Linguistics and Cultural Intelligence on Ethnocentrism : The Paradigm

อาจารย์ ดร.วิจิตรา โพธิสาร
รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
บทความวิจัย	
● การศึกษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ชนเผ่าไทยลาว อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อ การสร้างสรรครูปแบบการแสดงชุดลำเลินขมถื่นไทยลาวชาวพุทไธสง ▪ เสาวรัตน์ ทศตะ	233-248
● การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการออกแบบและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่การพัฒนารูปแบบเรขศิลป์และ ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสิงห์บุรี ▪ อาณัญ ศิริพิชญ์ตระกูล, ยุวดี พรธราพงศ์	249-264
● The Impact of a Cultural Documentary on the Tibetan Jump Cao Gai Ceremony to Enhance Students' Learning Outcomes ▪ Yezhu Song, Khachakrit Liamthaisong, Palatip Lunkun	265-280
● รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากร บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ▪ อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, ชนัญฐา กังวานศุภพันธ์, นิตานาถ แก้ววินัด	281-294
● An Analysis of Narrative Techniques in Award-Winning Chinese Mythological Animated Films (2015 - 2024) ▪ Rui Wang, Chakapong Phaetlakfa, Porawan Pattayanon	295-309
● นวัตกรรมทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ▪ อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, นภาพรรณ พัฒนฉัตรชัย, นิตานาถ แก้ววินัด	310-321
● การศึกษาและพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ▪ ชุตติพงศ์ คงสันเทียะ	322-336
● การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยผ่านทุนทางวัฒนธรรม ชุด ปวงราชภรณ์น้อมถวายพระสุริโยทัย ▪ ธิธาร์ตน์ ภูมิวัฒน์	337-350
● การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับเผยแพร่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก ▪ ศุภรรษตรา แสนวา	351-363
● ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮัตสับสองของประชาชน ในเขตตำบล พระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ▪ กนกวรรณ วังคะฮาด, ศุภาวรรณ หุตินุ	364-378

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทความวิจัย	
● Integrating English into Agricultural Tourism through the Khok Nong Na Model to Enhance Sustainable Livelihoods, Thailand ▪ Purisa Watcharenwong, Chaleomkiet Yenpdech	379-394
● วิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากเรื่องสั้นของหลู่ซิ่น ▪ เจื่อง ถิ หั่ง	395-410
● รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสีเผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ▪ พระเสกสรรค์ ฐานยุตโต (ศรีทน), ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, ภัญชวีย์ สุขแสน	411-421
● ต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านจรัส ตำบลบ้านจรัส จังหวัดสุรินทร์ ▪ วณมพร พาหะนิชัย, สุพัตรา วยะละนุ	422-436
● รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาดนตรีอังกะลุงไทย ▪ ณัฐฉา พิฤกษ์ศรี, ละอองดาว ภูสำรอง	437-448
● Cultural Heritage and Economic Innovation : The Role of Xiang-Opera in Changsha's Development ▪ Jiabi Yan, Chutima Maneewattana, Li Li	449-461
● Power Structure and Interactive Mechanism in Chinese Traditional Opera Musical Improvisation : A Case Study of a Folk Professional Wuju Opera Troupe ▪ Lu Huang, Nataporn Rattanachaiwong	462-475
● Analysis and Theoretical Support for Polyphonic Folk Songs : A Comparative Study Between Zhuang and Dong People in Guangxi, China ▪ Yi Li, Phakamas Jirajarupat	476-487
● ผลกระทบจากก้างปลา : กระบวนการมีส่วนร่วมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนริมน้ำเลย ▪ วีระนุช แยมี่ยม, ปิยะนุช เหลืองงาม, ไทยโรจน์ พวงมณี, สุปราณี สิทธิพรหม, ยิ่งศักดิ์ คชโคตร	488-503
● The Critical Study of Intercultural Linguistics and Cultural Intelligence on Ethnocentrism : The Paradigm ▪ Chaleomkiet Yenpdech	504-518

การศึกษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ชนเผ่าไทยลาว อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
เพื่อการสร้างสรรค์รูปแบบการแสดงชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง
Study of the Cultural Identity of the Southern Isan People, Thai-Lao Tribes in
Phutthaisong District, Buriram Province for the Creating Lam Plearn Performance
Format for the Thai-Lao Phutthaisong Area

เสาวรัตน์ ทศตะ^{1*}

Saowarut Thotsa^{1*}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์¹

Assistant Professor, Dr., Faculty of Education, Buriram Rajabhat University¹

*Corresponding author, e-mail: saowarut.th@bru.ac.th

วันที่รับบทความ: 31 มีนาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 8 พฤษภาคม 2568; วันตอบรับบทความ: 14 พฤษภาคม 2568

บทคัดย่อ

การศึกษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ชนเผ่าไทยลาวอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างสรรครูปแบบการแสดงชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง มีจุดมุ่งหมายวิจัย คือ 1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาแหล่งพื้นที่วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ชนเผ่าไทยลาว บ้านศีร์ษะแสด ตำบลมะเฟือง อำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ 2. เพื่อสร้างสรรครูปแบบการแสดงชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง กระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย ทำนองเพลง บทร้อง เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ใช้บรรเลง กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ปฏิบัติจำนวน 18 คน ประกอบไปด้วย นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ จำนวน 12 คน ผู้ประพันธ์เนื้อร้อง จำนวน 1 คน ผู้แต่งทำนองดนตรี จำนวน 1 คน ผู้ร่วมออกแบบท่ารำ จำนวน 2 คน ผู้ร่วมออกแบบเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ จำนวน 2 คน และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ประกอบไปด้วย ผู้วิพากษ์ชุดการแสดง จำนวน 3 ท่าน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ผู้หญิง จำนวน 12 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม โดยวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของชนเผ่าไทยลาว บ้านศีร์ษะแสด อำเภอฟุทไธสง เกิดจากการอพยพจากนครเวียงจันทน์ มาอาศัยอยู่หมู่บ้านศีร์ษะแสด หรือบ้านหัวแฮด ซึ่งเป็นชื่อเดิม โดยส่วนใหญ่จะเป็นเชื้อสายไทยลาวชัยภูมิ โดยใช้ทำนองลำเพลินในการแต่งเนื้อร้อง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่คงอยู่ในท้องถิ่น และภาษาสำเนียงที่นิยมใช้ภาษาลาวสำเนียงชัยภูมิ และบทร้องสื่อให้เห็นถึงเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นที่ปรากฏควบคู่กับเครื่องดนตรีโปงลางพื้นบ้านอีสาน และการสร้างสรรค์ชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง งานวิจัยนี้ได้สร้างสรรค์ท่ารำเปรียบเทียบกับท่าลำเพลินแบบดั้งเดิม และท่ารำปรากฏในชุดการแสดงทั้งหมดมีจำนวน 5 ท่า ได้แก่ ท่าที่ 9 ท่าที่ 10 ท่าที่ 11 ท่าที่ 35 และท่าที่ 51 และท่ารำอื่น ๆ ใช้ท่าแม่บทอีสาน ทั้งนี้เพื่อให้มีชุดการแสดงประจำท้องถิ่นสามารถนำไปเผยแพร่ และปรับปรุงให้เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของชนเผ่าไทยลาว อำเภอฟุทไธสง ให้คงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: เอกลักษณ์, วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้, เผ่าไทยลาว, การสร้างสรรค์, รูปแบบการแสดงชุดลำเพลิน

Abstract

The study of the cultural identity of the southern Isan people, specifically the Thai-Lao tribes in Phutthaisong District, Buriram Province, for the creation of a Lam Ploen performance format for the Thai-Lao Phutthaisong area aimed to: 1. Explore the historical and cultural background of the

Southern Isan Thai-Lao tribes in Phutthaisong district residing in Ban Sira Raet, Ma-fuang Subdistrict, Phutthaisong District, Buriram Province. 2. Create a Lam Plearn performance format entitled “Lam Ploen Chom Thin Thai-Lao Chao Phutthaisong”, focusing on choreography, costumes, melody, lyrics, and traditional musical instruments. The sample group consisted of 18 individuals selected through purposive sampling: 12 female students majoring in Performing Arts from the Faculty of Education, Buriram Rajabhat University; one lyricist; one composer; two choreography designers; two costume and accessory designers; and three expert reviewers of the performance. Data collection involved both documentary research and fieldwork. The data were analyzed and presented using descriptive analysis. The findings revealed that the Thai-Lao community in Ban Sira Raet (formerly known as Ban Hua Haet) originated from migrations from Vientiane. Most villagers are descendants of the Thai-Lao from Chaiyaphum. The research composed the lyrics in Lam Ploen style, a musical form unique to the region, using the Chaiyaphum Lao dialect to reflect the community’s identity. The lyrics, together with the use of pong lang—a traditional Isan musical instrument—convey the essence of local culture and tradition. The performance creation includes a blend of newly choreographed dance movements and traditional Lam Ploen gestures. Five original dance moves (No. 9, 10, 11, 35, and 51) were developed and incorporated alongside basic Isan classical movements. The research’s intention is to establish this performance as a cultural signature of the Thai-Lao tribes in Phutthaisong district, preserving and promoting it as a local heritage for future generations.

Keywords: Identity, Southern Isan Folk Culture, Thai-Lao Tribe, Creativity, Lam Ploen Performance Format

บทนำ

ตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คือ การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องกับกลุ่มชุมชน กลุ่มชน ยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นตน เป็นความสัมพันธ์ที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นเป็นตำนาน เกิดความภูมิใจในตัวตน ซึ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จำแนกออกเป็น 7 สาขา ได้แก่ สาขาศิลปะการแสดง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน สาขากีฬา ภูมิปัญญาไทย สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล สาขาภาษา ยกตัวอย่างเช่น เครื่องดนตรีไทย ต่าง ๆ นาฏศิลป์การละคร ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้าที่แสดงสถานภาพทางสังคม เครื่องจักสานภาชนะเครื่องใช้ประจำบ้านที่ทำจากวัสดุดิบในท้องถิ่น เครื่องรัก นิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้านบสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม กระบี่กระบอง มวยไทย การแสดงความเคารพแบบไทย การทำขวัญข้าว พิธีไหว้ครู การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน เป็นสิ่งที่สืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตอันดั้งเดิมและ ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในท้องถิ่นนั้น (กันยารัตน์ เครือเย็น และ สุวรรณีย์ ห้วยหงษ์ทอง, 2563)

ศิลปะการแสดงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือเรียกอีกอย่างว่าภาคอีสาน เป็นศิลปะที่เกิดจากการลอกเลียนแบบท่าทางการทำมาหากิน การทำงานในชีวิตประจำวัน การฟ้อนรำมีลักษณะเรียบง่าย กระฉับกระเฉง ไม่ค่อยมีความอ่อนช้อย แต่มีท่าทางและลีลางดงาม การฟ้อนรำของชาวอีสานมีลักษณะอัน เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่น และความเป็นอยู่ของกลุ่มชน การแสดงพื้นบ้านอีสานจึงเป็น การแสดงที่สะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชนในภาคอีสาน ทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ ทำให้มีความหลากหลายของการแสดง และมีสีสันเพิ่มชิ้นการฟ้อนของภาคอีสานได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสถานศึกษาแต่ละแห่งได้ประดิษฐ์ชุดการแสดงขึ้นอย่างมากมายและพัฒนาชุดการแสดงของ ภาคอีสาน โดยมีการประดิษฐ์คิดค้นและพัฒนาชิ้นใหม่ ตลอดจนได้มีการปรับปรุงท่าฟ้อนและดนตรี

ให้เข้ากับยุคสมัยอยู่เสมอถ้าไม่อนุรักษ์เอาไว้ก็จะสูญหายไปตามกาลเวลา ซึ่งชุดการฟ้อนของแต่ละชุดได้ประดิษฐ์ ขึ้น นั้น ก็เพื่อจะได้เผยแพร่ความรู้และฝึกอบรมแก่บุคคลในท้องถิ่น เพื่อเป็นผู้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมอีสานสืบต่อไป ประเพณีการเล่นพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่ประชาชนร่วมกันทำขึ้น เพื่อให้เกิดความสนุกสนานแต่ละท้องถิ่นหรือตำบล หมู่บ้าน บางอย่างอาจเหมือนกันกับท้องถิ่นอื่น และบางอย่างอาจแตกต่างกันไปตามความนิยมในท้องถิ่น (สุนิศา โพธิ์แสนสุข, 2565)

จังหวัดบุรีรัมย์เป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมทั้งนี้ เป็นผลมาจากสภาพ ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีเขตติดต่อกับจังหวัด นครราชสีมา สุรินทร์ มหาสารคาม และประเทศกัมพูชา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเขมรต่ำ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้จังหวัดบุรีรัมย์ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทั้งแบบไทยภาคกลางจาก จังหวัด นครราชสีมา ไทยอีสาน เขตติดต่อด้านจังหวัดมหาสารคามและวัฒนธรรมเขมรจากทาง ด้านจังหวัดสุรินทร์และ ประเทศกัมพูชา การละเล่นของชาวบุรีรัมย์ก็มีทั้งที่เป็นแบบไทยกลาง ไทยลาวและไทยเขมร โดยเฉพาะการละเล่นแบบ ไทยเขมรดังกล่าวนี้นี้ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับ การละเล่นในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ ทั้งนี้เพราะดินแดนแถบนี้มี ลักษณะวัฒนธรรม เป็นแบบไทยเขมร ลักษณะที่กล่าวมานี้จึงทำให้วัฒนธรรมของจังหวัด บุรีรัมย์มีความคล้ายกันกับ วัฒนธรรมของประเทศกัมพูชา ทำให้มีความหลากหลายของ วัฒนธรรมประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร กลุ่มชาติ พันธุ์ไทยลาว กลุ่มชาติพันธุ์ไทยกูย และกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราช เกิดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญสร้างความประทับใจแก่ผู้ที่มาเยือน (อำนวย คมกริช และ สิทธิศักดิ์ จำปาแดง, 2565)

สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่ได้จัดหลักสูตรให้ ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้ศิลปะการแสดง ทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ซึ่งผู้สอนได้สอดแทรกเนื้อหา ด้านทักษะการ ปฏิบัติและวัฒนธรรมที่เป็นท้องถิ่น งานวิจัยนี้จึงเล็งเห็นความสำคัญของการรวบรวมองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ ที่เป็น วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์และสืบทอดให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาและปฏิบัติ อีกทั้งยังได้องค์ความรู้บริบทพื้นที่ในด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ของท้องถิ่น ดังนั้นจึงได้ศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน อีสานใต้ที่เป็นศิลปะการแสดงที่ยังคงอยู่ และเป็นชนเผ่าไทยลาวที่อยู่ในเขต อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดบุรีรัมย์ และได้ เล็งเห็นประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่ที่มีชนเผ่าไทยลาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากอีกทั้งในชุมชนท้องถิ่นมี วัฒนธรรมที่ยังคงอนุรักษ์และเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนด้านศิลปะการแสดง ทำนองดนตรีที่ใช้รวมถึงการผลิตลวดลายผ้า ในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในการผลิตผ้าถือเป็นต้นกำเนิดด้านหัตถศิลป์ในยุคต้น ๆ และที่สำคัญเพื่อสร้าง รูปแบบการแสดงขึ้นใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น จากข้อมูลทั้งพื้นที่วิจัย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ ในการ จัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา และเพื่อประยุกต์ใช้สำหรับการบริการ วิชาการด้านการแสดงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาแหล่งพื้นที่วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ชนเผ่าไทยลาว บ้านศีร์ษะแสด ตำบลมะเฟือง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อสร้างสรรค์รูปแบบการแสดงชุด ลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง กระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย ทำนองเพลง บทร้อง เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ใช้บรรเลงประกอบชุดการแสดง

บททวนวรรณกรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องอาทิเช่น ลักษณะ เกียรติพันธ์ และคณะ (2564 : 1) กล่าวถึงการศึกษาสภาพการณ์และ ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมไทยลาวครั้งในอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดสุพรรณบุรี และพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิง สร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมดังกล่าว พบว่าชุมชนลาวครั้งมีประวัติศาสตร์ยาวนานเกือบ 200 ปี มีอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการแลกเปลี่ยนและอนุรักษ์วัฒนธรรมสามารถส่งเสริมการ เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เห็นถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ในพื้นที่ได้ชัดเจนมีความ โดดเด่นทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน และสามารถนำมาสู่งานการแสดงเชิงสร้างสรรค์ได้

อัญชลี พลบุญ (2560 : 11) ได้กล่าวว่าการออกแบบท่ารำ โดยใช้หลักทฤษฎีของนาฏศิลป์การแสดงออก ด้วยท่าทาง เพื่อสื่อความหมายและอารมณ์ตามหลักของคัมภีร์ นาฏยศาสตร์ด้วยการฟ้อนรำที่ใช้ลีลาท่าที่ 3 ลักษณะ

ได้แก่ การพ้อนรำเพื่อสร้างสรรค์ความงามบริสุทธิ์ ของท่ารำการพ้อนรำเพื่อถ่ายทอดความหมายและอารมณ์ความรู้สึก การพ้อนรำเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวในวรรณกรรมด้านการแต่งกาย โดยคำนึงถึงทฤษฎีทางทัศนศิลป์มาเป็นกรอบด้านดนตรีได้แนวความคิดในการสร้างบทเพลง จากการสร้างการแสดงนาฏลีลาเยอบูชาแด่นางของชาวเยอมาเป็นหลัก ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบอีสานใต้ และเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เรามีอยู่มาจัดวางให้เป็นปัจจุบันผสมผสาน ภูมิปัญญาในแต่ละเรื่องไว้อย่างกลมกลืน เพื่อให้การสืบทอดแก่สังคมและเยาวชน จึงเป็นหลักในการสร้างรูปแบบการแสดงโดยการใช้น้ำรำเพื่อสื่ออารมณ์และท่าทางให้ชัดเจน

กันยารัตน์ เครียวเซ่น และ สุวรรณี ห้วยหงษ์ทอง (2563 : 42) กล่าวถึงการศึกษาและพัฒนาออนไลน์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน ประกอบไปด้วย คลาสหลัก จำนวน 9 คลาส ได้แก่ 1) คลาสการแสดงพื้นบ้านอีสาน 2) คลาสชื่อการแสดง 3) คลาสที่มาของการแสดง 4) คลาสรูปแบบการแสดง 5) คลาสเนื้อเรื่องที่แสดง 6) คลาสเพลงประกอบ 7) คลาสผู้แสดง 8) คลาสอุปกรณ์การแสดง 9) คลาสท่าทาง โดยมีคลาสการแสดงพื้นบ้านอีสานเป็นคลาสที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงทั้ง 9 คลาส เพื่อแสดงเนื้อหา ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพ้อนอีสานในแต่ละชุดพ้อน ดังนั้น 9 คลาสที่กล่าวมาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาในด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน

อำนาจ คมกริช และ สิทธิศักดิ์ จำปาแดง (2565 : 302 - 303) กล่าวถึงผลวิจัยพบว่า 1) การพัฒนารูปแบบการแสดง พื้นบ้านส่งเสริมหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ ภายใต้เงื่อนไขการพัฒนา 3 ระยะ ประกอบด้วย 1.1) ระยะก่อนการสร้างงาน 1.2) ระยะการสร้างงานและ 1.3) ระยะ หลังการสร้างงาน นำไปสู่การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงพื้นบ้านที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ ของพื้นที่ และ 2) การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงพื้นบ้านส่งเสริมหมู่บ้านท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ ได้เลือกการแสดงศิลปวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ทั้ง 4 เผ่าของ จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย 2.1) การแสดงเรียมตรดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร 2.2) วัฒนธรรม การสักการะปราสาทเมืองต่ำของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว 2.3) การแสดงเรียมอันเรและแกลมอ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกูย และ 2.4) การทำข้าวเม่าของของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราช มาสร้างสรรค์เป็นการแสดงในชื่อชุด “โรบ่าบุรีสี่เผ่า” โดยมีเนื้อเรื่องเป็น 4 ภาษาตามชาติพันธุ์ สร้างสรรค์ดนตรีที่สื่อความหมายถึงวัฒนธรรมได้ชัดเจน รวมถึงการแต่งกายที่มาจากวิถีชีวิต และการออกแบบท่ารำที่กลมกลืนกันตลอดการแสดงและการแปรแถวของ แต่ละการแสดงทำให้เกิดความน่าสนใจ เพื่อใช้ในการแสดงหลักในหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์

นุชรินทร์ พลแสน และ สุภาวดี โพธิ์เวชกุล (2562 : 162) กล่าวว่าผลการวิจัยพบว่าการแสดงพ้อนพื้นบ้านอีสานของวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์สามารถแบ่ง แนวคิดได้ทั้งหมด 5 กลุ่มได้แก่ 1. กลุ่มชาติพันธุ์ 2. กลุ่มการเล่น 3. กลุ่มประกอบ ทำนองลำ 4. กลุ่มวิถีชีวิต 5. กลุ่มประเพณีและพิธีกรรม และแบ่งรูปแบบตามลักษณะเครื่องนุ่งห่มโดยยึดเกณฑ์การนุ่งผ้าที่แตกต่างกันได้ทั้งหมด 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 การนุ่งผ้าถุงยาว รูปแบบที่ 2 การนุ่งผ้าถุงสั้น รูปแบบที่ 3 การนุ่งโจง กระเบน และรูปแบบที่ 4 การนุ่งผ้าเตี่ยว ขั้นตอนการออกแบบเครื่องแต่งกายมีทั้งหมด 4 ขั้นตอนประกอบด้วย 1.การสร้างแนวคิด 2.ขั้นตอนการออกแบบเครื่อง แต่งกาย 3.ปรับปรุงแก้ไข และ 4. นำออกเผยแพร่

อัครพร สุขทอง และคณะ (2566 : 146) กล่าวว่าการศึกษาสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” สามารถใช้เป็นสื่อกลางในการแสดงถึง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นสุรินทร์ การอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาผ้าไหมพื้นเมือง รวมถึงการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาช่างศิลป์ท้องถิ่นด้านผ้าไหมให้เป็นที่รู้จักในแวดวง สังคมชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติสืบต่อไป

อนุชิต สีโมรส และคณะ (2565 : 164) การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ จะคำนึงถึงความเหมาะสมในการนำไปใช้ ส่วนมากได้แนวมาจากสภาพความเป็นอยู่ของคน พื้นบ้าน การทำมาหากิน อุตสาหกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในแต่ละท้องถิ่น ที่แสดงออกเพื่อเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น ของตน ซึ่งอาจเรียกการพ้อนรำแบบที่ปรับปรุงขึ้นว่า “การพ้อนพื้นบ้าน”

สรุป งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า ชีวิตส่วนใหญ่ติดอยู่กับขนบประเพณี พิธีกรรม รักถิ่นฐานอารยธรรม และเป็นแหล่งศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในการปฏิบัติในขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้เกิดศิลปะการพ้อนการแสดงเข้ามาเพื่อแสดงออกถึงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และการสร้างสรรค์การแสดงที่

ยังคงนำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นนำมาเป็นแบบอย่างแต่สร้างรูปแบบให้แตกต่างโดยจากการประดิษฐ์ชุดการแสดงขึ้นใหม่ ทำรำ เพลง ทำนอง เนื้อร้อง เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ของชนเผ่าไทยลาว พุทโธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างสรรค์รูปแบบการแสดงชุดรำลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทโธสง มีกรอบการวิจัยดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

1.1 ประชากร ได้แก่ บุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ของชนเผ่าไทยลาว พุทโธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างสรรค์รูปแบบการแสดงชุดรำลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทโธสง

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป รายละเอียด ดังนี้

1. ผู้รู้ ได้แก่ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลพุทโธสง จำนวน 2 คน ผู้ใหญ่บ้านบ้านศรีชะแรด จำนวน 1 คน ชาวบ้านตำบลมะเฟือง จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 8 คน

2. ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ จำนวน 18 คน ประกอบไปด้วย นักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ จำนวน 12 คน ซึ่งผ่านการเรียนรายวิชาศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานใต้, ผู้ประพันธ์เนื้อร้อง จำนวน 1 คน เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการแต่งเนื้อเพลงพื้นบ้านอีสานใต้, ผู้แต่งทำนองดนตรี จำนวน 1 คน เป็นคุณครูสอนวิชาดนตรี ซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านการแต่งทำนองดนตรีพื้นบ้านอีสาน ผู้ร่วมออกแบบทำรำ จำนวน 2 คน เป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงพื้นบ้านในท้องถิ่น และผู้ร่วมออกแบบเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ จำนวน 2 คน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้เกี่ยวกับลายผ้าและเครื่องประดับในท้องถิ่น

3. ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ผู้วิพากษ์ชุดการแสดง (กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ) จำนวน 3 ท่าน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และกล้องวิดีโอ โดย แบบสัมภาษณ์ ดำเนินการหาความเที่ยงตรงจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ได้ค่าความเที่ยงตรงของประเด็นคำถามและวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ระหว่าง 0.67 – 1.00 จากนั้นดำเนินการปรับแก้ข้อคำถามก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลและแหล่งข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ระดับได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นหลักโดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1.1 ติดต่อประสานงานล่วงหน้าไปยังบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อขออนุญาตทำ

1.2 เดินทางเข้าพื้นที่เพื่อแนะนำตนเองต่อบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นายกและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนขออนุญาตผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านในหมู่บ้าน พร้อมทั้งขอคำแนะนำสำหรับการเก็บข้อมูล

1.3 สร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้านในหมู่บ้าน

1.4 นัดหมายกับผู้ที่จะให้ข้อมูล สอบถาม สัมภาษณ์ ผู้พ้อง เพื่อที่จะทำการบันทึกข้อมูล

1.5 บันทึกข้อมูลทั้งหมดลงเทปบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพ ทั้งนี้ได้แบ่งแยกข้อมูลออกเป็น 3 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ ความเป็นมาของพื้นที่วิจัย ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อในเขตอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

1) ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของพื้นที่วิจัย อำเภอพุทไธสง ได้แก่ ความเป็นมาบริบทของอำเภอพุทไธสง ข้อมูลชนเผ่าไทยลาวที่อาศัยอยู่ในอำเภอพุทไธสง

2) ข้อมูลเกี่ยวกับนาฏกรรมที่ปรากฏในประเพณีในเขตพื้นที่วิจัย ได้แก่ ศิลปะการแสดงท้องถิ่นในเขตอำเภอพุทไธสง

3) ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมในเขตพื้นที่วิจัย ได้แก่ วัฒนธรรมที่ปรากฏในเขตพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 3 ส่วนนี้ได้ใช้วิธีการสำรวจ สังเกต บันทึกเสียงบันทึกภาพ การสัมภาษณ์วิทยากรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านในหมู่บ้าน

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ บทความ วรรณกรรม รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา หนังสือต่าง ๆ ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวม ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดังนี้ 1) สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ 2) สำนักหอสมุด จังหวัดบุรีรัมย์ 3) ศูนย์วัฒนธรรมอีสานใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลหลัก ใช้ข้อมูลจากเอกสารตำรา ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสนับสนุน โดยมีรายละเอียดในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของพื้นที่วิจัย อำเภอ พุทไธสง เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม และจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ แล้วนำมาบันทึกเรียบเรียงโดยจัดลำดับให้มีความสัมพันธ์กันทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเขตพื้นที่วิจัย

2. ข้อมูลเกี่ยวกับนาฏกรรมที่ปรากฏในประเพณีในเขตพื้นที่วิจัย เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก โดยทำการวิเคราะห์กับองค์ประกอบที่สำคัญลักษณะการฟ้อนเครื่องดนตรี เครื่องแต่งกายของนาฏกรรมในประเพณีที่ปรากฏในเขตพื้นที่วิจัย

3. ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ปรากฏ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก โดยทำการวิเคราะห์ด้วยองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ ความเป็นมา เนื้อร้อง ขั้นตอนการฟ้อน รูปแบบ เครื่องแต่งกาย เพื่อให้ทราบถึงนาฏกรรม และค่านิยมของชุมชนต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งแยกข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ตอนดังนี้ คือ

ตอนที่ 1 ศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งพื้นที่วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ชนเผ่าไทยลาว บ้านศีร์ษะแสด ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ 2 สร้างสรรค์รูปแบบการแสดง ชุดฟ้อนลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง

ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งพื้นที่วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ชนเผ่าไทยลาว

ความเป็นมาของหมู่บ้านชนเผ่าไทยลาว ในหมู่บ้านศีร์ษะแสด ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เชื่อกันว่าได้อพยพมาจากฝั่งลาว นครเวียงจันทน์และท้องถิ่นอื่นได้อพยพย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่บริเวณบ้านศีร์ษะแสด ทางลาวล้านช้าง ทางลาวชัยภูมิและอีกกลุ่มมาจากสาเกตุนคร เกี่ยวกับตำนานการย้ายมาจากเมืองศรีโคตรบองและอีกกลุ่มที่เป็นชนกลุ่มเขมร มี 2 หมู่บ้านและชนเผ่ากลา ชนเผ่าส่วย อีก 2 หมู่บ้าน แต่หากชนเผ่าไทยลาวมีจำนวนผู้อาศัยน้อยกว่าชนเผ่าอื่น ซึ่งชนเผ่าไทยลาวที่อาศัยในหมู่บ้านศีร์ษะแสดจะใช้ภาษาที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น โดยส่วนมากเผ่าไทยลาว บ้านศีร์ษะแสด จะใช้ภาษาลาวสำเนียงชัยภูมิ ซึ่งแตกต่างจากภาษาลาวสำเนียงนครสาเกตุนคร ลักษณะการแต่งกายหมู่บ้านจะมีการผลิตผ้าไหม โดยส่วนมากนิยมทอผ้าไหม อีกทั้งเป็นเพิ่มรายได้ให้กับหมู่บ้าน เป็นเอกลักษณ์เด่นของท้องถิ่นคือ การทอผ้าชิ้นดินแดง โดยนิยมใช้สีแดง มีหัวขึ้น ดินขึ้น ลักษณะการใช้สีนิยมใช้สีแดง แต่ลักษณะการใช้สีที่มาจากทางนครสาเกตุนคร จะใช้สีออกชมพู แต่หมู่บ้านศีร์ษะแสดจะคงอนุรักษ์และยึดสีของผ้าไหมแบบดั้งเดิมไว้ เพื่อเป็นเอกลักษณ์และจุดเด่นของท้องถิ่น ลวดลายผ้าชิ้นดินแดงมีการพัฒนาไปตามยุคสมัย แต่หากยังคงมีลายอนุรักษ์แบบดั้งเดิมไว้อยู่ ลักษณะเสื้อของชนเผ่าไทยลาว ผู้หญิงนิยมสวมเสื้อย้อมมะเกลือสีดำ หรือสีหม่อนิล ห่มสไบเฉียง เครื่องประดับเงินโบราณ เช่น ภาษาลาวเรียกว่า ก้องแขน ก้องขา ภาษาไทยแปลว่า กำไลแขน กำไลขา ผู้ชายสวมเสื้อหม้อฮ่อม โปกศีร์ษะ หรือภาษาลาวเรียกว่า การเขียนควน

ผลการสร้างสรรค์รูปแบบการแสดง ชุดฟ้อนลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง

1. บทร้อง

การแต่งบทร้อง ได้ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาเอกลักษณ์ทาง ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อประเพณี และอาหารท้องถิ่น ประจำหมู่บ้านถิ่นชาวไทยลาว บ้านศีร์ษะแสด ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จากเอกสารหลักฐานที่ปรากฏ และการลงพื้นที่การสัมภาษณ์ข้อมูล จากผู้รู้ที่เป็นผู้เผยแพร่ข้อมูลประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน โดยการเล่าประสบการณ์ อธิบายถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้ความหมายของบทร้อง ชุดฟ้อนลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง สื่อถึงความเป็นมาความเชื่อ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ของชนเผ่าไทยลาว บ้านศีร์ษะแสด อำเภอพุทไธสง ซึ่งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ภาษาที่ใช้เป็นสำเนียงลาวชัยภูมิโดยส่วนมาก และที่สำคัญมีชนเผ่าไทยลาวที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านศีร์ษะแสดเป็นจำนวนมาก แต่หากมีชนเผ่าอื่นมาอาศัยอยู่ด้วย เช่น เผ่าเขมร เผ่าส่วย และเผ่ากลา ซึ่งเหลืออยู่แค่คนเดียวในหมู่บ้าน คือนายสุบิน คนชนเผ่าดังกล่าวมีผู้อาศัยอยู่เป็นส่วนน้อย ดังนั้นจึงสนใจที่จะศึกษา ค้นคว้าหาข้อมูล โดยเลือกศึกษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ของชนเผ่าไทยลาว บ้านศีร์ษะแสด ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อการสร้างสรรค์รูปแบบการแสดงชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง โดยมีบทร้อง ดังนี้

“ชุดฟ้อน รำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง”

ประพันธ์โดย : ดร.สุวิทย์ วิซัด

ทำนอง : ลำเพลิน

- (เกริ่นลำเพลิน) ละจ้งว่าเปิดผ้ามานั่ง แสงสว่างหนอแลหา ได้มาเห็นทางตาสาวพุทไธสงงามแท้ลาว
พุทไธสงงามแท้
- (ลำเพลินเดิน) โอ้ย หนอนาง ทางถิ่นกว้างบุรีรัมย์ยิ่งใหญ๋ ๆ แดนพุทไธสงได้เอ้อย่างบ้านด่านเมืองยาบ ๆ
เบื่องละเอื้องถิ่นแดนธรรม ปฏิมาหลังห่อพระเจ้าใหญ่เอื้องบ้าน/ตำนานแจ้งแสงขึ้น
ต่อ บึงสระบัว แลพ้อเอี้ยงหงส์แก้วแพรวงาม ตามติดค้ำผากป่าพนาสนธ์ ๆ มาพบ
ยลพุทไธสงพระเจ้าใหญ่เอื้องล้าน
- (รำวงลาว) ตำนานพระพุทไธสงคี่ใหญ่ ขจัดโศกภัยได้อยู่ร่มเย็น วัดหงส์ละสมณานามเป็น เช่นดั่ง
นามเห็นละหงส์ค้ำนำทาง หนองน้ำมีหัวแรดใหญ่ วารขึ้นใจละไหลเย็นเป็นทาง อุดม
ละแมกไม้ยูงยาง ๆ กลีบปทุมบัวบางสวดังนางเทวา
- (ลำเพลิน) งามปานฟ้าละเทวาแดนหมื่น ๆ ลิ่นทางไหมเจ็ดจำ เอี้ยงงามผ้าค่าแพง แสงส่องแจ่มมา
จุดมะโงไฟ เป็นสายโยงทั่ว ใจเฝ้าไทยลาวนี้ (รำวงลาว) (สำเนียงพุท) สำเนียงพื้นถิ่น
ชัยภูมิ ไทยลาวเป็นปุม ชัยภูมิบ่อนเค้า ย้ายตัวมากันเป็นเหล่าเวียงจันทน์แนวเก่า เอ็ด
แสลงแปงไว้ มาอยู่ละพุทไธสงได้ ๆ มีพระเจ้าใหญ่ ละศักดิ์สิทธิ์คู่บ้าน เชิญละมาละแว
ละเที่ยวเตื่อท่าน ๆ ฟังสำเนียงบุฮาน ลาวพุทไธสงนี้ (ดนตรีสร้อย)
- (ลำเพลิน) เชิญมาพื้มาเบิงบุญงานปิดทองพระเจ้าใหญ่ ภูลาช่วยลาวได้ เอ้อยใจพื่อน้อมมธรรม
มา ๆ จำคำโปมแจ่วแนม แหมดวงไทรผัดแถม กระโดนใหญ่ให้มาเที่ยว ๆ

1.2 ทำนองเพลง

ลักษณะดนตรีทำนองลายเพลงประกอบการแสดง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการบรรเลงจะประกอบด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ได้แก่ โปงกลาง แคน โหวด พิณ เบส กลอง รำมะนา ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก ร่วมบรรเลงประกอบการแสดง โดยใช้จังหวะของลำเพลิน ที่มีเนื้อร้องในการเชิญชวนให้มาเที่ยวบ้านศรีษะแรด ซึ่งเป็นหมู่บ้านไทยลาว ซึ่งมีคนลาวอาศัยอยู่จำนวนมาก เนื้อร้องจึงแนะนำเชิญชวนเที่ยวชม และใช้ภาษาท้องถิ่น ภาษาลาว สำเนียงชัยภูมิ ที่นำมาใช้ประกอบบทร้อง ความหมายของบทเพลงก็จะบ่งบอกถึงความเชื่อ ภาษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และอาหารพื้นถิ่น ซึ่งได้นำมาแต่งบทร้อง เพื่อสื่อให้เห็นถึงวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของหมู่บ้านถิ่นไทยลาวอำเภอพุทไธสง

--- ล	- ด ร ม	- ล ม ช ร	- ด ล ด	- - ม ร	- ด ร ม	ล ช ม ร	- ด ล ด
- ช - ร	- ด ร ม	- ช ม ร	ม ช ร ม	- - - ด	- ล - ช	- ล - ด	- ช - ล
- - - ร	- ด ร ม	ช ม ช ร	ม ช ร ม	- ช ม ล	ม ช ร ม	- ช ม ร	ม ด ร ม
ล ม ช ร	- ด ล ด	- ช - ม	- ช ร ม	- ด ล ช	- ล ม ช ล	- - - -	ช ล ช ล
- - - -	ช ล ช ล	ด ล ช ล	ล ม ช ล	ด ล ด ด	ร ช ร ม	ล ม ช ร	ม ด ล ด
- ม - ร	- ด ร ม	ล ม ช ร	- ด ล ด	- ม - ร	- ด ร ม	- ช ม ร	ม ช ร ม
- ด ล ช	ล ม ช ล	ร ด ร ล	ด ร ล ด	ม ร ม ด	ร ม ด ร	ช ล ช ล	ร ม ช ม
- - ล ม	- - ล ม	- - ล ช	- - ล ม	- - ม ร	- - ม ด	- - ร ด	- ร ล ด
ร ม ร ด	ร ม ร ด	ร ด ร ด	ร ด ร ล	- ล ด ช	ด ช ล ม	ล ม ช ด	- ด ล ด

ภาพที่ 2 โน้ตเพลงการแสดง ชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง

- ล - -	- ด ร ม	- ช ม ร	- ม ด ร ม	- ล - ม	- ด ร ม	ล ช ม ร	ม ด ร ม
- ฟ ม ร	ม ฟ ม ล	ล ฟ ม ร	ม ฟ ร ม	- ล - ม	- ด ร ม	ล ช ม ร	ด ล ร ด
- ล - ด	ร ช ม ร	- ด ล ช	ล ม ช ล	ช ล ท ช	ล ท ช ล	ร ด ร ท	ด ร ท ด
ม ร ม ด	ร ม ด ร	ช ม ช ร	ม ช ร ม	- ล - ม	- ล - ด	- ม ด ร	- ล - ด
- ล - ช	- ล - ร	- ช ร ม	- ล - ด	- - - ม	- ม - ม	ช ม ร ด	- ท - ล
- ช - ล	- ท - ม	- - - ช	- - - ล				

ภาพที่ 3 ทำนองลายลำเพลินโบราณ

1.3 รูปแบบเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบ

ลักษณะเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง โดยใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานบรรเลง มีลักษณะเป็นวงโปงลางอีสาน ซึ่งวัฒนธรรมไทยลาวจะใช้เครื่องดนตรีที่เหมือนกันซึ่ง โดยวงโปงลางโบราณมีการพัฒนาตามยุคสมัย หากแต่ยังมีเครื่องดนตรีที่เป็นแบบดั้งเดิมที่ยังคงอนุรักษ์และใช้บรรเลงประกอบการแสดงสามารถใช้บรรเลงในทำนองลำเพลินอีสานได้ จากการสัมภาษณ์ข้อมูลนายอัมพร กิ่งใส อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหงษ์ ทำนองที่ใช้ในการแสดงไซทำนองลายลำเพลิน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านไทยลาว ดังนั้นจึงใช้เครื่องดนตรีประกอบชุดการแสดง โดยใช้วงโปงลางพื้นบ้านอีสานท้องถิ่นบรรเลง

ภาพที่ 4 เครื่องดนตรีวงโปงลาง

ที่มา: จำหน่ายเครื่องดนตรีอีสานทุกชนิด บ้านท่าเรือ จ.นครพนม (2567)

1.4 เครื่องแต่งกาย รูปแบบเครื่องแต่งกายชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง ลักษณะเครื่องแต่งกายได้สร้างสรรค์ และออกแบบเครื่องแต่งกายโดยอ้างอิงจากเครื่องแต่งกายของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งเป็นชนเผ่าถิ่นไทยลาว ในอำเภอพุทไธสง และจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ การแต่งกายใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่มีอยู่ประกอบกับรูปแบบของการแต่งกายของชนเผ่า โดยแต่ก่อนผู้หญิงจะสวมเสื้อย้อมมะเกลือสีดำ ใส่สไบผ้าขาวม้าเปี่ยง ผ้าขึ้นดินแดง เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่ยังอนุรักษ์ไว้ อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางการผลิตผ้าไหมขึ้นดินแดง และยังสร้างรายได้ให้ชุมชน ลวดลายผ้าขึ้นแบบอนุรักษ์ และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ตามยุคสมัย จึงทำให้ชุมชนมีรายได้เสริม และเป็นการประกอบอาชีพเสริมของคนในชุมชน ใช้เครื่องประดับเงินทั้งหมด เครื่องแต่งกาย ประกอบด้วยดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 เครื่องแต่งกาย
ที่มา: เสาวรัตน์ ทศตะ (2567ก)

จากภาพที่ 5 องค์ประกอบเครื่องแต่งกาย ได้แก่ 1) ดอกไม้ทัดผมสีขาว (ดอกปทุม) 2) ปิ่นเงินปักผม 3) ต่างหูเงิน 4) สร้อยเงิน 5) สายสังวาลเงิน 6) สไบผ้าขาวม้า 7) ทรงผมมวยลาว 8) เสื้อแขนกุด สีน้ำเงิน 9) เข็มขัดเงินลายตะขอ และ 10) ผ้าไหมขึ้นดินแดง

1.5 กระบวนท่ารำ ชูลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง

ในการวิจัยครั้งนี้ได้สร้างสรรค์รูปแบบกระบวนท่ารำ ให้สอดคล้องกับความหมายของเนื้อเพลง ตามข้อมูลการสัมภาษณ์ลงพื้นที่ และเอกสารข้อมูลที่น่ามาอ้างอิง กระบวนท่ารำเป็นการตีบทตามเนื้อร้อง โดยบางท่าได้แนวคิดจากการสร้างสรรค์ท่ารำมาจากท่าลำเพลินแบบโบราณ ซึ่งงานวิจัยนี้ได้นำรูปแบบท่าลำเพลินแบบดั้งเดิมมาเปรียบเทียบกับท่ารำ เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมของถิ่นชาวไทยลาว ในอำเภอพุทไธสงยังคงใช้สายและทำนองลายลำเพลินที่ชาวบ้านนิยมนำมาแสดง หากแต่ยังไม่มีชุดการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์แบบดั้งเดิมของท้องถิ่น มีแต่จังหวะ ทำนองของถิ่นไทยลาวที่ยังคงอนุรักษ์และสืบทอดต่อกันมาให้คงอยู่ในพื้นที่ จากข้อมูลการ สัมภาษณ์นายอัมพร กิ่งไธสง อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหงส์ โดยมีบทร้อง กระบวนท่ารำ และท่ารำของลำเพลินแบบดั้งเดิมที่เป็นท่าเปรียบเทียบกับดังตารางที่ 1

จากตารางที่ 1 รูปแบบการสร้างสรรค์ชุดการแสดง ลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสงได้ประดิษฐ์กระบวนท่ารำโดยออกแบบท่ารำเปรียบเทียบกับท่าลำเพลินแบบดั้งเดิม ซึ่งท่าที่ปรากฏและใกล้เคียงกับท่ารำชูลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง ได้แก่ - ท่าที่ 9 เนื้อร้อง ตำนานแจ้งแกลงขึ้นต่อ ใช้ท่าลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าที่ 1 ท่าลำเพลินท่าเข้า - ท่าที่ 10 เนื้อร้อง บึงสระบัวแลพ้อเอ๋ยหงส์แก้ว ใช้ท่าลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าที่ 1 ท่าลำเพลินท่าเข้า - ท่าที่ 11 เนื้อร้อง เอ๋ยหงส์แก้วแพรวงาม ใช้ท่าลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าที่ 2 ท่าจวง - ท่าที่ 35 เนื้อร้อง ไทยลาวเป็นปุม ใช้ท่าลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าที่ 2 ท่าจวง - ท่าที่ 51 เนื้อร้อง ปิดทองพระเจ้าใหญ่ กุลาส่วยลาวได้ ใช้ท่าลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าออก (ท่าจบ) และกระบวนท่าได้ออกแบบสื่อให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของชนเผ่าไทยลาว ที่อาศัยอยู่ใน

อำเภอฟุโธสง อีก ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมท้องถิ่น การทำมาหากินและการเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น ได้นำมาถ่ายทอดเป็นชุดการแสดงใหม่ในวិชาครั้งนี้ จากการศึกษาค้นคว้าการลงพื้นที่การสัมภาษณ์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาสร้างสรรค์ในรูปแบบชุดการแสดงประจำท้องถิ่น จึงสนใจศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ได้มาของชุดการแสดงประจำท้องถิ่น ชนเผ่าไทยลาว อำเภอฟุโธสง จังหวัดบุรีรัมย์ และสามารถนำไปเผยแพร่ และต้อนรับแขก ที่มาเยี่ยมเยือนได้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างท่ารำชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุโธสงที่การสร้างสรรค์สอดคล้องกับท่ารำดั้งเดิมลายลำเพลิน

ลำดับ ท่ารำ	ท่ารำสร้างสรรค์ชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาว ชาวพุโธสง	ท่ารำดั้งเดิม ลายลำเพลิน
9		
เนื้อร้อง : ตำนานแจ้แกลงขึ้นต่อ อธิบายท่ารำ ดังนี้ ศิริษะ : เอียงซ้าย มือ : มือขวาจับ หลัง มือซ้ายแบมือ ตั้งไว้หลัง เท้า : ตะเท้าซ้าย เท้าขวายืนเต็มเท้า ย่อตัวลง แล้วย่อ		
10		
เนื้อร้อง : บึงสระบัวแลพ้อเอ๋ยหงส์แก้ว อธิบายท่ารำ ดังนี้ ศิริษะ : เอียงซ้าย มือ : มือขวาจับเข้า ระดับเหนือศิริษะ มือซ้ายตั้งวงระดับ เท้ากับมือขวา เท้า : ย่ำเท้าแบบลำเพลิน		

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ ท่ารำ	ท่ารำสร้างสรรค์ชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาว ชาวพุทไธสง	ท่ารำดั้งเดิม ลายลำเพลิน
11		
เนื้อร้อง : เอ๋ยหงส์แก้วแพรวงาม อธิบายท่ารำ ดังนี้ ศีรษะ : เอียงซ้าย มือ : มือขวาแบลง ระดับเอว มือซ้าย จีบคว่ำระดับเอว เท้า : แตะเท้าขวา เท้าซ้ายยืนเต็มเท้า ย่อลง		
35		
เนื้อร้อง : ไทยลาวเป็นปูมา อธิบายท่ารำ ดังนี้ ศีรษะ : เอียงซ้าย มือ : มือขวาดั้งวาง ล่างระดับสะดือ มือ ซ้ายจับเข้าระดับ สะดือ เท้า : ย่ำเท้าซ้าย		

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ ท่ารำ	ท่าสร้างสรรค์ชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาว ชาวพุทไธสง	ท่ารำดั้งเดิม ลายลำเพลิน
51		

เนื้อร้อง : ปิตทองพระเจ้าใหญ่ กุลาช่วยลาวได้

อธิบายท่ารำ ดังนี้

ศีรษะ : เอียงซ้าย

มือ : มือขวาแบมือ แขนตั้งระดับข้าง ลำตัว กระดิกนิ้ว มือซ้ายป้องหน้า กระดิกนิ้ว

เท้า : เท้าขวาวาง หลัง เท้าซ้ายวาง หน้า

ที่มา: เสาวรัตน์ ทศตะ (2567ข)

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 ศึกษาประวัติความเป็นมาแหล่งพื้นที่วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ ชนเผ่าไทลาว บ้านศีร์ษะแตร ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

ความเป็นมาของหมู่บ้านชนเผ่าไทลาว บ้านศีร์ษะแตร เชื่อกันว่าได้อพยพมาจากลาว นครเวียงจันทน์และท้องถิ่นอื่นได้อพยพย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่บริเวณบ้านศีร์ษะแตร ทางลาวล้านช้าง ทางลาวชัยภูมิ และอีกกลุ่ม ที่มาจากสาคูนคร เกี่ยวกับการย้ายมาจากเมืองศรีโคตรบอง และอีกกลุ่มที่เป็นชนกลุ่มเขมร มี 2 หมู่บ้าน และชนเผ่ากุลา ชนเผ่าส่วย อีก 2 หมู่บ้าน แต่หากชนเผ่าไทลาวมีจำนวนผู้อาศัยเยอะกว่าชนเผ่าอื่น

ชนเผ่าไทลาวที่อาศัยในหมู่บ้านศีร์ษะแตรจะใช้ภาษาที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น โดยส่วนมากเผ่าไทลาวบ้านศีร์ษะแตร จะใช้ภาษาลาวสำเนียงชัยภูมิ ซึ่งแตกต่างจากภาษาลาวสำเนียงนครสาเกตุ ลักษณะการแต่งกายหมู่บ้านจะมีการผลิตผ้าไหม โดยส่วนมากนิยมทอผ้าไหม อีกทั้งเป็นเพิ่มรายได้ให้กับหมู่บ้าน เป็นเอกลักษณ์เด่นของท้องถิ่นคือการทอผ้าขึ้นดินแดง โดยนิยมใช้สีแดง มีหัวขึ้น ดินขึ้น ลักษณะการใช้สีนิยมใช้สีแดง แต่ลักษณะการใช้สีที่มาจากทางนครสาเกตุ จะใช้สีออกชมพู แต่หมู่บ้านศีร์ษะแตรจะคงอนุรักษ์และยึดสีของผ้าไหมแบบ ดั้งเดิมไว้ เพื่อเป็นเอกลักษณ์และจุดเด่นของท้องถิ่น ลวดลายผ้าขึ้นดินแดงมีการพัฒนาไปตามยุคสมัย แต่หากยังคง มีลายอนุรักษ์แบบดั้งเดิมไว้อยู่ ลักษณะเสื้อของชนเผ่าไทลาว ผู้หญิงนิยมสวมเสื้อย้อมมะเกลือสีดำ หรือสีหมอนิล ห่มสไบเบี่ยง เครื่องประดับเงินโบราณ เช่น ภาษาลาวเรียกว่า ก้องแขน ก้องขา ภาษาไทยแปลว่า กำไลแขน กำไลขา ผู้ชายสวมเสื้อหม้อย้อม โปกศีร์ษะ หรือภาษาลาวเรียกว่า การเขียนควน

1.2 รูปแบบการแสดงชุด ฟ้อนลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง กระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย เพลงบทร้อง รูปแบบวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงการ พบว่า ประวัติความเป็นมาของชนเผ่าไทลาวเกิดจากอพยพจากนครเวียงจันทน์ มาอาศัยอยู่ หมู่บ้านศีร์ษะแตรหรือบ้านหัวแฮด บ้านหัวแตร ซึ่งเป็นชื่อเดิม โดยส่วนใหญ่จะเป็นเชื้อสายไทยลาวชัยภูมิ อีกทั้งภาษาสำเนียงที่ใช้นิยมใช้ภาษาลาวสำเนียงชัยภูมิ ดังนั้นจึงใช้ทำนองในการแต่งเนื้อ

ร้องทำนองลำเพลิน และในท้องถิ่นใช้ทำนองลำเพลินเป็นเอกลักษณ์ที่คงอยู่ และบทร้องสื่อให้เห็นถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเป็นอยู่ของชนเผ่าไทยลาว การกินอยู่ เอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีที่ปรากฏ ประกอบกับเครื่องดนตรีที่ใช้เป็น วงดนตรีโปงลางอีสาน ซึ่งเครื่องดนตรีประกอบเป็นประเภทของเครื่องดนตรีพื้นบ้านทั้งหมด อีกทั้งเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถเล่นกับทำนองลายลำเพลินได้

1. การสร้างสรรค์ทำรำชุดการแสดง ลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง โดยงานวิจัยนี้ได้ประดิษฐ์ กระบวน ทำรำโดยออกแบบทำรำเปรียบเทียบกับทำลำเพลินแบบดั้งเดิม ซึ่งทำที่ปรากฏ และใกล้เคียงกับทำรำชุดลำเพลิน ชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง ได้แก่

- ท่าที่ 9 เนือร้อง ดำนลานแจ่งแกลงขึ้นต่อ ใช้ทำลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าที่ 1 ทำลำเพลินท่าเข้า
- ท่าที่ 10 เนือร้อง บึงสระบัวแลพ้อเอ๋ยหงส์แก้ว ใช้ทำลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าที่ 1 ทำลำเพลินท่าเข้า
- ท่าที่ 11 เนือร้อง เอ๋ยหงส์แก้วแพรวงาม ใช้ทำลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าที่ 2 ท่าจวง
- ท่าที่ 35 เนือร้อง ไทยลาวเป็นปุม ใช้ทำลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าที่ 2 ท่าจวง
- ท่าที่ 51 เนือร้อง ปิดทองพระเจ้าใหญ่ กลาส่วยลาวได้ ใช้ทำลำเพลินแบบดั้งเดิม ท่าออก (ท่าจบ)

จะเห็นว่ากระบวนท่าได้ออกแบบสื่อให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของชนเผ่าไทยลาว ที่อาศัย อยู่ในอำเภอพุทไธสง อีกทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมท้องถิ่น การทำมาหากินและการเป็นอยู่ที่ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ได้นำมาถ่ายทอดเป็นชุดการแสดงใหม่ในงานวิจัยครั้งนี้ จากการศึกษาค้นคว้าการลงพื้นที่ การ สัมภาษณ์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาสร้างสรรค์ในรูปแบบชุดการแสดงประจำท้องถิ่น งานวิจัยนี้จึงสนใจศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ได้มาของชุดการแสดงประจำท้องถิ่น ชนเผ่าไทยลาว อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ และสามารถนำไปเผยแพร่ และต้อนรับแขก ที่มาเยี่ยมเยือนได้

2. เครื่องแต่งกาย ออกแบบเครื่องแต่งกายโดยอ้างอิงจาก เครื่องแต่งกายของชาวบ้านชนเผ่าไทย ลาวพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยสวมเสื้อแขนกุดสีกรมท่า ผ่ากระดุม ผ่าถุงไหมขึ้นตีนแดง ผ่าคาดเอวลายสีแดงเลือนนก สไบผ้าขาวม้า สวมเครื่องประดับเงิน สร้อย ต่างหู กำไล ทัดดอกไม้สีขาว ทรงผมมวยรวบดึง

3. เครื่องดนตรี ทำนองลายลำเพลิน ใช้ดนตรีพื้นเมือง เนือร้อง ได้แต่งขึ้นจากการแนะนำสถานที่ ท้องเที่ยว วัฒนธรรมประเพณี ของดีของชนเผ่าไทยลาว บ้านศิระระเรด อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

จากการที่ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบในการสร้างสรรค์ ชุดการแสดง ลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาว พุทไธสง ซึ่งได้มีบทบาทในการพัฒนาชุดการแสดงพื้นบ้านอีสานได้ ชนเผ่าไทยลาว จากข้อมูล ที่ได้ค้นพบมาเป็นการ แสดงชุดใหม่ ในแนวสร้างสรรค์ให้กับผู้ที่สนใจ โดยมีหลักดังนี้

1. หลักและแนวคิดในการประดิษฐ์ชุดการแสดง

- 1.1 ตั้งความมุ่งหมายและกำหนดแนวทางในการนำเสนอชุดการแสดง
- 1.2 ชุดการแสดงที่นำเสนอเป็นการแสดงเข้ากับยุคปัจจุบัน
- 1.3 ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแสดง

2. ทำรำประกอบการแสดง

- 2.1 ใช้ทำรำแบบดั้งเดิมเปรียบเทียบกับชุดฟ้อนลำเพลิน
- 2.2 ใช้ทำรำนาฏศิลป์พื้นเมือง และผสมกับแม่ท่าอีสาน โดยเฉพาะภาษาท่าที่เป็นเอกลักษณ์ใน

การสื่อสารโดยการตีบท ของบทเพลงโดยใช้ท่าเป็นสื่อ

3. การแต่งกาย

3.1 ใช้เครื่องแต่งแบบดั้งเดิม เลียนแบบการแต่งกายแบบชนเผ่าไทยลาวของหมู่บ้านเป็นเครื่อง แต่งกายในการแสดง

4. เครื่องดนตรี ทำนองลายเพลง

- 4.1 ใช้เครื่องดนตรีที่มีอยู่และลายเพลงแบบดั้งเดิมประกอบการแสดง
- 4.2 บทร้อง ได้แต่งขึ้นใหม่ โดยใช้ทำนองลายลำเพลิน

2. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยรูปแบบการแสดงชุดฟ้อนลำเพลินหมิ่นไทยลาวชาวพุทไธสง กระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย เพลง บทร้อง รูปแบบดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง การเกิดขึ้นจากการประยุกต์ทำฟ้อนจากการศึกษาท่าลำเพลินแบบดั้งเดิม โดยอาศัยท่าทางจากธรรมชาติของมนุษย์และท่าตีบทส่อให้เห็นถึงความหมายของท่ารำมาผสมให้มีการเคลื่อนไหวที่อ่อนช้อยงดงามทำให้เกิดสุนทรียะแก่ผู้ชมทั้งสามารถสร้างจินตนาการกับเนื้อร้อง และการนำลายเพลงโบราณมาเรียบเรียงจังหวะและทำนองบันทึกโน้ต และใช้ประกอบการแสดง เป็นการเผยแพร่และสร้างแนวคิดให้กับงานการแสดงใหม่ ๆ ได้ นอกจากนี้การพัฒนาารูปแบบเครื่องแต่งกาย ในการการเลียนแบบและสร้างความสวยงามจากผ้าพื้นบ้านท้องถิ่น ที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งผ้าชิ้นดินแดงเป็นการสร้างเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่นำมาสร้างสรรค์รูปแบบของเครื่องแต่งกายในชุดการแสดง และยังสามารถพัฒนาเครื่องแต่งกายของชุดฟ้อนอื่น ๆ ให้มีความงดงามเพิ่มเติมด้วยการคิดและประดิษฐ์งานเครื่องแต่งกาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ (2532) ที่อธิบายว่าท่าฟ้อนของชาวอีสานมีความเป็นอิสระสูง โดยเน้นท่าธรรมชาติความสนุกสนานขึ้นอยู่กับลีลาของผู้ฟ้อนที่จะขยับมือเคลื่อนไหว ส่วนเครื่องดนตรีก็มีส่วนสำคัญในการแสดงเพื่อให้ท่ารำสอดคล้องอารมณ์กับท่วงท่าลีลาของท่าฟ้อน โดยการสร้างสุนทรีภาพทางดนตรีนอกจากความไพเราะของท่วงทำนองที่หลากหลายให้สอดคล้องกับอารมณ์ของการแสดงด้วยลายเพลงที่หลากหลายเช่นกันเพื่อการแสดงจะได้สมบูรณ์ครบองค์ประกอบของชุดการแสดง และการสร้างสรรค์ท่าฟ้อนพื้นบ้านอีสาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุชิต สีมุรธ และคณะ (2565 : 164) การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ จะคำนึงถึงความเหมาะสมในการนำไปใช้ ส่วนมากได้แนวมาจากสภาพความเป็นอยู่ของคน พื้นบ้าน การทำมาหากิน อุตสาหกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในแต่ละท้องถิ่น ที่แสดงออกเพื่อเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของตน ซึ่งอาจเรียกการฟ้อนรำแบบที่ปรับปรุงขึ้นว่า “การฟ้อนพื้นบ้าน” และสอดคล้องกับงานวิจัย นุชรินทร์ พลแสน และ สุภาวดี โพธิเวชกุล (2562 : 162) กล่าวไว้ว่า การแสดงฟ้อนพื้นบ้านอีสานของวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์สามารถแบ่ง แนวคิดได้ทั้งหมด 5 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มชาติพันธุ์ 2. กลุ่มการเล่น 3. กลุ่มประกอบ ทำนองลำ 4. กลุ่มวิถีชีวิต 5. กลุ่มประเพณีและพิธีกรรม และแบ่งรูปแบบตาม ลักษณะเครื่องนุ่งห่มโดยยึดเกณฑ์การนุ่งผ้าที่แตกต่างกันได้ทั้งหมด 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 การนุ่งผ้าถุงยาว รูปแบบที่ 2 การนุ่งผ้าถุงสั้น รูปแบบที่ 3 การนุ่งโจง กระเบน และรูปแบบที่ 4 การนุ่งผ้าเตี่ยว ขั้นตอนการออกแบบเครื่องแต่งกายมี ทั้งหมด 4 ขั้นตอนประกอบด้วย 1. การสร้างแนวคิด 2. ขั้นตอนการออกแบบเครื่องแต่งกาย 3. ปรับปรุงแก้ไข และ 4. นำออกเผยแพร่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

- 1.1 ควรสร้างความเข้าใจและร่วมมือซึ่งกันระหว่างผู้ที่มีความรู้ด้านการแสดงท้องถิ่นกับผู้ที่มีความรู้ด้านการแสดงแบบสมัยใหม่เพื่อพัฒนาการสร้างสรรค์งานนาฏกรรมอีสาน
- 1.2 ควรส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์ท่าฟ้อนจากวัฒนธรรมท้องถิ่นพื้นบ้านอีสานและประเพณีท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เป็นการสร้างงานแนวอนุรักษ์ ยกย่องคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่
- 1.3 ควรเก็บ รวบรวมข้อมูล โน้ตลายดนตรีที่ใช้บรรเลง และใช้ประกอบการแสดงไปลงเป็นโน้ตสากลทุกเพลงเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป
- 1.4 ควรศึกษาหลักและวิธีสร้างเครื่องแต่งกายอย่างมีเหตุ และผลจะเป็นการสุนทรียะ แก่ผู้ชมให้การแสดงน่าสนใจและโดดเด่น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับท่าสร้างสรรค์ถ้าฟ้อนท้องถิ่นอื่น ๆ
- 2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของดีท้องถิ่นที่ยังไม่ได้นำมาประดิษฐ์ชุดการแสดง
- 2.3 ควรศึกษาเจตคติของผู้ชมที่มีต่อการแสดงที่มาจากเอกลักษณ์ ประเพณีประจำท้องถิ่นของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กันยารัตน์ เครือเขิน และ สุวรรณีย์ ห้วยหงษ์ทอง. (2563). การพัฒนาออนไลน์เกี่ยวกับศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 38(4), 42 - 60. <https://doi.org/10.14456/jiskku.2020.21>.
- จำหน่ายเครื่องดนตรีอีสานทุกชนิด บ้านท่าเรือ จ.นครพนม. (2567). *เครื่องดนตรีวงโปงลางครบชุด*. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=895344172607619&set=pcb.895350395940330>.
- ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. (2532). *ศิลปะการฟ้อนภาคอีสาน*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- นุจรินทร์ พลแสน และ สุภาวดี โพธิเวชกุล. (2562). การออกแบบเครื่องแต่งกายประกอบการแสดงฟ้อนพื้นบ้านอีสานของวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 11(1), 161 - 186.
- ลักขณา เกยุราพันธ์, ธีรรัตน์ ตันนิรัตน์, ศราวุฒิ สมัญญา, ศรีมงคล เทพเรณู, ณรงค์วัฒน์ มิ่งมิตร, วราภรณ์ ศรีอุทัย, มงคล สมกิตติกันนท, และ ลลนา วงษ์ประเสริฐ. (2564). การศึกษาวัฒนธรรมไทยลาวครั้งเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ในอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 13(1), 163 - 174.
- สุนิศา โพธิแสนสุข. (2565). การสร้างนวัตกรรมทางด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ ชุด ลายศิลป์เสียงอีสาน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 13(2), 242 - 256.
- เสาวรัตน์ ทศตะ. (2567ก). *เครื่องแต่งกาย* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- เสาวรัตน์ ทศตะ. (2567ข). ทำรำชุดลำเพลินชมถิ่นไทยลาวชาวพุทไธสงที่การสร้างสรรค์สอดคล้องกับทำรำดั้งเดิมลายลำเพลิน. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- อนุชิต สีมอร์ส, จิรัชยา ศรีโสภา, เพชรรัตน์ บุญไตร, สุจิตตา กงแก้ว, และ อริสา วรรณสุข. (2565). นาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานสร้างสรรค์ : พุทธนามศรีทธาราชธิดานครเวียง. *วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 6(3), 162 - 170.
- อัคราพร สุขทอง, อัจฉรา สุทธิสนธิ์, กฤติกา ธรรมวิเศษ, ยุวดี พลศรี, จันทน์ จันทร์เขียว, สุภาวดี หลวงกลาง, และ สุดใจ สะอาดยิ่ง. (2566). การศึกษามรดกภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมืองสู่การสร้างสรรคการแสดงชุด “ระบำทอผ้าไหมเมืองสุรินทร์” บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 25(1), 145 - 162.
- อัญชลี พลบุญ. (2560). การพัฒนาศิลปะการแสดงนาฏลีลาเยอบูชาแก่นในประเพณีวัฒนธรรมสัมพันธ์ระหว่างอีสานใต้ประเทศไทยกับหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารชุมชนวิจัย*, 11(3), 10 - 26.
- อำนวย คมกริช และ สิทธิศักดิ์ จำปาแดง. (2565). การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงพื้นบ้านส่งเสริมหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(3), 302 - 315.

การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการออกแบบและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่การพัฒนารูปแบบเรขศิลป์
และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสิงห์บุรี
Applying Design Innovation and Cultural Identity to the Development of Graphic
Design and Souvenir Products for Promoting Cultural Tourism in Sing Buri Province

อาณัฐ ศิริพิชญ์ตระกูล^{1*} และ ยูวดี พรธารพงษ์¹
Arnut Siripithakul^{1*}, and Yuvadee Phontharaphong¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร¹

Assistant Professor, Dr., Industrial Design, Faculty of Architecture and Design, Rajamangala University
of Technology Phra Nakhon¹

*Corresponding author, e-mail: arnut.si@rmutp.ac.th

วันรับบทความ: 24 เมษายน 2568; วันแก้ไขบทความ: 4 มิถุนายน 2568; วันตอบรับบทความ: 12 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อการศึกษาการใช้นวัตกรรมด้านการออกแบบ และอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี การออกแบบรูปแบบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี และการประเมินความพึงพอใจของรูปแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจังหวัดสิงห์บุรี โดยงานวิจัยนี้ใช้การวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การหาข้อมูลผ่านการลงพื้นที่ โดยใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์มีโครงสร้าง จากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ ทั้ง 3 ท่าน การวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องมาพัฒนาแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ได้แก่ รูปร่างมาศคอต ตัวอักษร กราฟิกต่าง ๆ บรรจุภัณฑ์รูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจังหวัดสิงห์บุรี ในส่วนการวิจัยเชิงปริมาณใช้กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยว นักออกแบบและผู้สนใจด้านการออกแบบ จำนวน 100 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง ในการประเมินความพึงพอใจของรูปแบบเรขศิลป์ และต้นแบบผลิตภัณฑ์ ใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติ t-test แบบ One-Sample เพื่อทดสอบสมมติฐานค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงกว่าระดับค่ากลาง (3.50) โดยประเมินความพึงพอใจรายด้าน 4 ด้านได้แก่ ด้านการถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.05) ด้านการออกแบบเรขศิลป์อัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.12) ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.09) และ ด้านการตลาดและความสอดคล้องทางวัฒนธรรม ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.02) ระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับดีมากที่สุด ซึ่งผลทดสอบสมมติฐาน One-Sample t-test ชี้ให้เห็นว่าผลระดับความพึงพอใจสูงกว่าระดับค่ากลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกสูงกว่าค่าที่กำหนดไว้ซึ่งอยู่ระดับดี

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์, ของที่ระลึก, การออกแบบเรขศิลป์, จังหวัดสิงห์บุรี

Abstract

This research aimed to investigate the application of design innovation and the cultural identity of Sing Buri Province in the development of graphic styles and souvenir products. The study focused on integrating local identity into design practices and evaluating user satisfaction with the

resulting designs. A mixed-methods approach was employed, combining qualitative and quantitative research. In the qualitative phase, data were collected through fieldwork using structured interviews with three design experts. The information was analyzed alongside relevant theories and documents to develop visual design elements, including mascot forms, typography, graphics, packaging, and souvenir product formats that reflect Singburi's cultural identity. In the quantitative phase, purposive sampling was used to select 100 participants, including tourists, designers, and individuals interested in design. A rating scale questionnaire was used to assess satisfaction, and data were analyzed using descriptive statistics and a one-sample t-test to compare the mean scores against the midpoint value of 3.50. The results showed a high level of satisfaction across four aspects: interpretation of local identity ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.05), graphic design ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.12), product design ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.09), and marketing with cultural relevance ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.02). The overall results indicated a statistically significant level of satisfaction higher than the midpoint at the 0.05 level, confirming the effectiveness of incorporating Sing Buri's cultural identity and design innovation in the creation of graphic styles and souvenir products.

Keywords: Products, Souvenir, Visual Elements, Sing Buri Province

บทนำ

ปัจจุบัน นวัตกรรมได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาองค์ความรู้ในหลากหลายมิติ ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และศิลปะการออกแบบ แม้จะมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง แต่กลับพบว่ามีช่องว่างในกระบวนการนำนวัตกรรมเหล่านี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในบริบทของการออกแบบ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่มีความยืดหยุ่นสูง และสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างหลากหลาย การออกแบบจึงมิได้เป็นเพียงการจัดรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้สวยงาม แต่เป็นกระบวนการที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราว อัตลักษณ์ และคุณค่าเชิงวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้

การนำนวัตกรรมด้านการออกแบบมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวถือเป็นแนวทางที่สามารถสร้างความแตกต่างและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในบริบทของ “เมืองรอง” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ภาครัฐให้ความสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจออกจากเมืองหลัก การออกแบบของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจึงไม่เพียงแต่สร้างความประทับใจแก่ผู้บริโภค แต่ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเล่าเรื่องราวของพื้นที่ เพิ่มการจดจำ และสร้างแรงจูงใจให้เกิดการเดินทางมายังพื้นที่นั้นอย่างต่อเนื่อง (ชิดชม กัญญา, 2563 : 66) จังหวัดสิงห์บุรีเป็นหนึ่งในเมืองรองที่มีศักยภาพเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ งานหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่สามารถนำมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อย่างไรก็ตาม จังหวัดสิงห์บุรียังมิได้มีการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในระดับที่สามารถสร้างอัตลักษณ์หรือความน่าสนใจในเชิงการตลาดได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในภาคส่วนของภาครัฐที่ยังมีบทบาทค่อนข้างจำกัด (ศิริวัฒน์ แสนเสริม, 2547 : 31)

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายในการศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ของจังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงสร้างสรรค์แบบสามระยะ ได้แก่ ระยะต้นน้ำ เป็นการลงพื้นที่เพื่อศึกษาบริบทท้องถิ่นและค้นหาอัตลักษณ์ของจังหวัด ตลอดจนวิเคราะห์พฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ระยะกลางน้ำ คือ การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการออกแบบเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่ตอบสนองต่อข้อมูลและบริบทที่ได้ศึกษา และระยะปลายน้ำ คือการประเมินผลิตภัณฑ์ผ่านกลุ่มผู้ใช้จริง และการวิเคราะห์ศักยภาพในเชิงการตลาด เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาและนำเสนอผลิตภัณฑ์ให้สามารถเป็นเครื่องมือส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองรองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมด้านการออกแบบ และอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี
2. เพื่อออกแบบรูปแบบเรขศิลป์ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี

ทบทวนวรรณกรรม

1. การศึกษานวัตกรรมด้านการออกแบบ และอัตลักษณ์ชุมชน

แสนชัย ลิขิตธีรฤทธิ (2567 : 104) กล่าวว่า การศึกษาค้นหาและการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน โดยจำแนกเกณฑ์ในการกำหนดและพัฒนาอัตลักษณ์ออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ อาทิ รูปแบบสถาปัตยกรรม และอนุสาวรีย์ต่าง ๆ 2) ด้านลักษณะทางกายภาพของชุมชน เช่น ลักษณะที่ตั้งของพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำ และ 3) ด้านวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมถึงลักษณะการอยู่อาศัย ประเพณี และสภาพเศรษฐกิจของผู้คนในชุมชน แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบทางเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในงานวิจัยนี้

ศรันพร ขวนเกริกกุล และ ปริญ ลักขิตามาต (2562 : 12) กล่าวว่า การศึกษาวิจัยแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสิงห์บุรี พบว่าพื้นที่จังหวัดมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สืบเนื่องตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงยุครัตนโกสินทร์ ในด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ปรากฏหลักฐานสำคัญ เช่น แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณ เมืองโบราณบ้านคู รวมถึงวัดสำคัญต่าง ๆ ได้แก่ วัดพระปรมาภิไธย วัดหน้าพระธาตุ วัดโพธิ์เก้าต้น วัดพระนอนจักรสีห์ วัดโบสถ์ และวัดพิภพทอง ซึ่งสะท้อนถึงความรุ่งเรืองของศิลปวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย ด้านกายภาพ จังหวัดสิงห์บุรีมีลำน้ำสำคัญไหลผ่าน 3 สาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำน้อย และแม่น้ำลพบุรี ตลอดจนลำคลองสายย่อยที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตของชาวบ้านริมน้ำ อาทิ ลำน้ำแม่ลา ลำน้ำการ้อง และลำน้ำเชียงราก ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวส่งเสริมให้เกิดวิถีชีวิตแบบชุมชนริมน้ำ ซึ่งสัมพันธ์กับประเพณีท้องถิ่น อาชีพเกษตรกรรม และกิจกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะประเพณีเกี่ยวกับการเกี่ยวข้าวและการบริโภคปลา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตพื้นถิ่นของชาวสิงห์บุรี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ข้อมูลด้านกายภาพ วัฒนธรรม และประเพณีเหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการลงพื้นที่ศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชน และเป็นกรอบสำคัญในการพัฒนาองค์ประกอบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในงานวิจัยนี้

2. การออกแบบและพัฒนาแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี

ชลุต นิมเสมอ (2553 : 57) กล่าวว่า หลักองค์ประกอบทางศิลปะที่ประกอบด้วยทัศนธาตุต่าง ๆ ได้แก่ รูปร่าง (Shape) เงารูปร่างหรือซิลูเอตต์ (Silhouette) ความแตกต่าง (Contrast) เส้น (Line) ท่าทาง (Pose) สัดส่วน (Proportion) ค่าน้ำหนัก (Value) และสี (Color) ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์งานออกแบบ โดยนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการจัดวางรูปแบบเรขศิลป์และออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก โดยมุ่งเน้นให้เกิดความสมดุลของรูปร่างและรูปทรง รวมทั้งสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ทางการออกแบบเชิงศิลปะอย่างมีระบบ

วรารักษ์ มามี (2565 : 30) กล่าวว่า ในการออกแบบมาสคอตเชิงสร้างสรรค์ แนวคิดเกี่ยวกับประเภทและรูปลักษณะของมาสคอตสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ลักษณะหลัก ได้แก่ (1) รูปแบบที่ได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Nature and Environment) ซึ่งรวมถึงสิ่งมีชีวิต ภูมิประเทศ พืชพรรณ และองค์ประกอบทางธรรมชาติอื่น ๆ (2) รูปแบบที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Form) เช่น สิ่งปลูกสร้าง โบราณวัตถุ และสิ่งของที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน และ (3) รูปแบบนามธรรมที่มีลักษณะอิสระ (Abstract Form) ที่เน้นการสื่อสารแนวคิดหรือบุคลิกภาพผ่านรูปทรงเชิงนามธรรม จากนั้นนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบในการออกแบบมาสคอต โดยพิจารณาความเหมาะสมของแต่ละลักษณะในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ของจังหวัดสิงห์บุรี ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น เพื่อสร้างผลงานที่มีความโดดเด่น สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างการจดจำให้กับผู้พบเห็น

วัชรพงศ์ หงษ์สุวรรณ (2552 : 29) กล่าวว่า การออกแบบรูปลักษณะของตัวอักษร หรือที่เรียกว่า “รูปอักษร” (Glyph) ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1) ตัวอักษรแบบตรง (Straight Type) ที่มีแนว

เส้นหลักเป็นเส้นตรงหรือเส้นตั้งฉาก 2) ตัวอักษรแบบเอน (Italic Type) ที่มีเส้นหลักเอียงไปทางใดทางหนึ่ง 3) ตัวอักษรแบบอิสระ (Free-form Type) ซึ่งไม่มีข้อจำกัดด้านแนวบรรทัดหรือทิศทางของตัวอักษร และ 4) ตัวอักษรแบบเงา หรือแบบทัศนียภาพ (Perspective/ Shadow Type) ซึ่งมีลักษณะการรับรู้ความลึกหรือภาพลวงตาทางสายตา แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของตัวอักษรเหล่านี้ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบตัวอักษรเพื่อสร้างเอกลักษณ์ทางเรขศิลป์ที่เหมาะสมกับบริบทของงานออกแบบของที่ระลึก

อารยะ ศรีภักย์มานบุตร (2550 : 84) กล่าวว่า การออกแบบตัวอักษรประเภท “ตัวพิมพ์แบบตกแต่ง” ว่าเป็นตัวอักษรที่ได้รับการออกแบบให้มีลักษณะแปลกใหม่และแตกต่างจากตัวพิมพ์ทั่วไป โดยมีจุดเด่นอยู่ที่การสะท้อนบุคลิกภาพเฉพาะตัวของแบบอักษร ทั้งนี้แม้จะไม่นิยมนำมาใช้ในเนื้อความที่ต้องการให้อ่านง่าย แต่กลับเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการใช้งานที่เน้นการดึงดูดความสนใจ เช่น การตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ หัวข้อสำคัญ หรือการสร้างอัตลักษณ์ทางสายตา ในงานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบรูปแบบตัวอักษรที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบเรขศิลป์

Wiratmo et al. (2021 : 7) กล่าวว่า หลักการสำคัญในการพัฒนามาสคอตตามแนวคิด Yuru-chara ของญี่ปุ่น โดยเสนอแนวทางหลัก 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก คือ การค้นหาคำสำคัญของพื้นที่ (Keyword Extraction) เพื่อวิเคราะห์จุดเด่นและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งนำมาใช้เป็นแนวคิดต้นทางในการออกแบบ ประการที่สอง คือ การตั้งชื่อมาสคอต โดยให้ความสำคัญกับชื่อที่มีความไพเราะและสะท้อนบริบทท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ประการที่สาม คือ การออกแบบรูปแบบและบุคลิกภาพของตัวมาสคอต โดยเน้นการออกแบบให้ส่วนศีรษะมีขนาดใหญ่กว่าส่วนลำตัว เพื่อให้ดูน่ารัก ดึงดูด และเป็นมิตร รวมทั้งออกแบบลักษณะนิสัยของตัวละครให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและเรื่องราวของพื้นที่อย่างสอดคล้อง และประการสุดท้าย คือ การวางแนวทางการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อหลากหลายประเภท เพื่อส่งเสริมการรับรู้และความผูกพันของกลุ่มเป้าหมายต่อมาสคอต ซึ่งหลักการทั้งสี่นี้ได้รับการนำมาใช้เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนามาสคอตจังหวัดสิงห์บุรีในงานวิจัยนี้ เพื่อให้สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งสร้างคุณค่าในเชิงภาพลักษณ์และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

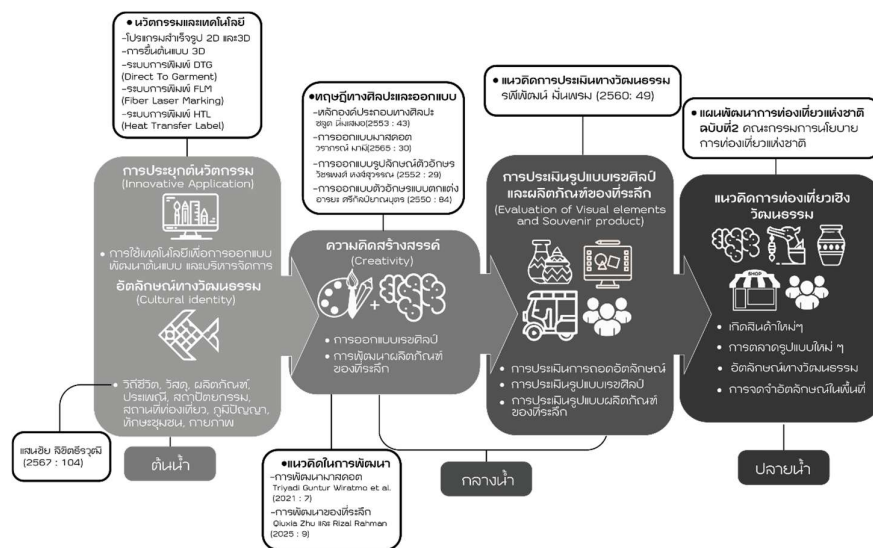
Zhu & Rahman (2025 : 9) กล่าวว่าแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของมิติทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกในบริบทของการท่องเที่ยว โดยเสนอกรอบแนวทางหลัก 5 ด้านในการออกแบบ ได้แก่ (1) ด้านศิลปะและองค์ประกอบทางศิลปะ ซึ่งเน้นความสมดุล ความงาม และองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ (2) ด้านคุณค่าร่วมสมัย โดยเน้นการปรับให้เหมาะสมกับรสนิยมของผู้บริโภคยุคใหม่ (3) ด้านความแท้จริงของต้นฉบับ เพื่อรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของวัฒนธรรม (4) ด้านการแทนค่าทางวัฒนธรรม ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์และเรื่องราวของชุมชนอย่างชัดเจน และ (5) ด้านการสื่อสารทางวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมการถ่ายทอดคุณค่าและเรื่องราวของท้องถิ่นไปยังผู้บริโภค ในงานวิจัยนี้ได้นำแนวทางดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจังหวัดสิงห์บุรี โดยมุ่งเน้นการคัดเลือกรูปแบบทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น มาถ่ายทอดผ่านการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เพื่อสร้างความดึงดูดใจให้แก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งยังสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของจังหวัดสิงห์บุรี

3. การประเมินรูปแบบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

รพีพัฒน์ มั่นพรม (2560 : 49) ได้ศึกษาและประเมินรูปแบบของที่ระลึกจังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้เกณฑ์ด้านความสวยงาม (Aesthetic) การใช้งาน (Functionality) และอัตลักษณ์ของพื้นที่ (Local Identity) เป็นกรอบแนวคิดหลักในการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการหลอมรวมคุณค่าทางวัฒนธรรมเข้ากับการออกแบบเชิงสร้างสรรค์อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ ในงานวิจัยฉบับนี้ได้นำแนวคิดข้างต้นมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างในเรื่องการถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี การออกแบบรูปแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบริบทพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยนี้กำหนดกรอบแนวคิดในการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 3 ระยะสำคัญ ได้แก่ ระยะต้นน้ำ เป็นกระบวนการศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมด้านการออกแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาองค์ประกอบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ตลอดจนการศึกษาและวิเคราะห์อัตลักษณ์ของจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อใช้เป็นแนวทางเบื้องต้นในการออกแบบ ระยะกลางน้ำ เป็นกระบวนการออกแบบและพัฒนาองค์ประกอบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก โดยมุ่งเน้นการนำข้อมูลเชิงวิเคราะห์จากระยะต้นน้ำมาประยุกต์ใช้ในเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงดำเนินการประเมินรูปแบบเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาต่อได้ ระยะปลายน้ำ เป็นการวิเคราะห์ผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัย โดยเน้นความเชื่อมโยงกับแนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการใช้ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่มีอัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างคุณค่าและการรับรู้ของพื้นที่ในมิติสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ดังภาพที่ 1 ที่เชื่อมโยงวัตถุประสงค์ ทฤษฎี และกระบวนการพัฒนาเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในงานวิจัยเรื่องการใช้นวัตกรรมการออกแบบและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่การพัฒนาแบบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสิงห์บุรี มีวิธีการวิจัยแบบผสมผสานเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ในการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง งานวิจัยนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณซึ่งมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1.1 ประชากร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ ที่มีอายุงานด้านการออกแบบ 5 ปีขึ้นไป ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ และกลุ่มนักท่องเที่ยว นักออกแบบ และผู้สนใจด้านการออกแบบ ในเขตจังหวัดภาคกลาง ให้ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้การเลือกประชากร แบบเป้าหมาย (Target Population) (นิรัช สุดสังข์, 2548 : 45)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบจำนวน 3 ท่าน และกลุ่มนักท่องเที่ยว นักออกแบบ และผู้สนใจด้านการออกแบบ ในเขตจังหวัดภาคกลาง จำนวน 100 คน โดยใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) (นิรัช สุดสังข์, 2548 : 48) โดยแบ่งเป็นนักท่องเที่ยว 50 คน นักออกแบบ 25 คน และผู้สนใจด้านการออกแบบ 25 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

2.1 แบบสัมภาษณ์ ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) สุ่มทบทวน (2564 : 2) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงไปตรงมา และสามารถถามคำถามที่ยืดหยุ่นได้นอกจากคำถามที่ได้ตั้งไว้

2.2 แบบสอบถาม ได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลด้านการประเมินรูปแบบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถาม เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและการพัฒนารูปแบบเรขศิลป์ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรีจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้คือ นักท่องเที่ยว นักออกแบบ และผู้สนใจด้านการออกแบบ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถาม โดยสร้างเป็นแบบสอบถามแบบการวัดระดับความสำคัญใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) เพื่อวัดระดับความพึงพอใจ 5 ระดับ (นริช สุดสังข์, 2548 : 128) และเป็นแนวทางในการหาระดับประสิทธิภาพต่าง ๆ รายด้านดังนี้ ด้านอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการออกแบบเรขศิลป์จากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัด ด้านการตลาดและความสอดคล้องทางวัฒนธรรม จากกลุ่มตัวอย่าง

2.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

2.3.1 ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ งานวิจัยนี้ได้ประเมินความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยทั้งแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม รวมจำนวน 22 ข้อ โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item Objective Congruence : IOC) ซึ่งได้รับค่าระหว่าง 0.67 – 1.00 ทุกข้อ แสดงว่าเครื่องมือมีความสอดคล้องในระดับเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลได้ โดยกระบวนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือประกอบด้วย การพัฒนาเครื่องมือออกแบบแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้ประเมินความสอดคล้องของแต่ละข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนดังนี้ +1 สอดคล้อง 0 ไม่แน่ใจ และ -1 ไม่สอดคล้อง การคำนวณค่า IOC วิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม โดยพิจารณาเฉพาะข้อที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป

2.3.2 การตรวจสอบจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เครื่องมือวิจัยผ่านการตรวจสอบจริยธรรมจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร โดยได้รับการรับรองตามหนังสือเลขที่ IRB-COE-010-2024 ยืนยันว่าเครื่องมือดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อกลุ่มตัวอย่าง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้แบ่งการรวบรวมข้อมูลเป็น 2 ส่วน ได้แก่ข้อมูลเชิงคุณภาพ และข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมีกระบวนการรวบรวมข้อมูลการวิจัย โดยใช้เครื่องมือ และกระบวนการในงานวิจัยดังนี้

3.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้นวัตกรรมการออกแบบกับอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี การออกแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพดังนี้

3.1.1 การเก็บข้อมูลแบบปฐมภูมิ โดยเก็บข้อมูลงานวิจัยจากการ สังเกต จดบันทึก ถ่ายภาพ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ จำนวน 3 ท่าน การเก็บข้อมูลการประเมินความพึงพอใจจากแบบสอบถามในเรื่องอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี รูปแบบเรขศิลป์ ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และการตลาดที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม จากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว นักออกแบบ และผู้สนใจด้านการออกแบบ จำนวน 100 คน

3.1.2 การเก็บข้อมูลแบบทุติยภูมิ โดยเก็บข้อมูลภาคเอกสารทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ได้แก่ การศึกษานวัตกรรมและอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี การพัฒนารูปแบบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก รูปแบบการประเมินผลการวิจัยรายด้าน โดยแหล่งที่มาของข้อมูลได้แก่ ห้องสมุด หนังสือเอกสารด้านการออกแบบส่วนตัว การค้นคว้าผ่านออนไลน์

3.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ การประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้เครื่องมือจากแบบสอบถามแบบการวัดระดับความสำคัญใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า

(Rating Scale) (นิรัช สุดสังข์, 2548 : 128) ในการประเมินหาระดับความพึงพอใจรายด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็น ผู้สนใจด้านการออกแบบ นักออกแบบและนักท่องเที่ยว จำนวน 100 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ได้ทำการวิเคราะห์ จากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลทางทฤษฎี เอกสาร และการลงพื้นที่ ใช้วิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เอกสาร ภาวทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี การพัฒนารูปแบบเทศกาล และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก มาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบเทศกาล และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี

4.2 การวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์นำมาบันทึกในลักษณะบรรยาย แล้วนำมาวิเคราะห์ในการหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบเทศกาล และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย แล้วสรุปผลเชิง สังเคราะห์

4.3 การวิเคราะห์จากแบบสอบถาม นำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามภาพประกอบภาพจำลอง มาวิเคราะห์แล้วหาค่าเฉลี่ยความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ วิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามข้อมูลโดยใช้ความถี่ (Frequency)

ตอนที่ 2 ข้อมูลจากแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบเทศกาล และการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ที่ได้รับการพัฒนาแล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของระดับความพึงพอใจต่อรูปแบบเทศกาล และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก นำเสนอรูปแบบตาราง และคำบรรยายประกอบ โดยแบ่งเกณฑ์ดังนี้

4.50 - 5.00	หมายถึง มีความเหมาะสมมากที่สุด
3.50 - 4.49	หมายถึง มีความเหมาะสมมาก
2.50 - 3.49	หมายถึง มีความเหมาะสมปานกลาง
1.50 - 2.59	หมายถึง มีความเหมาะสมน้อย
1.00 - 1.49	หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

5. สมมติฐานการวิจัย

งานวิจัยนี้ตั้งสมมติฐานว่า ผลการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างต่อการออกแบบองค์ประกอบ เทศกาลและผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก จะอยู่ในระดับดีหรือสูงกว่าระดับดี ที่กำหนดไว้เป็นเกณฑ์เบื้องต้น (ค่าคะแนน เฉลี่ย ≥ 3.50 จากคะแนนเต็ม 5.00)

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดกรรมการออกแบบและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่การพัฒนารูปแบบเทศกาล และ ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสิงห์บุรี สามารถนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ตามกระบวนการดังนี้

1. การศึกษาวัฒนธรรมด้านการออกแบบ และอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี

1.1 วัฒนธรรมด้านการออกแบบ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาวัฒนธรรมด้านการออกแบบในปัจจุบัน โดย ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ให้เวลาน้อย ต้นทุนไม่สูงหากผลิตจำนวนมากมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัย เช่น โปรแกรมสำเร็จรูปสองมิติ และสามมิติ การพิมพ์สามมิติ การพิมพ์บนแก้วเซรามิก แก้วโลหะ การพิมพ์บนผ้าเพื่อ สร้างลวดลาย

1.2 ด้านอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารทางทฤษฎีร่วมกับการศึกษา ภาวสถานในจังหวัดสิงห์บุรี พบว่าจังหวัดสิงห์บุรีเป็นเมืองรองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางผ่านไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ของประเทศไทย มีจุดเด่นทางวัฒนธรรมด้านอาหาร โดยเฉพาะเมนู “ปลาช่อนเผา” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย รวมถึงมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญหลายแห่ง โดยในเขตตัวเมืองมี “อนุสาวรีย์ไกรสรราชสีห์” ซึ่งเป็นรูปปั้นสิงห์สีขาว ตั้งอยู่ใจกลางเมือง ถือเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการเดินทางมาถึงจังหวัดสิงห์บุรีของนักท่องเที่ยว จากนั้นได้นำ “อนุสาวรีย์ไกรสรราชสีห์” เป็นแนวทางในการพัฒนา หากกล่าวถึง “ไกรสรราชสีห์” เป็นสัตว์หิมพานต์ที่

สื่อถึงความแข็งแกร่งและทรงพลัง มาใช้เป็นแนวคิดหลักในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมถึงการออกแบบองค์ประกอบเรขศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ตัวอักษร สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อสนับสนุนการขาย โดยมุ่งเน้นให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ และสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรมของจังหวัดสิงห์บุรีอย่างมีประสิทธิภาพ

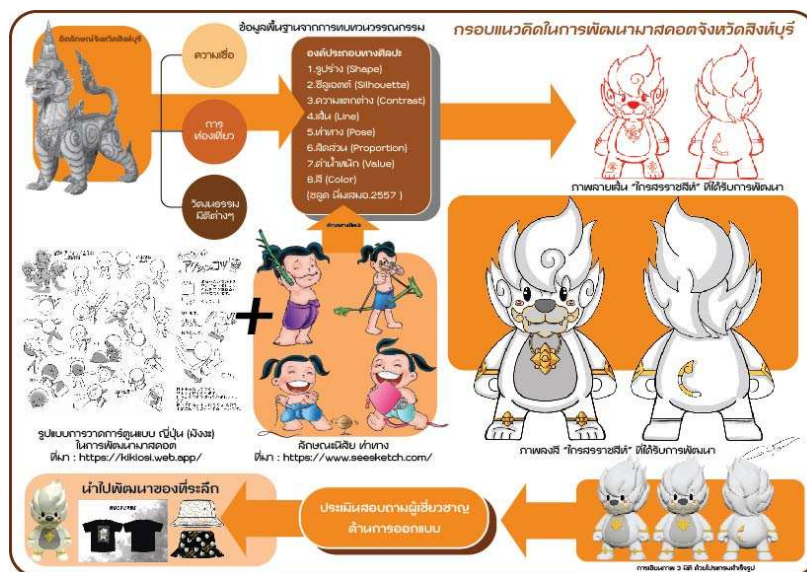
1.3 การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก งานวิจัยนี้ได้สำรวจความนิยมการใช้อัตลักษณ์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกโดย พัฒนาเป็นโมเดล พิกเจอร์ประเภท Art toy ผลิตภัณฑ์ประเภทแฟชั่น และเครื่องแต่งกาย และของใช้ต่าง ๆ โดยมีแนวคิดในการวิเคราะห์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยให้สามารถจำหน่ายได้ในระยะยาว และเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นตัวแทนของจังหวัดสิงห์บุรี นอกจากสินค้าพื้นเมือง

1.4 การวิเคราะห์กราฟิก หรือ เรขศิลป์ งานวิจัยนี้ได้นำรูปร่าง รูปทรง “ไกรสรราชสีห์” นำไปพัฒนาตัวอักษรภาษาไทย เป็นพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ โดยใช้รูปทรง ไกรสรราชสีห์มาตัดทอน ร่วมกับรูปแบบตัวอักษรภาษาไทย ให้เกิดฟอนต์ตัวอักษร โดยใช้ชื่อ “Kaisorn Ratchasri” ซึ่งบอกถึงการนำสิ่งมาให้เป็นแนวคิดให้กับจังหวัดสิงห์บุรี และใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบสื่อประชาสัมพันธ์ บรรจุภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ

2. การออกแบบและพัฒนาเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกด้านการออกแบบ

2.1 การออกแบบเรขศิลป์ จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี งานวิจัยนี้ได้พัฒนารูปแบบเรขศิลป์รูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1. **มาสคอต (Mascot)** การพัฒนามาสคอตในงานวิจัยนี้ อ้างอิงแนวคิดจากความเชื่อพื้นถิ่น วัฒนธรรมประจำจังหวัด และบริบทด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดสิงห์บุรี โดยเลือกใช้ “ไกรสรราชสีห์” ซึ่งเป็นอนุสาวรีย์สำคัญในจังหวัดและเป็นสัญลักษณ์แห่งศรัทธาของชาวท้องถิ่น มาเป็นต้นแบบในการออกแบบเชิงสร้างสรรค์ มาสคอตดังกล่าวมีลักษณะเป็นสิงห์สีขาว มีลวดลายบนพื้นผิว แสดงถึงความสง่างามและพลังอำนาจ กระบวนการออกแบบมาสคอตอิงตามหลักองค์ประกอบศิลป์ ได้แก่ รูปร่าง (Shape) ซิลูเอตต์ (Silhouette) ความแตกต่าง (Contrast) เส้น (Line) ท่าทาง (Pose) สัดส่วน (Proportion) ค่าน้ำหนัก (Value) และสี (Color) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชลูด นิ่มเสมอ (2553 : 57) ที่เน้นการใช้หลักศิลปะเพื่อสร้างความโดดเด่นทางสายตา นอกจากนี้ได้นำแรงบันดาลใจจากลักษณะมาสคอตในวัฒนธรรมญี่ปุ่นแบบ Yuru-chara ที่เน้นความน่ารัก เรียบง่าย และสื่อสารกับผู้ชมได้ดี ผสมเข้ากับลักษณะการเล่นพื้นบ้านและลักษณะนิสัยของตัวละครที่สื่อถึงความเป็นมิตรและเข้าถึงได้ง่าย เพื่อนำไปสู่การออกแบบมาสคอตที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นในรูปแบบร่วมสมัย ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แนวคิดและรูปแบบการออกแบบมาสคอตจังหวัดสิงห์บุรี
ที่มา: อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล (2567ก)

2. การออกแบบตัวอักษรไทย (Thai Letters) จากการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของจังหวัดสิงห์บุรี งานวิจัยนี้ได้ออกแบบและพัฒนาตัวอักษรภาษาไทย เพื่อใช้เป็นองค์ประกอบด้านกราฟิกที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น โดยมุ่งหวังให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสื่อประชาสัมพันธ์ บรรจุภัณฑ์ และสื่อกราฟิกประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัด ในการออกแบบตัวอักษร งานวิจัยนี้ได้นำลักษณะทางกายภาพของ “ไกรสรราชสีห์” ซึ่งเป็นมาสคอตและสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัด มาต่อยอดในเชิงรูปทรงและเส้นสาย เพื่อนำมาใช้ในการสร้างพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และตัวเลขไทย โดยอ้างอิงจากองค์ประกอบทางศิลปะ ได้แก่ รูปร่าง (Shape) ความแตกต่าง (Contrast) เส้น (Line) สัดส่วน (Proportion) ค่าน้ำหนัก (Value) และสี (Color) ตามแนวคิดของ ชะลูด นิ่มเสมอ (2553 : 57) รูปแบบตัวอักษรถูกพัฒนาให้มีความหลากหลายตามลักษณะการใช้งาน แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ ตัวตรง ตัวเอน ตัวอิสระ และตัวเงา ตามหลักการออกแบบของ วัชรพงศ์ หงษ์สุวรรณ (2552 : 29) ซึ่งสามารถสื่อสารบุคลิกภาพของตัวอักษรได้ชัดเจน และยังสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบตัวอักษรประเภทตกแต่ง (Decorative Typefaces) ที่มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างจากรูปแบบมาตรฐาน โดยเน้นการถ่ายทอดบุคลิกภาพเฉพาะของเนื้อหาและบริบท ตามแนวทางของ อารยะ ศรีกัลยาณบุตร (2550 : 84) แบบตัวอักษรที่พัฒนาขึ้นนี้ใช้ชื่อว่า “Kaisorn Ratchasri” อันเป็นการผสมผสานแนวคิดด้านท้องถิ่นร่วมกับการออกแบบร่วมสมัย เพื่อสร้างเอกลักษณ์ใหม่ที่สามารถใช้เป็นต้นแบบของงานกราฟิกของจังหวัดสิงห์บุรี ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 รูปแบบตัวอักษรอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรีที่ได้รับการพัฒนา
ที่มา: อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล (2567ข)

3. การออกแบบตราสินค้า สิ่งพิมพ์ และบรรจุภัณฑ์จัดจำหน่าย จากการออกแบบมาสคอตและรูปแบบตัวอักษร งานวิจัยนี้ได้นำมาออกแบบและพัฒนา ตราสินค้า สิ่งพิมพ์ และบรรจุภัณฑ์จัดจำหน่าย โดยได้ผลการวิจัยดังนี้

1) การออกแบบตราสินค้า งานวิจัยนี้แบ่งการออกแบบตราสินค้า 2 รูปแบบ ได้แก่ การใช้ตัวอักษรอย่างเดียว และการใช้ภาพและตัวอักษร ซึ่งการใช้ตัวอักษรเพียงอย่างเดียวเป็นการสร้างความจดจำให้กับกลุ่มเป้าหมายได้เป็นอย่างดี และการใช้ภาพและตัวอักษร เป็นการให้กลุ่มเป้าหมายสามารถจดจำได้ โดยมีตัวอักษรเป็นตัวกำกับ ซึ่งสาเหตุที่ไม่ใช้ภาพเพียงอย่างเดียวเนื่องจากการออกแบบใหม่อาจทำให้กลุ่มเป้าหมายสื่อสารคลาดเคลื่อนได้ โดยสืบน Logo ใช้รหัสสี #FAA21B หรือ C = 0, M = 42, Y = 100, K = 0 ดังภาพที่ 4

2) การออกแบบสิ่งพิมพ์ และบรรจุภัณฑ์จัดจำหน่าย ในการออกแบบสิ่งพิมพ์ ได้ทำการออกแบบป้ายห้อยสินค้า (Tag) เพื่อให้สร้างความน่าจดจำในผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และทำการออกแบบบรรจุภัณฑ์ Art toy ฟิกเกอร์โมเดลไกรสรราชสีห์ เพื่อเป็นบรรจุภัณฑ์จัดจำหน่าย ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 4 รูปแบบตราสินค้าของที่ระลึกจังหวัดสิงห์บุรี
ที่มา: อาณัฏ ศิริพิชญ์ตระกูล (2567ค)

ภาพที่ 5 รูปแบบป้ายห้อยสินค้าตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ Art toy ของที่ระลึกจังหวัดสิงห์บุรี
ที่มา: อาณัฏ ศิริพิชญ์ตระกูล (2567ง)

2.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ในงานวิจัยนี้ได้เน้นนวัตกรรมด้านการออกแบบมาใช้ในการออกแบบและผลิตสินค้าของที่ระลึกเพื่อเป็นแนวทางสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก โดยได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกต่าง ๆ ดังนี้

1. พิกเกอร์โมเดลมาสคอต การออกแบบและพัฒนาโมเดลมาสคอตเพื่อสร้างความน่าจดจำให้กับจังหวัดสิงห์บุรี โดยนำตัวมาสคอต มาขึ้นรูปทรงในโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อขึ้นรูปทรงสามมิติ แล้วนำนวัตกรรมการพิมพ์ต้นแบบโมเดลด้วยเครื่องขึ้นรูปสามมิติ และพ่นสีเก็บรายละเอียดชิ้นงาน ดังภาพที่ 6 และภาพที่ 7

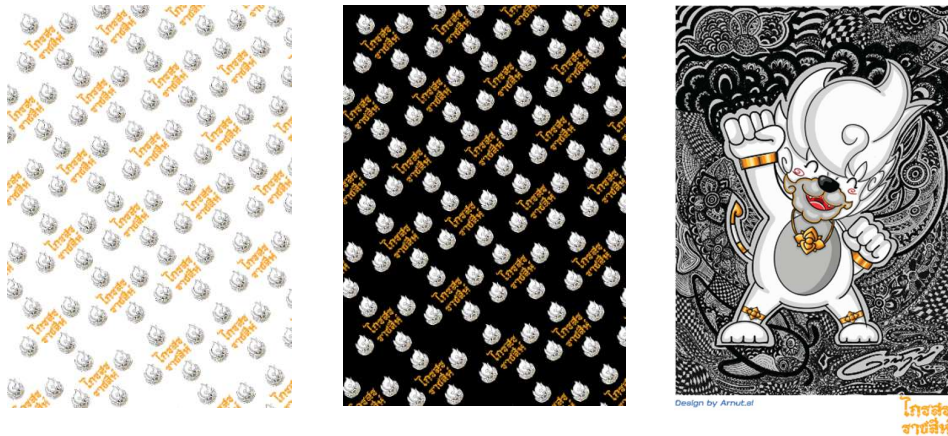
ภาพที่ 6 การขึ้นรูปทรงสามมิติตัวมาสคอตด้วยโปรแกรมสามมิติสำเร็จรูป
ที่มา: อาณัฏ ศิริพิชญ์ตระกูล (2567จ)

ภาพที่ 7 ต้นแบบฟิกเกอร์โมเดลมาสคอต โกสสุราศี ที่ขึ้นรูปด้วยการพิมพ์สามมิติ
ที่มา: อาณัฐ ศิริพิชญ์ตระกูล (2567ฉ)

2. ผลลัพธ์ของที่ระลึกประเภทผลิตภัณฑ์แฟชั่น และของใช้ โดยนำรูปแบบตัวอักษรและมาสคอตมาออกแบบลวดลายผ้าและทำการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกประเภท เสื้อฮาวาย เสื้อยืด และหมวกบักเก็ต และของใช้ประเภทต่าง ๆ โดยประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีระบบการพิมพ์ภาพ DTG (Direct to Garment), DTF (Digital Film Transfer) และระบบเลเซอร์

2.1 การพัฒนาลวดลายบนผลิตภัณฑ์ งานวิจัยนี้ได้ใช้ตราสินค้ามาใช้ในการออกแบบลวดลายผ้าเพื่อให้เกิดภาพจำของกลุ่มเป้าหมาย โดยนำการวางเรียงแบบซ้ำซ้ำ ตามหลักองค์ประกอบทางศิลปะ เพื่อให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าโดยใช้โปรแกรมกราฟิกสำเร็จรูป และการสร้างภาพใหม่โดยการใช้ทักษะการวาดภาพบนโปรแกรมสำเร็จรูปในเครื่องแท็บเล็ต ซึ่งทำการวาดภาพตัวโกสสุราศีผนวกกับภาพพื้นหลังที่เป็นลายเส้น รูปเรขาคณิต และรูปร่างอิสระ ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 การนำเรขศิลป์มาออกแบบลวดลายผ้า
ที่มา: อาณัฐ ศิริพิชญ์ตระกูล (2567ข)

2.2 การนำลวดลาย และเรขศิลป์มาวางบนผลิตภัณฑ์ งานวิจัยนี้ได้นำภาพลวดลายที่ได้ทำการออกแบบและพัฒนาวางบนผลิตภัณฑ์ ได้แก่ เสื้อเชิ้ต เสื้อยืด หมวกปีกขอบ และของใช้ต่าง ๆ ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 การพัฒนามาผลิตภัณฑ์สินค้าแฟชั่น
ที่มา: อาณัฏ ศิริพิชญ์ตระกูล (2567ข)

2.3 ผลวิเคราะห์รูปแบบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากผู้เชี่ยวชาญ ในกระบวนการนี้ได้นำต้นแบบงานวิจัยไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน โดยได้ผลการตอบรับรายด้านดังนี้

2.3.1 ด้านการวิเคราะห์และพัฒนาอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี แนวทาง แนวคิด เพื่อใช้ในการต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก การถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี มีที่มาที่มีข้อมูลมาสนับสนุนการออกแบบมีความเหมาะสมอยู่ในขั้นดี ทั้งรูปแบบมาสคอต และรูปแบบตัวอักษร แต่มีให้ปรับเส้นบนมาสคอตให้ดูง่าย จากที่ได้ทำการออกแบบไปจากทำให้ดูเรียบง่ายจดจำได้ง่าย

2.3.2 การวิเคราะห์และแนวทางการออกแบบและพัฒนาเรขศิลป์จากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ประเภทตราสัญลักษณ์สินค้า กราฟิกบรรจุภัณฑ์ และอื่น ๆ การออกแบบมาสคอตจังหวัดสิงห์บุรี การออกแบบรูปแบบตัวอักษร ภาพประกอบต่าง ๆ การออกแบบกราฟิก (เรขศิลป์) ตราสัญลักษณ์สินค้าต่าง ๆ กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์นำมาใช้กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้อย่างเหมาะสม และสามารถมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกได้ มีการใช้เทคโนโลยีด้านการผลิตมาช่วยในการลดต้นทุนการผลิต หากจังหวัดนำไปใช้จริงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

2.3.3 ด้านการดึงอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรีมาใช้ในการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี วิเคราะห์ว่ามีความทันต่อเหตุการณ์ โดยการนำมาสคอตไปพัฒนาเป็น Art toy เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวที่มีความชอบหุ่นฟิกเกอร์ได้นำไปสะสม มีการใช้เทคโนโลยีด้านการผลิตมาช่วยในการลดต้นทุนการผลิต หากจังหวัดนำไปใช้จริงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

2.3.4 ด้านการวิเคราะห์และต่อยอดผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี แนวทางการตลาด แนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความสอดคล้องทางวัฒนธรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี กลุ่มตัวอย่างมองว่ามีความคุ้มค่า แต่หากผลิตภัณฑ์ต้องวางในจุดที่มีนักท่องเที่ยวผ่านเป็นจำนวนมาก มีสถานที่จัดจำหน่าย และมีการทำสื่อประชาสัมพันธ์ การนำเสนอทางการตลาด โดยใช้สื่อและเทคโนโลยีด้านการออกแบบมาช่วยส่งเสริมการขาย และทำตลาดออนไลน์เพื่อกระตุ้นความคุ้นเคยและกระตุ้นการให้มาเที่ยวในจังหวัดสิงห์บุรีของผู้พบเห็น

3. ประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ประเมินจาก นักท่องเที่ยว นักออกแบบ และผู้สนใจด้านการออกแบบ จำนวน 100 คน (N) โดยใช้แบบสอบถามแบบการวัดระดับความสำคัญใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ในการสอบถามระดับความคิดเห็นโดยแบ่ง เป็น 4 ด้าน ได้ผลระดับความพึงพอใจในตารางที่ 1 และการทดสอบสมมติฐานในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจทั้ง 4 ด้าน (N=100)

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านการถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี			
1. การถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรีเป็นแนวคิดในการพัฒนา	4.85	.33	มากที่สุด
2. ถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรีเป็นกราฟิก	4.75	.43	มากที่สุด
3. การถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรีเป็นของที่ระลึก	4.72	.48	มากที่สุด
4. การสื่อความหมายไปยังกลุ่มเป้าหมาย	4.75	.43	มากที่สุด
รวม	4.76	.05	มากที่สุด
ด้านการออกแบบเรขศิลป์จังหวัดสิงห์บุรี			
1. การออกแบบเรขศิลป์ประเภทตราสัญลักษณ์สินค้า	4.85	.33	มากที่สุด
2. การออกแบบเรขศิลป์ประเภทมาสคอต	4.75	.43	มากที่สุด
3. ภาพประกอบของสื่อกราฟิก	4.70	.50	มากที่สุด
4. การออกแบบตัวอักษร	4.75	.43	มากที่สุด
5. การออกแบบบรรจุภัณฑ์	4.52	.56	มากที่สุด
รวม	4.71	.12	มากที่สุด
ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก			
ด้านความสวยงาม			
1. รูปทรง สัดส่วน ผลิตภัณฑ์	4.62	.12	มากที่สุด
2. การใช้สีบนผลิตภัณฑ์	4.70	.50	มากที่สุด
3. การเลือกใช้วัสดุ	4.75	.43	มากที่สุด
4. แนวคิดในการออกแบบ	4.52	.56	มากที่สุด
ด้านประโยชน์ใช้สอย			
5. ประโยชน์ใช้สอยเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์	4.72	.02	มากที่สุด
6. มีสัดส่วนที่เหมาะสม	4.75	.43	มากที่สุด
7. มีรูปแบบการใช้งานที่เหมาะสม	4.70	.50	มากที่สุด
8. มีความคงทนต่อการใช้งาน	4.75	.43	มากที่สุด
ด้านการดูแลรักษาและซ่อมแซม			
9. ผลิตภัณฑ์ดูแลรักษาง่าย	4.80	.07	มากที่สุด
10. ผลิตภัณฑ์ซ่อมแซมได้ง่าย	4.85	.33	มากที่สุด
รวม	4.71	.09	มากที่สุด
ด้านการตลาดและความสอดคล้องทางวัฒนธรรม			
1. ผลิตภัณฑ์สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรม	4.70	.50	มากที่สุด
2. ตราสินค้า รูปภาพ กราฟิก สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรม	4.75	.43	มากที่สุด
3. มีโอกาสต่อยอดเชิงพาณิชย์	4.70	.50	มากที่สุด
รวม	4.71	.02	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 ได้ประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 4 ด้าน โดยด้านการถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี อยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.76 ด้านการออกแบบเรขศิลป์ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และด้านการตลาดและความสอดคล้องทางวัฒนธรรม อยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.71 ภาพรวมทั้งหมด 4 ด้าน อยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.72

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์สมมติฐานความพึงพอใจรายด้าน

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	t	df	Sig. (p)	การทดสอบสมมติฐาน
ด้านการถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี	4.76	.05	252.00	99	.000	มีนัยสำคัญ
ด้านการออกแบบเรขศิลป์	4.71	.12	100.83	99	.000	มีนัยสำคัญ
ด้านการออกแบบของที่ระลึก	4.71	.09	134.44	99	.000	มีนัยสำคัญ
ด้านการตลาดและความสอดคล้องทางวัฒนธรรม	4.71	.02	605.00	99	.000	มีนัยสำคัญ

จากตารางที่ 2 เป็นการวิเคราะห์สมมติฐาน แบบ One-Sample t-test ซึ่งให้เห็นว่าผลระดับความพึงพอใจสูงกว่าระดับค่ากลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าผลการประเมินความพึงพอใจสูงกว่าค่าที่กำหนดไว้ซึ่งอยู่ระดับดี

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้สรุปผลการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1.1. ด้านการศึกษานวัตกรรมการออกแบบและอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการประยุกต์ใช้นวัตกรรมการออกแบบ ได้นำโปรแกรมสำเร็จรูปสองมิติ และสามมิติ ในการออกแบบรูปแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก การใช้เทคโนโลยีการพิมพ์แบบดิจิตอลมาช่วยในการผลิตโดยพัฒนาบรรจุภัณฑ์ โมเดล Art toy และผลิตภัณฑ์สินค้าแฟชั่นและประเภทของใช้ ด้านอัตลักษณ์ ได้นำอนุสาวรีย์ไกรสรราชสีห์ มาใช้เป็นแนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และรูปแบบเรขศิลป์ประเภทต่าง ๆ เช่น การพัฒนาตัวอักษร สื่อสิ่งพิมพ์ที่สนับสนุนการขาย โดยใช้ความเป็นสัตว์ที่แข็งแรงของ “ไกรสรราชสีห์” ซึ่งเป็นสัตว์หิมพานต์ มาเป็นหัวข้อหลักในการออกแบบและพัฒนา

1.2 ด้านการออกแบบและพัฒนาเรขศิลป์และการออกแบบของที่ระลึกอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี การพัฒนาเรขศิลป์ ได้ทำการพัฒนา มาสคอต ตัวอักษรไทย ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์ โดยใช้ตัวไกรสรราชสีห์เป็นแนวคิดในการพัฒนา ในส่วนการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก Art toy ผลิตภัณฑ์สินค้าแฟชั่น และสินค้าประเภทของใช้ เช่น แก้วกาแฟ แก้วเก็บความเย็น เข็มกลัดที่ระลึก และแฟลชไดรฟ์

1.3 ด้านการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบเรขศิลป์ และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกผลิตภัณฑ์อัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ในการหาระดับความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักท่องเที่ยว นักออกแบบ และผู้สนใจด้านการออกแบบ จำนวน 100 คน ซึ่งได้ผลวิจัยภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.72 โดยทุกด้านมีผลการประเมินความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ประกอบไปด้วย ด้านการถอดอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี มีค่าเฉลี่ย 4.76 ด้านการออกแบบเรขศิลป์ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และด้านการตลาดและความสอดคล้องทางวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ย 4.71 ในส่วนของสมมติฐานการวิจัยผลระดับความพึงพอใจสูงกว่าระดับค่ากลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าผลการประเมินความพึงพอใจสูงกว่าค่าที่กำหนดไว้ซึ่งอยู่ระดับดี

2. อภิปรายผล

งานวิจัยนี้ได้ดำเนินการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ 3 ด้าน ได้แก่ด้านการประยุกต์ใช้นวัตกรรมด้านการออกแบบ และอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี ด้านการออกแบบเรขศิลป์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และด้านการประเมินผลการรูปแบบเรขศิลป์ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ในด้านการประยุกต์ใช้นวัตกรรมการ

ออกแบบ งานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์การใช้โปรแกรมสำเร็จรูปด้านการออกแบบ และเทคโนโลยีการออกแบบมาใช้ในการพัฒนาเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ในส่วนด้านอัตลักษณ์เป็นการนำเสนอที่สำคัญของจังหวัดสิงห์บุรีได้แก่ อนุสาวรีย์ไกรสรราชสีห์ มาเป็นอัตลักษณ์ในการออกแบบเรขศิลป์ และพัฒนาของที่ระลึก ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ แสนชัย ลิขิตธีรภูมิ (2567 : 104) และ ศรัณพร ขวณกริกกุล และ ปริญ ลักขิตามาต (2562 : 12) ที่กล่าวถึงการนำวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และกายภาพของจังหวัดมาพัฒนาเป็นอัตลักษณ์ในการพัฒนา ด้านการออกแบบเรขศิลป์ได้นำอัตลักษณ์ของจังหวัดสิงห์บุรีมาออกแบบมาสคอตโดยใช้อนุสาวรีย์ไกรสรราชสีห์ แนวคิดในการพัฒนา โดยการออกแบบมาสคอต ตัวไกรสรราชสีห์ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ วราภรณ์ มามี (2565 : 30) ที่กล่าวถึงลักษณะประเภทของมาสคอตซึ่งมาจากมาสคอตที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man Made Form) การนำแนวคิดการออกแบบมาสคอตแบบ Yuru-Chara ของญี่ปุ่น 4 ประการ ในด้านการหาสิ่งสำคัญในพื้นที่ ด้านการตั้งชื่อให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ด้านการออกแบบมาสคอตให้ดูเป็นมิตร ด้านการนำไปใช้ในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ (Wiratmo et al., 2021 : 7) และ ยังสอดคล้องกับหลักการประกอบทางศิลปะ และทัศนธาตุต่าง ๆ ของ ชลูด นิ่มเสมอ (2553 : 57) เพื่อให้ตัวมาสคอตมีรูปร่าง รูปทรงตามแนวคิดที่ได้ตั้งไว้ ด้านการออกแบบตัวอักษร ได้พัฒนารูปแบบตัวอักษรไทย สระ วรรณยุกต์ และตัวเลขไทย โดยใช้แนวคิดมาจากมาสคอตไกรสรราชสีห์ที่ได้พัฒนาไว้ ซึ่งสอดคล้องกับการออกแบบตัวอักษรของ วชิรพงศ์ หงษ์สุวรรณ (2552 : 29) และ อารยะ ศรีภักขยานบุตร (2550 : 84) ที่กล่าวถึงรูปแบบตัวอักษร และการออกแบบตัวอักษรตกแต่งในการนำไปใช้กับออกแบบตราสินค้า ป้ายสินค้า และบรรจุภัณฑ์ โดยนำมาสคอตมาผสมผสานตัวอักษรในการออกแบบกราฟิกต่าง ๆ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก งานวิจัยนี้ได้ออกแบบของที่ระลึก ประเภท Art toy และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกประเภทสินค้าแฟชั่นและของใช้ ได้แก่ เสื้อ หมวก แก้วน้ำ แก้วกาแฟ เข็มกลัดเพื่อการท่องเที่ยว และแฟลชไดรฟ์ สอดคล้องกับแนวทางของ Zhu & Rahman (2025 : 9) ในเรื่องคุณค่าร่วมสมัย โดยเน้นการปรับผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับรสนิยมของผู้บริโภคยุคใหม่ ด้านการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบเรขศิลป์และผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจังหวัดสิงห์บุรี โดยแนวทางการวางคำถามสอดคล้องกับ รพีพัฒน์ มั่นพรม (2560 : 49) ที่ทำการประเมิน ความงาม การใช้งานและอัตลักษณ์พื้นถิ่น ซึ่งภาพรวมผลการประเมินความพึงพอใจจากการประเมิน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการถอดอัตลักษณ์ ด้านรูปแบบเรขศิลป์ ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และด้านการตลาดและความสอดคล้องกับวัฒนธรรม โดยระดับความพึงพอใจภาพรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับดีมาก ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 4.72 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้อยู่ระดับดีหรือสูงกว่า ซึ่งผลความพึงพอใจสูงกว่าระดับค่ากลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และงานวิจัยนี้ได้นำผลการออกแบบดังกล่าวไปจดทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์ ในการออกแบบเรขศิลป์จากอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรี สามารถนำไปพัฒนาเป็น ชุดผลิตภัณฑ์เพื่อการศึกษา เช่นของเล่นเพื่อการศึกษาตัวอักษรไทย พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ ชุดการศึกษาสัตว์หิมพานต์ประเภท “สิงห์” การนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกประเภทอื่น ๆ เช่น สมุดจด ปฏิทิน ชุดเครื่องเขียน ถุงผ้า กระเป๋า เป็นต้น รวมถึงการทำชุดองค์ความรู้ด้านการออกแบบให้กับผู้สนใจในการต่อยอดผลงานวิจัย และเชิงพาณิชย์

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป การนำกระบวนการวิจัยนี้ไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงบริบทของชุมชน เช่นทักษะของคนในชุมชน ต้นทุนในการผลิต ความพร้อมของเทคโนโลยีและนวัตกรรม หากพื้นที่ไม่มีความพร้อมด้านเทคโนโลยีควรหาทักษะที่เหมาะสม และการเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนก่อนนำไปถ่ายทอด เช่นหากไม่มีระบบพิมพ์ผ้าดิจิตอล อาจทดแทนด้วยการพิมพ์ซิลด์สกรีน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ที่จัดสรรทุนวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ที่ประสานงานด้านต่าง ๆ ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญที่สละเวลาในการตรวจสอบเครื่องมือและผลงานออกแบบในงานวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- ชลูด นิ่มเสมอ. (2553). *องค์ประกอบทางศิลปะ Composition Art*. สำนักพิมพ์อัมรินทร์.
- ชิดชม กันจุฬา. (2563). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเมืองรองของนักท่องเที่ยวชาวไทย กรณีศึกษา จังหวัดอ่างทอง. *วารสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน*, 2(2), 64 – 80.
- นิรัช สุดสังข์. (2548). *การวิจัยการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม*. โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์.
- รพีพัฒน์ มั่นพรม. (2560). การพัฒนาและสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกสำหรับจังหวัดนครสวรรค์. *วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 8(1), 40 – 51.
- วรภรณ์ มามี. (2565). *การออกแบบสัญลักษณ์นำโชค (มาสคอต) สำหรับส่งเสริมธุรกิจและการท่องเที่ยวของประเทศไทย*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วัชรพงศ์ หงษ์สุวรรณ. (2552). *ออกแบบประดิษฐ์อักษร ไทย-อังกฤษ (พิมพ์ครั้งที่4)*. วาดศิลป์.
- ศรินทร์พร ขวณกริกกุล และ ปริญ ลักษิตามาศ. (2562). การยกระดับท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรีโดยชุมชน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม*, 9(2), 9 – 17.
- ศิริวัฒน์ แสนเสริม. (2547). มิติทางวัฒนธรรมกับการออกแบบ. ใน พรเทพ เลิศเทวศิริ (บ.ก.), *การคิดออกแบบและมิติทางวัฒนธรรม* (30 - 44). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภัททา ปินทะแพทย์. (2564). การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารพัฒนาธุรกิจและอุตสาหกรรม*, 1(3), 1 – 3.
- แสนชัย ลิขิตธีรฤดี. (2567). การออกแบบเรขศิลป์สำหรับสร้างอัตลักษณ์และส่งเสริมภาพลักษณ์ชุมชนภูฏาน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 7(1), A99 – A112.
- อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล. (2567ก). *แนวคิดและรูปแบบการออกแบบมาสคอตจังหวัดสิงห์บุรี [อินโฟกราฟิก]*. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล. (2567ข). *รูปแบบตัวอักษรอัตลักษณ์จังหวัดสิงห์บุรีที่ได้รับการพัฒนา [กราฟิก]*. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล. (2567ค). *รูปแบบตราสินค้าของที่ระลึกจังหวัดสิงห์บุรี [กราฟิก]*. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล. (2567ง). *รูปแบบป้ายห้อยสินค้าตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ Art toy ของที่ระลึกจังหวัดสิงห์บุรี [กราฟิก]*. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล. (2567จ). *การขึ้นรูปทรงสามมิติตัวมาสคอตด้วยโปรแกรมสามมิติสำเร็จรูป [กราฟิก]*. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล. (2567ฉ). *ต้นแบบฟิกเกอร์โมเดลมาสคอต ไกรสรราชสีห์ ที่ขึ้นรูปด้วยการพิมพ์สามมิติ [ภาพถ่าย]*. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล. (2567ช). *การนำเรขศิลป์มาออกแบบลวดลายผ้า [กราฟิก]*. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล. (2567ซ). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าแฟชั่น [กราฟิก]*. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- อารยะ ศรีกัลยาณบุตร. (2550). *การออกแบบสิ่งพิมพ์*. ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Wiratmo, T. G., Grahita, B., Maslan, R., Fadillah, F., & Ratri, D. (2021). A Framework to Design Mascot Character as Supporting Tool for City Branding Based on Yuru-chara Concept. *ANDHARUPA : Jurnal Desain Komunikasi Visual & Multimedia*, 7(1), 1 – 12. <https://doi.org/10.33633/andharupa.v7i01.4379>.
- Zhu, Q., & Rahman, R. (2025). Authenticity in Souvenir Design Integrating Cultural Features of Dunhuang's Mural Heritage : A Qualitative Inquiry. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12(403), 1 - 11. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04710-5>.

The Impact of a Cultural Documentary on the Tibetan Jump Cao Gai Ceremony to Enhance Students' Learning Outcomes

Yezhu Song¹, Khachakrit Liamthaisong^{2*}, and Palatip Lunkun³

Student, Department of New Media, Faculty of Informatics, Mahasarakham University, Thailand¹

Assistant Professor, Dr., Department of New Media, Faculty of Informatics,

Mahasarakham University, Thailand²

Ban Nong Hai, Phra Lap Subdistrict, Mueang Khon Kaen District, Khon Kaen, Thailand³

*Corresponding author, e-mail: khachakrit.l@msu.ac.th

Received: May 13th, 2025; **Revised:** June 24th, 2025; **Accepted:** June 30th, 2025

Abstract

The cultural documentary takes “Jump Cao Gai” as the core image, begins with the Baima Tibetan Cao Gai ceremony as the cultural coordinate, through the handmade mask process of the national non- genetic inheritor Tian Huta as the narrative anchor, which finally leads to the modern inheritance problem of “Jump Cao Gai” and triggers the audience's deep thinking. The research on the impact of a cultural documentary on the Tibetan Jump Cao Gai ceremony to enhancing student learning outcomes aims to 1) study the important elements affecting success in “Jump Cao Gai” culture documentaries, 2) produce a culture documentary of “Jump Cao Gai”, 3) study the Student Learning Outcomes after watching the culture documentary. The sample group consisted of 30 students, selected by Cluster random sampling. The research instruments included 1) Interview form, 2) Questionnaire, 3) Culture documentary, 4) Quality assessment of culture documentaries, 5) Learning outcomes assessment form, 6) Perception assessment form, and 7) Satisfaction assessment form. Creating an excellent cultural documentary should include 1) a clear storyline, 2) beautiful pictures, and 3) the use of innovative technology. The production process of a documentary includes the pre-production, mid-production and post-production stages. After the creation of the cultural documentary “Jump Cao Gai”, the t-test was used as a data collection tool. The research results showed that the effectiveness index of the cultural documentary on the Tibetan Jump Cao Gai was 0.9010, indicating a 90.10% improvement in learning outcomes in students. After watching the documentary, the perception was at a high level, and satisfaction was at a high level too. The study shows that documentary has a significant educational effect in the three dimensions of cognitive activation, emotional infiltration, and value identity, which proves that cultural documentary does affect students' learning results to a certain extent.

Keywords: Culture Documentaries, White Horse Tibetan, Jump Cao Gai, Learning Outcomes, Satisfaction

Introduction

Baima Tibetan, also known as the white horse, national language for white language, belief in nature worship, benzene, Buddhism. “Jump Cao Gai” is a folk sacrificial dance passed down in the

Tibetan village of Baima in Pingwu County, Mianyang, Sichuan province. On the fifth and sixth days of the first lunar month, each village in Baima holds “Jump Cao Gai” to worship the mountain god and pray for favorable weather in the coming year (Feng et al., 2024) with the advancement of modernization, many traditional cultures are gradually disappearing, impacted by rapid urbanization and modern lifestyles. The appearance of documentaries has made these endangered traditional cultures possible to record and become important materials for future generations to study

Huang (2024 : 86). Create cultural documentaries for students and integrate them into daily learning scenes, so that students can absorb knowledge unconsciously and further expand the dissemination scope of documentaries, so as to achieve the dual goals of cultural communication and knowledge education. Chinese artists have produced many ethnic minority documentaries about the Baima Tibetans. However, few such documentaries exist in China today, and limited resources are available (Wenjuan, 2019 : 5). With the rapid development of science and technology and the popularization of digital media, documentary, as an art form that deeply excavates and truly presents, is gradually becoming an important platform for inheriting and innovating traditional culture (Zhang, 2025 : 50).

Bamboo horse Tibetan culture is a microcosm of the multi-ethnic unity pattern of the Chinese nation. Its inheritance needs to rely on the innovative application of digital media such as documentaries, and realize living protection and intergenerational transmission in the process of modernization.

Research Objectives

1. To study the important elements affecting success in “Jump Cao Gai” culture documentaries.
2. To produce a culture documentary of “Jump Cao Gai”.
3. To study the Student Learning Outcomes after watching the culture documentary.

Literature Review

1. Culture Documentary

A culture documentary introduces the landscape, culture, history, folk customs, and other content. Through vivid images and unique perspectives, this kind of documentary allows the audience to appreciate the natural beauty and cultural customs of different regions with high ornamental value and practicality (Chen, 2020 : 12).

Cultural documentaries are documentary types based on historical culture, national culture, and cultural landscape to show the existence and spiritual will of a particular nation or group (He, 2023 : 2). They have the characteristics of documentary, humanistic, and aesthetics.

Culture documentary as an important form of documentary, with tourism culture, tourism culture, the resource advantage into industry advantage, promote tourism image, promote the development of local tourism, carry forward the unique history and culture, promote the development of tourism industry innovation, is of great significance to promote the local economic development. (Chen & Zhao, 2024)

2. Video Culture Documentary in Youku

The documentary traces the historical context of ceramic art, emphasizes the inheritance of skills, excavates humanistic feelings, and constructs and spreads a unique cultural identity (Tang, 2025 : 77).

With the continuous popularity of the Internet, the development of video websites continues to meet the spiritual needs of people in all aspects. In the early days, traditional video websites, represented by Tencent and Tudou, were mainly based on original content from UGC users. Nowadays, many video websites are gradually beginning to change to the production mode of PGC Internet professional content, and the quality of a series of self-made programs has continuously improved, attracting the attention and praise of the audience. However, there are also problems such as self-made programs, plot plagiarism, and rampant embedded advertisements. It is necessary to strengthen supervision and guidance, standardize and improve, invest and outreach, guide consumption with advanced concepts, and achieve interaction and a win-win situation. (Ma, 2023 : 132).

3. Creative Theory Support

In documentary creation, the subjective intervention of creators runs through the whole process, and its degree of intervention has an important impact on the authenticity and artistry of the work. (Yu & Lin, 2025 : 47).

The core of creative theory lies in the word “creativity,” which refers to creating novel, unique, and practical thinking results through unique ways of thinking and innovative means based on existing knowledge, experience, and skills.

4. White Horse Tibetan and Jump Cao Gai

The Baima Tibetans were initially a relatively isolated ethnic group with limited interaction with other people. The deep mountains, poor transportation, and nomadic lifestyle made their relations with others quite distant. However, these factors also shaped the honest and kind nature of the Baima Tibetans. They lived in their settlements, surviving by living in harmony with nature. They revered the sacred mountain behind their faith and believed in all life. “Jump Cao Gai” is the oldest folk sacrificial activity used to pray for good luck and drive away evil spirits during the Spring Festival. “Cao Gai” means mask, which is the symbol of the black bear god. The Bai Ma people have been praying for protection and blessing from the gods of nature for thousands of years with their devout faith (Ding, 2021 : 133).

5. Learning Outcomes

Learning results theory is a complex system involving many fields, such as educational psychology and learning science. It focuses on the specific achievements and changes students gain through learning activities.

Many students are able to memorize formulas and definitions instead of reasoning with a problem. Students were often unable to understand the underlying processes or properly interpret the results from calculations. Another study also stated that students were not confident in their own reasoning abilities. Students believed that they should only use formulas and definitions in textbooks to answer questions correctly (Slauson, 2008 : 17).

Developing Cultural Documentaries with Research and Creative Process

1. The Study of Top Ten Cultural Documentaries About Intangible Cultural Heritage

Over the past five years, the top ten cultural documentaries about intangible cultural heritage on Youku have been as follows.

1. I Repair National Treasures

Focusing on the restoration work in the Palace Museum, it shows the exquisite skills and dedication of the restorers, so that the audience can deeply understand the stories behind the protection of cultural relics.

2. Every Treasure Tells a Story

With national treasures as the clue, the series tells the past and present of national treasures through concise narration. Each episode focuses on a national treasure and uses modern technology to restore its historical background and production process.

3. National Treasure

In each episode, famous actors are invited as “national treasure guardians” to tell the legendary stories of the past of national treasures and let the audience know the historical value and cultural connotation of national treasures.

4. Xiaoyi Tiangong

Starting from traditional Chinese colors, we will explore the dyeing and finishing techniques of Xiangyunsha and the traditional techniques of Miao batik and tell the stories of intangible cultural heritage that are both informative and interesting.

5. Amazing Chinese Colors

Starting with color, it focuses on the whole life aesthetics of clothing, beauty makeup and home furnishing, and explores the cultural significance behind each Chinese color.

6. Chinese Ancient Poetry Animation

Based on classical Chinese poetry, the film vividly shows the mood and emotion of the poems through animation. The film has been carefully researched and produced in terms of story, scene, characters and costumes, striving to restore the historical situation.

7. Aerial China

It provides an aerial view of China, showing its historical and cultural landscape, natural geography and economic and social development in a comprehensive and three-dimensional way.

8. Charm of Tang

On the literary level, “Tang poetry” is appreciated, and on the cultural level, “Tang poetry” is regarded as the voice of an era.

9. Waiting for Love

By showing the history, culture and artistic achievements of Dunhuang, the ending of the film often features the magnificent scenery of the Mogao Grottoes or the hard work of conservation workers, emphasizing the importance of Dunhuang as a world cultural heritage and the urgency of conservation efforts.

10. A Bite of China

It focuses on Chinese food, but often ends with a discussion of the philosophy and cultural traditions of Chinese people.

Table 1 Summarize the successful experience of 10 documentaries

Evaluated Items		Documentary									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Introduction	Brief introduction	✓	✓	✓	✓						
	Descriptive or explanatory leadership					✓	✓				
	Leadership that affects the feelings								✓	✓	✓
Story telling	Presented in chronological order				✓	✓					✓
	Present content by topic structure						✓	✓		✓	
	Presentation in order of relationship	✓	✓	✓					✓		
Ending the story	End with a summary				✓	✓				✓	✓
	End with more thought.	✓	✓	✓				✓	✓		

Jump Cao Gai uses the character interview and shooting to connect the documentary. At the end of the documentary, many documentaries make good use of an ending with a summary or an end with more thought. To end the film with the inheritance of intangible cultural heritage and bring more thinking to the audience.

2. Steps of Cultural Documentary Development

1. Preparing the video, the researcher conducted the following actions

Complete the shooting theme of the documentary, conduct in-depth research on the “Jump Cao Gai” ceremony, determine the target audience and communication channels of the documentary, and make a shooting plan.

Figure 1 The interview of the heritage bearers

Source: Song (2025a)

2. Producing the video, the researcher conducted the following actions

Interview mask makers to discuss the craft, symbolic meanings, and their importance in dance. Conduct interviews and take photos in a natural and relaxed atmosphere to capture the genuine feelings and expressions of the inheritors. Back up materials to secure storage devices during shooting to prevent data loss. At the end of each day, categorize the materials and mark the shooting times and content descriptions for later editing.

3. Post producing the video, the researcher conducted the following actions

In the documentary “Jump Cao Gai,” the post-production stage, all the carefully shot raw material shots were imported into non-linear editing software such as Adobe Premiere Pro (Figure 2). The team began browsing the material out of key shots and audio clips based on the plan and theme.

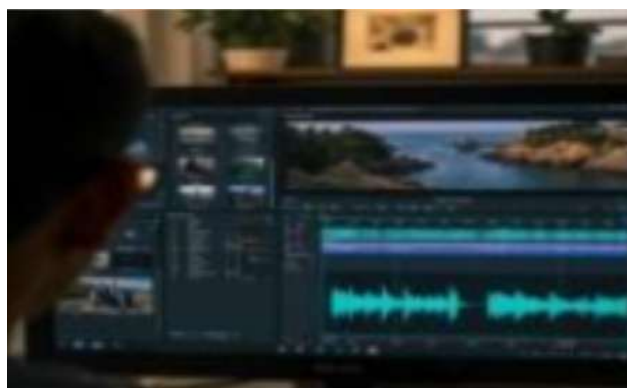

Figure 2 Make and package videos

Source: Song (2025b)

On this basis, the team pieced together the materials into the preliminary framework of the documentary according to the script or outline, paying special attention to the consistency of the content and the rationality of the structure, to ensure the accurate trans.

Research Variables

1. Independent variable : Culture documentary on the Tibetan Jump Cao Gai Ceremony.
2. Dependent variable : Learning outcomes, Perception and Satisfaction on the sample group after watching the culture documentary.

Research Methodology

1. The group providing information

1.1 The group providing information on the content of the ritual consists of three sources of information, including one person from a community representative in the field, one from village philosophers who perform ceremonies, and one from cultural inheritors.

1.2 Watch ten documentaries from the last decade to analyze the reasons for their popularity

1.3 The expert panel providing advice on documentary filming includes three people providing information on culture documentaries.

2. Population and sample

2.1 Population : The group included those who watched it. This group will consist of three 18-year-old senior students. Zitong High School has 250 students.

2.2 Sample group : Using cluster random sampling, select one class with 30 students.

3. Research Instrument

3.1 Interview form : The interview with three people, including the community representative, the inheritors of the “Jump Cao Gai” ceremony, and the research experts, is the guarantee of the authority of the documentary content

3.2 Questionnaire : A questionnaire for the three documentary experts ensures that the use of all techniques is conducive to the creation of this documentary

3.3 Culture documentary : The creation of the “Jump Cao Gai” ceremony

3.4 Quality assessment of culture documentaries : Evaluation of the creation quality of the “Jump Cao Gai” ceremony of the culture documentary.

3.5 Learning outcomes assessment form : The audience's Learning outcomes evaluation of the professional techniques used in the “Jump Cao Gai” ceremony of the cultural documentary.

3.6 Perception assessment form : The audience's perception evaluation of the professional techniques used in the “Jump Cao Gai” ceremony of the cultural documentary.

3.7 Satisfaction assessment form : The audience is satisfied with the content of the “Jump Cao Gai” ceremony of culture documentary, and whether it meets their expectations.

4. In Experimental Procedures

4.1 Pretest

4.1.1 Test question design : Based on the preliminary research and the documentary theme, three sets of test questions were compiled, respectively : Knowledge test, Perception test, Satisfaction test. (20 objective questions, 1 point for each question)

4.1.2 Test instructions : clarify the test purpose, fill in the specifications for the students, and implement the learning results test before viewing.

4.2 Video Intervention

Documentary broadcast : All grade three students were organized to watch the documentary, and 30 students were randomly selected as experimental samples.

4.3 Post-test

There are learning outcome assessment, perception assessment form, and satisfaction assessment form

4.4 Data collection and analysis

All data from pretest, post-test, perception, and satisfaction tests were collected. The statistical analysis included descriptive and inferential statistics. It were used to analyze the data to evaluate the effect of documentary intervention and student feedback.

5. Data Collection and Analysis

1. Interview form : The interview objects include community representatives, the inheritors of the “Jump Cao Gai” ceremony, and research experts, which guarantee the authenticity of the documentary.

2. Questionnaire : A questionnaire survey of three documentary experts ensures that the use of all technologies is conducive to creating this documentary.

3. Culture documentary : The length, shooting style, theme, and purpose of the documentary.

4. Quality assessment of culture documentaries : Evaluation of the quality of the ceremony tourism documentary.

5. Learning outcomes assessment form : the audience's perception and evaluation of the professional techniques used in the jumping ceremony culture documentary.

6. Perception assessment form : As a key tool to evaluate the changes of individuals or groups, including knowledge deepening learning, attitude shaping, value internalization, behavior intention adjustment, and learning process experience.

7. Satisfaction assessment form : This is an effective tool for comprehensively understanding learners' changes in knowledge, attitudes, values, behavioral intentions, and learning experience. It can provide valuable feedback.

6. Statistics used to analyze data

The statistics used to analyze the study data are descriptive statistics as follows.

1. Frequency : Calculate the number of times each data type appears in the data set.
2. Percentage : Calculate the proportion of each data type in the total dataset.
3. Find the average value : find the median value of the data set.
4. Finding the standard deviation : the distribution of measured data from the mean.
5. Effectiveness index : Compare the students' knowledge test scores before and after watching the documentary.

Results

1. Data analysis results of studying the important elements affecting success in “Jump Cao Gai” culture documentaries.

Objective truth and subjective creation are indispensable elements in film and television documentary creation. They are interdependent and tense (Peng, 2025 : 2). Before shooting the cultural documentary, it is crucial to interview the cultural heirs and documentary experts. The cultural heirs provide first-hand information on the history and significance of the jump to ensure that the content is accurate and respects the culture. Documentary experts will guide the best shooting techniques to improve the visual and auditory effects of the film.

2. Data analysis results of producing a culture documentary of “Jump Cao Gai”.

The culture documentary of “Jump Cao Gai” is shown in Figure 3 and Figure 4. Three experts' quality analysis results (Quality level) of the culture documentary “Jump Cao Gai”. The mean and standard deviation of the documentary quality level were calculated by analyzing and interpreting the mean scores as shown in Table 2.

Figure 3 “Jump Cao Gai” ceremony

Source: Song (2025c)

Figure 4 Make the mask

Source: Song (2025d)

Table 2 The results of three experts on the quality of the documentary evaluation.

Evaluated Items	Video Quality Level		Meaning
	Mean	SD.	
QA : Content			
QA1 : Cultural depth and accuracy	4.61	0.32	Excellent
QA2 : Narrative and coherence	4.40	0.14	Good
QA3 : Character shaping and interview quality	4.52	0.38	Excellent
QA4 : Cultural value and significance	4.37	0.54	Good
QA5 : Innovation and uniqueness	4.71	0.29	Excellent
Total	4.52	0.33	Excellent

Table 2 (Cont.)

Evaluated Items	Video Quality Level		Meaning
	Mean	SD.	
QB : Technical quality			
QB1 : Picture quality and photographic techniques	4.22	0.53	Good
QB2 : Sound effects and soundtrack	4.55	0.44	Excellent
QB3 : Clip and rhythm	4.60	0.21	Excellent
QB4 : Subtitles and explanations	4.20	0.44	Good
QB5 : Technical stability	4.59	0.37	Excellent
Total	4.48	0.4	Good
QC : Content			
QC1 : Sequencing of content reveals the steps of tie-dyeing by the Bai Ethnic	4.42	0.56	Good
QC2 : Emotional resonance	4.49	0.28	Good
QC3 : Information acquisition and educational value	4.48	0.49	Good
QC4 : Watch comfort	4.66	0.21	Excellent
QC5 : Recommended willingness	4.37	0.67	Good
Total	4.48	0.44	Good
Overall mean	4.49	0.39	Good

As Table 2 shows, the overall quality of the videos about the “Jump Cao Gai” documentary was good (average = 4.49, SD 0.39). When each aspect is considered in descending order of the average score, the highest-ranked aspect consists of two items including content quality (average = 4.52, SD 0.33) and technical quality (average = 4.48, SD 0.40), both of which are of good quality.

3. Data analysis results of studying the Student Learning Outcomes after watching the culture documentary.

3.1 Pre-test scores and post-test scores of the learning outcome scores of 30 subjects were analyzed and equally compared using the valid index (E.I.).

Table 3 Pre-test scores and post-test scores of the learning outcome scores of 30 students

Number	Pretest	Post Test
Sum	267	567
Mean	8.9	18.9
S.D.	1.373392477	1.213430588

From Table 3, the effectiveness index can be calculated (Kitrakan, 2001) as follows.

$$\text{Effectiveness} = \frac{P2 - P1}{\text{Total} - P1}$$

P1 = sum of all pre-test scores

P2 = sum of all post-test scores

Total = product of the number of students and the original score

$$\text{Effectiveness} = \frac{567 - 267}{600 - 267}$$

$$\text{Effectiveness} = 0.9010$$

The effectiveness index of the cultural documentary “Jumping the Rope” when taking the scores before and after studying found that the students' knowledge and understanding level before watching the documentary was 267 points (mean = 8.9), and the overall score after watching the documentary was 567 points (mean = 18.9). When calculating the effectiveness index of the cultural documentary according to the statistical formula, it found to be 0.9010, indicating that the students' learning progress was higher by 90.10 percent, which reflected the overall situation of the students when they gained new knowledge and new fields, that is, this documentary was very effective in helping them improve their knowledge and understanding level.

3.2 By using the criteria of analysis and translation of average score data, conduct the perception analysis of the content of 30 samples, and the mean (mean) and standard deviation (SD) of the perceived level of documentary content, as in Table 4.

Table 4 Data analysis of the 30 students' perception of documentaries

Evaluated Items	Perception Level		Meaning
	Mean	SD.	
Q1 : Describe the basic process of the “Jump Cao Gai” ceremony	4.23	0.62	High
Q2 : Understand the historical background of “Jump Cao Gai”	4.28	0.62	High
Q3 : It can list several important cultural symbols in the ceremony of “jumping cao Gai”	4.33	0.62	High
Q4 : Understand the importance of the “Jump Cao Gai” ceremony in the local area	4.38	0.62	High
Q5 : Understand the relationship between the “Jump Cao Gai” ceremony and the local natural environment and religious beliefs	4.43	0.61	High
Q6 : I have developed a strong interest in the culture of “Jump Cao Gai”	4.44	0.61	High
Q7 : Agree with the importance of the “Jump Cao Gai” ceremony	4.49	0.61	High
Q8 : I was deeply moved by some of the scenes or stories	4.54	0.61	Highest
Q9 : Curiosity and yearning	4.59	0.61	Highest
Q10 : We believe that learning cultural knowledge through documentaries is an effective way	4.64	0.6	Highest

Table 4 (Cont.)

Evaluated Items	Perception Level		Meaning
	Mean	SD.	
Q11 : It can analyze the interpretation of the jumping ceremony from different perspectives in the documentary	4.23	0.62	High
Q12 : Ability to identify possible bias or misleading information in the documentary	4.28	0.62	High
Q13 : Do you think about the significance and value change of the “Jump Cao Gai” ceremony in modern society	4.33	0.62	High
Q14 : Can they put forward their suggestions or views on the cultural inheritance and protection of “Jump Cao Gai”	4.38	0.62	High
Q15 : It can compare and analyze the “Jump Cao Gai” ceremony with other similar cultural phenomena	4.43	0.61	High
Q16 : I can apply the cultural knowledge of “Jump Cao Gai” to my daily life	4.44	0.61	High
Q17 : Willing to share their understanding and feelings of the “Jump Cao Gai” culture through social media	4.49	0.61	High
Q18 : We plan to further explore or learn more about the “Jump Cao Gai” culture in the future	4.54	0.61	Highest
Q19 : He believes that learning “Jump Cao Gai” culture is helpful to broaden the international vision and cultural inclusiveness	4.59	0.6	Highest
Q20 : They believe that documentaries can stimulate the desire to explore other unknown cultures	4.64	0.6	Highest
Total	4.44	0.61	High

Table 4 shows that students' overall perception of documentary is high (average = 4.44, SD = 0.61), indicating that students have a relatively high degree of cognition of documentary. In terms of knowledge understanding, most students can accurately describe the “Jump Cao Gai” ceremony's basic process and deeply understand the historical background.

3.3 Satisfaction assessment of 30 people after watching the documentary. The mean and standard deviation of the satisfaction level were calculated by using the standard analysis and translating the average scores, as Table 5.

Table 5 A satisfaction survey of the 30 students

Evaluated Items	Satisfaction		Meaning
	Level		
	Mean	SD.	
Q1 : Does the content fully show the essence of the culture	4.02	0.79	High
Q2 : Whether the content has a depth of	4.07	0.79	High

Table 5 (Cont.)

Evaluated Items	Satisfaction		Meaning
	Level		
	Mean	SD.	
Q3 : Whether the story or the case is appealing	4.12	0.79	High
Q4 : Whether the content is accurate or correct	4.17	0.78	High
Q5 : Does the content cover the history, the current situation, and the prospects?	4.22	0.78	High
Q6 : Whether the picture quality is clear	4.23	0.78	High
Q7 : Are the sound effects and the soundtrack coordinated	4.28	0.71	High
Q8 : Is the clip smooth	4.29	0.77	High
Q9 : Whether the commentary is precise and accurate	4.34	0.77	High
Q10 : Whether to use valid visual elements	4.39	0.75	High
Q11 : Is successful in conveying the educational value	4.03	0.72	High
Q12 : Whether to enhance respect for and understanding of the traditional culture	4.08	0.79	High
Q13 : Whether to stimulate interest in exploration	4.13	0.78	High
Q14 : Whether to broaden the vision, enhance the multicultural understanding	4.18	0.76	High
Q15 : Are you aware of the importance of cultural heritage	4.19	0.74	High
Q16 : Whether the overall process is pleasant	4.20	0.72	High
Q17 : Whether the duration and rhythm arrangement are satisfactory	4.25	0.78	High
Q18 : Success in attracting attention	4.30	0.77	High
Q19 : Whether it has educational significance	4.35	0.77	High
Q20 : Overall satisfaction	4.4	0.77	High
Total	4.21	0.78	High

Table 5 shows that students' overall satisfaction with documentaries is high (average = 4.21, SD = 0.78). Most students are satisfied with the documentary's content, believing that it fully shows the essence of Jump Cao Gai and has a depth conducive to a deep understanding of the culture.

Conclusion and Discussion

Conclusion

Part 1 : The successful elements of the documentary “Jump Cao Gai” are the clear storyline that connects history, development and modern inheritance; beautiful pictures that show the beauty of ceremony through high-definition aerial photography and light and shadow composition; innovative technology such as synchronous recording and immersive post-production work together to create an audio-visual feast and achieve a win-win situation of cultural inheritance and modern communication.

Part 2 : The documentary “Jump Cao Gai” follows the tradition of Tianhutower masks, presenting a comprehensive overview of the origins, artistic features, and cultural significance of the Baima Tibetan sacrificial dance “Jumping Grass Cover” in Pingwu, Sichuan. It highlights its unique charm as a window into ethnic culture and calls for attention to the survival crisis of this intangible cultural heritage under the impact of modern civilization, aiming to support the preservation of traditional culture.

Part 3 : The documentary “Jump Cao Gai” has significantly enhanced students' cultural understanding and artistic appreciation, leading to a substantial improvement in their academic performance. It has also strengthened their cross-cultural awareness and critical thinking skills. The documentary has boosted students' cultural identity, sparked a sense of responsibility to preserve and promote their heritage, and ignited their passion for dance. Students have highly praised the depth of content, the presentation quality, and the emotional resonance of the documentary, deepening their understanding of the value of intangible cultural heritage protection.

Discussion

Documentaries are the art of time. In the history of Chinese documentary development, documentary films have attracted attention because of their objectivity and documentary nature (Li, 2025). “I Repair the National Treasures” shows the skills and ingenuity through the story of cultural relics restorers. “Every Treasure Tells a Story” Tells the national treasures' past and present lives in a short unit. At the same time, “Chinese Ancient Poetry Animation” restores the artistic conception of poetry in the form of animation, giving new vitality to classical literature. Documentaries are important media for cultural expression and dissemination in an increasingly multicultural context.

In the context of multiculturalism, documentary creation needs to present cultural diversity and find common human emotions and values. Through culturally sensitive and creative expression, documentary can build a bridge between different cultures and promote mutual understanding and cooperation among human societies (Ge, 2025).

The aesthetic value of intangible cultural heritage documentaries needs to focus on entertainment and audio-visual experience (Tang et al., 2025). Compared with ordinary documentaries, “Jump Cao Gai” has a stronger educational significance as a cultural documentary, which can guide students to think about the importance of cultural inheritance and protection, and cultivate their cultural confidence and sense of responsibility. Ordinary documentaries may be more entertaining and lack clear educational goals.

Suggestion

Documentaries play an important role in recording, preserving, strengthening, retracing, and inheriting Chinese culture. They are an important vehicle for promoting the creative transformation and innovative development of fine traditional Chinese culture and an effective way to inherit revolutionary culture and develop advanced culture (Chen, 2025) with the progress of multimedia technology, film and television resources frequently appear in the classroom, providing teachers and students with a new channel to learn historical knowledge, and its importance in educational activities is increasingly apparent (Wang, 2023 : 5).

1. Enhancing Student Learning Outcomes : Vivid pictures and real scenes can help students understand the knowledge more intuitively and stimulate their interest in learning. After

watching the documentary, the school organizes group discussions or writes comments to deepen students' understanding of culture and its historical, artistic, and social values.

2. The documentary shows the efforts of the inheritors of Cao Gai culture, which can enhance students' cultural identity and pride. The school can hold cultural lectures or invite the inheritors of Cao Gai culture to the campus to communicate face-to-face to deepen students' cultural identity further.

3. Introduce more interactive and experiential teaching methods, such as role-playing and simulation games, to improve student satisfaction. Establish a diversified evaluation system that focuses on students' knowledge mastery and evaluates students' thinking, innovation ability, and other comprehensive qualities.

In the context of “telling China's story”, a large number of documentaries with the theme of “China's story” and “China's culture” appear on various video platforms. Universities must carry out education in “traditional Chinese aesthetic culture” as required by the current era and the market (Bai & Zheng, 2024).

Acknowledgements

This research project was financially supported by Faculty of Informatics, Mahasarakham University

References

- Bai, Y., & Zheng, S. (2024). Strategies for Integrating Traditional Chinese Aesthetic Culture Education into University Documentary Teaching. *Tian Nan*, (04), 10 - 12. (In Chinese)
- Chen, C., & Zhao, M. (2024). A Study on the Promotion of Regional Cultural Tourism Industry Development through Documentaries : A Case Study of “A Bite of China”. *Western Radio and Television*, 45(02), 149 - 155. (In Chinese)
- Chen, D. (2020). *Cultural Tourism Documentary “Weishan”* [Unpublished dissertation]. Changchun University of Technology. (In Chinese)
- Chen, Y. (2025). Promoting Cultural Confidence and Strength through Documentaries. *News Front*, (04), 91 - 93. (In Chinese)
- Ding, H. (2021). Construction of the Intangible Cultural Heritage Creative Brand of Baima Tibetan in Pingwu-Taking “Cao Gai Mask” as an Example. *Decoration*, (08), 132 - 133. (In Chinese)
- Feng, Z., Chen, H., & Wang, L. (2024). A Study on the Functional Changes of the “Tiao Caogai” Ceremony of the Bai Ma Tibetan in Pingwu. *Sino-Foreign Cultural Exchange*, (12), 167 - 169. (In Chinese)
- Ge, W. G. (2025). Challenges and Strategies in Documentary Production under Multicultural Context. *North Media Research*, (02), 31 - 35. (In Chinese)
- He, J. Y. (2023). *Multi-Modal Discourse Analysis of the Historical and Cultural Documentary Hexi Corridor* [Unpublished dissertation]. Hebei University. (In Chinese)
- Huang, J. (2024). Strategies and Practices of Documentaries in Promoting the Inheritance and Development of Intangible Cultural Heritage. *Audiovisual*, (08), 86 - 88. (In Chinese)
- Kitrakan, P. (2001). Analyzing the Effectiveness of Media and Technology for Education (E1/ E2). *Journal of Educational Measurement Mahasarakham University*, 44 - 52. (In Thai)

- Li, J. X. (2025). Observation on the Creation of Chinese Documentary Films in the New Era. *News Forum*, 39(01), 54 - 57. (In Chinese)
- Ma, R. (2023). Research on the Brand Construction of Homemade Programs on Video Websites. *Journal of Qiqihar University (Philosophy & Social Sciences Edition)*, (11), 131 - 134. (In Chinese)
- Peng, T. (2025). *Objective Truth and Subjective Creation of Film and Television Documentaries*. Variety Report. (In Chinese)
- Slauson, L. V. (2008). *Students' Conceptual Understanding of Variability* [Unpublished dissertation]. The Ohio State University.
- Song, Y. (2025a). *The Interview of the Heritage Bearers* [Photograph]. Personal Collection.
- Song, Y. (2025b). *Make and Package Videos* [Photograph]. Personal Collection.
- Song, Y. (2025c). *“Jump Cao Gai” Ceremony* [Video]. Personal Collection.
- Song, Y. (2025d). *Make the Mask* [Video]. Personal Collection.
- Tang, J. (2025). Cultural Narrative Characteristics of Ceramic Documentaries. *Ceramic Science and Art*, 59(03), 76 - 77. (In Chinese)
- Tang, W. Z., Dai, G. D., & Liu, Y. (2025). Image Construction and Dissemination of Traditional-Cultural Essence in Intangible Cultural Heritage Documentaries : A Case Study of “Tian Gong Su Zu”. *Southeast Communication*, (03), 137 - 140. (In Chinese)
- Wang, F. (2023). *A Study on the Effective Use of Historical Documentaries in High School History Teaching* [Unpublished dissertation]. Liaoning Normal University. (In Chinese)
- Wenjuan, Y. (2019). *A Study on the Creation of Tibetan-themed Documentaries in Baima* [Unpublished dissertation]. Northwest Normal University. (In Chinese)
- Yu, Q., & Lin, W. (2025). Moderate Intervention : Reconsidering Documentary Creation. *China Television*, (05), 47 - 55. (In Chinese)
- Zhang, Y. (2025). Unlocking the New Charm of Culture through Documentaries. *Cultural Industry*, (09), 49 - 51. (In Chinese)

**รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากร
บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์**
**Local Traditional Herbs Value Chain Management Model Based on
Resource Capital in the Thai - Cambodian Border Area, Surin Province**

อุบลวรรณ สุวรรณภูษิต^{1*} ชนม์ณัฐชา กังวานศุภพันธ์² และ นิศานาถ แก้ววินัด³
Ubonwan Suwannaputit^{1*}, Chonnatcha Kungwansupaphan², and Nisanart Kaewwinud³
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์¹
รองศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์²
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์³
Assistant Professor Dr., Faculty of Management Sciences, Surindra Rajabhat University¹
Associate Professor Dr., Faculty of Management Sciences, Surindra Rajabhat University²
Assistant Professor Dr., Faculty of Industrial Technology, Surindra Rajabhat University³

*Corresponding author, e-mail: s_ubonwan@srru.ac.th

วันที่รับบทความ: 4 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 30 มิถุนายน 2568; วันตอบรับบทความ: 4 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ เก็บรวบรวมจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรเป้าหมายในการพัฒนาของจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 29 คน โดยการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลโดยเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ และวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านมีความสัมพันธ์กันคล้ายลูกโซ่แบบต่อเนื่อง แต่ละกิจกรรมมีส่วนในการก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่การนำวัตถุดิบเข้าสู่กิจกรรมการผลิตจนได้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่จำหน่ายไปยังผู้บริโภคคนสุดท้ายในราคาที่ถูกค้า ยอมจ่ายให้ผลิตภัณฑ์นั้น ห่วงโซ่คุณค่าดังกล่าวประกอบด้วยกิจกรรมหลัก และกิจกรรมสนับสนุน ห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสามารถจำแนกออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะต้นน้ำ ประกอบด้วย ผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิต และเกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพร ซึ่งอาจดำเนินการในรูปแบบรายบุคคลหรือรวมกลุ่มกัน ทั้งในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ และการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ 2) ระยะกลางน้ำ ได้แก่ ผู้รวบรวมสมุนไพร ซึ่งทำหน้าที่เพิ่มมูลค่าให้กับสมุนไพร เช่น การแปรรูปเบื้องต้นหรือการทำให้แห้ง ก่อนจำหน่ายให้กับโรงพยาบาลหรือผู้บริโภคภายนอก และ 3) ระยะปลายน้ำ หมายถึง ตัวแทนรับซื้อซึ่งทำหน้าที่จำหน่ายสมุนไพรให้กับผู้ประกอบการและผู้ค้าส่ง ก่อนจะส่งต่อไปยังผู้ค้าปลีกและผู้บริโภคในลำดับสุดท้าย ทั้งนี้ การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับห่วงโซ่คุณค่าประเด็นสมุนไพรพื้นบ้านทำให้เกิดรูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสามารถทางการแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมในพื้นที่

คำสำคัญ: การจัดการห่วงโซ่คุณค่า, สมุนไพรพื้นบ้าน, ฐานทุนทรัพยากร

Abstract

This research aimed to study the value chain management model for indigenous medicinal herbs based on resource capital along the Thai - Cambodian border in Surin Province. Data was collected from 29 key informants involved in the development of target medicinal herbs in Surin, through interviews and focus group discussions. The data were analyzed through relational linkage

and descriptive analysis. The research findings revealed that the value chain management model for indigenous medicinal herbs functions as a continuous chain, where each activity contributes incrementally to the added value of the final product from the acquisition of raw materials through production processes to the final product delivered to end consumers at a price they are willing to pay. The value chain comprises both primary and support activities and can be divided into three main stages 1) Upstream stage : Involving input suppliers and herb growers, who may operate individually or in groups, either informally or through formal cooperatives, 2) Midstream stage : Including herb collectors who add value through initial processing, such as drying, before selling to hospitals or external consumers, and 3) Downstream stage : Referring to purchasing agents who distribute the herbs to entrepreneurs and wholesalers, who then deliver the products to retailers and ultimately to final consumers. The transfer of knowledge regarding the value chain of indigenous medicinal herbs has led to the development of a localized, resource-based value chain management model that enhances the strength and competitiveness of the regional herbal industry.

Keywords: Value Chain Management, Traditional Herbal, Resource Capital

บทนำ

จากวิกฤติการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด 19) ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชากรโลกอย่างมีนัยสำคัญ โดยกระตุ้นให้เกิดกระแสการดูแลสุขภาพของผู้คนทั่วโลก โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน (Self-Care) เพื่อหลีกเลี่ยงการเข้าโรงพยาบาลซึ่งมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อ อีกทั้งในช่วงระหว่างการแพร่ระบาดของโควิด 19 คนจำนวนมากต้องเปลี่ยนรูปแบบการทำงานมาเป็นการทำงานที่บ้าน ซึ่งอาจจะทำให้รู้สึกเครียดและกังวลเกี่ยวกับสุขภาพ โดยหนึ่งในวิธีการดูแลสุขภาพเบื้องต้นที่สามารถทำได้ด้วยตนเอง คือ การบริโภคสมุนไพรผลิตภัณฑ์ปลอดภัยที่ผลิตจากวัตถุดิบธรรมชาติ ประกอบกับประชากรทั้งในประเทศไทยและหลายประเทศมีอายุมากขึ้นและสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้ความนิยมและความต้องการวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติมีเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น สมุนไพร จึงเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์สำคัญของประเทศไทยที่มีการผลิตและส่งออกไปจำหน่ายในตลาดโลก และเป็นผลิตภัณฑ์ที่จัดอยู่ในอุตสาหกรรมเกษตรซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยมาโดยตลอด ทำให้ความสำคัญของสมุนไพรมีมากขึ้น เห็นได้ชัดเจนจากการมีการจัดทำแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ.2560 - 2564 โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาสมุนไพรไทยให้เป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยในอนาคต และเป็นผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรของภูมิภาคอาเซียน นำมาสู่ความมั่นคงทางสุขภาพ และความยั่งยืนของเศรษฐกิจไทยต่อไป (คณะอนุกรรมการวัตถุดิบสมุนไพร, 2563)

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาอุตสาหกรรมให้ประสบความสำเร็จ นอกเหนือไปจากทักษะและความสามารถของเกษตรกรและผู้ประกอบการในการผลิต แปรรูป การจัดการ และการตลาด การมีเครือข่ายที่เชื่อมโยงผู้ที่เกี่ยวข้องกันหรือ “คลัสเตอร์ (Cluster)” ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่สามารถสร้างความแตกต่างที่เด่นชัดในระดับความสำเร็จของการพัฒนาอุตสาหกรรมรวมทั้งอุตสาหกรรมสมุนไพรไทย ทั้งนี้ คลัสเตอร์เป็นนโยบายที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) เสริมสร้างศักยภาพด้านการลงทุนของประเทศไทย และช่วยกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2563) คลัสเตอร์สมุนไพรในประเทศไทยกระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยคลัสเตอร์เกษตรวัตถุดิบสมุนไพรอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ อำนาจเจริญ มหาสารคาม อุทัยธานี และสกลนคร ซึ่งจังหวัดดังกล่าวนี้มีความพร้อมและศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นเมืองสมุนไพร (Herbal City) ตามแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพร ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 - 2564 (สำนักข่าว Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2565)

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาจังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นหนึ่งในห้าจังหวัดที่เป็นเมืองสมุนไพรและเป็นแหล่งวัตถุดิบสมุนไพรสำคัญ โดยนับตั้งแต่ปี 2561 จนถึงปี 2564 พบว่า พื้นที่ปลูกสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์ ได้รับการตรวจรับรอง

แปลง จำนวน 175.8 ไร่ ได้มาตรฐาน GAP จำนวน 145.93 ไร่ (147 ราย) Organic จำนวน 29.87 ไร่ (51 ราย) สมุนไพรที่สร้างรายได้ ได้แก่ ตะไคร้ เตย หนามขี้เหล็ก ขมิ้นชัน คุณ และกระเจียว มูลค่าการซื้อขายที่สร้างรายได้ในแต่ละปีนับตั้งแต่ปี 2560–2564 รวมกำไรสุทธิ 4,028,845 บาท (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2564) ในขณะเดียวกัน มีปัญหาอุปสรรคด้านการพัฒนาเป็นเมืองสมุนไพร คือ ขาดการบูรณาการในการมีส่วนร่วมทำงานระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เกษตรกรยังขาดความมั่นใจด้านความต้องการของตลาดวัตถุดิบสมุนไพร การซื้อขายสมุนไพรระหว่างโรงพยาบาลของรัฐมีหลายขั้นตอน การเชื่อมโยงบูรณาการระหว่างส่วนกลางและพื้นที่ และการสนับสนุนการแปรรูปสมุนไพรและพัฒนาผลิตภัณฑ์ (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2564) ในขณะเดียวกัน ความต้องการสมุนไพรที่มีมากขึ้นอันเป็นผลมาจากสถานการณ์โควิด - 19 นำมา ซึ่งโอกาสให้กับเกษตรกรและผู้ประกอบการสมุนไพรในการขยายตลาดและสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ แต่การใช้ประโยชน์จากโอกาสที่เกิดขึ้นนี้คงไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้หากปัญหาและอุปสรรคดังที่กล่าวมาไม่ได้รับการแก้ไข เกษตรกรและผู้ประกอบการสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ก็ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคนี้ต่อไป การพัฒนาสู่การเป็นเมืองสมุนไพรเองก็อาจได้รับผลกระทบตามไปด้วยในอนาคต (ชนม์ณัฐชา กังวานศุภพันธ์ และคณะ, 2567)

จากที่กล่าวมา โครงการวิจัยนี้จึงได้ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการห่วงโซ่มูลค่า และสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพรพื้นบ้านที่สอดคล้อง และเหมาะสมบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ โดยผลการวิจัยก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการโดยขยายขอบเขตองค์ความรู้รูปแบบการจัดการห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมในพื้นที่ รวมทั้งเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อเป็นแนวทางให้กับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการจัดการห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพรพื้นบ้านบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา เพื่อช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เติบโตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการห่วงโซ่มูลค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

บททวนวรรณกรรม

1. การจัดการห่วงโซ่มูลค่า

ห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) เป็นแนวคิดที่นำเสนอโดย ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ (Porter, 1985) โดยให้ความหมายไว้ว่าหมายถึงชุดของกิจกรรมและกระบวนการที่องค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมเพื่อส่งมอบผลิตภัณฑ์หรือบริการให้กับลูกค้า โดยจะมีทั้งกิจกรรมหลัก เช่น การดำเนินงานโลจิสติกส์ขาเข้า โลจิสติกส์ขาออก การตลาดและการขาย และการบริการ ตลอดจนกิจกรรมสนับสนุน เช่น การจัดหา การพัฒนาเทคโนโลยี การจัดการทรัพยากรมนุษย์ และโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งนี้ กิจกรรมหลักในห่วงโซ่มูลค่าเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้าง การผลิต และการส่งมอบผลิตภัณฑ์หรือบริการ ในขณะที่กิจกรรมสนับสนุนจัดเตรียมทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นเพื่ออำนวยความสะดวกในกิจกรรมหลัก แต่ละกิจกรรมภายในห่วงโซ่มูลค่าจะเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หรือบริการขั้นสุดท้าย และห่วงโซ่มูลค่าโดยรวมจะแสดงถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อต่อความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร (Porter, 2008) นอกจากนี้ ห่วงโซ่มูลค่าส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่กลยุทธ์การทำงานร่วมกันในตลาด โดยเน้นความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมการผลิต การตลาด ฯลฯ ของผลิตภัณฑ์และบริการอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การจัดตำแหน่งในแนวตั้งยังเป็นสิ่งสำคัญที่บริษัทต่าง ๆ จะเชื่อมโยงปลายด้านหนึ่งของกิจกรรมหลักเข้ากับส่วนสุดท้ายของกิจกรรมสนับสนุน ในแต่ละขั้นตอนของผลิตภัณฑ์ซึ่งเพื่อเพิ่มมูลค่า (Kumar & Rajeev, 2016)

กล่าวได้ว่า ห่วงโซ่มูลค่า เป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกันเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับปัจจัยการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการนำวัตถุดิบป้อนเข้าสู่กระบวนการผลิต กระบวนการจัดจำหน่าย กระบวนการจัดส่งสินค้าสู่ผู้บริโภค และกระบวนการบริการหลังการขาย โดยตัวแบบอ้างอิงห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain Reference Model : VCRM) นำเสนอโดย สเตซี (Frederick, 2010; Frederick, 2014) โดยเป็นตัวแบบที่ครอบคลุมของระบบ

นิเวศของห่วงโซ่คุณค่าและอธิบายกระบวนการนำเข้าและส่งออกในขั้นตอนพื้นฐานตั้งแต่ วัตถุดิบ ส่วนประกอบและชิ้นส่วน ผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้าย และการจัดจำหน่ายและการขาย ซึ่งประกอบขึ้นและเป็นการเชื่อมโยงที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในห่วงโซ่คุณค่า ทั้งนี้ องค์ประกอบในตัวแบบประกอบด้วยสี่ส่วน ได้แก่ กิจกรรมเพิ่มมูลค่า (Value-adding Activities) ห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ตลาดปลายทาง (End-use) และสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนธุรกิจ (Supporting Business Environments) ดังนั้น ห่วงโซ่คุณค่าช่วยในการสร้างคุณค่าและนวัตกรรม เนื่องจากเป็นกรอบแนวคิดที่เน้นถึงความสำคัญของการสร้างคุณค่าและนวัตกรรมในการผลักดันความสำเร็จของธุรกิจ ด้วยการแสวงหาวิธีการปรับปรุงและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ตลอดห่วงโซ่คุณค่า บริษัทสามารถเพิ่มความพึงพอใจของลูกค้า สร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง และสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน (Teece, 2018)

2. สมุนไพรพื้นบ้านกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ปัจจุบันสมุนไพรมีศักยภาพในการที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจ และสามารถสร้างความยั่งยืนให้กับระบบเศรษฐกิจและสังคมต่อไปในอนาคต อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทย เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจของประเทศ การใช้สมุนไพรในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ในยุคอดีตกาลและผนวกการใช้สมุนไพรอยู่ในความเชื่อและวัฒนธรรม โดยสมุนไพรถูกนำมาใช้ในการรักษาโรคและการบำบัดทางสุขภาพในวัฒนธรรมไทย มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรผ่านทางอาหาร การใช้ในการดูแลสุขภาพ และการใช้เป็นส่วนผสมในการรักษาโรคต่าง ๆ นอกจากนี้ การใช้สมุนไพรยังเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทย ด้วยเหตุที่สมุนไพรเป็นทรัพยากรที่มีความหลากหลายและมีประโยชน์ในหลายด้าน อีกทั้งประเทศไทยมีสภาพภูมิศาสตร์ที่มีความเหมาะสมสูงในการปลูกสมุนไพร สมุนไพรจึงได้รับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพเพื่อยกระดับสู่การเป็นอุตสาหกรรมสมุนไพรอย่างเต็มรูปแบบ ตั้งแต่การส่งเสริมต้นน้ำถึงปลายน้ำ โดยส่งเสริมการเกษตรและผลิตสมุนไพร การแปรรูป และการจัดจำหน่ายทั้งตลาดภายในและต่างประเทศ ส่งผลให้อุตสาหกรรมสมุนไพรมีการเติบโตต่อเนื่องและมีผลิตภัณฑ์หลากหลายออกสู่ตลาด เช่น สมุนไพรที่ใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องสำอาง ยา ผลิตภัณฑ์สุขภาพ และผลิตภัณฑ์สมุนไพรอาหาร ทั้งนี้ การส่งเสริมสมุนไพรของประเทศไทยมีความชัดเจนในระดับนโยบาย โดยมีแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 - 2564 ระบุถึงห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ของอุตสาหกรรมพืชสมุนไพร แบ่งเป็น 3 ส่วน (กระทรวงสาธารณสุขและองค์การภาครัฐ – เอกชน, 2559) ดังนี้

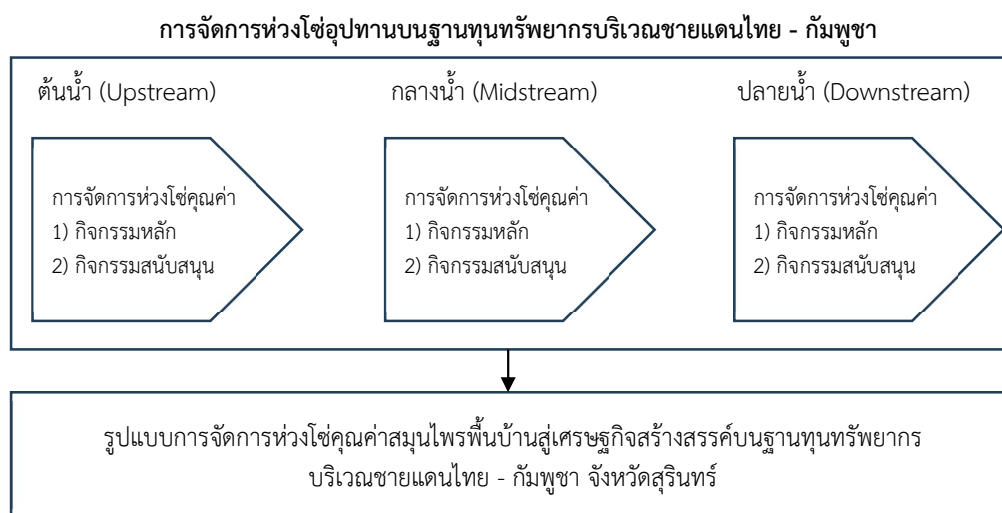
1. ต้นทาง ประกอบด้วย การจัดการเกี่ยวกับวัตถุดิบสมุนไพร ที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการเพาะปลูกและการจัดการวัตถุดิบให้มีคุณภาพและการนำเข้าสารสกัด เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมภายในประเทศ
2. กลางทาง เน้นการนำวัตถุดิบที่มีคุณภาพมาแปรรูปในอุตสาหกรรมยา อุตสาหกรรมเครื่องสำอาง อุตสาหกรรมอาหารและอาหารเสริม
3. ปลายทาง เป็นช่องทางการนำสินค้าสู่ผู้บริโภคที่เกิดการบริหารจัดการกระบวนการจัดจำหน่ายใน ดังนั้น สมุนไพรพื้นบ้านจึงมีศักยภาพที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย โดยการนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และนวัตกรรมมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจและสังคม (น้ำทิพย์ ไต้เต่า และ อติลา พงศ์ยี่หล้า, 2565)

3. ทูตทางทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์มีการผลิตสมุนไพรและนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย โดยแหล่งผลิตวัตถุดิบสมุนไพรในจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ 1) สมุนไพรจากป่า เนื่องจากจังหวัดสุรินทร์มีเทือกเขาพนมดงรักเป็นพรมแดนธรรมชาติเชื่อมต่อกับประเทศกัมพูชา และป่าบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสมุนไพรสำคัญ โดยสมุนไพรที่พบมีหลากหลายชนิดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบของยา อาทิ ปลาหมอบเผือก รากสามสิบ โลดทะนงแดง ม้ากระทืบโรง กำแพงเจ็ดชั้น 2) สมุนไพรจากริมรั้ว ในแต่ละชุมชนของจังหวัดสุรินทร์ นิยมปลูกพืชผักสวนครัว และสมุนไพรหลายชนิด แบบผสมผสานเพื่อใช้บริโภคและเป็นยาในครัวเรือน แบ่งปันให้กับเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องและขายในตลาดชุมชนหากมีผลผลิตมาก 3) สมุนไพรจากแปลงปลูกเชิงพาณิชย์ ซึ่งในหลายชุมชนของจังหวัดสุรินทร์มีการขยายการปลูกสมุนไพรเพื่อจำหน่ายเชิงพาณิชย์ โดยมีทั้งที่เพิ่มชนิดของสมุนไพรและขยายพื้นที่การปลูกในบริเวณบ้าน และปลูกในแปลงเฉพาะที่แยกออกไป เช่น แปลงในพื้นที่ใกล้นา โคกหนองนา การปลูกส่วนใหญ่

ยังคงเป็นแบบผสมผสานพืชหลายชนิดในแปลงเดียวกัน ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ สมุนไพรเพื่อเป็นยา สมุนไพรเพื่อเป็นอาหาร สมุนไพรเพื่อเป็นเวชสำอาง และสมุนไพรในการใช้ประโยชน์อื่น ๆ (ชนม์ณัฐชา กังวานศุภพันธ์ และคณะ, 2567) และส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรที่ปลูกตามริมรั้ว หรือขึ้นเองตามธรรมชาติ สมุนไพรที่มีการนำมาใช้ประโยชน์มีหลายชนิดโดยจำแนกตามการออกฤทธิ์ได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ สมุนไพรกลุ่มฤทธิ์ร้อน และฤทธิ์เย็น ทั้งนี้ ตัวอย่างของสมุนไพรทั้งสองกลุ่มที่พบในจังหวัดสุรินทร์ ตามข้อมูลของโรงพยาบาลกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ณ วันที่ 30 พฤษภาคม 2566

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้ออกแบบการวิจัยให้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method Research) ประเภท การวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study) โดยมุ่งเน้นการศึกษาในเชิงคุณภาพซึ่งเป็นแนวทางการวิจัยที่เน้นการทำความเข้าใจและตีความความหมาย ประสบการณ์ มุมมอง และบริบททางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน สร้างข้อมูลเชิงลึก และให้คำอธิบายที่หลากหลาย โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ข้อความเพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล (Denzin & Lincoln, 2018)

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยนี้ ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมสมุนไพรพื้นบ้านของ จังหวัดสุรินทร์ บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา ในพื้นที่ที่มีการปลูกพื้นสมุนไพร ประกอบด้วย 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอบราสาท กาบเชิง พนมดงรัก และสังขะ ทั้งนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำประกอบภาคส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. ต้นน้ำ ได้แก่ เกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพร ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายเดียวที่ปลูกสมุนไพรเพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือน และบางรายปลูกเพื่อจำหน่ายในชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ ยังไม่มีข้อมูลที่ระบุถึงจำนวนของเกษตรกรที่ปลูกสมุนไพรเพื่อจำหน่ายเชิงพาณิชย์อย่างชัดเจน ในพื้นที่เป้าหมาย เกษตรกรหลายรายมีการรวมกลุ่มกัน ทั้งอย่างไม่เป็นทางการเป็นกลุ่มผู้เพาะปลูกสมุนไพรและอย่างเป็นทางการในนามกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

2. กลางน้ำ ได้แก่ ผู้รับซื้อ ผู้รวบรวม ผู้แปรรูป ผู้ประกอบการ

3. ปลายน้ำ ได้แก่ ผู้บริโภค

ทั้งนี้ มีหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่มีบทบาทเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนการส่งเสริมและพัฒนาสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ได้แก่ 1) ภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานที่ส่งเสริมด้านการเกษตร หน่วยงานด้านสาธารณสุข หน่วยงานที่ส่งเสริมด้านการจำหน่ายและการผลิต รวมทั้งสถาบันการศึกษา และ 2) ภาคส่วนอื่น ๆ อาทิเช่น หอการค้า สมาคมอุตสาหกรรม สมาคมที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยตัวแทนจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมุนไพรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ โดยระบุเฉพาะพื้นที่ ๆ มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้องกับสมุนไพรในเชิงพาณิชย์และมีการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านการพัฒนาสมุนไพรเป็นพื้นที่เป้าหมายในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วยอำเภอปราสาท กาบเชิง สังขะ และพนมดงรัก รวมจำนวนทั้งสิ้น 29 ราย ซึ่งเพียงพอแล้วในการเกิดข้อมูลอิ่มตัว (Data Saturation) ดังนี้

1) ตัวแทนเกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพรจากแต่ละอำเภอซึ่งมีความเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาทั้งในด้านพื้นที่/ ภูมิศาสตร์/ เศรษฐกิจ รวม 10 ราย

2) ตัวแทนผู้รวบรวมสมุนไพร 2 ราย

3) ผู้ผลิตและแปรรูปสมุนไพร ได้แก่ ผู้ประกอบการ 2 ราย โรงพยาบาลกาบเชิง สังขะ และพนมดงรัก 3 ราย รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 ราย

4) หน่วยงานภาครัฐที่ส่งเสริมเรื่องสมุนไพร ประกอบด้วย สำนักงานเกษตรจังหวัด 1 ราย สำนักงานเกษตรอำเภอ (ปราสาท สังขะ กาบเชิง พนมดงรัก) 4 ราย เกษตรและสหกรณ์จังหวัด 1 ราย ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรจังหวัด 2 ราย สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด 2 ราย สาธารณสุขจังหวัด 1 ราย สำนักงานพาณิชย์จังหวัด 1 ราย รวมจำนวนทั้งสิ้น 12 ราย

โดยเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ 1) เกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพร ผู้รวบรวมสมุนไพร และผู้ผลิตและแปรรูปสมุนไพร มีประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวไม่น้อยกว่า 2 ปี 2) ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ต้องมีประสบการณ์ในการส่งเสริมเรื่องสมุนไพรในพื้นที่ ไม่น้อยกว่า 2 ปี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

1) แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตบริเวณพื้นที่ชุมชน โดยการเฝ้าดูปรากฏการณ์ของสิ่งที่จะศึกษาอย่างตั้งใจด้วยความรอบคอบ แล้วบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงด้วยการจดบันทึก การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ การถ่ายวิดีโอ โดยสังเกตในด้านปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกของอุตสาหกรรมพืชสมุนไพร กิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

2) การประชุมกลุ่มย่อย เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาชุมชนที่ทำให้เห็นภาพของข้อมูลได้รวดเร็วและครอบคลุม โดยมุ่งศึกษาในประเด็นของ 1) บริบท สภาพแวดล้อม และความพร้อมทางด้านปัจจัยเบื้องต้นในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และ 2) กิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

3) แบบจำลองห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ตามแนวคิดที่นำเสนอโดย พอร์เตอร์ (Porter, 1985) โดยหมายถึงชุดของกิจกรรมและกระบวนการที่องค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมเพื่อส่งมอบผลิตภัณฑ์หรือบริการให้กับลูกค้า โดยจะมีทั้งกิจกรรมหลัก เช่น การดำเนินงานโลจิสติกส์นำเข้าโลจิสติกส์ส่งออก การตลาดและการขาย และการบริการ ตลอดจนกิจกรรมสนับสนุน เช่น การจัดหาการพัฒนาเทคโนโลยี การจัดหาทรัพยากรมนุษย์ และโครงสร้างพื้นฐาน (Porter, 1998; Porter, 2008)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนตุลาคม 2566 - มีนาคม 2567 ดังนี้

1) การสังเกต (Observe) เพื่อสังเกตสภาพทั่วไปใน 2 ด้าน ได้แก่ บริบท สภาพแวดล้อม และความพร้อมทางด้านปัจจัยเบื้องต้นในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณ

ชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และกิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์

2) การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ 1) บริบท สภาพแวดล้อม และความพร้อมทางด้านปัจจัยเบื้องต้นในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และ 2) กิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อนำเสนอผลการเชื่อมโยงรูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อยมีการแยกตามบทบาทเพื่อป้องกันอิทธิพลจากผู้มีอำนาจมากกว่าในวงสนทนา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของผลการวิจัย และถอดเทปการสนทนา ซึ่งผลการตรวจสอบข้อมูล จะทำให้ผู้วิจัยสามารถรวบรวม วิเคราะห์และสรุปผลของข้อมูลการวิจัยได้ชัดเจน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์มากขึ้น ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิจากการเก็บรวบรวมจากการสังเคราะห์เอกสาร การสังเกต การประชุมกลุ่มย่อยมารวบรวมให้เป็นระบบ โดยเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนาซึ่งเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การปรับเปลี่ยนแนวคิดตามข้อมูลเชิงประจักษ์ (Successive Approximation)

ผลการวิจัย

แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า ระบุว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการผลิตและการดำเนินงานมีความสัมพันธ์กันคล้ายลูกโซ่แบบต่อเนื่องซึ่งแต่ละกิจกรรมมีส่วนในการก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่การนำวัตถุดิบเข้าสู่กิจกรรมการผลิต จนได้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่จำหน่ายไปยังผู้บริโภคคนสุดท้ายในราคาที่ลูกค้ายอมจ่ายให้ผลิตภัณฑ์นั้น (Porter, 1985) ทั้งนี้ ห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ประกอบด้วยกิจกรรม 2 ประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย 5 กิจกรรมย่อย ดังนี้

1.1 การนำเข้าปัจจัยการผลิต (Inbound Logistics)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับปัจจัยการผลิตในห่วงโซ่คุณค่าของสมุนไพรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ หัว/เมล็ด/ต้นพันธุ์ ปุ๋ย/น้ำหมัก สารชีวภัณฑ์ ฟาง แกลบ โดยเกษตรกรมีการเก็บรักษาพันธุ์สมุนไพรไว้สำหรับการเพาะปลูกในแต่ละปีมากน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตสมุนไพรและปริมาณคำสั่งซื้อที่มีการเก็บรักษาทำแบบง่ายโดยหัวพันธุ์มักเก็บไว้ในกระสอบ ในขณะที่เมล็ดพันธุ์จะเก็บไว้ในถุงพลาสติก ส่วนปัจจัยการผลิตอื่น ๆ จะแยกเก็บไว้ในพื้นที่บริเวณบ้าน ทั้งนี้ ส่วนใหญ่ไม่มีการวางแผนในเรื่องการจัดการปัจจัยการผลิตที่ชัดเจนในแต่ละรอบการผลิต มีปัญหาเรื่องการเก็บรักษาปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะพันธุ์สมุนไพรให้สามารถคงคุณภาพไว้ได้อย่างไรก็ตาม การนำเข้าปัจจัยการผลิตของเกษตรกรมีจุดแข็งคือ ปัจจัยการผลิตมีอย่างหลากหลายและเพียงพอในพื้นที่ ยกเว้นพันธุ์สมุนไพรบางชนิด

1.2 การผลิต (Operations)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการผลิตสมุนไพรที่ปลูกในจังหวัดสุรินทร์ โดยวงจรการผลิต แบ่งเป็น 1) สมุนไพรที่ปลูกตามฤดูกาลและมีระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว อาทิ ไพล เก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 2 - 3 ปี ขมิ้นชัน/ กระชายดำ เก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 8 - 12 เดือน และว่านชักมดลูก เก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 9 เดือนขึ้นไป และ 2) สมุนไพรที่ปลูกและเก็บเกี่ยวได้ตลอดทั้งปี อาทิ ใบบัวบก กระเพราแดง อัญชัน การผลิตใช้แรงงานคนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก มีการใช้เทคโนโลยีการผลิตน้อย แปลงปลูกเพื่อการจำหน่ายส่วนใหญ่ยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานพืชสมุนไพร แต่มีจุดแข็งคือสภาพดินในหลายพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์มีความเหมาะสมในการปลูกสมุนไพร อีกทั้งเกษตรกรมีทักษะการปลูกสมุนไพรโดยใช้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ

1.3 การกระจายสินค้า (Outbound Logistics)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับรูปแบบการกระจายสินค้าจากเกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรไปยังลูกค้าดำเนินการ ดังนี้

1) กระจายสินค้าด้วยตนเองโดยนำผลผลิตสมุนไพรไปส่งมอบให้กับลูกค้าที่มีคำสั่งซื้อล่วงหน้า เช่น โรงพยาบาลกาบเชิง/ สังขะ ลูกค้ารายย่อยในจังหวัด และลูกค้าอื่น ๆ นอกจังหวัด

2) กระจายสินค้าโดยผ่านลูกค้าที่มารับซื้อถึงบ้าน/ แปลงปลูก

ทั้งนี้ จุดแข็งในการกระจายสินค้าของเกษตรกรสมุนไพรคือสามารถดำเนินการได้ในจังหวัดเนื่องจากมีผู้รับซื้อและรวบรวมอยู่ในหลายพื้นที่ อีกทั้งระบบการขนส่งในปัจจุบันมีความสะดวกมากขึ้นและรองรับการกระจายสินค้าได้หลายรูปแบบ แต่เกษตรกรจำนวนมากยังขาดความรู้ในเรื่องช่องทางการกระจายผลผลิตไปสู่ตลาดและมีปัญหาในเรื่องการเดินทาง โดยเฉพาะเกษตรกรสูงอายุ

1.4 การตลาดและการขาย (Marketing and Sales)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการตลาดและการขายสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ โดยเห็นว่ามีหลากหลายช่องทางทั้งตลาดในชุมชน ในพื้นที่ ในจังหวัด และนอกจังหวัด รวมทั้งมีช่องทางการตลาดออนไลน์ที่หลากหลาย อีกทั้งจังหวัดให้การส่งเสริมการทำตลาดออนไลน์โดยผ่านแพลตฟอร์มตลาดท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นโดยเฉพาะ เช่น surinbest.com รูปแบบการขายสมุนไพรของเกษตรกรแบ่งเป็นการขายปลีกและขายส่ง การตลาดส่วนใหญ่เป็นแบบบอกต่อหรือแนะนำกันปากต่อปากจากลูกค้า ส่วนใหญ่ใช้กลยุทธ์การตลาดขั้นพื้นฐาน อาทิ กำหนดราคาตามราคาตลาด หรือตามราคาที่ตกลงไว้กับลูกค้า ผลผลิตส่วนใหญ่ขายในรูปแบบสดและบางส่วนแปรรูปขึ้นต้นเป็นแบบตากแห้ง การสร้างความแตกต่างหรือมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรมีน้อย บางรายมีการทำการตลาดออนไลน์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ Line

1.5 การบริการลูกค้า (Customer Services)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการบริการลูกค้า โดยเห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีการให้บริการลูกค้าในรูปแบบของการเตรียมและส่งผลผลิตให้ตามคำสั่งซื้อ แต่ไม่มีการบริการหลังการขาย อีกทั้งยังขาดความรู้เกี่ยวกับการให้บริการลูกค้าในรูปแบบต่าง ๆ

2. กิจกรรมสนับสนุน ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ดังนี้

2.1 โครงสร้างพื้นฐานขององค์กรชุมชน (Infrastructure)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน โดยเห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ทำบัญชี ขาดทักษะการจัดการการเงิน การคำนวณต้นทุนค่าใช้จ่ายและการตั้งราคาผลผลิต รวมทั้งการบริหารจัดการการดำเนินการงานการผลิตสมุนไพรที่เป็นระบบ แม้ว่าเกษตรกรหลายรายได้รับการอบรมในเรื่องดังกล่าวจากหน่วยงานภาครัฐ แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำอย่างต่อเนื่องเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งยากและไม่มีเวลาในการทำ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่มีการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหลายกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในเรื่องโครงสร้างพื้นฐานในการผลิตพืชสมุนไพร อาทิ โรงปุ๋ยหมัก การพัฒนาแปลงปลูก โคมสำหรับตากแห้งผลผลิต การเกษตร ระบบไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ การขุดเจาะน้ำบาดาล และการทำโคกหนองนา เป็นต้น

2.2 การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ โดยเห็นว่า การปลูกสมุนไพรของเกษตรกรส่วนใหญ่ดำเนินการแบบต่างคนต่างปลูก และเป็นการปลูกโดยใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก มีบางชุมชนที่เกษตรกรมีการกลุ่มกันเป็นเครือข่าย ไม่เป็นทางการ ในขณะที่บางชุมชนเกษตรกรมีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน การจ้างแรงงานจะจ้างในกรณีที่เกิดเรื่องมีอุปสรรคในการดำเนินการ โดยเฉพาะการเตรียมแปลงปลูกที่ต้องใช้รถในการไถพรวน และการเก็บผลผลิต ทั้งนี้ มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมเรื่องสมุนไพรทั้งโดยตรงและสอดแทรกอยู่ในการทำเกษตรอินทรีย์ แต่การฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะในการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐานยังมีน้อยและไม่ทั่วถึง ในขณะที่เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับสมุนไพร เนื่องจากไม่มีเวลาและไม่เห็นความสำคัญของการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐานเนื่องจากมองว่าเป็นกระบวนการที่ยุ่งยาก อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรมนุษย์ในการปลูกสมุนไพรมีจุดแข็งที่แรงงานที่ปลูกสมุนไพรมี

ทักษะในการปลูกเนื่องจากมีการปลูกสมุนไพร อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะเกษตรกรที่ปลูกเพื่อจำหน่าย ในขณะเดียวกันก็สามารถเข้าถึงความรู้ที่ช่วยส่งเสริมการปลูกสมุนไพรได้จากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่

2.3 การพัฒนาเทคโนโลยี (Technology Development)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการพัฒนาเทคโนโลยี โดยเห็นว่าการเข้าถึงเทคโนโลยีในการผลิตสมุนไพรของเกษตรกรในปัจจุบันทำได้ง่ายและสะดวกขึ้น อีกทั้งเทคโนโลยีการผลิตสมุนไพรมีหลากหลายและมีต้นทุนถูกลง แต่เทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการผลิตพืชสมุนไพรของจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรในการเพาะปลูก ได้แก่ รถไถ ระบบน้ำ ระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ ส่วนการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการแปรรูปผลผลิตสดยังมีไม่มาก เทคโนโลยีที่ใช้ เช่น ตู้/ โคมอบพลังงานแสงอาทิตย์ เครื่องสับสมุนไพร เป็นต้น ส่วนเทคโนโลยีในการสื่อสาร เกษตรกรสามารถเข้าถึงอุปกรณ์และแพลตฟอร์มการสื่อสารออนไลน์ได้อย่างกว้างขวางในปัจจุบัน แต่ส่วนใหญ่ใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวันมากกว่าจะนำมาใช้เพื่อการผลิตหรือการทำการตลาด

2.4 การจัดหา (Procurement)

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการจัดหา โดยเห็นว่า ปัจจัยการผลิตสำคัญที่เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องจัดหามาเพื่อการปลูกสมุนไพร ได้แก่ พันธุ์สมุนไพรทั้งที่เป็นหัว เมล็ด หรือต้นพันธุ์ โดยมีการจัดหาจากเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่และจากแหล่งผลิตนอกจังหวัด ปัจจัยการผลิตอื่นๆ ที่มักใช้ได้แก่ ปุ๋ย น้ำหมัก สารชีวพันธุ์ ฟาง แกลบ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรสามารถจัดหาปัจจัยการผลิตหลายชนิดที่ต้องการได้ในพื้นที่ เกษตรกรหลายรายมีการผลิตปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เอง เพื่อลดต้นทุนในการผลิต แต่หลายรายต้องจัดหาปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะพันธุ์สมุนไพร มาจากพื้นที่อื่นทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัดเนื่องจากไม่สามารถผลิตพันธุ์ได้เองตามคุณภาพและมาตรฐานที่ตลาดต้องการ หรือผลิตได้ในปริมาณไม่พอเพียง ทำให้มีต้นทุนสูงในการจัดหา

จากผลการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปรูปแบบกิจกรรมห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์ ได้ดังตารางที่ 1 และ 2 นอกจากนี้สามารถสรุปห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์ได้ดังภาพที่ 2

ตารางที่ 1 รูปแบบกิจกรรมหลักห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์

กิจกรรมหลัก	รายละเอียด
1. การนำเข้าวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิตเพื่อการผลิตสมุนไพร (Inbound Logistics)	กระบวนการนำเข้าของวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการปลูก แหล่งที่มาของวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิต ราคาและอายุใช้งานของวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิต
2. การดำเนินการผลิต (Operation)	ขั้นตอนการปลูก การดูแลรักษา ระยะเวลาในการปลูกแต่ละครั้ง จำนวนที่ได้ในแต่ละครั้ง ต้นทุน ราคาขาย
3. การส่งมอบแก่ลูกค้า (Outbound Logistics)	ขั้นตอนในการส่งสินค้าให้กับลูกค้า ราคาและระยะเวลาในการขนส่ง สินค้าให้แก่ลูกค้า
4. การตลาดและการขาย (Marketing and Sales)	ลูกค้าหลักและลูกค้ารอง กลยุทธ์การตลาดที่ใช้ (รูปแบบของสินค้า ราคาขายส่ง/ ปลีก ช่องทาง การติดต่อ การส่งเสริมการตลาด)
5. การบริการลูกค้า (Services)	รูปแบบการให้บริการก่อน ระหว่าง และหลังการขาย

ตารางที่ 2 รูปแบบกิจกรรมสนับสนุนห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์

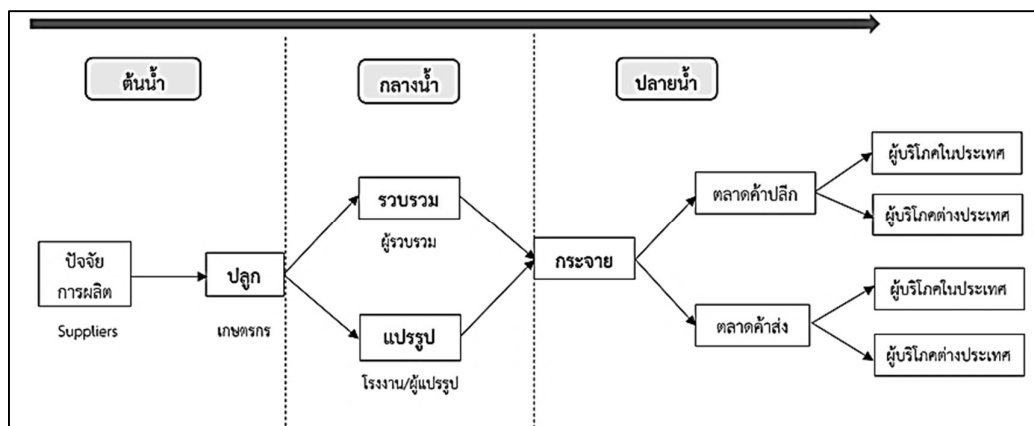
กิจกรรมสนับสนุน	รายละเอียด
1. โครงสร้างพื้นฐานขององค์กรชุมชน (Firm Infrastructure)	โครงสร้างพื้นฐาน/ สาธารณูปโภคในการผลิตสมุนไพร
2. การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management)	การพัฒนาความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร รวมถึงการบริหารจัดการ การวางแผน และการจัดทำบัญชีชุมชน
3. การพัฒนาด้านเทคโนโลยี (Technology Development)	การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตสมุนไพร
4. การจัดหาวัตถุดิบและทรัพยากรเพื่อการผลิตสมุนไพร (Procurement)	ชนิดของวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิตที่ใช้ในการปลูก (พันธุ์สมุนไพรที่ปลูก, ปุ๋ย, น้ำหมัก, วัสดุอุปกรณ์) ช่องทางการและรูปแบบการจัดซื้อวัตถุดิบ/ ปัจจัยการผลิต

ห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์					การ
โครงสร้างพื้นฐาน					
W : เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ทำบัญชี ขาดทักษะการจัดการการเงิน การคำนวณต้นทุน/ การตั้งราคาผลผลิต การจัดการการดำเนินงานการผลิตสมุนไพรที่เป็นระบบ S : เกษตรกรที่มีการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหลายกลุ่มได้รับการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานในการผลิตพืชสมุนไพร					
การจัดการทรัพยากรมนุษย์					
W : ขาดการฝึกอบรม/ พัฒนาทักษะในการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐาน ไม่เห็นความสำคัญของการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐาน S : เกษตรกรมีทักษะในการปลูกเนื่องจากมีการปลูกสมุนไพรอย่างสม่ำเสมอ สามารถเข้าถึงความรู้ที่ช่วยส่งเสริมการปลูกสมุนไพรได้จากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่					
การพัฒนาเทคโนโลยี					
W : นำเทคโนโลยีในการแปรรูปและเทคโนโลยีการสื่อสารมาใช้ในการผลิตหรือการทำการตลาดน้อย S : การเข้าถึงเทคโนโลยีในการผลิตสมุนไพรของเกษตรกรทำได้ง่ายและสะดวกขึ้น เทคโนโลยีการผลิตสมุนไพรมีหลากหลายและมีต้นทุนถูกลง					
การจัดหา					
W : ไม่สามารถผลิตพันธุ์ได้เองตามคุณภาพและมาตรฐานที่ตลาดต้องการ หรือผลิตได้ในปริมาณไม่พอเพียง ทำให้มีต้นทุนสูงในการจัดหาพันธุ์สมุนไพรจากที่อื่น S : มีเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ในการจัดการหาปัจจัยการผลิตหลายอย่างได้เองทำให้อัตต้นทุนในการผลิตได้					
การนำเข้าปัจจัยการผลิต	การผลิต	การกระจายสินค้า	การตลาดและการขาย	การบริการลูกค้า	
W : ไม่มีการวางแผนการนำเข้าปัจจัยการผลิตในแต่ละรอบการผลิต การเก็บรักษาปัจจัยการผลิตให้มีคุณภาพ S : ปัจจัยการผลิตมีหลากหลายและเพียงพอในพื้นที่ ยกเว้นพันธุ์สมุนไพรบางชนิด	W : ใช้แรงงานคนเป็นหลัก ใช้เทคโนโลยีการผลิตน้อย แปลงปลูกส่วนใหญ่ยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐาน S : สภาพดินในหลายพื้นที่ จังหวัดสุรินทร์เหมาะสมในการปลูกสมุนไพร เกษตรกรมีทักษะการปลูกพืชสมุนไพรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	W : เกษตรกรขาดความรู้เรื่องช่องทางการกระจายผลผลิตไปสู่ตลาด ปัญหาการเดินทางของเกษตรกรสูงอายุ S : มีผู้รับซื้อและรวบรวมอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ระบบการขนส่งสะดวก/ รองรับการกระจายสินค้าได้หลายรูปแบบ	W : ใช้กลยุทธ์การ ตลาดแบบเดิมโดยมีการสร้างความแตกต่าง/ มูลค่าเพิ่มน้อยการทำตลาดออนไลน์มีน้อย S : ตลาดมีหลากหลาย ช่องทางทั้งใน และนอกพื้นที่จังหวัดส่งเสริมการทำตลาดออนไลน์โดยผ่านแพลตฟอร์มตลาดท้องถิ่น	W : ไม่มีการบริการหลังการขาย ขาดความรู้ในการให้บริการลูกค้าในแบบต่าง ๆ S : เกษตรกรส่วนใหญ่มีการให้บริการลูกค้าในรูปแบบของการเตรียมและการส่งผลผลิตให้ตามคำสั่ง	

หมายเหตุ: W (Weakness) จุดอ่อน S (Strength) จุดแข็ง

ภาพที่ 2 ห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์

สามารถสรุปองค์ประกอบห่วงโซ่อุปทานพืชสมุนไพรสุรินทร์ ภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ห่วงโซ่คุณค่าการปลูกสมุนไพร จังหวัดสุรินทร์

จากภาพที่ 3 พบว่า ต้นน้ำ (Upstream) ผู้ขายปัจจัยการผลิตที่ขายปัจจัยการผลิต อาทิ ปุ๋ย พันธุ์สมุนไพร วัสดุอุปกรณ์ปลูก ให้กับเกษตรกรซึ่งจะมีการปลูกทั้งเป็นรายเดี่ยว และเป็นกลุ่มในลักษณะการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ และการรวมกลุ่มแบบเป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะขายปลีกสมุนไพรให้กับ 1) ลูกค้ารายย่อย ได้แก่ ลูกค้าชาวนา และลูกค้าประจำ ในรูปแบบสด 2) โรงพยาบาลประจำอำเภอ และเครือข่ายโรงพยาบาล ในรูปแบบสด และ 3) ผู้รวบรวมสมุนไพรหรือตัวแทนรับซื้อ ทั้งในรูปแบบสด และแห้ง ในส่วนกลางน้ำ (Midstream) ผู้รวบรวมสมุนไพรจะนำสมุนไพรไปสร้างมูลค่าเพิ่มโดยทำเป็นสมุนไพรแห้ง หรือแปรรูปอย่างง่าย จำหน่ายให้กับโรงพยาบาล ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์จะมีโรงพยาบาลที่แปรรูปสมุนไพร 2 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลอำเภอกาบเชิง และอำเภอสังขะ เพื่อใช้ในโรงพยาบาล และวางจำหน่ายให้กับลูกค้าภายนอก ในส่วนของตัวแทนรับซื้อจะจำหน่ายให้กับผู้ประกอบการ และผู้ค้าส่ง ซึ่งจะจำหน่ายให้ผู้ค้าปลีก และผู้บริโภคเป็นลำดับสุดท้าย (ปลายน้ำ Downstream)

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างเสริมบนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ มีความสัมพันธ์กันคล้ายลูกโซ่ ดังนี้

กิจกรรมหลัก ประกอบด้วย 5 กิจกรรมย่อย ได้แก่ การนำเข้าปัจจัยการผลิต การผลิต การกระจายสินค้า การตลาดและการขาย และการบริการลูกค้า

กิจกรรมสนับสนุน ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานขององค์กรชุมชน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยี และการจัดหา

นอกจากนี้ยังพบว่า องค์ประกอบห่วงโซ่อุปทานพืชสมุนไพรสุรินทร์ตลอดห่วงโซ่ ได้แก่ 1) ระยะต้นน้ำ (Upstream) ผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิต อาทิ ปุ๋ย พันธุ์สมุนไพร วัสดุอุปกรณ์ปลูก ให้กับเกษตรกรผู้เพาะปลูกสมุนไพร ซึ่งอาจดำเนินการในรูปแบบรายบุคคลหรือรวมกลุ่มกัน ทั้งในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ และการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะขายปลีกสมุนไพรให้กับ 1) ลูกค้ารายย่อย ได้แก่ ลูกค้าชาวนา และลูกค้าประจำ ในรูปแบบสด 2) โรงพยาบาลประจำอำเภอ และเครือข่ายโรงพยาบาล ในรูปแบบสด และ 3) ผู้รวบรวมสมุนไพรหรือตัวแทนรับซื้อ ทั้งในรูปแบบสด และแห้ง 2) ระยะกลางน้ำ (Midstream) ผู้รวบรวมสมุนไพร ซึ่งทำหน้าที่เพิ่มมูลค่าให้กับสมุนไพร เช่น การแปรรูปเบื้องต้นหรือการทำให้แห้ง ก่อนจำหน่ายให้กับโรงพยาบาล ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์จะมีโรงพยาบาลที่แปรรูปสมุนไพร 2 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลอำเภอกาบเชิง และอำเภอสังขะ เพื่อใช้ในโรงพยาบาล และวางจำหน่ายให้กับผู้บริโภคภายนอก และ 3) ระยะปลายน้ำ (Downstream) หมายถึง ตัวแทนรับซื้อซึ่งทำหน้าที่

จำหน่ายสมุนไพรให้กับผู้ประกอบการและผู้ค้าส่ง ก่อนจะส่งต่อไปยังผู้ค้าปลีกและผู้บริโภคในลำดับสุดท้าย ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการศึกษาของ พฤติยาพร มณีรัตน์ และ เกียรติศิริ เจริญวิศาล (2565) ศึกษาโมเดลห่วงโซ่คุณค่าในการสร้างมูลค่าวัตถุดิบท้องถิ่นสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารในจังหวัดภูเก็ต โดยศึกษาการขับเคลื่อนกระบวนการในระบบห่วงโซ่ตั้งแต่เริ่มการผลิต กระบวนการส่งมอบ และการเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตในขั้นตอนต่าง ๆ ของห่วงโซ่คุณค่าซึ่งประกอบด้วย 3 กระบวนการ ได้แก่ 1) การจัดการต้นน้ำ ระบบเกษตรเรื่องราวของวัตถุดิบ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยวยั่งยืน 2) การจัดการกลางน้ำ การขายและการตลาด และการจัดการโลจิสติกส์ และ 3) การจัดการปลายน้ำ กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหาร การสอนทำอาหาร เทศกาลอาหาร ผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่น โดยกระบวนการในห่วงโซ่คุณค่าเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนในการสร้างคุณค่าและสร้างความได้เปรียบเพื่อให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจและเกิดประสบการณ์ที่ดีทางการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความสนใจและตัดสินใจในการใช้บริการ รวมทั้งเพื่อให้สามารถป้องกันการเกิดปัญหาซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกซื้อเลือกใช้บริการและการเป็นลูกค้าที่มีความภักดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์มีการดำเนินงานมีความสัมพันธ์กันคล้ายลูกโซ่แบบต่อเนื่อง ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีส่วนในการก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่การนำวัตถุดิบเข้าสู่กิจกรรมการผลิต จนได้เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่จำหน่ายไปยังผู้บริโภคคนสุดท้าย ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมหลัก และกิจกรรมสนับสนุน ดังนั้นคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ในการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ควรมีการดำเนินการ ดังนี้

1) จัดตั้งคณะทำงาน โดยจังหวัดสุรินทร์ควรมีการจัดตั้งคณะทำงานหรือคณะกรรมการ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีตัวแทนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมสมุนไพร ทั้งนี้ คณะกรรมการดังกล่าวจะเป็นทีมที่ดำเนินการในการขับเคลื่อนและบริหารจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

2) สร้างความตระหนักรู้ ความเข้าใจ และความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

3) จัดทำแผนพัฒนา/ แผนการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

(1) กำหนดให้การพัฒนาด้านสมุนไพรเป็นนโยบายสำคัญของจังหวัดสุรินทร์ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

(2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งเอื้อต่อการดำเนินงานและช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และการเข้าถึงเงินทุนให้กับผู้ประกอบการในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

(3) พัฒนากำลังคนทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพเพื่อรองรับการดำเนินงานของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์

(4) เชื่อมโยงการทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานเฉพาะด้านการส่งเสริมการนางานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาขีดความสามารถของภาคส่วนต่าง ๆ ในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ รวมถึงสนับสนุนองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ช่วยในการพัฒนาการผลิตสมุนไพรและการผลิตที่สามารถผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพร ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่/ ดิจิทัลเพื่อรองรับการดำเนินงานที่ราบรื่นของเกษตรกร/ ผู้ประกอบการ

(5) สนับสนุนด้านกฎระเบียบเพื่อให้เกษตรกร/ ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสมุนไพรสามารถดำเนินงานได้สะดวกขึ้น รวมถึงการลดความซับซ้อนของกระบวนการราชการ การรับรองการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และการขอรับรองมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง

4) ดำเนินงานตามแผนหรือคำสั่งคณะทำงาน

5) ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานตามแผน รวมถึงการสะท้อนกลับ (Feedback Loop) ผลการดำเนินงาน

นอกจากนี้ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาสมุนไพรจังหวัดสุรินทร์และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในห่วงโซ่อุปทานสมุนไพรมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการ โดยต้องให้ความสำคัญกับวิธีการที่ธุรกิจแข่งขันภายในอุตสาหกรรมสมุนไพร โครงสร้างของธุรกิจ และสภาพการณ์การแข่งขันของอุตสาหกรรมโดยรวม ด้วยการส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการด้านสมุนไพร การจัดตั้งธุรกิจใหม่ภายในคลัสเตอร์ โดยมีการให้คำปรึกษา และเงินทุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสร้างโอกาสในการสร้างเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการและนวัตกรรมด้านสมุนไพร และส่งเสริมการแข่งขันทางธุรกิจและการใช้กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาธุรกิจให้กับผู้ที่อยู่ในคลัสเตอร์ อาทิ การปรับปรุงประสิทธิภาพ คุณภาพ และนวัตกรรม และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ ซึ่งเป็นการแข่งขันในระดับที่ไม่สูงมากเกินไปเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค โดยส่งผลให้ธุรกิจต่าง ๆ เกิดการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาที่ทำให้ได้รูปแบบการจัดการห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ รวมถึงองค์ประกอบห่วงโซ่อุปทานพืชสมุนไพรสุรินทร์ตลอดห่วงโซ่ ดังนั้น นักวิชาการหรือผู้ที่สนใจอาจศึกษาเพิ่มเติมโดยการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของผู้ประกอบการ หรือการศึกษาลผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชน หรือขยายผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการแข่งขันทางธุรกิจและการใช้กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาธุรกิจให้กับผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสมุนไพรไทย อาทิ การพัฒนาศักยภาพผู้ผลิตสมุนไพรต้นน้ำให้ได้การรับรองมาตรฐานแหล่งผลิตพืชสมุนไพร (ต้นน้ำ) การปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต คุณภาพ นวัตกรรม (กลางน้ำ) และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (ปลายน้ำ) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ผู้ประกอบการ และผู้บริโภคต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ที่จัดสรรงบประมาณสนับสนุน โดยความเห็นชอบของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 และขอขอบคุณที่ปรึกษาสมาชิกชุมชนในพื้นที่การทำวิจัย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข และองค์กรภาครัฐ – เอกชน. (2559). แผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 - 2564). กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกกระทรวงสาธารณสุข.
- คณะอนุกรรมการวิเทศสมุนไพร. (2563). การประชุมคณะอนุกรรมการวิเทศสมุนไพร ครั้งที่ 2/ 2563. https://www.opsmoac.go.th/sustainable_agri-knowledge-files-431291791806.
- ชนมธรรฐา กังวานศุภพันธ์, อุบลวรรณ สุวรรณภูสีห์, นิศานาถ แก้ววินัด, และ สุนิสา เยาวสกุลมาศ. (2567). การยกระดับนวัตกรรมพัฒนาคลัสเตอร์สมุนไพรพื้นบ้านสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนทรัพยากร บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- น้ำทิพย์ ไต่เต้า และ อติลา พงศ์ยี่หล้า. (2565). ความสำเร็จของผู้ประกอบการธุรกิจสมุนไพรไทย ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และนวัตกรรมผลิตภัณฑ์. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(6), 2411 - 2422.
- พฤติยาพร มณีรัตน์ และ เกิดศิริ เจริญวิศาล. (2565). โมเดลห่วงโซ่คุณค่าในการสร้างมูลค่าวัตถุดิบท้องถิ่นสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารในจังหวัดภูเก็ต. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 5(3), 813 - 825.
- สำนักข่าว Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ. (2565). คกก.สมุนไพรแห่งชาติ เผยผลงาน 6 ปี ไทยส่งออกวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์สมุนไพร สร้างมูลค่ากว่า 1.2 หมื่นล้านบาท. <https://www.hfocus.org/content/2022/08/25758>.
- สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2563). สรุปผลการตรวจราชการกระทรวงสาธารณสุข ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 รอบที่ 2. <https://dmsic.moph.go.th/index/detail/8324>.

- สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2564). รายงานผลการตรวจราชการของผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรีเขตตรวจราชการที่ 13 จังหวัดสุรินทร์ การพัฒนาเมืองสมุนไพร่ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564. https://pmi.opm.go.th/inspect_main/uploadfiles/8%20รายงานเมืองสมุนไพร่%20v1.pdf.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (5th ed.). SAGE Publications.
- Frederick, S. (2014). *Combining the Global Value Chain and Global I-O Approaches Discussion Paper*. <https://unstats.un.org/unsd/trade/events/2014/mexico/Combining%20the%20Global%20Value%20Chain%20and%20global%20I-O%20approaches%20-%20Stacey%20Frederick%20-%2018%20Sep%202014.pdf>.
- Frederick, S. E. (2010). *Development and Application of a Value Chain Research Approach to Understand and Evaluate Internal and External Factors and Relationships Affecting the Economic Competitiveness in the Textile Value Chain* [Doctoral dissertation, North Carolina State University]. North Carolina State University Libraries. <http://www.lib.ncsu.edu/resolver/1840.16/6190>.
- Kumar, D., & Rajeev, P. V. (2016). Value Chain : A Conceptual Framework. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 7(1), 74 - 77.
- Porter, M. E. (2008). The Five Competitive Forces that Shape Strategy. *Harvard Business Review*, 86(1), 78 - 93.
- Porter, M. E. (1985). Technology and Competitive Advantage. *Journal of Business Strategy*, 5(3), 60 - 78.
- Porter, M. E. (1998). *Competitive Advantage : Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press.
- Teece, D. J. (2018). Business models and dynamic capabilities. *Long Range Planning*, 51(1), 40 - 49. <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2017.06.007>.

An Analysis of Narrative Techniques in Award-Winning Chinese Mythological Animated Films (2015 - 2024)

Rui Wang^{1*}, Chakapong Phaetlakfa², and Porawan Pattayanon³

Student, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, Thailand¹

Assistant Professor, Dr., Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, Thailand²

Assistant Professor, Dr., Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, Thailand³

*Corresponding author, e-mail: wangrui@bpi.edu.cn

Received: May 15th, 2025; **Revised:** June 28th, 2025; **Accepted:** July 3rd, 2025

Abstract

Although Chinese mythological animated films have gained increasing attention, few studies systematically examine their narrative techniques in a modern cultural context. This study fills the gap by analyzing ten award-winning Chinese mythological animated films released between 2015 and 2024, selected based on criteria of awards and recognition, market performance, diversity in themes, production technology and innovation, and cultural influence. Grounded in narrative theories by Seymour Chatman, David Bordwell, and Li Xianjie, the research adopts a six-element framework including story and plot, time, space, character development, narrator, and narrative systems. Using qualitative methods, including textual analysis and in-depth interviews with animation professionals and scholars, the study reveals a three-phase evolution including the exploratory phase (2015 - 2016), the narrative maturation phase (2019 - 2020), and the stylistic hybridization phase (2021 - 2024). These works reveal increasing complexity in temporal structures, symbolic space, and narrative perspective, shifting from omniscient to subjective storytelling. Notably, heroic themes dominate this genre, responding to both state-driven cultural discourse and the psychological needs of younger audiences confronting identity challenges. The study argues that the success of these films lies in their ability to reframe traditional mythology through emotionally resonant, aesthetically diverse, and culturally adaptive storytelling. By decoding how myth is rearticulated through contemporary animation, this research contributes to the localization of narrative theory and provides practical implications for scholars and creators focused on visual storytelling in modern Chinese culture.

Keywords: Award-Winning Chinese Mythological Animated Films, Narrative Techniques, 2015 - 2024

Introduction

Chinese mythological animated films have emerged as a significant cultural phenomenon in recent years. Drawing from ancient legends, religious tales, and folk traditions, these films offer narratives that resonate with both historical memory and contemporary sensibilities. As the animation industry in China grows increasingly sophisticated, mythological storytelling has become an essential vehicle for cultural expression and aesthetic innovation.

Despite this trend, current academic research remains fragmented. Existing studies tend to focus on individual works or analyze isolated elements such as visual effects or character design (Haonan,

2024; Yi & Lin, 2024; Yuchen, 2022). There remains a clear research gap in the systematic study of narrative techniques across a decade of award-winning Chinese mythological animation. Especially under the dual influence of globalization and cultural revitalization, it is critical to examine how these films negotiate the relationship between traditional narrative models and modern storytelling practices.

This study addresses the following central research question. How have award-winning Chinese mythological animated films (2015 - 2024) developed in terms of narrative techniques, and what patterns of innovation can be identified over this period?

To explore this question, the study selects ten representative animated films that have received major domestic or international awards between 2015 and 2024. These films are analyzed using a narratological framework that includes six core elements including story and plot, time, space, character development, narrators, and narrative style. This analytical model enables a holistic understanding of how Chinese mythological narratives are constructed, adapted, and transformed in contemporary animation.

This research adopts a qualitative methodology that combines structured textual analysis with semi-structured expert interviews. Films were selected based on artistic merit, narrative sophistication, and cultural impact rather than box office performance, in alignment with scholarly objectives. The authors have extensive experience in narrative research and have participated in the development of domestic animation projects, further supporting the validity of this study.

The academic significance of this research lies in its contribution to the evolving field of animation narratology in the Chinese context. It not only enriches the theoretical framework for understanding mythological storytelling but also offers practical insights into the cultural function of animation in contemporary society. The findings will be valuable for scholars, creators, and policymakers engaged in cultural production and narrative innovation.

Research Objectives

1. To analyze the narrative technique of award-winning Chinese mythological Animated films from 2015 to 2024.
2. To compare narrative developments across different time periods.

Literature Review

1. Research Scope : Chinese Mythological Animated Films (2015 - 2024)

This study examines award-winning Chinese mythological animated films from 2015 to 2024, covering myths, legends, folk tales, and mythological fiction. Chinese mythological animation began with *Princess Iron Fan* (1941 film), evolving through classical experimentation (1950s - 60s), stylistic refinement (1970s - 90s), and industrial revitalization (post - 2015). The post - 2015 era, driven by technology, market growth, and policy support, saw breakthroughs in narrative and aesthetics. Films like *Monkey King* such as *Hero Is Back* (2015 film, 956 million yuan) and *Ne Zha* (2019 film, 5.036 billion yuan) achieved commercial success. Of 43 films released, 11 won major awards, including Golden Monkey and Golden Rooster Awards, reflecting artistic and global recognition. Recent films employ multi-threaded plots, psychological realism, and symbolic narratives, enhancing cultural

expressiveness amid China's evolving sociocultural landscape, offering significant theoretical and practical value.

2. Narrative Theory : Three Complementary Frameworks

To analyze narrative construction in this genre, this study draws on three key theorists: Seymour Chatman, David Bordwell, and Li Xianjie. Each theorist emphasizes the relationship between story and discourse but with different focal points. Chatman constructed a multi-layered model of narrative communication, emphasizing the structural distinction between story and discourse as well as the critical role of the narrator in mediating narrative perspective and meaning (Chatman, 1978). Bordwell analyzes narrative systems based on cinematic cues, viewer cognition, and typologies of narration (Bordwell, 2006; Bordwell et al., 2008). Li Xianjie proposes a localized framework of cinematic narration that foregrounds symbolic space, cultural logic, and ethical structure, situating narrative analysis within the moral and aesthetic landscape of Chinese culture (Xianjie, 2000). These perspectives combine universal narrative principles with culturally specific strategies.

3. Analytical Dimensions and Theoretical Mapping

1) Story and Plot (Chatman, Bordwell) : Story is the audience-inferred event sequence, driven by causal themes. Plot arranges events to guide emotional and cognitive engagement.

2) Time (Chatman, Bordwell, Genette) : Includes order (linear/ nonlinear), duration (narrative vs. story time), and frequency (event repetition for emphasis or new insights).

3) Space (Li Xianjie, Bordwell) : Set design shapes narrative atmosphere via settings and props. Composition uses visual layout to convey meaning and emotion.

4) Character Development (Chatman, Bordwell, Li Xianjie) : Characters drive narratives through actions, motivations, and relationships.

5) Narrator (Chatman, Bordwell) : Implied narrators use cinematic cues; explicit narrators (e.g., voiceovers) directly shape tone and interpretation.

6) Narrative Systems (Bordwell) : Bordwell's systems organize story information via event sequencing, time, space, and causality. Types include as follows.

1. Classical Hollywood Narration : Clear, goal-driven, with closed endings.

2. Art-Cinema Narration : Ambiguous motivations, psychological realism, open-ended.

3. Historical Avant-Garde/ Modernist Narration : Experimental, with nonlinear structures and innovative techniques.

This mapping ensures both theoretical rigor and cultural relevance in narrative interpretation.

4. Critical Synthesis of Existing Research

Recent scholarship on Chinese mythological animated films (2015 - 2024) highlights their role in adapting myths for modern contexts. Scholars like Barthes, Zipes, and Warner view myths as dynamic systems reinterpreting cultural and ideological narratives (Barthes, 1972; Warner, 1995; Zipes, 2013). Chinese animation preserves heritage while reflecting modern identity and state discourse.

Research focuses on four areas, including narrative structure, character development, spatial construction, and narrative strategies. Narrative structure often follows Syd Field's three-act model and Campbell's "hero's journey," emphasizing causality and emotional arcs, as seen in *Monkey King*, such as *Hero Is Back* and *Ne Zha* (Haonan, 2024; Jinke, 2022). However, some note structural homogeneity and weak climaxes (Ming, 2015).

Character development has shifted from divine archetypes to individualized figures. Heroes like Sun Wukong and Ne Zha exhibit growth, struggle, and psychological depth, reflecting societal values (Huiyuan & Keying, 2019; Yi & Lin, 2024; Ying, 2021).

Spatial narratives integrate material, social, and cultural spaces, enhancing thematic depth and psychological expression. Traditional aesthetics and symbolic motifs create poetic unity (Feiying, 2024; Wells, 2002; Xinyue, 2023; Yaoyao, 2024).

Narrative strategies blend realism and fantasy, using 3D animation, dreams, and metaphors to craft immersive, modern stories (Ran, 2023; Ying, 2020; Yuchen, 2022). Despite progress, research gaps include (1) most studies focus on individual case analyses, lacking systematic comparisons across award-winning works; (2) insufficient horizontal generalization and vertical evolution mapping of narrative innovations make it difficult to fully reveal the diversity and cultural implications of domestic animation storytelling.

5. Identified Research Gaps and Positioning

Based on the synthesis above, this study identifies several key gaps such as Lack of cross-film comparative studies grounded in an integrated narrative framework. Minimal discussion of narrative system evolution across the post-2015 decade. Limited theoretical synthesis bridging international narratology and Chinese visual culture.

To address these gaps, this study selects ten award-winning Chinese mythological animated films (2015 - 2024) and applies a six-dimensional narrative framework derived from Chatman, Bordwell, and Li. Through qualitative textual analysis and expert interviews, it aims to trace narrative evolution and explore how myth is modernized and localized in contemporary Chinese animation under the dual forces of globalization and cultural revival.

Research Framework

This qualitative study analyzes narrative techniques in award-winning Chinese mythological animated films (2015 - 2024), grounded in narrative theory from David Bordwell, Seymour Chatman, and Li Xianjie. Bordwell's narrative systems emphasize cinematic cues and causality, Chatman's story-discourse distinction refines narrative delivery, and Li's focus on symbolic space and ethical logic provides a culturally specific lens. The framework integrates six dimensions for systematic analysis as follows.

1. Story and Plot : Examines causal logic and event arrangement, using Chatman's story-discourse model and the three-act structure to analyze narrative progression and themes like heroism and identity.

2. Temporal Structure : Based on Bordwell's time categories (order, duration, frequency), this explores linear/ nonlinear structures (e.g., flashbacks, dream sequences) to enhance mythic temporality and emotional depth.

3. Space Construction : Drawing on Li Xianjie's symbolic space theory, this analyzes spatial types (linear journey, mythological, emotional, cultural, technological) as narrative devices reflecting psychological and ideological meanings.

4. Character Development : Investigates protagonist growth via external (quests), internal (belief crises), or dual-driven trajectories, revealing plot and cultural symbolism.

5. Narrators and Perspective : Uses Genette and Chatman’s focalization to analyze omniscient, restricted, or subjective narration, shaping audience engagement and information control.

6. Narrative Systems : Categorizes films into Classical Hollywood (clear causality, closed endings), Art film (psychological realism, open endings), or Modernist (fragmented, nonlinear) models per Bordwell.

These six elements provide a comprehensive and comparative framework for analyzing both shared structures and individual innovations in the selected films. This framework is visualized as in Figure 1.

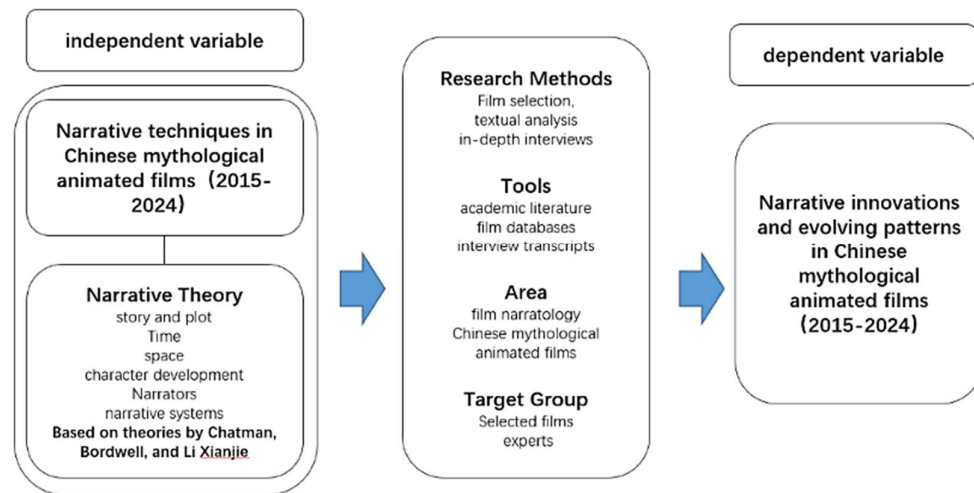

Figure 1. Research Framework

Research Methodology

1. Research design

The research process consists of three key steps as follows.

1) Film Selection : Ten representative award-winning films are selected based on criteria including box office performance, awards received, narrative innovation, and cultural value.

2) Textual Analysis : A structured framework based on narratological theory is used to systematically analyze the selected films.

3) In-depth Interviews : Semi-structured interviews are conducted with animation professionals, film critics, and university-level animation instructors. The interview protocol is validated using the Item-Objective Congruence (IOC) index to ensure reliability and validity.

2. Population and Sample

This study focuses on ten award-winning Chinese mythological animated films released between 2015 and 2024, selected from a total of 43 using purposive sampling based on the following criteria.

1) Awards and Recognition : Received major domestic or international awards to ensure artistic quality and credibility.

- 2) Market Performance : Achieved notable box office results and favorable audience ratings.
- 3) Thematic Diversity : Represent a range of mythological origins and narrative approaches.
- 4) Technical Innovation : Showcase advances in animation technology, design, and special effects.
- 5) Cultural Value : Embody and contribute to Chinese cultural heritage and innovation.

In addition, 11 industry and academic professionals were interviewed as supplementary research participants, including 4 animation practitioners (designers and VFX artists), 3 senior film critics, and 4 university animation scholars.

These interviewees offered insights into narrative strategies from creative, critical, and theoretical perspectives.

Table 1. Film List

No	Film Title	Release Year	Number of Awards	Major Awards	Box Office (RMB Billion)	Douban rating
1	<i>Monkey King : Hero is Back</i>	2015	12	2015 Best Art Direction Award, 30 th China Golden Rooster Awards.	956	8.3
2	<i>Little Door Gods</i>	2016	1	The 2016 Silk Road International Film Festival award the Best Animation	78.6	6.9
3	<i>Big Fish & Begonia</i>	2016	14	2017 Best Animated Feature Film Award of the 15 th Budapest International Animated Film Festival	575	7.0
4	<i>Ne Zha : Birth of the Demon Child</i>	2019	17	2020 Best Art Film Award, 33 rd Golden Rooster Awards of Chinese Movies	5035	8.4
5	<i>White Snake</i>	2019	4	November 23, 2021 Best Animation Work of the Fourth Animation Award of China Culture and Arts Government Award	433	7.8
6	<i>Legend of Deification</i>	2020	3	Outstanding Feature Film, 19 th China Movie Huabiao Award, May 2023	1602	6.6
7	<i>New Gods : Nezha Reborn</i>	2021	6	2022 Silver Award for Animated Movie, “Golden Monkey Award”, 18 th China International Animation Festival	456	6.8
8	<i>Green Snake</i>	2021	2	2021 Best Art Film, The 34 th Golden Rooster Awards of Chinese Cinema	562	6.8
9	<i>New Gods : Yang Jian</i>	2022	4	Best Animated Feature Film and Best Animation Director at the 19 th China Animation Golden Dragon Award in 2022	550	7.0
10	<i>Goodbye Monster</i>	2022	1	Silver Award for Best Animated Feature Film and Best Animated Screenplay at the 19 th China Animation Golden Dragon Awards, 2022	35	6.3

3. Research Instruments and Validation

- 1) Structured Textual Analysis Framework : Adapted from narratology (Bordwell, Chatman, Prince), this framework analyzes six narrative elements (story/ plot, temporal structure,

spatial construction, character development, narrator, narrative style) tailored to Chinese mythological animated films.

2) Semi-Structured Interview Guide : Focuses on narrative strategies and cultural expression, validated through expert review and Item-Objective Congruence (IOC) for content validity.

4. Data Collection

Data was collected between January and March 2025 and include three types of materials.

1) Film texts : Ten award-winning films (2015 - 2024) analyzed for narrative elements.

2) Production-related documents : Public interviews and production notes reviewed for narrative and creative insights.

3) One-on-one in-depth interviews : Semi-structured interviews with animation professionals, critics, and instructors, recorded and transcribed for accuracy.

5. Data Analysis

This study adopts qualitative analysis as the core methodology, without quantitative statistical processing. The analysis strategies include:

1) Film texts : Narratological analysis identified narrative characteristics and trends.

2) Production materials : Interpretive analysis contextualized textual findings.

3) Interview transcripts : Thematic analysis extracted expert insights, cross-validating film analysis and linking narrative features to practitioner perspectives. Findings were synthesized descriptively, ensuring rigor and coherence.

All findings were synthesized and presented in a descriptive narrative format, ensuring argumentative rigor and logical coherence throughout the study.

Results

This study uses a “six narrative elements” framework to analyze ten award-winning Chinese mythological animated films (2015 - 2024), focusing on story structure, temporal arrangement, spatial construction, character development, narrator design, and narrative style. It employs comparative approaches, examining thematic orientation, character motivation, and temporal structure typology. The analysis reveals diverse narrative innovations in domestic animation, explaining their success in engaging audiences through narrative logic, emotional resonance, and cultural identity, offering insights for future Chinese animation production.

1. Story and Plot

This study analyzes the three-act structures of ten Chinese mythological animated films (2015 - 2024), categorized into three thematic groups including Heroic Awakening, Emotional Ethics, and Cultural Negotiation.

Heroic Awakening films (Monkey King : Hero Is Back, Ne Zha, Jiang Ziya) follow a fall-trial-redemption arc. Act I shows protagonists in repression, Act II introduces transformative challenges, and Act III resolves through empowerment, emphasizing agency and modern heroism.

Emotional Ethics films (Big Fish & Begonia, White Snake series) focus on internal conflicts and moral dilemmas. Act I sets up emotional or ethical issues, Act II explores guilt or dependency, and Act III offers reflective resolutions, often using nonlinear, dreamlike structures.

Cultural Negotiation films (Little Door Gods, The Mythical Ark) juxtapose traditional crises (Act I), cultural conflicts (Act II), and reconciliatory solutions (Act III), reinterpreting mythology for modern contexts and cultural identity.

The three-act structure flexibly supports evolving narratives, from heroic determinism to psychological depth and socio-cultural dialogue, articulating ideological and emotional transformations.

Table 2 Three-Act Structure Analysis of Chinese Mythological Animated Films (Grouped by Thematic Category)

Film Title	Narrative Theme	Act I	Act II	Act III	Remarks
I. Heroic Awakening and Identity Reconstruction					
<i>Monkey King : Hero Is Back</i>	Heroic awakening and return to duty	Sun Wukong is sealed; Jiang Liu'er appears	Jiang Liu'er is kidnapped by the demon; emotional trigger	Breaks the seal, defeats Chaos Demon, reclaims identity	Classic hero's journey with clear transformation
<i>Nezha : Birth of the Demon Child</i>	Defying fate and self-identity	Nezha's identity as a "demon pill" revealed; public hostility	Meets Ao Bing; misunderstanding and parental sacrifice drive growth	Defies fate; joins Ao Bing to resist the heavenly tribulation	Strong anti-fate theme; fast pacing and tension
<i>New Gods : Nezha Reborn</i>	Social oppression and personal rebellion	Li Yunxiang appears; Nezha's power reawakens	Faces Ao Guang's class-based oppression; accepts divine identity	Combines divine and human strength to resist monopoly	Urban context blended with action narrative
<i>Legend of Deification</i>	Crisis of faith and value reconstruction	Banished after the War of the Gods	Searches for Xiao Jiu's truth; questions divine logic	Rejects fate; reaffirms human-centered morality	Anti-hero narrative with philosophical tone
<i>New Gods : Yang Jian</i>	Divinity reconstruction and institutional critique	Yang Jian appears as a "working god"	Investigates Chen Tang Pass; suffers collapse of faith	Awakens divinity; confronts the heavenly system	Workplace metaphor + family and belief exploration
II. Emotional Ethics and Philosophical Reflection					
<i>Big Fish & Begonia</i>	Emotional sacrifice and life cycle	Chun forms a bond with a human boy	Revives him against nature's law, causing disaster	Sacrifices herself to save the tribe; completes reincarnation	Coexists dream logic and philosophical reflection
<i>White Snake</i>	Love and fate between human and demon	Xiao Bai and Xu Xuan fall in love	Pursued by the state; Xiao Bai loses her memory	Love rekindled; self-sacrifice; reincarnation unfinished	Dream-memory interwoven romance
<i>Green Snake</i>	Feminist awakening	Xiao Bai is captured; Xiao Qing falls into Asura illusion realm	Multiple trials; self-denial and inner struggle	Awakens and fights alone; rescues herself and her sister	Cyclical structure with psychological transformation
III. Cultural Inheritance and Modern Negotiation					
<i>Little Door Gods</i>	Decline of tradition and divine-human cooperation	Crisis of divine jobs triggers godly action	Nian Beast revives; gods descend to the mortal world	Humans and gods unite to restore faith	Dual narrative structure; culturally reflective plot
<i>Goodbye Monster</i>	Psychological healing and mythic reinterpretation	Bai Ze fails as a healer; experiences trauma	Enters dream space; battles inner demons	Emotional healing; reconstructs the philosophy of healing	Symbolic structure with psychological dimensions

2. Time

This study adopts the “six narrative elements” framework to systematically analyze ten award-winning Chinese mythological animated films released between 2015 and 2024. The analysis focuses on six key dimensions including story structure, temporal arrangement, spatial construction, character development, narrator design, and narrative style. In addition, the study incorporates multi-dimensional comparative approaches such as thematic orientation, character motivation, and temporal structure typology. By comparing the narrative strategies of different films, the study not only reveals the diverse explorations of narrative innovation in domestic animation but also helps to explain why these works effectively engage audiences on levels of narrative logic, emotional resonance, and cultural identity—offering valuable insights into narrative practices and audience reception mechanisms that can inform future Chinese animation production.

Table 3 Time Structure Types

Type	Film	Time Structure Features	Thematic Focus
Linear Time	<i>Monkey King : Hero Is Back</i>	Linear with limited flashbacks	Fall and awakening
	<i>Little Door Gods</i>	Alternation between mortal and divine realms	Tension between traditional beliefs and modern life
	<i>Ne Zha : Birth of the Demon Child</i>	Countdown-driven linear structure	Struggle against fate, burden of responsibility
	<i>New Gods : Nezha Reborn</i>	Juxtaposition of present and past-life memories	Struggle against fate, burden of responsibility
	<i>New Gods : Yang Jian</i>	Modern timeline with reincarnation flashbacks	Crisis of belief and spiritual rebirth
	<i>Legend of Deification</i>	Flashbacks to mythological background	Crisis of belief and spiritual rebirth
	<i>Goodbye Monster</i>	Embedded psychological time with some flashbacks	Healing through confronting inner fears
Nonlinear Structure	<i>Big Fish & Begonia</i>	Framed narrative with embedded memories	Reincarnation and reciprocal gratitude
	<i>White Snake</i>	Circular structure with reincarnation layers	Love across cycles of rebirth and ethnic boundaries
	<i>Green Snake</i>	Symbolic and psychological time structure	Struggles of obsession and spiritual growth

3. Space

This study identifies five dominant spatial narrative patterns across ten representative Chinese mythological animated films from 2015 to 2022 including Linear Journey Space, Emotional/ Fantasy Space, Cultural Contrast Space, Layered/ Collapsing Space, and Technological-Mutated Space. These spatial modes reflect a significant shift in animation from space as passive setting to an active narrative mechanism. Linear Journey Spaces support character growth through sequential environments, while Emotional/ Fantasy Spaces externalize psychological conflicts via dreamscapes or symbolic realms. Cultural Contrast Spaces juxtapose divine and mortal worlds, emphasizing hybrid identities and value tensions. Layered/ Collapsing Spaces employ nested environments that disintegrate as characters confront moral dilemmas. Technological-Mutated Spaces, meanwhile, reframe mythology through cyberpunk and dystopian aesthetics. Across these types, spatial

transformation frequently functions as a secondary narrative drive, reinforcing character development, emotional arcs, and thematic reflection.

Table 4 Type of Spatial Narrative

Type	Description	Representative Films
Linear Journey Space	The protagonist grows through a sequential spatial path; space transitions align with narrative progression.	<i>Monkey King : Hero is Back, Nezha : Birth of the Demon Child, Legend of Deification (partial)</i>
Emotional/ Fantasy Space (Dreamscape/ Maze)	Symbolic or emotional spaces reflect the protagonist's internal struggles and transformations.	<i>Green Snake, White Snake, Goodbye Monster, New Gods : Yang Jian</i>
Cultural Contrast Space (Dual/ Parallel Structure)	Juxtaposition of human and divine realms or traditional and modern environments to highlight cultural hybridity.	<i>Little Door Gods, New Gods : Nezha Reborn</i>
Layered/ Collapsing Space (Nested Structure)	Multi-layered spatial systems that eventually collapse, prompting the protagonist's critical decision-making.	<i>Big Fish & Begonia, Legend of Deification, Green Snake</i>
Technological-Mutated Space (Futuristic/ Cyberpunk)	Mechanized, apocalyptic, or cyber-enhanced spaces representing futuristic mythological imaginaries.	<i>New Gods : Nezha Reborn, Goodbye Monster</i>

4. Character Development

This study analyzes the "second narrative drive" in ten Chinese mythological animated films (2015 - 2022), defined as the core motivation driving conflict, character growth, and thematic depth in the second act. Films are classified into three types including External Drive, Internal Drive, and Dual Drive.

External Drive films (Monkey King : Hero Is Back, Little Door Gods, New Gods : Nezha Reborn) use antagonists or social conflicts to propel combat or adventure-based narratives. **Internal Drive films** (Big Fish & Begonia, Jiang Ziya, Green Snake, Goodbye Monster) focus on emotional struggles or psychological reflection as narrative drivers. **Dual Drive films** (Ne Zha, White Snake, New Gods : Yang Jian) blend external crises with internal awakenings, exploring fate, identity, and systemic tensions.

This classification highlights narrative differences in plot dynamics, character growth, and genre hybridity in contemporary Chinese mythological animation.

Table 5 Analysis of Character Development Based on the 'Second Driving Force of the Plot'

Drive Type	Representative Films	Core Thematic Orientation
External Drive	Monkey King : Hero is Back, Little Door Gods, New Gods : Nezha Reborn	Traditional adventure, heroic combat, mission-based arcs
Internal Drive	Big Fish & Begonia, Legend of Deification, Green Snake, Goodbye Monster	Psychological growth, self-discovery, value reconstruction
Dual Drive	Ne Zha : Birth of the Demon Child, White Snake, New Gods: Yang Jian	Identity crisis + systemic oppression; complex, layered themes

5. Narrator

This study identifies five distinct types of narrative agents in ten Chinese mythological animated films released between 2015 and 2024, revealing a shift from traditional omniscient

narration to more diverse and psychologically engaging narrative strategies. The five types include: (1) Externally Driven Growth Narrators, which align limited third-person perspective with the protagonist's development (e.g., *Monkey King : Hero is Back*, *Jiang Ziya*); (2) Emotionally Subjective Internal Narrators, characterized by dreamlike and symbolic inner narration (*Big Fish & Begonia*, *White Snake 2*); (3) Composite Narrators, using multiple focal points to reflect sociocultural tensions (*Little Door Gods*, *Goodbye Monster*); (4) Implicit Narrators, where perspective is shaped visually without an overt narrator (*White Snake*, *New Gods : Yang Jian*); and (5) Satirical or Anti-Traditional Narrators, which use critical narration to reinterpret mythic structures (*Nezha : Birth of the Demon Child*). These narrative trends reflect the increasing complexity and emotional depth of contemporary Chinese animated storytelling. Typology of Narrative Agents in Chinese Mythological Animated Films.

Table 6 Narrator analysis

Type	Features	Representative Films
Externally Driven Growth Narrator	Focalized perspective aligned with protagonist's growth; goal-oriented and logically coherent	<i>Monkey King : Hero is Back</i> , <i>New Gods : Nezha Reborn</i> , <i>Legend of Deification</i>
Emotionally Subjective Internal Narrator	Narration blends personal memory and dream-like states; softened emotional rhythm	<i>Big Fish & Begonia</i> , <i>Green Snake</i>
Dual-Line/ Multi-perspective Composite Narrator	Multi-character narration emphasizing social/traditional themes	<i>Little Door Gods</i> , <i>Goodbye Monster</i>
Implicitly Controlled Narrator	No explicit narrator; perspective controlled via visual focus	<i>White Snake</i> , <i>New Gods : Yang Jian</i>
Satirical/ Anti-traditional Narrator	All-knowing or audience-aligned narrator delivering critical perspective	<i>Nezha : Birth of the Demon Child</i>

6. Narrative System

This study analyzes ten Chinese mythological animated films (2015 - 2024), revealing a hybrid narrative style blending Classical Hollywood narration with local folklore, art-cinema, modernist, and postmodernist elements, reflecting industrial evolution and cultural localization. Films like *Monkey King : Hero Is Back* (2015 film) and *Ne Zha* (2019 film) merge Hollywood's three-act structure and goal-driven protagonists with Chinese mythological themes, enhancing accessibility. *Big Fish & Begonia* (2016 film) and *White Snake* (2019 film) incorporate art-cinema traits, with introspective motivations and poetic, open-ended storytelling. *Journey to the West : Goodbye Monster* (2022 film) blends Classical structure with modernist fragmented timelines and symbolic dreamscapes. Recent films like *New Gods : Nezha Reborn* (2021 film) and *White Snake II* (2021 film) adopt postmodernist strategies, featuring genre blending and visual experimentation within Hollywood frameworks.

This hybridization showcases Chinese animation's shift from singular models to diverse, culturally specific narratives balancing industrial norms and artistic exploration.

Table 7 Narrative System Analysis

Narrative System	Representative Films	Explanation
Classical Hollywood + Local Folklore	<i>Monkey King : Hero is Back (2015 film)</i> , <i>Little Door Gods (2015 film)</i> , <i>Ne Zha : Birth of the Demon Child (2019 film)</i>	Uses three-act structure and goal-driven protagonists while incorporating Chinese mythology and folk customs to strengthen cultural identity and audience familiarity.
Classical Hollywood + Art-cinema	<i>Big Fish & Begonia (2016 film)</i> , <i>White Snake (2019 film)</i> , <i>Legend of Deification (2020 film)</i>	Combines structured narrative with poetic visuals, internal character conflicts, and emotional ambiguity, reflecting personal and philosophical introspection.
Classical Hollywood + Modernist	<i>Goodbye Monster (2022 film)</i>	While retaining goal-oriented structure, it introduces fragmented space-time, psychological symbols, and dream sequences to express trauma and healing.
Classical Hollywood + Postmodernist	<i>New Gods : Nezha Reborn (2021 film)</i> , <i>Green Snake (2021 film)</i> , <i>New Gods : Yang Jian (2022 film)</i>	Merges linear action with stylistic experimentation, genre blending, identity reconstruction, and meta-narratives, emphasizing individuality and visual spectacle.

From 2015 to 2022, Chinese mythological animated films advanced in story logic, character growth, spatial-temporal design, and stylistic integration. Using a six-element narrative framework, this study shows how domestic animation blends modern mythological expression with cultural communication, balancing globalization and local identity revival.

7. Evolution of Narrative Strategies Across Three Periods (2015 - 2024)

Chinese mythological animated films (2015 - 2024) evolved through three phases: exploratory (2015 - 2016), narrative maturation (2019 - 2020), and stylistic hybridization (2021 - 2024). The exploratory phase, with films like *Monkey King* such as *Hero Is Back* and *Big Fish & Begonia*, adopted Hollywood’s three-act structure, blending traditional mythology with modern themes like heroic awakening. Narratives used linear, journey-based spaces and simple divine-human contrasts, with early-stage aesthetics.

The narrative maturation phase (2019 - 2020), led by *Ne Zha*, *White Snake*, and *Jiang Ziya*, featured dual narratives of heroic growth and psychological struggle. Nonlinear timelines, flashbacks, and multilayered spaces emerged, with nuanced characters and a fusion of Hollywood and art-cinema styles, balancing national values with youth-oriented themes.

From 2021, films like *New Gods : Nezha Reborn* and *White Snake 2* embraced postmodernism and psychological realism. Nonlinear, dreamlike structures and symbolic or cyberized spaces shifted focus to internal experiences. Anti-hero and multi-protagonist narratives, fragmented and open-ended, reflected Gen Z values of identity pluralism and autonomy, reinterpreting mythology for contemporary expression.

This evolution shows a shift from clear, culturally affirmative narratives to complex, psychologically rich, and globally influenced hybrid storytelling.

Conclusion and Discussion

1. Conclusion

From 2015 to 2024, Chinese mythological animated films evolved from structural imitation to innovative, culturally distinct narratives with global appeal. Using a six-dimensional framework—story, time, space, character, narrators, and narrative systems—this study analyzes ten

award-winning films, revealing how they blend traditional mythology with modern narrative logic and diverse aesthetics.

Story structures follow a three-act model, categorized into heroic awakening, emotional ethics, and cultural negotiation. Temporal structures shift from linear to nonlinear and psychological. Spatial designs progress from physical to symbolic and technological spaces. Character motivations move from external to internal and dual-driven arcs, reflecting psychological depth. Narrators vary from external to subjective and multi-threaded, enhancing immersion. Narrative systems hybridize Hollywood, Chinese folklore, art film, and postmodern techniques, showing structural maturity.

The evolution spans three phases including exploratory (2015 - 2016), maturation (2019 - 2020), and hybridization (2021 - 2024). This shift from replication to innovation, balancing national and individual expression, highlights technological, narrative, and cultural advancements, establishing a unique Chinese narrative paradigm in global animation.

2. Research Discussion

This study advances the narrative analysis of Chinese mythological animated films by offering both theoretical and methodological innovations. Prior works, such as Zhang Yue's typological study of mythological motifs (Yue, 2022) and Wang Qi's focus on cultural transmission (Qi, 2023), provided valuable insights but lacked systematic comparative frameworks or internal narrative analysis. Similarly, single-film analyses by Xu Fanshu and Zhang An'an focused on character motivation but did not establish broader structural patterns (An'an, 2023; Fanshu, 2018).

In response, this study develops a six-dimensional analytical model—covering story and plot, time, space, character, narrative perspective, and system—based on theories from Bordwell, Chatman, and Li Xianjie. Through a comparative study of ten award-winning films (2015 - 2024), it uncovers narrative patterns and innovations, particularly in spatial construction. Five spatial types are identified including linear journey, multidimensional mythology, emotional space, cultural contrast, and tech-enhanced myth, expanding Li's "symbolic space" theory into animation.

Methodologically, the research combines textual analysis and semi-structured interviews with creators and scholars, offering both theoretical depth and creative relevance. This mixed approach addresses limitations of past text-only studies and responds to calls for research that informs practice.

At a broader cultural level, the narrative evolution of Chinese mythological animated films in the past decade reflects the combined influence of creative innovation, policy support, and technological advancement. At the policy level, documents such as the Cultural Industry Revitalization Plan in 2009, the 13th Five-Year Plan for Cultural Development in 2017, and the 14th Five-Year Plan for Cultural Development in 2022 continuously stress the importance of cultural storytelling and animation as a vehicle for cultural export and traditional rejuvenation. At the technical level, digital animation technologies have enabled the visualization of dream sequences, psychological timelines, and symbolic spaces. At the audience level, younger viewers—especially Gen Z—are more drawn to content that offers visual impact, emotional resonance, and value tension, resulting in strong connectivity across the narrative, emotional, and cultural layers.

Notably, the dominance of heroic narratives (e.g., *Ne Zha*, *Jiang Ziya*, *Nezha Reborn*, *Monkey King : Hero is Back*) from 2015 to 2024 underscores a recurring story arc: personal crisis-psychological struggle-transcendence of fate. This narrative preference reflects dual dynamics. On

one hand, it supports state-level ideological aims of reinforcing national identity and cultural confidence. On the other, it resonates with younger audiences' lived experiences of social anxiety, class immobility, and identity tension. These narratives of “defying fate” and “breaking labels” offer psychological compensation while also modeling a reconciliatory path between individual agency and traditional norms. Furthermore, their symbolic clarity and emotional intensity make them highly translatable into short-form content, memes, and viral media—enhancing their cultural visibility and transmedia mobility.

Chinese mythological animated films (2015 - 2024) achieved critical and cultural success by leveraging theoretical frameworks, updating traditional symbols, and resonating with modern viewers' psychological and aesthetic expectations. By re-encoding mythology for emotional and cultural expression, these films create a localized narrative modernity, bridging storytelling and identity formation, and advancing China's indigenous storytelling traditions.

Suggestion

1. Recommendations for the Application of Findings

- 1) Enhance localized narrative strategies by adapting Chinese mythological resources to modern contexts, creating a culturally distinct narrative brand.
- 2) Use the 'six narrative elements' framework to plan story structure, character development, and spatial-temporal design, improving narrative coherence and innovation.
- 3) Policymakers and platforms should support original mythological animation projects with cultural depth, promoting innovative content and distribution.

2. Recommendations for Future Research

- 1) Integrate quantitative data (e.g., audience ratings, box office, social media metrics) to study narrative strategies' impact on reception.
- 2) Conduct cross-cultural studies comparing Chinese mythological animation with Japanese/ Western counterparts to explore narrative, cultural, and visual differences.
- 3) Investigate market forces, platform logic, and genre conventions' influence on animation storytelling, balancing artistic expression and commercial viability.

References

- An'an, Z. (2023). *Research on Folk Narrative Adaptation in Chinese Animation Films*. Zhejiang Normal University.
- Barthes, R. (1972). *Mythology*. Hill and Wang.
- Bordwell, D. (2006). *The Way Hollywood Tells It : Story and Style in Modern Movies*. University of California Press.
- Bordwell, D., Thompson, K., & Smith, J. (2008). *Film Art : An Introduction* (8th ed.). World Book Publishing Company.
- Chatman, S. (1978). *Story and Discourse : Narrative Structure in Fiction and Film*. Cornell University Press.
- Fanshu, X. (2018). *On the Narrative Art of Chinese Animation Films*. Shanghai Normal University.
- Feiying, L. (2024). A Study on the Spatial Narrative of Chinese Animated Films in the Past Decade (2013 - 2023). *Beijing Cultural and Creative Industries*, (03), 43 - 50. (In Chinese)

- Haonan, S. (2024). *A Study on the Narrative Strategies of Domestic Myth - themed Animated Films (2015 - 2022)*. Zhejiang University of Media and Communications. (In Chinese)
- Huiyuan, P., & Keying, L. (2019). The Evolution of Nezha's Screen Image in National Animation from 1961 to 2019. *New Movie*, (06), 90 - 95. (In Chinese)
- Jinke, L. (2022). *A Study on the Design of Narrative Modes of Domestic Commercial Animated Films*. Shanghai University. (In Chinese)
- Ming, L. (2015). A Study on the Adaptation of Chinese Mythological Stories and the Narrative Structure of Hollywood Animation. *Journal of Qiqihar University (Philosophy and Social Sciences Edition)*, (09), 12 - 13 + 20. (In Chinese)
- Qi, W. (2023). *Research on the Narrative Characteristics of Domestic Animated Films from the Perspective of Narrative Communication Theory (2015 - 2021)*. Beijing Foreign Studies University.
- Ran, Z. (2023). *Research on the Technical Aesthetics of Chinese 3D Animated Films*. Jilin University. (In Chinese)
- Warner, M. (1995). *From the Beast to the Blonde : On Fairy Tales and Their Tellers*. Random House.
- Wells, P. (2002). *Animation : Genre and Authorship* (13th ed.). Wallflower Press.
- Xianjie, L. (2000). *Film Narratology : Theory and Case Studies*. China Film Press. (In Chinese)
- Xinyue, S. (2023). *The Construction of the Divinity of Scenery in Chinese Myth - themed Animated Films (2015 - 2022)*. Shanghai University. (In Chinese)
- Yaoyao, W. (2024). *Research on the Spatial Narration of Domestic Fantasy Animated Films*. Harbin Normal Nniversity.
- Yi, W., & Lin, G. (2024). The Heroic Narrative in Chinese Myth - themed Animated Films. *Film Literature*, (24), 114 - 118. (In Chinese)
- Ying, D. (2020). The Genre Formulas and Aesthetic Values of Chinese Mythological Animated Films. *Film Literature*, (16), 109 - 115. (In Chinese)
- Ying, D. (2021). The Aesthetic Transformation of Heroic Images in Mythological Animations Since 2015. *Film Literature*, (15), 49 - 55. (In Chinese)
- Yuchen, K. (2022). *The Aesthetic Construction of Chinese Fantasy Animated Films (2015 - 2021)*. Liaoning Normal University. (In Chinese)
- Yue, Z. (2022). *Narrative Studies of Chinese Mythological Animated Films from 2015 to 2021*. Inner Mongolia University.
- Zipes, J. (2013). *Why Fairy Tales Stick : The Evolution and Relevance of a Genre*. Routledge.

นวัตกรรมทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ Social Innovation for Driving Supportive Welfare Mechanism in Surin Province

อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์^{1*} นภาพรณ พัฒนฉัตรชัย¹ และ นิสานาถ แก้ววินัด²
Ubonwan Suwannaputit^{1*}, Napapan Pattachatchai¹, and Nisanart Kaewwinud²

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์²

Assistant Professor Dr., Faculty of Management Sciences, Surindra Rajabhat University¹

Assistant Professor Dr., Faculty of Industrial Technology, Surindra Rajabhat University²

*Corresponding author, e-mail: s_ubonwan@srur.ac.th

วันที่รับบทความ: 4 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 30 มิถุนายน 2568; วันตอบรับบทความ: 4 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

การออกแบบโครงการช่วยเหลือคนจนกลุ่มอยู่ยาก และกลุ่มอยู่ลำบาก จากการวิเคราะห์และใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล PPPConnex และศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (ศจพ.) ด้วยวิธีการวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคมกับคนจนเป้าหมายจำนวน 1,400 คน จาก 17 อำเภอในจังหวัดสุรินทร์ โดยนำแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมมาเป็นกระบวนการที่ใช้ในการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ภายใต้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” จำนวน 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเกิดแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายใน 2) การระดมความคิดเห็น 3) การสร้างต้นแบบและทดลองใช้ 4) การทำให้เกิดความยั่งยืน 5) การขยายผลในวงที่กว้างขึ้น และ 6) การสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบ ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านจิตใจคนที่เข้าร่วมการพัฒนาจิตใจได้รับการเสริมพลังความมั่นคงในชีวิตให้มีภูมิคุ้มกันและได้แนวทางในการปรับตัวให้อยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุขโดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก 2) ด้านปัจจัย 4 ในการดำรงชีพ จากการสงเคราะห์และส่งต่อข้อมูลความต้องการจำเป็นไปยังภาคีเครือข่าย ทำให้ได้รับซ่อม/ สร้างที่อยู่อาศัย จำนวน 23 หลัง ข้าวสารอาหารแห้ง จำนวน 1,550 ครั้ว เรือยนต์ ยารักษาโรค/ ภายอุปกรณ์ จำนวน 938 ครั้ว เรือยนต์ เครื่องนุ่งห่ม จำนวน 228 ครั้ว เรือยนต์ และทุนการศึกษา จำนวน 51 ครั้ว เรือยนต์ 3) ด้านปัจจัยในการประกอบสัมมาชีพ ได้รับการสงเคราะห์วัสดุเครื่องมือ วัสดุดิบ เพื่อหนุนเสริมให้เกิดอาชีพ และสร้างรายได้ จำนวน 100 ครั้ว และเกิดผลกระทบด้านสังคม โดยคนจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในมิติด้านการเกื้อกูลกันสังคม ด้านสุขภาพ และด้านที่อยู่อาศัยจากการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง

คำสำคัญ: นวัตกรรมทางสังคม, สวัสดิการเกื้อกูล, การแก้ไขปัญหาความยากจน

Abstract

Project Design to Assist the Extremely Poor and Vulnerable Groups Based on the Analysis and Utilization of the PPPConnex Database and the Provincial Sustainable Poverty Eradication and Development Center (PPEDC) According to the Philosophy of Sufficiency Economy. This research and development aims to drive a welfare support mechanism in Surin Province through social innovation involving 1,400 targeted poor individuals from 17 districts in Surin. The concept of social innovation is used as a process to promote an appropriate welfare support mechanism suitable to the context of Surin Province, based on Buddhist principles and the “Baworn” power concept through six steps

including 1) inspiration and internal motivation; 2) brainstorming; 3) prototyping and testing; 4) sustainability; 5) scaling up; and 6) systemic change. The research findings show as follows 1) Psychologically, participants received empowerment that strengthened life stability, building resilience and guidance to adapt happily in contemporary society with an emphasis on self-reliance, 2) Regarding the four basic necessities of life, through aid and forwarding of needs information to network partners, 23 houses were repaired or built, dry rice and food were provided to 1,550 households, medicine and medical devices to 938 households, clothing to 228 households, and scholarships to 51 households, and 3) For livelihood factors, support was given in materials, tools, and raw materials to promote occupations and generate income for 100 households. Social impacts include improved quality of life among the poor in terms of social support, health, and housing, by encouraging community participation in solving local poverty issues.

Keywords: Social Innovation, Supportive Welfare Mechanism, Solve Poverty Alleviation

บทนำ

จากการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยในมิติต่าง ๆ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ส่งผลให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาความยากจนในภาพรวม และมีแนวโน้มสัดส่วนและจำนวนคนจนในไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยภายในช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 พบว่า สามารถลดสัดส่วนคนจนลงจากร้อยละ 8.6 ในปี 2559 เหลือร้อยละ 6.84 (สำนักข่าวอิศรา, 2565) ในปี 2563 อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อจำกัดด้านข้อมูลระดับประเทศในระยะยาว การติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ผ่านมาส่วนใหญ่จึงเป็นค่าเฉลี่ยในภาพรวม ซึ่งไม่สามารถอธิบายพลวัตของความยากจนได้ว่าครัวเรือนยากจนที่ต้องการความช่วยเหลือที่สุดจะสามารถหลุดพ้นความยากจนได้หรือไม่ และมีความเสี่ยงที่ยังคงติดอยู่กับดักความยากจนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังพบความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่อันเป็นผลจากการกระจุกตัวของความเจริญทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีความแตกต่างด้านโครงสร้างพื้นฐาน การจัดสรรทรัพยากร และคุณภาพทุนมนุษย์ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาในระดับพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ อาทิ ด้านสุขภาพ การศึกษา ชีวิตการทำงาน รายได้ ตลอดจนการคมนาคมและการสื่อสาร และปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติของประเทศไทยถูกฉายภาพให้เห็นชัดและทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด - 19 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) โดยพบว่า คนจนและผู้ด้อยโอกาสได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงมากกว่าประชากรทั่วไป เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวไม่มีเงินออมและขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน มีโอกาสถูกเลิกจ้างงานได้ง่าย อีกทั้งยังมีความเสี่ยงทางสุขภาพสูงจากการใช้บริการขนส่งสาธารณะและการมีที่อยู่อาศัยที่มีสภาพแออัดไม่ถูกสุขลักษณะ โดยไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์สำหรับป้องกันและควบคุมโรคได้เท่าผู้ที่มีฐานะดี ในขณะที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังอาจนำมาซึ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล เนื่องจากขาดความพร้อมด้านอุปกรณ์ ขาดทักษะดิจิทัล ขาดทุนในการเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งจะทำให้ยิ่งขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ การเข้าถึงการศึกษาและการฝึกอบรมพัฒนาทักษะ หรือกระทั่งการได้รับมาตรการช่วยเหลือของภาครัฐ

ดังนั้น การออกแบบโครงการช่วยเหลือคนจนด้วยการสร้างและใช้นวัตกรรมแก้จนที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ (Operating Model : OM) โดยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นพื้นที่ปฏิบัติการแก้จนร่วมกันของกลไกและภาคีภาครัฐ สถาบันวิชาการ ชุมชน ประชาสังคม และภาคธุรกิจ (Practical Poverty Platform) พัฒนาต่อยอด/ กระบวนการวิจัย ด้วยการใช้นวัตกรรมเชิงกระบวนการ (Process Innovation) และนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) เพื่อแก้ปัญหาความยากจนโดยการนำความรู้จากงานวิจัยผสานกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของคนจนเป้าหมาย รวมทั้งบูรณาการร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมช่วยเหลือรวมทั้งการยกระดับทางจิตใจให้คนจนทุกกลุ่มมีที่พึ่งทางด้านจิตใจ มีความสุข จากการภูมิใจในตนเอง ด้วยการประกอบ

ล้มมาอาชีวะ ยอมรับและรู้คุณค่าในตนเอง จากการสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ให้เป็นคนจนผู้ยิ่งใหญ่ที่เป็นพลเมืองดี มีจิตอาสาในสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2566 - 2570 ประเด็นการพัฒนาที่ 5 การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและความมั่นคงปลอดภัย เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาวะที่ดี มีความสุข และสังคมร่มเย็น รวมทั้งนโยบายการขับเคลื่อนการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน ตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ศพพ.) ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2568) ได้ร่วมกันค้นหาคนจนและคัดเลือกคนจนเป้าหมาย และระดมสมองเพื่อแก้ไขความยากจน ด้วยการสงเคราะห์สิ่งของที่เป็นในการดำรงชีพ รวมทั้งการพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีชีวิตชุมชนเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ในระดับครัวเรือน และให้คนจนมีทางเลือกในชีวิตมากขึ้น

การนำนวัตกรรมทางสังคมมาขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นโมเดลที่เน้นการพัฒนาในด้านจิตใจเพื่อให้คนจนเป้าหมายมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ถึงแม้จะอยู่ในสภาวะที่ยากลำบากหรือทุกข์ในด้านกายภาพ หากสุขในด้านของจิตใจ ในการมีตัวตนในสังคมด้วยการเอื้ออาทรของคนในชุมชนหรือสังคมสู่การช่วยเหลือในชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยการเสริมสร้างต้นทุนมนุษย์และต้นทุนด้านสังคม ตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework : SLF) ที่ให้ความสำคัญกับ “คน” ในเรื่อง “ศักยภาพของคน” ซึ่งการจะทำให้สำเร็จได้กลุ่มคนจนจะต้องเต็มใจที่จะได้รับการสนับสนุนต้นทุนมนุษย์ด้วยตัวของเขาเอง รวมทั้งเพิ่มความเชื่อมั่นไว้วางใจกันและสามารถที่จะทำงานร่วมกันได้ มีความสัมพันธ์ที่เชื่อใจซึ่งกันและกันและเสริมความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่สามารถลดต้นทุนในการทำกิจกรรมนั้น ๆ และจะสามารถเป็นพื้นฐานเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม ช่วยเหลือดูแลกันและกันอย่างไม่เป็นทางการในยามจำเป็นในกลุ่ม และขยายการเข้าถึงกลไกเชิงสถาบันอื่น ๆ เช่น ศาสนา ภาครัฐ หรือภาคประชาสังคม รวมทั้งพอใจในสิ่งที่ตนเป็น พอเพียงในสิ่งที่ตนมี โดยนำหลักทางศาสนาร่วมพัฒนาจากศรัทธาสู่การพึ่งพาตนเองด้วยการสร้างความเข้มแข็งของจิตใจให้เป็นคนจนผู้ยิ่งใหญ่ ด้วยการเป็นพลเมืองดี มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง ยึดมั่นในศาสนา มั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์ และมีคุณธรรม เอื้ออาทร มีน้ำใจต่อครอบครัวและชุมชนของตน ด้วยการมีจิตอาสา ทำงานอาสาสมัคร งานบำเพ็ญประโยชน์ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีที่ชอบ ปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดีที่ชั่ว เป็นพลเมืองดี ประกอบสัมมาชีพเพื่อสร้างพื้นฐานชีวิตที่มั่นคงต่อไป ดังนั้น การบูรณาการร่วมกับผู้นำศาสนาในพื้นที่ ด้วยการอาศัยพลังศรัทธาในการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหาความจนด้วยการพัฒนาด้านจิตใจให้เป็นคนจนที่มีจิตใจเข้มแข็ง มีศีล มีธรรม และสร้างโอกาสให้ครัวเรือนยากจน ด้วยการศึกษาเน้นการเปลี่ยนแนวความคิดให้กลุ่มคนเหล่านี้ภูมิใจว่าเขาเป็นคนที่มีศักยภาพ “มีความสามารถและยังมีโอกาสที่ตรึงอยู่ทำให้เกิดเป็นอาวุธทางความคิด ให้เขามีแรงคิดดี ๆ ในชีวิต ใช้ความยากจนเป็นแรงเหวี่ยงให้เกิดความพยายาม เพื่อเป็นการสร้างแรงกระตุ้น สร้างแรงบันดาลใจให้เขา” (สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2565)

จากฐานข้อมูล PPPConnext ได้จำแนกสถานภาพของครัวเรือนยากจน ได้แก่ 1) กลุ่มอยู่ลำบาก คือ กลุ่มคนจนที่มีความจำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ เพราะขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ต้องดำเนินการนำเข้าสู่ระบบสวัสดิการโดยเร่งด่วน และ 2) กลุ่มอยู่ยาก คือ กลุ่มที่แม้ไม่มีทรัพย์สิน เงินทุน แต่ก็มีปัจจัยพื้นฐานเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตในแต่ละวัน ซึ่งกลุ่มนี้ต้องเร่งดำเนินการจัดหาปัจจัยดำรงชีพ หรือยกระดับความสามารถในการจัดหาปัจจัยดำรงชีพให้พออยู่ได้ (ศูนย์สื่อสารวาระทางสังคมและนโยบายสาธารณะ, 2564) จึงได้เกิดการขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหายากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ผสานกับข้อมูลของศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (ศพพ.) ปี 2564 - 2565 มาขับเคลื่อนการช่วยเหลือ และสงเคราะห์ครัวเรือนยากจน โดยมีผู้นำศาสนาในพื้นที่เป็นกุญแจสำคัญ (Key Person) ในการดำเนินงาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม

ทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดพลัง “บวร” กับกลไกสวัสดิการเกื้อกูล

สภาพสังคมไทยในอดีต คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่นสงบสุข พึ่งพาช่วยเหลือแบ่งปันอยู่ร่วมกัน ด้วยการถ้อยทีถ้อยอาศัย เด็กเยาวชนเคารพผู้อาวุโส มีระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติตน โดยมีสถาบันที่หล่อหลอมอบรมหล่อหลอมเกล้าให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ถูกต้องดีงามประกอบด้วย บ้าน วัด โรงเรียน หรือ “บวร” (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562) โดยหลัก “บวร” หมายถึง การนำสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหาตนเอง และชุมชน กำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิด สร้าง และบริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) นอกจากนี้ยังเป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนและสังคมคุณธรรมตามเป้าหมาย โดย “บวร” จะต้องมีความสำคัญสำคัญ คือ เป็นบุคคลที่เสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวม ลด ละ เลิกอัตตาหรือความมีตัวตน ความรู้สึกส่วนตัวลง อดทน อดกลั้นต่อสิ่งรอบข้าง ลดความมีอคติต่อกัน มีจุดมุ่งหมายที่แรงกล้า มีอุดมการณ์ทำงานเพื่อส่วนรวม แสดงบทบาทของตัวเองภายใต้ภารกิจ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562) ดังนี้

“บ” แทนความหมายด้วยคำว่า “บ้าน” บ้าน คือ ที่พักอาศัยหรือครอบครัวก็ได้ บ้านให้ความรัก ความอบอุ่นผูกพันแม้จะเป็นหน่วยหรือสถาบันเล็กที่สุดในโครงสร้างของสังคม แต่เป็นจุดเริ่มต้นของสังคมใหญ่ ๆ เป็นพื้นที่เพื่อขึ้นเล็กที่มีความหมายสำคัญมาก ทั้งนี้ บ้านในที่นี้หมายถึงความรวมถึงหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ ด้วย ดังนั้น ผู้นำที่เป็นตัวแทนของพลังบวร ที่มาจากบ้าน คือ ผู้นำตามธรรมชาติ หัวหน้าครอบครัว ผู้สูงอายุ สตรี เด็ก เยาวชน ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น

“ว” แทนความหมายด้วยคำว่า “วัด” วัดเปรียบเสมือนศูนย์รวมทางจิตใจของคนไทยมาแต่ครั้งอดีต เป็นสถาบันยึดเหนี่ยวจิตใจ อบรมสั่งสอนคนในชุมชนรอบ ๆ วัด และผู้มีจิตศรัทธาให้ประพฤติถูกทำนองคลองธรรม วัดนอกจากจะเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์แล้ว สำหรับชาวบ้านยังเป็นสถานที่ให้คนในชุมชนพบปะกัน ซึ่งทุกศาสนาล้วนมีหลักคำสอนให้ผู้คนประพฤติและปฏิบัติดี “ว” ในที่นี้จึงหมายถึงรวมถึงศาสนสถานของศาสนาต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่แผ่นดินไทยด้วย ดังนั้น ผู้นำที่เป็นตัวแทนพลังบวร ที่มาจากวัด หรือศาสนสถาน คือ ผู้นำทางศาสนาของแต่ละศาสนา คณะสงฆ์ในพื้นที่

“ร” แทนความหมายด้วยคำว่า “ราชการ” หมายความว่า รวมถึง โรงเรียน และหน่วยงานภาครัฐที่ให้บริการประชาชนอยู่ในพื้นที่อีกด้วย ดังนั้น ผู้นำที่เป็นตัวแทนพลังบวร ที่มาจากโรงเรียนและหน่วยงานภาครัฐ คือ หัวหน้าส่วนราชการในพื้นที่ ผู้อำนวยการโรงเรียน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ดังนั้น การขับเคลื่อนการจัดความยากจนผ่านกลไกภาคีเครือข่ายตามหลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” จึงเป็นการบูรณาการโดยการเชื่อมโยงทุกภาคส่วน ทุกองค์ประกอบ (อาทิ แผนงาน/ โครงการ/ งบประมาณ/ บุคลากร) เข้ามาสู่ความเป็นหนึ่งเดียว เป็นส่วนหนึ่งของกันและกันอย่างแยกกันมิได้ หรือการรวมส่วนต่าง ๆ ให้ประสานสัมพันธ์อย่างเป็นเอกภาพ ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในลักษณะของการผนึกกำลัง เพื่อให้กลไกต่าง ๆ ทำงานร่วมกันในลักษณะที่เป็นองค์รวมและสมดุล (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562)

2. แนวคิดนวัตกรรมทางสังคม

นวัตกรรมทางสังคมเป็นการสร้าง “สังคมที่เปลี่ยนไป” ผ่านกระบวนการความร่วมมือ ผ่านปฏิบัติการทางสังคมที่เปิดกว้าง มีความยืดหยุ่น มีพลวัตสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและมีการปฏิบัติซ้ำ ๆ กระทั่งกลายเป็นกิจวัตรของคนในสังคมนั้นจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) สามารถสรุปได้ว่านวัตกรรมทางสังคม คือ สังคมที่ดำรงชีวิตด้วยวิถีใหม่ที่ตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาของผู้คนในสังคมได้ดีกว่าวิธีการเก่า ๆ โดยมีคนในสังคมเป็นพื้นที่และเป็นองค์ประกอบหลักของนวัตกรรมทางสังคม (พิมพ์ประกาย อมรกิจภิญญา และคณะ, 2565) โดย Murray et al. (2010) ได้นำเสนอ 6 ขั้นตอนของนวัตกรรมทางสังคมที่ใช้ความคิดตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงผลกระทบ โดยขั้นตอนเหล่านี้ไม่ได้ดำเนินไปตามลำดับเสมอไป และมีวงจรป้อนกลับระหว่างกัน นอกจากนี้ยังอาจถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่ทับซ้อนกันด้วยวัฒนธรรมและทักษะที่แตกต่างกัน ดังนี้ 1) การเกิดแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายใน (Prompts, Inspirations and Diagnoses) 2) การระดมความคิดเห็น (Proposals and Ideas) 3) การสร้างต้นแบบและทดลองใช้ (Prototyping and Pilots) 4) การทำให้เกิดความยั่งยืน

(Sustaining) 5) การขยายผลในวงที่กว้างขึ้น (Scaling and Diffusion) และ 6) การสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบ (Systemic Change) (พิมพ์ประภา อมรกิจภิญญา และคณะ, 2565)

กลวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมเรียกร้องให้เกิดนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) ซึ่งเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาจากแรงกระตุ้น (Prompts) ทั้งในด้านสารพันปัญหาที่มนุษย์ต้องเผชิญซึ่งมักมีที่มาจากกลุ่มคนที่มีความยากลำบากกว่า รวมถึงความท้าทายที่มนุษย์ต้องเผชิญในกระแสของโลกที่มีความเป็นพลวัต ซึ่งต่อมามนุษย์จะเกิดการหยิบจับ และผสมผสานต้นทุน และไอเดียเพื่อสร้างข้อเสนอ (Proposals) ที่เป็นวิธีการบางอย่างภายใต้กลุ่มเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ซึ่งภายใต้ข้อเสนอมากมายจะทำให้เห็นว่าเครือข่ายการเรียนรู้จะเกิดการแลกเปลี่ยนจนเกิดการอิมิตัวและนำไปสู่การพัฒนาต้นแบบ (Prototype) ซึ่งเป็นการทดลอง (Test) กับกลุ่มเป้าหมายจริง หากทดลองเกิดผลสัมฤทธิ์ก็จะนำไปสู่การยืนระยะ (Sustaining) ขยายขนาด (Sailing) ทั้งในแง่การขยายขนาดของสังคมเรียนรู้ กลุ่มผู้เคลื่อนไหวทางสังคม หรือรูปแบบที่มีความเชื่อมโยงกับต้นแบบ สุดท้ายการเคลื่อนไหวจะนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบ (Systemic Change) (Ungkleng, 2020) ซึ่งกลไกการขับเคลื่อน “ธรรมรวมใจ” ด้วยกลไกคณะสงฆ์ และจากแรงศรัทธาในพุทธศาสนาเพื่อผู้ยากลำบาก ได้ถูกพัฒนาเป็นต้นแบบ ทดลองกับกลุ่มเป้าหมายจริง และถูกนำไปขยายผลในพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์

3. การแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดสุรินทร์

ความยากจนเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนในหลายมิติ ที่ผ่านมามาประเทศไทยดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสุขภาพ และด้านการศึกษา โดยอาศัยข้อมูลเชิงสถิติ อาทิ ระดับรายได้ อาชีพ อายุ และระดับการศึกษา เพื่อใช้ออกแบบมาตรการในลักษณะของการดำเนินงานแบบถ้วนหน้าเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม การแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนต้องเน้นการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด พัฒนาต่อยอดกลไกและเครื่องมือ อาทิ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (TPMAP) ในการเจาะจงกลุ่มเป้าหมายประชากรยากจนเพื่อให้ความช่วยเหลือที่ตรงจุดมากขึ้น (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2563) สำหรับประเทศไทย ความยากจนเป็นความขัดสนทางเศรษฐกิจ ขาดการศึกษา ขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกินขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดข้อมูลข่าวสารความรู้ในการประกอบอาชีพ ไม่สามารถเข้าถึงบริการและความช่วยเหลือของภาครัฐได้ รวมทั้งการมีภาระพึ่งพิงสูง ซึ่งการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยการนำหลักคิด 5 กับเบญจธรรม 5 มาประยุกต์ใช้จะช่วยสร้างความสร้างความปรองดอง ลดความขัดแย้ง สร้างความมั่งคั่ง สร้างความปลอดภัยในชีวิต และจิตใจ (พระมหาถาวร ขนติวิโช, 2566) จากข้อมูลภาพรวมคนจนเป้าหมายในปี 2567 ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นคนจนที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน เนื่องจากเป็นคนที่ได้รับการสำรวจจาก ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ที่ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยดัชนีความยากจนหลายมิติว่ายากจน และอาจมาลงทะเบียนว่าจนอีกด้วย (Register-based) จาก ข้อมูลผู้ลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐ กระทรวงการคลัง พบคนจนเป้าหมาย จำนวน 29,109 คน จากประชากรสำรวจ จำนวน 831,813 คน คิดเป็นสัดส่วนคนจนเป้าหมาย ร้อยละ 3.50 โดยพบว่าเป็นคนจนสุขภาพ จำนวน 1,143 คน คนจนมาตรฐานความเป็นอยู่ จำนวน 10,504 คน คนจนการศึกษา จำนวน 9,007 คน คนจนเศรษฐกิจ จำนวน 7,217 คน และคนจนการคุ้มครองทางสังคมและการมีส่วนร่วม จำนวน 11,669 คน (ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า, 2568)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยและพัฒนานี้เป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบเพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย เป็นครัวเรือนยากจนที่อยู่ในกลุ่มอยู่ยาก จำนวน 10,800 คน และอยู่ลำบาก จำนวน 286 คน จากฐานข้อมูล PPPConnext โดยผู้นำชุมชน และอาสาสมัครในพื้นที่ รวมทั้งผู้ที่ต้องการขับเคลื่อนหรือต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เลือกคนจนเป้าหมาย จำนวน 1,400 คน มาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ ในแต่ละกิจกรรมจะมีกลุ่มเป้าหมายแตกต่างกัน แต่เป้าหมายสุดท้าย คือ ครัวเรือนยากจนในพื้นที่ได้รับประโยชน์จากการ

เปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมาย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นสมาชิกในครัวเรือนที่มีรายชื่ออยู่ในระบบข้อมูล PPPConnext และมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม

2. กระบวนการที่ใช้ในการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคม

กระบวนการที่ใช้ในการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคม ได้แก่ กลไกสวัสดิการเกื้อกูลที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ภายใต้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” จำนวน 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเกิดแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายใน 2) การระดมความคิดเห็น 3) การสร้างต้นแบบและทดลองใช้ 4) การทำให้เกิดความยั่งยืน 5) การขยายผลในวงที่กว้างขึ้น และ 6) การสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การเกิดแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายใน เป็นขั้นตอนในการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นบูรณาการข้อมูลครัวเรือนยากจนเป้าหมายกลุ่มอยู่ยาก และอยู่ลำบาก ร่วมกับศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดสุรินทร์ (ศจพ.จ.) เพื่อจำแนกประเภทการส่งต่อช่วยเหลือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมทั้งประเมินความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกครัวเรือนยากจนจากการวิเคราะห์ทุนการดำรงชีพ ด้านทุนมนุษย์ เชื่อมโยงกับทุนทางสังคม ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพและทุนทางธรรมชาติ และแนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายในให้กับครัวเรือนยากจนเป้าหมาย และภาคีร่วมดำเนินงาน

2.2 การระดมความคิดเห็นร่วมกันกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อ “เปลี่ยนแนวคิดชีวิตเปลี่ยน” เพื่อพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ของคนจนเป้าหมายทางด้านจิตใจให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้คนจนมีความเข้าใจความจน นำไปสู่การเสริมพลังให้กลายเป็น “คนจนผู้ยิ่งใหญ่” และพึ่งตนเองบนฐานทุนทางสังคม โดยบูรณาการความร่วมมือกับคณะสงฆ์ บุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม เสริมพลัง ความเข้าใจเข้าใจ ความคิดละเอียดลออ ความเป็นเจ้าของในกิจกรรมแก่กัน และความเป็นผู้ประกอบการ

2.3 การสร้างต้นแบบและทดลองใช้ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์และทุนสังคมของคนจนเป้าหมายทางด้านจิตใจให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยเรียนรู้ในชุมชน โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคณะสงฆ์ โดยนำหลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” มาประยุกต์ใช้ และบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง จากนั้นจัดทำสารสนเทศความต้องการจำเป็นของครัวเรือนยากจนเพื่อส่งต่อความช่วยเหลือไปยังภาคีเครือข่ายเพื่อระดมทุนในรูปแบบต่าง ๆ และส่งมอบความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ รวมถึงประเมินผลความเปลี่ยนแปลงด้านความคิดในการพึ่งตนเอง และสรุปแนวทางการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์และทุนสังคมของคนจนเป้าหมายทางด้านจิตใจให้สามารถพึ่งตนเองได้

2.4 การทำให้เกิดความยั่งยืน โดยจัดกิจกรรมถอดบทเรียน แนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” เพื่อให้ได้วิธีปฏิบัติ หรือขั้นตอนการปฏิบัติที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จหรือนำไปสู่ความเป็นเลิศตามเป้าหมาย และถ่ายทอดแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” ไปยังภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินงาน และภาคีเสริมพลัง ซึ่งในงานวิจัยของ ชลวิทย์ เจริญจิตต์ และคณะ (2565) พบว่า การถอดบทเรียนแนวทางการยกระดับศักยภาพเครือข่ายสัมมาชีพให้มีความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้เพื่อเข้าใจพื้นที่ การปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสม โดยเฉพาะนวัตกรรมเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง ความยั่งยืนในการพัฒนา และการมุ่งสู่การพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ ดังนั้นในการขับเคลื่อนการขจัดความยากจนผ่านกลไกการทำงานภายใต้ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.) และคณะสงฆ์ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล โดยร่วมกันค้นหา และคัดเลือกคนจนเป้าหมายเพื่อแก้ความยากจนให้ตรงกับบริบทพื้นที่ รวมทั้งเป็นความต้องการจำเป็นที่มาจากคนจนเป้าหมายที่แท้จริง ด้วยการสังเคราะห์ด้านจิตใจ เกิดกำลังใจและลุกขึ้นมาพึ่งพาตนเอง และการสังเคราะห์สิ่งของที่เป็นในการดำรงชีพ คือปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย หรือวัสดุอุปกรณ์และสิ่งของในการประกอบสัมมาชีพและพัฒนาทักษะอาชีพจะทำให้คนจนมีโอกาสและมีทางเลือกในชีวิตมากขึ้น

2.5 การขยายผลในวงที่กว้างขึ้น โดยดำเนินการถ่ายทอดกลไกการสังเคราะห์คนจนเป้าหมายให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยการระดมทุน ภายใต้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” รวมถึงวิเคราะห์การช่วยเหลือที่

เหมาะสม เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือ และจัดทำหลักสูตรกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ และทุนสังคมทางด้านจิตใจ

จากขั้นตอนที่ 3 - 5 ทำให้เกิดการบูรณาการร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ โดยมีพระพรหมวชิรโมลี ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 11 – เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย พระอารามหลวง พระราชวิมลโมลี เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ (มหานิกาย) เป็นประธานและรองประธานตามลำดับ และนายเกษมศักดิ์ แสนโกษณ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ และผู้ทรงคุณวุฒิมีติด้านความเป็นอยู่ (ศพ.จ.) เป็นประธานโครงการฯ ฝ่ายฆราวาส ในการขับเคลื่อนบ้านธรรมรวมใจ ผ่านการส่งต่อความช่วยเหลือจากปกครองจังหวัดสุรินทร์ โดยมีปกครองอำเภอ ได้แก่ นายอำเภอหรือปลัดอำเภอส่ง ข้อมูลคนจนที่ต้องการความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย โดยการคัดเลือกจากหมู่บ้าน ผ่านตำบลและอำเภอ มาอำเภอละ 1 หลังเพื่อขอรับการสงเคราะห์ในด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งจะต้องอาศัยแรงในการขับเคลื่อนทั้ง 2 ด้านคือด้านปัจจัยและ แรงงานในการสร้างบ้าน โดยคณะสงฆ์และผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคปัจจัยและสิ่งของ ในขณะเดียวกันชุมชนระดมจิตอาสาในพื้นที่เพื่อสร้างบ้าน ซึ่งผลการดำเนินโครงการที่ผ่านมา 3 ปี สามารถระดมทุนเพื่อการสงเคราะห์ต่าง ๆ ได้ โดยสามารถสรุปการสงเคราะห์ได้

2.6 การสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบ โดยการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ทุนด้านสังคม และทุนด้าน เศรษฐกิจ ด้วยการพัฒนาด้านจิตใจให้มีพลังใจและลุกขึ้นมาพึ่งพา และช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันใน สังคมด้วยการพึ่งพาตนเองบนฐานทุนที่มีอยู่ ภายใต้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” เพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการ เกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ เป็นการกระตุ้นความสนใจ ความตื่นตัว และตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในชุมชน และสังคม ของบ้าน วัด และหน่วยงานราชการ เกิดการบูรณาการดำเนินงานร่วมกันเพื่อแก้ไข ปัญหาความจน และลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

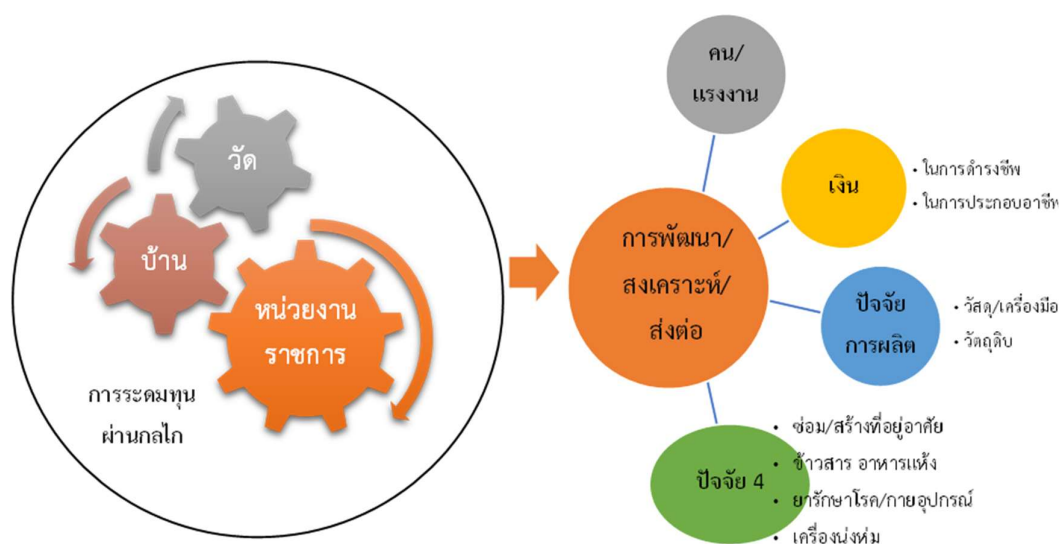
ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล และถอดเทปการสนทนา จากการสัมภาษณ์และการประชุม กลุ่ม โดยผลการตรวจสอบ ข้อมูล จะทำให้ผู้วิจัยสามารถรวบรวม วิเคราะห์และสรุปผลของข้อมูลการวิจัยได้ชัดเจน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์มากขึ้น ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย ทั้งข้อมูล ปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิจากการเก็บรวบรวมจากการสังเคราะห์เอกสาร การสังเกต การประชุมกลุ่มย่อยมารวบรวม ให้เป็นระบบ โดยเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนาซึ่งเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ ข้อมูล ได้แก่ การปรับเปลี่ยนแนวคิดตามข้อมูลเชิงประจักษ์ (Successive Approximation)

ผลการวิจัย

การบูรณาการความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจครัวเรือนยากจนให้มีความสุขใจ พอใจ พอเพียง และพึ่งพาตนเอง รวมถึงวิถีเกื้อกูล คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน ส่งผลให้ เกิดการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ดังนี้

1. กลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม

การจัดสวัสดิการเกื้อกูลในชุมชน โดยมีคณะสงฆ์และผู้นำชุมชนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือ สงเคราะห์ ด้วยการนำสิ่งของหรือปัจจัยที่ได้จากการทำบุญในวันพระหรือวันสำคัญต่าง ๆ มาจัดสรรแจกจ่ายให้กับ กลุ่มเป้าหมายทุกครั้งที่ได้รับสิ่งของจากผู้ใจบุญ โดยหมุนเวียนไปตามครัวเรือนต่าง ๆ ตลอดทั้งเดือน ทำให้ กลุ่มเป้าหมายมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้มากขึ้น เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวสารอาหารแห้ง ค่าใช้จ่ายในการซื้อแพมเพิร์ส เป็นต้น โดยหมุนเวียนกันไปทั่วทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ในวันสำคัญต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ เช่น วันเจริญอายุวัฒนมงคล จะมีการสงเคราะห์ปัจจัยและสิ่งของแก่ผู้ยากไร้ในพื้นที่ทุกปี ทำให้ได้แนวทางในการ สงเคราะห์ และระบบการช่วยเหลือและติดตามความเป็นอยู่ของคนจนเป้าหมาย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

ทั้งนี้ ผลจากการดำเนินงานผ่านกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ สามารถพัฒนาระดับด้านจิตใจได้ทั้งสิ้น 254 ครอบครัว โดยตัวแทนแต่ละครัวเรือนเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการธรรมรวมใจ ได้มีการรักษาศีล 5 ไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ด้วยการลดค่าใช้จ่ายด้วยการลด ละ เลิก อบายมุข ได้แก่ การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ และสลากกินแบ่งหรือหวยใต้ดิน โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ 629.12 หรือร้อยละ 46.18 ของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ยังมีการสงเคราะห์ปัจจัย 4 แก่ครัวเรือนเป้าหมาย โดยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 500 บาทต่อครัวเรือน รวมค่าใช้จ่ายที่ลดและค่าใช้จ่ายสงเคราะห์เฉลี่ย 1,129.12 บาทต่อเดือน โดยพบว่าตัวแทนแต่ละครัวเรือนได้นำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปถ่ายทอดสู่สมาชิกครัวเรือนและชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านทุนมนุษย์และทุนสังคม ด้วยการพัฒนาด้านจิตใจ ให้มี 3 พ คือ พอใจ พอเพียง และพึ่งพาตนเอง และเกิดการพัฒนาด้านทุนเศรษฐกิจที่ยั่งยืนต่อไป

นอกจากนี้ คนงานที่เข้าร่วมการพัฒนาจิตใจให้พอใจ พอเพียงและพึ่งตนเอง จาก 17 อำเภอ ในจังหวัดสุรินทร์ได้แนวทางในการใช้ชีวิต การปรับตัวให้อยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข สามารถวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของตนเองในด้านปัจจัย 4 ในการดำรงชีพ และวัสดุ อุปกรณ์ในการต่อยอดการประกอบสัมมาชีพ รวมทั้งทักษะที่ต้องการต่อยอดหรือเพิ่มทักษะใหม่ที่กลุ่มเป้าหมายต้องการและความต้องการด้านอาชีพเสริมต่าง ๆ โดยตัวแทนแต่ละครัวเรือนเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการธรรมรวมใจ และนำไปถ่ายทอดสู่สมาชิกครัวเรือนและชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านด้านทุนมนุษย์และทุนสังคม ด้วยการพัฒนาด้านจิตใจ ให้มี 3 พ คือ พอใจ พอเพียง และพึ่งพาตนเอง และเกิดการพัฒนาด้านทุนเศรษฐกิจ ด้วยการลดค่าใช้จ่ายด้วยการลด ละ เลิก อบายมุข ได้แก่ การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ และสลากกินแบ่งหรือหวยใต้ดิน โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ 629.12 หรือร้อยละ 46.18 ของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ยังมีการสงเคราะห์ปัจจัย 4 แก่ครัวเรือนเป้าหมาย โดยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 500 บาทต่อครัวเรือน รวมค่าใช้จ่ายที่ลดและค่าใช้จ่ายสงเคราะห์เฉลี่ย 1,129.12 บาทต่อเดือน

2. ผลการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม

ผลการวิจัยทำให้เกิดกลไกบ้าน วัด หน่วยงานราชการ เพื่อขับเคลื่อนสวัสดิการเกื้อกูลในชุมชน รวมถึงความตื่นตัวในชุมชนท้องถิ่นในการสร้างความเข้าใจ ให้โอกาส และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในชุมชน และเห็นความสำคัญของการใช้ฐานข้อมูลร่วมกันเพื่อจำแนกประเภทการส่งต่อช่วยเหลือไปยังภาคีเครือข่ายเกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านจิตใจ และทักษะอาชีพ รวมถึงสงเคราะห์ช่วยเหลืออย่างเป็นรูปธรรม สามารถสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ยากไร้ในฐานข้อมูลได้ทั้งสิ้น 339 ครัวเรือน และสามารถพัฒนาระดับด้านจิตใจได้ทั้งสิ้น 254 ครัวเรือน ส่งผลให้

ครัวเรือนยากจนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะที่สำคัญของนวัตกรรมทางสังคม คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคม สามารถตอบสนองความต้องการทางสังคม ผ่านปฏิบัติการทางสังคม และสามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยคนในสังคมต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม และสามารถเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทำให้กลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้

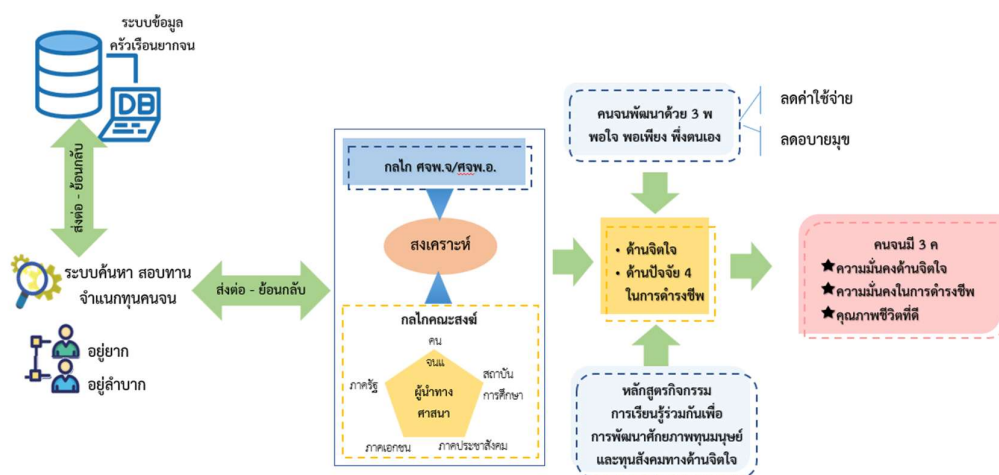
สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การขับเคลื่อนผลงานวิจัยและนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดสุรินทร์ผ่านกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม โดยใช้การบูรณาการแบบร่วมมือ และกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ การสร้างกลไกการบริหารจัดการภาพรวมของการแก้ปัญหาความยากจน โดยนำข้อมูลคนจนเป้าหมายจากฐานข้อมูลเดียวกันไปใช้จะทำให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องอย่างแม่นยำและตรงจุด รวมทั้งการให้ความสำคัญกับคนจนเป้าหมาย ด้วยการสร้างและกระตุ้นครอบครัวให้เป็นแกนนำในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยใช้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนจะทำให้เกิดผลกระทบและความยั่งยืน ดังนี้

1. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ คนจน 40% ล่าง ในกลุ่มอยู่ยาก และอยู่ลำบาก ได้รับการความช่วยเหลือตามความต้องการจำเป็น อาทิ จิตใจ ทักษะในการประกอบอาชีพ ปัจจัยการผลิต อุปกรณ์ประกอบสัมมาชีพ จากกลไกสวัสดิการเกื้อกูลในพื้นที่ ทำให้ช่วยลดค่าใช้จ่ายของภาครัฐในการดูแลสุขภาพคนจนทั้งในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน นอกจากนี้ กิจกรรมสงเคราะห์ต่าง ๆ เกิดการขยายผลการสร้างพลังความร่วมมือของคนในชุมชนในการซ่อม/สร้างที่อยู่อาศัย ด้วยการระดมปัจจัยและจิตอาสาในชุมชนมาร่วมกันสร้างบ้านธรรมรวมใจ ได้แก่ อำเภอจอมพระ อำเภอรัตนบุรี อำเภอเมืองสุรินทร์ ระดมทุนจากการทอดผ้าป่า ได้แก่ อำเภอพนมดงรัก อำเภอสนม อำเภอศรีณรงค์ และองค์การบริหารส่วนตำบลแสงพันธ์ อำเภอเมืองสุรินทร์

2. ผลกระทบด้านสังคม รูปธรรมแห่งความสำเร็จจากการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายจากการทำงานแก้จนร่วมกันผ่านการเชื่อมประสานหลายภาคส่วน เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่นำไปสู่ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ เกิดการร่วมมือจากจิตอาสาและการสร้างศรัทธาของคณะสงฆ์จนสามารถระดมความช่วยเหลือ ด้วยการบริจาคปัจจัยช่วยเหลือคนจนผ่านโครงการบ้านธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้ที่อยู่อาศัย โครงการส่งต่อกายอุปกรณ์ให้กับผู้สูงอายุและผู้พิการ เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้คนจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในมิติด้านการเกื้อกูลกันสังคม สุขภาพ ที่อยู่อาศัย ทั้งนี้ในระดับครัวเรือน คนจนสามารถลดความเสี่ยงจากการมีปัญหาทางสุขภาพกาย และจิตใจ จากการมีความมั่นคงด้านจิตใจ และครัวเรือนยากจนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น จากการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงแข็งแรง และในระดับชุมชน/สังคม เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม พี่พาคายช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง

ผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับ ชินินท์ วะสินนท์ และคณะ (2567) ที่ได้สร้างต้นแบบนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่นาร่อง ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร พบว่า ร่างมติดการแก้ไขปัญหาความยากจน 5 มิติ ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพตลอดชีวิต การพัฒนาบ้านน่าอยู่ การยกระดับรายได้ ชุมชนมีส่วนร่วม และความมั่นคงด้านทรัพยากรเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี นำไปสู่เป้าหมายการเป็นกุดบากออนซอน ประชาชนได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง ชุมชนสุขภาวะ ฐานะทางเศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น สังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกันและครัวเรือนมีความมั่นคงทางทรัพยากร ทั้งนี้ จากผลการแก้ปัญหาครัวเรือนยากจนดังกล่าว นอกจากจะต้องพิจารณาในระดับครัวเรือนแล้วนั้น ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องเข้าถึง “ความจนข้ามรุ่น” และให้ความสำคัญกับการตัดทอนการส่งต่อความจนข้ามรุ่นซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ในพื้นที่นาร่องของจังหวัดสุรินทร์ ผลการถอดบทเรียนจากครัวเรือนยากจนในพื้นที่นาร่องของจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ครัวเรือนที่มีการส่งต่อความจนข้ามรุ่นมีปัจจัยทุนที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกัน 3 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยทุนทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทุนทางทุนมนุษย์ และปัจจัยทุนทางสังคม (นภาพรณ พพัฒน์ชัย และคณะ, 2565) นอกจากนี้ยังทำให้เกิดเป็นรูปแบบการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ภายใต้แนวคิด “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ภายใต้แนวคิด “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้”

อย่างไรก็ตามกลับพบว่า การทำงานร่วมกันที่ผ่านมาอาจไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ได้แก่ 1) การทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) อย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ เพื่อให้มีการสั่งการหรือการร่วมมือกันทำงานอย่างแท้จริง และ 2) หน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งผู้นำชุมชน ต้องพยายามนำคนจนเป้าหมายเข้าสู่ระบบ รวมทั้งนำคนจนเป้าหมายเข้าสู่การอบรมต่าง ๆ อย่างจริงจัง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการด้านการศึกษาและการสงเคราะห์ต่าง ๆ เช่น การพัฒนาอาชีพที่ต้องการ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพให้คนเหล่านี้เพื่อต่อยอดต่อไป นอกจากนี้หากพบทวนกระบวนการทำงานของโครงการวิจัยและสังเคราะห์เพิ่มเติม พบว่าประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย เช่น คณะสงฆ์มีข้อจำกัด ในด้านเพศ และเวลา อาทิ เพศหญิง ช่วงเวลาฉันเพล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์จากการวิจัย เพื่อต่อยอดขยายผลสู่กระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

การบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนกับภาคีเครือข่ายต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ง่ายและสะดวกในการนำรูปแบบ และกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่อื่น โดยปรับให้เข้ากับบริบทของแต่ละพื้นที่ อีกทั้งในการทำงานเชิงสงเคราะห์ ควรเน้นครัวเรือนยากจนที่มีศักยภาพ มีกำลังใจในการต่อสู้ความจนและพึ่งพาตนเอง รวมทั้งเป็นคนดี มีศีลธรรม จะทำให้เกิดความศรัทธาในการสงเคราะห์ รวมทั้งลดความขัดแย้งในการสงเคราะห์ว่าเหตุใดจึงช่วยเหลือครัวเรือนนี้ ดังนั้น การสื่อสารกับพื้นที่และผู้มีจิตศรัทธาเกี่ยวกับการดำเนินงานต่าง ๆ จึงควรพิจารณาอย่างครอบคลุม รอบด้าน ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบาย

1) การมีฐานข้อมูลคนจนเป้าหมายเดียวกัน โดยข้อมูลดังกล่าวต้องถูกต้องและแม่นยำ รวมทั้งได้รับการสอบทานและยอมรับจากหน่วยงานในพื้นที่และหน่วยงานตามภารกิจต่าง ๆ เพื่อลดความซ้ำซ้อนหรือล่าช้าในการแก้ไขปัญหาความยากจน รวมทั้งจะได้แก้ไขปัญหาคือความยากจนที่ตรงเป้าหมายและตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

2) การขับเคลื่อนด้วยความเมตตาของคณะสงฆ์ ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยเชื่อมประสานกับภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ในการดำเนินการสงเคราะห์ เช่น การสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ หน่วยงานใดเป็นผู้ประสานงานร่วมกับคณะสงฆ์ในการเป็นสะพานบุญระดมทุน บันทึกข้อมูล หรือส่งต่อข้อมูลให้หน่วยงานภาคีเครือข่าย

3) การขับเคลื่อนต่าง ๆ หากลงไปตามสายบังคับบัญชาสูงสุดตามโครงสร้างองค์กร (Organization) จะทำให้ทุกฝ่ายทำงานด้วยความสบายใจ ไม่ก้าวก่ายหรือล่วงเกินผู้อื่น

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาที่ทำให้ได้รูปแบบการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ภายใต้แนวคิด “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” ซึ่งนักวิชาการหรือผู้ที่สนใจสามารถต่อยอดขยายผลได้ โดยศึกษาหรือพัฒนางานวิจัยด้วยการได้ซึ่งหน่วยงานหรือประชาชนที่ทำงานในพื้นที่ เช่น อสม.หรือนำชุมชน รวมทั้งประชาชนที่มารับการอบรมพัฒนาจิตใจทราบถึงวิธีการให้กำลังใจตนเอง และต้องการนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นในครัวเรือนและชุมชนทราบ รวมทั้งตระหนักถึงความสำคัญในการคิดบวกและการออม นอกจากนี้ยังอาจศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการระดมทุน การสงเคราะห์และการส่งต่อที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้คนจนเป้าหมายและผู้มีจิตศรัทธาสามารถใช้งานระบบสงเคราะห์และส่งต่อได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยการพัฒนาโมเดลแก๊จนจังหวัดสุรินทร์ด้วยแนวคิด “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” ภายใต้ชุดโครงการการยกระดับระบบบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดสุรินทร์สู่การดำรงชีพอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ภายใต้ประเด็นริเริ่มสำคัญ (Flagship) การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำ สัญญาเลขที่ A14F650079 และกราบขอบพระคุณในความเมตตาของพระพรหมวชิรโมลี อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 11 พระราชวิมลโมลี อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ และพระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ และคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2563). *สมุดปกขาว อววน. กู้การขจัดความยากจนอย่างตรงจุด*. https://www.nxpo.or.th/th/wp-content/uploads/2021/01/2020.10.16-Poverty-to-prosperity_V2.0.pdf.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). *แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของชุมชน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชนินทร์ วะสินนท์, นันทกาญจน์ เกิดมาลัย, ปทุมทิพย์ ม่านโคกสูง, มาลี ศรีพรหม, กาญจนา วงษ์สวัสดิ์, ภาวิณี แสนชนม์, นิรมล เนื่องสิทธิ์, ปริณิตร ภูจิตร์, และ รจิตรา กาญจนบุตร. (2567). การสร้างต้นแบบนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่นาร่อง ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 4(1), 13 - 28.
- ชลวิทย์ เจียรจิตต์, ชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์, ธนิกานต์ สุญสินัย, สายชล ปัญญิต, และ ภูเบศ วณิชชานนท์. (2565). นวัตกรรมทางสังคมกับแนวทางการพัฒนาเครือข่ายสัมมาชีพชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(2), 1 - 14.
- นภาพรณ พัฒนฉัตรชัย, อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, นิตานถ แก้ววินัด, ลดาวัลย์ ปัญตะยัง, และ พิษชานนท์ สนธิธรรม. (2565). การยกระดับระบบบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดสุรินทร์สู่การดำรงชีพอย่างยั่งยืน. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- พระมหาถาวร ขนดีวิโช. (2566). การบูรณาการศีล 5 กู้การแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทย. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 6(5), 144 - 157.
- พิมพ์ประภา อมรกิจบุญไธ, ธัญธรณ์ อมรกิจบุญไธ, นเรศ สถิตยพงศ์, สมสมร วงศ์รจิต, และ ชวกิจ ทองนัยพรหมณ์. (2565). นวัตกรรมทางสังคมเพื่อคุณภาพชีวิต. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 4(2), 279 - 286.

- ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า. (2568). ภาพรวมคนจนเป้าหมายในปี 2567 สุรินทร์.
<https://www.tpmap.in.th/2567/32>.
- ศูนย์สื่อสารวาระทางสังคมและนโยบายสาธารณะ. (2564). ความจริงของคนจน : นโยบายแก้จน 5 ทศวรรษ.
<https://theactive.thaipbs.or.th/data/truth-about-poverty-poor>
- สำนักข่าวอิศรา. (2565). สภาพัฒน์เผยความเหลื่อมล้ำยังสูง – 10% ของคนรวยครอบครองทรัพย์สินถึง 1 ใน 3.
<https://www.isranews.org/article/isranews-news/108803-gov-NESDC-National-Economic-and-Social-Development-Plan-12-news.html>.
- สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. (2568). แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ (พ.ศ.2566 - 2570) ฉบับทบทวนปี 2569. กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570). https://www.nesdc.go.th/download/Plan13/Doc/Plan13_Final.pdf.
- สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2565). “เอนก” เน้นคิดอาวุธวิชาชีพให้กลุ่มฐานราก สร้างแรงบันดาลใจพัฒนาตนเอง เสนอตั้ง “สมาคมคนเคยลำบาก” เป็นพี่เลี้ยงแนะแนวทางตั้งคนฐานรากขยับสถานะพ้นความยากจน. <https://www.nxpo.or.th/th/10169>. (in Thai).
- Murray, R., Caulier-Grice, J., & Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*.
http://temp.uefiscdi.ro/edigiregion_v2/the_open_book_of_social_innovationNESTA.pdf.
- Ungkleng, S. (2020). On the Human Learning and Social Movement with Social Innovation. *Journal of Development Studies*, 3(2), 113 - 142.

การศึกษาและพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง
บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู
The Study and Development to Enhance Community Products of
the Sufficiency-Path Organic Agriculture Community Enterprise,
Ban Tham Klong Phen, Non Than Sub-district, Mueang Nong Bua Lamphu District,
Nong Bua Lamphu Province

ชุตติพงศ์ คงสันเทียะ^{1*}

Chutipong Khongsanthia^{1*}

อาจารย์ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี¹

Lecturer, Social Development, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Udon Thani Rajabhat University¹

*Corresponding author, e-mail: chutipong.kh@udru.ac.th

วันที่รับบทความ: 7 มิถุนายน 2568; วันแก้ไขบทความ: 11 กรกฎาคม 2568; วันตอบรับบทความ: 14 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและความต้องการในการยกระดับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู และ 2) พัฒนาระดับด้านผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายได้แก่ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล จำนวน 40 คน วิธีการเก็บข้อมูลได้แก่ การสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม เครื่องมือการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบประเมินความพึงพอใจต่อการยอมรับต้นแบบผลิตภัณฑ์ การวิเคราะห์ข้อมูลหลักใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาหลัก คือ ภาพลักษณ์สินค้าของกลุ่มยังไม่โดดเด่นและขาดองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ความต้องการหลักคือ การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัยและสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มและชุมชน ผลการพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนแบ่งออกเป็น การวิเคราะห์ศักยภาพและกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาโดยเทคนิค SWOT Analysis และ TOWS Matrix โดยได้กลยุทธ์เร่งด่วนคือ การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัยและสะท้อนถึงอัตลักษณ์บ้านถ้ำกลองเพล จึงได้จัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งผลผลิตของกิจกรรมคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ร่วมกันออกแบบตราสัญลักษณ์สินค้าและต้นแบบกล่องบรรจุภัณฑ์ผัก มีการประเมินการยอมรับต้นแบบผลิตภัณฑ์ของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพบว่าอยู่ในระดับการยอมรับสูง จากนั้นจึงนำไปจดทะเบียนรับรองทรัพย์สินทางปัญญา ข้อเสนอแนะสำคัญ ได้แก่ การนำต้นแบบผลิตภัณฑ์มาผลิตจริงและทดลองจำหน่าย รวมถึงการประเมินผลตอบแทนในทางเศรษฐกิจและสังคมของผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระบวนการวิจัยและพัฒนา

คำสำคัญ: ยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน, วิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง, บ้านถ้ำกลองเพล, หนองบัวลำภู

Abstract

This research aimed to 1) study the problems and needs in upgrading products of the Sufficiency-Path Organic Agricultural Community Enterprise, Ban Tham Klong Phen, Non Tan Sub-

district, Mueang Nong Bua Lamphu District, Nong Bua Lamphu Province, and 2) develop and enhance the products of the Sufficiency-Path Organic Agricultural Community Enterprise, Ban Tham Klong Phen. This study employed Participatory Action Research methodology using qualitative research methods. The target group consisted of 40 members of the Sufficiency-Path Organic Agricultural Community Enterprise, Ban Tham Klong Phen. Data collection methods included surveys, in-depth individual interviews, and group interviews. Research instruments included semi-structured questionnaires and satisfaction assessment forms for product prototype acceptance. The main data analysis used content analysis, combined with descriptive statistical data analysis including frequency, mean, percentage, and standard deviation. The research findings showed that the main problems were the lack of distinctive product image and insufficient knowledge for product development. The primary needs identified were the design and development of modern products and packaging that reflect the group's and community's identity. The results of community enterprise product development were divided into potential analysis and strategy formulation using SWOT Analysis and TOWS Matrix techniques. The urgent strategy identified was to improve packaging to be modern and reflect the identity of Ban Tham Klong Phen. Practical training workshops were conducted, resulting in the community enterprise group collaboratively designing product logos and vegetable packaging box prototypes. The evaluation of product prototype acceptance by community enterprise group members showed a high level of acceptance. Subsequently, the designs were registered for intellectual property protection. Key recommendations include implementing the product prototypes for actual production and trial marketing, as well as evaluating the economic and social returns of the products developed through the research and development process.

Keywords: Enhance Community Product, Sufficiency-Path Organic Agricultural Community Enterprise, Ban Tham Klong Phen, Nong Bua Lamphu

บทนำ

ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก นับเป็นหัวใจสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เพราะในขณะที่โลกกำลังขับเคลื่อนสู่ยุคเศรษฐกิจนวัตกรรม ผู้ประกอบการระดับเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนจึงถูกดึงเข้าสู่การแข่งขันในห่วงโซ่มูลค่าของโลกด้วย โดยประเทศไทยได้เล็งเห็นความสำคัญในประเด็นนี้ จึงได้ระบุเป็นหลักการการพัฒนาไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ที่จำเป็นต้องเร่งรัดผลักดันการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจภาคการผลิตฐานราก เพื่อเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยนวัตกรรมและมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ การผลิตสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง การพัฒนาศักยภาพแรงงาน และการปรับเปลี่ยนภาคบริการที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน โดยการสนับสนุนการลงทุนวิจัยและพัฒนาเพื่อยกระดับขีดความสามารถของผู้ประกอบการไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565 : 8 - 9) ด้วยเหตุนี้ การวิจัยและพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชนจึงนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานราก และยังทำให้เกิดความยั่งยืนของกลุ่มอาชีพภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน (ชุดิพงศ์ คงสันเทียะ และ ชวลิต นาคใหม่, 2567 : 186 - 187)

จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นหนึ่งในจังหวัดที่เป็นพื้นที่บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี โดยเป็นไปในลักษณะการใช้องค์ความรู้ทางวิชาการเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังที่ได้ระบุในแผนยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ระยะ 5 ปี พ.ศ. 2566 - 2570 โดยเฉพาะในยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาและยกระดับชุมชนท้องถิ่น ที่มีเป้าหมายยกระดับคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วยองค์ความรู้และ

นวัตกรรม และยุทธศาสตร์ที่ 3 การวิจัยนวัตกรรมและการบริการวิชาการ ที่มีเป้าหมายพัฒนางานวิจัย นวัตกรรม ผลงานรับใช้สังคม และงานสร้างสรรค์ที่ตอบสนองความต้องการเชิงพื้นที่ (กองนโยบายและแผน, 2565 : 45 - 61) นอกจากนี้ก็สอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาจังหวัดหนองบัวลำภู ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ที่มีเป้าหมายการพัฒนาตามวิสัยทัศน์ “เกษตรเพิ่มมูลค่า เมืองผ้า่าน้อย น่าน้ำเขียว” ซึ่งปรากฏชัดเจนในประเด็นการพัฒนาที่ 1 ส่งเสริมและยกระดับเกษตรมูลค่าสูง และประเด็นการพัฒนาที่ 2 พัฒนาขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านอุตสาหกรรม การค้า การลงทุนบนฐานเศรษฐกิจ BCG (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, 2567 : 4 - 5) ดังนั้น จึงนับว่าเป็นโอกาสสำคัญที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีจะได้บูรณาการพันธกิจของมหาวิทยาลัยด้านงานวิจัย นวัตกรรม และบริการวิชาการที่เหมาะสมให้เข้ากับความต้องการและการพัฒนาของท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่บริการ

“กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล” ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นหนึ่งในบรรดากลุ่มอาชีพที่เป็นเป้าหมายการพัฒนาตามวิสัยทัศน์ของทั้งจังหวัดหนองบัวลำภูและมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี โดยข้อมูลศักยภาพของกลุ่มจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเบื้องต้นพบว่าการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียงนั้นเป็นการปลูกผักสวนครัวที่เน้นผลผลิตเพื่อบริโภคและขายเพียงบางส่วน ในขณะที่ผลผลิตจากกระบวนการเกษตรอินทรีย์กลับเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้นด้วยกระแสการดูแลสุขภาพ ประกอบกับการเข้ามาของนักท่องเที่ยวนอก ซึ่งเป็นโอกาสที่สำคัญต่อการยกระดับด้านเศรษฐกิจและคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้กับกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงสนใจที่จะศึกษาและพัฒนายกระดับด้านผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพลดังกล่าว จึงได้เลือกศึกษาและกำหนดโจทย์วิจัย คือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียงมีมูลค่าที่เพิ่มสูงขึ้น โดยมุ่งเน้นการศึกษาปัญหาและความต้องการของกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การพัฒนายกระดับด้านผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้เป็นที่ยอมรับทั้งในบรรดาสมาชิกกลุ่มและภาพลักษณ์ที่ดีต่อตลาดภายนอก ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ด้านความมั่นคงเข้มแข็งในมิติทั้งเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการในการยกระดับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อพัฒนายกระดับด้านผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

การทบทวนวรรณกรรม

จุฑารัตน์ อินไชย และคณะ (2564 : 38) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ปลาเกลือแดดเดียวสู่เศรษฐกิจสร้างมูลค่าเพิ่มในพื้นที่ชุมชนคลองฉนาก ตำบลคลองฉนาก อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีการจัดเวทีชุมชนและการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเคราะห์ จากกลุ่มเป้าหมาย 15 คน โดยพบว่า มีรูปแบบการพัฒนาและยกระดับผลผลิตผลิตภัณฑ์ปลาเกลือแดดเดียว ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ โดยผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนานั้นได้แก่ การทำบรรจุภัณฑ์ที่สะอาดและสวยงาม มีข้อมูลสินค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นมีความน่าสนใจ เกิดคุณค่า และมีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นซึ่งทำให้เศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็งขึ้น ซึ่งตอบโจทย์ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี และคณะ (2567 : 47 - 48) ได้ทำวิจัยเรื่อง การยกระดับมาตรฐานและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มปลาบิลลุปะทาวจังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์เพาะเลี้ยงปลาบิลลุปะทาว และเพื่อยกระดับมาตรฐานและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มปลาบิลลุปะทาว เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมินความพึงพอใจ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลาบิลลุปะทาว จำนวน 50 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์การเพาะเลี้ยงปลาบิลลุปะทาว

ลำปะทาวพบปัญหาหลักคือ ต้นทุนการผลิตมีราคาแพง การกตรราคาจากพ่อค้าคนกลาง และไม่มีเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วย การยกระดับมาตรฐานและการพัฒนาได้ดำเนินการโดยจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ผลการดำเนินงานพบว่า สามารถส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลานิลที่ตกเกรด ได้แก่ ปลานิลแดดเดียว ปลาร้าปลานิล และข้าวเกรียบปลานิล ซึ่งตรงกับความต้องการของตลาดผู้บริโภคและสามารถสร้างองค์ความรู้ด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลานิลภายในกลุ่มได้

ปยุณดา ทรงอิทธิสุข และ วรณันท์ ศิริรัตน์ (2567 : 393 - 394) ได้ทำวิจัยเรื่อง การยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ของกลุ่มจักสานพบพระทรายงาม ตำบลพบพระ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจดลยสิทธิบัตรอันเป็นอัตลักษณ์ให้แก่กลุ่มจักสานพบพระทรายงาม เพื่อจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำทักษะและความรู้ที่ได้มาปรับปรุงผลิตภัณฑ์จักสานของกลุ่ม เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และต่อยอดผลิตภัณฑ์ใหม่ และเพื่อพัฒนาและบูรณาการองค์ความรู้หรือนวัตกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายจำนวน 29 คน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาประกอบกับการใช้ค่าสถิติเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า สามารถแจ้งจดลิขสิทธิ์ลายจักสานที่เป็นลายอัตลักษณ์ของกลุ่ม มีการใช้กิจกรรมศึกษาดูงานและการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการต่อยอดผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่า ซึ่งทำให้ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ 2 ผลิตภัณฑ์ ทั้งยังมีการพัฒนาช่องทางการตลาดทั้งระบบออนไลน์และออฟไลน์

นันทกาญจน์ เกิดมัลย์ และคณะ (2567 : 241) ได้ทำการวิจัยสภาพปัญหาและการพัฒนาระดับรายได้วิสาหกิจชุมชนผงผักของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านท่าผ่นบ้านยางโหล่น ตำบลโคกภู อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร สู่ผลิตภัณฑ์ซึ่งตีตามเกณฑ์มาตรฐานเชิงพาณิชย์ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (4 ขั้นตอน) เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกต ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสถิติเชิงพรรณนาประกอบ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญคือข้อจำกัดของผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิตไม่ได้มาตรฐาน และไม่มีตราสินค้าที่ถูกต้องตามกฎหมาย จึงไม่ดึงดูดผู้บริโภค ซึ่งกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมจากผงปรุงรส “ผ่นบ้านยางโหล่น” สู่การเป็นผลิตภัณฑ์ผงผักขี้ต้ม บิวตี้-วี-ดริง (Beuti-V-Drink) โดยขับเคลื่อนผ่านกระบวนการได้แก่ การวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า (Input) การสร้างกระบวนการผลิต (Process) และการวิเคราะห์ผลลัพธ์ (Output) จนทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่สร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งก่อให้เกิดความยั่งยืนและรายได้ที่เพิ่มขึ้น

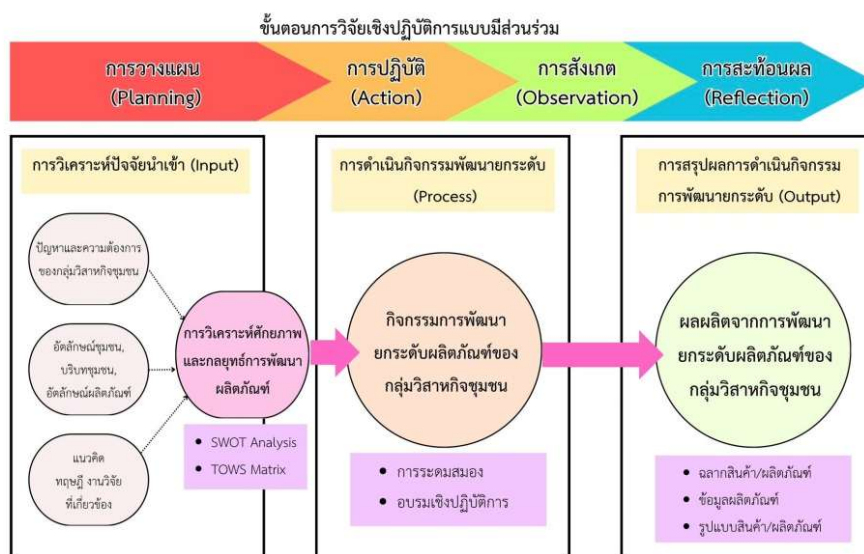
จิระเดช อินทเจริญศานต์ และคณะ (2567 : 393) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ “โปะโดงแดรียแนง” บนฐานทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและยกระดับต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ และเพื่อประเมินการยอมรับในผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพ และวิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการของผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพ มีการเก็บข้อมูลโดยใช้เทคนิค SWOT ร่วมกับการสำรวจพื้นที่ สอบถามและสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพรูปแบบน้ำพริกที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ได้แก่ “โปะโดงแดรียแนง” มีการทดสอบการยอมรับผลิตภัณฑ์พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับการยอมรับผลิตภัณฑ์ในระดับสูง ในด้านรูปลักษณ์ สีกลิ่นรสชาติ และเนื้อสัมผัส ส่วนคุณค่าทางโภชนาการของผลิตภัณฑ์นั้นอยู่ในระดับที่เหมาะสม ข้อเสนอแนะสำคัญคือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนยกระดับคุณภาพ “โปะโดงแดรียแนง” ให้ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือมาตรฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และผลักดันสู่การเป็นสินค้าระดับอำเภอและจังหวัดต่อไป

จึงสรุปได้ว่า จุดร่วมของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งหมด ประการแรกคือการใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมกับชุมชนและการดำเนินการตามขั้นตอนที่ชัดเจน ตั้งแต่การป้อนปัจจัยนำเข้า การดำเนินกระบวนการที่ใช้กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการและเวทีชุมชน และการวิเคราะห์ประเมินผลผลิต/ ผลลัพธ์ ประการต่อมาคือ ทิศทางของทุกงานวิจัยเป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยการสร้างมาตรฐานให้กับผลิตภัณฑ์หรือต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อให้เกิดการยอมรับและประการสุดท้ายคือการศึกษาให้ความสำคัญกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากเป็นวิธีการที่จะให้ได้ข้อมูลเชิงลึกแต่ในขณะเดียวกันก็มีการใช้ข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อยืนยันประกอบตามความเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและระเบียบวิธีเชิงคุณภาพดังกล่าวมาใช้ในการการศึกษาและพัฒนา

ยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล หากแต่จำเป็นต้องมีการปรับ การดำเนินงานให้แตกต่างไปตามบริบทเฉพาะของการวิจัยครั้งนี้ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลผลิตและผลลัพธ์ที่ตอบโจทย์กับ สภาพปัญหาและความต้องการด้านผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป้าหมายให้ได้มากที่สุด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดกรอบแนวคิดตามลักษณะ วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) 4 ขั้นตอน ตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart (1998 : 11 - 15) โดยเชื่อมโยงเข้ากับวงจรพัฒนาคุณภาพงานและลำดับการดำเนินวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า (Input) การดำเนินกิจกรรมพัฒนาระดับ (Process) และการสรุปผลการดำเนิน กิจกรรมการพัฒนาระดับ (Output) โดยมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผน (Planning) ได้แก่ การเก็บข้อมูลปัญหาและความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจ การสำรวจบริบทชุมชน อัตลักษณ์ชุมชนและอัตลักษณ์ ผลิตภัณฑ์ การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์กลุ่มและประชุมเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพ และกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis และ TOWS Matrix 2) การปฏิบัติ (Action) ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตามกลยุทธ์การพัฒนาที่ได้วางไว้ โดยใช้ วิธีการจัดเวทีระดมสมองและการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) 3) การสังเกต (Observation) ได้แก่ การติดตาม ผลการดำเนินกิจกรรมตามแผน และการประเมินผลการดำเนินการโดยการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ผล และ 4) การ สะท้อนผล (Reflection) ได้แก่ การคืนข้อมูลผลการพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการ ประเมินการยอมรับผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระบวนการพัฒนาระดับ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก ตามกรอบคิดวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งได้รับการรับรองโครงการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เลขที่รับรอง อว 0622.7/ 080 (เลขที่ยื่นขอ จย.มน.035/ 2568)

1. กลุ่มเป้าหมาย

งานวิจัยนี้ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล หมู่ที่ 4 ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 40 คน โดยในจำนวนนี้มีคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 9 คน ได้แก่ ประธานกลุ่ม 1 คน รองประธาน 2 คน เลขานุการ 1 คน เหรัญญิก 1 คน และกรรมการ 4 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

2.1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ 1) บริบทชุมชนและสภาพความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล สำหรับใช้สอบถามประธานกลุ่มในการสัมภาษณ์เชิงลึก และ 2) ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล สำหรับใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

2.2 แบบประเมินความพึงพอใจต่อการยอมรับผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระบวนการพัฒนายกระดับ จำนวน 6 ข้อ จำนวน 40 ชุด โดยผู้ตอบแบบประเมินคือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้าน ถ้ำกลองเพล เป็นแบบประเมินมาตราการยอมรับ 9 ระดับ คือ ชอบมากที่สุด ชอบมาก ชอบปานกลาง ชอบเล็กน้อย เฉย ๆ ไม่ชอบ ไม่ชอบปานกลาง ไม่ชอบมาก และไม่ชอบมากที่สุด โดยมีเกณฑ์การแปลผลระดับการยอมรับผลิตภัณฑ์เฉลี่ยรวมออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ การยอมรับต่ำ (9 - 31 คะแนน) ยอมรับปานกลาง (32 - 42 คะแนน) และยอมรับสูง (43 - 54 คะแนน) (จิระเดช อินทเจริญสานต์ และคณะ, 2567 : 399)

สำหรับการหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัยนั้น ได้กำหนดให้มีการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยกับเนื้อหา (Content Validity) ด้วยวิธีการพิจารณาความสอดคล้องของประเด็นสัมภาษณ์/ ข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน จากหลากหลายสถาบันโดยที่มีใช้สังกัดเดียวกันกับผู้วิจัย โดยการตรวจสอบความเที่ยงตรงของประเด็นคำถามในแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจะพิจารณาจากความเหมาะสมและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ส่วนการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อคำถามในแบบประเมินความพึงพอใจ กำหนดให้ค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหาข้อคำถามต้องอยู่ระหว่าง 0.50 – 1.00 จึงจะสามารถใช้ข้อคำถามนั้นได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยนี้ได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

3.1 การสำรวจ (Survey) ได้แก่ การลงพื้นที่ภาคสนามศึกษาบริบทสภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและชุมชน บ้านถ้ำกลองเพล หมู่ที่ 4 ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู และการสำรวจเชิงเอกสารเพื่อทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนารอบคิดและระเบียบวิธีการวิจัย

3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จำนวน 1 ครั้ง โดยเป็นการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนและสภาพความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล หมู่ที่ 4 ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งสัมภาษณ์ประธานกลุ่ม 1 คน

3.3 การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview) จำนวน 2 ครั้ง ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์กลุ่มเพื่อการเก็บข้อมูลปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง และวิเคราะห์ศักยภาพและกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion : FGD) โดยสัมภาษณ์กับคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ 2) การสัมภาษณ์กลุ่มเพื่อการเก็บข้อมูลความพึงพอใจต่อการยอมรับผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระบวนการพัฒนายกระดับและการคืนข้อมูลผลการพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้งหมด จำนวน 40 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เป็นหลัก โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) พร้อมกับการนำเสนอเชิงพรรณนาด้วยข้อมูลเชิงปริมาณประกอบในการวิเคราะห์และแปลผลความพึงพอใจต่อการยอมรับต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระบวนการพัฒนายกระดับ ได้แก่ จำนวน ค่าเฉลี่ย (Mean) ร้อยละ (Percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการในการยกระดับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง ตั้งอยู่ที่บ้านถ้ำกลองเพล หมู่ที่ 4 ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู โดยจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่า มีการก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 โดยเริ่มจากการที่เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทุกพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงนมัสการหลวงปู่ขาว อนาลโย ณ วัดถ้ำกลองเพล บ้านถ้ำกลองเพล เมื่อ พ.ศ. 2513 ในครั้งนั้นมีครอบครัวของนายไพรัตน์ เอื้ออุทัยวัฒน์ ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายที่ดินเป็นจำนวน 32 ไร่ ซึ่งต่อมาได้จัดสรรให้เป็นที่ตั้งของศูนย์ศิลปาชีพพิเศษและที่ดินสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านถ้ำกลองเพล ในระยะแรกใช้เพื่อการปลูกหม่อนเพื่อเลี้ยงไหมไว้ทอผ้าในศูนย์ศิลปาชีพพิเศษ แต่ระยะต่อมาเมื่อที่ดินบางส่วนได้รกร้างว่างเปล่าจึงมีการจัดสรรให้ประชาชนบ้านถ้ำกลองเพลได้เข้ามาทำกินครัวเรือนละ 1 งาน และเริ่มมีการปลูกผักสวนครัวพื้นบ้านปลอดสารแบบผสมผสานไว้บริโภคเอง ได้แก่ ผักกาด ผักสลัด แมงลัก บวบ แตงกวา ข้าวโพด และชะอม และมีการขยายตัวกลายเป็นกลุ่มเกษตรกรปลูกผักแบบอินทรีย์แปลงใหญ่ ซึ่งมีการปลูกผักทั้งที่บริโภคเองในกลุ่มและส่งขายภายนอกชุมชน จนกระทั่งได้มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกับสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองหนองบัวลำภูเมื่อ พ.ศ. 2554 ปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 40 คน มีคณะกรรมการกลุ่ม 9 คน

ปัญหาในการพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง เรียงตามลำดับความเร่งด่วนจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านภาพลักษณ์คือ บรรจุภัณฑ์สินค้าไม่ดึงดูดผู้บริโภค ไม่มีจุดเด่นและไม่หลากหลาย ด้านองค์ความรู้ คือ องค์ความรู้สมัยใหม่ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ยังมีข้อจำกัด ด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์คือ เครือข่ายตลาดยังจำกัดเพียงในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง ด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์คือ การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่จะสร้างการรับรู้แก่ผู้บริโภคในวงกว้างเท่าที่มียังไม่สะท้อนการเป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชนและปัญหาด้านอื่น ๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐานของแปลงใหญ่ยังไม่ทั่วถึงและไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก ข้อจำกัดด้านสิ่งของและงบประมาณสนับสนุน เป็นต้น ส่วนความต้องการในการพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ เรียงตามลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านภาพลักษณ์คือ การมีบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัย โดดเด่น มีเอกลักษณ์และมีความหลากหลายครอบคลุมลักษณะผลผลิตทั้งผักใบและผักผล การจัดหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับกลุ่มต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ด้านองค์ความรู้คือ การจัดการองค์ความรู้เรื่องข้อกำหนดและการปรับปรุงกระบวนการผลิตสู่การรับรองมาตรฐานผลผลิตที่สูงขึ้น รวมถึงการสนับสนุนด้านการออกแบบองค์ประกอบสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์คือ การขยายตลาดให้กว้างขึ้น โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ทางช่องทางออนไลน์ ด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์คือ การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์/ สินค้าที่สูงขึ้นและครอบคลุมมากขึ้น เช่น มาตรฐาน OTOP (OTOP) มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) มาตรฐานจากสำนักงานอาหารและยา (อย.) มาตรฐานผลิตภัณฑ์อินทรีย์ เป็นต้น และด้านอื่น ๆ เช่น การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานแก่สมาชิกที่มีประสิทธิภาพ (เช่น ระบบแจกจ่าย/สูบน้ำ ไฟตามทาง) การสนับสนุนด้านปัจจัยสิ่งของ (เช่น เมล็ดพันธุ์ผัก อุปกรณ์การเกษตร) และการสนับสนุนงบประมาณลงทุน

2. ผลการพัฒนายกระดับด้านผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู

ภายหลังการศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง จึงได้นำผลการศึกษาดังกล่าวมาประมวลวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลบริบทชุมชน อัตลักษณ์ชุมชนและผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เพื่อออกแบบเป็นกิจกรรมการพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ตามขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยแบ่งออกเป็น

2.1 การวิเคราะห์ศักยภาพและกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis พบว่า จุดแข็งคือ เป็นการผลิตแบบแปลงใหญ่ มีการกำหนดโครงสร้างกลุ่มและกฎระเบียบควบคุมสมาชิกที่ชัดเจน สถานที่ผลิตและ

จำหน่ายอยู่บนถนนเส้นหลัก และได้รับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice : GAP) จุดอ่อนคือ บรรพบุรุษที่ไม่หลากหลายและไม่โดดเด่น สมาชิกกลุ่มยังขาดความรู้สมัยใหม่เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด กำลังการผลิตของกลุ่มไม่รองรับความต้องการขนาดใหญ่ (เช่น ผลิตเพื่อส่งห้างสรรพสินค้า) ทั้งผลิตภัณฑ์ยังมีอายุรักษาสั้น โอกาสคือ กระแสการบริโภคสินค้าสุขภาพในกลุ่มผู้บริโภคปัจจุบัน มีการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ (เช่น ด้านโครงสร้างพื้นฐาน) กลุ่มตั้งอยู่ในหมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือกเป็นชุมชนวิถีและมรดกที่สำคัญ (วัดถ้ำกลองเพล) รวมถึงปัจจัยเอื้อทางแผนยุทธศาสตร์และการพัฒนาของจังหวัด ส่วนอุปสรรคได้แก่ คู่แข่งทางการตลาดมีมาก ภัยธรรมชาติ (เช่น อากาศร้อน ฝนแล้ง ฝนทิ้งช่วง) การใช้สารเคมีของพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงราคาผลผลิตที่มีถูกกดจากพ่อค้าคนกลางและราคาตลาด ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ศักยภาพและกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง

ปัจจัยภายใน	จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)
	S1 : เป็นการผลิตแบบแปลงใหญ่ในบริเวณเดียวกัน S2 : มีโครงสร้างกลุ่ม/ ผู้นำมีวิสัยทัศน์/ กฎระเบียบ กลไกบริหารควบคุมที่ชัดเจน S3 : สถานที่จำหน่ายอยู่บนเส้นทางหลักและเป็นทางผ่านไปยังสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ (วัดถ้ำกลองเพล) S4 : ผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP	W1 : บรรพบุรุษไม่มีความหลากหลาย/ ไม่โดดเด่น W2 : กลุ่มยังขาดองค์ความรู้สมัยใหม่เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และการตลาด W3 : กำลังการผลิตไม่รองรับความต้องการจำนวนมาก W4: ผลิตภัณฑ์มีอายุเก็บรักษาสั้น
ปัจจัยภายนอก		
โอกาส (O)	S1O2 : พัฒนาพื้นที่แปลงใหญ่เป็นศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์/ เกษตรปลอดสารแบบครบวงจร S3O3 : พัฒนาพื้นที่แปลงใหญ่สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร S2O4 : ผลักดันกลุ่มให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง โดยการเข้าร่วมจัดแสดงจำหน่ายสินค้าหรือร่วมประกวดในวาระสำคัญของจังหวัด	W1O3 : ปรับปรุงบรรพบุรุษให้โดดเด่นและสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มและชุมชน W2O1 : พัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ที่สื่อถึงความเป็นผลิตภัณฑ์/ สินค้าเพื่อสุขภาพ มีความปลอดภัยทั้งต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม และต่อทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค
อุปสรรค (T)	S2T3 : สร้างการรับรู้/ ความตระหนักแก่ชุมชนและพื้นที่โดยรอบให้เห็นถึงประโยชน์ของการทำเกษตรแบบปลอดภัย S1T2 : ปรับปรุงระบบแจกจ่ายน้ำเพื่อการเกษตรให้ครอบคลุม มีประสิทธิภาพ S4T4 : สร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า/ ผลิตภัณฑ์โดยใช้มาตรฐาน GAP เพื่อสร้างข้อแตกต่างกับสินค้าทดแทนอื่นในท้องตลาดทั่วไป	W2T1 : อบรมเพิ่มความรู้การสร้างช่องทางตลาดออนไลน์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการพัฒนากลุ่ม/ผลิตภัณฑ์ W3W4T1 : เจาะกลุ่มตลาด/ ผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ใกล้เคียงชุมชนเป็นเบื้องต้น ในลักษณะ “ธุรกิจแบบผูกปิ่นโต”

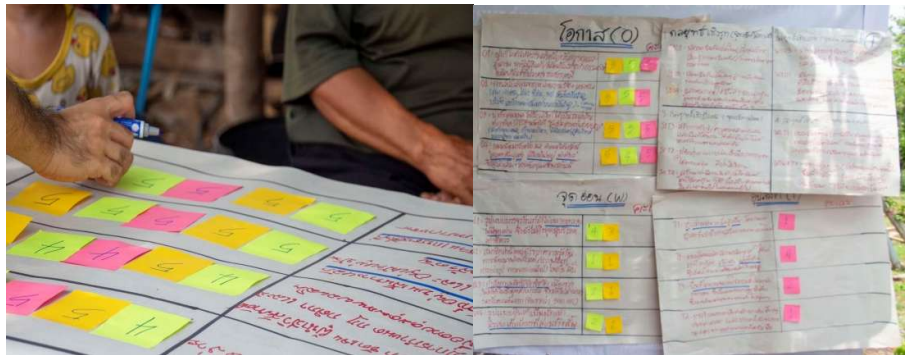
จากตารางที่ 1 มีการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียงโดยเทคนิค TOWS Matrix ได้จำนวน 4 กลยุทธ์ ได้แก่

1) กลยุทธ์เชิงรุก (SO) ได้แก่ การพัฒนาพื้นที่แปลงใหญ่เป็นศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์หรือเกษตรปลอดสารแบบครบวงจร เพื่อให้เป็นศูนย์ถ่ายทอดองค์ความรู้หรือแหล่งศึกษาดูงานด้านการทำเกษตรปลอดสารให้กับผู้ที่สนใจ รวมถึงการพัฒนาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร โดยให้เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนบ้านถ้ำกลองเพล นอกจากนี้ คณะกรรมการกลุ่มยังต้องกำหนดวิธีการผลักดันกลุ่มเพื่อประชาสัมพันธ์กลุ่มให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง โดยเฉพาะการเข้าร่วมจัดแสดงสินค้าหรือเข้าร่วมประกวดกลุ่มในโอกาสสำคัญที่ทางส่วนราชการหรือจังหวัดจัดขึ้น

2) กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO) ได้แก่ การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความโดดเด่น ทันสมัย มีความหลากหลาย และสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มและชุมชน โดยเฉพาะอัตลักษณ์ชุมชนบ้านถ้ำกลองเพลในนาม “ชุมชนคุณธรรม/ ชุมชนสายบุญ” รวมถึงการพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ที่สื่อเรื่องราว (Story) ถึงการเป็นผลิตภัณฑ์/ สินค้า “ผักเพื่อสุขภาพ” ที่มีความปลอดภัยในกระบวนการผลิตทั้งต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม และยังมีความปลอดภัยของตัวผลิตภัณฑ์ต่อทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค

3) กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST) ได้แก่ การสร้างการรับรู้/ ความตระหนักแก่ชุมชนและพื้นที่โดยรอบให้เห็นถึงประโยชน์ของการทำเกษตรแบบปลอดภัย เช่น การรณรงค์ภายในชุมชน การบอกปากต่อปากในชุมชน มีการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเพาะปลูก โดยเฉพาะระบบแจกจ่ายน้ำให้มีประสิทธิภาพและครอบคลุมความต้องการของสมาชิก การสนับสนุนให้สมาชิกปลูกผักที่เหมาะสมกับฤดูกาล รวมถึงการใช้กลไกของกลุ่มและขอได้เปรียบเพื่อต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง ตัวอย่างเช่น การไม่ส่งจำหน่ายแยกกันแต่จะจำหน่ายรวมหน้าสวนในนามกลุ่ม การใช้มาตรฐานเกษตรที่ดีที่เหมาะสม (GAP) ที่ได้รับเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและสร้างข้อแตกต่างกับสินค้าทดแทนอื่นตามท้องตลาดทั่วไป เป็นต้น และ

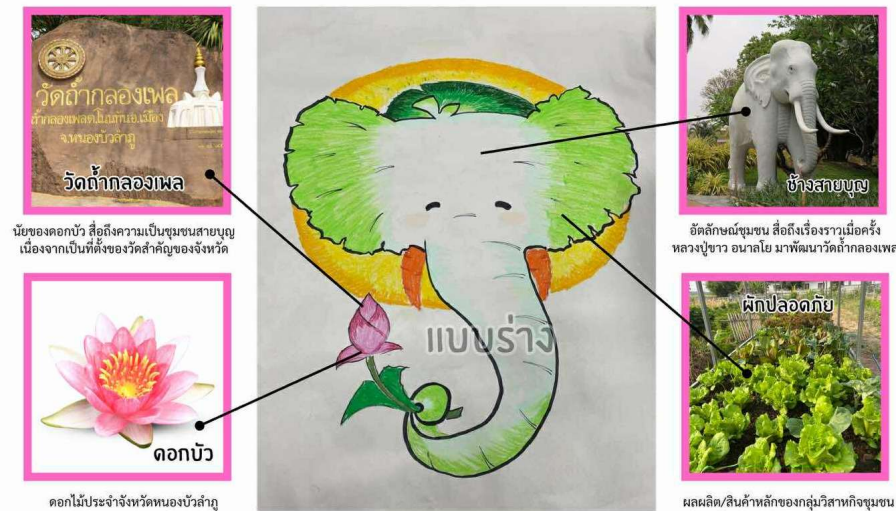
4) กลยุทธ์เชิงรับ (WT) ได้แก่ การจัดอบรมเพิ่มความรู้การสร้างช่องทางจำหน่ายตลาดออนไลน์ให้แก่สมาชิก การอบรมความรู้และทักษะในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม รวมถึงการสนับสนุนเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการพัฒนา/ ผลิตภัณฑ์ เช่น โปรแกรมหรือแอปพลิเคชัน (Application) สำหรับการออกแบบอย่างง่าย รวมถึงการดำเนิน “ธุรกิจแบบผูกปิ่นโต” หรือจัดส่งผลิตภัณฑ์หรือสินค้าไปยังสถานที่หรือผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ใกล้เคียงชุมชนที่มีความต้องการผักสดตลอด เช่น ร้านอาหาร ตลาดชุมชน เป็นต้น เพื่อให้แหล่งจำหน่ายสินค้าที่ต่อเนื่องและมั่นคง ลดปัญหาผักเน่าเสีย และเมื่อทำการวิเคราะห์หาค่าน้ำหนักและคะแนนของแต่ละกลยุทธ์ พบว่ากลยุทธ์ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนคือ กลยุทธ์เชิงแก้ไข รองลงมาจึงเป็นกลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงรับ และกลยุทธ์เชิงป้องกัน ตามลำดับ

ภาพที่ 2 กิจกรรมการวิเคราะห์ศักยภาพและกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง
ที่มา: ชุตินันท์ คงสันเทียะ (2568ก)

2.2 กิจกรรมการพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง โดยภายหลังการวิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า “กลยุทธ์เชิงแก้ไข” เป็นกลยุทธ์ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่สุด ซึ่งตรงกับกลยุทธ์แบบเครื่องหมายคำถาม (Question Marks) ตามการวิเคราะห์ธุรกิจแนวทาง BCG Matrix ได้แก่ การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัยและสะท้อนถึงอัตลักษณ์บ้านถ้ำกลองเพล ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้วางแผนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและดำเนินกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนากระด้นต้นแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการระดมสมองเพื่อปรับปรุงผลิตภัณฑ์และเพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดความรู้และทักษะการจัดทำบรรจุภัณฑ์ของกลุ่ม โดยมีวิทยากรจากสาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ประกอบด้วยกิจกรรมย่อยได้แก่ การบรรยายให้ความรู้ด้านหลักการ ความสำคัญแนวทาง

การปรับปรุงผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ กิจกรรมออกแบบตราสินค้า ออกแบบฉลากสินค้า และการแบ่งกลุ่มเพื่อฝึกปฏิบัติการจัดทำต้นแบบทำกล่องบรรจุภัณฑ์ผัก (ดังภาพที่ 3 และ 4) มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 40 คน ภาพรวมผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อกิจกรรมเฉลี่ยที่ 4.45 อยู่ในระดับพึงพอใจมาก และผลการประเมินทักษะจัดทำต้นแบบกล่องบรรจุภัณฑ์ (ประเมินโดยวิทยากร) ซึ่งแบ่งกลุ่มเป็น 8 กลุ่ม กลุ่มละ 5 คน พบว่าโดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ “ผ่าน” (2.13 คะแนน เต็ม 3 คะแนน) และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายกลุ่ม พบว่า มีคะแนนอยู่ในเกณฑ์ “ผ่าน” (2 คะแนน เต็ม 3 คะแนน) จำนวน 6 กลุ่ม (จาก 8 กลุ่ม) คิดเป็นร้อยละ 75 ของผู้เข้าอบรมทั้งหมด

ภาพที่ 3 แนวคิดการออกแบบตราสินค้าที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง
ที่มา: ชุตติพงศ์ คงสันเทียะ (2568ข)

ภาพที่ 4 กิจกรรมในการอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนายกระดับต้นแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
ที่มา: ชุตติพงศ์ คงสันเทียะ (2568ค)

- (ก) การบรรยายให้ความรู้แนวทางการปรับปรุงผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์โดยวิทยากร
- (ข) กิจกรรมระดมสมองออกแบบตราและฉลากสินค้า
- (ค) กิจกรรมแบ่งกลุ่มเพื่อฝึกปฏิบัติการจัดทำต้นแบบทำกล่องบรรจุภัณฑ์ผัก

2.3 ผลผลิตจากการพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง ซึ่งภายหลังการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยการคืนข้อมูลสู่กลุ่มเป้าหมายพบว่า ได้ผลผลิต (Output) สำคัญ 2 รายการ ได้แก่

1) ตราสัญลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มและชุมชน โดยได้ออกแบบเป็นตรารูป “ช้าง” โดยสื่อถึงเรื่องเล่า “ช้างสายบุญ” ที่เกี่ยวข้องกับหลวงปู่ขาว อนาลโย อดีตพระเกจิอาจารย์ชื่อดังของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มาพัฒนาพื้นที่วัดถ้ำกลองเพลจนกลายเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน จึงนับว่าเป็นศูนย์รวมใจของประชาชนบ้านถ้ำกลองเพลและจังหวัดหนองบัวลำภูด้วย ทั้งนี้ องค์ประกอบของ “ช้าง” ได้ออกแบบให้มีลักษณะเหมือนผักชนิดต่าง ๆ ซึ่งสื่อถึงผลผลิตหรือสินค้าหลักของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้ยังออกแบบให้ “ช้าง” ถือดอกบัวหลวงที่วาง โดยสื่อความหมายถึง “ชุมชนสายบุญ” หรือบ้านถ้ำกลองเพล อันเป็นที่ตั้งของวัดถ้ำกลองเพล ทั้งยังสื่อถึงดอกไม้ประจำจังหวัดหนองบัวลำภู โดยมีข้อความ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง” โค้งรับอยู่ด้านบน ดังภาพที่ 5 (ก) และ

2) ต้นแบบกล่องบรรจุภัณฑ์ผัก โดยเป็นกล่องกระดาษแข็งเคลือบมันขนาดสูง 25 ซม. กว้าง 8 ซม. และยาว 20 ซม. โดยเจาะด้านหน้าทำเป็นฉลากพลาสติกใสเพื่อให้เห็นสินค้าด้านใน องค์ประกอบหลักคือ ตราสัญลักษณ์ของกลุ่ม ลวดลายบนแผ่นพื้นโดยเน้นสินค้าผักที่กลุ่มผลิตได้ ข้อความสโลแกน (Slogan) สำหรับโฆษณาข้อความระบุประเภทผัก เรื่องราวข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า (Story) และที่อยู่ผู้ผลิต ดังภาพที่ 5 (ข) ทั้งนี้ ต้นแบบกล่องบรรจุภัณฑ์ผักจะเหมาะกับผักประเภทผลเป็นหลัก เช่น มะเขือเทศ ข้าวโพด แตงกวา และบวบ และเหมาะกับการวางจำหน่ายในห้างร้านขนาดใหญ่ เช่น ห้างสรรพสินค้า การออกบูธจำหน่ายในนิทรรศการแสดงสินค้า โดยในขั้นตอนการคืนข้อมูลสู่ชุมชนนั้น ได้มีการประเมินความพึงพอใจต่อการยอมรับต้นแบบผลิตภัณฑ์จากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน 40 คน ดังผลการประเมินแสดงในตารางที่ 2

(ก)

(ข)

ภาพที่ 5 ผลผลิตจากการพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง

ที่มา: ชุตติพงศ์ คงสันเทียะ (2568)

(ก) ตราสัญลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนและกลุ่ม

(ข) ต้นแบบบรรจุภัณฑ์กล่องใส่ผัก

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการยอมรับต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระบวนการยกระดับ (n=40)

ลำดับรายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจต่อการยอมรับต้นแบบผลิตภัณฑ์	
	$\bar{X}$	S.D.
1. สีเส้น/ รูปแบบกราฟิกมีความสวยงามและประณีต	8.80	0.45
2. ตัวอักษร/ ฉลากสามารถสื่อเรื่องราวและมองเห็นได้ชัดเจน	8.70	0.61
3. ผลิตภัณฑ์/ บรรจุภัณฑ์มีขนาดที่ความเหมาะสม	8.50	1.09
4. รูปลักษณ์ทำให้ผลิตภัณฑ์โดดเด่น/ แปลกใหม่/ น่าสนใจ/ น่าซื้อ	8.85	0.36
5. วัสดุในการออกแบบที่ปลอดภัย/ เหมาะสม/ สามารถรักษาผลิตภัณฑ์ได้	8.78	0.48
6. สะท้อนเอกลักษณ์ของกลุ่มและชุมชนได้เป็นอย่างดี	8.85	0.36
รวมเฉลี่ย	8.75	0.27
เฉลี่ย	8.75	0.56

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการยอมรับต้นแบบผลิตภัณฑ์ของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียงรวมเฉลี่ยได้ 52.48 คะแนน และคะแนนเฉลี่ย 8.75 (จากคะแนนเต็ม 9 คะแนน) โดยแปลผลอยู่ในเกณฑ์คะแนน “ยอมรับสูง” หากเมื่อพิจารณาตามรายการประเมินพบว่า สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีระดับการยอมรับด้านรูปลักษณ์ของต้นแบบบรรจุภัณฑ์ที่ทำให้ผลิตภัณฑ์โดดเด่น แปลกใหม่ น่าสนใจ และน่าซื้อ โดยมีคะแนนเฉลี่ย 8.85 คะแนน (เต็ม 9 คะแนน) ทั้งยังมีระดับการยอมรับในประเด็นที่ต้นแบบบรรจุภัณฑ์มีการสะท้อนเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของกลุ่มและชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยมีคะแนนเฉลี่ย 8.85 คะแนน เท่ากัน นอกจากนี้ ในขั้นตอนการสะท้อนผลและคืนข้อมูลสู่กลุ่มเป้าหมายนั้น ได้มีการปรับปรุงรายละเอียดบนต้นแบบบรรจุภัณฑ์กล่องใส่ผักอีกเล็กน้อยตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการกลุ่ม ได้แก่ ปรับปรุงรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า ปรับขนาดตราสัญลักษณ์กลุ่มและลดลายบนแผ่นพื้น และปรับขนาดกล่องบรรจุภัณฑ์เพื่อให้เกิดความเหมาะสม หลังจากนั้นจึงได้นำต้นแบบผลิตภัณฑ์จากการวิจัยดังกล่าวไปขอรับการจดสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยแบ่งเป็น 2 รายการ ได้แก่ สิทธิบัตรออกแบบผลิตภัณฑ์ลดลายบนวัสดุแผ่นพื้น (เลขที่คำขอ 2502003838) และสิทธิบัตรออกแบบผลิตภัณฑ์แบบพับกล่อง (เลขที่คำขอ 2502003837) ทั้งนี้ก็เพื่อนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ต่อไปได้แก่ การทำสติ๊กเกอร์ฉลาก เครื่องหมายการค้า หรือกล่องบรรจุภัณฑ์ผัก อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนยังได้เสนอแนะให้มีการศึกษาต่อยอดเพื่อวิเคราะห์จุดคุ้มทุนของต้นแบบบรรจุภัณฑ์หากเมื่อต้องมีการจำหน่ายจริง โดยเฉพาะกล่องบรรจุภัณฑ์ผัก เนื่องจากพบข้อจำกัดคือต้นแบบบรรจุภัณฑ์มีราคาค่อนข้างสูง ประมาณ 25 - 30 บาท/ กล่อง ดังนั้น ในอนาคตหากกลุ่มมีการลงทุนด้านบรรจุภัณฑ์นี้ จึงควรมีการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่าเพื่อให้ได้บรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมและมีคุณภาพ ได้แก่ ปัจจัยด้านวัสดุ การพิมพ์กระบวนการผลิต รวมถึงสถานที่ผลิต

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาและพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการหลัก พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนพบปัญหาด้านภาพลักษณ์สินค้า โดยไม่มีบรรจุภัณฑ์ที่โดดเด่น จึงไม่สามารถดึงดูดผู้บริโภคได้ ประกอบกับความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การตลาด และการประชาสัมพันธ์ยังมีข้อจำกัด ดังนั้นจึงมีความต้องการในการพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะ

การออกแบบผลิตภัณฑ์หรือบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัย โดดเด่น และสะท้อนอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของชุมชน รวมถึงความต้องการในการพัฒนาความรู้และทักษะอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน

2. ผลการพัฒนาระดับด้านผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน พบว่า มีการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในระดับผลิตภัณฑ์ตามขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การวิเคราะห์ศักยภาพและกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยกลยุทธ์เชิงแก้ไขเป็นกลยุทธ์ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่สุด ได้แก่ การปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัยและสะท้อนถึงอัตลักษณ์บ้านถ้ำกลองเพล จึงได้จัดเป็นกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการระดมสมองและพัฒนาความรู้และทักษะการพัฒนาในระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ผลการดำเนินกิจกรรมพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้ร่วมกันออกแบบตราสัญลักษณ์สินค้าของกลุ่ม และได้สร้างต้นแบบกล่องบรรจุภัณฑ์ผัก ซึ่งจากการประเมินการยอมรับต้นแบบผลิตภัณฑ์ของสมาชิกกลุ่มพบว่าอยู่ในระดับการยอมรับสูง ทั้งนี้ ผลผลิตที่ได้จากกระบวนการพัฒนาระดับดังกล่าวจะมีการนำไปจดแจ้งความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาและต่อยอดสู่การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ของกลุ่มต่อไปในอนาคต

2. อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการในยกระดับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล นั้น พบว่า ปัญหาหลักคือการไม่มีบรรจุภัณฑ์สินค้าที่โดดเด่น จึงไม่สามารถดึงดูดผู้บริโภคในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดด้านความรู้และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ โดยเฉพาะองค์ความรู้สมัยใหม่ที่มาพร้อมการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีปัจจุบัน ทางกลุ่มจึงมีความต้องการในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัยและมีความโดดเด่น โดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนนทกาญจน์ เกิดมลาย และคณะ (2567 : 241) ที่ศึกษาสภาพปัญหาและการพัฒนาระดับรายได้วิสาหกิจชุมชนผักของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านทำผงบัวบ้านยางไธสง ตำบลโคกภู อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร ที่พบว่าปัญหาสำคัญคือข้อจำกัดของผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิต และขาดตราสินค้าที่สื่อสารกับผู้บริโภค และยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของ ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี และคณะ (2567 : 47 - 48) ที่ศึกษาปัญหาของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงปลานิลลำปะทาว จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งพบปัญหาหลักคือ การไม่มีเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการพัฒนาระดับหรือส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลานิล จึงทำให้เกิดการกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ผ่นวกกับการแบกรับต้นทุนการผลิตที่มีราคาแพง และเมื่อมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยการส่งเสริมให้เกิดแปรรูปด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม จึงทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคและสร้างองค์ความรู้ด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้กับทางกลุ่มมากขึ้น

2. ผลการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในระดับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ตามขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้มีการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสำรวจและสัมภาษณ์ จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาโดยใช้เทคนิคเทคนิค SWOT Analysis และ TOWS Matrix เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ซึ่งในประเด็นระเบียบวิธีนี้ได้สอดคล้องกับวิธีการศึกษาวิจัยของ จีระเดช อินทเจริญศานต์ และคณะ (2567 : 393) ที่ศึกษาและพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นอาหารสุขภาพ “โป๊ะโดงแตร์แยง” ซึ่งใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และใช้เครื่องมือเทคนิค SWOT ร่วมกับการสำรวจ สอดถาม และสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับเข้าสู่กระบวนการพัฒนา ทั้งนี้ หากเมื่อพิจารณาในประเด็นของผลการดำเนินกิจกรรมของงานวิจัยนี้ ก็พบอีกว่า ได้มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมระหว่างทั้งนักวิจัยและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งผลการดำเนินกิจกรรมทำให้ได้ผลผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มและชุมชน 2 รายการ ได้แก่ ตราสินค้า และบรรจุภัณฑ์กล่องใส่ผัก โดยจัดให้มีการประเมินการยอมรับต้นแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวก่อนการนำจดสิทธิบัตรออกแบบผลิตภัณฑ์เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของกลุ่ม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฑารัตน์ อินไชย และคณะ (2564 : 38) ที่มีรูปแบบการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์จากปลาอุกแดดเดียวเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การจัดทำบรรจุภัณฑ์ที่สวยงามและสะอาด มีข้อมูลสินค้า สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่ม จึงทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจและตอบโจทย์ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปุณณดา ทรงอิทธิสุข และ วันสนันท์ ศิริรัตน์ (2567 : 393 - 394) ที่ได้ทำการวิจัยการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก

ซึ่งใช้กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ของกลุ่มจักสาน จนทำให้ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จำนวน 2 รายการ จากนั้นจึงมีการนำผลิตภัณฑ์ใหม่นั้นไปขอจดลิขสิทธิ์บัตรอันเป็นอัตลักษณ์ให้แก่กลุ่มจักสานต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล สามารถนำผลผลิตที่ได้จากการวิจัยนี้ไปต่อยอดเพื่อสร้างประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ให้กับกลุ่มได้ ตัวอย่างเช่น การนำต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้มาผลิตจริงเพื่อนำไปทดลองจำหน่าย รวมถึงการศึกษาผลสะท้อนกลับ (Feedback) ของผู้บริโภค และนำผลที่ได้มาใช้ในการปรับปรุงรูปแบบให้เกิดมาตรฐานต่อไป ซึ่งจะประโยชน์ในการขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ในอนาคต

1.2 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ร่วมกับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ในชุมชนสามารถใช้รูปแบบกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างมีส่วนร่วมนี้ไปเผยแพร่ ถอดบทเรียน หรือขยายผลปรับใช้กับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่มีสภาพปัญหาและบริบทใกล้เคียงกัน เพื่อให้เกิดการยกระดับของผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างทั่วถึง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยต่อยอดในทางธุรกิจเกี่ยวกับการใช้ผลผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวในเชิงพาณิชย์ ตัวอย่างเช่น การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตของบรรจุภัณฑ์ การวิเคราะห์ผลตอบแทนความคุ้มค่าในการลงทุน (ROI) การประเมินและติดตามผลตอบแทนของผลิตภัณฑ์ที่มีต่อทางสังคม (SROI) เป็นต้น

2.2 ควรนำผลที่ได้จากขั้นตอนการสังเกตและขึ้นการสะท้อนผล เช่น ข้อเสนอแนะต่อการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการลงทุนด้านบรรจุภัณฑ์ การศึกษาเพื่อวิเคราะห์จุดคุ้มทุนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ โดยนำกลับมาเป็นปัจจัยนำเข้าเพื่อสร้างวัฏจักรของกระบวนการศึกษาและพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใหม่อีกครั้ง

2.3 ควรมีการนำกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล ด้านอื่น ๆ ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงรับ และกลยุทธ์เชิงป้องกัน มาใช้ประโยชน์ในลักษณะโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาแบบต่อยอด หรือสามารถนำมาวางแผนเป็นแนวทางการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนในระยะยาวได้ เช่น ทักษะเกี่ยวกับการตลาด การประชาสัมพันธ์ การจัดทำบัญชี เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาและพัฒนายกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บ้านถ้ำกลองเพล หมู่ที่ 4 ตำบลโนนทัน อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู” ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ประเภททุนอุดหนุนการวิจัย งบประมาณรายได้ (งบประมาณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ขอขอบพระคุณทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและร่วมสนับสนุนให้โครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วง ได้แก่ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น วิทยากรให้ความรู้ นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพ และสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. (2567). *แผนพัฒนาจังหวัดหนองบัวลำภู ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ฉบับทบทวน พ.ศ. 2568*. กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดหนองบัวลำภู.
- กองนโยบายและแผน. (2565). *แผนยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ระยะ 5 ปี พ.ศ. 2566 - 2570*. กองนโยบายและแผน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

- จิระเดช อินทเจริญสานต์, สุธีรา อินทเจริญสานต์, วิภาดา พนาออบกิจ, และ ทรงพล สัตย์เชื้อ. (2567). การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ “โปะโดงแตร์แยง” บนฐานทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์. *วารสารศูนย์อนามัยที่ 9*, 18(2), 393 - 405.
- จุฑารัตน์ อินไชย, บัว ใจผ่อง, ธีรภัทร์ เพ็งสงค์, ศุภชัย อินทอง, และ ณรงค์ศักดิ์ ไทยประยูร. (2564). การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ปลาเกลือแดดเดียวสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มในพื้นที่ชุมชนคลองฉนวน ตำบลคลองฉนวน อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์ร่วมสมัย*, 2(1), 38 - 47.
- ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี, อุมาวดี เดชดำรงค์, ดาสรินทร์พัชร สุธรรมดี, สามารถ ลินธ, และ เสกสรร สนวา. (2567). การยกระดับมาตรฐานและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มปลานิลลำปะทาวจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 8(2), 47 - 66. <https://doi.org/10.14456/jlgisrru.2024.27>
- ชุตีพงศ์ คงสันเทียะ และ ชฎา นาคใหม่. (2567). กระบวนการพัฒนาเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำผึ้งป่าร้อยภู ตำบลนาจั่ว อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยนครพนม*, 14(1), 185 - 198. <https://doi.org/10.14456/npuj.2024.13>.
- ชุตีพงศ์ คงสันเทียะ. (2568ก). *กิจกรรมการวิเคราะห์ศักยภาพและกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- ชุตีพงศ์ คงสันเทียะ. (2568ข). *แนวคิดการออกแบบตราสินค้าที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- ชุตีพงศ์ คงสันเทียะ. (2568ค). *กิจกรรมในการอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาระดับต้นแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- ชุตีพงศ์ คงสันเทียะ. (2568ง). *ผลผลิตจากการพัฒนาระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- นันทกาญจน์ เกิดมัลย์, ชนินทร์ วะสินนท์, นิรมล เนื่องสิทธิ์, สาคร อินทะชัย, และ อรอนงค์ ฐานพันธ์นิตกุล. (2567). สภาพปัญหาและการพัฒนาระดับรายได้วิสาหกิจชุมชนผงผักสู่ผลิตภัณฑ์ขงเดิมตามเกณฑ์มาตรฐานเชิงพาณิชย์. *วารสารการจัดการและการพัฒนา*, 11(1), 241 - 254.
- ปณณดา ทรงอิทธิสุข และ วณันท์ ศิริรัตน์. (2567). การยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่สู่ชุมชนกลุ่มจักสานพบพระทรายงาม ตำบลพบพระ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ*, 4(5), 391 - 416. <https://doi.org/10.60027/iarj.2024.267560>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570)*. สำนักนายกรัฐมนตรี.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1998). *The Action Research Planer* (3rd ed). Deakin University.

การสร้างสรรคานาฏศิลป์ไทยผ่านทุนทางวัฒนธรรม ชุด ปวงราชภูรน์อมถวายพระสุริโยทัย

Creation of Thai Dance through Cultural Capital :

Puang Rat Nom Thawai Phra Suriyothai

จิตารัตน์ ภูมิวัฒน์^{1*}

Tidarat Pumiwattana^{1*}

อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา¹

Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University¹

*Corresponding author, e-mail: tidarat@aru.ac.th

วันที่รับบทความ: 14 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 27 มิถุนายน 2568; วันตอบรับบทความ: 3 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

การสร้างสรรคผลงานศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ไทยด้วยทุนทางวัฒนธรรม ชุด ปวงราชภูรน์อมถวายพระสุริโยทัย เป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ มีวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรคานาฏศิลป์ไทยประเภท รำ โดยกลุ่มเป้าหมายเพื่อเป็นชุดการแสดงที่ใช้ประกอบพิธีบวงสรวงสมเด็จพระสุริโยทัย โดยใช้แนวคิดการสร้างสรรคานาฏศิลป์ไทย ประกอบกระบวนการทางระเบียบวิธีวิจัย คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อนำมาประกอบในการออกแบบและสร้างสรรคผลงาน โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการสร้างสรรคผลงานจำนวน 6 คน โดยมีผู้ปฏิบัติการแสดงจำนวน 5 คน ผลการวิจัยพบว่า การสร้างสรรคผลงานศิลปะการแสดง ชุด ปวงราชภูรน์อมถวายพระสุริโยทัย เป็นการแสดงประกอบในพิธีการบวงสรวงสมเด็จพระสุริโยทัย และประกอบด้วย 6 องค์ประกอบในการออกแบบสร้างสรรค ได้แก่ 1) นักแสดง 2) เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ 3) การออกแบบการแต่งหน้าและการแต่งผมประกอบการแสดง 4) เนื้อร้องประกอบการแสดง 5) การสร้างสรรคออกแบบทำนองเพลงเพื่อประกอบการแสดง 6) สีลาท่าทางด้านนาฏศิลป์ไทย ทั้งนี้การแสดงชุดนี้ได้วางรูปแบบการแสดงมาในรูปแบบของนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรคประเภทรำโดยใช้ท่ารำพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทยจากท่ารำ เพลงช้า-เพลงเร็วและรำแม่บท ในการสร้างสรรคผลงานเป็นหลัก ทั้งนี้ยังมุ่งหวังการสรรเสริญวีรกรรมวีรกรรมผ่านศิลปะการแสดงทางนาฏศิลป์ไทย ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะวัฒนธรรมของสยามประเทศให้คงอยู่สืบไป

คำสำคัญ: ทุนทางวัฒนธรรม, นาฏศิลป์ไทย, การสร้างสรรคานาฏศิลป์, พระสุริโยทัย

Abstract

The Creation of Thai Dance Performance with Cultural Capital, “Puang Rat Nom Thawai Phra Suriyothai,” is a creative research project. The objective is to create a Thai dance performance by the target group to be used in the ceremony to honor Phra Suriyothai. The concept of creating Thai dance was used along with the research methodology, data collection from academic documents, books, and textbooks. The tools used were informal interviews, which were used in the design and creation of the work. There were 6 informants involved in the creation of the work, and 5 performers. The research results found that the creation of Thai Dance Performance, Puang Rat Nom Thawai Phra Suriyothai, is a performance in the ceremony to honor Phra Suriyothai and consists of 6 creative design elements including 1) Performers, 2) Costumes and headdresses, 3) Makeup and hair design for the performance, 4) Lyrics, 5) Creative design of music to accompany the performance, and 6) Thai dance gestures. This performance is designed in the form of creative Thai dance using

basic Thai dance moves from slow-fast songs and original dances as the main principle in creating the work. It also aims to praise Phra Suriyothai heroine through the unique Thai dance performance art of Siam to maintain its culture and integrate cultural capital with the research process for historical value through creative Thai dance.

Keywords: Cultural Capital, Thai Dance, Dance Creation, Phra Suriyothai

บทนำ

ชาติไทย เป็นชนชาติที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งถือเป็นยุคทองแห่งการรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรม หากมองย้อนกลับไปจะพบว่า การบันทึกทางประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ที่ทรงทุ่มเทพระวรกายและสละชีพเพื่อปกป้องผืนแผ่นดินไทยและธำรงไว้ซึ่งเอกราชของชาติ อันเป็นรากฐานสำคัญที่ สอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านความมั่นคง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561 : 4) ที่มุ่งสร้างเสถียรภาพของประเทศอย่างยั่งยืน นอกจากความมั่นคงทางการเมือง สมัยอยุธยาเป็นยุคที่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นรุ่งเรืองอย่างสูงสุด ทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและมีลักษณะเฉพาะตัวด้านจิตรกรรมฝาผนัง ลวดลายปูนปั้น ไปจนถึงวรรณกรรมชั้นสูงอย่าง รามเกียรติ์ หรือหนังสือเรียนเล่มแรก จินตามณีดนตรีไทย การฟ้อนรำ และการแสดงโขน ละครในราชสำนักก็เป็นศิลปะแห่งการสืบสานวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดกันมารุ่นต่อรุ่น สิ่งที่มีความเจริญในยุคนั้น สะท้อนถึงภูมิปัญญาและรากเหง้าแห่งความเป็นไทย ที่ถือเป็นพลังทางวัฒนธรรม ที่ช่วยเสริมสร้างความจงรักภักดี ความสามัคคี และความมั่นคงในจิตวิญญาณให้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งแผ่นดิน และร่วมกันปกป้องสถาบันหลักของประเทศอย่างมีศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจ

ศิลปะการแสดงของประเทศไทยในแขนงรูปแบบต่าง ๆ ถือเป็นพื้นที่แห่งการสร้างสรรค์ผลงานที่มีพลังทั้งในการถ่ายทอด อัตลักษณ์ ความเชื่อ และคุณค่า ทางสังคมในมิติของผู้คนแต่ละยุคสมัย ผ่านงานศิลปะการแสดงที่มีการผสมผสานของท่วงท่าลีลา ดนตรี คำร้อง ซึ่งมีได้เป็นเพียงเครื่องมือเพื่อความบันเทิงหรือเพื่องานสุนทรีย แต่ยังเป็นเครื่องมือในการส่งต่อเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ถูกบันทึกเป็นข้อความ ให้มีการเคลื่อนไหว รวมถึงความเชื่อพื้นบ้าน และทุนทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมความเป็นชาติไทยไว้อย่างสมบูรณ์ ในบริบทของสังคมไทย ทุนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะ “พิธีกรรม” ถือเป็นแหล่งกำเนิดแรงบันดาลใจในการสร้างงานศิลปะการแสดงอย่างต่อเนื่อง พิธีกรรมในสังคมไทยมิได้เป็นเพียงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและศาสนา หากยังเป็นพื้นที่ที่รวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และคุณค่าทางจิตวิญญาณ ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน บุคคลต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ โดย หนึ่งในบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณูปการอันยิ่งใหญ่ และสามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะการแสดงด้วยทุนวัฒนธรรมด้านพิธีกรรม

“สมเด็จพระสุริโยทัย” กษัตริย์ตรียา พระมเหสีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์ลำดับที่ 15 พระองค์ได้เสียสละออกรบปกป้องแผ่นดินถือเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย วีรกรรมของพระองค์เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงคุณค่าของความเสียสละความจงรักภักดีต่อแผ่นดิน และหน้าที่ของพระมหากษัตริย์อย่างสูงสุด พระองค์ได้ออกร่วมรบเคียงข้างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิในสมรภูมิตัก และยอมพลีชีพ เพื่อปกป้องชาติบ้านเมือง ที่แสดงถึงบทบาทของสตรีไทยในฐานะผู้มีจิตวิญญาณนักรบและจิตสำนึกแห่งหน้าที่ในการรักษาบ้านเมืองต่อมาได้มีการนำเรื่องราวของพระองค์มาสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่องสุริโยทัยใน ปี พ.ศ.2544 สอดคล้องกับ ม.จ.ชาตรี เฉลิมยุคล (2544 : 1) ที่กล่าวถึงความเสียสละพระชนม์ชีพ การไล่ช้างพระที่นั่งเข้าขวางศัตรูจนถูกพระแสงของ้าวฟันพระอัสสาชขาดสะพรั่งแล้วสิ้นพระชนม์ ภาพยนตร์เรื่องนี้ถือเป็นการสรรเสริญทำให้เยาวชน บุคคลทั่วไป ทราบถึงพระปรีชาสามารถหรือเรื่องราวโดยสังเขปของพระองค์ผ่านการรับชมภาพยนตร์

ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ของทุกปี ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้จัดกิจกรรมพิธีสงฆ์และพิธีบวงสรวงพระสุริโยทัย เพื่อแสดงความรำลึกในคุณงามความดีและพระวีรกรรมแห่งวีรสตรีไทยในสมัยอยุธยาที่ทรงสละพระชนม์ชีพในการศึกกับศัตรูพระองค์ได้พลีพระชนม์ชีพปกป้องพระราชสวามีอย่างองอาจกล้าหาญจนทรงได้รับการสดุดีพระ

เกียรติ ให้ทรงเป็นพระวิรัชตรีในประวัติศาสตร์ชาติไทยพระองค์หนึ่ง หากยังสะท้อนคุณค่าทางพิธีกรรมของการ “ถวายชีวิตเพื่อผืนแผ่นดิน” ซึ่งเป็นความเชื่อและคุณธรรมอันฝังลึกในสำนึกของชนชาติไทย และเพื่อเป็นการส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางด้านประวัติศาสตร์ในพื้นที่พระนครศรีอยุธยาที่มีการจัดงานอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ ตรีวิวัฒน์ มีสมศักดิ์ (2566 : 258) ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ผ่านทุนทางวัฒนธรรม ในการออกแบบระบำชุดใหม่ขึ้น เพื่อไว้ใช้แสดงในการรำบวงสรวง สมเด็จพระสุริโยทัย โดยการแสดงชุดนี้ได้วางรูปแบบการแสดงมา ในรูปแบบของนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ใช้ท่ารำพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทย จากกระบวนการรำเพลงช้า-เพลงเร็วและรำแม่บท เป็นพื้นฐาน มุ่งองค์ประกอบของการแสดง คือ ผู้แสดง เครื่องแต่งกายและศิราภรณ์ การแต่งหน้าการแต่งผม คำร้องทำนองเพลง ลีลาท่ารำ ที่ใช้ประกอบการแสดง ชุด “ปวงราษฎร์น้อมถวายพระสุริโยทัย” และใช้ทฤษฎีหลักนาฏยประดิษฐ์ ตามขั้นตอน มีการกำหนดแนวคิดและแรงบันดาลใจในการศึกษา ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อกำหนดรูปแบบการแสดง ทดลองฝึกปฏิบัติทักษะทางนาฏศิลป์ ถ่ายวิดีโอเพื่อเผยแพร่ตามลำดับ

การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยจากแรงบันดาลใจในบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ มิได้เป็นเพียงการสื่อสารวีรกรรมของพระองค์เท่านั้น แต่ยังเป็นส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านศิลปวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ อันเป็นการปลูกฝังความรักภักดี เสริมสร้างอัตลักษณ์ไทย และถือเป็นการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านศิลปะอย่างมีสุนทรียะเพื่อเกิดเป็นประโยชน์ต่อศิลปวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการนำทุนทางวัฒนธรรมบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่สมเด็จพระสุริโยทัย มาใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์
2. เพื่อสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยผ่านทุนทางวัฒนธรรมเป็นชุดการแสดงที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงสมเด็จพระสุริโยทัย ชุด ปวงราษฎร์น้อมถวายพระสุริโยทัย

ทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยสร้างสรรค์ได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องการสร้างสรรค์ผลงาน ดังนี้

1. สมเด็จพระสุริโยทัยในพระราชพงศาวดาร

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่บันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ รัชสมัยลำดับที่ 15 แห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระองค์ครองราชย์ในช่วงปี พ.ศ. 2091 – 2106 โดยมีสมเด็จพระสุริโยทัยเป็นพระมเหสีผู้ทรงมีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์สงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่าในปี พ.ศ. 2091 ตรงกับสมัยพระเจ้าบุเรงนองแห่งพม่าใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา ทำให้พระองค์ทรงถูกพินิจที่พระอัสสา หรือปาชาวา จนขาดสะพรั่งและสิ้นพระชนม์ในสนามรบ ณ ท่งมะขามหย่อง และเชิญพระศพมาไว้ที่ วัดสบสวรรค์ (หอสมุดแห่งชาตินครศรีธรรมราช, 2511 : 320) ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา

2. ทุนทางวัฒนธรรม

แนวคิดเรื่อง ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) เป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดย ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ซึ่งมุ่งอธิบายถึงความแตกต่างทางโอกาสและอำนาจในสังคมที่มีได้ตั้งอยู่เพียงบนฐานของทรัพย์สินทางเศรษฐกิจ แต่ยังรวมถึงสิ่งที่มองไม่เห็นได้ชัด เช่น ความรู้ ความเชื่อ รสนิยม คุณค่าทางวัฒนธรรม ตลอดจนรูปแบบการแสดงออกและทักษะทางสังคมที่สั่งสมและถ่ายทอดกันภายในครอบครัวหรือชุมชน

3. แนวคิดเรื่องพิธีบวงสรวงสมเด็จพระสุริโยทัย

พิธีบวงสรวงสมเด็จพระสุริโยทัย เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความเคารพและรำลึกถึงพระราชวีรกรรมของพระองค์ในฐานะวีรสตรีผู้เสียสละชีวิตเพื่อปกป้องพระสวามีและแผ่นดินไทย ถือเป็นหนึ่งในพิธีกรรมที่ผสมผสานทั้งมิติทางศาสนา ความเชื่อ และจิตวิญญาณของชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อ “สื่อสารความกตัญญูและความศรัทธาต่อบรรพชน” ผ่านสัญลักษณ์และกระบวนการที่เป็นแบบแผน พิธีบวงสรวงจะประกอบด้วยการจัดโต๊ะบูชา การตั้งเครื่องสังเวย การกล่าวคำบูชา หรือบทสวดบวงสรวง ตลอดจนการแสดงศิลปวัฒนธรรม

4. การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย

การสร้างและออกแบบงานนาฏศิลป์ไทยเป็นกระบวนการที่มีความละเอียดอ่อนและซับซ้อน โดยมีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดหรือแรงบันดาลใจที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และค่านิยมของไทย การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไม่เพียงแต่เน้นความสวยงามทางลีลาท่ารำ แต่ยังมุ่งเน้นการสื่อสารสาระ ความหมาย และคุณค่าทางวัฒนธรรมสู่ผู้ชม ผ่านองค์ประกอบที่ประกอบกันอย่างเป็นระบบ (ตรีรัตน์ วิสุทธิพันธ์, 2564 : 8)

5. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยทางด้านศิลปกรรมศาสตร์ มีลักษณะวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือศิลปิน หรือนักวิชาการ จะต้องใช้กระบวนการสร้างงานทางด้านศาสตร์ ศิลปกรรม ควบคู่ไปกับแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการสร้างสรรค์ผลงานให้ถูกต้อง (สุรินทร์ เมทะนี, 2565 : 18) ทั้งนี้รวมถึงการตีความ การใช้ภาษาทางการสื่อสาร และสามารถอธิบายได้อย่างเป็นระบบ

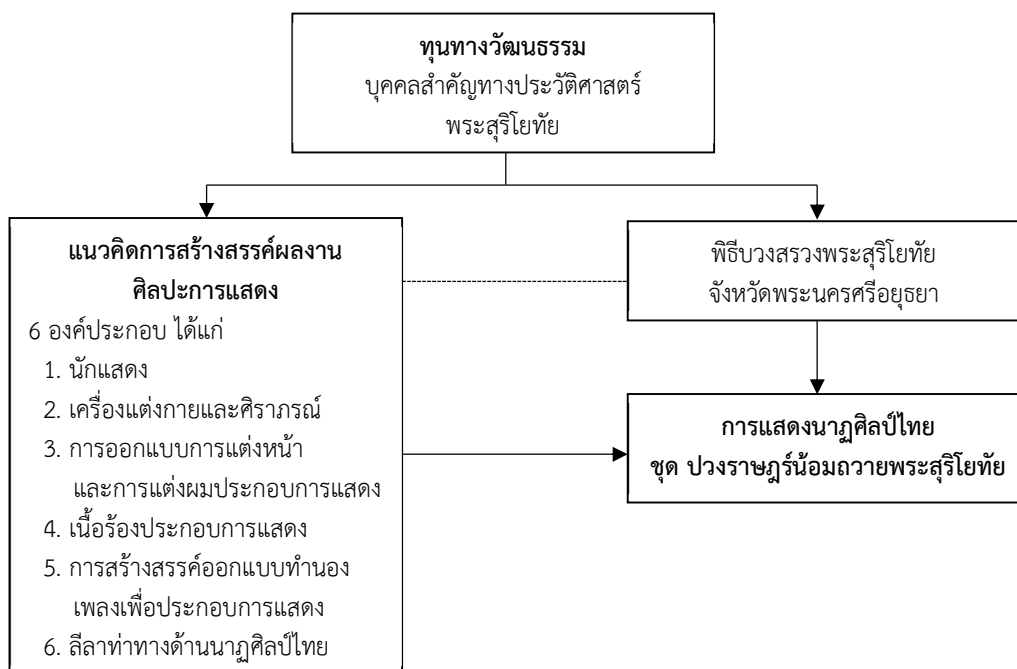
6. นาฏยวิจัย

ศิลปะการแสดงของไทย เกิดมาจาก 2 สาเหตุ (พิรพงศ์ เสนไสย, 2564 : 41) คือ การเกิดจากสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ และเกิดจากความเชื่อสรรพสิ่งรอบตัว ทั้งนี้สิ่งเหล่านี้คือจุดเริ่มต้นของงานสร้างสรรค์ โดยต้องเป็นไปตามรูปแบบของงานวิจัย คือมีกระบวนการ การวิเคราะห์การเก็บข้อมูล และนำสิ่งเหล่านี้มาสร้างสรรค์เป็นผลงานทางด้านศิลปะการแสดง รูปแบบต่าง ๆ ฟ้อนรำ รำ ละครหรือตามวัตถุประสงค์นั้น ๆ

การสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ไทยโดยมีพื้นฐานจากบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ สมเด็จพระสุริโยทัย นับเป็นกระบวนการบูรณาการองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศิลปะการแสดงเข้าด้วยกันอย่างมีระบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดคุณค่าทางสังคมและจิตวิญญาณของความเป็นไทย อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในบริบทของยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงทางวัฒนธรรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยสร้างสรรค์ใช้กรอบแนวคิดนี้ในการวิจัยและสร้างสรรค์ผลงาน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดนี้แสดงถึงการนำทุนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระสุริโยทัย นำมาสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ไทยผ่านกระบวนการที่มีองค์ประกอบครบถ้วน ทั้งนักแสดง เครื่องแต่งกาย ดนตรี เนื้อร้อง และลีลาท่าทางนาฏศิลป์ไทย เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้เกิดพลังทางสุนทรีย์ภาพ และสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างสมบูรณ์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด ปวงราชภรณ์น้อมถวายพระสุริโยทัย นี้ผู้สร้างสรรค์ผลงานได้ทำการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องแต่งกาย แต่งหน้า แต่งผมในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย และผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ทางนาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทย ภาษาไทย และผู้รู้ทางด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลงานสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดงานนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จากนั้นนำข้อมูลที่ศึกษามาประพันธ์เป็นคำร้อง ปรัชญาผู้รู้ทางดนตรีเพื่อบรรจุนองเพลงให้เหมาะสมกับการใช้ร่ายในพิธีบวงสรวง จึงได้ทำนองเพลงขึ้นมาใหม่ คือ เพลงรำลึกพระสุริโยทัย ผู้สร้างสรรค์ผลงานและออกแบบท่ารำประกอบการแสดง ชุด ปวงราชภรณ์น้อมถวายพระสุริโยทัย โดยยึดหลักของการแสดงนาฏศิลป์ไทย ประเภทรำตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยสร้างสรรค์ผลผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มประชากรในการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) การเลือก กลุ่มตัวอย่างให้ตรงตามหลักเกณฑ์หรือจุดมุ่งหมายของผู้วิจัยคือบุคคลที่มีส่วนในเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ชุมชน และมีความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ และเกี่ยวข้องกับในสมัยอยุธยา

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง งานวิจัยนี้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มประชากรแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ตรงตามจุดมุ่งหมาย

กลุ่มตัวอย่าง บุคคลที่มีความรู้ในการออกแบบงานศิลปะการแสดง ที่อยู่ในพื้นที่และมีความรู้รวมถึงประสบการณ์ตรง จำนวน 6 คน ได้แก่

1. ผศ.ดร.นภสนันท์ จุณนเกษ ผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง การวางทำนองเพลงสำหรับประกอบการแสดง
2. ผศ.เอกสิทธิ์ สุนิมิตร ผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง การบรรเลง เรียบเรียงเสียงประสาน เพลงสำหรับประกอบการแสดง
3. อาจารย์ดร.ศิรินทร์ แสงเพชร นาเรื่อง ผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง การแต่งคำร้องประกอบการแสดง
4. อาจารย์ ดร.ณรงค์ คุ้มมณี ผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง การแต่งหน้าแต่งผมประกอบการแสดง
5. อาจารย์ ดร.วิชุดา ตันประเสริฐ ผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง การออกแบบผลงาน
6. นายดลมงคล ประพัทธสุรพงศ์ ผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง เครื่องแต่งกายสมัยอยุธยา

2. ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล การศึกษาข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ

2.1 การสำรวจข้อมูลด้านเอกสาร ผู้วิจัยสร้างสรรค์ได้รวบรวมข้อมูลพื้นฐานประวัติความเป็นมา และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานศิลปะการแสดง นาฏศิลป์ โดยรวบรวมจากเอกสารทางวิชาการ ประกอบการศึกษาจากวีดิทัศน์การแสดงนาฏศิลป์ไทย และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนในการสร้างสรรค์และออกแบบผลงาน

2.2 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ สัมภาษณ์ผู้มีความรู้ ผู้ที่มีความเกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลที่มีความหมาย และตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.3 พื้นที่ในการวิจัย การลงพื้นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบการสร้างสรรค์ข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์งานด้านศิลปะการแสดง ทั้งนี้เพื่อกำหนดแนวทางใช้ในการสร้างสรรค์ชุดการแสดงรวม ถึงใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการประดิษฐ์กระบวนท่าทำ ลีลา เครื่องแต่งกาย ให้ครบตามองค์ประกอบการแสดง

โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาข้อมูลแบบเจาะจงจากผู้ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และออกแบบการแสดง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือหลักคือ แบบบันทึกการสนทนาแบบมีโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์ไทยที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสุริโยทัย ณ พื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมุ่งศึกษาทั้งด้านประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พิธีกรรมท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

แบบบันทึกการสนทนาแบบมีโครงสร้าง ถูกออกแบบให้มีหัวข้อคำถามที่ชัดเจน ครอบคลุมข้อมูลด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสมเด็จพระสุริโยทัย และบทบาทของพระองค์ในบริบททางวัฒนธรรม โดยเน้นถึงความเสียสละ ความจงรักภักดี และการเป็นต้นแบบของสตรีไทยในประวัติศาสตร์ชาติไทย อันเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทย

การสนทนากลุ่ม มีการจัดขึ้นระหว่างคณะผู้วิจัยกับผู้ทรงคุณวุฒิ อาทิ ครูนาฏศิลป์โรงเรียนในพื้นที่ ครูภูมิปัญญา ผู้ทำพิธีและวิชาการท้องถิ่น ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีบทบาทในการอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นบันทึกข้อมูลตามแบบบันทึกและใช้วิธีการแบบไม่เป็นทางการเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและไม่เกิดความกังวล

กระบวนการศึกษาข้อมูลประกอบด้วย

1. การสำรวจข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับสมเด็จพระสุริโยทัย โดยศึกษาเอกสาร ตำรา และข้อมูลท้องถิ่น เพื่อเข้าใจบริบทพระวีรกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้อง
2. การสังเกตพิธีกรรมท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับการรำลึกถึงพระวีรกรรมของสมเด็จพระสุริโยทัย พิธีบวงสรวงในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ของทุกปี รวมถึงการบันทึกบรรยากาศและองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธี
3. การสัมภาษณ์เชิงลึก กับศิลปิน ครูช่างฝีมือ และผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแรงบันดาลใจ กระบวนการสร้างสรรค์ และทัศนคติต่อการนำบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์มาสู่ผลงานศิลปะ
4. การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ไทย จึงอาศัยข้อมูลภาคสนามจากพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในการออกแบบการแสดง ปวงราชภรณ์น้อมถวายพระสุริโยทัย โดยใช้หลักนาฏยประดิษฐ์ ทั้งในด้านการออกแบบท่ารำ ดนตรี เครื่องแต่งกาย และคำร้อง เพื่อให้สื่อสารถึงจิตวิญญาณแห่งความกล้าหาญและความจงรักภักดีของสมเด็จพระสุริโยทัยอย่างมีศิลปะและคุณค่ายั่งยืน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเน้นทุนทางวัฒนธรรม บุคคลสำคัญและมีบทบาททางประวัติศาสตร์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับและศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับสมเด็จพระสุริโยทัย โดยสรุปได้ดังนี้

3.1 การลงพื้นที่ชุมชนและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วัดสบสวรรค์สถานที่ถวายพระเพลิงเจดีย์และบริเวณสวนสมเด็จพระสุริโยทัย เพื่อ ศึกษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม รวมถึงการบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์และสังเกตพฤติกรรมของบุคคลที่มาสักการะบูชา และที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำทางประวัติศาสตร์

3.2 การสังเกตและบันทึกกิจกรรมทางวัฒนธรรม การจัดพิธีบวงสรวง การแสดงที่เกี่ยวข้อง และงานประจำปีที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โดยผู้วิจัยได้จัดบันทึกอย่างเป็นระบบถึงการลำดับรูปแบบ องค์ประกอบศิลป์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในกิจกรรมเหล่านั้น

3.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทรงคุณวุฒิ อาทิ ครูนาฏศิลป์โรงเรียนในพื้นที่ ครูภูมิปัญญา ผู้ทำพิธี และนักวิชาการท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลที่สะท้อนภาพลักษณ์ บทบาท และคุณูปการของสมเด็จพระสุริโยทัยในแง่ประวัติศาสตร์

3.4 การรวบรวมข้อมูลเอกสารและภาพถ่าย จากแหล่งข้อมูลท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์เจ้าสามพระยา และหอจดหมายเหตุ วัดทัศนัยพายัพนตร์สุริโยไท ตลอดจนสื่อสิ่งพิมพ์ที่กล่าวถึงพระราชประวัติ และการตีความทางวัฒนธรรมของสมเด็จพระสุริโยทัย เพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบการออกแบบผลงานนาฏศิลป์

โดยผู้สร้างสรรค์ได้ดำเนินการจัดเก็บอย่างเป็นระบบตามระเบียบวิธีวิจัย ทั้งในรูปแบบของเอกสารภาพ และข้อความ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ที่มีรากฐานจากประวัติศาสตร์จริง และถ่ายทอดด้วยความงดงามตามวัตถุประสงค์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนาม ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มุ่งเน้นการตีความและสังเคราะห์ข้อมูลจากบริบททางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสุริโยทัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ไทย โดยอาศัยหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการวิเคราะห์เชิงตีความ ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์จากการสังเกตการณ์ จากการสังเกตพิธีกรรมและกิจกรรมรำลึกในท้องถิ่น เช่น พิธีบวงสรวง ณ อนุสรณ์สถานสมเด็จพระสุริโยทัย พบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับบทบาทของสมเด็จพระสุริโยทัยในฐานะวีรสตรีของชาติ การแต่งกาย พิธีกรรม และมีการแสดงรำถวาย มีรูปแบบที่ผสมผสานความเชื่อต่าง ๆ และสุนทรียะทางวัฒนธรรมไว้อย่างลงตัว

4.2 การวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากการสัมภาษณ์อาทิ ครูนาฏศิลป์โรงเรียนในพื้นที่ ครอบคลุมปัญหา ผู้ทำพิธี และวิชาการท้องถิ่น พบว่าความรู้เกี่ยวกับพระราชประวัติของสมเด็จพระสุริโยทัยนั้น ถูกถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมและศิลปะการแสดง รำบวงสรวง ความเข้าใจตามประวัติศาสตร์

4.3 การวิเคราะห์จากเอกสารและแหล่งข้อมูลท้องถิ่น เอกสารทางประวัติศาสตร์ ภาพจิตรกรรม ประวัติวัดวาอาราม และข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์ในพื้นที่ ช่วยเสริมให้เห็นภาพของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ในมิติต่าง ๆ เช่น บทบาทของสมเด็จพระสุริโยทัยในการสงคราม การเป็นผู้นำสตรี และการเป็นแรงบันดาลใจในงานสร้างสรรค์ด้านศิลปวัฒนธรรม

4.4 การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างสรรค์ผลงาน จากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนจากวัฒนธรรมท้องถิ่น มาสู่กระบวนการออกแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ โดยใช้แนวคิด “วีรสตรีผู้พลีชีพเพื่อแผ่นดิน” เป็นแกนหลัก ถ่ายทอดผ่านท่วงท่ารำ คำร้อง และองค์ประกอบของการแสดงที่สะท้อนคุณค่าทางประวัติศาสตร์และจิตวิญญาณความเป็นไทย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาการนำทุนทางวัฒนธรรมบุคคลสำคัญของประวัติศาสตร์ในพื้นที่สมเด็จพระสุริโยทัยมาใช้ประโยชน์ในการสร้างสร้งงานนาฏศิลป์

การออกแบบกิจกรรมศิลปะการแสดงที่เชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในมิติของพิธีกรรม และบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ สมเด็จพระสุริโยทัย มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น พิธีกรรมที่ถูกนำมาเป็นองค์ประกอบของการแสดง และเป็นแรงบันดาลใจเชิงสร้างสรรค์ ที่ช่วยให้ผู้รับชมเข้าใจความหมายเชิงคุณค่าของความเสียสละ ความจงรักภักดี และเกียรติภูมิของชาติ อีกทั้งยังเป็นการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมและส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างมีชีวิต ผ่านกระบวนการทางศิลปะการแสดง

2. ผลการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยผ่านทุนทางวัฒนธรรมเป็นชุดการแสดงที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงสมเด็จพระศรีสุริโยทัย ชุด ปวงราษฎร์น้อมถวายพระสุริโยทัย

โดยงานวิจัยสร้างสรรค์ชุดนี้ได้ใช้แนวคิดการสร้างสรรค ตามองค์ประกอบของการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยสามารถแบ่งได้เป็น 6 องค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. นักแสดง

ในการแสดงชุดนี้ผู้สร้างสรรค์ ใช้นักแสดง เพศหญิงเป็นหลักในการแสดงโดยการคัดเลือกจะต้องมีรูปลักษณ์ที่งดงามตามลักษณะไทย มีใบหน้าได้รูปโครงหน้าสวยงาม นอกจากรูปลักษณ์ที่งดงามแล้ว ทักษะในการแสดงนาฏศิลป์ไทยเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง ผู้แสดงต้องมีความสามารถในการร่ายอย่างถูกต้องตามท่าแม่บท ลีลาต้องสง่างามอ่อนช้อย และเต็มไปด้วยความหมาย สอดคล้องกับ ดริธวัณน์ มีสมศักดิ์ (2567 : 24) การเคลื่อนไหวของมือ แขน สายตา ลีลาที่ต้องตามหลักการทางนาฏศิลป์ไทยออกมาได้อย่างงดงาม ในการแสดงครั้งนี้ กำหนดให้ใช้ผู้แสดงหญิง

ทั้งหมด จำนวน 5 คน เพื่อสื่อถึง เลข 5 ซึ่งเป็นเลขศิริมงคล ชั้นสูงในคติความเชื่อไทย หมายถึงความสมบูรณ์แห่งเบญจธาตุ คือดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ และยังเชื่อมโยงกับ เบญจคุณ อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา วิริยะ และสติ อันเป็นคุณธรรมพื้นฐานของการดำรงชีวิต

2. เครื่องแต่งกายและศิราภรณ์

ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องแต่งกาย กำหนดให้ผู้แสดงแต่งกายตามแบบอย่างสตรีในสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งเป็นยุคที่ศิลปะมีความประณีต และรสนิยมทางการแต่งกายของหญิงไทยพัฒนาอย่างสูงสุด โดยผู้แสดงจะสวมเสื้อฉีกอกสีน้ำเงิน นุ่งผ้าจีบหน้านาง มีผ้าคล้องบ่าทั้งชายสองข้าง พร้อมสวมสร้อยคอ ต่างหู กำไลข้อมือ เข็มขัดพร้อมหัวเข็มขัด และปิ่นสืทอง การเลือกใช้เสื้อฉีกอกสีน้ำเงิน ซึ่งเป็นสีแห่งสติ ความสงบ และความมั่นคง สะท้อนพลังภายในของผู้แสดงที่แม้จะอ่อนโยน ให้ตรงกับรูปแบบรา สอดคล้องกับ จินตนา สายทองคำ (2561 : 44) เพื่อให้เหมาะสมกับบรรยากาศของพิธีบวงสรวงซึ่งต้องการความสละสลวยและศรัทธา ส่วนผ้านุ่งสีอิฐช่วยเพิ่มมิติแห่งความเป็นมงคล เพราะสีอิฐเป็นสีที่เชื่อมโยงกับพลังแห่งแผ่นดิน ความมั่นคง และความศักดิ์สิทธิ์ของบรรพบุรุษ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การแต่งกาย (ด้านหน้า ด้านหลัง)

ที่มา: ธิดารัตน์ ภูมิวัฒน์ (2568)

3. การออกแบบการแต่งหน้าและการแต่งผมประกอบการแสดง

การแต่งหน้า นักแสดงได้รับการแต่งหน้าอย่างสวยงามในโทนสุภาพและสง่างาม เน้นการปกปิดอำพรางจุดบกพร่องบนใบหน้า ริวรอยหรือสีผิวไม่สม่ำเสมอ โดยใช้รองพื้นเฉดสีที่ใกล้เคียงกับสีผิวจริงเพื่อความกลมกลืน จากนั้นจึงเสริมความคมชัดให้กับคิ้ว ดวงตา และริมฝีปาก เพื่อให้ใบหน้าดูเด่นชัดบนเวทีภายใต้แสงไฟหรือเทคนิคที่มีเสริมในการแสดงยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับ พหุลยุทธ กนิษฐบุตร และ อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ (2564 : 123) นอกจากนี้ยังมีการใช้เทคนิคการแต่งหน้าเพื่อเพิ่มมิติบนใบหน้าให้ดูสวยงามและมีส่วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การทำผม ทรงผมที่ใช้ในการแสดงนี้เป็นการหวีแสกกลางและเกล้ามวยต่ำบริเวณท้ายทอย ซึ่งถือเป็นรูปแบบทรงผมที่ได้รับอิทธิพลจากสตรีชั้นสูงในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะในช่วงปลายยุคอยุธยา สตรีมักนิยมไว้ผมยาวและจัดเกล้าเป็นมวยต่ำประดับด้วยเครื่องประดับผม รูปแบบการจัดผมดังกล่าวจึงไม่เพียงสะท้อนความงามแบบไทยดั้งเดิม แต่ยังช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบทบาทตัวละครในงานแสดงให้มีความเชื่อมโยงกับบริบททาง

ประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงพระสุริโยทัย ผู้เป็นสตรีชั้นสูงแห่งราชวงศ์ในยุคนั้น ทรงผมแบบเกล้ามวยต่ำจึงเป็นสัญลักษณ์ที่เหมาะสมในการสื่อถึงความสง่างาม

4. เนื้อร้องประกอบการแสดง

การออกแบบเนื้อร้องประกอบการแสดง ชุด “ปวงราชภรณ์น้อมถวายพระสุริโยทัย” ผู้ประพันธ์โดย อาจารย์ ดร.ศิรินทร์ แสงเพชร นาเรื่อง อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ได้รับแรงบันดาลใจจากวีรกรรมของพระสุริโยทัย เมื่อครั้งพระองค์ได้เสียสละออกรบปกป้องแผ่นดินและพระสวามี โดยมีคำร้อง ดังนี้

พระแม่เมืองเรืองยศ	พระนามปรากฏสง่าศรี
พระสุริโยทัยจอมเทวี	อัศรมเหสีผู้เกรียงไกร
อิสตรีผู้หาญกล้า	เข้มแข็งแกร่งกล้าดุจดาวใหญ่
เสียสละมิหวั่นบ่วงภัย	ด้วยหทัยจงรักภักดีพ่อเมือง
ปวงข้าบาทน้อมเกล้าบวงสรวง	บำบวงรำรายฝ่ายพื่อน
น้อมจิตน้อมกายถวายกร	แด่ดวงจิตพระแม่แห่งแผ่นดิน

การแต่งเนื้อร้องประกอบการแสดง มีจุดมุ่งหมายเพื่อเทิดทูนพระเกียรติของ “สมเด็จพระสุริโยทัย” ผู้แตงเน้นการใช้ภาษาในเนื้อร้องสะท้อนถึงความเคารพและความจงรักภักดีที่มีต่อพระสุริโยทัยและวีรกรรมของพระองค์ นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงระหว่างการแสดงและบทเพลงเพื่อสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชม สอดคล้องกับ ศิริมงคล นาญกุล (2565 : 22) ในการศึกษาวิจัยวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของการแต่งเนื้อร้องเพื่อเผยให้เห็นถึงความเหมาะสมและการแสดงออกทางจิตวิญญาณในด้านต่าง ๆ

4.1 โครงสร้างของบทเนื้อร้อง

เนื้อร้องประกอบการแสดงชุดนี้สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงหลัก ได้แก่

- 1) ช่วงกล่าวสรรเสริญพระเกียรติ ในช่วงนี้ เนื้อร้องจะกล่าวถึงพระเกียรติของพระสุริโยทัย โดยใช้ถ้อยคำสูงส่งที่สะท้อนความสำคัญของพระองค์ในฐานะผู้เป็นวีรสตรีแห่งแผ่นดินสยาม
- 2) ช่วงเทิดทูนมหาวีรกรรม เนื้อร้องในช่วงนี้เน้นการสรรเสริญพระอุปนิสัยและคุณสมบัติที่โดดเด่นของพระสุริโยทัย โดยเฉพาะความกล้าหาญและความเสียสละในการปกป้องแผ่นดิน
- 3) ช่วงถวายความเคารพสรรเสริญ ส่วนสุดท้ายของเนื้อร้องเป็นการแสดงออกทางความเคารพและการถวายความจงรักภักดีผ่านการรำรายและการบวงสรวง

4.2 การใช้ภาษาและสัญลักษณ์ในเนื้อร้อง

เนื้อร้องใช้ภาษาเชิงกวีที่มีความสูงส่งเพื่อสะท้อนถึงความสำคัญของพระสุริโยทัย โดยมีการใช้คำซ้ำและสัญลักษณ์ในการเน้นความหมาย 1. พระแม่เมืองเรืองยศ 2. อัศรมเหสีผู้เกรียงไกร 3. อิสตรีผู้หาญกล้า คำเหล่านี้สื่อถึงพระเกียรติของพระสุริโยทัย และสรรเสริญพระองค์ในฐานะผู้ที่ทรงเป็นแบบอย่างของความกล้าหาญและความเสียสละ

การแต่งเนื้อร้องประกอบการแสดงชุดระบำ ปวงราชภรณ์น้อมถวายพระสุริโยทัย มีความสำคัญทั้งในเชิงวัฒนธรรมและศิลปะ เนื้อร้องสะท้อนถึงการใช้ภาษาที่สูงส่งและการยกย่องพระสุริโยทัย การสร้างความเข้าใจระหว่าง ผู้ชมผ่านการใช้คำร้องที่มีความหมายลึกซึ้ง รวมถึงการออกแบบรำประกอบที่เหมาะสมกับลักษณะการแสดง

5. การสร้างสรรค์ออกแบบทำนองเพลงเพื่อประกอบการแสดง

การออกแบบทำนองเพลงเพื่อประกอบการแสดง ได้ถูกออกแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิในการสร้างผลงาน ดนตรีประกอบการแสดง คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอกสิทธิ์ สุนิมิตร อาจารย์สาขาวิชาดนตรีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา และออกแบบให้สอดคล้องกับเนื้อหาของคำร้อง สอดคล้องกับ สุนันทา เกตุเหล็ก (2567 : 26) ในแต่ละช่วง โดยใช้จังหวะและทำนองที่แตกต่างกันเพื่อสะท้อนอารมณ์

และสาระสำคัญของแต่ละช่วงการแสดง ในช่วงที่ 1 ใช้จังหวะ 2 ชั้นเพื่อแสดงถึงความยิ่งใหญ่และสง่างามของพระสุริโยทัยในฐานะพระอัครมเหสี ส่วนช่วงที่ 2 ใช้จังหวะชั้นเดียวเพื่อสะท้อนความกล้าหาญและการเสียสละของพระองค์ในการปกป้องสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และในช่วงที่ 3 ใช้ทำนองร่ำลาเดียวที่เคลื่อนไหวอย่างหนักแน่นเพื่อแสดงความเคารพและการรำลึกถึงวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของพระสุริโยทัย สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. เนื้อหาคำร้องในช่วงที่ 1 ผู้ประพันธ์กล่าวถึง ช่วงกล่าวสรรเสริญพระเกียรติ พระสุริโยทัยในฐานะพระอัครมเหสี ในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งเป็นแม่เมืองแห่งอาณาจักรอยุธยา โดยใช้ทำนองเพลงรำลึกพระสุริโยทัย ทำนองในช่วงนี้มีจังหวะ 2 ชั้นที่สื่อถึงความยิ่งใหญ่และสง่างามของพระสุริโยทัยในฐานะพระอัครมเหสีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ การใช้จังหวะ 2 ชั้นแสดงถึงความแข็งแกร่งและความเป็นผู้นำของพระองค์ในฐานะแม่เมืองแห่งอาณาจักรอยุธยา

2. เนื้อหาคำร้องในช่วงที่ 2 ผู้ประพันธ์กล่าวถึง ช่วงเทิดทูนมหาวีรกรรม ความเป็นสตรีผู้กล้าหาญ และจิตใจที่เข้มแข็งเปรียบได้กับความแข็งแกร่งของภูเขา ความเสียสละปกป้องสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ผู้เป็นพ่อเมืองให้รอดพ้นจากบ่วงภัยด้วยการเอาตัวเองเข้าไปปกป้องภัยอันตรายนั้น โดยใช้ทำนองเพลง เพลงรำดาบสุริโยทัย จังหวะชั้นเดียวในช่วงนี้ทำนองถูกออกแบบให้มีจังหวะชั้นเดียวเพื่อสะท้อนถึงความกล้าหาญและความเสียสละของพระสุริโยทัยผู้ที่ยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทำนองนี้ช่วยเน้นความเข้มแข็งและความเป็นวีรสตรีผู้ไม่ย่อท้อในการเผชิญกับอันตราย

3. เนื้อหาคำร้องในช่วงที่ 3 ผู้ประพันธ์กล่าวถึง ช่วงถวายความเคารพสรรเสริญ ความระลึกถึงวีรกรรมอันหาญกล้าของพระองค์ ด้วยการรำบวงสรวงแด่ดวงพระวิญญาณพระสุริโยทัยวีรสตรีผู้กล้าหาญโดยใช้ทำนองเพลง เพลงร่ำลาเดียว จังหวะร่ำลาเดียว เพื่อแสดงถึงการถวายความเคารพและการรำลึกถึงวีรกรรมของพระสุริโยทัย การใช้จังหวะนี้สะท้อนความหนักแน่น

การออกแบบทำนองในแต่ละช่วงนี้จึงช่วยเสริมสร้างความสมบูรณ์และลึกซึ้งในการถ่ายทอดความเคารพและการสรรเสริญพระสุริโยทัยอย่างสมพระเกียรติ

6. ลีลาท่าทางด้านนาฏศิลป์ไทย

การสร้างสรรคการแสดงชุดนี้มีการออกแบบท่ารำโดยอิงจากท่ารำพื้นฐานของนาฏศิลป์ไทย ได้แก่ ท่ารำในเพลงช้า เพลงเร็ว และท่าแม่บท ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อความหมายและอารมณ์ของบทแสดง

การใช้ท่ารำจากเพลงช้า มีความอ่อนช้อย ประณีต และสง่างาม สอดคล้องกับ ฐปนี ภูมิพันธ์ (2565 : 18) เพื่อสะท้อนพระเกียรติและความอ่อนโยนของพระสุริโยทัยในฐานะพระอัครมเหสี ท่ารำที่ใช้จะเคลื่อนไหวอย่างช้าและต่อเนื่อง แสดงถึงความสงบ ความสละสลวย และความเคารพในพิธีกรรม การแสดงมีการปรับใช้ท่ารำจากเพลงเร็ว โดยเพิ่มความแข็งแรง มั่นคง และจังหวะที่กระชับมากขึ้น เพื่อสื่อถึงความกล้าหาญและความเสียสละของพระสุริโยทัยในการออกรบ ท่ารำในช่วงนี้เน้นความหนักแน่นของมือ ท่าก้าวอย่างชัดเจน และการเคลื่อนไหวที่แสดงถึงจิตใจที่มุ่งมั่นและเด็ดเดี่ยว ตลอดทั้งการแสดงยังมีการผสมผสานท่าแม่บท ซึ่งเป็นท่ารำพื้นฐานของนาฏศิลป์ไทยที่แสดงความเคารพและความเป็นพิธีกรรม ได้แก่ ท่าประนมมือ ท่ายกมือถวายบังคม ท่ารำเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการแสดงการ การตีท่าทางตามเนื้อเรื่อง หรือที่ภาษาทางด้านนาฏศิลป์ ใช้คำว่า ท่าตีบท ทั้งนี้ยังสะท้อนค่านิยมทางวัฒนธรรมไทยที่ยึดถือความอ่อนน้อมและการแสดงความเคารพต่อบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ การประยุกต์ใช้ท่ารำจากแม่บทพื้นฐานเหล่านี้ในการสร้างสรรคงาน ไม่เพียงแต่รักษารูปแบบทางศิลปะของนาฏศิลป์ไทยให้คงอยู่ หากยังช่วยเพิ่มมิติทางเนื้อหาให้แก่การแสดง ทำให้สามารถถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีพลังและสื่อความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การสร้างสรรคผลงานศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ไทยด้วยทุนทางวัฒนธรรม ชุด ปวงราชภรณ์น้อมถวาย พระสุริโยทัย เป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์และเป็นการแสดงที่ มุ่งเน้นการสรรเสริญวีรภักดิ์วีรยัตริ ผ่านศิลปะการแสดงทาง

นาฏศิลป์ไทย ที่บูรณาการศิลปะการแสดงเข้ากับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และพิธีกรรม และส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์ ยังทำให้ผู้เข้าชมเกิดความตระหนักรู้ใน ท่วงท่าวัฒนธรรม ของตนเองโดยเฉพาะท่วงท่าที่ฝังอยู่ในความเชื่อ ประเพณีที่อันสะท้อนผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ สมเด็จพระสุริโยทัย คือการนำท่วงท่าวัฒนธรรมดังกล่าวมาเป็นฐานในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดง ทำให้ผลงานที่เกิดขึ้นมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ และต่อยอดมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนและสังคมไทยอย่างมีชีวิตและเป็นเอกลักษณ์ โดยออกแบบและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ทั้งด้านได้แก่ 1) นักแสดง 2) เครื่องแต่งกายและศิราภรณ์ 3) การออกแบบการแต่งหน้าและการแต่งผมประกอบการแสดง 4) เนื้อร้องประกอบการแสดง 5) การสร้างสรรค์ออกแบบทำนองเพลงเพื่อประกอบการแสดง 6) สีสันทาทางด้านนาฏศิลป์ไทย โดยมารถอภิปรายรายละเอียดตามหลักวิชาการในแต่ละองค์ประกอบได้ดังนี้

1. นักแสดง

การคัดเลือกนักแสดงในชุดการแสดง ปวงราชบุรุษน้อมถวายพระสุริโยทัย เป็นกระบวนการที่สะท้อนแนวคิดเชิงสัญลักษณ์อย่างลุ่มลึก ผู้แสดงหญิงจำนวน 5 คน ที่สื่อความหมายเพื่อความเหมาะสมทางเพศสภาพในเชิงประวัติศาสตร์ หากแต่ยังสะท้อนธาตุทั้งห้าของมนุษย์ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ ซึ่งเป็นหลักธรรมชาติอันประกอบเป็นชีวิต สอดคล้องกับอรรถาธิบายในข้อของ อารมณ์ ตัวละคร ผู้แสดง การพ้องร่ำ สอดคล้องกับ ศิริมงคลนาฏยกุลวงศ์ (2567 : 40) และยังคงตรงตามคติความเชื่อในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู และยังเชื่อมโยงถึง เบญจคุณ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิริยะ และสติ ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานของผู้ปฏิบัติธรรม การออกแบบนักแสดงให้สื่อความหมายในระดับคุณค่าทางจิตวิญญาณเช่นนี้ ชี้ให้เห็นว่า การแสดงมิได้เป็นเพียงการถ่ายทอดเรื่องราวในเชิงเหตุการณ์ และสื่อสารผ่านเรื่องราวอันเคลื่อนไหวของศิลปินนักแสดงทั้งยังมีบทบาทในการเป็นตัวแทนของพลังสตรีผู้มีจิตวิญญาณนักรบดุจ “สมเด็จพระสุริโยทัย” อันเป็นแก่นกลางของเรื่อง ที่มีใช้การแสดงที่เน้นความสวยงามหรืออ่อนช้อยเท่านั้น แต่มีลักษณะเป็นพิธีกรรมเชิงศิลป์ที่นักแสดงมีบทบาทใกล้เคียงผู้อธิษฐานที่ถ่ายทอดความจงรักภักดี ความกล้าหาญ และความเสียสละต่อแผ่นดินสยาม

2. เครื่องแต่งกายและศิราภรณ์

เครื่องแต่งกายของนักแสดงในงานสร้างสรรค์ชุดนี้ได้รับการออกแบบตามรูปแบบการแต่งกายของสตรีชั้นสูงในสมัยอยุธยาตอนปลาย จากภาพจิตรกรรม สอดคล้องกับ เบญจวรรณ ไวยเนตร (2565 : 16) มีความละเอียดประณีตอย่างยิ่ง นักแสดงสวมเสื้อมีกอกสีน้ำเงิน ผ้านุ่งจีบหน้านาง ผักก่องป่าทั้งชายสองข้าง เครื่องประดับสวมใส่สร้อยคอ ต่างหู เข็มขัด และปิ่นทอง ซึ่งล้วนสะท้อนถึงความวิจิตรในเชิงสุนทรียศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง สีสนของเครื่องแต่งกายยังมีความหมายทางจิตวิทยาของสีคือ สีน้ำเงิน สื่อถึงสติ ความสงบ และความมั่นคงทางใจ ส่วนสีอิฐของผ้านุ่ง สื่อถึงพลังแห่งแผ่นดิน ความมั่นคง และความศักดิ์สิทธิ์ของบรรพบุรุษ การจับคู่สีนี้จึงมิใช่เพียงเพื่อความงามในเชิงทัศนศิลป์ หากแต่เป็นการปลูกเร้าจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์และบ่มเพาะพลังจิตของผู้ชมให้เชื่อมโยงกับรากเหง้าทางวัฒนธรรม

ศิราภรณ์และเครื่องประดับต่าง ๆ ล้วนได้รับการออกแบบให้มีความประณีตอ่อนช้อย ทั้งยังมีความสมจริงตามยุคสมัยการออกแบบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการใช้ท่วงท่าวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างเอกลักษณ์และเสริมพลังให้กับการสรรเสริญ “วีรกษัตริ์” อย่างงดงามและทรงพลังในเชิงสัญลักษณ์

3. การออกแบบการแต่งหน้าและการแต่งผมประกอบการแสดง

การตกแต่งใบหน้าและทรงผมของนักแสดงมีบทบาทสำคัญในการกำหนด “ภาพลักษณ์” ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของบทบาทตัวละครและบริบททางประวัติศาสตร์ โดยในงานสร้างสรรค์นี้ นักแสดงได้รับการแต่งหน้าในโทนสุภาพและสง่างาม ยังเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างให้ เกิดความสมบูรณ์ทางการสื่อสารสอดคล้องกับ กฤษณ์ คำนนท์ (2559 : 111) โดยเน้นการอำพรางจุดบกพร่องตามธรรมชาติของผิวหนัง ริ้วรอย หรือสีผิวที่ไม่สม่ำเสมอ และเสริมด้วยการเพิ่มมิติของคิ้ว ดวงตา และริมฝีปากจากการวาด แต่งเสริมเพื่อให้ใบหน้ามีความคมชัดภายใต้แสงเวที ทั้งนี้การแต่งหน้าดังกล่าว มีลักษณะเป็น “การประกอบสร้างภาพแทน” และเป็นการเสริมพลังแห่งบทบาทเพื่อสื่อสารคุณลักษณะของวีรกษัตริ์ ผู้มั่นคงในอุดมการณ์ ทรงผมที่ใช้คือการหวีแสกกลางและเกล้ามวยต่ำ ณ ท้ายทอย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสตรีชั้นสูงในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นสัญลักษณ์ของความสำรวม สุขุม การออกแบบใช้รูปแบบทางวัฒนธรรมของสมัยอยุธยาเพื่อความสวยงามและยังคงเอกลักษณ์เฉพาะตัว

4. เนื้อร้องประกอบการแสดง

เนื้อร้องในชุดการแสดงนี้ได้รับการประพันธ์โดย อาจารย์ ดร.ศิรินทร์ แสงเพชรนาเรื่อง ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญวรรณศิลป์ที่สื่อสารสาระทางประวัติศาสตร์ ผ่านภาษาที่ใช้ถ้อยคำเชิงสรรเสริญ ที่สละสลวยเหมาะสมกับฐานันดรศักดิ์ สอดคล้องกับ พิมพ์วิภา บุรวัฒน์ (2563 : 202) อาทิ “พระแม่เมืองเมืองร้อยศ” และ “อิสตรีผู้หาหาญกล้า” ซึ่งไม่เพียงยกย่องพระเกียรติของสมเด็จพระสุริโยทัยในเชิงบุคคล แต่ยังปลูกพลังทางจิตวิญญาณของผู้ชมให้ระลึกถึงคุณค่าของความรักภักดีและความเสียสละ นอกจากนี้ การจัดวางวรรคตอนและการเลือกใช้ถ้อยคำซ้ำ มีลักษณะใกล้เคียงกับบทโคลงกลอนราชสำนักในสมัยโบราณ ซึ่งให้ผลในเชิงจังหวะและน้ำเสียงที่สง่างาม และสร้างความประทับใจในเชิงสุนทรียภาพ อันสะท้อนถึงความตั้งใจของผู้สร้างสรรค์ในการถ่ายทอดสารทางอารมณ์และคุณค่าอย่างลึกซึ้ง

5. การสร้างสรรค์ออกแบบทำนองเพลงเพื่อประกอบการแสดง

ทำนองเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงได้รับการออกแบบใหม่โดย ผศ.เอกสิทธิ์ สุนิมิตร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านดนตรีไทย ได้มีการ ออกแบบเค้าโครงของบทเพลง กำหนดรูปแบบของบทเพลง และการประสมวงดนตรีโดย สอดคล้องกับ อมรเทพ ใจเสงี่ยม และคณะ (2567 : 235) โดยยึดหลักการจัดจังหวะและสำเนียงตามโครงสร้างของคำร้องในแต่ละช่วง เพื่อสะท้อนอารมณ์ที่หลากหลายของเนื้อหา การใช้จังหวะ “สองชั้น” ในช่วงต้น เพื่อถ่ายทอดความสง่างามและยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระสุริโยทัยในฐานะพระอัครมเหสี และใช้จังหวะ “ร่ำลาเดียว” ในช่วงรำลึกและบวงสรวง เพื่อเสริมพลังแห่งความเคารพและการถวายอาลัยด้วยความหนักแน่น การกำหนดทำนองในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึง เสียงในฐานะสื่อทางวัฒนธรรมที่สามารถนำพาผู้ชมเข้าสู่ภาวะแห่งอารมณ์ร่วม และยกระดับการรับรู้จากการดูให้กลายเป็นการสัมผัสผ่านเสียงอย่างลึกซึ้ง มีพลังทั้งในเชิงพิธีกรรมและศิลปะ

6. ลีลาท่าทางด้านนาฏศิลป์ไทย

ลีลาท่าทางที่ปรากฏในชุดการแสดงนี้อิงจากท่ารำแม่บทในนาฏศิลป์ไทยแบบแผน โดยการใช้การสลับจังหวะระหว่างเพลงช้าและเพลงเร็ว เพื่อแสดงถึงความสำคัญในบุคลิกของสมเด็จพระสุริโยทัย ความอ่อนโยนในฐานะพระมเหสี และความกล้าหาญในฐานะนักรบ การใช้ท่ารำเพลงช้าแสดงออกด้วยความสงบ ประณีต และอ่อนช้อย สื่อถึงเมตตาธรรม ความสุขุม ส่วนท่ารำเพลงเร็วแสดงถึงความเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ และหนักแน่น ด้วยท่าก้าวอย่างมั่นคง มือแข็งแรง และการเคลื่อนไหวที่แผ่วพลัง และเกิดสุนทรียะกับผู้ชม สอดคล้องกับ ธนชพร กิตติดีก้อง (2563 : 63) ความหลากหลายของลีลาท่ารำในชุดนี้จึงสะท้อนถึง “ภาษากายเชิงสัญลักษณ์” ที่มีพลังในการบอกเล่าเรื่องราวและอารมณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการใช้ศิลปะการรำไทยเป็นพื้นที่แห่งการตีความและยกย่องคุณค่าของ “วีรภักดิ์” ผ่านการเคลื่อนไหวอันสง่างาม และศักดิ์สิทธิ์

การสร้างสรรค่านาฏศิลป์ไทยชุด “ปวงราษฎร์น้อมถวายพระสุริโยทัย” เป็นแบบอย่างของการใช้ทุนทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าและเป็นระบบ โดยการนำบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างสมเด็จพระสุริโยทัย ซึ่งมีบทบาทเชิงวีรกรรมและจิตวิญญาณแห่งความเสียสละ มาสร้างเป็นแรงบันดาลใจหลักในการออกแบบการแสดง การจัดการองค์ประกอบทางศิลปะทั้งหกด้าน ได้แก่ นักแสดง เครื่องแต่งกาย การแต่งหน้าและผม เนื้อร้อง ดนตรี และลีลาท่ารำ ได้รับการพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ เชิงสุนทรียะ และเชิงสัญลักษณ์ โดยแต่ละองค์ประกอบไม่ได้ถูกออกแบบเพียงเพื่อความงามในเชิงกายภาพ หากแต่ถูกใช้เป็นภาษาทางศิลปะเพื่อสื่อสารอุดมคติแห่งความกล้าหาญ ความจงรักภักดี และศักดิ์ศรีของสตรีไทยในบริบทวัฒนธรรมไทย และการสื่อสารความหมายร่วมสมัย และเสริมสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมในระดับชาติได้อย่างแท้จริงงานสร้างสรรค์ชุดนี้จึงมิใช่เพียงการรำลึกถึงเหตุการณ์ในอดีต หากแต่เป็นการ ตีความทางศิลปะที่ทำให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์กลับมีชีวิตอีกครั้งในพื้นที่ร่วมสมัย การใช้ศิลปะการแสดงเป็นเครื่องมือถ่ายทอดคุณค่าทางสังคมและจิตวิญญาณผ่านทุนทางวัฒนธรรม จึงนับเป็นกลไกสำคัญในการธำรงและพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่อย่างมีพลังและร่วมสมัย อีกทั้งยังยืนยันได้ว่า ผลการสร้างสรรคนี้มีคุณค่าที่น่าเชื่อถือ และสอดคล้องกับแนวคิดและงานศึกษาที่ผ่านมา

งานสร้างสรรค์ชุดนี้จึงมิใช่เพียงการรำลึกถึงเหตุการณ์ในอดีต หากแต่เป็นการ “ตีความทางศิลปะ” ที่ทำให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์กลับมีชีวิตอีกครั้งในพื้นที่ร่วมสมัย การใช้ศิลปะการแสดงเป็นเครื่องมือถ่ายทอดคุณค่าทาง

สังคมและจิตวิญญาณผ่านทุนทางวัฒนธรรม จึงนับเป็นกลไกสำคัญในการธำรงและพัฒนาโรคทางวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่อย่างมีพลังและร่วมสมัย ทั้งยังตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1. การสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม และยังต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญของชาติ ผู้สร้างสรรค์ต้องทำงานศึกษา หาข้อมูลอย่างรอบร้อมถึงการลงพื้นที่นี้ในการข้อมูล การทดลองใน การปฏิบัติทำร่า รวมถึงในการคัดเลือกนักแสดง ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงทักษะของนักแสดงว่ามีทักษะเท่ากันหรือไม่ อาจทำให้เกิดอุปสรรคในการทำารสร้างสรรค์ผลงาน

1.2 การทำวิจัยสร้างสรรค์ เป็นการงานออกแบบ การสร้างสรรค์ผลงานด้วยระเบียบวิธีวิจัย ที่เป็น การสร้างสรรค์สรค์ตามกรอบแนวคิด ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องปฏิบัติตามรูปแบบระเบียบ ขั้นตอนของงานวิจัยที่จะแตกต่างจากงานวิจัย ทั้งนี้ยังรวมถึงการเขียนอธิบายการสร้างสรค์ผลงานตามหลักวิชาการ

1.3 ควรส่งเสริมการบูรณาการทุนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมและประวัติศาสตร์ ลงในกิจกรรม ศิลปะการแสดง เพื่อเสริมสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การทำวิจัยสร้างสรรค์ต้องมีการศึกษารูปแบบ ระเบียบวิธีวิจัยรวมถึงการเขียนรายงาน เนื่องจากเป็น รูปแบบที่ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ยังมีความเป็นศาสตร์เฉพาะด้านผู้ทำงานจึงควรทบทวนวรรณกรรม รวมถึงศึกษา ศึกษา งานที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุดเพื่อความสมบูรณ์ของงาน

2.2 การสร้างสรรค์ผลงานที่มีความเกี่ยวกับ พิธีกรรม พิธีการ ที่จัด 1 ปีครั้งหรือทั้งระยะเวลาในช่วงการ จัดงานที่มีระยะยาว ควรระวังและเตรียมความพร้อมในการำเนินงานการเก็บข้อมูลเพื่อให้งานสมบูรณ์และเกิด ข้อผิดพลาดน้อยที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณ์ คำนนท์. (2559). การสื่อสารอัตลักษณ์ด้วยการแต่งหน้าในงานพิธีไทย. *วารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสห วิทยาการ*, 13(2), 111 - 128.
- จินตนา สายทองคำ. (2561). *นาฏศิลป์ไทย รำ ระเบียบ ละคร โขน*. นุชนาการพิมพ์ จำกัด.
- ชาตรี เฉลิมยุค, ม.จ. (2546). *จดหมายเหตุ สุริโยทัย*. อมรินทร์.
- ฐปนีย์ ภูมิพันธ์. (2565). นาฏลีลาสายผ้าสาเกต. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 14(2), 17 - 40.
- ตรีธวัฒน์ มีสมศักดิ์. (2566). การปรับตัวในการจัดงานอีเวนต์เชิงวัฒนธรรม หลังสถานการณ์โรคระบาดโควิด - 19 กรณีศึกษา : กิจกรรมงานรำลึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*, 17(1), 245 - 266.
- ตรีธวัฒน์ มีสมศักดิ์. (2567). การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงร่วมสมัย ชุด โยนิกำหนด. *Suan Sunandha Asian Social Science Journal*, 18(2), 19 - 31.
- ตรีรัตน์ วิสุทธิพันธ์. (2564). นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด เทพโศกทรัพย์. *รายงานการวิจัย*. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม.
- ธนัพร กิตติดีทอง. (2563). *การแสดงความรู้เบื้องต้นกับเพอร์ฟอร์แมนซ์*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธิดารัตน์ ภูมิวัฒน์. (2568). *การแต่งกาย (ด้านหน้า ด้านหลัง)* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- เบญจวรรณ ไวยเนตร. (2565). เครื่องแต่งกายยืนเครื่องนางของละครรำ : คณะชราชาติ. *วารสารวิพพัฒนศิลป์ บัณฑิตศึกษา*. 2(1), 15 - 29.
- พหลยุทธ กนิษฐบุตร และ อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์. (2564). การเขียนหน้าและการแต่งหน้าโขน. *วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 12(2), 101 - 124.

- พิมพ์วิภา บุรวัฒน์. (2563). การประพันธ์บทสำหรับการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ประเภทรำเดี่ยวมาตรฐาน. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 7(1), 202 - 216.
- พิรพงศ์ เสนไสย. (2564). *นาฏวิจัย. รัตน์ชัย ก๊อปปี้ เซ็นเตอร์*.
- ศิริมงคล นาฏยกุล. (2565). *การสร้างสรรคงานทางนาฏศิลป์ The Creation of Dance*. คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิริมงคล นาฏยกุลวงศ์. (2567). *นาฏวิจัย นาฏกรรม*. โรงพิมพ์คลังน่านาวินทยา.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580 (ฉบับย่อ)* กรุงเทพมหานคร.
- สุนันทา เกตุเหล็ก. (2567). การออกแบบสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยในรูปแบบระบำจากอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ : ระบำพระราชลัญจกร. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 7(1), 13 - 27.
- สุรินทร์ เมทะนี. (2565). *ระเบียบวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์*. จามจุรีโปรดักส์.
- หอสมุดแห่งชาตินครศรีธรรมราช. (2511). *พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา*. นครศรีธรรมราช.
- อมรเทพ ใจเสงี่ยม, ธนพัฒน์ ศรีวอ, พงศธร สุธรรม, ปิติกร เทียนเงิน, และ สุวิชา พระยาชัย (2567). การสร้างสรรค์บทเพลงชุด ทรินศิกษย์. *วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ*, 8(2), 235 – 254

การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์
สำหรับเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก
Development of an E-Book via an E-Book Service Platform to
Disseminate Local Wisdom on Sroi Dokh Mak Thai Silk Weaving

ศุภรรษตรา แสนวา^{1*}

Sumattra Saenwa^{1*}

อาจารย์ สาขาวิชาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ¹

Lecturer, Information Studies Program, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University¹

*Corresponding author, e-mail: sumattra@g.swu.ac.th

วันที่รับบทความ: 7 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 27 มิถุนายน 2568; วันตอบรับบทความ: 3 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก และเพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนตัวแบบการพัฒนาโมเดลแอตตี้ ได้แก่ 1) ขั้นวิเคราะห์ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากด้วยการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มให้ข้อมูลหลักจำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง 2) ขั้นตอนแบบ 3) ขั้นพัฒนา สร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ราย 4) ขั้นนำไปใช้ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้บริการแอปพลิเคชัน MEB จำนวน 40 คน และ 5) ขั้นประเมินผล ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ผลการวิจัย พบว่า 1) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก ประกอบด้วยองค์ความรู้ 5 ด้าน ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก เอกลักษณ์ของผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก กระบวนการผลิต ผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก และการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผลการตรวจสอบคุณภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X} = 4.56$, S.D. = 0.64) ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหาอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.36) ด้านการออกแบบและโครงสร้างอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.33$, S.D. = 0.35) และด้านการใช้เทคโนโลยีและมัลติมีเดียอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.45) 2) ความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยภาพรวมพบว่า ผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.40) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.35) รองลงมาได้แก่ ด้านเนื้อหาที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.49) และด้านการออกแบบมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = 0.36)

คำสำคัญ: ลายสร้อยดอกหมาก, ผ้าไหมไทย, หนังสืออิเล็กทรอนิกส์, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

The research aims to develop an e-book on platform services for the dissemination of local wisdom regarding Sroi Dokh Mak Thai silk weaving and to investigate user satisfactions with the e-book on the platform. The research was conducted by using the ADDIE Model as a development framework including 1) Analysis stage, using qualitative research method, collecting data on Sroi Dokh

Mak Thai silk weaving through document research and in-depth interviews with 7 key informants. The research tools used were observation and semi-structured interviews forms; 2) Design stage; 3) Development stage: develop an e-book and check its quality by 3 experts; 4) Application stage: Collect data from 40 MEB application users, and 5) Evaluation stage: Use quantitative research method, as well as to investigate user satisfactions with the e-book on the MEB platform through questionnaires. The findings revealed that: 1) The e-book on Sroi Dokh Mak Thai silk weaving covered 5 knowledge components including background, characteristics, production process, products derived from Sroi Dokh Mak Thai silk, and economic value enhancement; The overall quality of e-book was found to be at a very good level ($\bar{x} = 4.56$, S.D.= 0.64). This consisted of three aspects: content which was at a very good level ($\bar{x} = 4.66$, S.D.= 0.36), design and structure which was at a good level ($\bar{x} = 4.33$, S.D.= 0.35), and technology and multimedia usage which was at a very good level ($\bar{x} = 4.66$, S.D.= 0.45). 2) Regarding user satisfactions, the overall results indicated that users were highly satisfied with the e-book ($\bar{x} = 4.58$, S.D. = 0.40). When analyzing each dimension individually, the highest average was for the advantages of the e-book ($\bar{x} = 4.67$, S.D = 0.35). This was followed by the content aspect, which also registered a mean score at the highest satisfaction level ($\bar{x} = 4.55$, S.D. = 0.49). Finally, the design aspect also received very high satisfaction levels ($\bar{x} = 4.47$, S.D. = 0.36).

Keywords: Sroi Dokh Mak, Thai Silk, E-book, Local Wisdom

บทนำ

การทอผ้าของคนในท้องถิ่นจัดเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสาขาหัตถกรรม หนึ่งในภูมิปัญญาไทยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการสร้างอาชีพ และรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน “การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก” ถือเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมด้านการทอผ้าของจังหวัดมหาสารคามที่สืบทอดกันมาแต่อดีตกว่าร้อยปี เป็นการสร้างสรรค์ลายผ้าโดยนำลวดลายพื้นฐานที่มีมาแต่โบราณมาพัฒนาให้เป็นลายที่มีความละเอียดและเพิ่มสีสันให้สวยงามขึ้นเรียกชื่อว่า “ลายสร้อยดอกหมาก” โดยช่างทอได้รับแรงบันดาลใจจากความประทับใจในลักษณะของดอกหมากที่มีขนาดเล็กและออกดอกเป็นช่อระย้าย่อยลงมา จึงนำมาออกแบบเป็นลายผ้า ปัจจุบัน ผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากได้รับเลือกให้เป็นสัญลักษณ์และเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของจังหวัดมหาสารคาม (กิตติกรณ์ บำรุงบุญ และ ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ, 2563 : 117; องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย, 2564) อย่างไรก็ตาม ความละเอียดของลายผ้า ความยากและระยะเวลาที่ใช้ในการทอทำให้ชาวบ้านไม่นิยมทอผ้าลายนี้ ผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากจึงเป็นอีกหนึ่งลายเก่าแก่โบราณที่เกือบจะสูญหายไปจากท้องถิ่น และจังหวัดได้สนับสนุนให้มีการทอผ้าเพิ่มมากขึ้นหลังจากที่ผ้าได้รับรางวัลและคัดเลือกเป็นผ้าไหมประจำจังหวัด (ทม เกตุวงศา และคณะ, 2566 : 30) นอกจากนี้ผลการศึกษาของ ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ (2561 : 68) ยังพบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากนั้น คือ ขาดแคลนผู้ทอผ้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าคนที่สนใจทอผ้าไหมนั้นลดลง ดังนั้นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากด้วยการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าวให้เป็นที่ยึดมั่นในวงกว้าง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกฝ่ายควรช่วยกันทำ เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญานี้ไปยังคนรุ่นหลังและป้องกันไม่ให้สูญหาย

การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นวิธีการหนึ่งในการจัดเก็บและเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ให้อยู่ในรูปแบบที่สะดวกและง่ายต่อการเข้าถึง โดยมีข้อดีคือ มีขั้นตอนง่ายในการอ่านและค้นหาหนังสือ สามารถอ่านหนังสือได้จากทุกที่และเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตด้วยอุปกรณ์หลายชนิด ได้แก่ สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต เครื่องคอมพิวเตอร์ และเครื่องอ่านอิเล็กทรอนิกส์ (Wahl, 2018) นอกจากนี้ยังสามารถพกพาไปได้ตลอดและสามารถจัดเก็บหนังสือได้เป็นจำนวนมาก เก็บรักษาได้ง่าย ประหยัดค่าเก็บรักษา ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ส่วนใหญ่พบว่า การผลิตสื่อที่อยู่ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นช่วยดึงดูดความสนใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนมากกว่าสื่อปกติ

(พระมหาวรเมธ ฐานวพัฒน์โก, 2561; สิริภัทร เมืองแก้ว และ กุลสิรินทร์ อภิรัตน์วรเดช, 2561; Saripudin et al., 2022) นอกจากนี้ การนำแนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่ามีงานวิจัยที่นำสื่อมัลติมีเดียมาใช้ คือ การรวบรวมความรู้และพัฒนาสื่อมัลติมีเดียภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และ วัฒนธรรม โดยผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าสื่อมัลติมีเดียมีความน่าสนใจ มีเนื้อหาและเสียงที่เป็นประโยชน์และเข้าใจได้ อีกทั้งยังเหมาะสมที่จะใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ (Charoensupa et al., 2021)

ดังนั้น จากความสำคัญในการจัดเก็บและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวมา และประกอบกับงานวิจัยในลักษณะที่เป็นการพัฒนาหรือนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากยังมีไม่มากนัก การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากและนำมาพัฒนาให้อยู่ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถอ่านได้บนแอปพลิเคชันนั้น จะเป็นสื่อที่ทำให้องค์ความรู้เรื่องนี้ได้มีโอกาสเผยแพร่ได้อย่างสะดวกรวดเร็วและกว้างขวาง สอดคล้องกับยุคสมัยและพฤติกรรมของผู้อ่านสมัยใหม่ที่ชอบอ่านและค้นคว้าความรู้ในรูปแบบดิจิทัลเพิ่มมากขึ้น ซึ่งหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากที่พัฒนาขึ้นในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการได้เผยแพร่ภูมิปัญญาเก่าแก่ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นและเป็นการรักษาภูมิปัญญาให้คงอยู่สืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ รวมถึงการเป็นแนวทางให้กับการจัดการและการเผยแพร่ภูมิปัญญาเรื่องอื่น ๆ ได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) คือองค์ความรู้ที่ได้จากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสังเกต การวิเคราะห์ การแปลความหมายและนำไปสู่ข้อสรุป นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับสถานที่หรือท้องถิ่น เป็นการรวบรวมความรู้ที่เป็นผลมาจากความคิด ประสบการณ์จากการลงมือทำโดยผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้และประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของสถานที่นั้น ๆ และส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น (Ahlee et al, 2014; Lestari et al, 2024) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เคยนำมาประยุกต์ในการจัดการระเบียบทางสังคมและชีวิตในชุมชน และหมายรวมไปถึงบรรทัดฐาน ซึ่งจำเป็นต้องค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาสังคมที่มีอยู่ได้ ในขณะเดียวกันภูมิปัญญาท้องถิ่นยังหมายถึง องค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีแก่นแท้จากพื้นฐานคุณค่าทางประเพณีวัฒนธรรมและชี้้นำความประพฤติหรือการดำรงอยู่ของผู้คน (Sibarani, 2012 : 114) “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ประกอบด้วย 2 ประเภท คือ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสวัสดิภาพหรือความเจริญรุ่งเรืองของประชาชน และ 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความสงบสุขของมนุษย์หรือความดี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้เพิ่มคุณภาพชีวิต ได้แก่ การทำงานหนัก กฎวินัย การศึกษา สุขภาพ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือความร่วมมือ การจัดการเพศสภาพ การสร้างสรรค์ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการดูแลสิ่งแวดล้อม (Sibarani, 2018) อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถที่เป็นผลจากการใช้สติปัญญา การลงมือทำและประสบการณ์ของคนในท้องถิ่น มีการแสดงออกในเรื่องราวเฉพาะด้าน ซึ่งแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม คนกับชุมชน และสังคม ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ เช่น เครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ วัฒนธรรม ภาษา ประจําชาติประจําท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น พิธีกรรม ศิลปะการแสดง เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญ ควรค่าแก่การหาวิธีการจัดเก็บและเผยแพร่ให้สืบทอดหรืออนุรักษ์ให้คงอยู่สืบต่อกันไป

2. ผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก

ผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสาน โดยเฉพาะในจังหวัดมหาสารคาม มีการสืบทอดการทอผ้ามายาวนานกว่าร้อยปี ลวดลายได้รับแรงบันดาลใจจาก "ดอกหมาก" ซึ่งพบได้ทั่วไปในอดีต ดอกมี

ลักษณะเด่น คือกลีบแหลมสองชั้น สีขาวแกมเหลือง เรียงเป็นช่อระย้า จึงถูกนำมาประยุกต์กับลายโบราณ เช่น ลาย โคมห้า โคมเจ็ด โคมเก้า พัฒนาให้สวยงามและประณีตยิ่งขึ้น จนเกิดเป็นลายใหม่ชื่อว่า “ลายสร้อยดอกหมาก” โดยนำ โครงสร้างของลายโคมห้ามามีด้อยซ้อนกับลายโคมเก้าแล้วโอบหุ้มแลเงา ให้มีลายแน่นขึ้น มีความละเอียดมากขึ้น และเพิ่มเติมสีส้มให้สวยงาม หลากหลาย ทำให้ได้ลายผ้าขนาดเล็กและประณีต มีเอกลักษณ์โดดเด่น ได้แก่ เอกลักษณ์ ด้านลวดลาย รูปทรงของลายเป็นรูปดอกหมาก ขนาดเล็ก ลายดอกประกอบด้วยส่วนสำคัญคือ ช่อดอกโบราณนิยมย้อม สีเขียว กลีบดอกโบราณนิยมย้อมสีแดง และเกสรดอกโบราณนิยมย้อมสีเหลือง ส่วนพื้นนิยมย้อมเป็นสีเม็ดมะขาม และ เอกลักษณ์ด้านเทคนิคภูมิปัญญา ผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากใช้เทคนิคการมัดลายซ้อนกัน คือการมัดลายโคมห้า มัดซ้อนกับลายโคมเก้าซึ่งเป็นลายที่มีมาแต่โบราณ จากนั้นจึงทำการโอบหุ้มแลเงาเพื่อให้ลายมีความแน่น และ ส่วนประกอบของลายดอกมีความละเอียด (สุนิตา โพธิแสนสุข และคณะ, 2566 : 131 - 132)

3. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เป็นหนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ มีลักษณะเป็น เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยปกติมักจะเป็นแฟ้มข้อมูลที่สามารถอ่านเอกสารผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์ ทั้งในระบบ ออนไลน์ และออนไลน์ เป็นหนังสือที่ซึ่งถูกแปลงเป็นรูปแบบดิจิทัลเพื่ออ่านบนอุปกรณ์ดิจิทัลใด ๆ เช่น หน้าจอ คอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์เคลื่อนที่ สมาร์ทโฟนหรือแท็บเล็ต คุณลักษณะเฉพาะของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ คือ ข้อความ ไม่สามารถแก้ไขได้ซึ่งตัวหนังสือที่ปรากฏในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นมักจะได้รับการแปลงให้อยู่ในรูปแบบที่แก้ไข ไม่ได้ แต่สามารถปรับแต่งขนาดให้ยืดหยุ่นได้ตามอุปกรณ์ที่ใช้อ่าน (Wahl, 2018) ซึ่งมีข้อดี คือ สามารถพกพาไปได้ หมดและสามารถจัดเก็บหนังสือได้เป็นจำนวนมาก โดยใช้พื้นที่มาก เก็บรักษาได้ง่าย ประหยัดค่าเก็บรักษา และมีความเหมาะสมกับพฤติกรรมการอ่านของคนยุคใหม่

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก พบว่ามีผู้ศึกษาไว้ในบางประเด็น ได้แก่ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2561 : 4) ได้วิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก รวมถึงหาแนวทางในการสร้างกลยุทธ์การค้า ผลการวิจัยพบว่า การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากนั้นมีอัตลักษณ์ คือ ความแตกต่างของบริบทชุมชน ตามความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมา และการยกระดับเศรษฐกิจต้องอาศัย เรื่อง การผลิต ซึ่งพบว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคเนื่องจากขาดแคลนคนทอผ้า และในงานวิจัยของ กิตติกรณ์ บำรุงบุญ และ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2563 : 117) ได้ศึกษาปรากฏการณ์ของผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์และ สินค้าทางวัฒนธรรมของจังหวัดมหาสารคาม โดยพบว่าผ้าทอลายสร้อยดอกหมากนี้มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคน ภาคอีสานตั้งแต่อดีตและสืบทอดกันมายาวนาน รวมถึงมีการสนับสนุนให้ผลิตเป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายตามแนวคิดทุนนิยม นอกจากนี้มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการออกแบบและพัฒนาเครื่องทอแรงช่วยในการผลิต ซึ่งใช้งานง่ายและเหมาะสมกับผู้ใช้งานสูงอายุ ผลการประเมินความพึงพอใจพบว่าอยู่ในระดับดี (ประทับใจ สุวรรณธาดา และคณะ, 2564 : 110)

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ส่วนใหญ่พบว่า การผลิตสื่อที่อยู่ในรูปแบบ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นช่วยดึงดูดความสนใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีความเข้าใจในบทเรียน มีผลสัมฤทธิ์ในการ เรียนที่ดีขึ้นกว่าการเรียนด้วยสื่อแบบปกติ และยังสร้างความพึงพอใจให้กับผู้เรียนได้ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเจนเนอเรชั่น Z ซึ่งมีความชอบในการใช้สื่อการเรียนรู้แบบดิจิทัล (พระมหาวรเมธ ฐานวฑฒโก, 2561; สิริภัทร เมืองแก้ว และ กุลสิรินทร์ อภิรัตน์วรเดช, 2561; Saripudin et al., 2022) และในงานวิจัยของ นิธดา น่วมไม้พุ่ม และคณะ (2563) ยังศึกษาพบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมที่จะนำไปใช้ กับผู้เรียน และพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นทำให้เจตคติต่อท้องถิ่นของผู้เรียนสูงขึ้น ส่วนการนำแนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่างานวิจัย ที่น่าสนใจมีเดียมาใช้ คือ การรวบรวมความรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรม ซึ่งผล จากการวิจัยพบว่า สื่อมัลติมีเดียมีความน่าสนใจ มีเนื้อหา เสียง ที่เป็นประโยชน์และเข้าใจได้ อีกทั้งยังเหมาะสมที่จะใช้ เป็นแหล่งเรียนรู้อีกด้วย (Charoensupa et al., 2021) และในงานวิจัยของ Chuenchom (2020) ได้แสดงให้เห็นว่า การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นมีประสิทธิภาพสูงนั้น ประกอบด้วยกระบวนการสำคัญ ได้แก่ การระบุ รวบรวม จัดเก็บ

องค์ความรู้ให้เป็นระบบ การแบ่งปันองค์ความรู้โดยใช้เทคโนโลยี ผ่านช่องทางออนไลน์และอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ นอกจากนี้งานวิจัยของ ธีรัช อารีราษฎร์ และ วรปภา อารีราษฎร์ (2559) ซึ่งได้พัฒนานวัตกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเว็บไซต์ต้นแบบแหล่งเรียนรู้ ผลการประเมินความเหมาะสมของนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลการสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อนวัตกรรม ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยพบว่าด้านนวัตกรรมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก และนำมากำหนดเป็นกรอบในการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ จากนั้นได้นำเนื้อหาไปพัฒนาเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประเภทโดยใช้ตัวแบบการพัฒนา ADDIE Model (Janse, 2018) และศึกษาความพึงพอใจของผู้อ่านตามกรอบการศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้สื่อ กรอบแนวคิดในการวิจัยแสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ขอหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งผลการพิจารณาเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล หมายเลขรับรอง SWUEC/ E-245/ 2565 วันที่ให้การรับรอง 20 กันยายน 2565 จากนั้นดำเนินการตามขั้นตอนการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ตามตัวแบบ ADDIE Model ดังนี้

1. ขั้นวิเคราะห์ (Analysis) ศึกษารวบรวมองค์ความรู้ เรื่อง การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก รวมถึงปัญหาและอุปสรรค ซึ่งรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลเอกสารโดยใช้แบบบันทึกข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดการวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยแนวคำถามกึ่งโครงสร้างซึ่งได้รับการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านสารสนเทศศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 3 ราย ข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 และการสังเกต (Observation) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้รู้หรือครูภูมิปัญญาและชาวบ้านที่ทอผ้าไหมลายสร้อยหมากที่บ้านกุดรัง ตำบลกุดรัง อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 5 คน และนักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมจำนวน 2 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 7 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์เพื่อให้ได้ข้อมูลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามแนวทางการเก็บข้อมูลด้วยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งควรมีขนาดตัวอย่างประมาณ 5-30 คน (ประไพพิมพ์ สุวีสินนท์ และประสพชัย พสุนนท์, 2559 : 38 - 43) ข้อมูลที่ได้ในขั้นตอนนี้ วิเคราะห์ผลข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

2. ขั้นตอนออกแบบ (Design) นำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก โดยออกแบบโครงเรื่อง (Plot) เลือกตัวอักษร การใช้สีและการจัดวางหน้ากระดาษบนแพลตฟอร์มการออกแบบ CANVA (www.canva.com)

3. ขั้นพัฒนา (Development) จัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นชิ้นงานจริง โดยนำเนื้อหาจัดวางตามโครงเรื่องที่ได้ออกแบบไว้ และสร้างเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มการออกแบบ CANVA จากนั้นตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และส่งหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาสื่อจำนวน 3 ราย ตรวจสอบคุณภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะให้สมบูรณ์ ก่อนนำส่งไฟล์ต้นฉบับขออนุมัติเผยแพร่ไปยังผู้ให้บริการแอปพลิเคชัน MEB

4. ขั้นนำไปใช้ (Implement) เมื่อได้รับการอนุมัติจากแอปพลิเคชันแล้วจึงเผยแพร่หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากให้แก่ผู้ใช้แอปพลิเคชัน MEB จำนวน 40 คน ทดลองอ่าน ในขั้นตอนนี้ ได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างทดลองใช้สื่อกับกลุ่มเป้าหมายขนาดเล็กตามกระบวนการวิจัยและพัฒนา และการประเมินผลการทดสอบระบบสารสนเทศทางคอมพิวเตอร์ ซึ่งหากใช้ผู้ประเมินจำนวนมากกว่า 15 คน จะสามารถค้นพบปัญหาที่เกิดขึ้นกับระบบได้ดีที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (Nielsen, 2003; วาโร เฟ็งสวส์ดี, 2552)

5. ขั้นประเมินผล (Evaluation) ประเมินความพึงพอใจของผู้อ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่สร้างขึ้น มี 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อคำถามเป็นแบบตรวจรายการ (Check List) ตอนที่ 2 ความพึงพอใจของผู้ใช้ที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ประกอบด้วยข้อคำถาม 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเนื้อหา 2) ด้านการออกแบบ 3) ด้านการใช้บริการผ่านแอปพลิเคชัน และ 4) ด้านประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาสื่อจำนวน 3 ราย แล้วนำมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งพบว่าข้อคำถามทั้งหมดมีคะแนนระหว่าง 0.67-1.00 จากนั้นปรับปรุงการใช้คำให้ชัดเจนขึ้นตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ในขั้นตอนนี้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในส่วนของความคิดเห็นเพิ่มเติม วิเคราะห์โดยการจัดกลุ่มข้อความแล้วสรุปตามประเด็น

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก

ผลการวิจัย ตามตัวแบบ ADDIE Model มีดังนี้

1. ขั้นการวิเคราะห์ ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้นำเนื้อหาเกี่ยวกับการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากมาจัดกลุ่ม ประกอบด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง 5 ด้านได้แก่ 1) ประวัติความเป็นมา 2)เอกลักษณ์ของผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก 3) กระบวนการผลิต 4) ผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก และ 5) การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ สภาพปัจจุบันมีการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากลดลงจากเดิม เนื่องจากช่างทอที่มีความชำนาญส่วนใหญ่เป็นผู้มีอายุในชุมชน ได้มีการหยุดทอไปบ้างและคนรุ่นหลังไม่ค่อยสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้า และเมื่อการทอผ้าได้ยกระดับเป็นการทอเพื่อจำหน่าย ทำให้วัตถุดิบในท้องถิ่นลดลง ต้องสั่งซื้อจากภูมิภาคอื่น

2. ขั้นตอนออกแบบ มีการออกแบบการจัดวางเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก 5 ด้านและส่วนท้ายเป็นเอกสารอ้างอิง โดยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ประกอบด้วยเนื้อหาซึ่งเลือกใช้ตัวอักษรที่อ่านง่ายและมีความชัดเจน แบบตัวอักษรเหมาะสมกับเนื้อหาและมีขนาดพอดี ภาพประกอบที่ช่วยเสริมให้ผู้อ่านสามารถอ่านเนื้อหาได้เข้าใจยิ่งขึ้น และคลิปวิดีโอเกี่ยวกับขั้นตอนการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก

3. ขั้นพัฒนา เนื้อหาได้รับการจัดวางตามโครงเรื่องที่ได้ออกแบบไว้ และสร้างเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มการออกแบบ CANVA จากนั้นตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและส่งหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาสื่อจำนวน 3 ราย ตรวจสอบคุณภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X} = 4.56$, S.D. = 0.64) ประกอบด้วย 3 ด้านได้แก่ ด้านเนื้อหาอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.36) ด้านการออกแบบและโครงสร้างอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.33$, S.D. = 0.35) และด้านการใช้เทคโนโลยีและมัลติมีเดียอยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.45) และผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาขึ้นมีความน่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

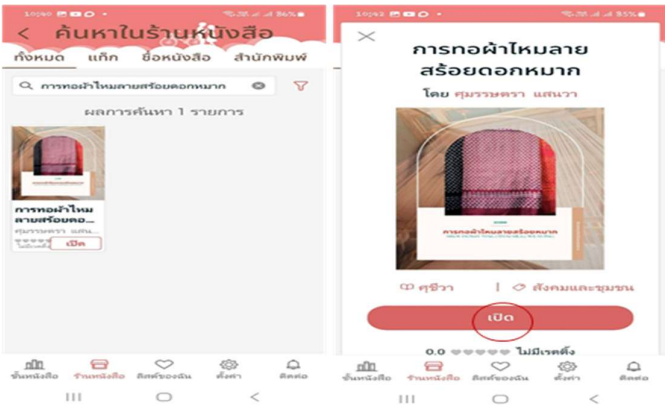
4. ขั้นนำไปใช้ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้รับการเผยแพร่บนแอปพลิเคชัน MEB โดยให้บริการฟรี การให้บริการอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแอปพลิเคชัน MEB ผู้ใช้บริการสามารถดาวน์โหลดแอปพลิเคชัน MEB ในมือถือแท็บเล็ต หรือใช้บริการผ่านเว็บไซต์ <https://www.mebmarket.com> จากนั้นสมัครสมาชิกและล็อกอินเพื่อใช้บริการตัวอย่างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ แสดงดังภาพที่ 2 - 4

5. ขั้นประเมินผล จากการศึกษาความพึงพอใจของผู้อ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก ที่สร้างขึ้น

2. ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากสรุปผลได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 67.5) รองลงมาเป็นเพศชาย (ร้อยละ 27.5) และอื่น ๆ (ร้อยละ 5.0)

2. ความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก พบว่า ผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.40) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.35) รองลงมาได้แก่ ด้านเนื้อหา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.49) และด้านการออกแบบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = 0.36) ดังภาพที่ 5

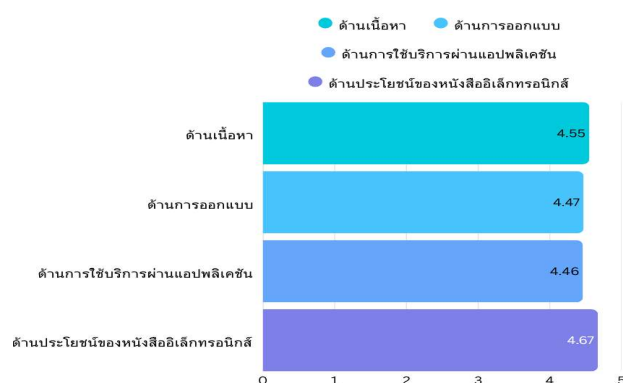
ภาพที่ 2 ขั้นตอนการค้นหาและเปิดอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ภาพที่ 3 ตัวอย่างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ภาพที่ 4 ตัวอย่างเนื้อหาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ภาพที่ 5 ความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในภาพรวม

เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ด้านเนื้อหา พบว่า ผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความพึงพอใจด้านเนื้อหาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.49) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การลำดับเนื้อหาต่อการอ่านและชวนติดตาม ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.47) รองลงมาได้แก่ การใช้ภาษาที่มีความเหมาะสมและอ่านเข้าใจง่าย ($\bar{X} = 4.57$, S.D. = 0.59) และเนื้อหาที่น่าสนใจ ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.67)

2. ด้านการออกแบบ พบว่า ผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความพึงพอใจด้านการออกแบบโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = 0.36) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การใช้สีพื้นบนจอภาพมีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.48) รองลงมาได้แก่ ภาพที่แสดงช่วยสื่อความหมายให้เข้าใจในเนื้อหาได้มากยิ่งขึ้น ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.50) สีของตัวอักษรมีความชัดเจนและง่ายต่อการอ่าน ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.50) และภาพที่แสดงมีขนาดเหมาะสม คมชัด สวยงาม ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.50)

3. ด้านการใช้บริการผ่านแอปพลิเคชัน พบว่า ผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความพึงพอใจด้านการใช้บริการผ่านแอปพลิเคชันโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.46$, S.D. = 0.37) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีความสะดวกต่อการพกพาและเข้าถึงเนื้อหาความรู้แบบไม่จำกัดสถานที่และเวลา ($\bar{X} = 4.78$, S.D. = 0.42) รองลงมาได้แก่ สามารถเข้าถึงเนื้อหาของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้ง่ายและรวดเร็ว ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.50) และความรวดเร็วในการแสดงผลขณะเลื่อนอ่าน ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.50)

4. ด้านประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความพึงพอใจด้านประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.35) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ เป็นสื่อที่มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.85$, S.D. = 0.36) เป็นสื่อทางเลือกที่ช่วยในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย ($\bar{X} = 4.77$, S.D. = 0.42) เป็นสื่อที่สามารถช่วยเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นออกสู่ผู้อ่านในวงกว้างได้ ($\bar{X} = 4.70$, S.D. = 0.46)

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์บนแพลตฟอร์มผู้ให้บริการหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ MEB สำหรับเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่อง การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก ได้รวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเก่าแก่ของคนสมัยโบราณซึ่งสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และนำมาสร้างเป็นสื่อในรูปแบบที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนสมัยใหม่ โดยประกอบด้วยเนื้อหา 5 ด้าน ได้แก่ ประวัติความเป็นมา เอกลักษณ์ของผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก และการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผลการตรวจสอบคุณภาพหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ประกอบด้วย 3 ด้านได้แก่ ด้านเนื้อหาอยู่ในระดับดีมาก ด้านการออกแบบ

และโครงสร้างอยู่ในระดับดี และด้านการใช้เทคโนโลยีและมัลติมีเดียอยู่ในระดับดีมาก โดยผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความน่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 ความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก ผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ผู้ใช้บริการเห็นว่าเป็นสื่อที่มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสื่อทางเลือกที่ช่วยในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไม่ให้สูญหายและเป็นสื่อที่สามารถช่วยเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นออกสู่ผู้อ่านในวงกว้างได้ รองลงมาได้แก่ ด้านเนื้อหา มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเห็นว่าการลำดับเนื้อหาช่วยต่อการอ่านและชวนติดตาม การใช้ภาษามีความเหมาะสมและอ่านเข้าใจง่ายและเนื้อหา มีความน่าสนใจ และด้านการออกแบบ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยเห็นว่าการใช้สีพื้นบนจอภาพมีความเหมาะสม ภาพที่แสดงช่วยสื่อความหมายให้เข้าใจในเนื้อหาได้มาก สีของตัวอักษรมีความชัดเจนและง่ายต่อการอ่าน และภาพที่แสดงมีขนาดเหมาะสม คมชัด สวยงาม

2. อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ด้านการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องการทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก

จากงานวิจัย พบว่า ได้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก รวมถึงมีความน่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาด้านความเป็นมาและเอกลักษณ์ของลายผ้า กระบวนการผลิตที่อาศัยองค์ความรู้ของชาวบ้านตั้งแต่ยุคเก่าจนกระทั่งปัจจุบัน และมีการผสมผสานภูมิปัญญากับการต่อยอดความรู้ในยุคปัจจุบันเพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก และการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ส่วนในด้านปัญหาของการทอผ้านั้น พบว่า มีปัญหาเรื่องขาดคนทอผ้าและวัตถุดิบในท้องถิ่นที่ลดลง ซึ่งสอดคล้องกับที่มีผู้ศึกษาไว้ ได้แก่ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2561 : 4) ได้วิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก รวมถึงหาแนวทางในการสร้างกลยุทธ์การค้า พบว่า การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากนั้นมีอัตลักษณ์ คือ ความแตกต่างของบริบทชุมชน ตามความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมา และการยกระดับเศรษฐกิจต้องอาศัยเรื่องการผลิต ซึ่งพบว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคเนื่องจาก ขาดแคลนคนทอผ้า และในงานวิจัยของ กิตติกรณ์ บำรุงบุญ และ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ (2563 : 117) ศึกษาพบว่า ผ้าทอลายสร้อยดอกหมากนี้มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนภาคอีสานตั้งแต่อดีตและสืบทอดกันมายาวนาน รวมถึงมีการสนับสนุนให้ผลิตเป็นสินค้าเพื่อจำหน่ายตามแนวคิดทุนนิยม

ผลการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ของชุมชนที่มีคุณค่า และด้วยรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ พบว่า เป็นสื่อที่สามารถใช้บริการได้อย่างสะดวกโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ผ่านช่องทางหลากหลายได้แก่ แอปพลิเคชันมือถือ แท็บเล็ต และผ่านเว็บไซต์ สอดคล้องกับบริบทการเรียนรู้ยุคใหม่ และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ยังมีส่วนประกอบที่เป็นทั้งตัวอักษร คลิปวิดีโอและรูปภาพซึ่งช่วยเสริมการอ่านให้มีความน่าสนใจและเข้าใจได้ละเอียดยิ่งขึ้น ผลการวิจัยได้ทำให้เห็นว่า การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับยุคสมัยจะเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะช่วยเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดึงดูดให้ผู้คนมีความสนใจและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาไทยที่มีมาแต่ในอดีต และช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Charoensupa et al. (2021) ซึ่งรวบรวมความรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรม พบว่า สื่อมัลติมีเดียมีความน่าสนใจ มีเนื้อหาและเป็นสื่อเสียงที่มีประโยชน์และเข้าใจได้ง่าย อีกทั้งยังเหมาะสมที่จะใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Saripudin et al. (2022) ที่พบว่า การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นจำเป็นต้องมีสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบเสียงและวิดีโออธิบายสั้น ๆ ภาพเคลื่อนไหว และอินโฟกราฟิก และงานวิจัยของ ธรัช อาริราษฎร์ และ วิทยา อาริราษฎร์ (2559) ที่ได้พัฒนานวัตกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเว็บไซต์ พบว่า นวัตกรรมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ในงานวิจัยของ นิธดา นวมไม้พุ่ม และคณะ (2563) ยังศึกษาพบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมที่จะนำไปใช้กับผู้เรียน และพบประเด็นที่น่าสนใจ คือ การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นทำให้เจตคติต่อท้องถิ่นของผู้เรียนสูงขึ้น

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่พบผลเช่นเดียวกัน คือ การผลิตสื่อที่อยู่ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นช่วยดึงดูดความสนใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีความเข้าใจในบทเรียน มีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนที่ดีขึ้นกว่าการเรียนรู้ด้วยสื่อแบบปกติ (พระมหาวรเมธ ฐานวทณโก, 2561; สิริภัทร เมืองแก้ว และ กุลสิรินทร์ อภิรัตน์วรเดช, 2561; Saripudin et al., 2022) และในงานวิจัยของ Eka & Yuliani (2023) ได้พัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพรและทดลองให้ผู้เรียนอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์พบว่า มีการใช้งานสะดวกและช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน จากตัวอย่างงานวิจัยที่ได้กล่าวมาทำให้เห็นว่า เทคโนโลยีมีความสำคัญและ มีส่วนช่วยในการจัดเก็บและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดีและมีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับพฤติกรรมของผู้อ่านในยุคดิจิทัล จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะสามารถช่วยอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไปได้ ดังเช่นในงานวิจัยของ Chuenchom (2020) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นและ พบว่า ระบบการจัดการภูมิปัญญาประกอบด้วย 4 กระบวนการจัดการที่ต่อเนื่อง ได้แก่ การระบุและการรวบรวมภูมิปัญญาโดยใช้เทคโนโลยีในการบันทึกข้อมูล การจัดการภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบโดยการเข้ารหัส การปรับแต่งและการพัฒนาฐานข้อมูล การแบ่งปันภูมิปัญญาผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์และช่องทางออนไลน์ประเภทต่าง ๆ และการเรียนรู้และฝึกฝนภูมิปัญญาพื้นฐานเพื่อเพิ่มความตระหนักและประสบการณ์ผ่านบทเรียนออนไลน์

2. ด้านความพึงพอใจของผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง การทอดผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก

จากงานวิจัย พบว่า ผู้ใช้มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นสื่อที่มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสื่อทางเลือกที่ช่วยในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย และสามารถช่วยเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นออกสู่ผู้อ่านในวงกว้างได้ ผลการวิจัยที่พบนี้คล้ายกับผลการวิจัยก่อนหน้านี้ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และพบว่า ผู้ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากและมากที่สุด ตัวอย่างเช่นในงานวิจัยที่พัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์หลายงาน พบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อที่สร้างความพึงพอใจให้กับผู้เรียนได้ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเจนเนอเรชั่น Z ซึ่งมีความชอบในการใช้สื่อการเรียนรู้แบบดิจิทัล เพราะสังคมของพวกเขาอยู่ในโลกของออนไลน์ (พระมหาวรเมธ ฐานวทณโก, 2561; สิริภัทร เมืองแก้ว และ กุลสิรินทร์ อภิรัตน์วรเดช, 2561; Saripudin et al., 2022) นอกจากนี้ในงานวิจัยของ Luo et al. (2021) ยังพบว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อที่เข้าถึงได้ง่าย สามารถอ่านได้ทุกที่ทุกเวลาและเสนอแนะให้มีการส่งเสริมการอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1 หน่วยงานหรือองค์กรที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สถาบันบริการสารสนเทศ สามารถนำแนวคิดการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ไปใช้ในการจัดทำสื่อเพื่อจัดเก็บและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 สถาบันการศึกษา สามารถนำแนวคิดการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปใช้ในการจัดทำเป็นหลักสูตรการสอน ส่งเสริมให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำไปสู่การสืบทอดองค์ความรู้ เป็นการป้องกันไม่ให้ภูมิปัญญาสูญหาย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอื่นเพิ่มเติม

2.2 ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาสื่อสำหรับการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบอื่นที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้คนในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

กิตติกรณ บำรุงบุญ และ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. (2563). สร้อยดอกหมาก : การผลิตผ้าทางวัฒนธรรมผ้าทอจังหวัดมหาสารคาม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 39(3), 117 - 126.

- ทม เกตุวงศา, ฉวีวรรณ อรรถเศรษฐัง, สาวจงรักษ์ คชสังข์, ไกรวิทย์ นรสาร, นิพล สายศรี, และ นายรัฐพงษ์ ภูภักดี. (2566). *ผ้าไหมล้ำเลอค่า มหาสารคาม*. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. *ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 7(4), 130 - 138.
- ธรัช อาริราษฎร์ และ วรภา อาริราษฎร์. (2559). ผลการพัฒนานวัตกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 6(2), 63 - 77.
- นิตดา น่วมไม้พุ่ม, ธนรัช ศิริสวัสดิ์, และ ธนิต ภูศิริ. (2563). ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดสมุทรสาครที่มีต่อความสามารถในการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและเจตคติต่อท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกระทุ่มแบน “วิเศษสมุทคุณ” จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ.*, 13(1), 58 - 68.
- ประทับใจ สุวรรณธาดา, ศักดิ์ชาย สีชา, และ ศิริมงคล นาฏกุล. (2564). การออกแบบและพัฒนานวัตกรรมการผลิตผ้าไหมทอมือ กลุ่มทอผ้าไหมบ้านโพนทรายเพื่อยกระดับสินค้า OTOP. *วารสารวิชาการ ศิลปะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 12(2), 110 - 125.
- ประไพพิมพ์ สุวิสินนทร์ และ ประสพชัย พสุนนท์. (2559). กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 29(2), 31 - 48.
- ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. (2561). *สร้อยดอกหมาก : อัตลักษณ์ผ้าไหมท่ามกลางกระแสทุนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจจังหวัดมหาสารคาม*. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พระมหาธมเมธ ฐานาภทโก. (2561). *การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง หลักธรรมนำชาวพุทธสำหรับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดมงคล อำเภอนครชัยศรี จังหวัดสระบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2552). การวิจัยและพัฒนา. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 1(2), 1 - 12.
- สิริภัทร เมืองแก้ว และ กุลสิรินทร์ อภิรัตน์วรเดช. (2561). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ E-book รายวิชาภาษาและวัฒนธรรมเพื่อนบ้าน (ภาษาจีน) สำหรับนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 2(1), 18 - 32.
- สุนิศา โพธิแสนสุข, อำพร แสงไชยา, พิมพ์วัลย์ พลหงส์, และ ภาณุวัฒน์ เหล่าพิสัย. (2566). กระบวนการทอผ้าไหมบ้านหนองบัว ตำบลกุตุรง อำเภอกุตุรง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย*. (2564). *ผ้าไทย ใส่ยังไร้งี้สวย! รู้จักเอกลักษณ์ผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก*. <https://www.mcot.net/view/xTxSGGV5>.
- Ahlee, S., Kittitornkool, J., Thungwa, S., & Parinyasutinun, U. (2014). Bang Kad : A Reflection of Local Wisdom to Find Wild Honey and Ecological Use of Resources in Melalauca Forest in the Songkhla Lake Basin. Silpakorn University. *Journal of Social Sciences, Humanities, and Arts*, 14(3), 77 - 99.
- Charoensupa, A., Jangsuwanb, N., New, K. S., & Dar, D. B. (2021). The Diversity of Local Wisdom, Art and Cultural in Yangon, Republic of the Union of Myanmar. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 12(8), 2295 - 2300.
- Chuenchom, S. (2020). Lanna Sor : Wisdom Management. *Journal of Information Science*. 38(4), 1 - 20.
- Eka, N., & Yuliani, Y. (2023). The Development of an E-book Based on Local Wisdom Around Bromo Tengger Semeru National Park to Train High School Students' Creative Thinking Skill. *International Journal of Recent Educational Research*. 14(6), 732 - 745. <https://doi.org/10.46245/ijorer.v4i6.333>.
- Janse, B. (2018). *ADDIE Model of Instructional Design Explained*. <https://www.toolshero.com/change-management/addie-model>.

- Lestari, N., Paidi, P., & Suyanto, S. (2024).). A Systematic Literature Review About Local Wisdom and Sustainability : Contribution and Recommendation to Science Education. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 20(2), em2394. <https://doi.org/10.29333/ejmste/14152>.
- Luo, Y. -Z., Xiao, Y. -M., Ma, Y. -Y., & Li, C. (2021). Discussion of Students' E-book Reading Intention with the Integration of Theory of Planned Behavior and Technology Acceptance Model. *Frontiers in Psychology*, 12, 752188. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.752188>.
- Saripudin, D., Fauzi, W. I., & Nugraha, E. (2022). The Development of Interactive E-book of Local History for Senior High School in Improving Local Wisdom and Digital Literacy. *European Journal of Educational Research*, 11(1), 17 - 31. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.11.1.17>.
- Sibarani, R. (2012). *Kearifan Lokal : Hakikat, Peran, Dan Metode Tradisi Lisan*. Asosiasi Tradisi Lisan.
- Sibarani, R. (2018). The Role of Local Wisdom in Developing Friendly City. *IOP Conference Series : Earth and Environmental Science*, 126, 012094. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/126/1/012094>.
- Wahl, J. (2018). *What is an eBook? Understanding Why They Work and How to Make Your Own*. <https://learn.g2.com/what-is-an-ebook>.

**ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชน
ในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น**
**The Opinion on the Conservation of Local Wisdom and the Tradition of
“Heet Sip Song” (Twelve Traditions) of the People in Phra Yuen Subdistrict,
Phra Yuen District, Khon Kaen Province**

กนกวรรณ วังคะฮาด^{1*} และ ศุภาวรรณ หุติณ²

Kanokwan Wangkahard^{1*}, and Supawan Hutinu²

อาจารย์ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี¹

นักศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี²

Lecturer, Social Development, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Udon Thani Rajabhat University¹

Student, Social Development, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Udon Thani Rajabhat University²

*Corresponding author, e-mail: kanokwan.wa@udru.ac.th

วันที่รับบทความ: 31 มีนาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 7 กรกฎาคม 2568; วันตอบรับบทความ: 14 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนในตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลพระยืน โดยใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในพื้นที่มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองทั้ง 5 ด้าน ในระดับเห็นด้วยมาก และเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นพบว่าเพศ ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.50 ซึ่งผลการวิจัยแตกต่างจากตัวแปร อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.50 ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วมและการพัฒนากลยุทธ์ในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ประเพณีฮีตสิบสอง, การอนุรักษ์, ตำบลพระยืน, ขอนแก่น

Abstract

The research focuses on analyzing public opinions about local wisdom protection and the “Heet Sib Song” tradition in Phra Yuen Subdistrict, Phra Yuen District, Khon Kaen Province. The research sample included all residents who live in Phra Yuen Subdistrict. The research instrument was a questionnaire, and the data were analyzed using descriptive statistics, including percentage, mean, standard deviation, and inferential statistics. The research results revealed that the residents favor preserving local wisdom and the “Heet Sib Song” tradition. The research found that local people had strong opinions on the conservation of local wisdom and the tradition of the “Heet Sib Song” in all five dimensions. When comparing opinions, gender was not significantly different at the 0.50 level. The results of the research were different from the variables age, occupation, and

education level, which were significantly different at the 0.50 level. The results of this research indicate the importance of creating participation and developing strategies for the sustainable conservation of the tradition of the Sibsong.

Keywords: Local Wisdom, Heet Sib Song Tradition, Preservation, Phra Yuen Subdistrict, Khon Kaen

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติปีพุทธศักราช 2561 ที่กล่าวถึงเป้าหมายการพัฒนาที่เน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลายมิติภายใต้ แนวคิด 3 ประการได้แก่การต่อยอดอดีตโดยไม่ลืมที่จะกลับไปมองถึงรากเหง้าทางอัตลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีรวมถึงวิถีชีวิตและข้อได้เปรียบทางด้านทรัพยากรธรรมชาติทั้งนี้เพื่อสอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจสังคมระบบโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่การพัฒนาในปัจจุบันมุ่งถึงการพัฒนาคโครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติที่แตกต่างกันเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม การบริการในอนาคต และสร้างคุณค่าใหม่ในอนาคตด้วยการเพิ่มศักยภาพทุนมนุษย์ด้านต่าง ๆ เพื่อความอยู่ดีกินดี รวมถึงลดความเหลื่อมล้ำภายในประเทศ ความสำคัญดังกล่าวนี้ส่งผลทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนทัศน์ การพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ที่เปรียบเสมือนประการด้านสุดท้ายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมให้กับรากฐานและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับชุมชนซึ่งสิ่งนี้เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศนั่นเอง (ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580, 2561)

ประเพณีฮีตสิบสองถือเป็นเสาหลักสำคัญในด้านวัฒนธรรมที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) มาอย่างยาวนาน ฮีตสิบสอง หมายถึงจารีตประเพณีทั้ง 12 เดือนที่คนอีสานปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมาแต่โบราณกาล ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ศาสนา รวมถึงการอยู่ด้วยกันในสังคมอย่างสงบของคนในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แฝงมากับประเพณีฮีตสิบสอง นั้นมิได้เป็นเพียงแค่พิธีกรรม แต่ยังยึดโยงถึงความรู้เรื่องของการเกษตรกรรม สมุนไพรพื้นบ้าน การแพทย์แผนไทย งานหัตถกรรม และศิลปวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ประเพณีฮีตสิบสอง มีรากฐานความเชื่อในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมพื้นบ้านของคนอีสาน ที่ใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตในรอบปี โดยชาวอีสานจะกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับฤดูกาลและสภาพแวดล้อมในแต่ละเดือน เช่น บุญข้าวจู้ บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน และบุญออกพรรษา เป็นต้น การกำหนดงานบุญในกิจกรรมเหล่านี้มีแรงบันดาลใจมาจากการสังเกตธรรมชาติรวมทั้งความเข้าใจในระบบนิเวศวิทยาและฤดูกาลตลอดจนการสร้างกตिकाทางสังคมเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีและความสงบเรียบร้อยของคนในชุมชนซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ลึกซึ้ง ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมรวมถึงวัฒนธรรมจากกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้เยาวชนและคนในชุมชนบางส่วนได้เลิกละและห่างเหินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งประเพณีดั้งเดิม หากชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของประเพณีฮีตสิบสองแล้ว ชุมชนจะมีแนวโน้มในการร่วมมือรักษามรดกภูมิปัญญาและถ่ายทอดประเพณีให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนั้นคนรุ่นใหม่ก็ยังเป็นกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง เพราะเป็นพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับวิถีสมัยใหม่ (Modernization) เช่น การจัดงานประเพณีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals) การสอดแทรกความรู้ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อช่องทางออนไลน์เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงได้ง่ายขึ้นนอกจากนี้แล้วยังสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (วิภาชน์ เทศน์ธรรม และคณะ, 2562)

ตำบลพระยืน เป็นตำบลหนึ่งใน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ซึ่งอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ยังมีการนับถือประเพณีฮีตสิบสอง เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของคนในชุมชนแต่ในขณะเดียวกันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้จังหวัดขอนแก่นมีความเป็นเมืองมากขึ้น ประชาชนและคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ เริ่มเลิกละการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีดังกล่าว มีเพียงผู้อาวุโสในชุมชนที่ยังพาคนรุ่นหลังร่วมอนุรักษ์ประเพณีซึ่งเมื่อระยะเวลาผ่านไปประเพณีนี้อาจเลือนหายไปจากความทรงจำและค่อย ๆ เลือนหายไปจากชุมชน จากความเป็นมาและ

ความสำคัญดังกล่าวนี้ งานวิจัยนี้จึงมีความสนใจที่จะศึกษาประเด็นเรื่องของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนชาวตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น เพื่อนำผลการศึกษาดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการอนุรักษ์พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นประเพณีซึ่งเกิดประโยชน์คุณค่าต่อสังคมสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ดังนี้

1. แนวคิดฮีตสิบสอง

คุณ โทษณ์ (2532) กล่าวว่า “ฮีต” หมายถึง จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี แบบแผนฮีตจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมา ภาษาพื้นบ้านเรียกว่า การทำบุญตามฮีต 12 ประการ และถือว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติพันธุ์คนอีสาน ซึ่งรวมถึงชาวลาโวอีสานที่ปฏิบัติต่อกันมาจนถึง ปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น และมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ตลอดไป ฮีตสิบสอง มาจากคำสองคำได้แก่ ฮีต คือคำว่า จารีต ซึ่งหมายถึง ความประพฤติ ธรรมเนียมประเพณี ความประพฤติที่ดีและ สิบสอง หมายถึง สิบสองเดือน ดังนั้นฮีตสิบสองจึงหมายถึงประเพณีที่ชาวลาโวในภาคอีสาน และประเทศลาว ปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา คือ

1. บุญข้าวกรรม เกี่ยวกับพระภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอยู่กรรมจึงจะพ้นอาบัติ ถือ ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในระหว่างภิกษุเข้ากรรม ญาติ โยม สาธุชน ผู้ห้วงบุญกุศล จะไปร่วมทำบุญบริจาคทาน รักษาศีลเจริญภาวนา และฟังธรรม เป็นการร่วมทำบุญระหว่างพระภิกษุ สามเณร และชาวบ้านกำหนดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนอ้าย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนอ้าย”

2. บุญคูณลาน การทำบุญคูณลาน จะทำที่วัด หรือที่บ้านก็ได้ โดยชาวบ้านจะเอาข้าวมารวมกัน แล้วนิมนต์พระภิกษุมารับบุญพระพุทธรูป จัดน้ำอบ น้ำหอมไว้ประพรม วนด้วยสายสิญจน์บริเวณรอบกองข้าว ตอนเช้ามีการถวายอาหารบิณฑบาต และนำเอาหน้าพระพุทธรูปไปรดกองข้าว ถ้าทำที่บ้านเรียกว่า “บุญกุ่มข้าว” กำหนดในเดือนยี่ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนยี่”

3. บุญข้าวจี่ เดือนสามชาวบ้านนิยมทำบุญข้าวจี่ เพื่อถวายพระ เป็นการละทานชนิดหนึ่งและถือว่าได้รับอานิสงส์มากงานหนึ่งกำหนดทำบุญในเดือนสาม

4. บุญพระเวส บุญที่มีการเทศพระเวส หรือบุญมหาชาติ หนังสือมหาชาติเป็นหนังสือชาดกที่แสดงจริยวัตรของพระพุทธเจ้า เมื่อเสวยชาติเป็นพระเวสสันดรกำหนดทำบุญเดือนสี่ จึงเรียก อีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสี่”

5. บุญสงฆ์ บุญสงฆ์ มีการรดน้ำ หรือสงฆ์พระพุทธรูป พระสงฆ์ และผู้หลักผู้ใหญ่มีการทำบุญทำทาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญตรุษสงกรานต์” กำหนดทำบุญในเดือน ห้า

6. บุญบั้งไฟ ก่อนการทำนาชาวบ้านในจังหวัดในภาคอีสาน จะมีการฉลองอย่างสนุกสนาน โดยการจุดบั้งไฟ เพื่อไปบอกพญาแถน เชื่อว่าจะทำให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล มีการตกแต่งบั้งไฟให้สวยงามนำมาประกวดแข่งกันในวันรุ่งขึ้น กำหนดทำบุญในเดือนหก

7. บุญข้าสยะ ข้าสยะ คือการชำระล้างสิ่งสกปรก รกร้างรังให้สะอาดหมดจด เมื่อถึงเดือนชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญโดยยึดเอา “ผาม หรือศาลากลางบ้าน” เป็นสถานที่ทำบุญ ชาวบ้านจะเตรียมดอกไม้ธูปเทียน ोन้ำ ฝ้ายใน

ไหมหลอด ฝ่ายผูกแขน แห่ทรายมารวมกันที่ ผามหรือศาลากลางบ้านตอนเย็นนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ตอนเช้าถวายอาหาร เมื่อเสร็จพิธีทุกคนจะนําน้ำพระ พุทมนต์ ฝ่ายผูกแขน แห่ทรายของตนกลับบ้าน นําน้ำมนต์ไปรด ลูกหลาน ทรายนำไปหว่านรอบบ้าน ฝ่ายผูกแขนนำไปผูกข้อมือลูกหลานเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลตลอดปี

8. บุญเข้าพรรษาในเทศกาลเข้าพรรษา เป็นเวลาที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องบำเพ็ญไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้บริบูรณ์ ส่วนคฤหัสถ์ก็ต้องบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนาให้เต็มเปี่ยม ตอนเช้าญาติโยมจะนำอาหารมาถวายพระภิกษุ ตอนบ่ายนำดอกไม้ธูปเทียน ข้าวสาร ผ้าอาบน้ำฝน รวมกันที่ศาลาวัด ตอนเย็นญาติโยมพากันทำวัตรเย็นแล้วฟังเทศน์ กำหนด วันแรม 1 ค่ำเดือน 8 จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือน 8”

9. บุญข้าวประดับดิน ห่ออาหาร และของขบเคี้ยวเป็นห่อ ๆ แล้วนำไปถวายวางแบไว้กับ ดิน จึงเรียกว่า “บุญข้าวประดับดิน” ชาวบ้านจะจัดอาหารคาว หวาน และหมากพลู บุหรี่ กะว่าให้ได้ส่วน ส่วนที่ 1 เลี้ยงดู กันในครอบครัว ส่วนที่ 2 แจกให้ญาติพี่น้อง ส่วนที่ 3 อุทิศไปให้ญาติที่ตาย ส่วนที่ 4 นำไปถวายพระสงฆ์ ทำเป็นห่อ ๆ ให้ได้พอควร โดยนำไปตองกล้วย มาห่อของคาว หวานหมากพลู บุหรี่ แล้วเย็บรวมกันเป็นห่อใหญ่ ในระหว่าง เช้ามืด ในวันรุ่งขึ้นจะนำห่อเหล่านี้ไปวางไว้บริเวณวัด ด้วยถือว่าญาติพี่น้องจะมารับของที่นี่

10. บุญข้าวสาก การเขียนชื่อลงในพาข้าว (สำหรับข้าว) เรียกว่าข้าวสาก (สลาก) ญาติโยมจะจัดอาหารเป็นห่อ ๆ แล้วนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ โดยทำกันในตอนกลางวัน ก่อนเพล เป็นอาหาร คาว หวาน พอถึงเวลา โมงเช้า พระสงฆ์จะตีกลองโฮม ญาติโยมจะนำพาข้าว (สำหรับข้าว) ของตนมารวมกัน ณ ศาลาการเปรียญ เจ้าภาพจะเขียนชื่อลงในกระดาดขม่วนลงในบาตร เมื่อพร้อมแล้วหัวหน้ากล่าวนำคำถวายสลากภัต จบแล้วยกบาตรสลากไปให้พระ จับ ถูกชื่อใคร ก็ให้ไปถวายพระองค์นั้น ก่อนจะถวายพาข้าวให้นาพาข้าว 1 พา มาวางหน้าพระเถระ แล้วให้พระเถระ กล่าวคำ อุบัติโลกน์กำหนด

11. บุญออกพรรษา การทำบุญออกพรรษานี้ เป็นการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ได้มีโอกาสว่ากล่าวตักเตือนกันได้ พระภิกษุสงฆ์สามารถเดินทางไปบิณฑบาตธรรม หรือไปเยี่ยม ถามข่าวคราว ญาติพี่น้องได้ และ ภิกษุสงฆ์สามารถหาผ้ามาผลัดเปลี่ยนได้เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ตั้งแต่เช้ามืดจะมีการตีระฆังให้พระสงฆ์ไปรวมกัน ที่โบสถ์แสดงอาบัติเข้า จบแล้วมีการปวารณา คือเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ด้วยกันว่ากล่าวตักเตือนกันได้กำหนด บุญออกพรรษาในเดือน 11

12. บุญกฐิน ผ้าที่ใช้สวดทำเป็นกรอบขึงเย็บจีวร เรียกว่าผ้ากฐิน ผู้ใดศรัทธา ปราธณากะถวายผ้า กฐิน ณ วัดใดวัดหนึ่งให้เขียนสลาก (ใบจอง) ไปติดไว้ที่ผนังโบสถ์ หรือศาลาวัด ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อื่นจองทับ เมื่อถึงวัน กำหนดก็บอกญาติโยมให้มาร่วมทำบุญ มีมหรสพสมโภช และฟังเทศน์ รุ่งเช้าก็นำผ้ากฐินไปทอดถวายที่วัดเป็นอันเสร็จ พิธีกำหนด ทำบุญระหว่างวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 1

กล่าวโดยสรุปแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติประเพณีฮีตสิบสอง นันทอนวิถีชีวิตที่เป็นที่พึ่งและการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติของชาวอีสานโดยแต่ละประเพณีนั้นจะต้องสอดคล้องกับฤดูกาล ยกตัวอย่างเช่นบุญคูณลานเดือน 2 บุญบั้งไฟในเดือน 6 เพื่อขอฝน แนวคิดนี้สื่อถึงการเคารพธรรมชาติและการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์ร่วมกับธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนนอกจากนั้นยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องจริยธรรมและศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา ประเพณี ฮีตสิบสอง นันทอนมีรากฐานมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาซึ่งเน้นเรื่องของการทำบุญทำทานรักษาศีลและการปฏิบัติ ธรรมงานบุญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามประเพณี ฮีตสิบสอง จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม ให้กับคนในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสืบทอดศรัทธาให้กับคนรุ่นหลัง

ภาพที่ 1 บุญพระเวสหรือบุญมหาชาติ ชาวชุมชนอำเภอพระยืนจะมาร่วมกันฟังธรรมเทศนาจากพระภิกษุสงฆ์ในเดือน 4
ที่มา: ศุภวารรณ หุตินุ (2567ก)

ภาพที่ 2 ประเพณีสงฆ์นำพระพุทธรูป พระสงฆ์และญาติผู้ใหญ่ เพื่อชำระจิตใจและความร่มเย็นเป็นสุขในเดือน 5
ที่มา: ศุภวารรณ หุตินุ (2567ข)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นพดล พรามณี (2565) ได้ทำวิจัยเรื่อง การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของฮีตสิบสองคองสิบสี่ ภูมิศึกษา หมู่บ้านชำโสม จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ชุมชนให้ความสำคัญและความหมายของ ฮีต - คอง ผ่านความสามัคคีในชุมชน ความอบอุ่นในครอบครัว และความเป็นระเบียบในชุมชน โดยชุมชนเชื่อว่า ฮีต - คอง สามารถดำรงอยู่ได้เนื่องจากคนในชุมชนมีความเชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ และการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนไปของสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงของ ฮีต - คอง มีสาเหตุมาจากการไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม การขาดผู้นำในการสืบสาน การรับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาเผยแพร่ และบทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง ฮีต - คอง ต่อวิถีชีวิตในชุมชน ชาวบ้าน

เห็นว่าความมีน้ำใจไมตรีของคนในชุมชนลดลง สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนไป และการเคารพนับถือกันน้อยลง

ปิยพร สุทธิทรัพย์ (2564) ที่มุ่งศึกษาการรับรู้ความเข้าใจในคุณค่าของประเพณีผีตาโชนซึ่งได้พบว่ากลุ่มผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและชุมชนได้รับรู้ถึงคุณค่าทางอัตลักษณ์หรือจิตวิญญาณมากที่สุดและรับรู้คุณค่าด้านเศรษฐกิจน้อยที่สุดแตกต่างจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่รับรู้คุณค่ามากที่สุดคือด้านเศรษฐกิจ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้จึงสมควรมีการส่งเสริมเพิ่มคุณค่าด้านเศรษฐกิจของประเพณีผีตาโชนให้กับชุมชนและตระหนักรู้คุณค่ากันไปกับด้านอัตลักษณ์

วิภาชน์ เทศน์ธรรม และคณะ (2562) ศึกษาองค์ความรู้และการพัฒนาสื่อแอนิเมชันเพื่อการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในยโสธร ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่มีแหล่งกำเนิดมาจากวรรณกรรมและความเชื่อของคนในท้องถิ่นได้การสร้าง ความภูมิใจ ความเชื่อมั่น ความศรัทธาต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนและควรส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

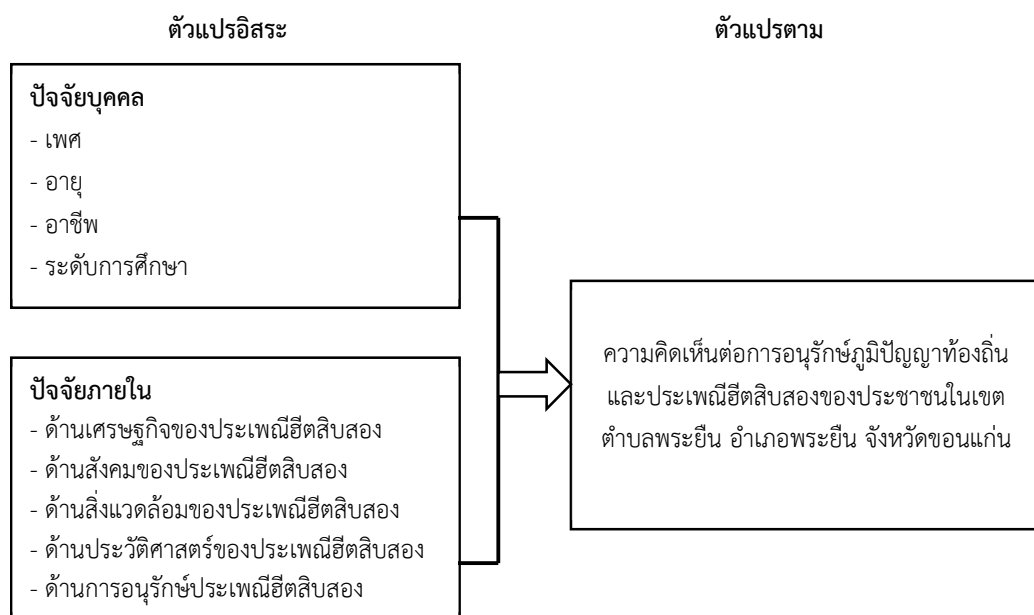
กาญจนา คำผา (2561) วิจัยเรื่อง “แนวทางการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสองเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน” ผลการวิจัย พบว่า ประเพณีฮีตสิบสองมีบทบาทต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา ด้านการสร้าง ความมั่นคงแก่ระบบครอบครัวเสร็จสิ้นและเครือญาติและด้านการพัฒนาระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและต่างชุมชน ประเพณีฮีตสิบสองมีคุณค่าต่อการพัฒนาในระดับบุคคล ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ความรู้ความสามารถ ส่วนการพัฒนาในระดับสังคม ได้แก่ การสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาต่อวัฒนธรรม ท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารจัดการงบประมาณและช่วยสร้างความภาคภูมิใจ ส่วนคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การศึกษา การปกครอง การสื่อสาร เทคโนโลยีสุขภาพและสาธารณสุข ส่วนแนวทางการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสอง ได้แก่ การกำหนดระยะเวลา การปฏิบัติประเพณีแต่ละเดือนให้ชัดเจน สอดคล้องกับสภาพสังคม เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายและทันสมัย ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการสืบทอดประเพณี

จากการทบทวนวรรณกรรมนักวิจัยสามารถสรุปความสอดคล้องของงานวิจัยทั้ง 4 เรื่องจำแนกเป็นด้าน ๆ ได้ดังนี้

1. ด้านความตระหนักในคุณค่าของประเพณีท้องถิ่น ทุกงานวิจัยให้ความสำคัญกับคุณค่าและบทบาทของประเพณีในมิติต่าง ๆ เช่น ด้านจิตใจ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และครอบครัว รวมถึงประเพณีถูกมองว่าเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็ง ความสามัคคี และอัตลักษณ์ของชุมชน
2. ด้านการสืบทอดประเพณีให้คงอยู่และได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการส่งเสริมการสืบทอด โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ การปรับวิธีการให้เข้ากับยุคสมัย และการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือถ่ายทอดประเพณีและวัฒนธรรม
3. ด้านผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น ความเร่งรีบ การรับเอาวัฒนธรรมภายนอก การเปลี่ยนบทบาทของครอบครัว ฯลฯ มีผลต่อการคงอยู่ของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น
4. ด้านแนวทางการส่งเสริมและอนุรักษ์ มีการเสนอแนวทาง เช่น การฟื้นฟูผ่านยุทธศาสตร์ชุมชนของ นพดล พรหมณี (2565) การใช้สื่อแอนิเมชันของ วิภาชน์ เทศน์ธรรม และคณะ (2562) การวางระบบช่วงเวลากิจกรรม การประชาสัมพันธ์ ของ กาญจนา คำผา (2561) และการส่งเสริมคุณค่าทางเศรษฐกิจควบคู่กับจิตวิญญาณของ ปิยพร สุทธิทรัพย์ (2564)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดการวิจัยได้ออกแบบจากการทบทวนวรรณกรรม จากงานวิจัยของ ปิยพร สุทธิทรัพย์ (2564) และ กาญจนา คำผา (2561) ได้ระบุตัวแปรเพื่อใช้ในการออกแบบสอบถามตามกรอบแนวคิดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีกำหนดประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชากรที่อาศัยในเขตพื้นที่ตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่นจำนวนทั้งสิ้น 15 หมู่บ้าน รวม 12,758 คน (สำนักงานเทศบาลตำบลพระยืน, 2566)

โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากรทั้งหมดโดยใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ดังนี้

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{1+N(e)}$$

เมื่อกำหนดค่า n คือ ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ N คือ ขนาดของกลุ่มประชากรทั้งหมด (12,756) และ e คือ ค่าของความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง (0.05) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 388 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามที่สร้างขึ้นมาโดยศึกษาเอกสารคำบรรยาย รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีทั้งหมด 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถามมี 4 ข้อได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น เป็นแบบสอบถามแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น

การพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยได้กำหนดการสร้างโดยขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามเพื่อกำหนดโครงสร้างของเนื้อหาแบบสอบถาม

2. กำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

3. นำแบบสอบถามมาร่างและนำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและนำมาปรับปรุง

4. จัดทำแบบสอบถามฉบับจริงและนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

จากนั้นนำแบบสอบถามไปมอบให้กลุ่มตัวอย่างและรับคืนแบบสอบถามด้วยตัวเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS : Statistical Package For Social) ตามขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ด้านสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 ด้านความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ได้ทำการวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) และทำการเปรียบเทียบตัวแปรโดย การทดสอบค่าที (t - test) ให้วิเคราะห์ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ของตัวแปร เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ การทดสอบค่าเอฟ (F - test) ใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Valiance) ดำเนินการโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และกำหนดเกณฑ์การแปลผลการวิเคราะห์ (บุญชม ศรีสะอาด, 2543) ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง ระดับความคิดเห็นมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง ระดับความคิดเห็นมาก ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง ระดับความคิดเห็นปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง ระดับความคิดเห็นน้อย ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ใช้วิธีการทดสอบค่าที (t - test) และการทดสอบค่าเอฟ (F - test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Valiance)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น

1.1 ผลการวิเคราะห์ด้านสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 55.41 และเพศชาย ร้อยละ 44.59 ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีอายุ 41 - 50 ปีคิดเป็นร้อยละ 39.18 อายุ 20 - 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.74 อายุ 31 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.48 น้อยที่สุด อายุ 50 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 11.60 ตามลำดับกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 44.85 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 34.28 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 9.28 ระดับอนุปริญา คิดเป็นร้อยละ 5.92 และน้อยที่สุด ระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 5.67 ตามลำดับ และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 42.27 รองลงมาอาชีพรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 35.56 นักเรียนหรือนักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 13.15 ค่าขาย คิดเป็นร้อยละ 6.19 และน้อยที่สุดอาชีพข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ 2.83 ตามลำดับ

1.2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น แบ่งออก 5 ด้าน

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ค่าสถิติ		แปลผล
		$\bar{x}$	S.D.	
1	ด้านเศรษฐกิจของประเพณีฮีตสิบสอง	3.94	0.56	มาก
2	ด้านสังคมของประเพณีฮีตสิบสอง	3.98	0.48	มาก
3	ด้านสิ่งแวดล้อมของประเพณีฮีตสิบสอง	3.99	0.59	มาก
4	ด้านประวัติศาสตร์ของประเพณีฮีตสิบสอง	3.98	0.58	มาก
5	ด้านการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง	3.89	0.40	มาก
รวม		3.95	0.52	มาก

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม ทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.95) โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านสิ่งแวดล้อมของประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{x}$ = 3.99) ด้านสังคมของประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{x}$ = 3.98) ด้านประวัติศาสตร์ของประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{x}$ = 3.98) ด้านเศรษฐกิจของประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{x}$ = 3.94) และด้านการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{x}$ = 3.89) ตามลำดับ

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง ของประชาชนในตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล 5 ด้านโดยใช้วิธีการทดสอบค่าที (t - test) และการทดสอบค่าเอฟ (F - test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Valiance) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น จำแนกตามเพศ

ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง	เพศ	n	$\bar{x}$	S.D.	t	Sig
ด้านเศรษฐกิจของประเพณีฮีตสิบสอง	ชาย	173	3.91	0.60	0.90	0.10
	หญิง	215	3.97	0.53		
ด้านสังคมของประเพณีฮีตสิบสอง	ชาย	173	3.96	0.52	0.84	0.01*
	หญิง	215	4.00	0.44		
ด้านสิ่งแวดล้อมของประเพณีฮีตสิบสอง	ชาย	173	3.83	0.60	4.62	0.38
	หญิง	215	4.11	0.55		
ด้านประวัติศาสตร์ของประเพณีฮีตสิบสอง	ชาย	173	3.85	0.58	3.85	0.60
	หญิง	215	4.08	0.56		
ด้านการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง	ชาย	173	3.92	0.39	-1.55	0.06
	หญิง	215	3.86	0.41		
รวม	ชาย	173	3.89	0.29	3.64	0.25
	หญิง	215	4.00	0.27		

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามเพศ โดยภาพรวม พบว่าเพศที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง ไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามเพศ พบว่า มีเพียงด้านสังคมของประเพณีฮีตสิบสองที่มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น จำแนกตามอายุ

ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง	แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig
ด้านเศรษฐกิจของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	0.12	3	0.04		
	ภายในกลุ่ม	125.22	384	0.32	0.12	0.94
	รวม	125.34	387			
ด้านสังคมของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	3.12	3	1.04		
	ภายในกลุ่ม	88.03	384	0.22	4.54	0.00*
	รวม	91.15	387			
ด้านสิ่งแวดล้อมของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	4.65	3	1.55		
	ภายในกลุ่ม	130.75	384	0.34	4.55	0.00*
	รวม	135.41	387			
ด้านประวัติศาสตร์ของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	1.70	3	0.56		
	ภายในกลุ่ม	130.96	384	0.34	1.67	0.17
	รวม	132.67	387			
ด้านการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	1.58	3	0.52		
	ภายในกลุ่ม	62.94	384	0.34	3.22	0.02*
	รวม	64.53	387			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	1.60	3	0.53		
	ภายในกลุ่ม	30.78	384	0.08	6.66	0.00*
	รวม	32.38	387			

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

จากตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม พบว่าอายุที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น จำแนกตามระดับการศึกษา

ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง	แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig
ด้านเศรษฐกิจของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	0.85	3	0.21		
	ภายในกลุ่ม	124.48	384	0.32	0.66	0.62
	รวม	125.34	387			
ด้านสังคมของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	3.10	3	0.77		
	ภายในกลุ่ม	88.04	384	0.23	3.38	0.01*
	รวม	91.15	387			
ด้านสิ่งแวดล้อมของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	5.05	3	1.26		
	ภายในกลุ่ม	130.36	384	0.34	3.70	0.00*
	รวม	135.41	387			
ด้านประวัติศาสตร์ของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	3.49	3	0.87		
	ภายในกลุ่ม	130.36	384	0.33	2.58	0.03*
	รวม	135.41	387			
ด้านการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	1.00	3	0.25		
	ภายในกลุ่ม	63.52	384	0.16	1.50	0.19
	รวม	64.53	387			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	1.48	3	0.37		
	ภายในกลุ่ม	30.90	384	0.08	4.58	0.00*
	รวม	32.38	387			

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

จากตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยภาพรวม พบว่า ระดับการศึกษา ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น จำแนกตามอาชีพ

ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง	แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig
ด้านเศรษฐกิจของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	1.06	3	0.26		
	ภายในกลุ่ม	124.28	384	0.32	0.81	0.51
	รวม	125.34	387			
ด้านสังคมของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	1.86	3	0.46		
	ภายในกลุ่ม	89.29	384	0.23	1.99	0.09
	รวม	91.15	387			

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง	แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig
ด้านสิ่งแวดล้อมของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	4.45	3	1.11		
	ภายในกลุ่ม	130.95	384	0.34	3.25	0.01*
	รวม	135.41	387			
ด้านประวัติศาสตร์ของประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	1.26	3	0.31		
	ภายในกลุ่ม	131.40	384	0.34	0.92	0.45
	รวม	132.67	387			
ด้านการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง	ระหว่างกลุ่ม	2.58	3	0.64		
	ภายในกลุ่ม	61.94	384	0.16	4.00	0.00*
	รวม	64.53	387			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	1.06	3	0.26		
	ภายในกลุ่ม	31.31	384	0.08	3.25	0.01*
	รวม	32.38	387			

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

จากตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอาชีพ โดยภาพรวม พบว่าอาชีพที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

สถานภาพของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.41 และเพศชาย ร้อยละ 44.59 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 39.18 อายุ 20 - 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.74 อายุ 31 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.48 และอายุ 50 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 11.60 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 44.85 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 34.28 มัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 9.28 ระดับ ระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 5.92 และอนุปริญญา คิดเป็นร้อยละ 5.77 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 42.27 รับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 35.56 นักเรียน/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 13.15 ค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 6.19 และข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ 2.83 ตามลำดับ

ความคิดเห็นของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง ทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.95$) โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านสิ่งแวดล้อมของประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{X} = 3.99$) ด้านสังคมของประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{X} = 3.98$) ด้านประวัติศาสตร์ของประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{X} = 3.98$) ด้านเศรษฐกิจของประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{X} = 3.94$) และด้านการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{X} = 3.89$) ตามลำดับ

การเปรียบเทียบ ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ พบว่าเมื่อจำแนกตามเพศความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีฮีตสิบสองไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกตามอายุ ระดับการศึกษาและอาชีพพบว่าความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2. อภิปรายผล

ผลการศึกษาความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง ของประชาชน ในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ในภาพรวมสามารถอธิบายเป็น 5 ด้านได้ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจของประเพณีฮีตสิบสองอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.95$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากรในท้องถิ่นที่สำคัญมากที่สุด ($\bar{X} = 3.96$) รองลงมา คือ ช่วยส่งเสริมการพัฒนาและบำรุงรักษาสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนใหม่และที่มีอยู่ ($\bar{X} = 3.95$) และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและภายในชุมชนท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.94$) ตามลำดับ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลที่ว่าประเพณีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในประเพณีฮีตสิบสองนั้นมีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมนักท่องเที่ยวหรือลูกหลานที่จะกลับมาจากทางไกล เช่นประเพณีสงกรานต์ จึงมีส่วนสำคัญต่อเศรษฐกิจในชุมชน ทำให้เกิดการกระจายรายได้และเม็ดเงินลงไปในชุมชน ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยของ ปิยพร สุทธิทรัพย์ (2564) ที่มุ่งศึกษาการรับรู้ความเข้าใจในคุณค่าของประเพณีผีตาโชนซึ่งได้พบว่ากลุ่มผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและชุมชนได้รับรู้ถึงคุณค่าทางอัตลักษณ์หรือจิตวิญญาณมากที่สุดและรับรู้คุณค่าด้านเศรษฐกิจน้อยที่สุดแตกต่างจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่รับรู้คุณค่ามากที่สุดคือด้านเศรษฐกิจ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคมด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านสังคมของประเพณีฮีตสิบสอง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.98$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ประเพณีดังกล่าวช่วยปรับปรุงภาพลักษณ์และความภาคภูมิใจของชุมชนและส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณี ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.99$) ส่งเสริมโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์อันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนที่ดีและมีประโยชน์ ($\bar{X} = 3.98$) สร้างโอกาสที่สนุกสนานให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่และแขกผู้มาเยือนที่หลงใหลและชื่นชมในศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ รวมทั้งการอนุรักษ์ ($\bar{X} = 3.97$) ผลการวิจัยสามารถอธิบายได้ว่าประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่นให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง มากเพื่อใช้ในการทำนุบำรุงรักษาไว้ซึ่งเป็นประเพณีอันดีงามสมควรแก่การอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหานิติพนธ์ จิรวทมน (2566) พบว่าประเพณีฮีตสิบสองมีส่วนต่อการพัฒนาในระดับสังคมได้แก่ การสร้างความเชื่อมั่น ศรัทธาต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งต่อการบริหารจัดการงบประมาณ และช่วยสร้างความภาคภูมิใจ ส่วนคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การศึกษา การสื่อสารและเทคโนโลยี สุขภาพและชุมชน

ด้านสิ่งแวดล้อมของประเพณีฮีตสิบสอง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.99$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ช่วยส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.00$) ช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนและผู้มาเยือนคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง ($\bar{X} = 3.99$) และกระตุ้นสร้างการรับรู้ถึงแหล่งท่องเที่ยว หรือความสำคัญของพื้นที่วัฒนธรรม ($\bar{X} = 3.98$) ตามลำดับนอกจากนั้นการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองยังมีส่วนสำคัญต่อการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยอาศัยบริบทของประเพณี วัฒนธรรมในชุมชนสอดคล้องกับ พระมหานิติพนธ์ จิรวทมน (2566) พบว่าประเพณีฮีตสิบสองมีส่วนต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การศึกษา การสื่อสารและเทคโนโลยี สุขภาพและชุมชน

ด้านประวัติศาสตร์ของประเพณีฮีตสิบสอง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.98$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาวิถีชีวิตของชุมชนและสืบทอด ($\bar{X} = 3.99$) หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้ประเพณีจะสูญหาย ควรตระหนักถึงความสำคัญของการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณี ($\bar{X} = 3.98$) และรูปแบบประเพณีวัฒนธรรม การละเล่นแบบดั้งเดิม สามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีต ($\bar{X} = 3.97$) เนื่องจากเป็นประเพณีที่ชาวพระยืนสืบทอดมาตั้งแต่โบราณจากรุ่นสู่รุ่น ชาวพระยืนจึงเห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ของประเพณีวัฒนธรรมฮีตสิบสองจากรุ่นสู่รุ่น ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต โดยคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบททางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยพร สุทธิทรัพย์ (2564) ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้สืบทอดมรดกวัฒนธรรมและชุมชน

รับรู้คุณค่าทางอัตลักษณ์หรือจิตวิญญาณมากที่สุด และรับรู้คุณค่าด้านเศรษฐกิจน้อยที่สุด แตกต่างจากกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่รับรู้คุณค่ามากที่สุดทั้งหมด 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.20$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ส่งเสริมให้มีศิลปะการแสดงที่สอดคล้องกับประเพณีฮีตสิบสอง ($\bar{x} = 4.55$) การเผยแพร่กิจกรรมงานประเพณีฮีตสิบสองด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ($\bar{x} = 4.32$) การนำเสนอเรื่องราวประเพณีฮีตสิบสองในรูปแบบเอกสารหรือโปสเตอร์ ($\bar{x} = 4.19$) รมรณกิจให้การจัดประเพณีฮีตสิบสองเป็นไปอย่างถูกต้อง ($\bar{x} = 4.15$) จัดให้มีการถ่ายทอดประเพณีฮีตสิบสองจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ ($\bar{x} = 4.11$) การรักษารูปแบบประเพณีฮีตสิบสองที่ดั้งเดิมในรูปแบบดั้งเดิม ($\bar{x} = 3.91$) ผลการวิจัยออกมาเป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง เพื่อทำนุบำรุงรักษาไว้ซึ่งประเพณีอันดีงามสมควรแก่การอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลาน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีฮีตสิบสอง คุณค่าที่สำคัญมากที่สุด คือ คุณค่าเชิงอนุรักษ์หรือคุณค่าเชิงภูมิปัญญา พิธีกรรม ประเพณี และคุณค่าที่น้อยที่สุด คือ คุณค่าด้านการอนุรักษ์ประเพณี การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีและวิถีชีวิตชุมชน ให้เข้มแข็งและดำรงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ วิภาชน์ เทนธรรมและคณะ (2562) ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่มีแหล่งกำเนิดมาจากวรรณกรรมและความเชื่อของคนในท้องถิ่นได้การสร้าง ความภูมิใจ ความเชื่อมั่น ความศรัทธาต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนและควรส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

จากผลการวิจัยในตารางที่ 3 - 5 ซึ่งพบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเพณีฮีตสิบสอง ของชาวชุมชนพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่นพบว่า การเปรียบเทียบ ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง ของประชาชนในเขตตำบลพระยืนอำเภอพระยืนจังหวัดขอนแก่น จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ พบว่าเมื่อจำแนกตามเพศความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีฮีตสิบสองไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกตามอายุ ระดับการศึกษาและอาชีพพบว่าความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสอง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. ภาครัฐ เช่น เทศบาลตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น สามารถนำเอาผลการวิจัยที่ได้ไปใช้ในการประกอบการพิจารณาจัดกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองแก่ประชาชน

2. ภาคการศึกษา เช่น โรงเรียนในระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษาสามารถประยุกต์ประเพณีฮีตสิบสองของชุมชนไว้เป็นประเพณีประจำของท้องถิ่นเพื่อให้เยาวชนเรียนรู้เรื่องประเพณีฮีตสิบสองซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชุมชนมากขึ้น

3. ภาคศาสนา ควรตระหนักถึงประเพณีฮีตสิบสองและปฏิบัติเป็นวงรอบประเพณีของชุมชน เพื่อให้ประชาชน หรือผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ได้นำผลวิจัยกำหนดเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัญหาอุปสรรคเพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น

2. ควรศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีฮีตสิบสองของประชาชนในเขตตำบลพระยืน อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น เพื่อนำผลการศึกษานั้นนำไปเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม ให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา คำผา. (2561). *แนวทางการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสองเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- คุณ โทจันทร์. (2532). *พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน*. โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- นพดล พรมณี. (2556). การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของฮีตสิบสองคองสิบสี่ : กรณีศึกษา หมู่บ้านชำโสม จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 15(1), 1 - 16.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2543). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สุวีริยาสาส์น กรุงเทพมหานคร.
- ปิยพร สุทธิทรัพย์. (2564). *การรับรู้คุณค่ามรดกวัฒนธรรมประเพณีผีตอโขมก* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:302732.
- พระมหานิพัทธ์ จิรวทโน. (2566). “ฮีตสิบสอง”การสร้าง Soft Power ทางเศรษฐกิจยุคใหม่. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช*, 9(4), 376 - 390.
- ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580. (2561, 13 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก, 1 - 61.
- วิภาณ เทศธรรม, พระมหาจิรายุทธ ปโยโค, และ พิรพงษ์ แสนสิง. (2562). การสร้างและพัฒนาสื่อวัฒนธรรมเพื่อสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- ศุภาวรรณ หุตินุ. (2567ก). บุญพระเวสหรือบุญมหาชาติ ชาวชุมชน อ.พระยืนจะมาร่วมกันฟังธรรมเทศนาจากพระภิกษุสงฆ์ ในเดือน 4 [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- ศุภาวรรณ หุตินุ. (2567ข). ประเพณีสงกรานต์พระพุทธรูป พระสงฆ์ และญาติผู้ใหญ่ เพื่อชำระจิตใจและความร่มเย็นเป็นสุขในเดือน 5 [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- สำนักงานเทศบาลตำบลพระยืน. (2566). *ประวัติและข้อมูลสภาพทั่วไป*. <https://www.phrayuen.go.th/public/list/data/index/menu/1142>.

Integrating English into Agricultural Tourism through the *Khok Nong Na* Model to Enhance Sustainable Livelihoods, Thailand

Purisa Watcharenwong¹, and Chaleomkiet Yenpdech^{1*}

Lecturer, English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Buriram Rajabhat University, Thailand¹

*Corresponding author's email: chaleomkiet.y.p@bru.ac.th

Received: May 21st, 2025; Revised: July 9th, 2025; Accepted: July 17th, 2025

Abstract

This research aimed to 1) investigate the needs for English language use of the tourism community, 2) enhance a participatory English communication model suitable for the agro-tourism community based on the Kok Nong Na Model, and 3) evaluate the satisfaction of the agro-tourism community based on the Kok Nong Na Model towards the innovative English communication model. The research instruments of which the validity and reliability were assessed included: a questionnaire, an innovation model evaluation forms, a semi-structured interview, and a satisfaction assessment form. This research employed research and development methodology, utilizing surveys and in-depth interviews with a sample group from people in the Kok Nong Na Model community. This study demonstrated that the innovative model effectively met community needs. Its adoption in interactions with foreign tourists has led to increased revenue and better accommodation capacity. English speaking and listening skills were deemed the most critical. Effective information management was crucial for enhancing tourist comprehension and interest. Community involvement in developing the model fostered ownership and responsibility. The study emphasized that a participatory English communication model was key to promoting agro-tourism and increasing community income.

Keywords: Creative Tourism, English Language Used in the Community, Agro-Tourism Community, Kok Nong Na Model, Innovative English Communication

Introduction

Thailand stands as the “Land of Smiles” worldwide because of its historical heritage and cultural traditions and welcoming nature (Lertcharnrit & Watanasawad, 2023). The country provides multiple tourism options, which include cultural and agro-tourism (Sahatsathatsana et al., 2023). Cultural tourism requires visiting heritage sites, but creative tourism goes beyond this by providing interactive skill-based activities that stem from local cultural traditions (Richards & Raymond, 2000). These experiences promote income generation and stronger community-tourist relationships (Masiero & Hrankai, 2022). Globalization has shifted tourism towards quantity over quality, negatively impacting resources and attractions (Banozic & Ružić, 2022). The country's abundant cultural heritage together with its natural wonders makes Thailand an ideal destination for creative tourism which supports cultural heritage protection and local community growth. The creative tourism model which focuses on local arts and skill development and experiential learning has gained popularity in Sukhothai, Loei

and Phuket. The model receives support from UNESCO and the Tourism Authority of Thailand to deliver sustainable meaningful tourism through cultural and learning-based experiences (Smith, 2016).

The tourism potential of Buriram Province remains strong in its natural attractions and cultural and historical sites yet the industry has shown minimal expansion during the last 8 - 9 years. Sports tourism under the “Sports City” concept which includes stadiums and race tracks has become a major growth factor for visitor numbers thus establishing Buriram as one of Thailand’s leading tourist destinations (Dodok et al., 2023; Smith, 2010; Beirman, 2018). Sustainable growth requires the government to work together with the private sector and local communities. Tourism has expanded from urban to rural areas. Researchers targeted specific communities—such as Ban Khok Wan and Nawatwithi Village—for English language integration to enhance agricultural tourism through the *Khok Nong Na* Model. Community leaders aim to promote creative tourism and local economies to increase household income (Thundee & Noppanatwongsakorn, 2023). Farming remains a respected occupation in these communities. Ban Khok Wan in Buriram is a historic, multilingual village rich in cultural heritage and agricultural stability, exporting over 60 million baht of Khao Mao annually. Researchers aim to integrate English into its *Khok Nong Na* tourism model to boost the local economy and promote agricultural tourism and creative tourism.

Research Objectives

1. To investigate the needs for English language use of the tourism community.
2. To enhance a participatory English communication model suitable for the agro-tourism community based on the *Kok Nong Na* Model.
3. To evaluate the satisfaction of the agro-tourism community based on the *Kok Nong Na* Model towards the innovative English communication Model.

Research Questions

1. What Problems and Needs of Using English in the *Khok Nong Na* Model Agritourism Community?
2. An innovative English communication approach that is participative and relevant to the commercial tourist community. How should the *Khok Nong Na* Model be developed?

Literature Review

1. Agricultural Tourism

Agricultural tourism, or agro-tourism, centers on agricultural activities to generate income for farmers and promote community involvement (Ammirato et al., 2020; Barbieri, 2020; Lamie et al., 2021). It comprises three core elements, including agricultural resources, the tourism market, and tourism services, all relying on natural assets and effective human management (Chase et al., 2018; Schmidt et al., 2022). The key resources consist of farms, orchards, livestock and activities such as harvesting and organic fertilizer production (Presenza et al., 2019). The tourism market focuses on visitors who want to experience agriculture through learning and relaxation and cultural immersion. Tourism services offer homestays together with local cuisine and farming participation and festivals. The long-term benefits require proper and sustainable management of these components.

Agricultural tourism teaches visitors about farming practices while simultaneously raising environmental awareness (Brune et al., 2021).

2. Cultural Tourism

The preservation of cultural heritage through cultural tourism management protects traditional ways of life together with historical stories and architectural elements and artistic expressions. Cultural tourism enables visitors to experience local culture through deep and purposeful interactions which generates economic value while protecting heritage for sustainable development (Smith, 2016). It also fosters personal growth through participation in arts and culture via place-based learning (Richards & Raymond, 2000). According to UNESCO (2006), creative tourism emphasizes active participation in authentic cultural experiences. It enhances skills and creates lasting memories by engaging with intangible and everyday cultural practices (Chen & Rahman, 2018).

2.1 Cultural Resource Management

Cultural resources consist of tangible and intangible elements which include historical sites together with history, arts, and community culture (Ford, 2023; Noonan, 2006; Lee & Na, 2023; Rucitarahma, 2024). Human culture and events, along with past and present activities, form these resources, which hold value in archaeology and history as well as art, architecture, and community culture (Samanchit et al., 2025). Cultural resources serve as tourist draws because they bring visitors to specific locations, thus playing a vital role in the tourism industry (He, 2024; Tao et al., 2023; Zayim, 2024).

2.2 Stakeholder Analysis

The expansion of cultural tourism has created substantial effects on different groups of stakeholders. Stakeholder analysis helps to understand the policies and roles and responsibilities of each entity involved (Amado & Machado, 2023; Gao et al., 2024). This stakeholder analysis can be categorized into three levels: internal, intermediary, and external.

3. Development of Tourist Attractions

The development of tourist attractions constitutes a fundamental concept in the study and analysis of strategies and components for establishing tourist routes. Tourist attractions are regarded as significant destinations for attracting visitors. The *Khok Nong Na* agricultural tourism model in the Khok Wan Subdistrict, Nang Rong District, Buriram Province, serves as a notable example.

3.1 Components of Tourist Attractions

The three essential components of tourist attractions are attraction, accessibility, and amenities (Miller et al., 2014). Attractions may encompass natural features, arts, culture, or various other activities. Accessibility must be characterized by convenience and safety, while amenities should encompass the services required for tourists.

3.2 Planning for Tourist Attraction Development

Multiple essential steps comprise the planning process for developing tourist attractions which include surveying attractions and zoning areas and identifying amenities and organizing sustainable tourism activities and evaluating the carrying capacity of tourists and allocating budgets. The main goal of these plans was to achieve balanced and sustainable development (Braune, 2021).

3.3 Development of New Tourist Attractions

The development of new tourist attractions encompasses the identification of potential sites, enhancement of amenities, implementation of tourism promotion strategies, establishment of responsible organizational structures, allocation of financial resources, and preparation of knowledgeable and skilled personnel to provide services and information to tourists (Daam, 2023).

4. Creative Tourism

Tourists in creative tourism actively participate in learning about the local arts and cultural heritage of specific destinations. According to UNESCO International Conference on Creative Tourism (UNESCO, 2006) creative tourism involves genuine tourist engagement through participatory learning experiences in arts and cultural heritage.

4.1 Community Participation

The development of creative tourism depends heavily on community participation as its essential foundation. Communities serve as essential managers of resources while driving development forward. The involvement of communities leads to sustainable development and effective growth according to Lamajeen et al. (2021), Lo et al. (2019), and Principe (2023). Community participation helps reduce conflicts while building better cooperation for developing tourist attractions (Hollands, 2023).

4.2 Planning for Tourism Development

Tourism development planning includes multiple stages which start with resource assessment and surveying followed by policy creation and action planning and budget allocation and promotion and finally monitoring and evaluation (Rogerson & Rogerson, 2019; Saarinen & Manwa, 2008). Sustainable tourist attraction development depends on proper planning according to Cárdenas et al. (2015).

5. Philosophy of Sufficiency Economy

His Majesty, King Rama IX, emphasized that development should commence with establishing a foundation of sufficiency prior to advancing further prosperity. The philosophy of a sufficient economy underscores the efficient and moderate utilization of resources (Dhammasaccakarn et al., 2019; Wichian & Untong, 2023). Furthermore, it accentuates sufficiency in terms of mindset, society, natural resources, technology, and economy to promote sustainability and long-term self-reliance (Boonlue, 2018).

5.1 The New Theory

The New Theory, or New Agricultural Theory, is a concept introduced by His Majesty King Rama IX for integrated agricultural development (Sanont & Kittirakshakula, 2021). It emphasizes enabling farmers to produce sufficient quantities for their consumption while also processing or selling surplus products to generate income. The management of land and water resources, as proposed by New Theory, provides farmers with stability in their livelihoods and income (Wattanasanaen et al., 2023).

5.2 Learning Management in the 21st Century

Learning management in the 21st century is learner-centered, utilizing cognitive and social processes to facilitate the construction and effective application of new knowledge (Yenphech, 2018). Educators function as facilitators and sources of knowledge (Mecklenburg-Faenger & editor,

2022). The learning process emphasizes the simultaneous development of multiple aspects of intelligence, including cognitive processes, practical skills, and emotional awareness (Pongsiri & Yenphech, 2022).

Research Framework

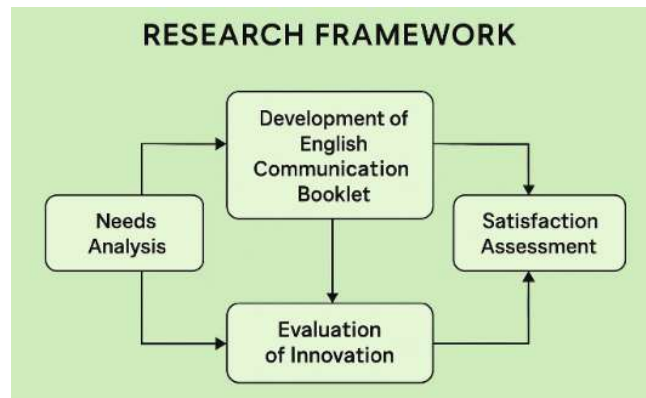

Figure 1 Research Framework

Methodology

1. Research Design

The study utilized a mixed-methods approach, integrating both quantitative and qualitative strategies to assess the needs, develop materials, and evaluate an English communication model tailored for the *Khok Nong Na* Model agricultural tourism community in Buriram Province.

2. Population and Sample

2.1 Population

The research population consisted of Life Quality Development Learning Center residents who received the new theory adaptation of the *Khok Nong Na* Model in Buriram Province during 2024 with a total of 1,735 plots/individuals (Buriram Provincial Community Development Office, 2024) and the sample comprised 50 residents from the Life Quality Development Learning Center who received the new theory adaptation of the *Khok Nong Na* Model in Ban Khok Wan, Nong Sano Subdistrict, Nang Rong District, Buriram Province.

2.2 Samples

A two-stage sampling process was used: stratified random sampling ensured diversity by gender, age, and tourism experience, followed by purposive sampling of 50 individuals with relevant experience in community English communication. This approach ensured both representation and alignment with research goals.

3. Instruments

3.1 Needs Analysis Questionnaire

The study was based on literature and community analysis to identify English needs. Three experts validated content using the IOC method (score = 1.00), and pilot testing confirmed reliability with a Cronbach's alpha of 0.89.

3.2 Semi-Structured Interview Protocol

The researchers developed a framework which matched their research objectives by using open-ended questions to gather detailed information about English communication practices and needs. Three experts reviewed the protocol to ensure it was clear and relevant while maintaining alignment with research goals and achieved an IOC score of 1.00.

3.3 Booklet

Researchers created a bilingual English communication booklet for the *Khok Nong Na* Model, based on needs analysis. It focused on Thai-English communication in real contexts and included four chapters: 1) *Khok Nong Na* Model; 2) Essential Communication; 3) Farm and Market Conversations; 4) Enjoying Your Stay. Three experts evaluated the *Khok Nong Na* Model English communication manual for clarity and cultural suitability and relevance by giving it a high mean score of 4.04 (above the 3.50 threshold). The manual was refined through four testing stages—one-on-one, small group, and field testing—with feedback from local residents to enhance usability. Grounded in the New Theory, the finalized manual was found practical and ready for use across Buriram Province (Asanok, 2018).

3.4 Innovation Evaluation Form

The researchers assessed the quality, appropriateness, and effectiveness of the innovative English communication model through a 5-point Likert-scale items and open-ended questions. Administered after experts checked the innovative communication model with standardized instructions to reduce bias.

3.5 Satisfaction Assessment Form

The study assessed community satisfaction using a 5-point Likert scale and open feedback. Content validity was confirmed by three experts, with all items achieving an IOC score of 1.00. After revisions, a pilot study showed strong reliability with a Cronbach's alpha of 0.82.

4. Data Collection

The study combined surveys, interviews, and document analysis to assess English communication needs in the *Khok Nong Na* agricultural tourism community. Data from 50 participants and 10 key informants, along with relevant secondary content, supported the development of a context-specific, participatory communication model.

5. Data Analysis

The data were interpreted and analyzed utilizing percentages, means, and standard deviations (*S.D.*). The results were presented in tables with descriptive analysis using 5-point Likert scales across three tools: (1) The Needs Analysis used Best's (1970) scale, where 4.51 - 5.00 indicated the highest need; (2) The Innovation Evaluation followed Kannasut's (1999) scale, where 4.50 - 5.00 signified excellence; and (3) The Satisfaction Assessment used Best's (1981) scale, with 4.51 - 5.00 representing the highest satisfaction.

Results

1. Phase 1 : Analysis of Issues and English Usage Needs of the Tourism Community

1.1 Section 1 : General Information

The data analysis of general information is shown in Table 1 – 5.

Table 1 Gender

Gender	<i>n</i>	Percentage
Male	18	36
Female	32	64
Total	50	100

Table 1 indicates that the majority of respondents were female, comprising 32 individuals (64%), while male respondents numbered 18 (36%).

Table 2 Age

Age	<i>n</i>	Percentage
Under 18 years	6	12
19 - 25 years	7	14
26 - 35 years	11	22
36 - 45 years	13	26
Over 45 years	13	26
Total	50	100

Table 2 showed that the largest age groups in the sample were 36 - 45 and over 45, each comprising 26% (13 participants). Other age groups included 26 - 35 (11 participants), 19 - 25 (7 participants), and under 18 (6 participants).

Table 3 Education

Education	<i>n</i>	Percentage
Secondary Education (Lower)	12	24
Secondary Education (Upper)	15	30
Vocational Certificate (Vocational Education)	10	20
Higher Vocational Certificate	8	16
Bachelor's Degree	5	10
Total	50	100

The results from Table 3 showed that the majority of the respondents had attained upper secondary education level, 15 individuals, which is 30% of the sample. This was followed by those with lower secondary education, 12 individuals (24%), vocational certificate level 10 individuals (20%), higher vocational certificate level 8 individuals (16%), and bachelor's degree level 5 individuals (10%).

Table 4 Duration of Agricultural Practices

Duration of Agricultural Practices	<i>n</i>	Percentage
1 - 3 years	6	12
4 - 6 years	18	36
7 - 9 years	22	44
10 - 12 years	4	8
Total	50	100

Table 4 showed that most respondents (44%) had 7 - 9 years of experience in the *Khok Nong Na* Model, followed by 36% with 4 - 6 years, 12% with 1 - 3 years, and 8% with 10 - 12 years.

Table 5 Landowner

Agricultural land	<i>n</i>	Percentage
Owner	50	100%

Table 5 indicates that all respondents possess agricultural land, constituting 100 percent of the sample.

1.2 Section 2 : Needs for Using English

The result is shown in Table 6.

Table 6 Opinions on the Need for Using English

Statements	<i>Mean</i>	<i>S.D.</i>	Results
1. The English language plays a crucial role in facilitating the development of agricultural tourism.	4.74	0.44	Highest
2. Speaking proficiency is essential in the workplace.	5.00	0.00	Highest
3. Listening proficiency is crucial for professional endeavors.	3.76	0.72	High
4. Reading comprehension is essential for occupational success.	4.08	0.78	High
5. Written communication skills are fundamental in the workplace.	3.28	0.73	Moderate
6. Grammatical competence is imperative for professional effectiveness.	2.04	1.05	Low
Total	3.82	1.20	High

From Table 6, it can be seen that a high overall need for English in the *Khok Nong Na Model* (mean = 3.82). Speaking was the top priority (5.00), followed by recognition of English as vital for agro-tourism (4.74), while grammar was seen as the least needed (2.04).

1.3 Section 3 : Content for English Skill Practice

The result is shown in Table 7.

Table 7 Contents

Statements	Mean	SD.	Results
1. General English vocabulary and structure are essential for work.	4.24	0.82	High
2. General English conversations are essential for work.	5.00	0.00	Highest
3. English vocabulary and structures related to agricultural work are essential.	4.02	0.84	High
4. English conversations related to agricultural work are essential.	3.96	0.78	High
5. Other content is also necessary to practice English skills.	3.40	0.88	Moderate
Total	4.12	0.90	High

Table 7 showed high relevance of English content for work, with an overall mean of 4.12. General English conversations were rated highest (5.00), followed by general vocabulary and structure (4.24), and agricultural English content (4.00). Other practice content was moderately needed (3.40).

1.4 Section 4 : Topics Needed for Practicing English Skills

The result is shown in Table 8.

Table 8 Topics

Statements	Mean	SD.	Results
1. Greetings	5.00	0.00	Highest
2. Expressing gratitude	3.84	0.74	High
3. Apologizing	3.52	1.09	High
4. Politely refusing	3.30	1.02	Moderate
5. Asking for help	4.56	0.58	Highest
6. Asking about residence	4.08	0.75	High
7. Providing information about farming	5.00	0.00	Highest
8. Asking for the time	4.22	0.68	High
9. Asking for and giving directions	5.00	0.00	Highest
10. Asking someone to repeat	3.44	0.73	Moderate
Total	4.01	1.09	High

Table 8 showed positive opinions on English practice topics (mean = 4.01). The most needed topics were greetings, farming information, and directions (all scored 5.00), while polite refusal was least needed (3.30).

1.5 Section 5 : The English Language Training Needs

The result is shown in Table 9.

Table 9 Innovative Model for the English Training Needs

Innovative Model	Mean	SD.	Needs
Booklet	3.70	0.95	High
Brochure	5.00	0.00	Highest
E-book	3.52	0.95	High
CD	3.18	0.96	Moderate
VDO	3.44	0.93	Moderate
Audio	5.00	0.00	Highest
Others	5.00	0.00	Highest
Total	4.12	1.05	High

Table 9 showed high overall appropriateness of the English practice models (mean = 4.12). Brochures, audio files, and other media scored highest (5.00), while CDs scored the lowest (3.18).

2. Phase 2 : The Evaluation Results of the innovative, Participatory, and Appropriate English Communication Model for the *Khok Nong Na* Model Agricultural Tourism Community

The data analysis of general information is shown in Table 10.

Table 10 Evaluation Results of the English Communication Innovation Model

Statements	Mean	SD.	Results
1. Clarity of content	4.00	0.50	Good
2. Systematic organization of information	4.33	0.49	Good
3. Accuracy of information	4.00	0.59	Good
4. Appeal and engagement	3.67	0.66	Good
5. Appropriateness of language	4.00	0.72	Good
6. Use of images and graphics	3.67	0.67	Good
7. Alignment with objectives	4.67	0.70	Excellent
Total	4.04	0.62	Good

The innovation model demonstrated effectiveness according to Table 10 with a mean score of 4.04. The scores for content clarity, accuracy and language use were 4.00 while organization received 4.33 and alignment with objectives achieved the highest score at 4.67. Visual appeal scored lowest at 3.67.

3. Phase 3 : Satisfaction with the innovative, participatory English communication model for the *Khok Nong Na* Model agricultural tourism community

The data analysis of general information is shown in Table 11.

Table 11 Evaluating Satisfaction with the English Communication Innovation Model in Agricultural Tourism Community

Statements	Mean	SD.	Results
1. Ease of understanding the English content in the innovation	4.66	0.48	Highest
2. Relevance of the content in the innovation to the community context	4.64	0.48	Highest
3. Benefits gained from using the innovation for English communication	3.98	0.62	High
4. Practical application of the innovation in real community tourism situations	3.60	0.73	High
5. Overall satisfaction with the English communication innovation model	4.08	0.70	High
Total	4.17	0.60	High

The English communication model received a high satisfaction rating of 4.17 according to Table 11. The participants rated comprehensibility as the highest at 4.66 followed by contextual relevance at 4.64. The model received a lower score for practical use at 3.60 yet the community members found it useful and effective for their needs.

Conclusion and Discussion

Conclusion

The study developed a participatory and context-appropriate English communication model for the *Khok Nong Na* agritourism community, which was well accepted and effectively enhanced communication with international tourists, supporting sustainable tourism and income growth (Asanok, 2018). English speaking and listening were identified as the most essential skills for delivering quality services and positive tourist experiences (Herasimovich et al., 2024). Systematic content presentation also improved tourist understanding and engagement, contributing to community income (Chen & Rahman, 2018).

Discussion

The study found that English speaking and listening skills are highly needed in agritourism, aligning with research on their role in improving tourist satisfaction (Herasimovich et al., 2024). Clear information presentation enhances understanding and community income (Chen & Rahman, 2018). The involvement of communities in innovation development creates ownership and enhances communication which supports global tourism readiness (Dimitrovski et al., 2021). The sustainable utilization of local resources plays a crucial role in maintaining both cultural heritage and environmental conservation (Leka et al., 2022). The study recommends developing locally relevant innovations with community involvement and suggests further research for broader application.

The model's development received support from community members who became invested in its practical applications and recognized the requirement to enhance student English language abilities. The model enhanced communication abilities while simultaneously supporting both economic and tourism sustainability in the long term (Dimitrovski et al., 2021; Leka et al., 2022). The research offers essential guidelines for other agritourism communities seeking to enhance their international market presence.

References

- Amado, P. J., & Machado, J. P. (2023). Stakeholder Analysis in Hospitality Management : An Examination of Tourism Infrastructure Reform and the Impact on the Workforce in Brazil. *Journal of Hospitality & Tourism Management*, 6(1), 11 - 21. <https://doi.org/10.53819/81018102t4139>.
- Ammirato, S., Felicetti, A. M., Raso, C., Pansera, B. A., & Violi, A. (2020). Agritourism and Sustainability : What We Can Learn from a Systematic Literature Review. *Sustainability*, 12(22), 9575. <https://doi.org/10.3390/su12229575>.
- Asanok, M. (2018). Development, Efficiency and Effectiveness of Innovation for Self-Learning Model. *Journal of Educational Technology and Communications*, 1(2), 9 - 18.
- Banožić, M., & Ružić, T. (2022). Marketing Significance of Local Traditional Food in the Tourist Hospitality Offers. *Vallis Aurea*, 8(2), 21 - 31.
- Barbieri, C. (2020). Agritourism Research : A Perspective Article. *Tourism Review*, 75(1), 149 - 152. <https://doi.org/10.1108/TR-05-2019-0152>.
- Beirman, D. (2018). Thailand's Approach to Destination Resilience : An Historical Perspective of Tourism Resilience From 2002 to 2018. *Tourism Review International*, 22(3), 277 - 292. <https://doi.org/10.3727/154427218X15369305779083>.
- Best, J. W. (1970). *Research in Education* (2nd ed.). Prentice Hall.
- Best, J. W. (1981). *Research in Education* (4th ed.). Prentice-Hall.
- Boonlue, T. (2018). Peace Capacity Building and Sustainability of People Living by Sufficiency Economy Philosophy. *Journal of Public Relations and Advertising*, 11(Special Edition), 43 - 51.
- Braune, I. (2021). Body-Space-Relation in Parkour : Street Practices and Visual Representations. In Strohmaier, A., & Krewani, A. (Eds.), *Media and Mapping Practices in the Middle East and North Africa* (175 - 200). Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.1515/9789048541508-010>.
- Brune, S., Knollenberg, W., Stevenson, K. T., Barbieri, C., & Schroeder-Moreno, M. (2021). The Influence of Agritourism Experiences on Consumer Behavior toward Local Food. *Journal of Travel Research*, 60(6), 1318 - 1332. <https://doi.org/10.1177/0047287520938869>.
- Buriram Provincial Community Development Office. (2024). *Learning Center for Quality of Life Development Based on the New Theory Applied to the Khok Nong Na Model*. <https://buriram.cdd.go.th>. (In Thai)
- Cárdenas, D. A., Byrd, E. T., & Duffy, L. N. (2015). An Exploratory Study of Community Awareness of Impacts and Agreement to Sustainable Tourism Development Principles. *Tourism and Hospitality Research*, 15(4), 254 - 266. <https://doi.org/10.1177/1467358415580359>.

- Chase, L. C., Stewart, M., Schilling, B., Smith, B., & Walk, M. (2018). Agritourism : Toward a Conceptual Framework for Industry Analysis. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 8(1), 13 - 19. <https://doi.org/10.5304/jafscd.2018.081.016>
- Chen, H., & Rahman, I. (2018). Cultural Tourism : An Analysis of Engagement, Cultural Contact, Memorable Tourism Experience and Destination Loyalty. *Tourism Management Perspectives*, 26, 153 - 163. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.10.006>.
- Daam, J. (2023). *Tourism and the Emergence of Nation-States in the Arab Eastern Mediterranean, 1920s - 1930s*. Leiden University Press.
- Dhammasaccakarn, W., Promin, S., & Dissakul, Y. (2019). Quality of Life Development for Disabled People Based on Sufficiency Economy Philosophy of Yala Biodiesel Community Enterprise Group, Tambon Lammai, Muang Yala District, Yala Province. *Asia Social Issues*, 12(2), 254 - 279. (In Thai)
- Dimitrovski, D., Lemmetyinen, A., Nieminen, L., & Pohjola, T. (2021). Understanding Coastal and Marine Tourism Sustainability - A Multi-Stakeholder Analysis. *Journal of Destination Marketing & Management*, 19, 100554. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2021.100554>.
- Dodok, D., Handayani, W., & Lestari, H. (2024). Analysis of Community Participation and Satisfaction with the Engku Putri Square as an Open Sports Space in Batam City. *PPSDP International Journal of Education*, 3(2), 287 - 298. <https://doi.org/10.59175/pijed.v3i2.285>.
- Ford, B. (2023). Cultural Resource Management : A Collaborative Primer for Archaeologists. *Pennsylvania History : A Journal of Mid-Atlantic Studies*, 90(1), 133 - 136. <https://doi.org/10.5325/pennhistory.90.1.0133>.
- Gao, J., Sakcharoen, T., Suwanteep, K., & Niyommaneerat, W. (2024). Stakeholder Perceptions of Sustainable Tourism Development : A Case Study in Haikou, China. *Sustainability*, 16(16), 6742. <https://doi.org/10.3390/su16166742>.
- He, S. (2024). Development and Mode Innovation of Cultural Tourism Resource Based on Industrial Integration. *Scalable Computing : Practice and Experience*, 25(4), 2809 - 2822. <https://doi.org/10.12694/scpe.v25i4.2823>.
- Herasimovich, V., Alzua-Sorzabal, A., & Guereño-Omil, B. (2024). Online Networking Behaviour of Tourism Stakeholders in a Multi-destination Region : A hyperlink Network Analysis. *Journal of Destination Marketing & Management*, 31, 100844. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2023.100844>.
- Hollands, R. G. (2023). *Beyond the Neoliberal Creative City : Critique and Alternatives in the Urban Cultural Economy*. Bristol University Press. <https://doi.org/10.2307/jj.5186777>
- Kannasut, P. (1999). *Statistics for Behavioral Science Research* (3rd ed.). Chulalongkorn University Press. (In Thai)
- Lamaijeen, K., Samniengsanor, N., & Ngammak, P. (2021). A Development of Creative Community-based Tourism to Promoting Tourism in Less Visited Area : Sa-Som Community, Na Pho Klang, Khong Chiam, Ubonratchathani Province. *Humanities and Social Sciences Journal, Ubon Ratchathani Rajabhat University*, 12(1), 76-86. (In Thai)

- Lamie, R. D., Chase, L., Chiodo, E., Dickes, L., Flanigan, S., Schmidt, C., & Streifeneder, T. (2021). Agritourism Around the Globe : Definitions, Authenticity, and Potential Controversy. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 10(2), 573 - 577. <https://doi.org/10.5304/jafscd.2021.102.002>.
- Lee, S.-S., & Na, I.-S. (2023). A Study on Planning Elements for Preservation of Cultural Characteristics and Efficient Management of Cultural Districts : Focused on Culture District of Incheon Open-port. *Dosi Jeongchaek Yeon-gu*, 14(3), 73 - 93. <https://doi.org/10.21447/jusre.2023.14.3.73>. (In Korean)
- Leka, A., Lagarias, A., Panagiotopoulou, M., & Stratigea, A. (2022). Development of a Tourism Carrying Capacity Index (TCCI) for Sustainable Management of Coastal Areas in Mediterranean Islands - Case Study Naxos, Greece. *Ocean & Coastal Management*, 216, 105978. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2021.105978>.
- Lertcharnrit, T., & Watanasawad, K. (2023). Intangible Cultural Heritage Tourism in Thailand. In Yu, P.-L., Lertcharnrit, T., & Smith, G. S. (Eds.), *Heritage and Cultural Heritage Tourism* (153 - 166). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-44800-3_13.
- Lo, M.-C., Chin, C.-H., & Law, F.-Y. (2019). Tourists' Perspectives on Hard and Soft Services toward Rural Tourism Destination Competitiveness : Community Support as a Moderator. *Tourism and Hospitality Research*, 19(2), 139 - 157. <https://doi.org/10.1177/1467358417715677>.
- Masiero, L., & Hrankai, R. (2022). Modeling Tourist Accessibility to Peripheral Attractions. *Annals of Tourism Research*, 92, 103343. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103343>.
- Mecklenburg-Faenger, A. (2022). *InSight : A Journal of Scholarly Teaching InSight Volume 17*. Park University.
- Miller, M. L., Carter, R. W., Walsh, S. J., & Peake, S. (2014). A Conceptual Framework for Studying Global Change, Tourism, and the Sustainability of Iconic National Parks. *The George Wright Forum*, 31(3), 256 - 269.
- Noonan, D. (2006). Cultural Resource Management : An Overview. In McManus, K. (Eds.), *Heritage and Tourism* (3 - 20). Routledge.
- Pongsiri, S., & Yenphech, C. (2022). The Intrepidity Combine with Consciousness to Encourage in Speaking English for 21st Century Learners. *World Journal of English Language*, 12(1), 321 - 333. <https://doi.org/10.5430/wjel.v12n1p321>
- Presenza, A., Messeni Petruzzelli, A., & Sheehan, L. (2019). Innovation through Tradition in Hospitality : The Italian case of Albergo Diffuso. *Tourism Management*, 72, 192 - 201. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.11.020>.
- Principe, A. L. Q. (2023). The Role of Cultural Associations in the Promotion of Small Tourism and Social Inclusion in the Neighbourhood of Bonfim, Oporto : The Case of Casa Bô. In Scherf, K. (Eds.), *Adventures in Small Tourism : Studies and Stories* (131 - 154). University of Calgary Press. <https://doi.org/10.2307/jj.7682663.9>.
- Richards, G. W., & Raymond, C. (2000). Creative Tourism. *ATLAS News*, 23, 16 - 20.
- Ristiawan, R. R. (2024). The Culture of Resource Production and the Production of Cultural Resources : A Preliminary Conceptual Reflection on Cultural Resource Management Pandemic Era. *Tourisma : Jurnal Pariwisata*, 6(1), 75 - 88. <https://doi.org/10.22146/gamajts.v6i1.95724>.

- Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2019). Emergent Planning for South Africa’s Blue Economy : Evidence from Coastal and Marine Tourism. *Urbani Izziv*, 30(Supplement), 24 - 36. <https://doi.org/10.5379/urbani-izziv-en-2019-30-supplement-002>.
- Saarinen, J., & Manwa, H. (2008). Tourism as a Socio-Cultural Encounter : Host-Guest Relations in Tourism Development in Botswana. *Botswana Notes and Records*, 39, 43 - 53.
- Sahatsathatsana, S., Singban, S., Rosdee, K., & Wary, J. (2023). Foreign Visitors’ Satisfaction towards English Oral Communication with Thai Vendors in Khon Kaen Province. *Journal of English Language and Linguistics*, 4(1), 30 - 45. <https://doi.org/10.14456/jel.2023.7>.
- Samanchit, H., Srinam, B., Sakhonram, R., Pongsiri, S., & Yenphech, C. (2025). Cultural Humility and Its Role in EFL Learners’ Language Development and Intercultural Competence Skills. *Arts and Culture Journal of the Lower Moon River*, 14(1), 72 - 87. <https://doi.org/10.14456/acj.2025.6>.
- Sanont, R., & Kittirakshakula, N. (2021). Application of Khok Nong Na Model for Sustainable Agriculture Management in the City. *Humanities and Social Science Research Promotion Network Journal*, 4(2), 137 - 150. (In Thai)
- Schmidt, C., Chase, L., Barbieri, C., Rilla, E., Knights, D. S., Thilmany, D., Tomas, S., Dicks, L., Cornelisse, S., Lamie, R. D., Callahan, R., George, H., & Leff, P. (2022). Linking Research and Practice : The Role of Extension on Agritourism Development in the United States. *Applied Economics Teaching Resources*, 4(3), 33 - 48. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.323987>.
- Smith, A. (2010). The Development of “Sports-City” Zones and Their Potential Value as Tourism Resources for Urban Areas. *European Planning Studies*, 18(3), 385 - 410. <https://doi.org/10.1080/09654310903497702>.
- Smith, M. K. (2016). *Issues in Cultural Tourism Studies* (3rd ed.). Routledge.
- Tao, L., Luo, D., & Wu, Y. (2023). Research on the Dependency Mechanism of the Tourism Industry on Local Cultural Resources - An Exploration Based on Grounded Theory. *Advances in Economics and Management Research*, 7(1), 86 - 98. <https://doi.org/10.56028/aemr.7.1.86.2023>.
- Thundee, P., & Noppanatwongsakorn, R. (2023). Factors Affect Farmers in Applying Khok Nong Na Model Theory to be applied in Agriculture in the Bang Khae Area Bangkok. *Journal of Social Science Panyapat*, 5(1), 321 - 334. (In Thai)
- UNESCO. (2006). *Toward Sustainable Strategies for Creative Tourism : Discussion Report of the Planning Meeting for the 2008 International Conference on Creative Tourism*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00000159811>.
- Wattanasanaen, S., Kittivongvisut, A., Kankhwao, P., & Poosakaew, T. (2023). The Model Development to Enhance Well-being Followed the Philosophy of Sufficiency Economy for Farmer Network Groups under Khok Nong Na Model. *BCNNON Health Science Research Journal*, 17(3), 126-139.
- Wichian, A., & Untong, A. (2023). Characteristics of Innovation Affecting Adopted Decision on Sufficiency Economy Philosophy in People’s Way of Lives in Muen Wai Sub-district, Nakhon Ratchasima Province. *Journal of Business, Innovation and Sustainability*, 18(1), 16 - 29.

Yenpetch, C. (2018). Teaching English Patterns in the Next Decade (2017 - 2027) : Trends And Challenges.. *ThaiTESOL Journal*, 31(2), 20 - 46.

Zayim, M. (2024). The Relationship Between Culture, Geography, and Tourism : Interconnected and Influential Factors. In Dias, A. L. (Ed.), *Advances in Hospitality, Tourism, and the Services Industry* (267 - 283). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-4151-3.ch015>.

วิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากเรื่องสั้นของหลู่ซิ่น
Chinese People's Way of Life in the Early 20th Century
as Reflected in Lu Hsun's Short Stories

เจื่อง ถิ หั่ง^{1*}

Truong Thi Hang^{1*}

รองศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง¹

Associate Professor Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University¹

*Corresponding author, e-mail: truongthihang.vn@gmail.com

วันที่รับบทความ: 28 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 11 กรกฎาคม 2568; วันตอบรับบทความ: 14 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาวิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากเรื่องสั้นของหลู่ซิ่น จำนวน 16 เรื่อง ผลการวิจัยทำให้ทราบวิถีชีวิตของชาวจีน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการใช้ภาษา มีการใช้คำศัพท์โบราณในกลุ่มปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบเก่า และการใช้ภาษาอังกฤษซึ่งเป็นที่ยอมรับในกลุ่มปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่ ด้านการแต่งกาย ชาวจีนทั่วไปนิยมสวมรองเท้าผ้าและผู้ชายไว้ผมเปียยาวเหมือนในสมัยปกครองด้วยระบอบศักดินา ขณะที่ปัญญาชนรุ่นใหม่สวมรองเท้าหนัง สตรีนิยมสวมเสื้อที่เผยให้เห็นลำแขนและรองเท้าส้นสูง ส่วนบุรุษใส่สูทและตัดผมสั้นตามวิถีตะวันตก ด้านการรักษาโรค ชาวจีนมองว่า อาการเจ็บไข้ได้ป่วยของมนุษย์เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติและระบบธาตุ ส่วนวิธีการรักษาทั้งการรักษาตามแผนโบราณ ได้แก่ การกินหัวใจคนและการกินหมันโถงชูปเลือดคน และการรักษาตามแผนตะวันตก ด้านการศึกษา ชาวจีนยึดแนวคิดที่ผู้หญิงไม่ควรเรียนหนังสือ และเน้นการอบรมภายในครอบครัวโดยให้ความสำคัญกับคำสั่งสอนของบิดาหรือพี่ชายคนโต เอกสารประกอบการศึกษาของจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีจำนวนน้อยและส่วนใหญ่ล้าสมัย การศึกษาแบบตะวันตกแม้จะเริ่มเป็นที่สนใจในสังคมร่วมสมัย แต่ก็ยังไม่ก่อให้เกิดผลเชิงประจักษ์ ด้านความเชื่อ ชาวจีนมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ เทพเทวาและวิญญาณผู้เสียชีวิต ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมงคลและอวมงคล

คำสำคัญ: หลู่ซิ่น, เรื่องสั้น, วิถีชีวิต, ชาวจีน, ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

Abstract

This research aims to study Chinese people's way of life in the early 20th century through 16 short stories by Lu Hsun. The research results reveal 5 aspects of Chinese people's way of life : In terms of language use, there was the use of archaic vocabulary among intellectuals who received traditional education and the use of English, which was popular among intellectuals who received modern education. In terms of dress, ordinary Chinese people favored cloth shoes and men wore long braids as in the feudal era, while new intellectuals wore leather shoes, women favored shirts that revealed their arms and high-heeled shoes, and men wore suits and cut their hair short following Western ways. In terms of medical treatment, Chinese people viewed human illness as related to supernatural forces and elemental systems. Treatment methods included both traditional remedies such as eating human hearts and consuming steamed bread soaked in human blood, as well as Western medical treatment. In terms of education, Chinese people adhered to the concept that women should not study and emphasized family upbringing with importance placed on the teachings

of fathers or eldest brothers. Educational materials in China during the early 20th century were few in number and mostly outdated. Although Western education began to attract interest in contemporary society, it had not yet produced tangible results. In terms of beliefs, Chinese people held beliefs about supernatural forces, including deities and spirits of the deceased, as well as beliefs about auspiciousness and inauspiciousness.

Keywords: Lu Hsun, Short Stories, Way of Life, Chinese People, Early 20th Century

บทนำ

หลู่ซุนหรือหลู่ซุน (Lu Hsun/ Lu Xun) เป็นนักเขียนที่ยิ่งใหญ่แห่งประเทศจีน เขาได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนรวมถึงผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีน เช่น เหมาเจ๋อตง ทั้งในฐานะนักปราชญ์ นักปฏิวัติ และนักประพันธ์ที่ทรงอิทธิพลต่อประเทศจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 หลังประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้สถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อ ค.ศ. 1949 และมีแผนจัดทำพิพิธภัณฑสถานสำคัญของชาติ รัฐบาลจีนก็กำหนดให้หลู่ซุนเป็นคนแรกที่ใช้บ้านเกิดของเขา คือ เมืองเส้าซิง มณฑลเจ้อเจียง เป็นสถานที่จัดตั้ง ปัจจุบันประเทศจีนมีพิพิธภัณฑสถานแสดงประวัติผลงาน และอิทธิพลของหลู่ซุนหลายแห่งตามเมืองต่าง ๆ ที่เขาเคยทำงานและใช้ชีวิต เช่น ปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ และเซี่ยเหมิน เป็นต้น (ณรงค์ ชินบุตร, ม.ป.ป.) รัฐบาลจีนยังเชิดชูเกียรติหลู่ซุนด้วยการจัดงานฉลองที่ยิ่งใหญ่ในวาระครบรอบ 100 ปีวันคล้ายวันเกิดของเขา (ค.ศ. 1881 - 1981) อุดมศิลป์ ปัจชัยโย (ม.ป.ป. : 4) ให้ข้อมูลว่า ในขั้นการเตรียมการของภาคประชาสัมพันธ์ รัฐบาลจีนได้เชิญผู้สื่อข่าว จำนวน 6,000 คน เข้าร่วมรับฟังการแถลงข่าว และ “ใช้เงินจำนวนมากว่าหนึ่งล้านหยวน (667,000 ดอลลาร์) เพื่อใช้จ่ายในการเตรียมการและจัดการทุกอย่างสำหรับการเตรียมที่เขาส่งจังหวัดเซี่ยง ซึ่งเป็นบ้านเกิดของหลู่ซุน”

ผลงานของหลู่ซุนประกอบด้วย 5 ประเภท ได้แก่ ความเรียง เรื่องสั้น กวีนิพนธ์ งานแปล และตำรา หากพิจารณาด้านปริมาณ ผลงานประเภทความเรียงมีจำนวนมากที่สุด จากการสำรวจหนังสือรวมผลงานฉบับภาษาอังกฤษที่ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ภาษาต่างประเทศปักกิ่ง จำนวน 4 เล่ม ได้แก่ “Selected works of Lu Hsun” ฉบับที่ 1 - 4 พบความเรียง 276 เรื่อง เรื่องสั้น 48 เรื่อง กวีนิพนธ์ 45 เรื่อง งานแปล 5 เรื่อง และตำรา 3 เรื่อง อย่างไรก็ตาม ผลงานที่ทำให้หลู่ซุนมีชื่อเสียงในวงการวรรณกรรมของจีนและของโลก คือ ผลงานประเภทเรื่องสั้น เนื่องจากมีความโดดเด่นทั้งด้านวรรณศิลป์และผลกระทบต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง “บันทึกประจำวันของคนบ้า” และ “ประวัติจริงของอา Q” ที่ทำให้หลู่ซุนมีสถานะเทียบเท่านักเขียนแนวสังคมนิยมระดับโลกอย่างแมกซิม กอร์กี้ และอันตอน เชคอฟแห่งรัสเซีย วอลเตอร์แห่งฝรั่งเศส และจอร์จ ออร์เวลล์แห่งอังกฤษ เรื่องสั้นของหลู่ซุนเริ่มเผยแพร่สู่สังคมไทยในช่วงต้นพุทธศตวรรษ 2490 และมีอิทธิพลต่อปัญญาชนที่ยกย่องแนวคิด “ศิลปะเพื่อชีวิต” อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวประเทศไทยมีการต่อสู้อย่างดุเดือดระหว่างกลุ่มปัญญาชนแนวอนุรักษนิยมนำโดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กับกลุ่มปัญญาชนแนวสังคมนิยมนำโดยจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นต้น โดยกลุ่มอนุรักษนิยมมีอิทธิพลมากกว่าทั้งในวงการทางการเมืองและวรรณกรรม ส่งผลให้วรรณกรรมของหลู่ซุนกลายเป็นหนังสือต้องห้าม โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ที่อาเรีย ลีวีระ ผู้แปลความเรียงชุด “บันทึกกลางดึก” ของหลู่ซุนถูกยิงเสียชีวิตเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2496 (หลู่ซุน ปาจิณ และ ฉื่อ, 2522 : 23) ผู้แปลวรรณกรรมของหลู่ซุนก็มักจะไม่กล้าเปิดเผยตัวตนอีก ผลงานของหลู่ซุนเป็นที่สนใจในวงวิชาการไทยอีกครั้งในช่วงกลางพุทธศตวรรษ 2540 แม้จะมีไม่มาก เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “ทัศนคติในการมองสังคมจีนของหลู่ซุน : ศึกษาจากงานเขียน” ของ ณปรัชญ์ บุญวาศ (2543) ที่ศึกษาชีวิตและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของหลู่ซุนผ่านวรรณกรรมประเภทความเรียง วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมของหลู่ซุนเรื่องอาคิวเจิ้งจ้วนฉบับแปล” ของ ศิริเพชร ทฤษฎาวดี (2544) โดยเปรียบเทียบเรื่อง “ประวัติจริงของอา Q” ฉบับภาษาจีนกับฉบับภาษาไทย 6 ส่วน และบทความเรื่อง “บุคลิกภาพผิดปกติของตัวละครในวรรณกรรมจีนสมัยขบวนการวัฒนธรรมใหม่ (ค.ศ. 1918 - 1924)” ของ ภูรดา เชี่ยงจิ้ง (2557) ที่ศึกษาบุคลิกผิดปกติของตัวละครในวรรณกรรมจีนช่วง ค.ศ. 1918 - 1924 ด้านผลงานของหลู่ซุนนั้น เน้นศึกษาบุคลิกของตัวละครน้อยชายในเรื่อง “บันทึกประจำวันของคนบ้า” ที่ถูกคนรอบข้างมองว่า มีความผิดปกติทางจิตเนื่องจากโจมตีสังคมศักดินาว่า เป็นสังคม “คนกินคน”

ไม่เพียงเท่านั้น เรื่องสั้นของหลูซิ่นยังสะท้อนให้เห็นปณิธานของเขาในฐานะผู้นำกระแสแนวคิด “ศิลปะเพื่อชีวิต” ในการวรรณกรรมจีนสมัยใหม่ จากการนำเสนอสภาพชีวิตของประชาชนในหัวหว่เลี้ยวหัวต่ออย่างตรงไปตรงมา ท่ามกลางบริบทที่ประเทศเพิ่งพ้นจากการปกครองในระบอบศักดินาเมื่อ ค.ศ. 1911 และก้าวเข้าสู่การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐเมื่อ ค.ศ. 1912 การที่ผู้นำรัฐบาลมุ่งแต่ทำสงครามกลางเมืองเพื่อแย่งชิงอำนาจรวมถึงการรุกรานของจักรวรรดินิยมตะวันตกและกองทัพญี่ปุ่น ส่งผลให้ประเทศจีนตกอยู่ในสภาพสับสนอลหม่านและไร้ทิศทาง ประชาชนจีนนอกจากจะได้รับผลกระทบจากสงครามแล้ว ยังถูกรอบล้อมด้วยกระแสวัฒนธรรมหลัก 2 กระแส ได้แก่ วัฒนธรรมศักดินาที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมมานานหลายพันปีกับวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในสังคมร่วมสมัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้นำประเทศและปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่ เรื่องสั้นของหลูซิ่นจึงอุดมด้วยคุณค่าด้านวรรณศิลป์ และขณะเดียวกันก็มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เนื่องจากสะท้อนวิถีชีวิตของประชาชนในหัวหว่เลี้ยวหัวต่ออย่างซื่อสัตย์และน่าสนใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากเรื่องสั้นของหลูซิ่น

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ข้อมูลจากเอกสาร และดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการสำรวจผลงานของหลูซิ่นโดยภาพรวม และใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากสำนักหอสมุด 3 สถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมถึงร้านหนังสือ 3 แห่ง ได้แก่ นายอินทร์ ซีเอ็ดบุ๊คเซ็นเตอร์ และกลุ่มวรรณกรรมริมทางฝัน ทำให้ได้หนังสือรวมเรื่องสั้นของหลูซิ่น จำนวน 11 เล่ม จากนั้นจึงสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทำให้ได้เรื่องสั้นที่สามารถใช้ประกอบการวิเคราะห์ 16 เรื่อง โดยเลือกใช้จำนวนที่ได้รับความนิยมมากที่สุดเพื่อความสมบูรณ์ด้านรูปแบบการพิมพ์และเนื้อหา ได้แก่ “บันทึกประจำวันของคนบ้า” “ข่งอิจี้” “ยา” “พรงุ่น” “เรือนผม” “บ้านเกิด” “ประวัติจริงของอา Q” “จี้ซุนบท” “ไห้เจ้า” “ครอบครัวที่มีความสุข” “ผู้ถือสันโดษ” “กำสรวลอดีต บันทึกของจวนเซิง” “สบู” “ตะเกียงสว่างนรินทร์กาล” “ท่านอาจารย์กอร์” และ “น้องพี”

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากเรื่องสั้น 16 เรื่อง โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความ ทำให้ทราบวิถีชีวิตของชาวจีน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย ด้านการรักษาโรค ด้านการศึกษา และด้านความเชื่อ

3. ขั้นตอนการนำเสนอข้อมูล

ดำเนินการนำเสนอวิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทั้ง 5 ด้านด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การศึกษาวิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นหัวหว่เลี้ยวหัวต่อของประเทศทำให้ทราบแนวทางในการดำรงชีพของประชาชนทั้งด้านการใช้ภาษา การแต่งกาย การรักษาโรค การศึกษา และความเชื่อ เมื่อมองโดยภาพรวม วิถีชีวิตของชาวจีนในสังคมร่วมสมัยกับหลูซิ่นมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมศักดินากับวัฒนธรรมตะวันตก แต่มีขึ้นในลักษณะของการต่อสู้ระหว่างแนวคิดเก่ากับแนวคิดใหม่มากกว่าที่จะเป็นการประนีประนอมกัน

1. ด้านการใช้ภาษา

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของสังคมจีนจากวัฒนธรรมศักดินามาเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ด้านการใช้ภาษา แม้การปฏิวัติซินไฮ่เมื่อ ค.ศ. 1911 จะสามารถล้มล้างราชวงศ์ชิงและก่อตั้งประเทศสาธารณรัฐจีนเมื่อ ค.ศ. 1912 แต่ร่องรอยวัฒนธรรมศักดินายังปรากฏอย่างเข้มข้นในสังคม โดยสะท้อนจาก

การใช้คำศัพท์โบราณในกลุ่มปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบเก่า ขณะที่ปัญญาชนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกก็เริ่มคุ้นเคยกับการใช้ภาษาอังกฤษ

ข้อมูลการใช้คำศัพท์โบราณพบในเรื่อง “ข่งอี่จี่” ตอนที่ “ข้าพเจ้า” เด็กช่วยงานในบ้านเหล่าเสียนเอ็ง พูดถึงลักษณะภายนอกและอุปนิสัยใจคอของข่งอี่จี่ที่เป็นลูกค้าประจำว่า “ข่งอี่จี่เป็นลูกค้าคนเดียวเท่านั้นที่สวมเสื้อคลุมยาวยืงเต็มเหล่า ร่างแกสูงใหญ่ ใบหน้าซีดเผือด ระหว่างรอยย่นบนใบหน้ามีแผลเป็นปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ หนวดเคราอันขาวประปรายก็ยาวรุงรัง แม้ว่าเสื้อที่สวมนั้นจะเป็นเสื้อคลุมยาวก็จริง แต่มันทั้งขาดทั้งสกปรกอย่างกับว่าได้ปะทุและซักมา 10 กว่าปี เวลาที่พูดปราศรัยแกมักจะใช้คำที่พื้นสมัยแล้วเสมอ เช่น ฤ แล แส ไชร์ ซึ่งยากที่จะเข้าใจได้” (หลู่ซิ่น, 2563 : 59)

ส่วนการใช้ภาษาอังกฤษตามกระแสนิยมตะวันตกปรากฏในเรื่องสั้น 4 เรื่อง ได้แก่ “ประวัติจริงของอา Q” “ครอบครัวที่มีความสุข” “น้องพี” และ “สบู่” ในเรื่อง “ประวัติจริงของอา Q” หลังพลพรรคปฏิวัติเข้ายึดครองหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในหมู่บ้านเว่ยจวงที่อา Q อาศัย อา Q ก็รีบไปหา “ไฉ่ฝรังเทียม” ปัญญาชนที่เคยไปศึกษาในประเทศญี่ปุ่นเพื่อขอสมัครเป็นพรรคพวกเดียวกัน จากคำปราศรัยของ “ไฉ่ฝรังเทียม” ทำให้ทราบว่าเขากำลังโอ้อวดเกี่ยวกับบทบาทของตนเองในขบวนการปฏิวัติเนื่องจากรู้จักกับนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เขาเรียกอย่างเป็นกันเองว่า “พีทิง” ทั้งยังยกย่องความทันสมัยของ “พีทิง” ที่สามารถพูดคำว่า “No” ในภาษาอังกฤษว่า “ข้าเป็นคนใจร้อน ฉะนั้นพอเราเจอกัน ข้าเป็นต้องว่า พีทิง ! เราลงมือกันเถละ ! แต่แกกลับได้แต่ว่า No ! นี่เป็นภาษาฝรั่ง พวกเอ็งไม่เข้าใจ ไม่งั้นก็สำเร็จเสียแล้ว แต่นี่แหละแสดงให้เห็นว่า พีทิงทำงานรอบคอบมาก แกรบเร้าให้ข้าไปหุ่ยเปย ข้ายังไม่รับปาก ใครอยากจะทำให้งานในอำเภอเล็ก ๆ” (หลู่ซิ่น, 2563 : 202 - 203)

ในเรื่อง “ครอบครัวที่มีความสุข” เมื่อต้องเขียนนวนิยายตามขอบเขตที่นิตยสารต้องการ คือ เป็นเรื่องความรักในฝัน สามิโนอุดมการณ์ และความเสมอภาคระหว่างสามิกับภรรยาตามกระแสนิยมตะวันตก ผู้เป็นสามิซึ่งต้องแบกรับภาระเลี้ยงดูภรรยาและลูกสาววัย 3 ขวบก็เริ่มลงมือเขียนเรื่อง “ครอบครัวที่มีความสุข” โดยพยายามวางเค้าโครง ตัวละคร รวมถึงภาษาที่ใช้ให้เป็นไปตามกระแสนิยมทุกประการ สองสามิภรรยาใน “ครอบครัวที่มีความสุข” จึงถูกกำหนดให้เป็นปัญญาชนที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ สามารถใช้ภาษาอังกฤษอย่างคล่องแคล่ว และให้เกียรติซึ่งกันและกันตามแบบฉบับของสุภาพบุรุษและสุภาพสตรีตะวันตก ดังข้อความว่า “เขาทั้งสองยกตะเกียบขึ้นพร้อม ๆ กันและเอาตะเกียบชี้ที่ขอบชาม ต่างยืมหวานและมองหน้ากัน ‘My dear, please’ ‘Please you eat first, my dear’ ‘Oh, no, please you !’” (หลู่ซิ่น, 2563 : 295)

แม้จะพยายามเร่งงานให้ทันส่งนิตยสารแต่บรรยากาศในบ้านกลับไม่เอื้อต่อการเขียนหนังสือ ผู้เป็นสามิ นอกจากจะไม่ได้กินอาหารตั้งแต่ตื่นนอนเพราะในบ้านเหลือเสียงเป็นผักกาดขาวเพียง 6 ต้นแล้ว ยังถูกรบกวนด้วยเสียงต่าง ๆ เช่น เสียงต่อราคาระหว่างภรรยากับคนขายพิน เสียงร้องไห้ของลูกสาววัย 3 ขวบที่ถูกแม่ตีเพราะทำน้ำมันตะเกียบหก กับทั้งต้องทนรับอารมณ์เสียของภรรยาเพราะเงินไม่พอซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค ไม่เพียงเท่านั้น ภรรยาก็เดินเข้าออกห้องทำงานตามอำเภอใจทั้งขณะปรึกษาเรื่องค่าพินและในตอนขนพินมาเก็บไว้ได้เตียงนอน สามิอยากจะปิดประตูเพื่อความเป็นส่วนตัว แต่ก็ทำไม่ได้เพราะเป็นห้องที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันหลายอย่าง คือ เป็นทั้งห้องนอน ห้องทำงาน และห้องเก็บของในขณะเดียวกัน ดังนั้น เขาจึงจินตนาการว่า ห้องหับต่าง ๆ ใน “ครอบครัวที่มีความสุข” จะต้องถูกสร้างให้เป็นสัดส่วนและมีความเป็นส่วนตัว และภรรยาใน “ครอบครัวที่มีความสุข” จะต้องมีการพาเวลาเข้ามาหาสามิ ดังข้อความว่า “เวลานี้สมมติว่า คุณผู้ชายนั่งอยู่ในห้องอ่านหนังสือของตน คุณผู้หญิงจะเข้ามาคุยปัญหาวรรณคดีก็เคาะประตูก่อน เป็นที่วางใจได้ว่า หล่อนจะต้องไม่ถือผักกาดขาวเข้ามาด้วยเป็นแน่ ‘Come in please, my dear’” (หลู่ซิ่น, 2563 : 298)

นอกจากนั้น เรื่อง “น้องพี” ได้สะท้อนกระแสนิยมการใช้ภาษาอังกฤษตอนที่น้องชายของเพ่ยจวินมีอาการไข้สูงจนต้องกลับมานอนพักที่บ้าน เพ่ยจวินจึงโทรศัพท์ไปเชิญหมอผู้ นายแพทย์แผนตะวันตกที่มีชื่อเสียงที่สุดในเมืองมาดูอาการของน้องชาย หลังรอคอยเป็นเวลานาน ในที่สุดหมอก็สามารถเดินทางมาตรวจอาการคนไข้ในตอนกลางคืน และเลือกบอกอาการคนไข้เป็นภาษาอังกฤษเพื่อแสดงความทันสมัยในอาชีพตนเองว่า “หมอผู้ไม่ส่งเสียง ค่อย ๆ ตรวจจับชีพจรแล้วบอกให้เพ่ยจวินชูตะเกียบให้สูงอีก สองพิจารณาใบหน้าของผู้ป่วยอีกครั้งแล้วเรียกให้เลิกผ้าห่มออกถอดเสื้อออกให้ดูอาการ เมื่อดูแล้วก็ยื่นนิ้วออกไปกดบนดื่งที่ท้อง ‘Measles ...’” (หลู่ซิ่น, 2546 : 361)

ในเรื่อง “สบู่” สือหมิงแม้จะเป็นปัญญาชนแนวอนุรักษนิยม แต่ก็ไม่อาจฟันกระแสสังคมที่กำลังนิยมวิถีชีวิตแบบตะวันตก เขาจึงซื้อสบู่มาให้ภรรยาขัดผิวแทนการใช้มะค้ำติควาย และส่งบุตรชายคนโตเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีการสอนภาษาอังกฤษ ครั้งหนึ่งสือหมิงไปหาซื้อสบู่มาฝากภรรยาในย่านการค้าแห่งหนึ่ง เนื่องจากใช้เวลาเลือกเฟ้นนานและไม่รู้จักธรรมเนียมการซื้อขายของตะวันตกที่ต้องจ่ายเงินก่อนจึงจะแกะดูได้ สือหมิงจึงถูกนักเรียนที่มาซื้อของในร้านเดียวกันหัวเราะเยาะและวิพากษ์วิจารณ์เป็นภาษาอังกฤษว่า “Old fool” แปลว่า “ไอ้แก่บัดซบ” ทำให้ต้องกลับมาซักไซ้หาคำตอบกับบุตรชายที่เรียนในโรงเรียนกึ่งจีนกึ่งฝรั่งและพอจะสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษได้ (หลู่ซิน, 2563 : 314)

สรุปว่า เรื่องสั้นของหลู่ซินได้สะท้อนสภาพสังคมจีนในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมศักดินากับวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะค่านิยมในการใช้ภาษาอังกฤษที่เป็นมาตรฐานบังคับ ความทันสมัย และการเป็นพลเมืองในระบอบใหม่ แม้แนวคิดอนุรักษนิยมจะมีอยู่ในสังคมร่วมสมัย แต่เรื่องสั้นของหลู่ซินก็ทำให้เห็นว่า กระแสวัฒนธรรมตะวันตกมีแนวโน้มได้เปรียบกว่ากระแสอนุรักษนิยม ทั้งนี้ สืบเนื่องจากที่ราชวงศ์ชิงสูญเสียตำแหน่งการปกครองตามระบอบศักดินาได้หมดสิ้นอำนาจทางการเมืองแล้ว ประชาชนจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับการปกครองระบอบใหม่ ซึ่งหลายคนอาจมีสำนึกในการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยอย่างจริงจัง แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่คล้อยตามกระแสใหม่เพื่อเอาตัวรอดอย่างเดียว

2. ด้านการแต่งกาย

การแต่งกายของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นการผสมผสานระหว่างการแต่งกายตามประเพณีนิยมกับการแต่งกายตามวัฒนธรรมตะวันตก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประเทศจีนอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อคือเพิ่งพ้นจากการปกครองตามระบอบศักดินา ขณะที่ระบอบประชาธิปไตยและวัฒนธรรมตะวันตกแม้จะเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมในสังคมร่วมสมัย แต่ก็ไม่มีอิทธิพลมากพอที่จะชนะประเพณีนิยมขึ้นเด็ดขาด ค่านิยมและรูปแบบการแต่งกายของประชาชนจีนจึงมีลักษณะผสมปนเปและการต่อสู้ระหว่างกระแสการแต่งกายแบบเก่ากับการแต่งกายแบบใหม่ หลู่ซินได้นำเสนอประเด็นการแต่งกายที่ประกอบด้วยลักษณะเสื้อผ้าอาภรณ์และทรงผมของชาวจีนในสังคมร่วมสมัย ดังนี้

2.1 เสื้อผ้าอาภรณ์

การแต่งกายของชาวจีนที่มีการผสมผสานระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่ปรากฏในเรื่อง “เรือนผม” คุณ N ปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกประสบความสำเร็จในการแต่งกายให้เข้ากับค่านิยมของสังคมร่วมสมัย ขณะศึกษาในต่างประเทศ เขาได้ตัดหางเปียทิ้งและแต่งตัวตามแบบตะวันตกเพื่อความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวัน แม้จะถูกนักเรียนจีนในต่างประเทศต่อต้านอย่างหนัก แต่คุณ N ก็ไม่รู้สึกกดดันเท่ากับสมัยกลับมาใช้ชีวิตในนครเซี่ยงไฮ้ เนื่องจากคนรอบข้างไม่เห็นด้วยกับการตัดผมสั้น คุณ N จึงต้องซื้อหางเปียปลอมมาใส่และเปลี่ยนรูปแบบการแต่งตัวให้เข้ากับทรงผมแมนจูเรีย กระนั้นความไม่สะดวกสบายที่มีสิ่งแปลกปลอมอยู่เหนือศีรษะทำให้เขาตัดสินใจกลับมาแต่งตัวเหมือนสมัยเรียนในต่างประเทศอีกครั้ง เป็นเหตุให้ต้องทนรับกับแรงกดดันและพฤติกรรมที่น่าตกใจของคนรอบข้าง “ตามทางที่เดินไปได้ยินเสียงหัวเราะเยาะคำตลอด บางคนยังถึงกับเดินตามหลัง ร้องคำอยู่ข้างหลังว่า ‘ไอ้คนบัดซบ’ ‘ไอ้ฝรั่งเก้’ ในที่สุดผมก็เลยเลิกใส่สูทตะวันตกเปลี่ยนไปใส่เสื้อคลุมตัวใหญ่ แต่พวกนั้นกลับยิ่งด่าแรงกว่าเดิม (หลู่ซิน, 2546 : 98 - 99)

ส่วนในเรื่อง “กำสรวลอดดีด บันทึกรักของจวนเจิง” หลู่ซินเน้นนำเสนอการแต่งกายซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในกลุ่มปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก สือจวนเจิงและจื่อจุนตัวละครเอกในเรื่องเป็นปัญญาชนที่สนับสนุนขบวนการปฏิรูปประเทศทั้งเรื่องความเสมอภาคระหว่างสามีกับภรรยา การต่อต้านเผด็จการในครอบครัว และการยกย่องบทบาทของสตรีเพศ ดังนั้น สือจวนเจิงจึงแต่งกายตามแบบตะวันตกทุกประการรวมถึงการสวมหมวกขณะออกนอกบ้านด้วย เขาพูดถึงการแต่งกายในครั้งไปหาจื่อจุนซึ่งทำให้ญาติของเธอไม่พอใจถึงกับมีปฏิกิริยาว่า “ข้าพเจ้าจัดแจงหยิบหมวกเตรียมจะไปเยี่ยมหล่อน แต่แล้วก็นึกขึ้นได้ว่า อาวของหล่อนเคยด่าใส่หน้าข้าพเจ้า” (หลู่ซิน, 2563 : 369) ส่วนการ แต่งกายของจื่อจุน เช่น การสวมรองเท้าส้นสูง ใส่เสื้อที่เผยให้เห็นลำแขนอันเรียวเล็ก และกระโปรงสีดำ เป็นต้น สะท้อนบุคลิกลักษณะของเธอที่เป็นสตรีสมัยใหม่ มีความมั่นใจในตนเอง และพร้อมที่จะเผชิญกับกระแสต่อต้านจากคนรอบข้าง ดังคำบรรยายของสือจวนเจิงขณะรอให้เธอมาพบว่า “ระหว่างที่ทรนทรายด้วยการรอคอยเป็นเวลานาน พอได้ยินเสียงรองเท้าส้นสูงกระทบพื้นถนนที่ปูด้วยอิฐ มันช่างกระตุ้นให้ข้าพเจ้ากระปรีกระเปร่าขึ้นในทันที

เสียงจริง ๆ ! ครั้นแล้วข้าพเจ้าก็ได้เห็นดวงหน้ากลม ขาวซีด มีลักยิ้ม แขนอันเรียวเล็กขาวเผือด และเสื้อลายผ้าฝ้ายกับกระโปรงสีดำของหล่อน” (หลูซัน, 2563 : 368)

สมัยที่รักกันใหม่ ๆ การรอคอยจื่อจุนมาพบที่ห้องพักในสมาคมแต่ละครั้งทำให้สือจวนเชิงรู้สึกทรมานใจอย่างมาก เสียงรอนแท่นสูงที่คุ้นเคยของเธอซึ่งกระแทกกับพื้นดังกึก ๆ ทำให้สือจวนเชิงไม่อยากได้ยินเสียงรอนแท่นของคนอื่นไม่ว่าจะเป็นเสียงรอนแท่นผ้าของลูกคนใช้ หรือเสียงรอนแท่นของเตียงของเด็กหนุ่มที่อยู่ข้างบ้าน ข้อความต่อไปนี้ทำให้เห็นถึงความหลากหลายในการแต่งกายของชาวจีนช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 กล่าวคือ ผู้ใช้แรงงานนิยมสวมรอนแท่นผ้า ขณะที่คนรุ่นใหม่เน้นสวมรอนแท่นและรอนแท่นสูงตามวิถีตะวันตก “ข้าพเจ้าลี้ไ่วเป็นพิเศษ คล้ายกับได้ยินเสียงรอนแท่นทุกคู่ที่เดินไป ๆ มา ๆ อยู่นอกประตูใหญ่ ในเสียงเหล่านี้มีของจื่อจุนด้วยและเสียงรอนแท่นดังกึก ๆ ใกล้เข้ามาทุกที แต่แล้วมันจะค่อย ๆ เบาแผ่วไปอีกจนในที่สุดก็เงียบหายไปในกลุ่มเสียงของรอนแท่นที่ตั้งอยู่สับสน ข้าพเจ้าเกลียดลูกคนใช้ที่สวมรอนแท่นผ้าซึ่งเดินเสียงไม่เหมือนกับจื่อจุน และก็เกลียดเจ้าเด็กหนุ่มข้างบ้านที่ชอบใช้ครีมทาหน้า มักสวมรอนแท่นคู่ใหม่ และทำเสียงเดินเหมือนกับจื่อจุน !” (หลูซัน, 2563 : 369)

ข้อมูลเกี่ยวกับเสื้อผ้าอาภรณ์ของชาวจีนในสังคมร่วมสมัยกับหลูซันแม้จะปรากฏในเรื่องสั้นเพียง 2 เรื่อง ได้แก่ “เรือนผม” และ “กำสรวลอดีต บันทึกของจวนเชิง” แต่ก็พอให้เห็นภาพความหลากหลายและการต่อสู้ระหว่างกระแสการแต่งตัวตามประเพณีนิยมกับการแต่งตัวตามวัฒนธรรมตะวันตก จากเนื้อหาในเรื่องสั้นทั้ง 2 เรื่องไม่ปรากฏชัดว่า การแต่งตัวแบบใดได้รับความนิยมมากกว่ากัน ลักษณะเสื้อผ้าอาภรณ์ของแต่ละคนจึงขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา อุดมการณ์ทางการเมือง รวมถึงความแข็งแกร่งทางจิตใจของเขาเมื่อต้องเผชิญกับแรงต่อต้านจากผู้คนในสังคมร่วมสมัย

2.2 ทรงผม

ชาวจีนมีการไว้ผมสองแบบในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้แก่ การไว้ผมยาวของกลุ่มอนุรักษ์นิยมและการตัดผมสั้นของผู้สนับสนุนการปกครองระบอบใหม่ การไว้เปียยาวอยู่ด้านหลังตามแบบแมนจูเรียปรากฏในเรื่อง “จิวซนบท” ตอนที่ “ข้าพเจ้า” ออกไปดูจิวที่โรงจิวแห่งหนึ่งในกรุงปักกิ่ง เนื่องจากมีคนดูจำนวนมากและมีการจองที่นั่งไว้ให้แก่นักที่ยังมาไม่ถึง “ข้าพเจ้า” และเพื่อนจึงค่อย ๆ ถอยร่นมาด้านหลังของโรงจิว แต่โชคดียิ่งที่สุดทั้งสองก็สามารถหาที่นั่งได้ ข้อความบรรยายความลำบากของ “ข้าพเจ้า” ในการหาที่นั่งดูจิวได้เผยให้เห็นลักษณะทรงผมของผู้ชายจีนสมัยนั้นด้วยว่า “เราถอยร่นไปข้างหลังแต่ชายไว้ผมเปียมันขัดกับคนหนึ่งกลับมาเราไปที่ด้านข้างและชี้ที่นั่งแห่งหนึ่งให้” (หลูซัน, 2563 : 218)

นอกจากการไว้เปียยาวตามแบบแมนจูเรียแล้ว สังคมจีนในยุคร่วมสมัยกับหลูซันก็เริ่มนิยมการตัดผมสั้น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงประเทศให้พ้นจากบ่วงจารีตแบบเก่า ในเรื่อง “ตะเกียงสว่างนิรันดร์กาล” ตัวละครชายหนุ่มซึ่งต้องการดับตะเกียงประจำหมู่บ้านเพื่อขจัดปัญหาเพลิงและแมลง ถูกคนในหมู่บ้านต่อต้านอย่างหนักและเรียกเขาว่า เด็กเนรคุณ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่า การดับตะเกียงจะทำให้หมู่บ้านประสบเคราะห์ร้าย ท้ายที่สุดชายหนุ่มก็ถูกจับไปขังในศาลเจ้าประจำหมู่บ้านและอยู่ในสภาพที่แทบจะเหมือนคนบ้าเพราะสิ้นหวัง ทรงผมที่ตัดสั้นของเขาซึ่งสะท้อนความเป็นคนรุ่นใหม่ปรากฏในข้อความท้ายเรื่องว่า “ใบหน้าเหลี่ยมเหลื่อมชูปกับเสื้อสีครามตัวใหญ่ เพียงแต่ดวงตาใหญ่ยาวภายใต้คิ้วดกหนาส่งประกายผิดไปจากเดิมเล็กน้อย เวลามองคนก็จ้องไม่กระพริบตาอยู่เป็นนาน ทั้งแผ่วแวโกรธกลัวหวาดระแวงอยู่ในนั้น บนเรือนผมตัดสั้นมีฟางข้าวติดอยู่ 2 เส้น คงเป็นฝีมือเด็ก ๆ ที่แอบติดไว้ให้จากทางด้านหลังเป็นแน่ เพราะเมื่อพวกเขาเด็กมองที่หัวของมันก็พากันหาคอหัวร้อแลลั่นกันเล่นเป็นที่สนุกสนาน” (หลูซัน, 2563 : 260 - 261)

ค่านิยมในการตัดผมสั้นของชาวจีนซึ่งมีอิทธิพลพอ ๆ กับค่านิยมในการไว้ผมยาวยังประจักษ์จากเรื่อง “เรือนผม” กล่าวคือ สมัยเกิดกบฏไท่ผิง (ค.ศ. 1850 - 1864) นำโดยหงชิงเฉวียนและหยิงชิวซิงซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวนายากไร้ การไว้ผมยาวโดยไม่ถักเปียด้านหลังตามแบบของผู้ชายฮั่นในช่วงก่อนที่ราชวงศ์แมนจูจะเข้าปกครองประเทศจีน กลายเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมเพราะเป็นสัญลักษณ์แทนการต่อต้านราชวงศ์ชิงในฐานะราชวงศ์ต่างชาติ กบฏไท่ผิงจึงเป็นที่รู้จักในอีกชื่อหนึ่งว่า “กบฏผมยาว” นอกจากนโยบายโค่นล้มราชวงศ์ชิงแล้วสมาชิกในขบวนการ ไท่ผิงยังประหารชีวิตชายใดก็ตามที่ไว้เปียด้านหลังตามแบบแมนจูเรีย แต่หลังการปฏิวัติซินไฮ่ใน ค.ศ. 1911 รัฐบาลสาธารณรัฐจีนก็รณรงค์ให้พลเมืองตัดผมสั้นตามแบบตะวันตก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากไม่มีกลุ่มพลัง

ทางการเมืองกลุ่มใดมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศสมัยนั้น ประชาชนจึงประสบความสำเร็จในการแต่งตั้งเพื่อไม่ให้กระทบกับพรรคการเมืองในท้องถิ่น คุณ N เล่าว่า “พลเมืองกระด้างกระเดื่องก็ฆ่าตายหมดแล้ว พวกคนแก่ก็แก่ตายไปแล้ว หางเปียก็จำเป็นต้องไว้แน่แล้ว ก็เกิดกบฏหง - หยั่งขึ้นมาอีก ย่าของผมนเคยพูดกับผมว่า การเป็นราษฎรสามัญในสมัยนี้สิ่งที่จะต้องจำใจจริง ๆ ใ้อ้ที่ขังไว้ผมยาวอยู่ก็ถูกทหารรัฐบาลฆ่าทิ้ง ใ้อ้ที่ไว้เปียก็ถูกพวกผมยาวฆ่า” (หลู่ซวิน, 2546 : 97) คุณ N ยังพูดถึงประสบการณ์ในการตัดผมสั้นของเขาขณะไปศึกษาต่อต่างประเทศว่า “เมื่อผมไปเรียนต่อต่างประเทศก็ตัดเปียทิ้งไป ไม่ได้มีเหตุผลสักข้ออะไรหรอก เพียงแต่มันไม่ค่อยสะดวกก็แค่นั้น นึกไม่ถึงว่า เพื่อนนักเรียนที่พันเปียไว้บนหัวหลายคนจะรังเกียจผม ผู้ดูแลนักเรียนก็โกรธมากบอกว่า จะระงับทุนหลวงของผมแล้วส่งตัวกลับจีน” (หลู่ซวิน, 2546 : 97)

ต่อมาเมื่อครอบครัวยุบสลายปัญหาทางการเงิน คุณ N จึงต้องกลับมาประกอบอาชีพที่นครเซี่ยงไฮ้ และทรงผมสั้นแบบตะวันตกของเขาก็กลายเป็นอุปสรรคทั้งต่อการดำรงชีพและการทำงาน การตัดผมสั้นทำให้ทัศนคติที่คนรอบข้างมีต่อคุณ N เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิงประหนึ่งเขาเป็นนักโทษที่ต้องโทษตัดศีรษะ ทั้งนี้ เพราะการลงโทษตามกฎหมายโบราณของจีนแบ่งเป็น 5 ระดับ ได้แก่ สัก ตัดจมูก ตัดขา ทำลายอวัยวะสืบพันธุ์ และตัดศีรษะ เนื่องจากการตัดผมสมัยโบราณเป็นเรื่องต้องห้ามและถือเป็นอวมงคล โทษโกนหัวแม้จะไม่ได้รวมอยู่ในข้อ 5 ข้อดังกล่าวแต่ก็ถือเป็นโทษร้ายแรงอย่างหนึ่งซึ่งเลิกใช้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง (หลู่ซวิน, 2563 : 96) คุณ N กล่าวถึงความเดือดร้อนที่ต้องเปลี่ยนทรงผมให้เป็นที่พอใจของคนรอบข้างว่า “ผมถึงเซี่ยงไฮ้ก็หาซื้อหางเปียปลอมมาสั้นหนึ่ง ตอนนั้นราคาในท้องตลาดก็สัก 2 หยวน สวมกลับบ้าน แม่ของผมนก็ไม่ได้ว่าอะไร แต่คนรอบข้างพอเห็นเข้าล้วนต้องมาพิจารณาหางเปียนั้นก่อน ต่อรู้ว่าเป็นของปลอมก็จะหัวเราะเสียดแทงใจ มองผมเหมือนคนต้องโทษตัดหัว ญาติร่วมแซ่เดียวกับผมนคนหนึ่งถึงกับเตรียมจะไปแจ้งทางการ แต่ต่อมาเพราะกลัวว่า การลุกขึ้นต่อต้านของพรรคปฏิวัติอาจจะประสบความสำเร็จก็เลยระงับไว้” (หลู่ซวิน, 2546 : 98)

ไม่เพียงเท่านั้น หลังเข้าทำงานในโรงเรียนมัธยมต้นแห่งหนึ่ง ทรงผมสั้นของคุณ N ยังถูกขยายความจนเขาต้องระวังตัวเป็นพิเศษ เพราะไม่เพียงเกี่ยวข้องกับค่านิยมในการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเดียว แต่ยังเชื่อมโยงไปถึงการเลือกฝ่ายทางการเมืองด้วย “ต้นปีรัชชกษัตริย์ถึง ผมได้เป็นครูที่โรงเรียนมัธยมต้นประจำท้องถิ่น ต้องคอยหลบเพื่อนร่วมงานเหมือนกันจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ไกล ต้องคอยระวังทางการเมืองเหมือนกันจะป้องกันไม่ได้เคร่งพอตลอดทั้งวันคินผมเหมือนนั่งอยู่ในอุโมงค์น้ำแข็ง เหมือนยืนอยู่ข้างลานประหาร อันที่จริงก็ไม่ใช่ว่าเหตุผลอื่นใดเพียงเพราะว่า ขาดหางเปียไปเส้นหนึ่งเท่านั้น” (หลู่ซวิน, 2546 : 99)

กระแสนิยมผมสั้นดูเหมือนจะมีอิทธิพลเหนือค่านิยมในการไว้ผมยาวหลังจากที่รัฐบาลสาธารณรัฐจีนรณรงค์เรื่องนี้ในฐานะเป็นนโยบายของส่วนกลาง และใช้วิธีบังคับขั้นเด็ดขาดเพื่อให้พลเมืองปฏิบัติตามอย่างพร้อมเพรียงกัน คำบอกเล่าของคุณ N เกี่ยวกับชะตากรรมของนักเรียน 6 คนที่ถูกไล่ออกเพราะตัดผมสั้น รวมถึงความโชคร้ายที่เขาที่สามารถหลุดพ้นจากคำก่นด่าของคนรอบข้างมีความน่าสนใจว่า “การตัดเปียกลายเป็นโรคติดต่อไปซะแล้ว ถึงวันที่สามนักเรียนของวิทยาลัยการศึกษาตัดเปียทิ้งไป 6 คน ตอนเย็นก็มีคนลงโทษไล่นักเรียน 6 คนออก ทั้ง 6 คนนี้จะอยู่ที่โรงเรียนก็ไม่ได้ จะกลับบ้านก็มีปัญหา ต้องรอมารื้อยจนผ่านพ้นเทศกาลสองสัปดาห์ครั้งแรกไปเดือนกว่าจึงค่อยกลับลงตราผิวดอกจากตัวได้ ผมนะหรือ ... ก็เหมือนกัน ... เพียงแต่ฤดูหนาวปีศักราชที่ 1 ก็ไปปักกิ่ง ยังถูกคนด่าอีกหลายคน ต่อมาคนที่ด่าผมก็ถูกตำรวจตัดเปีย ผมเลยไม่ถูกคนด่าคนหยามอีกต่อไป” (หลู่ซวิน, 2546 : 100)

การตัดผมสั้นไม่เพียงเป็นกระแสนิยมในกลุ่มนักเรียนชายเท่านั้น แต่นักเรียนหญิงที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่ก็ร่วมสนับสนุนและปฏิบัติตามด้วย อย่างไรก็ตาม นักเรียนหญิงกลุ่มนี้ต้องทนรับกับแรงกดดันยิ่งกว่านักเรียนชายเนื่องจากสังคมจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยังเป็นสังคมปิตาธิปไตยเต็มรูปแบบ ทัศนคติที่ผู้หญิงไม่ควรตัดผมสั้นได้สะท้อนอย่างชัดเจนในเรื่อง “สบู่” ตอนที่สื่อหมิงคุยกับภรรยาเรื่องที่จะไม่อนุญาตให้ลูกสาวเข้าเรียนในโรงเรียนและไม่ให้ตัดผมสั้นว่า “พวกซัวเออร์ก็ต้องไปเข้าโรงเรียนโรงเรียนอะไรหรอก แต่ก่อนนี้ปู่เก่าเคยคัดค้านผู้หญิงเรียนหนังสือว่า ‘เด็กผู้หญิงเรียนหนังสือทำไม!’ ตอนนั้นฉันยังค้านแกล้ง แต่เดี๋ยวนี้ดู ๆ แล้วคำพูดของคนแก่นั่นแหละถูก เธอคิดดูเถอะ ผู้หญิงยิ่งเร็ว เทียวเตรไปตามท้องถนน มันก็น่าเกลียดพออยู่แล้ว นี่ยังตัดผมสั้นเสียอีก ฉันเกลียดที่สุดละอีพวกนักเรียนที่ตัดผมสั้นเหล่านั้น ฉันขอพูดตรง ๆ ถ้าเป็นพวกทหารพวกโจรยังพอว่า แต่พวกเด็กผู้หญิงเหล่านี้แหละที่ทำให้โลกปั่นป่วน ควรจะจัดการอย่างเข้มงวดกวัดขั่นเสียมั่ง” (หลู่ซวิน, 2563 : 308)

การต่อสู้ระหว่างแนวคิดเก่ากับแนวคิดใหม่โดยเฉพาะในเรื่องทรงผมซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางการเมืองของจีนในช่วง ค.ศ. 1911 - 1917 ประจักษ์จากเรื่อง “ประวัติจริงของอา Q” เรื่องสั้นที่มีชื่อเสียงที่สุดของหลู่ซิน ตัวละครเอกอา Q เป็นผู้ใช้แรงงานที่ยากจน ไร้ผมยาวและลักเปื้อยอยู่ด้านหลังตามแบบฉบับของผู้ชายแมนจูเรีย เขาจึงรู้สึกอิจฉาและรังเกียจ “ไอ้ฝรั่งเทียม” ซึ่งเป็นตัวแทนของปัญญาชนที่นิยมกระแสวัฒนธรรมตะวันตก อา Q พุดถึงเหตุการณ์ “ไอ้ฝรั่งเทียม” กลับมาจากประเทศญี่ปุ่นด้วยความไม่พอใจว่า “พอลกลับคืนมาบ้านในครึ่งปีต่อมา ขาก็ตรงขึ้น ทางเปี๊ยกก็หายไป แม่แกร้งให้ร้องห่มตั้ง 10 กว่าหน นางเมี้ยก็กระโดดบ่อมาแล้ว 3 ครั้ง” (หลู่ซิน, 2563 : 160) อย่างไรก็ตาม การปฏิวัติซินไฮ่ได้ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีกลิ่นอายแมนจูเรียถูกต่อต้านอย่างหนัก ทันทีที่ทราบข่าวการปฏิวัติ ประชาชนในหมู่บ้านเว่ยจวงต่างพยายามสลัดความเป็นแมนจูเรียให้ได้มากที่สุด ดังกรณีเจ้าชิวไฉที่เคยผ่านการสอบในระดับบัณฑิตว่า “เจ้าชิวไฉได้ข่าวเร็ว พอรู้ว่าพรรคปฏิวัติเข้าเมืองตั้งแต่ตอนกลางคืนก็ม่วนทางเปี๊ยกขึ้นไต้หวันสิริชะ” (หลู่ซิน, 2563 : 196) จากนั้นพฤติกรรมกรรมม่วนทางเปี๊ยกขึ้นไต้หวันสิริชะก็ถูกเลียนแบบอย่างรวดเร็วในหมู่บ้านดังข้อความว่า “สองสามวันต่อมา การม่วนทางเปี๊ยกขึ้นไต้หวันสิริชะค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้น ได้กล่าวมาก่อนแล้วว่า เป็นธรรมดาที่คุณแม่ไม่ต้องทำก่อนเพื่อน ถัดมาก็เจ้าชิวไฉเดินกับเจ้าไปเอียน ต่อมาก็อา Q” (หลู่ซิน, 2563 : 199)

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ชายจีนไม่กล้าตัดหางเปี๊ยกที่ขึ้นมาจากความเชื่อแต่โบราณว่า ผมเป็นของสูงและมีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวจีนจึงรักษาประเพณีการไว้ผมยาวอย่างเคร่งครัด ยกเว้นในบางกรณีที่เป็น เช่น การตัดผมเพื่อไว้ทุกข์ เป็นต้น ดังนั้น เมื่อเกิดการปฏิวัติซินไฮ่ ประชาชนโดยเฉพาะคนที่อยู่ในชนบทแม้จะเกรงกลัวพลพรรคปฏิวัติที่นิยมวัฒนธรรมตะวันตก แต่ความเชื่อแต่โบราณที่การตัดผมจะทำให้เกิดเรื่องอวมงคลก็ทำให้ชาวเว่ยจวงไม่กล้าตัดผมทั้งทันที เพียงแต่ม่วนทางเปี๊ยกขึ้นไต้หวันสิริชะเพื่อไม่ให้เป็นที่สังเกต การม่วนทางเปี๊ยกยอมทำได้หลายวิธี แต่สำหรับผู้ใช้แรงงานที่ยากจนอย่างอา Q การใช้ตะเกียบไม้ไผ่ซึ่งหาได้ทั่วไปในหมู่บ้านถือเป็นวิธีที่สะดวกที่สุด ดังข้อความว่า “แกใช้ตะเกียบไม้ไผ่อันหนึ่งขมวดหางเปี๊ยกขึ้นไต้หวันสิริชะ ลังเลอยู่ตั้งนานจึงทำใจกล้าเดินออกไป แกเดินไปตามถนน ผู้คนมองดูเหมือนกันแต่ไม่ยกพูดว่ากระไร ตอนแรกอา Q รู้สึกไม่พอใจมาก ต่อมาก็กลายเป็นชินเคือง” (หลู่ซิน, 2563 : 199 - 200)

เห็นได้ว่า ทรงผมของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะทรงผมของบุรุษเพศไม่มีรูปแบบที่ตายตัว เนื่องจากประเทศจีนอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากการปกครองตามระบอบศักดินาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มาพร้อมกับการสถาปนาประเทศสาธารณรัฐจีนเมื่อ ค.ศ. 1912 ความสับสนอลหม่านทางการเมืองได้ส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตของประชาชนทั้งปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่และผู้ใช้แรงงานที่แทบจะไม่มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ลักษณะเสื้อผ้าอาภรณ์และทรงผมของชาวจีนที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมศักดินากับวัฒนธรรมตะวันตกทำให้ประจักษ์ว่า การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีใด ๆ ก็ตามต้องใช้เวลาและมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปเสมอ อนึ่ง การเกิดขึ้นของสิ่งใหม่ย่อมต้องเผชิญกับแรงต่อต้านจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่ต้องการจะรักษาขนบเดิมไว้ถาวร

3. ด้านการรักษาโรค

ข้อมูลการรักษาโรคของชาวจีนปรากฏในเรื่องสั้นของหลู่ซิน 5 เรื่อง ได้แก่ “พรงนี้” “ไหว้เจ้า” “บันทึกประจำวันของคนบ้า” “ยา” และ “น้องพี่” โดยสามารถแบ่งเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ แนวคิดของชาวจีนเกี่ยวกับอาการเจ็บไข้ได้ป่วย และวิธีการรักษาโรคที่มีทั้งการรักษาตามแผนโบราณและการรักษาตามแผนตะวันตก

3.1 แนวคิดของชาวจีนเกี่ยวกับอาการเจ็บไข้ได้ป่วย

ประชาชนจีนในยุคร่วมสมัยกับหลู่ซินยึดถือแนวคิดที่อาการเจ็บไข้ได้ป่วยของมนุษย์เกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ในเรื่อง “พรงนี้” เมื่อปาวเออร์บุตรชายวัย 3 ขวบของนางชานซื่อมีอาการไม่สบาย เธอก็พยายามช่วยลูกน้อยทุกวิถีทาง อย่างไรก็ตาม ทางออกที่สตรีรายนี้คิดถึงเป็นอันดับแรกไม่ใช่การพาลูกไปหาหมอ แต่เป็นการประนีประนอมกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การเสี่ยงเซียมซีและการบนบานศาลกล่าว เป็นต้น (หลู่ซิน, 2563 : 86)

แนวคิดเกี่ยวกับอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวจีนยังปรากฏในเรื่อง “ไหว้เจ้า” ตอนที่สามคนที่สองของนางเสียงหลินเสียชีวิต หลังถูกบังคับให้แต่งงานเป็นครั้งที่ 2 ชีวิตของนางเสียงหลินก็เริ่มดีขึ้น แม้เธอและสามีจะไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แต่ทั้งสองก็อยู่ด้วยกันได้อย่างกลมเกลียวและปรองดองกัน โดยให้กำเนิดบุตรชายที่น่ารักและว่านอนสอนง่ายคนหนึ่งซึ่งอ้าเหมา อย่างไรก็ตาม หลังแต่งงานเพียงสองสามปี สามีของนางเสียงหลินก็เสียชีวิตเพราะไข้

รากสาด ซึ่งคนรอบข้างลงความเห็นว่าเป็นเรื่องเหลือเชื่อเพราะอายุน้อย “มันเรื่อง ‘ฟ้าดินสุดจะหยั่งรู้’ จริง ๆ ตัวของแกเป็นคนแข็งแรง ใครจะไปรู้ว่าอายุน้อย ๆ จะตายเพราะไข้รากสาด ? ที่แรกก็รู้สึกว่าการต้องขึ้นแต่พอกินข้าวต้มเย็นเข้าไปสามเดี๋ยวก็กារับอีก” (หลูซิ่น, 2563 : 256 - 257)

ส่วนในเรื่อง “น้องพี” เมื่อจึงผู้น้องชายของเพยจวินมีอาการเป็นไข้และนายแพทย์แผนตะวันตกคิดฐานะจนไม่อาจมารักษาคนไข้ได้ทันที เพยจวินก็ตัดสินใจเชิญหมอไปซึ่งรักษาตามแผนโบราณมาดูอาการของน้องชายพลาง ๆ ไปก่อน ความล้าสมัยด้านการแพทย์แผนโบราณของจีนสะท้อนจากที่หมอไปวินิจฉัยอาการคนไข้อย่างสับสน ทั้งยังมีความเชื่อว่า การหายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนไข้ขึ้นอยู่กับบุญวาสนาของครอบครัว “ ‘พี่เวินซาน สรุปลแล้วน้องชายเป็น ...’ เขาอดไม่ได้ที่จะเป็นฝ่ายถามขึ้นก่อน ‘อีต้าอี้แดง มีจุดขึ้นแล้ว’ ‘ถ้าจั้นก็ไม่ใช่ไข้แดงเลือดนะสิ’ เพยจวินแสดงอาการดีใจออกมา ‘หมอแผนปัจจุบันเขาก้เรียกว่า ไข้แดงเลือด แต่แผนโบราณเขาเรียกว่า ‘ไข้อีต้าอี้แดง’ คำพูดนั้นทำให้เพยจวินรู้สึกมือเท้าเย็นทันที ‘รักษาได้ไหมหมอ’ เขาถามด้วยสีหน้าทุกข์ร้อน ‘ได้ แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับบุญวาสนาของครอบครัวคุณด้วยนะ’ ” (หลูซิ่น, 2546 : 358)

ทั้งนี้ การรักษาโรคแผนโบราณของชาวจีนส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนหลักการทำงานของระบบธาตุโดยเชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยธาตุทั้งห้า ได้แก่ ทอง ไม้ น้ำ ไฟ และดิน การแพทย์แผนโบราณจีนจึงยึดหลักที่ธาตุทั้งห้ามีความสัมพันธ์กับอวัยวะห้าส่วน ได้แก่ หัวใจ ปอด ตับ ม้าม และไต ดังนั้น อาการเจ็บไข้ได้ป่วยย่อมสืบเนื่องจากที่อวัยวะห้าส่วนทำงานไม่ได้ผล ในเรื่อง “ฟรุ้งนี่” เมื่อนางชานซื่ออู่ไปหาหมอเหอเสี่ยวเซียนซึ่งรักษาตามแผนโบราณ หมอเหอก็วินิจฉัยอาการคนไข้ว่า เกิดจาก “ธาตุไฟขมธาตุทอง” หมายถึงอาการไข้ที่หัวใจระบอบกระเทือนถึงปอด ดังข้อความว่า “ ‘นั่นมันธาตุไฟขมธาตุทอง ...’ หมอเหอพูดได้ครึ่งประโยคก็หลับตา นางชานซื่อเกรงใจจึงมิได้ถามต่อไป มีคนคนหนึ่งอายุ 30 กว่านั่งอยู่ตรงข้ามกับหมอเหอ ขณะนั้นเขาเขียนใบสั่งยาเสร็จแล้วและชี้ไปยังหนังสือสองสามตัวที่มุมกระดานและบอกหล่อนว่า ‘นี่เป็นยาอภิบาลทารกชนิดเม็ดขนานที่หนึ่ง ต้องไปที่ร้านซื้อตะกรุลูกเจี๋ยถึงจะมี!’ ” (หลูซิ่น, 2563 : 88 - 89)

เป็นที่ประจักษ์ว่า ชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยึดถือความเชื่อที่อาการเจ็บไข้ได้ป่วยเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้น ควบคู่กับการรักษาทางการแพทย์ ประชาชนก็ให้ความสำคัญกับการประนีประนอมกับสิ่งเหนือธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเสี่ยงเซียมซีและการบนบานศาลกล่าว กับทั้งเชื่อว่าบุญวาสนาของครอบครัวมีผลต่อการรักษาคนไข้ ความสมดุลของระบบธาตุเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีการแพทย์แผนโบราณให้ความสำคัญเป็นพิเศษ อันเกิดจากความเชื่อที่ว่า ระบบธาตุมีความสัมพันธ์กับการทำงานของอวัยวะ 5 ส่วนและมีผลโดยตรงต่ออาการเจ็บไข้ได้ป่วยของมนุษย์

3.2 วิธีรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย

การรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยตามแผนโบราณของจีนสะท้อนจากเรื่องสั้น 3 เรื่อง ได้แก่ “บันทีกประจำวันของคนบ้า” “ยา” และ “ไห้วเจ้า” ในเรื่อง “บันทีกประจำวันของคนบ้า” ตัวละครน้องชายซึ่งถูกคนรอบข้างมองว่ามีอาการผิดปกติทางจิตได้บันทึกเหตุการณ์ที่ลูกนากลุ่มหนึ่งรุมตีคนร้ายคนหนึ่งเสียชีวิต จากนั้นก็ล้วงหัวใจผู้ตายออกมาทอดกินด้วยความเชื่อว่า จะทำให้กล้าขึ้น “สองสามวันก่อนลูกนาก็หมู่บ้านหมาป่ามาร้องทุกข์ว่า เกือบเกี่ยวไม่ได้ผล เขาบอกพี่ใหญ่ของข้าพเจ้าว่า คนร้ายชื่อดังคนหนึ่งที่หมู่บ้านของเขาถูกพวกเขาตีตายแล้ว พวกเขาสองสามคนช่วยกันล้วงเอาหัวใจของคนที่ถูกฆ่ามันออกมาทอดกินกัน ว่าจะทำให้คนกินกล้าขึ้น” (หลูซิ่น, 2563 : 39 - 40)

ส่วนในเรื่อง “ยา” เสี่ยวชวนบุตรชายคนเดียวของฮว่าเหล่าชวนเป็นคนสุขภาพไม่แข็งแรงมาตั้งแต่เด็ก เขามีอาการไอเรื้อรังซึ่งคนรอบข้างลงความเห็นว่าเป็นจากการมี “ผีในท้อง” เสี่ยวชวนจึงไปซื้อหมันโถวซุบเลือดของนักโทษที่ถูกประหารชีวิตมาเผาให้บุตรชายกินตามความเชื่อแต่โบราณว่า การกินเลือดมนุษย์จะทำให้แข็งแรงขึ้น “หายแน่ ๆ ! กินเข้าไปร้อน ๆ ยิ่งแน่นแหละ หมันโถวซุบเลือดคนยังรับรองว่า ผีในท้องอะไรก็ต้องหาย !” (หลูซิ่น, 2563 : 75)

นอกจากนั้น ในเรื่อง “ไห้วเจ้า” มีข้อมูลการรักษาผลด้วยขี้ธูปตอนที่นางเสี่ยวหลินถูกบังคับให้แต่งงานครั้งที่ 2 กับหนุ่มชาวเขาที่ไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อน เนื่องจากสังคมจีนช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีอคติต่อแม่ยายที่แต่งงานใหม่ นางเสี่ยวหลินจึงคัดค้านการแต่งงานครั้งที่ 2 ทุกวิถีทางถึงขั้นยอมฆ่าตัวตายด้วยการชนศีรษะกับโต๊ะเครื่องเขินในวันจัดพิธี ทำให้ศีรษะแตกเป็นแผลและคนที่อยู่เหตุการณ์ได้พยายามห้ามเลือดด้วยวิธีที่ล้าสมัย ดังข้อความว่า “พอแผลและคลายมีหน้อยเดียวเท่านั้น โอ้ถังเอ๋ย ! แก็กเอาหัวพุ่งเข้าชนมุมโต๊ะเครื่องเขิน เล่นเสียหัว

แตกเป็นแผลบ่อเรื่อเลือดไหลไม่หยุด เอาขี้ธูปโปะตั้งสองกำ เอาผ้าแดงพันถึงสองผืน เลือดก็ยังไม่ยอมหยุด สุดท้ายต้องช่วยกันดันแก้กับเจ้าบ่าวเข้าหอ แต่แก้ก็ยังไม่อยู่เอ็ดอึง โส้ย ! มันช่าง ...” (หลู่ซิ่น, 2563 : 255)

ขณะที่การรักษาตามแผนตะวันตกพบในเรื่อง “น้องพี” เพียงเรื่องเดียว เมื่อหมอผู้เดินทางมาตรวจดูอาการของจิ้งผู้กลางดึก เขาก็ไม่ได้แสดงความกระตือรือร้นในการช่วยเหลือคนไข้ถึงแม้ทางครอบครัวต้องรอคอยเป็นเวลานาน ประจักษ์จากข้อความสนทนาระหว่างหมอผู้กับเพยจวินที่เป็นพี่ชายคนไข้ว่า “ ‘นาคกลัวร้านยาจะปิดแล้วมั้งครับ’ เพยจวินรับใบสั่งยาพลางเอ่ยถาม ‘พรงี้ก็ได้ พรงี้ก็อย่ากินยา’ พรงี้ค้อยมาตุใหม่หรือครับ ? ’ ‘ไม่ต้องดูแล้ว ...’ หมอผู้พูดพลางเดินพลาง พร้อมกันนั้นก็รับเอาธนบัตรจำนวนห้าหยวนยัดเข้าในกระเป๋าเสื้อแล้วก็กลับออกไป” ด้วยความเป็นห่วงน้องชาย เพยจวินจึงสั่งให้เด็กรับซื้อออกไปซื้อยาตั้งแต่เช้าตรู่ของวันรุ่งขึ้นและกำชับให้ไปซื้อร้านที่หมอผู้สั่งเท่านั้น “ไปซื้อที่ร้านหมอย่าที่ปากตะวันออกของเมือง ต้องไปที่นั่นเท่านั้น จำไว้ให้แม่น ร้านยาหมอย่า” (หลู่ซิ่น, 2546 : 362 - 363)

สรุปได้ว่า สังคมจีนช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการรักษาโรคสองแผน ในการรักษาตามแผนโบราณ ชาวจีนยังใช้วิธีที่ล้าสมัย เช่น การกินหมันโถวซุบเลือดคนเพื่อแก้อาการไอเรื้อรังและใช้ขี้ธูปห้ามเลือด เป็นต้น ซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณโดยเฉพาะเรื่องที่มีการกินหัวใจและเลือดมนุษย์จะทำให้กล้าหาญและแข็งแรง ส่วนการรักษาตามแผนตะวันตกแม้จะเริ่มได้รับความนิยม แต่เนื่องจากเป็นกระแสใหม่ นายแพทย์แผนตะวันตกจึงมีน้อยและมักไม่มีเวลามากพอที่จะให้ข้อวินิจฉัยอาการคนไข้ได้อย่างรอบคอบ นอกจากนั้น ยังมีการผูกขาดด้านการค้าขายในสังคมร่วมสมัย ประจักษ์จากกรณีที่หมอเหอในเรื่อง “พรงี้” สั่งให้นางชานซื้อไปซื้อยาที่ร้านจี้ซือของตระกูลเจี่ย เช่นเดียวกับหมอผู้ในเรื่อง “น้องพี” ที่กำชับให้ครอบครัวคนไข้ซื้อยาที่ร้านหมอย่าแม้จะต้องรอนกว่าร้านจะเปิดในวันรุ่งขึ้น

4. ด้านการศึกษา

ระบบการศึกษาและทัศนคติของชาวจีนเกี่ยวกับการเรียนหนังสือในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ประกอบด้วยแนวคิดที่ผู้หญิงไม่ควรเรียนหนังสือ การศึกษาที่เน้นการอบรมบ่มเพาะภายในครอบครัว และการใช้ตำราที่ล้าสมัย ส่วนการศึกษาแบบตะวันตกแม้จะเริ่มเป็นที่สนใจในสังคมร่วมสมัยแต่ก็ยังไม่ก่อให้เกิดผลเชิงประจักษ์

แนวคิดที่ผู้หญิงไม่ควรเรียนหนังสือพบในเรื่อง “เรือนผม” ตอนที่คุณ N ปัญญาชนที่ประกอบอาชีพครูในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งพูดถึงอุปสรรคของสตรีจีนในการเรียนหนังสือว่า นักเรียนหญิงบางคนนอกจากจะถูกไล่ออกจากโรงเรียนเพราะตัดผมสั้นแล้ว ยังถูกคนรอบข้างรบกวนให้ใช้ชีวิตตามประเพณีนิยม คือ ไม่ต้องเรียนหนังสือและไม่ต้องต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของตนเอง ดังข้อความว่า “... แต่งงานไปเป็นสะใภ้บ้านอื่น ลืมเสียให้หมดทุกอย่างน่าจะสุขสบายอยู่ ถ้าหากพวกหล่อนยังมัวจดจำเรื่องเสรีภาพเสมอภาคอะไรอยู่ละก็เห็นจะต้องเจ็บปวดไปทั้งชีวิต” (หลู่ซิ่น, 2546 : 101)

ระบบการศึกษาของจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว และเนื่องจากยังเป็นสังคมปิตาธิปไตยเต็มรูปแบบ การอบรมบุตรหลานจึงเป็นหน้าที่ของบิดามารดา รวมถึงพี่ชายคนโตในกรณีที่บิดาเสียชีวิต สมาชิกในครอบครัวจึงมีแนวโน้มคิดตามกรอบที่ผู้ใหญ่ต้องการ และเป็นบ่อเกิดของ “ลัทธิเอาอย่าง” ที่ทำให้ปัจเจกบุคคลพยายามเลียนแบบคนส่วนใหญ่เพื่อความปลอดภัย ในเรื่อง “บันทึกประจำวันของคนบ้า” ตัวละครน้องชายเขียนไว้ในสมุดบันทึกเหตุการณ์ประจำวันของเขาว่า ขณะออกนอกบ้าน เด็ก ๆ ที่ยังไร้เดียงสากลุ่มหนึ่งจ้องมองเขาด้วยสายตาที่ทั้งหวาดกลัวและประสคจะทำร้ายซึ่งสืบเนื่องจากคำบอกเล่าของบิดามารดา ส่วนพี่ชายคนโตของเขาก็ไม่อาจเป็นแบบอย่างที่ดีแก่น้อง ๆ ได้เพราะไม่มีหลักการในการดำเนินชีวิต (หลู่ซิ่น, 2563 : 40)

ไม่เพียงเท่านั้น ในเรื่อง “ประวัติจริงของอา Q” ตอนที่อา Q นำของขโมยมาขายในหมู่บ้านเว่ยจวง ท่านจ้าวและชีวไฉผู้เป็นบุตรชายแทนที่จะเปิดโปงความผิดของอา Q กลับสนับสนุนการกระทำของเขาอย่างเงียบ ๆ เพราะไม่อยากจะพลาดโอกาสซื้อของคุณภาพดีในราคาถูก ครั้นชีวไฉเห็นอา Q ไม่มีท่าทีว่าจะนำของขโมยมาให้ตนดูก่อนคนอื่นก็เกิดความไม่พอใจและปรึกษากับบิดาว่า “ต้องระวังไฉ่หานี้ให้ตีหรือสั่งกำนันห้ามไม่ให้มันอยู่ในเว่ยจวงจะดีกว่า” (หลู่ซิ่น, 2563 : 186) แต่ท่านจ้าวกลัวจะเป็นการสร้างศัตรู ทั้งยังเชื่อมั่นว่า อา Q จะไม่กล้าขโมยของคนในหมู่บ้านเดียวกัน จึงแนะนำให้บุตรชายสนับสนุนอา Q ไปเรื่อย ๆ ชิวไฉแม้จะเป็นปัญญาชนที่ได้เรียนหนังสือและเคยผ่านการสอบในระดับตักกิดินา แต่ก็เลือกเชื่อฟัง “คำสั่งสอนของบิดา” อย่างปราศจากเงื่อนไข (หลู่ซิ่น, 2563 : 187)

หนังสือประกอบการศึกษาของจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีจำนวนน้อยและส่วนใหญ่ล้ำสมัยในเรื่อง “ไห้เจ้า” ตัวละคร “ข้าพเจ้า” ได้กลับสู่บ้านเกิดในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ และไปพักที่บ้านของญาติผู้ใหญ่คนหนึ่งชื่อว่า อาร์ลี ซึ่งไม่ค่อยถูกกันเพราะความแตกต่างด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ห้องที่ “ข้าพเจ้า” อาศัยเป็นห้องหนังสือของอาร์ลีและบรรยากาศภายในห้องรวมทั้งตำราหนังสือก็ล้วนบอกลาไปด้วยกลิ่นอายของวัฒนธรรมศักดินา “ภายในห้องก็ได้แสงสะท้อนจนดูค่อนข้างสว่าง ทำให้ตัวหนังสือคำว่า ‘ซิว’ ที่เขียนไว้ด้วยหมึกแดงและห้อยไว้บนฝาผนังนั้นมองเห็นได้อย่างชัดเจน ตัวหนังสือนี้คัดจากลายมือเดิมของมหาเถระเฉินฉวน ภาพยนตร์ 2 วรรคที่ติดเป็นคู่อยู่ซ้ายขวาเล่า ข้างหนึ่งหลุดลงมาแล้วและมันหลวม ๆ วางไว้บนโต๊ะยาว ส่วนอีกข้างหนึ่งยังแขวนอยู่มีข้อความว่า ‘ประจักษ์หลักเหตุผล บันดาลลจิตตสงบ’ ข้าพเจ้าเดินไปพลิก ๆ ดูหนังสือที่วางอยู่บนโต๊ะข้างหน้าต่างอย่างระอิดระอาใจ เห็น ‘พจนานุกรมคันซี’ วางระเกะระกะอยู่กองหนึ่ง ดูท่าจะไม่ครบชุดและ ‘คำอธิบายปรัชญาจูซี’ 1 ชุดกับ ‘คู่มือซื้อชู’ อีก 1 ชุด” (หลูซิน, 2563 : 239)

นอกจากนั้น ในเรื่อง “กำสรวลอดีต บันทึกของจวนเจิง” หลังต้องนำอาสย สุนัขตัวโปรดของภรรยาไปปล่อยไว้นอกกำแพงเมืองเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว สือจวนเจิงก็ไม่อยากกลับมาบ้านอีกเพราะบรรยากาศในบ้านมีแต่ความเยียบเหงา มีหน้าซ้ำภรรยาซึ่งแสดงสีหน้าที่เย็นชาต่อสามีอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น เขาจึงไปอยู่ที่ห้องสมุดสาธารณะแม้จะไม่มีสิ่งเร้าใจทั้งความอบอุ่นและความรู้เนื่องจากตำราหนังสือแทบจะไม่มีสิ่งใหม่ให้ศึกษา “ที่นั่นไม่มีหนังสือที่ควรแก่การอ่าน หนังสือเก่าคร่ำคร่าเต็มที หนังสือใหม่ก็แทบจะไม่มีเลย” (หลูซิน, 2563 : 388 - 389)

ส่วนการศึกษาแบบตะวันตกประจักษ์ในเรื่อง “สปู่” ตอนที่สือหมิงส่งบุตรชายเข้าเรียนในโรงเรียนกึ่งจีนกึ่งฝรั่งที่มีการสอนภาษาอังกฤษ กระนั้นระบบเสียงที่แตกต่างกันระหว่างภาษาจีนกับภาษาอังกฤษทำให้ชาวจีนประสบความลำบากในการออกเสียงภาษาอังกฤษให้ใกล้เคียงกับเจ้าของภาษา หลังถูกกลุ่มเด็กนักเรียนเยาะเย้ยด้วยภาษาอังกฤษในร้านขายสปู่ สือหมิงก็กลับไปชักใช้บุตรชายเกี่ยวกับความหมายของคำที่ได้ยิน และการที่บุตรชายไม่อาจหาคำตอบที่ตรงใจก็ทำให้เขาไม่สบายอารมณ์อย่างมาก “ ‘ไม่เข้าท่าเอาเสียจริง’ ... ก็นักเรียนทุกวันนี่แหละ อันที่จริงในรัชกาลกว้างสูง ฉันสนับสนุนให้เปิดโรงเรียนที่ สุดแต่คิดไม่ถึงเลยว่า ความบกพร่องของโรงเรียนจะมีมากถึงเพียงนี้ ปลดแอกเอ๋ย เสรีภาพเอ๋ย ภูมิรู้จริง ๆ ไม่มี รู้แต่เที่ยวเกะกะ สำหรับเจ้าเชี้ยเฉิง ฉันหมดเงินหมดทองไปไม่น้อยแล้วเสียเปล่า ๆ อุตส่าห์ส่งมันเข้าโรงเรียนจีนกึ่งฝรั่ง โดยเฉพาะภาษาอังกฤษก็ว่า ‘ถือการฟังการพูดเป็นสำคัญ’ ไ้อ้เราคิดว่า ‘คงจะดี’ หนอย เรียนมาตั้งแต่ปีแม่แต่ ‘เอ้อตุ้ฟู่’ ก็ไม่รู้ คงจะเรียนกันอย่างตายตัว ไ้อ้ โรงเรียนอะไร เพราะอะไรออกมาบ้าง? พูดกันตรง ๆ ฉันว่า ควรจะปิดเสียให้หมด !” (หลูซิน, 2563 : 307 - 308)

สรุปได้ว่า การศึกษาของจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบศักดินากับการศึกษาแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ผลงานของหลูซินสะท้อนให้เห็นว่า ทัศนคติและการจัดการศึกษาในระบบศักดินามีอิทธิพลต่อประชาชนมากกว่าการจัดการเรียนการสอนแบบตะวันตก กล่าวคือ ชาวจีนในสังคมร่วมสมัยยังยึดแนวคิดที่ผู้หญิไม่ควรเรียนหนังสือ และสถาบันครอบครัวเป็นศูนย์กลางในการอบรมบ่มเพาะพลเมือง แม้จะเริ่มมีหนังสือเกี่ยวกับวิทยาการสมัยใหม่ แต่โดยภาพรวมชาวจีนยังใช้เอกสารโบราณประกอบการเรียนการสอน การศึกษาแบบตะวันตกกลายเป็นกระแสนิยมในสังคมก็จริง แต่ยังไม่บังเกิดผลที่ชัดเจน และทำให้ผู้ปกครองบางกลุ่มไม่พอใจเนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายมากกว่าการศึกษาในระบบเก่า

5. ด้านความเชื่อ

ด้านความเชื่อของชาวจีนปรากฏในเรื่องสั้น 8 เรื่อง ได้แก่ “จิวชนบท” “ไห้เจ้า” “พรงนี้” “ท่านอาจารย์กอร์” “ผู้ถือสันโดษ” “บ้านเกิด” “ยา” และ “ตะเกียงสว่างนัรันดร์กาล” เนื้อหาแบ่งเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมงคลและอวมงคล

5.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

เรื่องสั้นของหลูซินสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติสองลักษณะ ได้แก่ ความเชื่อเทพเทวาและความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณผู้เสียชีวิต ในเรื่อง “จิวชนบท” ตัวละคร “ข้าพเจ้า” พูดถึงความทรงจำสมัยเด็กที่ได้กลับไปเยี่ยมบ้านเกิดของมารดาทุกปีและพายเรือไปดูจิวที่หมู่บ้านใกล้เคียงกับเด็ก ๆ ชนบทที่อาศัยใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ การเชิญคณะจิวมาแสดงในฤดูซุนเทียนหรือฤดูใบไม้ผลิเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของประชาชนในท้องถิ่นเนื่องจากฤดูใบไม้ผลิเป็นเทศกาลบวงสรวงเทวดา (หลูซิน, 2563 : 225)

ส่วนเรื่อง “ไหว้เจ้า” มีข้อมูลการเซ่นไหว้เทพเจ้าในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ตามปฏิทินจันทรคติ โดยเฉพาะการเซ่นไหว้เทพเจ้าเตาไฟ สัญลักษณ์แทนความอบอุ่นและความอุดมสมบูรณ์ในครอบครัว รวมถึงการเซ่นไหว้เทพเจ้าแห่งความสุข โดยมีความพิธีถือน้ำตั้งแต่การเลือกวัตถุดิบประกอบเครื่องเซ่น การกำหนดวันเวลาประกอบพิธีเซ่นไหว้ รวมถึงคุณลักษณะของผู้ประกอบพิธีด้วย “ทุก ๆ บ้านกำลังยุ่งอยู่กับการเตรียม ‘ไหว้เจ้า’ นี่เป็นพิธีใหญ่ส่งท้ายปีเก่าของหลูเจิ้น เป็นการต้อนรับเทพเจ้าแห่งความสุขด้วยความเคารพนบและอธิษฐานขอให้มิโชคลาภในปีต่อไป มีการฆ่าเป็ดฆ่าไก่ ซื้อเนื้อหมูแล้วก็นำมาทำอย่างพิธีถือน้ำ พวกผู้หญิงแช่แขนอยู่ในน้ำเสียจนแดงเถิกไปหมด บางคนยังใส่กำไลเงินเกลียวด้วย เมื่อสิ่งของเหล่านี้ต้มสุกแล้วก็เอาตะเกียบปักไว้อย่างโอหะและขะลอะ นี่แหละที่เรียกว่า ‘เครื่องเซ่น’ ละ พอถึงตี 4 ก็ยกตั้งเรียงรายไว้ แล้วจุดธูปเทียนอัญเชิญเทพเจ้าแห่งความสุขมาเสวย ผู้ที่ทำการสักการบูชาขึ้นจึกัดไว้ว่า ต้องเป็นผู้ชาย เมื่อไหว้เจ้าเสร็จก็จุดประทัดกันตามธรรมเนียม” (หลูซิ่น, 2563 : 238)

ส่วนเรื่อง “ท่านอาจารย์กอร์” พูดถึงการทำนายอนาคตด้วยพิธีทางไสยศาสตร์ที่ชาวจีนสืบทอดมาแต่โบราณ เป็นพิธีกรรมที่ต้องใช้คน 2 คนประกอบไม่จำเป็นต้องไปปลงลงจรดพื้นทรายและลากจนเกิดเป็นตัวอักษร ลักษณะคล้ายกับการเชิญผีถ้วยแก้วในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย เมื่ออาจารย์กอร์ได้รับเชิญให้ไปสอนวิชาประวัติศาสตร์ในโรงเรียนสตรีแห่งหนึ่ง อาจารย์ที่มาต้อนรับก็แนะนำว่า มีการจัดพิธีในโรงเรียนเป็นประจำทุกวันและเชิญให้อาจารย์กอร์ซึ่งเป็นอาจารย์ใหม่เข้าร่วมกิจกรรมด้วย “ที่ลานอัญเชิญของเราที่อัญเชิญเทพกันทุกวัน ผมก็ไปสวดบวงสรวงอยู่เสมอ ท่านกอร์ไปเป็นเกียรติบ้างก็ได้เนาะครับ เทพธิดาที่อัญเชิญมา ฟังน้ำเสียงดูเหมือนจะเป็นเทพธิดามาลิที่มาจากดีใหม่ นางชอบสวดกับผู้มีชื่อเสียงและยังสนับสนุนพรรคใหม่อีกด้วย ผู้มีความรู้ของท่านกอร์ นางต้องนับถือแน่ ๆ ะ! ” (หลูซิ่น, 2546 : 283)

ขณะที่ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณผู้เสียชีวิตปรากฏในเรื่อง “ผู้ถือสันโดษ” กล่าวคือ เว่ยเหลียนซู ตัวละครเอกในเรื่องเป็นปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่ มุมมองด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวของเขาจึงแตกต่างจากชาวจีนทั่วไป เนื่องจากยาแท้ ๆ เสียชีวิตตั้งแต่บิดาของเขาอายุเพียง 3 ขวบ ความทรงจำในวัยเด็กของเว่ยเหลียนซูจึงมีแต่ภาพของยาเลี้ยง สตรีที่ขบถความสันโดษ ขยันขันแข็ง และรักเว่ยเหลียนซูยิ่งกว่าชีวิตตนเอง เมื่อฐานะของครอบครัวตกต่ำลง ยาเลี้ยงก็ทำงานเย็บปักถักร้อยหารายได้เลี้ยงดูเว่ยเหลียนซู ทำให้เขาได้รับการศึกษาที่ดีที่สุดในหมู่บ้าน ดังนั้น เมื่อได้ข่าวยาเลี้ยงเสียชีวิต เว่ยเหลียนซูก็รีบกลับมาประกอบพิธีกรรมตามประเพณีและร้องไห้แสดงความเสียใจต่อหน้าญาติพี่น้องจำนวนมาก คนที่อยู่ในเหตุการณ์ต่างรู้สึกแปลกใจเพราะปกติเว่ยเหลียนซูเป็นคนเก็บตัวและผู้เสียชีวิตก็ไม่ใช่ยาแท้ ๆ ของเขาด้วย ส่วนความเชื่อที่วิญญาณผู้เสียชีวิตสามารถบันดาลความปลอดภัยแก่ทายาทปรากฏในข้อความที่พูดถึงความทรงจำของเว่ยเหลียนซูสมัยเด็กว่า “... แต่หญิงคนใช้ผู้หนึ่งที่อุ้มผมอยู่มักจะขึ้นไปที่ภาพ ๆ หนึ่งบอกว่า ‘นี่แหละยาแท้ของหนู ไหว้ ๆ ท่านเสียสิ ... ท่านจะได้คุ้มครองป้องกันหนูให้เจริญเติบโตเร็วขึ้นและเข้มแข็งสมบูรณ์พูนสุข’ ” (หลูซิ่น, 2563 : 344)

ในเรื่อง “พุ่มนี้” หลังงานศพปาวเออร์เสร็จสิ้นลง นางชานซือแม่อังยังอยู่ในภวังค์แห่งความเศร้าโศก แต่ก็พยายามข่มตาหลับด้วยหวังว่าจะได้พบบุตรชายในความฝัน ทั้งนี้ เกิดจากความเชื่อของชาวจีนที่ความรักความผูกพันจะทำให้วิญญาณผู้เสียชีวิตกลับมาพบญาติพี่น้องในลักษณะการเข้าฝัน (หลูซิ่น, 2563 : 97) ส่วนในเรื่อง “ยา” มารดาของชายหนุ่มที่ถูกประหารชีวิตจากการเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติ ได้ประกอบพิธีเซ่นไหว้วิญญาณบุตรชาย ณ สุสานนอกเมืองในเทศกาลเซ็งเม้ง เนื่องจากเชื่อว่า วิญญาณของบุตรชายยังอยู่กับตน ผู้เป็นมารดาจึงอธิษฐานขอให้บุตรชายส่งสัญญาณด้วยการบันดาลให้อีกาบินมาอยู่เหนือหลุมฝังศพ “ลูกยี่เอี้ย นำสารที่พวกมันใส่ร้ายเจ้า กรรมจะต้องตามสนองพวกมันในวันหน้า สวรรค์รู้ดีในเรื่องนี้ เจ้าจงหลับตาเถอะ หากเจ้ายังอยู่ที่นี้จริงและได้ยินคำของแม่ จงบันดาลให้อีกาตัวนั้นบินมาที่หลุมฝังศพของเจ้า ให้แม่ได้เห็นชัดกับตาซิ” (หลูซิ่น, 2563 : 82)

ความเชื่อเรื่องวิญญาณผู้เสียชีวิตได้นำสู่ความเชื่อเกี่ยวกับโลกหลังความตายในทำนองว่า หลังจากความตาย วิญญาณผู้เสียชีวิตจะไปสู่โลกอีกโลกหนึ่งและพบกับวิญญาณบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ในเรื่อง “ไหว้เจ้า” การที่นางเสียงหลินแต่งงาน 2 ครั้งถือเป็นความผิดมหันต์เพราะสังคมจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นสังคมปิตาธิปไตยที่มีอคติต่อแม่ม่าย แม้การแต่งงานครั้งที่ 2 ของนางเสียงหลินจะเกิดจากที่ถูกแม่สามีบังคับ และเธอก็คัดค้านด้วยการชนศีรษะกับโต๊ะเครื่องเซ่น แต่สังคมร่วมสมัยยังมองว่า นางเสียงหลินทำผิดจารีตประเพณีและจะต้องชดใช้กรรมเมื่อไปสู่ปรโลก ยายหลัวซึ่งเป็นคนรับใช้ในบ้านอาร์สึเซ่นเดียวกับนางเสียงหลินจึงแนะนำวิธีบริจาคเงินทำธรรม

ประตูละครเจ้า อันเกิดจากความเชื่อที่ว่า การถูกคนจำนวนมากเหยียบย่ำในชาตินี้จะช่วยบรรเทาความทุกข์ทรมานแก่นางเสียงหลินเมื่อไปสู่โลกหลังความตาย (หลู่ซิ่น, 2563 : 264 - 265)

ความเชื่อดังกล่าวยังนำสู่การประกอบพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษในโอกาสสำคัญ เช่น ในเรื่อง “บ้านเกิด” ตัวละคร “ข้าพเจ้า” ระลึกถึงความทรงจำสมัยเด็กว่า การประกอบพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตระกูลถือเป็นงานใหญ่และจัดขึ้นในลักษณะการเวียนไปที่ละครบวงสรวง เนื่องจากตระกูลของเขาเป็นตระกูลที่เก่าแก่ ร่ำรวย และมีสมาชิกจำนวนมาก วงรอบของการประกอบพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษอาจต้องใช้เวลาจนถึง 30 ปี (หลู่ซิ่น, 2563 : 124) นอกจากนั้น ในเรื่อง “จ้าวชนบท” ตัวละครเอกได้กล่าวถึงประเพณีในชนบทบางแห่งของประเทศจีนว่า ผู้หญิงหลังแต่งงานและไปใช้ชีวิตกับครอบครัวฝ่ายสามีแล้ว หากยังไม่ต้องแบกรับภาระหน้าที่เป็นผู้ดูแลกิจการในบ้านแทนแม่สามีก็สามารถกลับไปอยู่ที่บ้านเกิดในช่วงหน้าร้อน และถือเป็นโอกาสสำคัญที่สตรีแต่งงานแล้วจะได้แสดงความเคารพต่อวิญญาณบรรพบุรุษที่สุสานประจำตระกูล (หลู่ซิ่น, 2563 : 222 - 223)

สรุปว่า ประชาชนจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยความเชื่อเกี่ยวกับเทพเทวดาได้นำไปสู่การประกอบพิธีเซ่นไหว้เทพเจ้าในเทศกาลสำคัญ เช่น การเซ่นไหว้เทพเจ้าเตาไฟ และเทพเจ้าแห่งความสุขในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ตามปฏิทินจันทรคติ และการบวงสรวงเทพเจ้าในฤดูใบไม้ผลิด้วยการจัดการแสดงงิ้วถวาย นอกจากนั้น ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ของวิญญาณผู้เสียชีวิต อันนำไปสู่ความเชื่อเกี่ยวกับโลกหลังความตาย และการประกอบพิธีเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษในโอกาสสำคัญ

5.2 ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมงคลและอวมงคล

ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมงคลปรากฏในเรื่อง “ตะเกียงสว่างนิรันดร์กาล” ที่หลู่ซิ่นเขียนเมื่อ ค.ศ. 1925 เรื่องพูดถึงหมู่บ้านจี้กวงตันมีตะเกียงดวงหนึ่งที่พระเจ้าเหลียงอู่ตี้ (ค.ศ. 464 - 549) เป็นผู้จุดในรัชสมัยของพระองค์ และชาวบ้านได้ช่วยกันปกป้องรักษาทำให้ตะเกียงไม่เคยดับ ประวัติความเป็นมาอันยาวนานรวมถึงความเกี่ยวพันกับพระเจ้าจักรพรรดิซึ่งชาวจีนในระบอบศักดินาถือเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจสูงสุดของแผ่นดิน ทำให้ตะเกียงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเชื่อว่า สามารถอำนวยประโยชน์สุขแก่คนทั้งหมู่บ้านได้ ดังนั้น เมื่อชายหนุ่มคนหนึ่งต้องการดับตะเกียงเพื่อขจัดปัญหาเปลี้ยและแมลง เขาก็ถูกคนส่วนใหญ่ตราหน้าว่า เป็นเด็กเนรคุณ และถูกจับไปขังในศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน ความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมงคลของคนในหมู่บ้านจี้กวงตันยังสะท้อนจากรายละเอียดอื่น ๆ เช่น ในการเดินทางแต่ละครั้งจะมีการตรวจดูปฏิทินให้แน่ใจว่า วันที่ออกเดินทางเป็นวันดี และต้องประกอบพิธีไหว้เจ้าเพื่อขอความเป็นสิริมงคล ดังข้อความว่า “ชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ไม่ค่อยได้เดินทาง จะขยับตัวกันสักครั้งก็ต้องตรวจภูมิปฏิทินดูว่า มีข้อความ ‘ไม่เหมาะสมจรดล’ ปรากฏอยู่หรือไม่ และถึงจะไม่มีข้อความเขียนไว้ จะออกเดินทางก็ต้องไหว้เจ้าเพื่อขอสิริมงคล” (หลู่ซิ่น, 2546 : 256)

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นอวมงคลประจักษ์จากเรื่อง “ไหว้เจ้า” ทั้งช่วงก่อนและหลังจากที่นางเสียงหลินเสียชีวิต เนื่องจากชีวิตของนางเสียงหลินประสบแต่ความล้มเหลว กล่าวคือ เธอต้องแต่งงานถึง 2 ครั้ง สามีทั้งสองคนเสียชีวิตตั้งแต่อายุน้อย และอาหม่าบุตรชายเพียงคนเดียวของเธอก็ถูกหมาป่าลากไปกินในภูเขา คนรอบข้างจึงมองว่า นางเสียงหลินเป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นอวมงคล ดังนั้น ครอบครัวอวี่วี่ที่รับเธอเข้าทำงานจึงอนุญาตให้ช่วยเฉพาะงานที่ไม่สำคัญ หากเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ทางครอบครัวก็จะกำชับไม่ให้นางเสียงหลินยุ่งเกี่ยวเด็ดขาด “อวี่วี่ถึงจะหน้านิ่วคิ้วขมวดเช่นเคย แต่เนื่องด้วยเห็นว่า แต่ไหนแต่ไรมามีความลำบากลำบากในการหาคนใช้หญิงจึงไม่ได้คัดค้านมากนัก เพียงแต่พูดกำชับกับภริยาเจียง ๆ ว่า คนชนิดนี้ถึงจะน่าสงสารแต่ก็ไม่เป็นมงคลต่อประเพณี ใช้จ่ายทำอะไรทั่ว ๆ ไปยังพอได้แต่ถึงเวลาไหว้เจ้าจะให้มาแต่ต้องไม่ได้ อาหารทุกอย่างต้องลงมือทำเอง มิฉะนั้นจะไม่สะอาด บรรพบุรุษจะไม่กิน” (หลู่ซิ่น, 2563 : 259) ด้วยเหตุนี้ เมื่อคนใช้แจ้งข่าวเรื่องนางเสียงหลินเสียชีวิตขณะที่ครอบครัวอวี่วี่กำลังวุ่นอยู่กับการเตรียมเครื่องเซ่นไหว้เทพเจ้าในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ อวี่วี่ก็แสดงความไม่พอใจอย่างชัดเจนว่า “ก่อนก็ไม่ก่อน หลังก็ไม่หลัง เजाจงเลือกเอาตอนนี้ ส่อให้เห็นทีเดียวว่า มันเป็นคนชั่ว !” (หลู่ซิ่น, 2563 : 244) ทั้งนี้ เกิดจากความเชื่อแต่โบราณที่พิธีเซ่นไหว้เทพเจ้าในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่เป็นงานสำคัญ มีความหมายศักดิ์สิทธิ์ และเป็นโอกาสที่มนุษย์จะประนีประนอมกับสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อหวังผลประโยชน์ต่อไป การเตรียมงานจึงต้องดำเนินตามขั้นตอนและมีหลักการเคร่งครัด แม้แต่การใช้คำที่สื่อความเป็นอวมงคลอย่างอาการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือการล้มหายตายจากก็เป็นเรื่องต้องห้ามด้วย

เห็นได้ว่า แม้วัฒนธรรมตะวันตกจะเริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติและวิญญาณผู้เสียชีวิต ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมงคลและอวมงคล ยังคงมีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจของคนในสังคมร่วมสมัย ยิ่งในบริบทของสังคมจีนในหัวหว่เลี้ยวหัวต่อการปกครองประเทศเต็มไปด้วยความสับสนอลหม่าน ชาวจีนก็ยิ่งต้องหาหลักยึดให้แก่ตนเองและครอบครัว ความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ของเทพเทวา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวิญญาณผู้เสียชีวิต แม้จะไม่อาจพิสูจน์ได้ว่า สามารถบันดาลประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง แต่ก็ช่วยให้ชาวจีนในสังคมร่วมสมัยมีความมั่นใจมากขึ้นเพราะยังมีช่องทางประนีประนอมกับสิ่งเหนือธรรมชาติผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

วิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 สะท้อนจากเรื่องสั้นของหลู่ซิ่น 16 เรื่อง ด้านการใช้ภาษา ร่องรอยวัฒนธรรมคักดินามีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมจีนร่วมสมัย จากการใช้คำศัพท์โบราณในกลุ่มปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบเก่า และมีการใช้ภาษาอังกฤษในกลุ่มปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ด้านการแต่งกาย มีการผสมผสานระหว่างการแต่งกายตามประเพณีนิยมกับการแต่งกายตามแบบตะวันตก ลักษณะเสื้อผ้าอาภรณ์และทรงผมของชาวจีนช่วยสะท้อนระดับการศึกษาและอุดมการณ์ทางการเมืองของแต่ละคนอย่างชัดเจน กล่าวคือ ผู้ใช้แรงงานนิยมการแต่งกายตามแบบเดิม เช่น การสวมรองเท้าพื้นผ้าและการไว้เปียยาวอยู่ด้านหลัง ขณะที่ปัญญาชนรุ่นใหม่สวมรองเท้าหนัง ผู้หญิงมักจะสวมรองเท้าส้นสูงและใส่เสื้อที่เผยให้เห็นลำแขน ส่วนผู้ชายใส่สูทและสวมหมวกเวลาออกนอกบ้าน ด้านการรักษาโรค ชาวจีนเชื่อว่า อาการเจ็บไข้ได้ป่วยของมนุษย์เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติและการทำงานของระบบธาตุ ได้แก่ ทอง ไม้ น้ำ ไฟ และดิน โดยธาตุทั้งห้าสัมพันธ์กับการทำงานของอวัยวะห้าส่วน ได้แก่ หัวใจ ปอด ตับ ม้าม และไต การรักษาโรคมะเร็งทั้งการรักษาตามแผนโบราณ ได้แก่ การกินหัวใจคนและการกินหมันไถว ขูดคน และการรักษาตามแผนตะวันตก ด้านการศึกษา ชาวจีนยึดถือแนวคิดที่ผู้หญิงไม่ควรเรียนหนังสือ และระบบการศึกษาส่วนใหญ่เน้นการอบรมภายในครอบครัว ส่วนตำราหนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนมีจำนวนน้อยและล้าสมัย การศึกษาแบบตะวันตกเริ่มเป็นที่สนใจในสังคมแต่ยังไม่บังเกิดผลเท่าที่ควร ด้านความเชื่อ ชาวจีนมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ เทพเทวาและวิญญาณผู้เสียชีวิต ซึ่งสัมพันธ์กับประเพณีการประกอบพิธีเซ่นไหว้เทพเจ้าเตาไฟและเทพเจ้าแห่งความสุขในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ และการบวงสรวงเทวดาในฤดูใบไม้ผลิ ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับโลกหลังความตายและการประกอบพิธีเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษในโอกาสสำคัญ นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมงคลและอวมงคลด้วย

2. อภิปรายผล

Kumar กล่าวถึงความกล้าหาญของหลู่ซิ่นในการเปิดโปงความจริงอันโหดร้ายของสังคมผ่านผลงานที่ชาวจีนสามารถเชื่อมโยงกับชีวิตของตนเองได้อย่างง่ายดายว่า “He tried to enlighten the people and awaken them with his various works. All his works are very close to reality and stand at the forefront to expose the cruel truth of the dark society. Being close to reality, it is the words that go deep into people's hearts. His works in various forms are popular with people, who can easily relate to their life reality.” (Kumar, 2023 : 4085) ความซื่อสัตย์ของหลู่ซิ่นต่ออาชีพนักเขียนและต่อปณิธานในการใช้ผลงานศิลปะเพื่อรับใช้ประชาชนทำให้เขาได้รับการยกย่องว่า เป็นนักเขียนแนวสังคมนิยมชั้นนำของโลก (หลู่ซิ่น : 2563) และ “นักวรรณกรรมเอกอันดับสองของโลกรองจากแม็กซิม กอร์กี้” (เชื้อ กาฟแก้ว : ม.ป.ป.) ตลอดจนเป็นขวัญใจของผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนและประชาชนจำนวนมาก Hsia Chih-tsing ตั้งข้อสังเกตว่า “ชื่อเสียงบารมีของหลู่ซิ่นส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการประโลมอันเนื่องมาจากคำปราศรัยของเหมาเจ๋อตงที่กล่าวยกย่องหลู่ซิ่นว่า เป็นทั้งนักปรัชญานักปฏิวัติ และนักประพันธ์ที่ยิ่งใหญ่ของจีน และต่อมาได้รับการขนานรับและขยายความโดยพลพรรคคอมมิวนิสต์ด้วยเหตุผลทางการเมืองและการโฆษณาชวนเชื่อ” (ปกรณ์ ลิ้มปยุตต์, 2546 : 17 - 18) ขณะเดียวกันบุคลิกภาพของหลู่ซิ่นก็ทำให้นักวิชาการต้องตั้งคำถามว่า หากเขามีชีวิตอยู่ในระหว่าง ค.ศ. 1960 - 1990 ซึ่งประเทศจีนภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ประสบวิกฤตทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมครั้งใหญ่ โดยใช้ผลงานสะท้อนปัญหาสังคม

เหมือนกับที่เคยกระทำในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 บทบาทของหลูซินในประวัติศาสตร์ของจีนทั้งประเทศจีนสมัยใหม่ (ค.ศ. 1911 - 1949) และประเทศจีนร่วมสมัย (ค.ศ. 1949 - ปัจจุบัน) จะถูกกำหนดในทิศทางใด

วิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นอกจากจะปรากฏในเรื่องสั้นของหลูซินแล้ว ยังพบในนวนิยายของเพิร์ล เอส บัค (Pearl S. Buck) นักเขียนสตรีชาวอเมริกันที่เกิดในครอบครัวมิชชันนารีทำงานในประเทศจีน ประสบการณ์การใช้ชีวิตในประเทศจีนช่วยให้บัคสามารถถ่ายทอดชีวิตของชาวจีนโดยเฉพาะประชาชนในชนบทอย่างน่าสนใจ และทำให้เธอได้รับรางวัลพูลิตเซอร์เมื่อ ค.ศ. 1932 และรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรมเมื่อ ค.ศ. 1938 โดยศรिता พูลสวัสดิ์ (2547) ได้ศึกษาภาพของจีนผ่านนวนิยายของบัค จำนวน 9 เรื่อง พบว่า ผลงานของบัคสะท้อนภาพสังคมจีนในช่วงก่อนและระหว่างมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นยุคร่วมสมัยกับหลูซิน ทำให้เห็นภาพสังคมจีนที่เป็นสังคมปิตาธิปไตยและมีความเปลี่ยนแปลงหลังได้รับวัฒนธรรมตะวันตก นวนิยายของบัคยังสะท้อนภาพสตรีจีนในแง่มุมที่แตกต่างกัน ได้แก่ ภาพของมารดา ภรรยาหลวง และภรรยาน้อย รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่สามีกับลูกสะใภ้ในสังคมร่วมสมัย ส่วน Linhuan Fan (2557) ศึกษาเรื่อง “ภาพสะท้อนครอบครัวชาวจีนในนวนิยายของเพิร์ล เอส. บัค แพลโดยสันติสิริ” ทำให้เห็นบทบาทของบัคในการสะท้อนภาพครอบครัวชาวจีน 3 ด้าน ได้แก่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และคุณธรรม ด้านวิถีชีวิตนั้น นวนิยายของบัคทำให้เห็นโครงสร้างครอบครัวชาวจีน 3 ลักษณะ ได้แก่ ครอบครัวขยาย ครอบครัวที่มีภรรยาหลายคน และครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ชาวจีนมีความเชื่อแต่โบราณว่า การมีสมาชิกจำนวนมากเป็นสัญลักษณ์แทนความเจริญและความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น ผู้ชายในครอบครัวที่มีฐานะดีมักจะมีภรรยาหลายคนและนิยมอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ไม่เพียงเท่านั้น อาชีพ อาหารการกิน พาหนะ และลักษณะการแต่งกายล้วนเป็นเครื่องบ่งบอกฐานะของตระกูล ครอบครัวชาวจีนที่มีฐานะร่ำรวยมักจะครอบครองที่ดินจำนวนมาก และการให้ลูกนาเช่าที่ดินทำกินถือเป็นช่องทางหารายได้ที่นิยมกันช่องทางหนึ่ง ขณะที่ครอบครัวชาวนาส่วนใหญ่มีฐานะยากจนจึงต้องทำงานอย่างหนักเพื่อแลกกับพื้นที่อาศัยและอาหารการกินจากเจ้าที่ดินในท้องถิ่น

การนำเสนอวิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากเรื่องสั้นของหลูซินและนวนิยายของบัคมีลักษณะแตกต่างกัน สืบเนื่องจากจุดมุ่งหมายและสถานภาพที่แตกต่างกันของนักเขียนทั้งสองคน หลูซินเป็นปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่ และต้องการปฏิรูปประเทศให้มีความเจริญเท่าเทียมกับประเทศมหาอำนาจ เขาจึงต่อต้านวัฒนธรรมศักดินาในสังคมจีนทั้งประเพณีนิยมและความเชื่อมหายต่าง ๆ ดังนั้น เรื่องสั้นของหลูซินไม่เพียงเป็นพื้นที่สะท้อนสภาพชีวิตของประชาชนอย่างเดียว แต่ยังทำหน้าที่ชี้นำสังคมให้ก้าวสู่สังคมประชาธิปไตยอย่างเต็มรูปแบบ ขณะที่บัคอยู่ในประเทศจีนในฐานะผู้อาศัย ไม่ใช่เจ้าของดินแดน และการเติบโตในครอบครัวมิชชันนารีทำให้เธอพิจารณาความแตกต่างในแบบละมุนกว่า ดังที่ อรุณทวดี พัฒนิบูลย์ (2549 : 145) กล่าวว่า บัคได้ทำหน้าที่เป็นสายสัมพันธ์เพื่อให้โลกตะวันตกและโลกตะวันออกเข้าใจกันมากขึ้น ทั้งนี้ เกิดจากความปรารถนาของเธอที่มนุษย์อยู่ร่วมกันควรจะเข้าใจและเห็นใจกัน รวมถึงแรงศรัทธาในเสรีภาพ ความเสมอภาค และความเจริญก้าวหน้าของสังคมมนุษย์ การเปรียบเทียบลักษณะผลงานของหลูซินกับบัค ซึ่งเป็นนักเขียนในยุคสมัยเดียวกันและสนใจประเด็นวิถีชีวิตของประชาชนจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เหมือนกัน ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักเขียนกับบริบททางครอบครัว การเมือง และสังคม ตลอดจนจุดมุ่งหมายของนักเขียนแต่ละคนในการผลิตผลงานเพื่อรับใช้สังคมมนุษย์

แม้หลูซินจะเสียชีวิตแล้วเป็นเวลาเกือบ 90 ปี (ค.ศ. 1936 - 2025) แต่ชีวประวัติและผลงานของเขายังคงเป็นที่สนใจในวงวิชาการของจีนและของโลก หรือที่ Chisolm (1967 : 226) ใช้คำว่า “... is news that stays news” เช่นเดียวกับ Gu ที่มองว่า หลูซินเป็นนักเขียนผู้ทรงอิทธิพลลึกซึ้งที่สุดคนหนึ่งต่อนักเขียนรุ่นใหม่และต่อประเทศจีนในอีกหลายทศวรรษข้างหน้า “Lu Xun’s pioneering role has exerted the most profound impact upon later Chinese writers in their literary representations of Chinese people and culture. His influence is peerless in China and will continue to be felt in decades to come.” (Gu, 2021 : 90) การศึกษาวรรณกรรมของหลูซินจึงเป็นการศึกษาเรื่องราวในอดีตที่ไม่เคยล้าสมัย ซึ่งนอกจากจะเป็นการเชิดชูเกียรติหลูซินในฐานะปูชนียบุคคลด้านวรรณกรรม ปรัชญา และสังคมวัฒนธรรมแล้ว ยังทำให้นักเขียนรุ่นใหม่ได้เห็นแบบอย่างที่ดีเพื่อที่จะประพฤติปฏิบัติตามด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

งานวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดพิพิธภัณฑ์หรือนิทรรศการที่แสดงประวัติ ผลงาน และอิทธิพลที่หลูซันมีต่อวงการวรรณกรรมของจีนและของไทย เป็นการส่งเสริมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

นอกจากวิถีชีวิตของชาวจีนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แล้ว เรื่องสั้นของหลูซันยังมีประเด็นที่น่าสนใจและสามารถทำการวิจัยต่อไปได้ เช่น สภาพด้านการเมืองการปกครองที่มีการต่อสู้ระหว่างชนชั้นกลุ่มต่าง ๆ และสงครามกับทหารญี่ปุ่น ตลอดจนมุมมองของปัญญาชนจีนทั้งกลุ่มอนุรักษนิยมและกลุ่มที่ได้รับการศึกษาแบบใหม่ ต่อสถานการณ์ของบ้านเมืองในสังคมร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

เชื้อ ภาพแก้ว. (ม.ป.ป.). *โจวซูเหียน*. เซนเตอร์พับลิเคชั่น.

ณรงค์ ชินบุตร. (ม.ป.ป.). *ถ้อยคำบ้านเกิดของหลูซัน*. <https://bclc-tu.in.th/files/e18.pdf>.

ณปรีชญ์ บุญวาศ. (2543). *ทัศนะในการมองสังคมจีนของหลูซัน : ศึกษาจากงานเขียน*. [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. Thammasat University Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:117442

ปกรณ์ ลิ้มปยุสนธิ์. (2546). เกริ่นนำก่อนอ่าน. ใน *เรื่องสั้นของหลูซัน* (17 - 28). ชุมศิลป์ธรรมดา.

ภูรดา เชียงจิ่ง. (2557). บุคลิกภาพผิดปกติของตัวละครในวรรณกรรมจีนสมัยขบวนการวัฒนธรรมใหม่ (ค.ศ. 1918 - 1924). *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 36(2), 179 - 203.

ศรिता พูลสวัสดิ์. (2547). “จีน” : จากมุมมองตะวันตกในนวนิยายของเฟร์ล เอส. บัก. [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริเพชร ทฤษณาวดี. (2544). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมของหลูซันเรื่องอาคิวงเจ้งจ้วนฉบับแปล* [วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/64147>.

หลูซัน. (2546). *เรื่องสั้นของหลูซัน*. ชุมศิลป์ธรรมดา.

หลูซัน. (2563). *ตะโกนสู่ ชุมชนเรื่องสั้นของหลูซัน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ไทยควอลิตี้บุ๊คส์ (2006).

หลูซัน ปาจิณ และ ฉื่อ. (2522). *คนกินคน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). (ผู้แปล, อารีย์ สิริระ). กลุ่มส่องทาง.

อรุณทวดี พัฒนิบูลย์. (2549). ภาพกับความจริงในวรรณกรรมของเฟร์ล เอส บัก. *วารสารรามคำแหง*, 23(2), 141 - 147.

อุดมศิลป์ ปัจชัยโย. (ม.ป.ป.). *ครบรอบ 100 ปีของหลูซัน*. ใน *เชื้อ ภาพแก้ว* (บ.ก.), *โจวซูเหียน* (3 - 6). เซนเตอร์พับลิเคชั่น.

Linhuan Fan. (2557). *ภาพสะท้อนครอบครัวชาวจีนในนวนิยายของเฟร์ล เอส. บัก แปลโดยสันติศิริ* [วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ]. Huachiew Archiving System. <https://has.hcu.ac.th/jspui/handle/123456789/517>.

Chisolm, L. W. (1967). Lu Hsun and Revolution in Modern China. *Yale French Studies*, 39, 226 - 241. <https://doi.org/10.2307/2929497>.

Gu, M. D. (2021). Lu Xun and Modern Chinese Literature in the Context of World Literature. *Journal of Modern Literature*, 44(2), 76. <https://doi.org/10.2979/jmodelite.44.2.07>.

Kumar, N. (2023). Potential Conflicting Convergence of Maoism and Lu Xun's thought in the History of Modern China. *Educational Administration : Theory and Practice*, 29(4), 4085 - 4089.

รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
The Model of Householding under the Local Buddhist Cultural Context of the
Four Ethnic Communities in Sisaket Province

พระเสกสรรค์ ฐานยุตโต (ศรีทน)^{1*} ทวีศักดิ์ ทองทิพย์² ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม³ และ ภักขวัชร สุขแสน³
Phra Seksan Thanayutto (Sriton)^{1*}, Thaweesak Thongthip², Thanarat Sa-ard-iamand³, and
Patchavat Suksen⁴

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹
รองศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์²
อาจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์³
Student, PhD. Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus¹
Associate Professor Dr., Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus²
Lecturer, Dr., Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus³

*Corresponding author, e-mail: seksansriton@gmail.com

วันที่รับบทความ: 30 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 23 กรกฎาคม 2568; วันตอบรับบทความ: 28 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ 2. เพื่อศึกษารูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และ 3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการครองเรือนที่เหมาะสมในอนาคต โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมายและการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 25 รูป/คน มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยกูย (ส่วย) ชาวไทยเขมร ชาวไทยลาว และชาวไทยเยอ โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเนื้อหาประกอบ ผลการวิจัยพบว่าสภาพการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่า ยังคงยึดถือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมและแนวปฏิบัติที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง โดยสะท้อนผ่านค่านิยม ทักษะคติ ศีลธรรม จารีต และระเบียบแบบแผน ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตครอบครัวและชุมชน โดยใช้รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าที่มีรากฐานจากความเชื่อและศรัทธาตามหลักคตินิยม เนติธรรม วัตถุธรรม และสทธรรม จึงกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของชุมชนสี่เผ่าอย่างกลมกลืน และส่งผลให้เกิดการแสดงออกผ่านกิจกรรมภายในชุมชนและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้ผลการนำเสนอรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นของทั้ง 4 เผ่ามีอิทธิพลต่อบริบททางสังคมใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรมที่ชุมชน 2) ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมกำหนดและปฏิบัติสืบต่อกันมา 3) ธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ยอมรับร่วมกันในสังคม

คำสำคัญ: รูปแบบ, การครองเรือน, วัฒนธรรมท้องถิ่น, เชิงพุทธ, ชุมชนสี่เผ่า

Abstract

This research aim to 1. examine household living conditions within the local Buddhist cultural context of four ethnic communities in Sisaket Province, 2. explore the patterns of Buddhist influence on living conditions and local cultural practices among these communities, and 3. propose appropriate models for household living in the future. A qualitative research approach was employed, with data collected through in-depth interviews, purposive sampling of individuals, and focus group

discussions involving a total of 25 participants conducted across the Kuy Suea, Khmer, Lao, and Yer ethnic groups. Analytical strategies included thematic and contextual content analysis. Research findings reveal that these communities consistently uphold Buddhist teachings, rituals, and ancestral practices, which shape their values, moral perspectives, customs, and social norms. These Buddhist influences are manifested in daily life and familial interactions, forming household living patterns deeply rooted in faith and guided by four core Buddhist principles : moral teachings Koti Dhamma, ethical conduct Neti Dhamma, material culture Vattu Dhamma, and social harmony Saha Dhamma. These elements contribute to the collective identity of the tribal communities, reflected in communal activities and a peaceful coexistence within a multicultural social landscape. Moreover, the study concludes with policy recommendations to support culturally appropriate adaptations of tribal living conditions. It emphasizes three core dimensions of cultural impact : traditional values and moral codes, customary practices, and collective community rituals.

Keywords: Patterns, Household, Local Culture, Buddhist Perspective, Four Tribes Community

บทนำ

อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอนุภูมิภาคสำคัญที่มีความโดดเด่นในฐานะ “ชุมชนทางชาติพันธุ์” แห่งหนึ่งของโลก การนิยามว่าบุคคลใดจัดอยู่ในชาติพันธุ์ใด จำเป็นต้องอ้างอิงถึง “อัตลักษณ์” ทั้งนี้ อัตลักษณ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม (ไพฑูริย์ มีกุล 2559 : 10) และการแลกเปลี่ยนทางการค้าวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย เช่น กลุ่มภาษาออสโตรเอเชียติก ไทย-กะได จีน-ทิเบต-พม่า ม้ง-เย้า และออสโตรนีเซียน โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป ความหลากหลายเหล่านี้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และได้รับการถ่ายทอดและสืบสานมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทสำคัญในการกำกับพฤติกรรม และวางรากฐานด้านศีลธรรมของผู้คนในชุมชน หลักธรรมคำสอนยังถูกรวมเข้ากับวิถีการครองเรือนที่ผสมผสานระหว่างประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น (พิเชษ สายพันธุ์, 2556 : 3) เพื่อหล่อหลอมให้บุคคลในสังคมดำรงตนอย่างเหมาะสมไม่ประพฤติดิเสสธรรม และมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนหลักความดีงามและคุณธรรมอันพึงประสงค์ตามอุดมคติในทางพระพุทธศาสนา หนึ่งในหลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตครอบครัวและการครองเรือน คือ (1) หลักขรรยาวาสธรรม ได้แก่ 1. สัจจะ (ความซื่อสัตย์) 2. ทมะ (การฝึกตน) 3. ขันติ (ความอดทน) 4. จาคะ (การบริจาค/ ความเสียสละ) (อง.จตุกก. (ไทย) 25/ 61/ 101 - 102. (2) หลักพรหมวิหาร ได้แก่ 1. เมตตา (ความมีไมตรี) 2. กรุณา (ความสงสาร) 3. มุทิตา (ความพลอยยินดีด้วย) 4. อุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) (ที.ม. (ไทย) 10/ 184/ 225) (3) หลักสังคหวัตถุ ได้แก่ 1. ทาน (ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่) 2. ปิยวาจา (พูดอย่างรักกัน คือกล่าวคำสุภาพ) 3. อัตถจริยา (การทำประโยชน์แก่กัน) 4. สมานัตตตา (เอาตัวเข้าสมาน คือการทำตัวให้เข้ากับเขาได้) วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค) (ที.ปา. (ไทย) 11/ 140/ 167) (4) หลักทศ ได้แก่ 1. ทิศเบื้องหน้า คือทิศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา 2. ทิศเบื้องขวา คือทิศใต้ ได้แก่ ครูอาจารย์ 3. ทิศเบื้องหลัง คือทิศตะวันตก ได้แก่ บุตรภรรยา 4. ทิศเบื้องซ้าย คือทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย 5. ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน 6. ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์หรือพระสงฆ์ (ที.ปา. (ไทย) 11/ 268/ 213) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535) พระพุทธองค์ได้ประทานหลักธรรมคำสอนไว้สำหรับผู้ครองเรือน เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อันจะช่วยให้ส่งเสริมให้เกิดความสุข ความมั่นคง และความสมดุลทั้งในระดับบุคคลและครอบครัว แต่ในยุคปัจจุบัน สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน หรือการครองเรือนที่ขาดความมั่นคง ขาดคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการสร้างพื้นฐานของสังคมโดยตรง การพัฒนาจิตใจ จึงกลายเป็นประเด็นสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว (พระอธิการจำรัส จารุณโม และคณะ, 2566 : 869) นอกจากนี้การขับเคลื่อนคุณธรรมด้วยพลังบวรยังเป็นกระบวนการสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งมั่นคงและ

ยังยืนยันให้แก่ชุมชนได้แก่ 1. ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมปลูกฝังค่านิยมทางศาสนา เช่น การรณรงค์รักษาศีล 5 อย่างเป็นระบบ โดยสนับสนุนกิจกรรมของคณะสงฆ์ในพื้นที่ 2. น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงจากพระราชดำรัส ร.9 ที่ช่วยส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักพอเพียง ผ่านการจัดอบรมให้ความรู้ และตั้งศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เช่น ในวัดหรือสถานศึกษา 3. ใช้วัฒนธรรมเสริมคุณค่าและเศรษฐกิจสร้างจิตสำนึกรักความเป็นไทย และความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งต่อยอดทุนวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าในชุมชน (พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ) และสมชายเบญจวรรณ, 2564 : 115)

รูปแบบการครองเรือนและหลักคำสอนทั้งลัทธิและศาสนา จึงเป็นหลักปรัชญาหรือแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตล้วนแต่มีอิทธิพลต่อคติความเชื่อ และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าของสังคม ซึ่งจะกล่าวได้ว่า สังคมจะพัฒนาก้าวหน้าไปไม่ได้ถ้าหากขาดหลักที่ติดจากสถาบันครอบครัวและหลักการดำเนินชีวิตจากลัทธิและศาสนา เป็นต้น ในพื้นที่อีสานตอนล่างเป็นภูมิภาคที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เคยเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมที่รุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรขอมที่มีอิทธิพลด้านวัฒนธรรมและอำนาจอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งยังเป็นพื้นที่ชนเผ่าต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวญ (ส่วย), กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวลา, กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวเมร และกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวเยอ ซึ่งได้สร้างรากฐานของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประเพณี การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่หล่อหลอมจากคตินิยม ความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ขวญ (ส่วย) ความเชื่อที่ฝังลึกเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เรียกว่า แกลมอ แถน มอ อ้อ หรือสะเอ็ง ส่วนชาวขวเมร เรียกว่า โจมมะมวด หรือเรียมมะมวด และขวลา คือ ฟอนแม่มด อาจเรียกต่างกันไป อีกนัยสำคัญในทางเดียวกันในการเยียวยาผู้เจ็บป่วย การทำทายทายทัก สร้างความสมานฉันท์ อีกหนึ่งนัยภาษาลาวที่ผู้คนใช้ในพิธีกรรมของชาวขวญจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของภาษาเท่านั้น หากแต่เป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาที่สอดคล้องตามจารีตฮัตถ์ คติความเชื่อและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเสริมกำลังใจให้แก่ผู้คนในสังคมล้วนเกิดศรัทธาในพุทธศาสนา เช่น เวร – กรรม บุญ – บาป ซึ่งไม่เพียงเป็นฐานทางจิตวิญญาณ แต่ยังเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต รักษาอัตลักษณ์ภายในชุมชน (คณาจารย์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2553 : 12 - 13) จนกลายเป็นระเบียบแบบแผนที่ได้รับการยอมรับในสังคมและยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การครองเรือนเป็นภาพสะท้อนของความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ศาสนา และวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น (สุพรรณิ เหลือบุญชู, 2541 : 159) ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการส่งเสริมความเข้มแข็ง และความมั่นคงของชุมชนประเพณีจึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมและจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาภายในถิ่นฐาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน และนำไปสู่การสร้างสรรควัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่มีความร่วมสมัย (ตฤณสิทธิ์ จิตโชติ และ ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ, 2567 : 169)

ชุมชนสี่เผ่าในภาคอีสานตอนล่างส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและอารยธรรมจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศกัมพูชา ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวญ (ส่วย), ชาวไทยลาว, ชาวไทยขวเมร และชาวไทยเยอ ได้ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรมสี่เผ่า” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทั้งด้านภาษา ขนบธรรมเนียม และวิถีชีวิตด้านภาษาพูด ชุมชนสี่เผ่าใช้ภาษาท้องถิ่นของตนเองในการสื่อสาร ได้แก่ 1. ภาษาชาวไทยขวญ (ส่วย) เช่น “จีเนีย” (ไปไหน) “จำโดย” (กินข้าว) 2. ภาษาชาวไทยลาว เช่น “ไปโสมมา” (ไปไหนมา) “มากินเข่าน้ำกันเด้อ” (มาทานข้าวด้วยกัน) 3. ภาษาชาวไทยขวเมร เช่น “เต่านา” (ไปไหน) “มั่วซึบบาย” หรือ “มั่วโอบบาย” (มาทานข้าวด้วยกัน) 4. ภาษาชาวไทยเยอ เช่น “จีเนียเยอร์” (ไปไหน) “จำโดยเยอร์” (ทานข้าวด้วยกัน) กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากฝั่งแม่น้ำโขง แล้วเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำมูล ก่อนจะแยกย้ายกันไปตั้งหมู่บ้านต่าง ๆ (สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ, 2561 : 23) แม้สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสยุคสมัย แต่ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนสี่เผ่ายังคงได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่ต่อกันมาใน “ฮัตถ์สิบสองคองสิบสี่” ซึ่งเป็นจารีตประเพณีประจำปี เช่น 1. บุญข้าวจี (เดือน 3) 2. บุญเวส (เดือน 4) 3. บุญสงกรานต์ (เดือน 5) 4. บุญข้าชะ (เดือน 7) 5. บุญเข้าพรรษา (เดือน 8) 6. บุญข้าวประดับดิน (เดือน 9) 7. บุญข้าวสาก (เดือน 10) 8. บุญออกพรรษา (เดือน 11) 9. บุญกฐิน (เดือน 12) (สำลี รักสุทธี 2549 : 112) ขณะเดียวกันก็มีบางประเพณีที่ยกเลิกการจัดไป เช่น บุญบั้งไฟ (เดือน 6) และบางประเพณีที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับ

บริบทสมัยใหม่ เช่น บุญคุณลาน (เดือน 2) ที่เปลี่ยนมาเป็น บุญกุ่มข้าว (เดือน 3) ส่วนบุญเข้ากรรม จึงถือเป็นส่วนสำคัญในบริบทของวิถีชีวิต เนื่องจากส่งผลต่อการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงการถ่ายทอดค่านิยมสำคัญ ได้แก่ 1. ผ้าป่าข้าว (บุญคุ่มข้าว) แสดงถึงบทบาทที่ในการแบ่งปันในชุมชน และการปลูกฝังจิตสำนึกด้านศีลธรรมในชุมชน 2. บุญพระเวสมีบทบาทในการร่วมกิจกรรมทางศาสนา และการถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยม 3. บุญสงฆ์น้ำ เป็นสร้างความรักความเคารพในครอบครัว และสายสัมพันธ์ระหว่างรุ่น 4. ออกพรรษา ความผูกพันกับศาสนาและความสามัคคีของครอบครัว 5. บุญกฐิน ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและศรัทธาในหมู่ครอบครัว และทำให้การสืบทอดประเพณีจำเป็นต้องมีการปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับยุคสมัย ประเพณีและวัฒนธรรมยังคงได้รับการดำรงไว้ เพื่อเป็นรากฐานแห่งความเข้มแข็งและความสามัคคีของชุมชนในสังคม (พระครูสุเทพสารคุณ (สุนนท์ เพชรเลื่อน) และคณะ 2544 : 286)

จากประเด็นที่ได้กล่าวมาโดยสังเขปข้างต้น ทำให้เกิดความสนใจในการศึกษาหัวข้อ เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจลักษณะของการดำเนินชีวิต การครองเรือน ตลอดจนประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมของชุมชนสี่เผ่า ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยกูย (ส่วย) ลาว เขมร และเยอ ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อให้เข้าใจถึงสถานภาพของชุมชนเหล่านี้ในบริบททางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลาย และเพื่อค้นหาคำตอบว่า รูปแบบการครองเรือนและวิถีชีวิตตามหลักพุทธวัฒนธรรมมีบทบาทอย่างไรในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ให้อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน มีความสามัคคี และสร้างสรรค์สังคมที่เข้มแข็งในระดับชุมชนด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาวิจัยดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

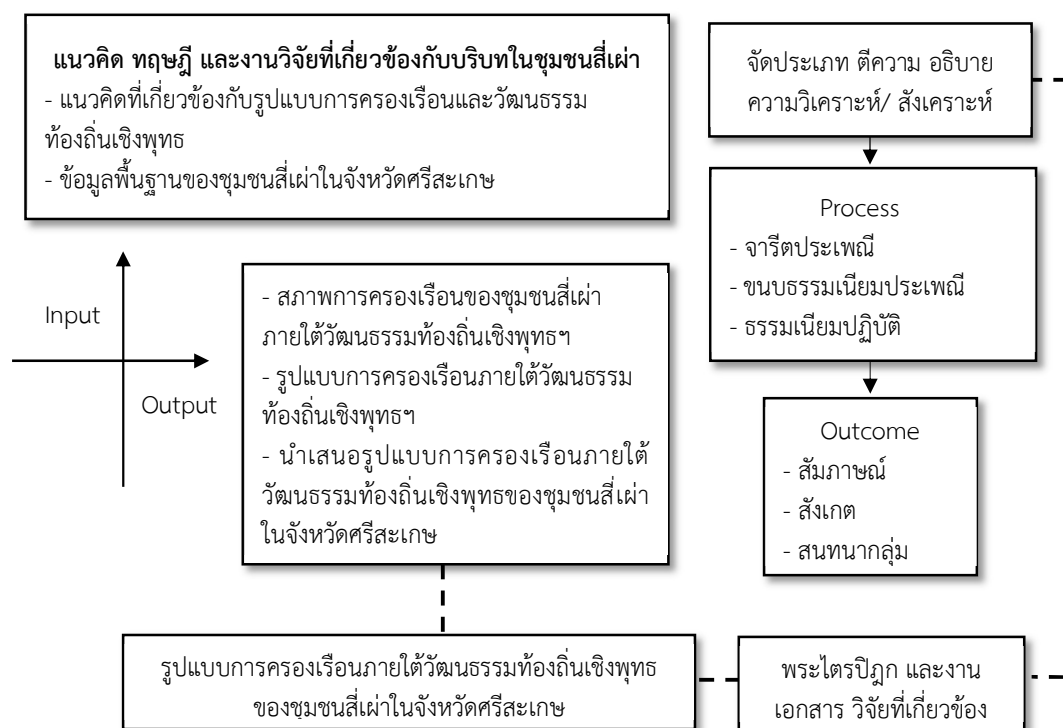
การทบทวนวรรณกรรม

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ได้เสนอแนวคิด พื้นหลังหรือพื้นฐานของสังคมไทย คือ สังคมเกษตร สังคมเกษตรประกอบไปด้วยจารีตประเพณีศาสนา และระบบนิเวศหรือธรรมชาติ ทั้งหมดนี้ควบคุมให้คนอยู่ในระเบียบของสังคม เมื่อเราเข้าใจโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมของสังคมเกษตร เราถึงจะเห็นได้ว่าความเชื่อของคนนั้นมีพลังในการจัดระเบียบสังคม (ปราโมทย์ ภัคคินรงค์ และ เทพทวี โชควิน, 2550 : 107) นอกจากนี้ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 : 1 - 2) ได้เสนอแนวคิด การครองเรือนหรือการดำเนินชีวิตตามรูปแบบที่ต่างกันไปตามท้องถิ่นโดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเชื่อ อาทิ คำสอนในศาสนา กลยุทธ์ในการดำรงตนในชุมชน จนกลายเป็นภาพรวมที่เกิดจากความเชื่อที่ถูกผสมกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตของชาวบ้านเกิดค่านิยมของชุมชน จึงมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของเผ่าต่าง ๆ ตฤณสิทธิ์ จิตโชติ และ ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ (2567 : 169) ได้เสนอแนวคิด อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบของกระบวนการทำราชนครี และเครื่องแต่งกาย เพื่อแนวทางในการสร้างสรรค์ในบริบทของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น เขมร ลาว ส่วย เยอ นอกจากนี้ สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ (2561 : 23) ได้เสนอแนวคิด อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ การประยุกต์ใช้หลักคำสอนทางศาสนา และประเพณีของชุมชนภาคอีสานที่ยึดถือกันมาตั้งแต่อดีต จึงได้รับการสืบทอดกันมาโดยไม่ขาดสาย และดำรงบทบาทสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมและศีลธรรมของคนในสังคม รวมถึงหลักการครองเรือน และรูปแบบการผสมผสานของวัฒนธรรม เพื่อไม่ให้ชาวบ้านประพฤตินทางผิดศีลธรรม พระบัญชา สญญจิตโต (อัครชาติ) และคณะ (2566 : 907 - 908) ได้เสนอแนวคิด การดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย จึงจำเป็นต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม รวมถึงการพัฒนาจิตใจอย่างต่อเนื่อง และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน กลับกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสังคม สุพรรณิ เหลือบุญชู (2541 : 159) ได้เสนอแนวคิด วัฒนธรรม คือ ผลรวมของการสั่งสม สิ่งสร้างสรรค์ และภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาของสังคม ทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ กฎหมาย ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความสามารถ

ตลอดจนในภาพรวมของสมาชิกในสังคม หรือที่เรียกว่า “มายาคติ” ในทางสังคมขึ้น พระอริการจำรัส จารุธมโม และคณะ (2566 : 869) ได้เสนอแนวคิด หลักคำสอนสำหรับผู้ครองเรือน เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม การพัฒนาด้านจิตใจ นริศรา กรุดนาค และคณะ (2568 : 160) ได้เสนอแนวคิด การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นช่วยเสริมสร้างคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยมุ่งเน้นให้ชุมชนดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง การส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมช่วยพัฒนาชุมชนในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม ธีระพงษ์ มีไธสง (2551 : 174 - 175) ได้เสนอแนวคิดความสงสัยใคร่รู้เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด โดยเริ่มตั้งแต่สงสัยในสิ่งต่าง ๆ จึงเกิดความสงสัยและตั้งคำถามขึ้นมากมาย เช่น เกี่ยวกับชีวิต เพื่อพยายามหาคำตอบให้กับความสงสัยของตนเอง ซึ่งมีอยู่หลากหลายวิธีการบางสิ่งที่เราเชื่อว่าถูกต้องอาจมีหลายคำตอบ ทำให้ดูเหมือนเกิดความขัดแย้งในความเชื่อของคน ๆ เดียว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ได้วางกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย/ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น นักวิชาการ จำนวน 11 รูป/คน และกลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 13 รูป/คน รวม จำนวน 25 รูป/คน
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ โดยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประกอบไปด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็น

ข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตอนที่ 3. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติมที่เป็นแบบปลายเปิด (Open Ended) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยสอบ กลั่นกรอง จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านโครงสร้างข้อคำถาม และ (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาสาระสำคัญ สัมภาษณ์กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจริง จำนวน 25 รูป/ คน เพื่อหาข้อบกพร่อง ข้อแก้ไข ข้อเสนอแนะให้แบบสัมภาษณ์มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ 1) การจัดการข้อมูล ได้นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแยกตามความมุ่งหมายให้ตรงตามวัตถุประสงค์ 2) การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดำเนินการจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และการสนทนามาทำการวิเคราะห์ข้อมูล และ 3) การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ ได้นำเสนอผลวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ สามารถนำเสนอผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ผลการศึกษาสภาพการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการศึกษา พบว่า สภาพการครองเรือนฯ ยังคงยึดมั่นในวิถีชีวิตที่ฝังรากอยู่กับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการพิจารณาหลักธรรมพื้นฐานที่สัมพันธ์กับชีวิตครอบครัวและสังคม ได้แก่ 1. หลักพรหมจรรย์ 4 คือ สัจจะ (ความจริงใจ) ทมะ (ฝึกตน) ขันติ (ความอดทน) จาคะ (การเสียสละ) 2. หลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา (ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข) กรุณา (ช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นทุกข์) มุทิตา (ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) อุเบกขา (วางใจเป็นกลางอย่างมีปัญญา) 3. หลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน (การให้) ปิยวาจา (พูดไพเราะ) อัตถจริยา (การช่วยเหลือเกื้อกูล) สมานัตตตา (วางตนเสมอกัน) 4. หลักทศ 6 คือ การวางตนให้เหมาะสมในฐานะบุตร พ่อแม่ คู่ครอง ครู เพื่อน พระ และสมณะ เป็นต้น

ภาพที่ 2 สภาพการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่า

ที่มา: พระเสกสรรค์ ฐานยุตโต (ศรีทน) (2568)

นอกจากความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษแล้ว และยังมีผลต่อการครองเรือนในแต่ละชุมชน จึงมิได้เป็นเพียงการจัดระเบียบภายในครอบครัวเท่านั้น หากแต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จาริต และระเบียบแบบแผนอันเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ องค์ประกอบเหล่านี้ล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการหล่อหลอมพฤติกรรม การอบรมบ่มเพาะ ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ภายในเครือญาติ และสมาชิกใน

ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งคติความเชื่อและแบบแผนทางศาสนาเหล่านี้ยังกลไกในการรักษาความสัมพันธ์ ความกลมเกลียว และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้อย่างลงตัว

ผลการศึกษาแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการศึกษา พบว่า ความเชื่อและความศรัทธาที่ฝังลึกในวิถีชีวิตไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังแทรกซึมอยู่ในระบบค่านิยม สถาบันครอบครัว และจารีตประเพณี ภายใต้กรอบของวัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธที่มีอิทธิพลอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตภายใต้หลักคตินิยม เนติธรรม วัตรธรรม และสัทธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิด และแนวปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ได้แก่ (1) คตินิยม คือ คำสอนทางศาสนา เช่น ความกตัญญู การไม่เบียดเบียนที่กลายเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในครัวเรือน เช่น การใช้คำพูดที่มีเหตุผลในครอบครัว หรือการละเว้นอบายมุข (2) เนติธรรม หมายถึง ระบบกฎหมายหรือจารีตประเพณีท้องถิ่นที่ได้รับการยอมรับในระดับชุมชน เช่น จารีตการแต่งงาน หรือการจัดการข้อขัดแย้งในระดับเครือญาติ (3) วัตรธรรม หมายถึง สิ่งของหรือวัตถุที่มีคุณค่าทางจิตใจและความเชื่อ เช่น ใต้หมูปูชา ผีปู่ตา ตลอดจนข้าวของที่ใช้ในพิธีกรรมในงานบุญ (4) สัทธรรม คือ การอยู่ร่วมกันอย่างประนีประนอม ราบรื่น และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นในครอบครัวและชุมชน ซึ่งอาจเห็นได้จากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในงานบุญ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายครัวเรือน การบูรณาการทั้งสี่หลักธรรมนี้ส่งผลให้รูปแบบการครองเรือนทั้งสี่มีลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน และส่งผลให้เกิดพฤติกรรมสะท้อนถึงความยึดมั่นในศีลธรรม และความ เป็นปึกแผ่นของเครือญาติในระดับชุมชน ซึ่งปรากฏผ่านกิจกรรม และหลักธรรมเหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ที่เอื้อให้กลุ่มชาติพันธุ์หรือชนเผ่าต่าง ๆ อยู่ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้จะมีภาษาพูด หรือพิธีกรรมบางอย่างที่ แตกต่างกัน แต่ความเชื่อเหล่านี้กลับทำให้เกิดความเข้าใจ และยอมรับซึ่งกันและกันได้มากขึ้น จนกลายเป็นอัตลักษณ์ ร่วมที่มีเอกภาพภายใต้ความหลากหลาย

ผลการนำเสนอรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการดำรงชีวิตในการครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์มีลักษณะการผสมผสานทั้ง ความเชื่อ วัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของ ครอบครั้ว ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และการถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมผ่านพิธีกรรมประเพณี ซึ่งกลายเป็นรากฐาน สำคัญของการครองเรือนที่ยังคงสืบต่ออย่างเหนียวแน่น รูปแบบการครองเรือนของชุมชนทั้งสี่เผ่าแสดงให้เห็นถึงการ ผสมผสานระหว่าง คติความเชื่อแบบดั้งเดิม เช่น ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษกับแนวทางปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม นอกจากนี้ วิถีปฏิบัติไม่เพียงแต่เป็นหน่วยพื้นฐานทางสังคมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นแกนกลางของการดำรงวัฒนธรรม ความเชื่อ และการดำรงอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนทั้งสี่เผ่า การผสมผสานความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ให้ดำรงอยู่ ร่วมกัน และยอมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในระดับบุคคล และยังเป็นกระบวนการในการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะ เช่น การสื่อสาร การแก้ปัญหา การประนีประนอม และการเสียสละซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

การนำเสนอการครองเรือนเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อ “บริบททางสังคม” ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1. จารีต ประเพณีหรือกฎศีลธรรมจารีตในที่นี้หมายถึง แนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมาโดยถือเป็นบรรทัดฐานทางจริยธรรมอันควร ยึดถือภายในครอบครัวและชุมชน เช่น ความเคารพต่อบรรพบุรุษ ความกตัญญูรู้คุณ และความสามัคคีในหมู่เครือญาติ ซึ่งสามารถอธิบายผ่าน 4 แนวคิดทางพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ (1) คตินิยมคือ หลักความเชื่อ ที่หล่อหลอมพฤติกรรม เช่น การเชื่อในผีบรรพบุรุษ (2) เนติธรรม กฎเกณฑ์หรือหลักระเบียบที่ชุมชนยึดถือ เช่น ระเบียบ ในพิธีกรรมครอบครัว (3) วัตรธรรม เครื่องมือหรือวัตถุที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม เช่น เครื่องบวงสรวง บายศรี (4) สัทธรรม ความสัมพันธ์และบทบาททั่วกิจกรรมภายในครอบครัว เช่น ความร่วมมือระหว่างครอบครัวในการจัดพิธีกรรม จารีต จินมิใช่เพียงเรื่องของศีลธรรม แต่ยังเป็นระบบคุณค่าที่จัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน 2. ขนบธรรมเนียม ประเพณี ขนบธรรมเนียม หมายถึง แบบแผนที่ชุมชนที่ได้กำหนดขึ้น และยึดถือปฏิบัติตามกันอย่างต่อเนื่อง (เช่น พิธีกรรมในชุมชน การเคารพผู้ใหญ่ การไหว้) ตัวอย่าง เช่น (1) การจัดพิธีกรรมตามฤดูกาล เช่น บุญเดือนสิบ (2) การสืบสานบทบาทผู้สูงอายุในฐานะผู้นำด้านพิธีกรรมในชุมชน และการรักษาฐานะครอบครัวในทางสายตระกูลให้ดี

เช่น ระบบเครือญาติแบบปู้ย่ายาย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ช่วยสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม และสามารถหล่อหลอมอัตลักษณ์ชุมชนสีเฝ้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3. ธรรมเนียมปฏิบัติในที่นี้ไม่ได้หมายถึงสิ่งแบบแผนที่ตายตัว แต่เป็นรูปแบบของคนในชุมชนยอมรับและปฏิบัติตามโดยธรรมชาติ เช่น (1) การร่วมแรงร่วมใจในการจัดงานบุญ (2) การอุปถัมภ์วัดวาอาราม (3) การนับถือปราชญ์ชาวบ้านในฐานะเป็นผู้นำจิตวิญญาณในชุมชน ธรรมเนียมเหล่านี้ล้วนแต่ช่วยเสริมความมั่นคงให้แก่ครอบครัวและสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคีในชุมชน แม้จะไม่มีข้อบังคับเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสีเฝ้าในจังหวัดศรีสะเกษ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

สภาพการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสีเฝ้า จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน กลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละกลุ่มล้วนมีรากฐานทางวัฒนธรรม แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในด้านความเชื่อ และแนวปฏิบัติทางสังคม จึงกลายเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบชีวิตครอบครัวและชุมชน ภายใต้บริบทหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศาสนา เช่น (1) ขรवासธรรมที่เน้นหน้าที่ในครัวเรือน และการเสียสละเพื่อผู้อื่น (2) พรหมวิหาร 4 ที่ส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจและความสัมพันธ์ทางสังคม (3) สังคหวัตถุ 4 ที่ช่วยประสานความร่วมมือในชุมชน และ (4) ทิศา 6 ที่กำหนดบทบาทในโครงสร้างสังคมอย่างมีจริยธรรม หลักธรรมเหล่านี้จึงเป็นกลไกสำคัญในการดำรงรักษา “ความเป็นชุมชนสีเฝ้า” ให้มีความมั่นคงทั้งทางจิตใจ สังคม และวัฒนธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมความยั่งยืนของวิถีชีวิตสีเฝ้าภายใต้กรอบพุทธธรรมอย่างแท้จริง

รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสีเฝ้า จะเห็นได้ว่า ความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของเฝ้าต่าง ๆ ภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา ศาสนา เช่น หลักคตินิยม (คุณธรรมในการดำรงชีวิต) หลักเนติธรรม (กฎหมายและระเบียบสังคม) สหธรรม (จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม) และวัตถุธรรม (สิ่งของและสภาพแวดล้อมที่สะท้อนวัฒนธรรม) ซึ่งมีความสำคัญที่สอดคล้องให้ครอบครัวมีศักยภาพในการดำรงชีวิต และทำหน้าที่เป็นพื้นฐานในการหล่อหลอมคุณธรรม ระเบียบ สัญลักษณ์ และความสัมพันธ์ในชุมชนอย่างเป็นระบบ รูปแบบการครองเรือนจึงมีอิทธิพลต่อทั้งโครงสร้างครอบครัวและวิถีชุมชน อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดอัตลักษณ์ และดำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่

นำเสนอรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธ จะเห็นได้ว่ารูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมที่ปรากฏในจังหวัดศรีสะเกษ ยังอิงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมที่มีความหลากหลาย จึงมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของชุมชนในสังคมนั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าปรับตัวในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเป็นพลวัตได้อย่างดี หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระเบียบชีวิตครอบครัวและความสัมพันธ์ในชุมชน ได้แก่ หลักขรवासธรรม หลักพรหมวิหาร หลักสังคหวัตถุ หลักทิศา 6 นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้าง “ความเป็นชุมชนสีเฝ้า” ให้มั่นคง ทั้งในด้านจิตใจ และยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความยั่งยืนของวิถีชีวิตร่วมกันภายใต้กรอบของพุทธธรรม เช่น หลักคตินิยม หลักเนติธรรม หลักสหธรรม หลักวัตถุธรรม การผสมผสานวัฒนธรรม ความเชื่อที่หล่อหลอมเป็นแนวปฏิบัติที่ช่วยผู้คนในสังคม และชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกันก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน จึงถือเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ และควรค่าแก่การอนุรักษ์ ซึ่งการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นในชุมชนสีเฝ้า

2. อภิปรายผล

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพการครองเรือนของชุมชนสีเฝ้า พบว่า การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นระเบียบแบบแผนที่ได้รับการยอมรับในสังคม และยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิวาพัชร ฉัตรเท (2561 : 8) พบว่า การสร้างสัมพันธ์ภาพในการครองเรือนของคู่ชีวิตเชิงพุทธ เป็นปัจจัยพื้นฐานของการส่งเสริมชีวิตครอบครัวให้มีคุณภาพควรประกอบด้วยความรักอย่างมีเหตุผลมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพรรณิ เหลือบุญชู (2541 : 159) พบว่า

สภาพการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่าเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นระเบียบแบบแผนที่ได้รับการยอมรับในสังคม และยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอธิการจำรัส จารุธมโม และคณะ (2566 : 869) พบว่า หลักคำสอนสำหรับผู้ครองเรือน เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม การพัฒนาด้านจิตใจ และเป็นปัญหาต่อสังคมในยุคปัจจุบันในการครองเรือน เช่น ขมราวาธรรม (หลักสำหรับผู้ครองเรือน) สังคหวัตถุ (หลักการสงเคราะห์ผู้อื่น) หลักพรหมวิหาร 4 (หลักการส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจ) และ หลักทศ 6 (แนวทางการปฏิบัติต่อบุคคลในทิศต่าง ๆ ของชีวิต) เป็นต้น

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 รูปแบบการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่า พบว่า การครองเรือนเป็นรากฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติ รูปแบบการครองเรือนจึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของแต่ละเผ่า เช่น ภาษา วัฒนธรรมอาหาร การแต่งกาย และพิธีกรรม ผ่านกิจวัตรในครัวเรือน ภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระใบฎีกาสุภัทร์ ปภสสุโร (ภะคะวา) (2562 : 8) พบว่า การนำเอาหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ เพื่อให้ผู้ครองเรือนได้นำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 : 1 - 2) พบว่า การครองเรือนหรือการดำเนินชีวิตตามรูปแบบที่ต่างกันไปตามท้องถิ่นเชิงพุทธ โดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเชื่อ คำสอนในศาสนา กลอบายในการดำรงตนในชุมชน จนกลายเป็นภาพรวมที่เกิดจากความเชื่อที่ถูกผสมกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และเกิดค่านิยมของชุมชน จึงมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของชนเผ่าต่าง ๆ ภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา เช่น หลักกตัตถธรรม (คุณธรรมในการดำรงชีวิต) หลักเนติธรรม (กฎหมายและระเบียบสังคม) วัตรธรรม (สิ่งของและสภาพแวดล้อมที่สะท้อนวัฒนธรรม) และสหธรรม (จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม)

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 3 นำเสนอรูปแบบการครัวเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธ พบว่าเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วสะท้อนให้เห็นถึงการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่ไปกับการปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสสังคมร่วมสมัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ตฤณสิษฐ์ จิตโชติ และ ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ (2567 : 169) พบว่า อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบของกระบวนการทำรำ ดนตรี และเครื่องแต่งกาย เพื่อแนวทางในการสร้างสรรค์ในบริบทของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ส่วย เขมร ลาว เยอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปริดา (2561 : 159 - 160) พบว่า การสืบทอดประเพณี พิธีกรรมตามความเชื่อในฮีด 12 โดยมีประเพณีบางอย่างที่ยังคงได้รับการอนุรักษ์รูปแบบวิธีการ และกระบวนการบางอย่างเคยเลือนหายไปจากท้องถิ่นแล้ว แต่ยังสามารถรื้อฟื้นขึ้นมาปฏิบัติไม่ได้อีกครั้ง ประเพณีบางอย่างได้รับการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการตลอดจนถึงวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมเพื่อให้งานให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1 สำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลของชุมชนสี่เผ่าไปใช้เป็นงานวิจัยทุนทางวัฒนธรรมให้มีคุณค่า และสร้างประโยชน์แก่การเผยแพร่ให้ถึงครัวเรือนในรูปแบบที่เหมาะสมและเป็นตัวอย่างแก่จังหวัดอื่น ๆ

1.2 สำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลด้านอัตลักษณ์และวิถีความเป็นไทยของชุมชนสี่เผ่าไปใช้เป็นกลไกในการออกแบบแนวทางการอยู่ร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธ อันจะส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในด้านอาหารท้องถิ่น ภาษา และการแต่งกาย เพื่อสร้างคุณค่าให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 ชุมชน 4 เผ่า ได้แก่ กูย เขมร ลาว และเยอ สามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในรูปแบบการครองเรือนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตลอดจนใช้เป็นต้นแบบในการอนุรักษ์และพัฒนาวิถีชีวิตภายใต้แนวคิด “วัฒนธรรมสี่เผ่า” ให้สอดคล้องกับยุคสมัย โดยไม่ละทิ้งรากเหง้าแห่งอัตลักษณ์ของตน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาคตินิยมที่ก่อให้เกิดกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันร่วมกับชุมชนอื่นในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้เห็นความแตกต่างด้านวัฒนธรรมสี่เผ่า (กวย ลาว เขมร เยอ) จังหวัดศรีสะเกษมากขึ้น

2.2 ศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันร่วมกับชุมชนอื่นในต่างจังหวัด เพื่อให้เห็นความแตกต่างด้านวัฒนธรรม สี่เผ่า (กวย ลาว เขมร เยอ) ชัดเจนขึ้น

2.3 ศึกษาการดำรงชีพตามหลักศาสนาในแต่ละชาติพันธุ์เดียวกัน เพื่อให้เห็นความแตกต่างด้านวัฒนธรรมสี่เผ่า (กวย ลาว เขมร เยอ) ชัดเจนขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ขอขอบคุณวิทยากรผู้ร่วมสนทนาประกอบด้วย 1) นายสุเพียร คำวงศ์ นักวิชาการปฏิบัติการวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ 2) ผศ.ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ และ 3) นายฉันทพงษ์ สารรัตน์ สังกัดหน่วย สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ตลอดจนเพื่อนร่วมงานทุกคนที่ได้อำนวยความสะดวกในการใช้พื้นที่และเครื่องมือสำหรับการดำเนินงานวิจัยจนทำให้งานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). *วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน*. โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต.
- ตฤณสิษฐ์ จิตโชติ และ ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ (2567). ปีใหม่สี่เผ่าไทยศรีสะเกษ : อัตลักษณ์นาฏกรรมชาติพันธุ์ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์. *วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 8(3), 168 - 179.
- ธีระพงษ์ มีโธสง. (2551). *มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก*. โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- นริศรา กรุดนาค, นิภาวรรณ เจริญลักษณ์, วงษ์สิริ เรืองศรี, และ ภักพร เจริญลักษณ์. (2568). การบูรณาการหลักฆราวาสธรรม 4 เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทกลุ่มชาติพันธุ์ จังหวัดราชบุรี. *วารสารมานุษยวิทยาพุทธ วัดวังตะวันตก*, 10(1), 159 - 172.
- ปราโมทย์ ภักดีนรงค์ และ เทพทวี โชควสิน. (2550). บทสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม : ความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร. *Suranaree Journal of Social Science*, 1(2), 105 - 111.
- พระครูพิสัยปรียัติกิจ (แก่น อกคณโณ) และ สมชาย เบ็ญจวรรณ. (2564). จิตอาสาพลังบวก ชุมชนคุณธรรม กระบวนการในการขับเคลื่อน ด้วยพลังบวรรูปแบบการสร้างความเข้มแข็งมั่นคงมั่งคั่งยั่งยืน ภายใต้สถานการณ์ภาวะวิกฤติการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, 4(2), 115 - 125.
- พระครูสุเทพสาครคุณ (สุนนท์ เพชรเลื่อน), ขอบ ดีสวนโคก, วิมล ชนะบุญ, และ บุญเกิด พิมพ์วีระเมธากุล. (2544). *มรดกไทยอีสานฉบับสมบูรณ์*. คลังนาธรรมชาติ.
- พระบัญชา สยุมจิตโต (อัครชาติ), สุทัศน์ ประทุมแก้ว, และ พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ. (2566). การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนชาวกูย อำเภอลำดวน จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์*, 8(1), 907 - 908.
- พระใบฎีกาสุภัทร์ ปภสโร (กะคะวา). (2562). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญของฆราวาสธรรม ๔ ในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม* [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเสกสรรค์ ฐานยุตโต (ศรีทน). (2568). *สภาพการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่า* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.

- พระอธิการจำรัส จารุธมฺโม, นคร จันทราช, และ สิบปีมงคล ป้องภา. (2566). การศึกษาแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสาร. มจร อุบลปริทรรศน์*, 8(1), 865 - 874.
- พิเชษ สายพันธ์. (2556). *เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการ ประจำปี 2556. อีสาน ลาว ขแมร์ ศึกษาในกรอบประชาคมอาเซียน Isan-Laos-Khmer Studies in ASEAN Community*. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ไพฑูรย์ มีกุล. (2559). ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 3(2), 1 - 32.
- ณัฐวิทย์ บุญยวุฒิปรีดา. (2561). การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ของพระสงฆ์พัฒนา [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิตไม่ได้อัปเดตพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิวาพัชร ฉัตรเท. (2561). *การสร้างสัมพันธ์ภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำลี รักสุทธี. (2549). *อัตชีวประวัติของสิบลี. พ.ศ.พัฒนา*.
- สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระธชชัย ฐิตโสภโณ, และ พระกัญจน์ กนตธมฺโม. (2561). ศึกษาภูมิปัญญาการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ. *รายงานการวิจัย*. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุพรรณิ เหลือบุญชู. (2541). *ดนตรีละศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านจรัส
ตำบลบ้านจรัส จังหวัดสุรินทร์

Geographical Capital and GIS-Supported Participatory Community Forest Resource
Management : A Case Study of Ban Charat, Buachet District, Surin Province

วนมพร พาหะนิษฐ์¹ และ สุพัตรา วะยะลุน^{2*}

Wanomporn Pahanit¹, Suphattra Wayalun^{2*}

อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์²

Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Surindra Rajabhat University¹

Assistant Professor, Dr., Faculty of Industrial Technology, Surindra Rajabhat University²

*Corresponding author, e-mail: suphattra@gmail.com

วันที่รับบทความ: 23 พฤษภาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ: 27 กรกฎาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ: 28 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน 2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรของป่าชุมชน และ 3) เสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรของป่าชุมชน โดยใช้กรณีศึกษาป่าชุมชนโรงเรียนบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน รูปแบบการออกแบบเชิงลำดับเชิงอธิบาย โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณก่อน แล้วตามด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายผล โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 229 ราย สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 64 ราย สทนากลุ่ม 15 ราย รวมถึงการสังเกตภาคสนามและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่โดยใช้ระบบภูมิสารสนเทศ (GIS) ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ป่าชุมชนมีลักษณะภูมิประเทศที่มีต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในระดับสูง ได้แก่ ความลาดชันเฉลี่ย 15-25 องศา ระยะทางจากชุมชนเฉลี่ย 2.3 กิโลเมตร ความยากในการเข้าถึงในฤดูฝน (ค่าเฉลี่ย 2.1) และความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ชุมชนสามารถปรับตัวและจัดการกับข้อจำกัดดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านการมีส่วนร่วม (ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจ 4.55) เช่น การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ การใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การจัดทำแนวกันไฟ ฝายชะลอน้ำ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมเช่นการบวชป่า จากผลการศึกษาความพึงพอใจของชุมชนเกี่ยวกับต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรของป่าชุมชน พบว่ามีความคิดเห็นในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.30) ถึงมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.77) ต่อสภาพต้นทุนทางภูมิศาสตร์ การมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวทางการจัดการทรัพยากรของป่าชุมชน โดยเฉพาะด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนและการสนับสนุนแนวทางอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับและความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการที่เกิดขึ้น ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ ควรส่งเสริมการใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน และจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรของป่าชุมชนให้ยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: ต้นทุนทางภูมิสารสนเทศ, ระบบภูมิสารสนเทศ, การจัดการทรัพยากร, การมีส่วนร่วม, ป่าชุมชน

Abstract

This research aims to : 1) study the geographic cost conditions in the management of community forest resources; 2) examine public participation in the management of community forest
Arts and Culture Journal of the Lower Moon River Vol. 14 No. 2 (May – August 2025)

resources; and 3) propose appropriate guidelines for the development and management of community forest resources. The case study focuses on the Ban Jaras School Community Forest, Jaras Sub-district, Buachet District, Surin Province. This study employed a mixed methods research approach using a Sequential Explanatory Design, in which quantitative data were collected first, followed by qualitative data to explain the results. Quantitative data were gathered using questionnaires from a sample of 229 participants, while qualitative data were obtained through in-depth interviews with 64 stakeholders, focus group discussions with 15 participants, field observations, and spatial data analysis using Geographic Information Systems (GIS). The findings revealed that the community forest area possesses high geographic cost characteristics, including an average slope of 15 - 25 degrees, an average distance of 2.3 kilometers from the community, accessibility difficulties during the rainy season (average score 2.1), and risks from natural hazards. These factors directly affect the efficiency of resource management in the area. Nevertheless, the community has adapted and managed these limitations effectively through participatory processes (average satisfaction score 4.55), such as the establishment of conservation groups, utilization of schools as learning centers, creation of firebreaks, construction of check dams, and cultural activities such as forest ordination ceremonies. According to the community's satisfaction survey regarding geographic costs in community forest resource management, the respondents' opinions ranged from high (average score 4.30) to the highest (average score 4.77) concerning geographic cost conditions, public participation, and management approaches. Notably, strong participation in community activities and support for conservation initiatives reflect acceptance and satisfaction with the current management models. The study recommends promoting the use of geographic information systems alongside local wisdom, encouraging participation from all sectors, and establishing collaborative networks between communities and government agencies to enhance the sustainable management of community forest resources in the long term.

Keywords: Geographical Capital, Geographic Information System, Resource Management, Participation, Community Forest

บทนำ

ป่าชุมชนเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ตัวอย่างเช่น ชุมชนบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ ที่ประชาชนใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนในการหาอาหาร เช่น เห็ด ผักพื้นบ้าน สมุนไพรพื้นถิ่นในการรักษาโรค การใช้ไม้ในการก่อสร้างบ้านเรือน และแหล่งน้ำจากลำธารที่เกิดจากป่าชุมชน ซึ่งล้วนแต่เป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตและการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างแท้จริง การบริหารจัดการทรัพยากรเหล่านี้ย่อมมีประสิทธิภาพและยั่งยืนจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยที่หลากหลาย ทั้งในแง่ของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ปัจจัยทางสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นทุนทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนยังคงอยู่ในระดับจำกัด โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกประเภทของต้นทุนทางภูมิศาสตร์ เช่น ต้นทุนจากการเข้าถึงพื้นที่ ต้นทุนจากความลาดชันและการพังทลายของหน้าดิน รวมถึงการประเมินผลกระทบระยะยาวที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ซึ่งยังขาดการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อการวิเคราะห์เชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ (สมศักดิ์ สามีคิธรรม, 2561; สาโรช แสงเมือง และคณะ, 2566; วันชนะ จูบรรจง, 2568) ซึ่งขาดการวิเคราะห์และประเมินผล

ในมิตินี้ย่อมครอบคลุมอาจส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพของนโยบายและมาตรการจัดการที่ถูกนำมาใช้ ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการบริหารจัดการและลดทอนศักยภาพของป่าชุมชนในฐานะแหล่งทรัพยากรที่สำคัญต่อความยั่งยืนของชุมชน

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และประเมินสภาพต้นทุนทางภูมิศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนโรงเรียนบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะสำคัญทั้งในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และยังเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นในหลากหลายมิติ โดยการศึกษาจะพิจารณาปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในเชิงลึกและรอบด้าน เช่น ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ป่า ระยะทางจากชุมชนไปยังพื้นที่ป่า ความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนการเผชิญหน้ากับความท้าทายที่มีผลจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่น ความลาดชันของพื้นที่ การกัดเซาะของดินที่ส่งผลให้สูญเสียหน้าดินเฉลี่ยปีละกว่า 2 - 4 ตันต่อไร่ ความเสี่ยงในการเกิดภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย และภัยแล้งที่มีความถี่และความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นจากการสำรวจในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา และการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่มีแนวโน้มรุนแรงและแปรปรวนมากขึ้น เช่น ปริมาณน้ำฝนที่ผันผวนจากค่าเฉลี่ยร้อยละ 20 - 30 ต่อปี (กรมป่าไม้ ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน, 2563)

ผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจะช่วยสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลของต้นทุนทางภูมิศาสตร์ที่มีต่อการจัดการป่าชุมชน ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังจะสามารถนำไปสู่การกำหนดแนวทางและนโยบายการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยอาจนำผลการศึกษานี้ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน การเลือกพื้นที่ในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ และการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษผ่านการใช้ระบบภูมิสารสนเทศ การศึกษาค้นคว้านี้จะช่วยเพิ่มศักยภาพในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนอย่างเหมาะสม และสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนอย่างยั่งยืนต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานรัฐ เช่น กรมป่าไม้ องค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยพิทักษ์ป่า ชุมชนท้องถิ่น เช่น กลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ป่า องค์การพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม เช่น มูลนิธิสืบสานคละสี และผู้กำหนดนโยบายในระดับจังหวัดและประเทศ โดยเฉพาะในด้านการสนับสนุนการอนุรักษ์และการพัฒนาป่าชุมชนให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในอนาคต (เดือนนภา ภูทอง, 2561)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพต้นทุนทางภูมิศาสตร์การจัดการทรัพยากรป่าชุมชนบ้านจรัส
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรของป่าชุมชนบ้านจรัสโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาทรัพยากรการป่าชุมชนบ้านจรัส

การทบทวนวรรณกรรม

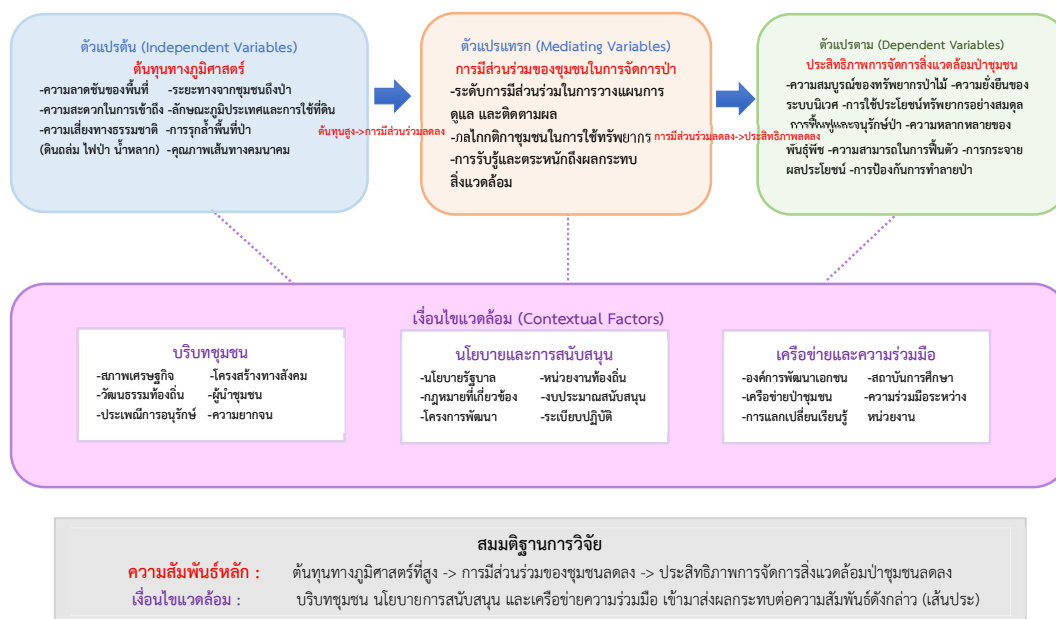
สถานการณ์และความสำคัญของป่าชุมชนในปัจจุบันนี้ ป่าชุมชนเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการรักษาสมดุลของระบบนิเวศในบริบทของประเทศไทย ป่าชุมชนมีบทบาทสำคัญในการให้บริการระบบนิเวศ (Ecosystem Services) การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการสนับสนุนความมั่นคงทางอาหารและพลังงานของชุมชนท้องถิ่น (Anup, 2017; Morales-Nieves, 2022) โดยการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นทุนทางภูมิศาสตร์ (Geographical Cost) หรือ ทุนภูมิสารสนเทศ (Geographical Capital) ที่ส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ (Harvey, 2001; Banerjee & Palit, 2023) ปัจจัยเหล่านี้รวมถึง ความลาดชันของพื้นที่ ระยะทางจากชุมชน ความสะดวกในการเข้าถึง และความเสี่ยงทางธรรมชาติ จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีงานวิจัยหลายชิ้นได้เน้นว่าการจัดการป่าชุมชนที่มีประสิทธิภาพต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน การกำหนดกฎกติกาโดยยึดถือความเชื่อท้องถิ่น และการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่เพียงช่วยลดต้นทุนในการจัดการ แต่ยัง

เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยั่งยืนของการดูแลทรัพยากรป่าไม้ จากการศึกษาระบบนิเวศบริการ (Ecosystem Services) ของป่าชุมชนได้ชี้ให้เห็นว่าป่าชุมชนไม่ได้เป็นเพียงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการควบคุมกลไกธรรมชาติ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การกักเก็บคาร์บอน และการหล่อเลี้ยงวัฒนธรรมท้องถิ่น การบูรณาการแนวคิดด้านต้นทุนทางภูมิศาสตร์เข้ากับเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ (Geographic Information System : GIS) จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการพัฒนาโมเดลการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนอย่างยั่งยืน (Agrawal & Chhatre, 2006)

ชุมชนบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะสำคัญทั้งในด้านความหลากหลายทางชีวภาพและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในการบริหารจัดการป่าชุมชนยังคงอยู่ในระดับจำกัด โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกประเภทของต้นทุนทางภูมิศาสตร์ การประเมินผลกระทบระยะยาว และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อวิเคราะห์เชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ ซึ่งผลจากการศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะช่วยสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลของต้นทุนทางภูมิศาสตร์ที่มีต่อการจัดการป่าชุมชน ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังจะสามารถนำไปสู่การกำหนดแนวทางและนโยบายการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยนี้มีกรอบแนวคิดงานวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต้นทุนทางภูมิศาสตร์กับประสิทธิภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน โดยใช้กรณีศึกษาป่าชุมชนโรงเรียนบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เฉพาะตัว ส่งผลต่อกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยมีตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1) ตัวแปรต้น (Independent Variable) ได้แก่ “ต้นทุนทางภูมิศาสตร์” ซึ่งประกอบด้วยความลาดชันของพื้นที่ ระยะทางจากชุมชนถึงป่า ความสะดวกในการเข้าถึง

ลักษณะภูมิประเทศและการใช้ที่ดินโดยรอบ รวมถึงความเสี่ยงทางธรรมชาติ เช่น ดินถล่ม ไฟป่า หรือน้ำหลาก ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นต้นทุนที่ส่งผลต่อการเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และการดูแลทรัพยากรป่าของชุมชน 2) ตัวแปรแทรก (Mediating Variable) คือ “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า” ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกกลางที่เชื่อมโยงระหว่าง ต้นทุนทางภูมิศาสตร์และผลลัพธ์ของการจัดการสิ่งแวดล้อม ตัวแปรนี้ประกอบด้วยระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน การดูแล การกำหนดกติกาในการใช้ทรัพยากร และการมีบทบาทในการควบคุมการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม 3) ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ “ประสิทธิภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน” ที่พิจารณาจากองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ความยั่งยืนของระบบนิเวศ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างสมดุล และการฟื้นฟูป่าโดยชุมชน

นอกจากนี้ ยังมี ปัจจัยแวดล้อม เช่น บริบททางสังคม - เศรษฐกิจของชุมชน นโยบายภาครัฐ การสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น และเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อทุกตัวแปรในกรอบแนวคิด และเป็นปัจจัยเสริมที่อธิบายความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ศึกษา การศึกษานี้จะนำข้อมูลจากกรอบแนวคิดไปใช้ในการวิเคราะห์เชิงลึก เพื่อประเมินว่าต้นทุนทางภูมิศาสตร์มีบทบาทอย่างไรในการกำหนดรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่า และอย่างไ้จึงจะสามารถเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการดูแลสิ่งแวดล้อมป่าชุมชนได้อย่างยั่งยืน

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวิธีการวิจัยดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methods Research) แบบการออกแบบเชิงลำดับเชิงอธิบาย (Sequential Explanatory Design) โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณก่อน แล้วตามด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายและขยายผลการศึกษาเชิงปริมาณ การเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพทำผ่านการวิเคราะห์ผลการสำรวจเพื่อกำหนดประเด็นสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. กลุ่มที่ศึกษา ในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย

2.1 กลุ่มประชากร ได้แก่ สมาชิกกลุ่มป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้นำชุมชน ครูและบุคลากรในโรงเรียนบ้านจรัส ชุมชนบ้านจรัส ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง ผู้ชาย 289 คน ผู้หญิง 276 คน รวมทั้งสิ้น 565 คน สถิติจำนวนประชากร รายงาน ณ เดือน มกราคม 2568 (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2568)

2.2 กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ใช้วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่าง โดยใช้ตาราง Krejcie & Morgan (Krejcie & Morgan, 1970) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 229 คน โดยใช้การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์การคัดเข้า คือ (1) เป็นสมาชิกชุมชนที่อาศัยในพื้นที่อย่างน้อย 2 ปี (2) มีส่วนร่วมในกิจกรรมป่าชุมชน และเกณฑ์การคัดออก คือ (1) ไม่สามารถสื่อสารได้ (2) ไม่ให้ความยินยอม

2.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ตัวแทนหน่วยงานดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแหล่งน้ำ จำนวน 14 คน ตัวแทนสมาชิกป่าชุมชนและครอบครัวที่มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านของสมาชิกป่าชุมชน บ้านจรัส หมู่ 5 ที่มีอายุ ตั้งแต่ 18 ปี ได้แก่ นักเรียน และครูโรงเรียนบ้านจรัส ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน รวมทั้งสิ้น 50 คน และตัวแทนทั้งสองกลุ่มเพื่อเข้าร่วมสนทนากลุ่ม จำนวน 15 คน โดยใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

2.4 ความแตกต่างของช่วงเวลา โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน 2568 และข้อมูลเชิงคุณภาพในช่วงเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน 2568

2.5 ความแตกต่างของวิธีการเข้าถึงข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามแบบพบหน้า ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

3.1 แบบสอบถามสำหรับเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ มี 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 การรับรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ (3 ข้อคำถามหลัก)

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน (3 ข้อคำถามหลัก)

ตอนที่ 4 ความเห็นต่อแนวทางการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรของป่าชุมชน (3 ข้อคำถามหลัก)

3.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงลึก

3.3 การสังเกต (Observation) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.4 การวิเคราะห์แผนที่ภูมิศาสตร์ หรือการใช้ระบบภูมิสารสนเทศ (Geographic Information System : GIS) ใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะภูมิประเทศ ความลาดชัน ระยะทาง และการเข้าถึงพื้นที่ป่าชุมชน โดยใช้โปรแกรม Leaflet ซึ่งเป็นโปรแกรม Opensource JavaScript library สำหรับสร้าง interactive web map application (Agafonkin, 2025) เพื่อสร้างแผนที่ต้นทุนทางภูมิศาสตร์ วิเคราะห์จุดเสี่ยงไฟป่า และประเมินพื้นที่ลาดชัน รวมทั้งคำนวณระยะทางเข้าถึงพื้นที่ป่าจากชุมชน (Longley et al., 2015)

4. การตรวจสอบข้อมูลแบบ Triangulation

การตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) ดำเนินการโดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ได้แก่ (1) Data Triangulation คือเปรียบเทียบข้อมูลจากชุมชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ครู และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ (2) Method Triangulation คือเปรียบเทียบผลจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกต (3) Investigator Triangulation คือใช้ทีมวิจัยหลายคนในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

5.1 ข้อมูลเชิงปริมาณจะนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เช่น ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการถอดความจากการสัมภาษณ์ และจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด และใช้กระบวนการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย เช่น จากชุมชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ครู และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เป็นต้น เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

6. ความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

เครื่องมือการวิจัยจะผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีค่าตั้งแต่ 0.67 - 1.00 เฉลี่ยรวม 0.95 โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน และนำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่ม Try out จำนวน 30 คน มีค่าความเชื่อมั่น 0.80 ก่อนการเก็บข้อมูลจริง เพื่อปรับปรุงความชัดเจนและความเหมาะสมของเนื้อหา

7. จริยธรรมในการวิจัย

การเก็บข้อมูลจะดำเนินการโดยคำนึงถึงความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล การรักษาความลับ และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูล พร้อมทั้งขออนุญาตจากหน่วยงานท้องถิ่นอย่างเป็นทางการก่อนลงพื้นที่ศึกษา และได้รับใบรับรองการพิจารณาและผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา เลขที่ HE-126-2568

8. การเก็บรวบรวมข้อมูล

8.1 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ซึ่งพัฒนาโดยอ้างอิงจากกรอบแนวคิดในการศึกษาด้านทุนทางภูมิศาสตร์ การมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน โดยแบบสอบถามมีทั้งหมด 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 การรับรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ตอนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในการจัดการป่าชุมชน ตอนที่ 4 ความเห็นต่อแนวทางการจัดการและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยสมาชิกชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงป่าชุมชนบ้านจรัส จำนวน 229 คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และเก็บข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถามด้วยตนเองและทีมวิจัย

8.2 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

ดำเนินการโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อให้สามารถเจาะลึกข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน ครูโรงเรียนบ้านจรัส เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น และผู้สูงอายุในชุมชน จำนวนรวม 10 ราย โดยครอบคลุมหัวข้อ ได้แก่ ประสบการณ์ในการจัดการป่าชุมชน การรับรู้ถึงข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ การปรับตัวของชุมชนในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ความคาดหวังต่อแนวทางการพัฒนาในอนาคต การสัมภาษณ์ดำเนินการโดยการนัดหมายล่วงหน้า พร้อมขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล และทำการบันทึกเสียง (เมื่อได้รับอนุญาต) เพื่อนำไปถอดความและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

8.3 การสังเกตและเก็บข้อมูลภาคสนาม

ดำเนินการลงพื้นที่เพื่อสังเกตพฤติกรรมกรรมกรมีส่วนร่วมของประชาชน การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชุมชน และกิจกรรมการจัดการ เช่น การทำแนวกันไฟ การปลูกป่า และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งบันทึกภาพถ่ายและทำบันทึกภาคสนามเพื่อประกอบการวิเคราะห์และยืนยันข้อมูลจากแบบสอบถามและสัมภาษณ์

9. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ได้ใช้สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อคำนวณค่าสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ธนวรรธน์ พลวิชัย, 2559)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน

1.1 ข้อมูลเชิงปริมาณจากการวิเคราะห์ GIS

ผลการวิเคราะห์ระบบภูมิสารสนเทศ (GIS) ของพื้นที่ป่าชุมชนโรงเรียนบ้านจรัส พบข้อมูลเชิงปริมาณ และใช้วิธีการ Cost - Distance Analysis สำหรับการประเมินต้นทุนการเข้าถึง (Zhan & Noon, 1998) ดังตารางที่ 1

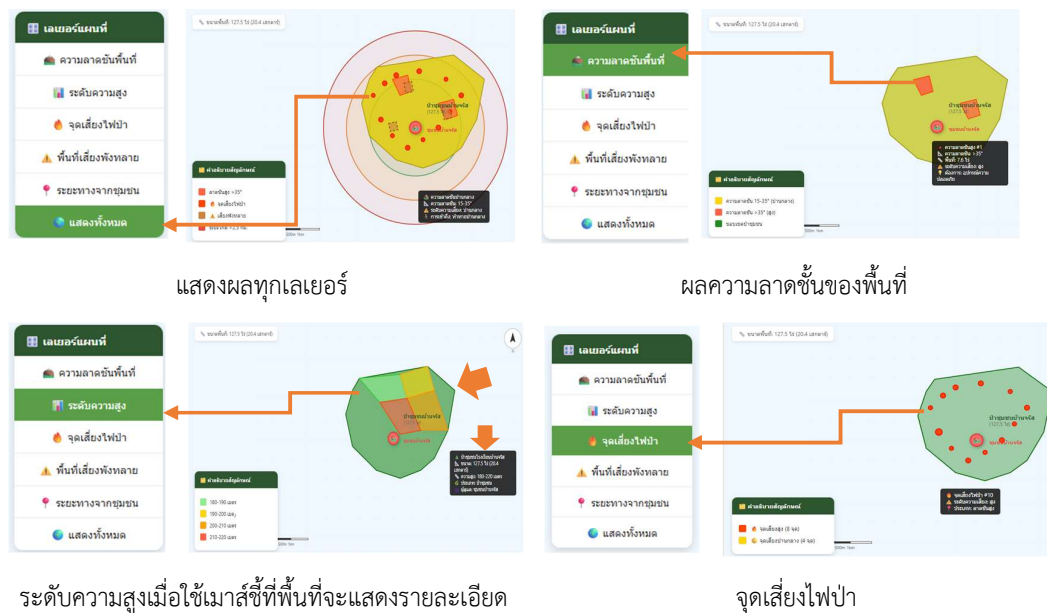
ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระบบภูมิสารสนเทศ (GIS) ของพื้นที่ป่าชุมชนโรงเรียนบ้านจรัส

รายการ	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
พิกัดที่ตั้ง	14°52'30"N, 103°28'15"E
ระดับความสูงเหนือน้ำทะเล	180 - 220 เมตร
ระยะทางเฉลี่ยจากชุมชนถึงพื้นที่ป่า	1.8 - 3.2 กิโลเมตร
ขนาดพื้นที่ป่าชุมชน	127.5 ไร่ (20.4 เฮกตาร์)
ความลาดชันเฉลี่ย	15 - 35 องศา โดยมีพื้นที่ลาดชัน > 35% จำนวน 1 กลุ่มก้อนหลัก (15.2 ไร่)
จุดเสี่ยงไฟป่าที่ระบุได้	12 จุด
พื้นที่เสี่ยงต่อการพังทลายของดิน	8.7 ไร่

จากตารางที่ 1 ข้อมูลดังกล่าวนี้ ได้พัฒนาการแสดงผลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์การวิเคราะห์ป่าชุมชนบ้านจรัสแบบ Interactive โดยสามารถเข้าถึงการแสดงผลได้ผ่านทางบราวเซอร์ โดยสามารถเข้าถึงผ่านเว็บไซต์ <https://claude.ai/public/artifacts/7c5fcbf1-33d6-42ff-bc19-075d57da8862> ซึ่งแสดงผลได้ดีมากบนเว็บบราวเซอร์ ดังภาพที่ 2 - 5

ภาพที่ 2 ระบบ GIS วิเคราะห์ป่าชุมชนบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 3 เมนูแสดงระดับความสูงและจุดเสี่ยงไฟฟ้า

ภาพที่ 4 เมนูแสดงพื้นที่พังทลายและระยะทางจากชุมชน

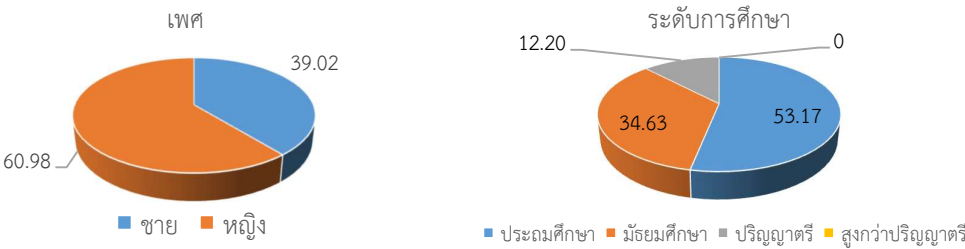

ภาพที่ 5 รายงานสรุปการวิเคราะห์แต่ละด้านและภาพรวม

จากภาพที่ 2 - 5 เป็นผลการใช้งานระบบ GIS วิเคราะห์ป่าชุมชนบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเต จังหวัดสุรินทร์ โดยระบบสามารถแสดงผลทุกเลเยอร์ ผลความลาดชันของพื้นที่ ผลระดับความสูงเมื่อใช้เมาส์ชี้ที่พื้นที่จะแสดงรายละเอียด จุดเสี่ยงไฟฟ้า พื้นที่เสี่ยงพังทลาย ระยะทางจากชุมชน และรายงานสรุปการวิเคราะห์แต่ละด้านและภาพรวม

1.2 ผลการสำรวจความพึงพอใจของชุมชน

ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 ระดับการศึกษา

ภาพที่ 6 พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมเป็นเพศหญิง จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 70.73 รองลงมื่อคือ เพศชาย จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 40.98 ผู้เข้ารับการอบรม รวมทั้งสิ้น 229 คน ตามลำดับ นอกจากนี้พบว่า พบว่า ส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ใน ระดับประถมศึกษา 119 คน คิดเป็นร้อยละ 58.05 มัธยมศึกษา จำนวน 78 คน คิดเป็นร้อยละ 38.05 ระดับปริญญาตรี จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 15.61 ตามลำดับ

1.3 ระดับความพึงพอใจของชุมชนที่มีต่อการเข้าร่วมโครงการ

ผลการวิจัย ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจของชุมชนที่มีต่อการเข้าร่วมโครงการ (n = 229)

รายการ	($\bar{x}$)	(S.D.)	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านการศึกษาต้นทุนทางภูมิศาสตร์			
1.1 ลักษณะทางกายภาพ และบริบททางสังคม - กายภาพของชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้หรือเกี่ยวข้องกับพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการเข้าถึง ใช้ประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน	4.22	0.70	มาก
1.2 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ป่าชุมชนที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ การจัดการทรัพยากร และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ	4.45	0.61	มาก

ตารางที่ 2 (ต่อ)

รายการ	($\bar{x}$)	(S.D.)	ระดับความพึงพอใจ
1.3 การวางระบบผังชุมชนในการจัดการป่าชุมชน	4.25	0.77	มาก
1.4 ความเหมาะสมของพื้นที่ชุมชน	4.23	0.77	มาก
1.5 ความพร้อมต่อการบริหารจัดการทางต้นทุน	4.33	0.71	มาก
ค่าเฉลี่ยโดยรวม	4.30	0.71	มาก
2. ด้านศึกษาแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน			
2.1 มีความรู้ความเข้าใจ แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนใน	4.24	0.57	มากที่สุด
2.2 การมีส่วนร่วมในการสร้างแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน	4.77	0.60	มากที่สุด
2.3 กิจกรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนได้รับความร่วมมือจากประชาชน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบการวางแผน การลงมือทำ การดูแล รักษา หรือการพัฒนา	4.63	0.51	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยโดยรวม	4.55	0.56	มากที่สุด
3. ด้านเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการป่าชุมชน			
3.1 สามารถนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการป่าชุมชน เพื่อให้การบริหารจัดการที่ดีได้	4.55	0.61	มากที่สุด
3.2 สามารถนำความรู้หรือแนวทางที่ได้รับไปเผยแพร่และถ่ายทอดให้ประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ ได้	4.62	0.61	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยโดยรวม	4.59	0.61	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน	4.43	0.65	มาก

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นความพึงพอใจดังนี้

1. ด้านการศึกษาต้นทุนทางภูมิศาสตร์ พบว่า ในภาพรวมมีความคิดเห็นในระดับ “มาก” (ค่าเฉลี่ย 4.30, S.D. = 0.71) ต่อบัณฑิตด้านภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อการจัดการป่าชุมชน โดยหัวข้อที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ “ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ป่าชุมชนที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ การจัดการทรัพยากร และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ” (ค่าเฉลี่ย 4.45, S.D. = 0.61) รองลงมา พบว่า “ความพร้อมต่อการบริหารจัดการทางต้นทุน” (ค่าเฉลี่ย 4.33, S.D. = 0.71) ขณะที่หัวข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ “ความเหมาะสมของพื้นที่ชุมชน” (ค่าเฉลี่ย 4.23, S.D. = 0.77) แต่ยังคงอยู่ในระดับ “มาก” เช่นกัน โดยรวมแล้วค่าเฉลี่ยรวมของด้านนี้อยู่ที่ 4.30 (S.D. = 0.71) แสดงถึงการรับรู้ถึงต้นทุนเชิงภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อความยากง่ายในการดำเนินการจัดการทรัพยากรป่า

2. ด้านศึกษาแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า ในภาพรวมมีความคิดเห็นในระดับ “มากที่สุด” (ค่าเฉลี่ย 4.55, S.D. = 0.56) โดยเฉพาะหัวข้อ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ซึ่งได้ค่าเฉลี่ยสูงถึง 4.77 (S.D. = 0.60) แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวและความร่วมมือของคนในชุมชนที่พร้อมมีบทบาทในการดูแลทรัพยากร ขณะที่รองลงมาหัวข้อคือ “กิจกรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนได้รับความร่วมมือจากประชาชน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบการวางแผน การลงมือทำ การดูแล รักษา หรือการพัฒนา” ค่าเฉลี่ยรวมของด้านนี้อยู่ที่ 4.63 (S.D. = 0.51) “มากที่สุด” และหัวข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ มีความรู้หรือเข้าใจการมีส่วนร่วมจัดการสิ่งแวดล้อม” ได้ค่าเฉลี่ย 4.24 (S.D. = 0.57) ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับ “มาก”

3. ด้านเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการป่าชุมชน พบว่า ในภาพรวมมีความคิดเห็นในระดับ “มากที่สุด” (ค่าเฉลี่ย 4.59, S.D. = 0.61) เช่นกัน โดยหัวข้อ “สามารถนำความรู้หรือแนวทาง

ที่ได้รับไปเผยแพร่และถ่ายให้ประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ ได้” ได้ค่าเฉลี่ย 4.62 (S.D. = 0.61) ส่วน “สามารถนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการป่าชุมชน เพื่อให้การบริหารจัดการที่ดีได้” ได้ค่าเฉลี่ย 4.55 (S.D. = 0.61) สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้และความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาแนวทางที่สามารถต่อยอดได้ในวงกว้าง

4. เมื่อรวมค่าเฉลี่ยทุกด้าน พบว่า มีความคิดเห็นในระดับ “มาก” (ค่าเฉลี่ย 4.43, S.D. = 0.65)

สรุป ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าแม้พื้นที่จะมีต้นทุนทางภูมิศาสตร์ที่สูง แต่ชุมชนมีความพึงพอใจในระดับสูงต่อการจัดการ สะท้อนถึงประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมในการลดผลกระทบจากข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์

2. ผลการศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรของป่าชุมชนบ้านจรัสโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ พบว่าชุมชนบ้านจรัสมีการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูง ผ่านรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

การใช้โรงเรียนบ้านจรัสเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมอนุรักษ์ มีการจัดค่ายอาสา การฝึกอบรมเยาวชน และการสร้างเครือข่ายผู้พิทักษ์ป่าต้นน้ำ กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือของคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำแนวกันไฟ การสร้างฝายชะลอน้ำ หรือการใช้วัฒนธรรมชุมชน เช่น พิธีบวชป่า มาเป็นเครื่องมือในการจัดการและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ทั้งนี้การดำเนินงานมีความเชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสอดคล้องกับแนวทางของรัฐในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 กิจกรรมเพื่อศึกษาต้นทุนภูมิศาสตร์ ณ ป่าชุมชนโรงเรียนบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
ที่มา: วณมพร พาหะนิษฐ์ (2568)

2.2 ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลัก พบปัจจัยสำคัญ ดังนี้

- 1) ผู้นำชุมชน มีบทบาทในการประสานงานและสร้างแรงบันดาลใจ
- 2) คณะกรรมการป่าชุมชน กำหนดกฎระเบียบและติดตามการดำเนินงาน
- 3) ครูโรงเรียน ถ่ายทอดความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชน
- 4) เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ให้การสนับสนุนด้านเทคนิคและงบประมาณ
- 5) นโยบายของรัฐ สนับสนุนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น
- 6) ระเบียบชุมชน สร้างกรอบการดำเนินงานที่ชัดเจน

3. ผลการเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาทรัพยากรการป่าชุมชนบ้านจรัส

แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ดังนี้

3.1 โมเดล “Geo-Capital + Participatory Loop” จากการศึกษา นำเสนอโมเดลการจัดการ “Geo-Capital + Participatory Loop” ที่ประกอบด้วย 1) การประเมิน Geographical Capital ด้วย GIS 2) การสร้างกลุ่มอนุรักษ์ชุมชน 3) การใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ 4) การจัดทำแนวกันไฟชุมชน และ 5) การติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

3.2 แนวทางการประยุกต์ใช้ โมเดลนี้สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่ป่าชุมชนภูเขาสูงอื่น ๆ ได้ โดยคำนึงถึง 1) การวิเคราะห์บริบทเฉพาะของพื้นที่ 2) การปรับแต่งให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 3) การใช้เทคโนโลยี GIS ในการวางแผนการจัดการทรัพยากร

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ต้นทุนทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมป่าชุมชน โดยใช้กรณีศึกษาป่าชุมชนโรงเรียนบ้านจรัส จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศเฉพาะ พบว่าปัจจัยภูมิศาสตร์ เช่น ความลาดชัน ระยะทาง ความยากลำบากในการเข้าถึง และภัยธรรมชาติ เช่น ดินถล่มหรือไฟป่า ส่งผลโดยตรงต่อการดำเนินกิจกรรมดูแล พื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

ผลการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ระดับความคิดเห็น “มาก” ถึง “มากที่สุด” ต่อประเด็นต้นทุนทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะในหัวข้อความเหมาะสมของพื้นที่และความพร้อมของชุมชนในการจัดการ ทั้งนี้ ปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากชุมชนมีการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง เช่น การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ การใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การจัดทำแนวกันไฟ และฝายชะลอน้ำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของตัวแปรแทรกคือ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ที่ช่วยลดข้อจำกัดของต้นทุนทางภูมิศาสตร์ลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ยังพบว่าแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จในชุมชนนี้เกิดจากการผสมผสานระหว่างองค์ความรู้ท้องถิ่น ความเชื่อวัฒนธรรม เช่น การบวชป่า กับข้อมูลจากการวิเคราะห์เชิงพื้นที่และภูมิสารสนเทศ การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและภาคีเครือข่ายยังเป็นปัจจัยแวดล้อมที่ช่วยเสริมศักยภาพการดำเนินงานโดยรวมแล้วการศึกษานี้ยืนยันว่า แม้ชุมชนจะมีต้นทุนทางภูมิศาสตร์สูง แต่หากมีการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง ผสานกับแนวทางการจัดการที่เหมาะสม ก็สามารถสร้างความยั่งยืนในการดูแลทรัพยากรป่าชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. การอภิปรายผล

การอภิปรายตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ต้นทุนทางภูมิศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ป่าชุมชนโรงเรียนบ้านจรัสมีลักษณะภูมิประเทศที่มีความหลากหลายทางกายภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Ostrom (1990) ที่เสนอว่าการจัดการทรัพยากรร่วมจะมีประสิทธิภาพเมื่อมีการกำหนดขอบเขตทรัพยากรชัดเจน การมีส่วนร่วมของชุมชน และกลไกการกำกับดูแลที่ยืดหยุ่น ในด้านสภาพต้นทุนทางภูมิศาสตร์ที่พบในพื้นที่ศึกษานี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ประเมิน กาฬภักดี (2564) ซึ่งวิเคราะห์การจัดการป่าชุมชนในภาคตะวันออก และระบุว่าพื้นที่ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ซับซ้อนมักมีต้นทุนเชิงปฏิบัติที่สูงกว่าพื้นที่ราบ แต่สามารถจัดการได้ดีหากชุมชนมีการประเมินต้นทุนเชิงระบบและใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศอย่างเหมาะสม

การอภิปรายตามวัตถุประสงค์ที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูงที่พบในการศึกษานี้สะท้อนถึงความสำเร็จของการสร้างกลไกชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อติสร ภูสาระ (2564) ในกรณีของบ้านร่มฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายภาคีป่าชุมชนและการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้ การใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชนยังเป็นนวัตกรรมที่สำคัญที่ช่วยสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

การอภิปรายตามวัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการพัฒนาโมเดล “Geo-Capital + Participatory Loop” ที่เสนอในการศึกษานี้เป็นการบูรณาการระหว่างแนวคิดด้านต้นทุนทางภูมิศาสตร์เข้ากับเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ต้นทุนทางนิเวศ” จากระยะทางอาหาร (Food Miles) ของ สิทธิชน ดีแสน และคณะ (2565) ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างพื้นที่การผลิต พฤติกรรมการบริโภค และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การเชื่อมโยงแนวคิดด้านต้นทุนทางนิเวศเข้ากับการจัดการป่าชุมชนจึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการวางแผนเชิงพื้นที่และการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำข้อมูลต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่ป่าชุมชนมาใช้ในการวางแผนเชิงพื้นที่ร่วมกับชุมชน เช่น การกำหนดจุดเสี่ยงจากไฟฟ้า แนวกันไฟ หรือพื้นที่อนุรักษ์เฉพาะ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบต้นทุนทางภูมิศาสตร์ในการจัดการป่าชุมชนระหว่างพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศต่างกัน (เช่น ที่ราบ ที่ราบสูง หรือภูเขา) เพื่อให้ได้ข้อมูลเปรียบเทียบเชิงพื้นที่ที่นำไปสู่การสร้างแบบจำลองการจัดการที่สามารถปรับใช้ได้ในปีบริบทที่หลากหลายมากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการจัดทำนโยบายสนับสนุนการใช้เทคโนโลยี GIS ในการจัดการป่าชุมชนระดับชาติ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในการใช้เครื่องมือภูมิสารสนเทศ การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลภูมิสารสนเทศป่าชุมชนระดับภาค และการสนับสนุนงบประมาณสำหรับการประยุกต์ใช้โมเดล “Geo-Capital + Participatory Loop” ในพื้นที่ป่าชุมชนอื่น ๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ภูเขาสูงที่มีความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยในครั้งนี้
สามารถสังเคราะห์เป็น
องค์ความรู้ใหม่ที่แสดงไว้ในไดอะแกรม โดยมี
จุดเริ่มต้นจากหัวข้อหลักคือ
“New Knowledge Emerging
from the Study”
ซึ่งแยกออกเป็น 3 องค์ประกอบสำคัญ
ที่สัมพันธ์กัน

ภาพที่ 8 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากภาพที่ 8 อธิบายดังนี้

1. ปัจจัยต้นทุนทางภูมิศาสตร์ (Geographical Cost Factors) เป็นปัจจัยสำคัญที่พบว่ามีอิทธิพลโดยตรงต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน เช่น ความลาดชันของพื้นที่ ระยะทางจากชุมชน การเข้าถึงพื้นที่ และภัยธรรมชาติ ซึ่งล้วนเป็นข้อจำกัดที่ส่งผลต่อต้นทุนเชิงเวลาและทรัพยากร

2. การมีส่วนร่วมและการปรับตัวของชุมชน (Local Participation and Adaptation) พบว่าชุมชนสามารถปรับตัวต่อข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านกลไกความร่วมมือภายใน เช่น การใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการ เช่น พิธีบวชป่า การทำแนวกันไฟ และฝายชะลอน้ำ

3. แนวปฏิบัติที่ยั่งยืน (Sustainable Practices) องค์ประกอบทั้งสองด้านข้างส่งผลให้เกิดแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทจริง เช่น การใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศ การวางแผนพื้นที่แบบมีส่วนร่วม และการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน ซึ่งทำให้การจัดการป่าชุมชนมีแนวโน้มยั่งยืนในระยะยาว

องค์ประกอบทั้งสามนี้รวมกันและนำไปสู่ผลลัพธ์ซึ่งแสดงไว้ด้านล่างสุดของไดอะแกรม คือ “Geographical Cost Factors in Community Forest Environmental Management” ซึ่งหมายถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน โดยอิงจากต้นทุนทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับการวิเคราะห์และจัดการผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและแนวปฏิบัติที่ยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และในบทความนี้ มีการใช้ Napkin AI ในการสร้างภาพประกอบองค์ความรู้ใหม่ ใช้ ChatGPT ในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และใช้โปรแกรม Copyleak ตรวจสอบ AI Detector

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้ ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน. (2563). *รายงานประจำปีการบริหารจัดการป่าชุมชน*. กรมป่าไม้. กระทรวงมหาดไทย.
- เดือนนภา กุ๋ทอง. (2561). *การจัดการทรัพยากรป่าไม้ชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์*. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธนวรรณ พลวิชัย. (2559). *สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- ประเมิน กาฬภักดี. (2564). แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก. *วารสารนิเทศศาสตร์และสังคมท้องถิ่น*, 5(1), 1 - 27.
- วนมพร พาหะนิชัย. (2568). *กิจกรรมเพื่อศึกษาด้านทุนภูมิศาสตร์ ณ ป่าชุมชนโรงเรียนบ้านจรัส ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- วันชนะ จูบรรจง, รุ่ง หมูล้อม, มาลี ตั้งระเบียบ, และ อภิชัย ชื้อสัตย์สกุลชัย. (2568). การใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศสำหรับโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อพ.สธ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. *วารสารวิชาการ มทร.สุวรรณภูมิ*, 13(1), 71 - 87.
- สมศักดิ์ สามีคิธรรม. (2561). การจัดการป่าชุมชนบนพื้นฐานของการจัดการภาคีสาธารณะแบบใหม่ในภาคตะวันออก. *วารสารพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร*, 20(1), 41 - 56.
- สาโรช แสงเมือง, พิษณุ รัชฎาวงศ์, และ กฤตยาภรณ์ เจริญผล. (2566). การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศในการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินด้วยข้อมูลดาวเทียม. *วารสารวิชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า*, 21(1), 12 - 27.
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2568). *รายงานสถิติจำนวนประชากรประจำเดือนมกราคม 2568*. <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/mainpage>.
- สิทธิชน ดีแสน, วิทยา ดวงธิดา, และ นิกร มหาวาน. (2565). แนวทางการจัดการต้นทุนทางนิเวศสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากระยะทางอาหาร กรณีศึกษา เมืองเชียงใหม่. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 5(3), 63 - 81.
- อดิสร กุสุสาระ. (2564). การพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน : กรณีบ้านร่มฟ้าหลวง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*, 23(1), 173 - 179.
- Agafonkin, V. (2025). *Leaflet Tutorials*. Leaflet. <https://leafletjs.com/examples.html>.
- Agrawal, A., & Chhatre, A. (2006). Explaining Success on the Commons : Community Forest Governance in the Indian Himalaya. *World Development*, 34(1), 149 - 166. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2005.07.013>
- Anup, K. C. (2017). Community Forestry Management and Its Role in Biodiversity Conservation in Nepal. In Lameed, G. S. A. (Eds.), *Global Exposition of Wildlife Management*. InTech. <https://doi.org/10.5772/65926>.
- Banerjee, S., & Palit, D. (2023). Geospatial Techniques in Sustainable Forest Management for Ecorestoration and Different Environmental Protection Issues. In Banerjee, A., Jhariya, M. K.,

- Bargali, S. S., & Palit, D. (Eds.), *Ecorestoration for Sustainability* (351 - 371). Wiley.
<https://doi.org/10.1002/9781119879954.ch11>.
- Harvey, D. (2001). Spaces of Capital : Towards a Critical Geography. Edinburgh University Press. *Journal of Interdisciplinary Innovation Review*, 6(5), 307 - 320.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607 - 610.
<https://doi.org/10.1177/001316447003000308>.
- Longley, P. A., Goodchild, M. F., Maguire, D. J., & Rhind, D. W. (2015). *Geographic Information Science and Systems* (4th ed.). John Wiley & Sons.
- Morales-Nieves, G. M. (2022). Priorities, Perspectives, and Use of a Community Forest by Surrounding Residents in Mayagüez, Puerto Rico: Protecting the Forest for Its Services. In Montagnini, F. (Eds.), *Biodiversity Islands : Strategies for Conservation in Human-Dominated Environments* (20, 505 - 530). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-92234-4_20.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons : The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.
- Zhan, F. B., & Noon, C. E. (1998). Shortest Path Algorithms : An Evaluation Using Real Road Networks. *Transportation Science*, 32(1), 65 - 73. <https://doi.org/10.1287/trsc.32.1.65>.

รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาดนตรีอังกฤษไทย Model for Promoting the Potential of the Elderly with the Wisdom of Thai Angklung

ณัฐวุฒิ พฤกษะศรี^{1*} และ ละองดาว ภูสารอง²

Natthawut Pruksasi^{1*}, and Laongdaw Poosumrong²

อาจารย์ สาขาวิชาดนตรีไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม¹

นักวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม²

Lecturer, Department of Thai Music, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Maha Sarakham University¹

Researcher, Faculty of Humanities and Social Sciences, Maha Sarakham University²

*Corresponding author, e-mail: natthawut.pruksasri@gmail.com

วันที่รับบทความ: 26 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 23 กรกฎาคม 2568; วันตอบรับบทความ: 28 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

ประเทศไทยกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีแนวทางใหม่เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพึ่งพาตนเองของประชากรสูงอายุ ดนตรีไทยดั้งเดิม โดยเฉพาะอังกฤษ มักมีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและประโยชน์ด้านการบำบัด ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมสำหรับการพัฒนาผู้สูงอายุ งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจภูมิปัญญาดนตรีไทยของชาวอังกฤษ และเพื่อพัฒนารูปแบบเพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุผ่านการประยุกต์ใช้มรดกทางดนตรีนี้ การศึกษาครั้งนี้ใช้การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ 60 คนและผู้นำชุมชนจากบ้านดอนเงิน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการบันทึกข้อมูล งานวิจัยนี้ได้บูรณาการเครื่องมือการฝึกอบรมตามวิถีโคตาลีเพื่อสร้างทักษะทางดนตรี ความจำ และการประสานงาน กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับการสร้างความสัมพันธ์ การประเมินทักษะ การฝึกดนตรี และการแสดงต่อสาธารณชน ผลการศึกษาพบว่า จากผู้สูงอายุ 70 รายในชุมชน มี 60 รายที่เข้าร่วมและสำเร็จหลักสูตรการฝึกอังกฤษ รูปแบบการฝึกที่มีโครงสร้างประกอบด้วยการพัฒนาทางดนตรี 9 ขั้นตอนได้แก่ 1) การคัดแยกระดับความสามารถ 2) การทดสอบทักษะทางด้านร่างกายตามทฤษฎีดนตรีของโคตาลี 3) การฝึกทักษะการมองเห็นและการได้ยิน 4) การฝึกให้ฟังทำนองเพลง 5) ท่อนโน้ตเพลง 6) ฝึกการเขย่าเครื่องดนตรีอังกฤษ 7) ทดลองเขย่าเครื่องดนตรีอังกฤษตามโน้ต 8) นำผลงานจากการฝึกอบรมมาแสดงโชว์ และ 9) จัดตั้งวงดนตรีกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งสิ้นสุดลงด้วยการจัดตั้งกลุ่มดนตรีสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้พบว่าผู้เข้าร่วมแสดงให้เห็นถึงการประสานงานทางร่างกายที่ดีขึ้น ความตื่นตัวทางจิตใจ และความพึงพอใจทางอารมณ์ และสามารถแสดงในงานสาธารณะได้ ซึ่งช่วยสร้างความภาคภูมิใจและโอกาสในการสร้างรายได้ ดังนั้น สรุปได้ว่าภูมิปัญญาทางดนตรีไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อังกฤษ สามารถพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ศักยภาพด้านการกระตุ้นความจำและการทำงานของสมอง การปรับอารมณ์ ลดความเครียดและซึมเศร้า การส่งเสริมการสื่อสารและความสัมพันธ์ทางสังคม และการกระตุ้นการเคลื่อนไหวและการรับรู้ประสาทสัมผัส

คำสำคัญ: การส่งเสริมศักยภาพ, ผู้สูงอายุ, ภูมิปัญญาดนตรีไทย, อังกฤษ

Abstract

Thailand is rapidly transitioning into a super-aged society, necessitating innovative approaches to enhance the quality of life and self-reliance of elderly populations. Traditional Thai

music, particularly the Angklung, has historically been linked to community engagement and therapeutic benefits, offering a culturally rooted tool for elderly development. This research aimed to explore the Thai musical wisdom of the Angklung and to develop a model for promoting the potential of the elderly through the application of this musical heritage. This study employed a qualitative research design. Data were collected through interviews with 60 elderly participants and a community leader from Ban Don Ngern, participatory observation, and documentation. The research integrated training tools based on the Kodály method to build musical skills, memory, and coordination. The process involved relationship building, skill assessment, musical training, and public performances. The results found that out of 70 elderly individuals in the community, 60 successfully participated in and completed the Angklung training. The structured model involved nine stages of musical development, including 1) ability level selection, 2) physical skills testing based on Kodaly's music theory, 3) visual and auditory skills training, 4) listening to music training, 5) learn music notes, 6) practice shaking the Angklung, 7) try shaking the Angklung according to the notes, 8) bring the results from the training to show, and 9) set up a band for the elderly group culminating in the formation of an elderly music group. Moreover, the participants demonstrated enhanced physical coordination, mental alertness, and emotional satisfaction, and were able to perform in public events, contributing to their sense of pride and offering income-generating opportunities. Therefore, it can be concluded that Thai musical wisdom, especially the use of Angklung, can effectively develop the potential of the elderly. These include the potential to boost memory and brain function, improve mood, reduce stress and depression, promote communication and social relationships, and stimulate movement and sensory perception.

Keywords: Potential Promotion, Elderly, Thai Musical Wisdom, Angklung

บทนำ

ปัจจุบันกำลังเผชิญอยู่ในภาวะสังคมผู้สูงอายุที่มีสัดส่วนโครงสร้างประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่สูงมาก ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยมีประชากรวัยสูงอายุที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ประมาณร้อยละ 19 กล่าวคือ ในประชากรทุก ๆ 100 คน จะมีประชากรวัยสูงอายุประมาณ 19 คน และในอนาคตจำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งประเทศไทยกำลังจะกลายเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” ภายในปี 2565 นี้ และเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรผู้สูงอายุอาเซียนแล้ว คือ มีผู้สูงอายุมากถึงร้อยละ 11 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งจะมีแนวโน้มสูงขึ้นเช่นกัน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565) ดังนั้นทำให้ต้องมีการเตรียมพร้อมในด้านการพัฒนาระบบที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเพื่อรองรับประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากปัจจุบันปัญหาของกลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่พบปัญหาในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญาความจำ ด้านร่างกาย ปัญหาสุขภาพและเพิ่มภาระการดูแลของคนในครอบครัว เพื่อพัฒนาให้ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองได้ มีศักยภาพสามารถทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม การที่ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและความพึงพอใจ (Happiness and Contentment) หรือ มีสุขภาพที่ดี ไม่ป่วยเป็นโรคต่าง ๆ มีความมั่งคั่ง ความสำเร็จ และ การบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้นั้นองค์การอนามัยโลก (WHO) โดยเรียกภาวะนี้ว่า การมีสุขภาพทางใจ (Mental Well-being) (ปณิชา พรประสิทธิ์ และคณะ, 2564)

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุ และการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลถึงปัญหาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านด้านการเงินและการคลังของประเทศ เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการบริการทางด้านสังคมและสุขภาพมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากจึงต้องมีการดำเนินการให้มีความสมดุลระหว่างการจัดสรรทรัพยากรสำหรับสวัสดิการการดูแลและความมั่นคงของผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมเพื่อรับมือกับ

การเปลี่ยนแปลงจากจำนวนประชากรสูงอายุที่กำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งปัญหาความสามารถในการหารายได้ที่ลดลงและปัญหาความต้องการพึ่งพิงประชากรในวัยอื่นเพิ่มขึ้น (สวริย์ บุญยมนานท์ และคณะ, 2554) แนวทางการเตรียมความพร้อมในการดูแลโดยเฉพาะการนำดนตรีมาใช้บำบัดและพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้สูงอายุในประเทศไทยนั้นพบว่ามีการถ่ายทอดดนตรีที่ใช้บำบัดการเจ็บป่วย ดังปรากฏพบในพิธีการลำผีฟ้าของประชาชนในภาคอีสาน ผู้ทำพิธีรักษาโดยการพ่อนประกอบกลองรำของหมอแคนเพื่อรักษาผู้ป่วยหรือไม่ว่าสบาย หมอลำผีฟ้าจะเป็นผู้สื่อสารต่อรองกับผีฟ้า สู่ขั้นตอนการรักษาโดยเริ่มด้วยการเชิญผีฟ้าลงมาเรียกว่าลำเชิญ จากนั้นก็จะเป็นการรำสวดเป็นการวิดิฉัยว่ามีสาเหตุมาจากอะไรผีฟ้าจะบอกว่าผู้ป่วยไปทำอะไรมาจึงทำให้ผีหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์มาลงโทษ (พระธรรมกิตติปัญญาชิโร (จำพรรษยันต์), 2561) ในปัจจุบันมีงานวิจัยที่กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมดนตรีอย่างมากมาย ทั้งกิจกรรมการร้องเพลง การรำรำ การบรรเลงดนตรีและการฟังเพลงเนื่องจากดนตรีเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้ฝึกทักษะทางอารมณ์ ทักษะการฟัง ทักษะทางด้านร่างกายได้เป็นอย่างดี ความสนุกสนานและไพเราะทำให้กิจกรรมนี้น่าสนใจสำหรับผู้สูงอายุจึงทำให้การนำดนตรีมาใช้ในการพัฒนาทักษะจึงเป็นเครื่องมือที่ดีเป็นลำดับต้น ๆ

สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นรูปแบบหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตการจัดการศึกษาการพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องสำหรับผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่ากับชุมชนซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลดอนเงิน ได้จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลดอนเงิน ขึ้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2560 โดยใช้อาคารที่ทำการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตำบลดอนเงิน เป็นสถานที่ในการจัดการเรียนการสอน และทำการเรียนการสอนในทุกวันพฤหัสบดีที่ 2 และ 4 ของทุกเดือน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุมีการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุ ได้รับการพัฒนาด้านร่างกาย และการใช้ชีวิตในวัยสูงอายุอย่างมีคุณค่าและมีความสุข เป็นการร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่คนรุ่นหลัง ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา เป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่าได้รับสวัสดิการอย่างครอบคลุมทุกด้านบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ดังนั้นงานวิจัยนี้ได้ใช้กิจกรรมดนตรีเพื่อเข้ามาพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้สูงอายุบ้านดอนเงินเพื่อส่งเสริมศักยภาพและสร้างอาชีพเสริมให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ เกิดความภูมิใจของกลุ่มที่สามารถใช้ความรู้ที่มีแสดงดนตรีได้และยังสร้างเป็นอาชีพเพื่อรับจ้างแสดงโชว์ในกิจกรรมงานต่าง ๆ ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจภูมิปัญญาดนตรีไทยของชาวอังกะลุง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุผ่านการประยุกต์ใช้มรดกทางดนตรี

การทบทวนวรรณกรรม

ณัฐริจิตตา เทวเลิศสกุล และคณะ (2559) กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาระให้เป็นพลังการศึกษา เทศบาลนครรังสิต ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1. ปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุ (1) ด้านบุคลากร คือ บุคลากรในการดูแลผู้สูงอายุยังไม่เพียงพอ (2) ด้านงบประมาณ คือ การจัดงบประมาณในการดูแล ผู้สูงอายุยังไม่ครอบคลุมต่อความต้องการของผู้สูงอายุ (3) ด้านการบริหารจัดการ (4) ด้านร่างกายคือผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีร่างกายไม่ค่อยแข็งแรง และอาการเจ็บป่วย (5) ด้านจิตใจและ อารมณ์ คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความหงุดหงิดจากปัญหาสุขภาพ และปัญหาสภาพแวดล้อม (6) ด้านครอบครัวและสังคม คือ ปัญหาเศรษฐกิจที่ต้องดิ้นรนทำ กิจงานไม่มีเวลาปฏิสัมพันธ์กันในครอบครัว และ (7) ด้านรายได้และสวัสดิการ

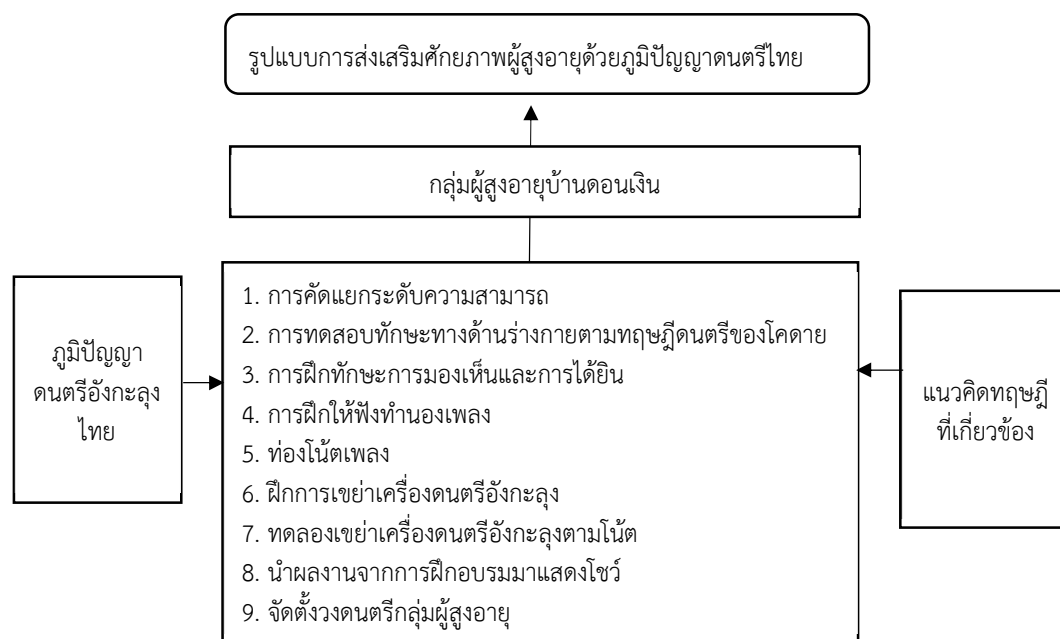
ภูมิวัฒน์ พรวนสุข (2558) ได้ศึกษา เรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดแพร่ ผลการวิจัย พบว่า 1. ภาพรวมของปัญหาการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านสุขภาพอนามัย ด้านสังคม ด้านครอบครัว และด้านการเงินและการงาน พบว่า อยู่ในระดับมาก 2. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุพบว่าด้านสุขภาพอนามัย ควรมีการนำแผนยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติได้จริงที่สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุพร้อมทั้งบริการตรวจสุขภาพประจำปี

อย่างจริงจัง ควรมีการตั้งศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม หรือศูนย์ออกกำลังกายควรมีก่อสร้างสมาคมหรือชมรมที่ บ้านพร้อมรับฟังปัญหาและแนะนำแนวทาง พร้อมทั้งตั้งงบประมาณไว้รองรับผู้สูงอายุในอนาคตด้านสังคม ควรจัด กิจกรรมส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมดูแลและให้เกิดความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุและควรจัดสวัสดิการแจกสิ่งของที่ จำเป็นแก่ผู้สูงอายุและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ร่วมกิจกรรมทางศาสนาและได้บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ควรมีรถรับ - ส่งไปโรงพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยควรมีการแจ้งข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุอย่างทั่วถึงด้านครอบครัวควร จัดการการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราวของผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมและปลอดภัย และควรสนับสนุน งบประมาณในการจัดกิจกรรมให้เพียงพอต่อความต้องการในวันสำคัญ

ปิยะดา ภักดีอำนาจ และ พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ (2557) ได้ศึกษา เรื่อง แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการ เพื่อผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลกาตอง อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ผลการศึกษา พบว่าการจัดสวัสดิการเพื่อ ผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลกาตอง อำเภอยะหา จังหวัดยะลา ระดับการจัดสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุจากเกณฑ์ ทั้ง 6 ด้านได้ผ่านเกณฑ์แค่ 1 ด้าน คือ ด้านที่ 5 การสร้างความมั่นคงแก่ผู้สูงอายุโดยมีการดำเนินการกิจกรรม คือ การ เปิดโอกาสในการเรียนรู้สภาวะการจ้างงานศพ การรณรงค์การอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุเป็นต้น และไม่ผ่านจำนวน 5 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การบริการสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ ด้านที่ 2 การจัดสวัสดิการรายได้แก่ผู้สูงอายุ ด้านที่ 3 การบริการที่พักแก่ ผู้สูงอายุ ด้านที่ 4 การส่งเสริมนันทนาการแก่ผู้สูงอายุ และ ด้านที่ 6 การบริการและเครือข่ายแก่ผู้สูงอายุ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยนี้มีกรอบแนวคิดงานวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การศึกษาข้อมูลเอกสารด้านภูมิ ปัญญาดนตรีอังกะลุงไทยและใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

1.1 ประชากร ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้สูงอายุเช่นประธานกลุ่มผู้สูงอายุ นายชัยณรงค์ ภูมิภักดิ์ เพื่อให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มและประวัติการพัฒนากลุ่มผู้สูงอายุ

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป รายละเอียดดังนี้

1. ผู้รู้ ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลตอนเงินที่ดูแลกลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 1 คน
2. ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ อาจารย์และนักศึกษาเอกดนตรีพื้นบ้าน จำนวน 5 คน
3. ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมอบรมทักษะ จำนวน 60 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์ โดยกลุ่มตัวอย่างกลุ่มผู้สูงอายุบ้านตอนเงินจำนวน 60 คน

2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตที่ผู้สังเกตเข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มที่ศึกษา เป็นการสังเกตในขณะที่กำลังสัมภาษณ์

2.3 เครื่องบันทึกภาพนิ่ง เป็นการนำกล้องจากโทรศัพท์มือถือเพื่อถ่ายรูปประกอบในวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 สำรวจพื้นที่ในกลุ่มผู้สูงอายุบ้านตอนเงินเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อน หลังจากนั้นจึงไปสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มผู้สูงอายุ

3.2 สร้างความสัมพันธ์ และแนะนำตัวผู้ดำเนินการเบื้องต้น เพื่อนำไปสู่การปรับตัวให้เข้ากับผู้คนในกลุ่มผู้สูงอายุ พร้อมทั้งสอบถามข้อมูลเบื้องต้น

3.3 ประสานงานโดยการขออนุญาตจากประธานกลุ่มผู้สูงอายุ หรือสมาชิกในกลุ่ม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดแบบเจาะจง โดยมีการนัดวัน เวลา และสถานที่ จากนั้นจึงได้เก็บข้อมูล และการอบรมรายละเอียดแต่ละประเด็นโดยวิทยากรผู้สอน

3.4 รวบรวมวิเคราะห์ สรุปผล และหากปรากฏว่าขาดรายละเอียดข้อมูลส่วนใดก็ไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์เพื่อหาข้อเท็จจริงกับข้อมูลที่ได้มา และนำข้อมูลที่เป็นจริงมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

กลุ่มผู้สูงอายุบ้านตอนเงินมีผู้สูงอายุจำนวนทั้งหมด 70 คนซึ่งมีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 60 ปีขึ้นไป โดยกลุ่มผู้สูงอายุปกติจะมีการทำกิจกรรมพัฒนากลุ่มทุกปี จากการสำรวจความต้องการของกลุ่มพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะฝึกสมาชิกในกลุ่มเล่นดนตรีด้วยเครื่องดนตรีไทยอังกะลุงเนื่องจากประธานกลุ่มได้เคยเข้าอบรมการเล่นดนตรีอังกะลุงที่จังหวัดร้อยเอ็ดมาแล้ว ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงได้นำเครื่องดนตรีไทย คือ อังกะลุงเข้ามาช่วยในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุบ้านตอนเงิน ตำบลตอนเงิน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม จนสามารถนำเสนอผลงานเวทีสาธารณะและหน่วยงานต่าง ๆ ได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการสำรวจภูมิปัญญาดนตรีไทยของชาวอังกะลุง

การสำรวจภูมิปัญญาดนตรีไทยของชาวอังกะลุง เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุบ้านตอนเงิน ตำบลตอนเงิน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ประวัติของ อังกะลุง

อังกะลุงมีต้นกำเนิดจากประเทศชวา ทำด้วยไม้ไผ่เป็นท่อน ๆ แขนงไว้เป็นดับ ดับละ 2 ท่อน ใช้ถือคนละ 1 ดับ การบรรเลงโดยใช้เข้ากระแทกกระบอกไม้ไผ่ที่แขวนไว้ในราง ให้ส่วนล่างของกระบอกกระแทกตัวราง กระบอกไม้ไผ่จะเกิดเสียงดังตามที่เทียบกระบอกเสียงไว้ เป็นเสียงสูงหรือต่ำ ซึ่งกระบอกไม้ไผ่จะมีขนาดใหญ่ กลาง เล็ก มีทั้งหมด 5 เสียง ผูกแขวนเป็นดับ ๆ ดนตรีชนิดนี้เรียกว่า “อุงคะลุง” (เด็กชายผัดอีเลิด, 2566)

เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้รับรองอย่างเป็นทางการว่าอังกะลุงอินโดนีเซียเป็นงานชิ้นเอกของมรดกมุขปาฐะและมรดก

ที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ และสนับสนุนให้ชาวอินโดนีเซียและรัฐบาลอินโดนีเซียสงวนรักษา ถ่ายทอด ส่งเสริมการเล่น และสนับสนุนงานช่างฝีมืออังกฤษ

1.2 อังกฤษในไทย

อังกฤษ เข้ามาในประเทศไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทรงแนะนำและอนุญาตให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธุ์ วงศ์วรเดช เสด็จประพาสยังประเทศชวา พร้อมด้วยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในวันจันทร์ที่ 24 สิงหาคม 2450 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธุ์ วงศ์วรเดช จึงเสด็จจากกรุงเทพมหานคร มุ่งไปยังเมืองไค ของประเทศชวา (ประเทศอินโดนีเซีย) เป็นแห่งแรก และทรงตั้งพระทัยว่า จะเสด็จไปยังตำบลมาโตเออ เมื่อเสด็จถึงตำบลมาโตเออ พวกประชาชนประมาณ 10 หมู่บ้าน ต่างพากันต้อนรับพระองค์อย่างสมพระเกียรติ โดยจัดดนตรีนำมาแสดงถวายให้ทอดพระเนตร ประชันกันถึง 7 วง พระองค์สนพระทัยวง อังกะลุงเป็นพิเศษ เมื่อพระองค์เสด็จกลับประเทศไทย จึงมีรับสั่งให้กงสุลไทยในชวา ซื้อดนตรีชนิดนี้ส่งมา 1 ชุด ภายในปี พ.ศ. 2451 แล้วทรงนำดนตรีชนิดนี้ฝึกสอนมหาดเล็กของพระองค์ในวังบูรพาภิรมย์ จึงเกิดมีดนตรีชนิดนี้ขึ้นในประเทศไทย ต่อมาได้แพร่หลายออกไปทั่วประเทศ ซึ่งคนไทยเรียกว่า “อังกะลุง” ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรี ได้มีการพัฒนาอังกะลุงเพิ่มเป็น 3 กระบอก ลดขนาดให้เล็กและเบาลง เพิ่มเสียงจนครบ 7 เสียง และได้พัฒนาการบรรเลงจากการไกวเป็นการเขย่าแทน นับว่าเป็นต้นแบบของการบรรเลงอังกะลุงในปัจจุบัน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2563)

1.3 ส่วนประกอบของอังกะลุง

1. ตัวอังกะลุง ทำมาจากไม้ไผ่ลาย เนื่องจากเป็นไม้ที่มีเนื้อแข็งแรงแรง เมื่อแก่เต็มที่ทำให้มีเสียงที่ไพเราะ มีลายที่สวยงาม อีกทั้งยังมีน้ำหนักเบาอีกด้วย
2. รางไม้ เดิมจะใช้ไม้สักทองชุดเป็นราง เพื่อใช้วางขาที่ฐานกระบอกลงในร่องที่ขุดร่องที่เจาะจะมี 3 ร่อง และรูกลมอีก 5 รู สำหรับตั้งเสายึดตัวกระบอกอังกะลุง
3. เสาอังกะลุง มักทำด้วยไม้ไผ่เหลา เกลา หรือกิ่งจันทน์เรียบ มีความยาวตามความสูงของกระบอกอังกะลุง ขนาดโตกว่ารูที่รางเล็กน้อย
4. ไม้ขวางทำมาจากไม้ไผ่เหลาแบน ส่วนกลางปาดเนื้อไม้เป็นร่องลึกพอประมาณใช้สำหรับ สอดผ่านช่องกระบอกอังกะลุง เพื่อยึดตัวกระบอกกับเสาส่วนประกอบทั้ง 4 จะถูกประกอบเข้าด้วยกัน โดยใช้เชือก กาว ยึดติดกันให้แข็งแรง

1.4 ตัวโน้ตอังกะลุงในไทย

โน้ตไทยมีหลายชนิด เป็นโน้ตตัวเลข ระบบเลข 0 – 4 สำหรับฝึกหัดขอ ระบบ 0 – 11 สำหรับฝึกจะเข้ ในที่นี้เราจะใช้โน้ตตัวอักษร ซึ่งใช้ชื่อตัวโน้ตตามแบบตะวันตกคือ โด - เร - มี - ฟา - ซอล - ลา - ที โดยใช้ตัวอักษรแทนดังนี้ = โด, ร = เร, ม = มี, ฟ = ฟา, ซ = ซอล, ล = ลา, ท = ที ในกรณีที่เสียงสูงหรือต่ำกว่าในช่วงกลางจะใช้จุด (.) ไว้บนหรือใต้ตัวอักษร ถ้าเป็นเสียงสูงจะใส่จุด (.) ไว้ข้างบนตัวอักษร ถ้าเป็นเสียงต่ำจะใส่จุด (.) ไว้ข้างล่างตัวอักษร ในการเขียนโน้ต 1 บรรทัด มี 8 ช่อง แต่ละช่อง เรียกว่าห้อง ใน 1 ห้อง เท่ากับ 1 จังหวะ และ ใน 1 ห้อง บรรจุโน้ตได้ 4 ตัว มีจังหวะเครื่องกำกับจังหวะที่สำคัญที่สุดของดนตรีไทยคือ ฉิ่ง อัตราจังหวะของดนตรีไทยมี 3 ลักษณะ คือ 1. อัตราจังหวะสามชั้น คือ จังหวะช้า 2. อัตราจังหวะสองชั้น คือ จังหวะปานกลาง และ 3. อัตราจังหวะชั้นเดียว คือจังหวะเร็ว โดยในส่วนหน้าทับในเพลงไทย จะใช้หน้าทับที่แตกต่างกันไปในแต่ละบทเพลง ขึ้นอยู่กับเพลงนั้นสำเนียงใดจะต้องใช้หน้าทับนั้น

1.5 การฝึกปฏิบัติอังกะลุง

การจับอังกะลุงจะจับด้วยมือทั้ง 2 ข้าง ทั้งซ้ายและขวา แต่จับคนละเสียง โดยจับที่เสายึดให้ห่างจากรางไม้ 2 – 4 นิ้ว แล้วแต่อังกะลุงจะสูงหรือต่ำ ข้อสำคัญคือใช้หัวแม่มือกำกับเสายึดไว้

การเขย่าอังกะลุง ควรเกร็งกล้ามเนื้อแขนท่อนล่างเล็กน้อย แล้วใช้สันมือดันเสายึดพร้อมทั้งใช้ข้อมือเขย่าให้ขาของตัวอังกะลุงกระทบไปมากับรางตามที่ต้องการ โดยจะมีวิธีการปฏิบัติ 4 ทักษะด้วยกัน คือ 1. ทักษะการฝึกเขย่าเสียงยาว 2. ทักษะฝึกเขย่าเสียงยาวเป็นครึ่งหนึ่งของแบบฝึกทักษะที่ 1 3. ทักษะเขย่าเสียงสั้น โฉ่เสียงขึ้นลง จากต่ำไปสูงแล้วเสียงลงจากสูงลงต่ำ เสียงละ 2 ตัวโน้ต และ 4. ทักษะเขย่าเสียงสั้น จากเสียงต่ำไปเสียงสูงแล้วไล่

จากสูงลงมาต่ำปกติแล้วเครื่องดนตรีอังกฤษกลุ่นั้นเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถเล่นเฉพาะเครื่องดนตรีเดี่ยวก็ได้หรือเล่นเป็นการรวมกลุ่มก็ได้สำหรับกลุ่นั้นมักนิยมนำมาใช้เป็นกลุ่นดนตรีของกลุ่มเยาวชนหรือกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากจดจำได้ง่ายสามารถนำมาฝึกได้ในระยะเวลานั้น

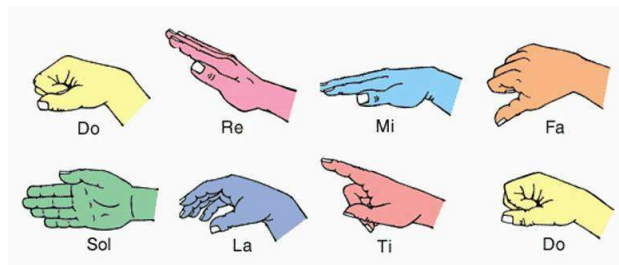
ภาพที่ 2 เครื่องดนตรีไทยอังกฤษกลุ่น
ที่มา: ณัฐวุฒิ พุกกะศรี (2568ก)

2. ผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุผ่านการประยุกต์ใช้มรดกทางดนตรี

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุผ่านการประยุกต์ใช้มรดกทางดนตรีมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การคัดแยกระดับความสามารถของสมาชิกในกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถใช้เครื่องดนตรีไทย อังกฤษร่วมกับสมาชิกได้

2.2 การทดสอบทักษะทางด้านร่างกายตามทฤษฎีดนตรีของโคดาย (Kodaly Approach) โคลตานโคดาย (Kodály, 1882 - 1967 อ้างถึงใน ธวัชชัย นาควงศ์ และคณะ, 2537) นักการศึกษาดนตรีและผู้ประพันธ์เพลงคนสำคัญของฮังการี ซึ่งมีหลักการสอนดนตรีโดยการจัดลำดับเนื้อหาและกิจกรรมดนตรีให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก โดยมีขั้นตอนจากง่ายไปหายาก จะเน้นการสอนร้องเพลงเป็นหลักการร้องเพลงเป็นการใช้เสียงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติซึ่งเด็กคุ้นเคยอยู่แล้ว ฝึกควบคู่กับการอ่านโน้ตและเมื่อเขามีประสบการณ์เพียงพอก็สามารถฝึกการอ่านและเขียนภาษาดนตรีได้ โคดายมีวิธีการใช้สัญลักษณ์มือในกิจกรรมการสอน และใช้การอ่านโน้ตด้วยระบบซอล-ฟา ซึ่งมีขั้นตอนจากง่ายไปหายาก ซึ่งสามารถฝึกสอดประสานทางด้านดนตรีผู้เรียนได้ทั้งเรื่องจังหวะ ระดับเสียง ทำนอง และการประสานเสียง โดยการร้องเพลงตามแบบฝึกหัดของโคดายซึ่งมีการแบ่งเป็นระดับขั้นต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับผู้เรียน

ภาพที่ 3 สัญลักษณ์มือแทนโน้ตในการสอนดนตรีของโคดาย
ที่มา: Simon (2013)

2.3 การฝึกทักษะการมองเห็นและการได้ยิน ด้วย Story Board โน้ตเพลงและระดับเสียงของทำนองเพลงที่จะอบรมเพื่อให้ทราบถึงระดับการได้ยินของกลุ่มผู้สูงอายุ

2.4 การฝึกให้ฟังทำนองเพลงที่จะใช้ในการอบรมซ้ำ ๆ หลาย ๆ รอบเป็นการฝึกให้กลุ่มผู้สูงอายุสามารถจำทำนองเพลงได้

2.5 ท่องโน้ตเพลงที่จะอบรมมาให้กลุ่มผู้สูงอายุพร้อมท่องเข้ากับจังหวะดนตรีเพื่อจำจังหวะและเสียงตัวโน้ตแต่ละตัวให้ชัดเจนในการแยกเสียงโน้ตให้ได้

2.6 ฝึกการเขย่าเครื่องดนตรีร้องกะลุงตามโน้ตที่ท่องได้แล้ว ฝึกซ้ำ ๆ จนจำได้

2.7 ทดลองเขย่าเครื่องดนตรีร้องกะลุงตามโน้ตที่ท่องได้แล้วตามทำนองเพลงที่จะเล่นเพื่อให้เกิดเป็นเพลงอย่างไร้สาระสนุกสนาน

2.8 นำผลงานจากการฝึกอบรมมาแสดงโชว์อีกครั้งต่อกรรมการเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

2.9 จัดตั้งวงดนตรีกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อใช้แสดงโชว์ในกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ และใช้เป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ สร้างความภาคภูมิใจในความสามารถของวัยผู้สูงอายุได้

ภาพที่ 4 การฝึกอบรมดนตรีไทยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านดอนเงิน
ที่มา: ณัฐวุฒิ พฤกษ์ศรี (2568ข)

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

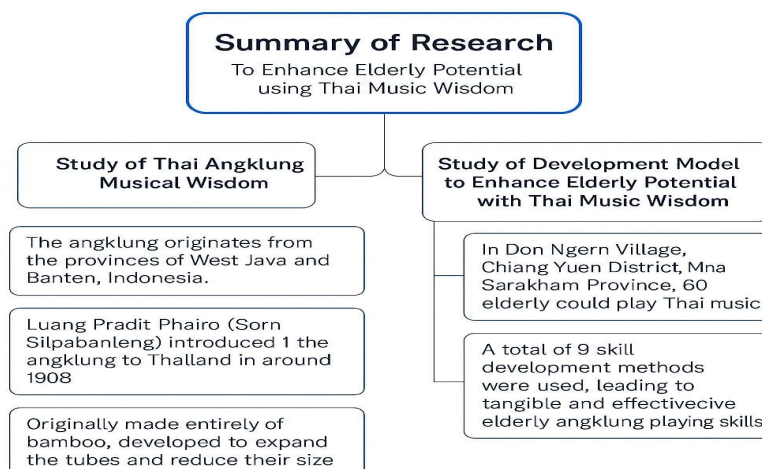
1. สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาดนตรีไทย บ้านดอนเงิน ตำบลดอนเงิน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. การสำรวจภูมิปัญญาดนตรีไทยของชาวอังกฤษ สามารถสรุปได้ว่าดนตรีอังกฤษมีต้นกำเนิดอยู่ในบริเวณที่เป็นจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดบึงกาฬของประเทศอินโดนีเซีย และกลายเป็นส่วนสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประชาคมชาวซุนดาในชาตวันตและบันเด็นการเล่นอังกฤษในฐานะวงดุริยางค์ สำหรับในประเทศไทยนั้นหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้นำอังกฤษเข้ามาในเมืองไทยครั้งแรก เมื่อราว พ.ศ. 2451 เมื่อครั้งที่โดยเสด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ขณะเสด็จพระราชดำเนินประพาสเกาะชาวอังกฤษที่นำเข้ามาครั้งแรกอังกฤษเป็นเครื่องดนตรีที่ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งหมดทั้งตัวอังกฤษและราง ภายหลังได้มีการพัฒนาโดยขยายจำนวนไม้ไผ่เป็น 3 กระบอก และลดขนาดให้เล็กและเบาลงเพิ่มเสียงจนครบ 7 เสียง ในสมัยรัชกาลที่ 6 เชื่อกันว่า มีการพัฒนาการบรรเลงจากการไกวเป็นการเขย่าแทน อังกฤษนิยมนำมาเล่นกันมากในกลุ่มผู้สูงอายุเนื่องจากมักนำมาเล่นเป็นกลุ่ม ง่ายต่อการเล่นและการจดจำ

2. การพัฒนาแบบการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุผ่านการประยุกต์ใช้มรดกทางดนตรี พบว่าแบบการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุบ้านดอนเงิน ตำบลดอนเงิน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม มีผู้สูงอายุที่เข้าร่วมฝึกอบรมทั้งหมด 60 คนซึ่ง 60 คนนี้ไม่มีทักษะการเล่นดนตรีอังกฤษมาก่อนปัญหาคือกลุ่มผู้สูงอายุเคลื่อนไหวช้า

การมองไม่ชัด ความจำสั้น ในการฝึกนั้นมีรูปแบบการพัฒนาทักษะด้วยกันทั้งหมด 9 รูปแบบ ทำการฝึกอาทิตย์ละ 1 ครั้งครั้งละ 3 ชั่วโมง ทั้งหมด 12 ครั้งหรือ 3 เดือนรวมเพลงที่สามารถบรรเลงได้ทั้งหมด 3 เพลง เกิดเป็นทักษะของกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถเล่นดนตรีอังกะลุงได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 5 รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาดนตรีไทย
ที่มา: ณัฐวุฒิ พฤกษ์ศรี (2568ค)

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาดนตรีไทยอังกะลุง เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองที่ทำจากไม้ไผ่ มาผสมผสานกับกิจกรรมพัฒนาทักษะ โดยรูปแบบนี้ได้นำมาดำเนินการที่หมู่บ้านดอนเงิน จังหวัดมหาสารคาม โดยมีผู้สูงอายุเข้าร่วมโครงการ 60 คน โดยผ่านโปรแกรมที่มีโครงสร้างชัดเจนซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการฝึกอบรม 9 ขั้นตอน ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้ได้รับการออกแบบมาเพื่อสร้างทักษะทางดนตรี การประสานงาน ความจำ และความมั่นใจในการแสดงอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเน้นที่การลงมือปฏิบัติจริงและความเกี่ยวข้องทางวัฒนธรรม โดยรูปแบบนี้ไม่เพียงแต่ช่วยฟื้นฟูดนตรีดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการกระตุ้นทางปัญญา การมีส่วนร่วมทางสังคม และความรู้สึกมีเป้าหมายในหมู่ผู้สูงอายุ ซึ่งท้ายที่สุดแล้วจะช่วยให้พวกเขาสามารถแสดงต่อหน้าสาธารณชน และนำไปสู่การสร้างรายได้เสริมได้

2. อภิปรายผล

2.1 สำนวณภูมิปัญญาดนตรีไทยของชาวอังกะลุง ศึกษาภูมิปัญญาดนตรีไทยอังกะลุง เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุบ้านดอนเงิน ตำบลดอนเงิน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย

1. ด้านประวัติของอังกะลุง พบว่าอังกะลุงมีต้นกำเนิดจากประเทศชวา ทำด้วยไม้ไผ่เป็นท่อน ๆ แขนงไว้เป็นดับ ดับละ 2 ท่อน ใช้ถือคนละ 1 ดับ บรรเลงโดยใช้เชือกกระบอกไม้ไผ่ที่แขวนไว้ในราง ให้ส่วนล่างของกระบอกกระแทกตัวราง กระบอกไม้ไผ่จะเกิดเสียงดังตามที่เทียบกระบอกเสียงไว้ เป็นเสียงสูงหรือต่ำ ซึ่งกระบอกไม้ไผ่จะมีขนาดใหญ่ กลาง เล็ก มีทั้งหมด 5 เสียง ผูกแขนงเป็นดับ ๆ ดนตรีชนิดนี้เรียกว่า “อุงคะลุง” และเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้รับรองอย่างเป็นทางการว่าอังกะลุงอินโดนีเซียเป็นงานชิ้นเอกของมรดกมุขปาฐะและมรดกที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ และสนับสนุนให้ชาวอินโดนีเซียและรัฐบาลอินโดนีเซียสงวนรักษา ถ่ายทอด ส่งเสริมการเล่น และสนับสนุนงานช่างฝีมืออังกะลุง มีความสอดคล้องกับการศึกษาของพูนพิศ อมาตยกุล กล่าวไว้ว่าอังกะลุงเป็นเครื่องดนตรีประเภทตีชนิดหนึ่งซึ่งเกิดเป็นเสียงโดยการกระทบกันของไม้และกระบอก (พูนพิศ อมาตยกุล, 2529)

2. ด้านอังกะลุงในไทย พบว่าอังกะลุง เข้ามาในประเทศไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทรงแนะนำและอนุญาตให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระยาภาณุ

พันธ์ วงศ์วรเดช เสด็จประพาสยังประเทศชวา พร้อมด้วยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ในวันจันทร์ที่ 24 สิงหาคม 2450 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธ์ วงศ์วรเดช จึงเสด็จจากกรุงเทพมหานคร มุ่งไปยังเมืองไคของของประเทศชวา (ประเทศอินโดนีเซีย) เป็นแห่งแรก และทรงตั้งพระทัยว่า จะเสด็จไปยังตำบลมาโตเออ เมื่อเสด็จถึงตำบลมาโตเออ พวกประชาชนประมาณ 10 หมู่บ้าน ต่างพากันต้อนรับพระองค์อย่างสมพระเกียรติ โดยจัดดนตรีนำมาแสดงถวายให้ทอดพระเนตร ประชันกันถึง 7 วง พระองค์สนพระทัยวง อุงคะลุงเป็นพิเศษ เมื่อพระองค์เสด็จกลับประเทศไทย จึงมีรับสั่งให้กงสุลไทยในชวา ซื้อดนตรีชนิดนี้ส่งมา 1 ชุด ภายในปี พ.ศ. 2451 แล้วทรงนำดนตรีชนิดนี้ฝึกสอนมหาดเล็กของพระองค์ในวังบูรพาภิบาล จึงเกิดมีดนตรีชนิดนี้ขึ้นในประเทศไทย ต่อมาได้แพร่หลายออกไปทั่วประเทศ ซึ่งคนไทยเรียกว่า “อังกะลุง” ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรี ได้มีการพัฒนาอังกะลุงเพิ่มเป็น 3 กระบอก ลดขนาดให้เล็กและเบาลง เพิ่มเสียงจนครบ 7 เสียง และได้พัฒนาการบรรเลงจากการโกวเป็นการเขย่าแทน นับว่าเป็นต้นแบบของการบรรเลงอังกะลุงในปัจจุบัน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2563)

3. ด้านส่วนประกอบของอังกะลุง พบว่า 1. ตัวอังกะลุง ทำมาจากไม้ไผ่ลาย เนื่องจากเป็นไม้ที่มีเนื้อแข็งแรงแรง เมื่อแคะเคาะทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะ มีลายที่สวยงาม อีกทั้งยังมีน้ำหนักเบาอีกด้วย 2. รางไม้ เดิมจะใช้ไม้สักทอง ขุดเป็นราง เพื่อใช้วางขาที่ฐานกระบอกลงในร่องที่ขุดร่องที่เจาะจะมี 3 ร่อง และรูกลมอีก 5 รู สำหรับตั้งเสวยึดตัวกระบอกอังกะลุง 3. เสาอังกะลุง มักทำด้วยไม้ไผ่เหลา เกลา หรือกลึงจนกลมเรียบ มีความยาวตามความสูงของกระบอกอังกะลุง ขนาดโตกว่ารูที่รางเล็กน้อย และ 4. ไม้ขวางทำมาจากไม้ไผ่เหลาแบน ส่วนกลางปาดเนื้อไม้เป็นร่องลึกพอประมาณใช้สำหรับ สอดผ่านช่องกระบอกอังกะลุง เพื่อยึดตัวกระบอกกับเสา มีความสอดคล้องกับ สุภาสิริร์ ปิยะพิพัฒน์ (2552) กล่าวว่า ส่วนประกอบของอังกะลุงมีตัวอังกะลุง ไม้ราง เสา และไม้ขวาง

4. ด้านตัวโน้ตอังกะลุงในไทย พบว่าโน้ตไทยมีหลายชนิด เป็นโน้ตตัวเลข ระบบเลข 0 – 4 สำหรับฝึกหัดขอ ระบบ 0 – 11 สำหรับฝึกจะเข้ ในที่นี้เราจะใช้โน้ตตัวอักษร ซึ่งใช้ชื่อตัวโน้ตตามแบบตะวันตกคือ โด - เร - มี - ฟา - ซอล - ลา - ที โดยใช้ตัวอักษรแทนดังนี้ โด = โด, เร = เร, มี = มี, ฟา = ฟา, ซ = ซอล, ล = ลา, ท = ที ในกรณีที่เป็นเสียงสูงหรือต่ำกว่าในช่วงกลางจะใช้จุด (.) ไว้บนหรือใต้ตัวอักษร ถ้าเป็นเสียงสูงจะใส่จุด (.) ไว้ข้างบนตัวอักษร ถ้าเป็นเสียงต่ำจะใส่จุด (.) ไว้ข้างล่างตัวอักษร ในการเขียนโน้ต 1 บรรทัด มี 8 ช่อง แต่ละช่อง เรียกว่าห้อง ใน 1 ห้องเท่ากับ 1 จังหวะ และ ใน 1 ห้อง บรรจุโน้ตได้ 4 ตัว จะมีจังหวะเครื่องกำกับจังหวะที่สำคัญที่สุดของดนตรีไทยคือ ฉิ่ง อัตราจังหวะของดนตรีไทยมี 3 ลักษณะ คือ 1. อัตราจังหวะสามชั้น คือ จังหวะช้า 2. อัตราจังหวะสองชั้น คือ จังหวะปานกลาง และ 3. อัตราจังหวะชั้นเดียว คือจังหวะเร็ว โดยในส่วนหน้าทับในเพลงไทย จะใช้หน้าทับที่แตกต่างกันไปในแต่ละบทเพลง ขึ้นอยู่กับเพลงนั้นสำเนียงใดจะต้องใช้หน้าทับนั้น สอดคล้องกับ บุญสืบ บุญเกิด กล่าวว่าโน้ตเพลงอังกะลุงในไทยคิดค้นขึ้นมาเพื่อใช้ในการบันทึกเพลง ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ ระดับเสียง ความยาวของเสียงและเครื่องหมายต่าง ๆ (บุญสืบ บุญเกิด และ สุรศักดิ์ เพชรคงทอง, 2559)

5. ด้านการฝึกปฏิบัติอังกะลุง พบว่าการจับอังกะลุงจะจับด้วยมือทั้ง 2 ข้าง ทั้งซ้ายและขวา แต่จับคนละเสียง โดยจับที่เสายึดให้ห่างจากรางไม้ 2 – 4 นิ้ว แล้วแต่องค์จะสูงหรือต่ำ ข้อสำคัญคือใช้หัวแม่มือกำกับเสายึดไว้การเขย่าอังกะลุง ควรเกร็งกล้ามเนื้อแขนท่อนล่างเล็กน้อย แล้วใช้สันมือดันเสายึดพร้อมทั้งใช้ข้อมือเขย่าให้ขาของตัวอังกะลุงกระทบไปมาระหว่างรางที่ต้องการ โดยจะมีวิธีการปฏิบัติ 4 ทักษะด้วยกันคือ 1. ทักษะการฝึกเขย่าเสียงยาว 2. ทักษะการฝึกเขย่าเสียงยาวเป็นครึ่งหนึ่งของแบบฝึกทักษะที่ 1 3. ทักษะเขย่าเสียงสั้น โส้เสียงขึ้นลง จากต่ำไปสูงแล้วเสียงลงจากสูงลงต่ำ เสียงละ 2 ตัวโน้ต และ 4. ทักษะเขย่าเสียงสั้น จากเสียงต่ำไปเสียงสูงแล้วโส้จากสูงลงมาต่ำซึ่งมีความสอดคล้องกับ สุภาสิริร์ ปิยะพิพัฒน์ (2552) กล่าวว่าวิธีการใช้เครื่องดนตรีอังกะลุงโดยการเขย่าขึ้นลงต่ำโน้ตเสียงต่ำสูง

2.2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุผ่านการประยุกต์ใช้มรดกทางดนตรี สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ กิตติศักดิ์ ไกรจันทร์ (2555) ทำการศึกษาการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองชุมชนสามัคคีประกอบด้วย

1. ด้านการคัดแยกระดับความสามารถของสมาชิกในกลุ่มผู้สูงอายุที่สามารถใช้เครื่องดนตรีไทยอังกะลุงร่วมกับสมาชิกได้

2. ด้านการทดสอบทักษะทางด้านร่างกายตามทฤษฎีดนตรีของโคดาย (Kodaly Approach) โชลตาน โคดาย นักการศึกษาดนตรีและผู้ประพันธ์เพลงคนสำคัญของฮังการี ซึ่งมีหลักการสอนดนตรีโดยการจัดลำดับเนื้อหา และกิจกรรมดนตรีให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก โดยมีขั้นตอนจากง่ายไปหายาก เน้นการสอนร้องเพลงเป็นหลัก การร้องเพลงเป็นการใช้เสียงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติซึ่งเด็กคุ้นเคยอยู่แล้ว ฝึกควบคู่กับการอ่านโน้ตและเมื่อเขามีประสบการณ์เพียงพอก็สามารถฝึกการอ่านและเขียนภาษาดนตรีได้ โคดายมีวิธีการใช้สัญลักษณ์มือในกิจกรรมการสอน และใช้การอ่านโน้ตด้วยระบบซอล – ฟา ซึ่งมีขั้นตอนจากง่ายไปหายาก ซึ่งสามารถฝึกสอดประสานทางดนตรีผู้เรียนได้ ทั้งเรื่องจังหวะ ระดับเสียง ทำนอง และการประสานเสียง โดยการร้องเพลงตามแบบฝึกหัดของโคดายซึ่งมีการแบ่งเป็นระดับขั้นต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับผู้เรียน

3. ด้านการฝึกทักษะการมองเห็นและการได้ยิน ด้วย Story board โน้ตเพลงและระดับเสียงของ ทำนองเพลงที่จะอบรมเพื่อให้ทราบถึงระดับการได้ยินของกลุ่มผู้สูงอายุ

4. ด้านการฝึกให้ฟังทำนองเพลงที่จะใช้ในการอบรมซ้ำ ๆ หลาย ๆ รอบเป็นการฝึกให้กลุ่มผู้สูงอายุ สามารถจำทำนองเพลงได้

5. ด้านทักษะท่อนโน้ตเพลงที่จะอบรมมาให้กลุ่มผู้สูงอายุพร้อมท่องเข้ากับจังหวะดนตรีเพื่อจำจังหวะ และเสียงตัวโน้ตแต่ละตัวให้ชัดเจนในการแยกเสียงโน้ตให้ได้

6. ด้านทักษะฝึกการเขย่าเครื่องดนตรีอังกะลุงตามโน้ตที่ท่องได้แล้ว ฝึกซ้ำ ๆ จนจำได้

7. ด้านการทดลองเขย่าเครื่องดนตรีอังกะลุงตามโน้ตที่ท่องได้แล้วตามทำนองเพลงที่จะเล่น เพื่อให้เกิดเป็นเพลงอย่างไพเราะสนุกสนาน

8. ด้านการนำผลงานจากการฝึกอบรมมาแสดงโชว์อีกครั้งต่อกรรมการเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการ ฝึกอบรมเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมจะทำให้ผู้เล่นได้เห็นถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

9. ด้านการจัดตั้งวงดนตรีกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อใช้แสดงโชว์ในกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ และใช้เป็นอาชีพ เสริมเพื่อสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ สร้างความภาคภูมิใจในความสามารถของวัยผู้สูงอายุได้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การสนับสนุนให้กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถในการใช้ทักษะด้านดนตรีของกลุ่มผู้สูงอายุควรมี ช่องทางการเปิดโอกาสในการแสดงเพิ่มมากขึ้น

1.2 หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมสนับสนุนควรสร้างกิจกรรมเพื่อให้กลุ่มได้ฝึกทักษะอย่างต่อเนื่อง

1.3 การต่อยอดและอนุรักษ์กลุ่มดนตรีผู้สูงอายุบ้านดอนเงินควรมีการต่อยอดและอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็น ต้นแบบให้กับกลุ่มผู้สูงอายุที่อื่น ๆ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 กระบวนการฝึกอบรมควรมีสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพและสะดวกในการฝึกอบรมมากขึ้น เช่นการใช้ สื่อเทคโนโลยีเข้ามาช่วย

2.2 งานวิจัยนี้ยังไม่ได้ทำการวัดผลการแสดงและการรับงานแสดงเพื่อสร้างรายได้ควรมีการวัดผลเพื่อให้ เห็นถึงประโยชน์ที่ชัดเจน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก นายชัยณรงค์ ภูมิภักดี ประธานกลุ่มผู้สูงอายุบ้านดอนเงิน ที่กรุณาให้ข้อมูลด้านกลุ่มผู้สูงอายุและรายละเอียดกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งการ ประสานงานระหว่างผู้รับผิดชอบโครงการกับสมาชิกในกลุ่มผู้สูงอายุ ตลอดทั้ง นักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาดนตรี นกัวิชาการที่ได้นำข้อมูลอันเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการนำเสนอบทความเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ต่อผู้ที่ต้องการ ที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไป จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2563). 112 ปี อังกะลุงจากชาวไทย. https://www.culture.go.th/culture_th/ewt_news.php?nid=4977.
- กิตติศักดิ์ ไกรจันทร์. (2555). การศึกษาการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองชุมชนสามัคคี ตำบลตลาดอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 6(1), 52 - 68.
- ณัฐจิตตา เทวเลิศสกุล, วณิฎา ศิริวรสกุล, และ ชัชสรณ์ รอดยิ้ม. (2559). แนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุจากภาวะให้เป็นพลัง กรณีศึกษาเทศบาลนครรังสิต. *Veridian E-Journal, Silpakorn University สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ*, 9(1), 529 - 545.
- ณัฐภูมิ พุกกะศรี. (2568ก). *เครื่องดนตรีไทยอังกะลุง* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- ณัฐภูมิ พุกกะศรี. (2568ข). *การฝึกอบรมดนตรีไทยกลุ่มผู้สูงอายุบ้านดอนเงิน* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- ณัฐภูมิ พุกกะศรี. (2568ค). รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้วยภูมิปัญญาดนตรีไทย [ไดอะแกรม]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.
- เด็กชายผ่องเกิด. (2556). “อังกะลุง” เครื่องดนตรีโบราณอินโดนีเซีย สู่ “มรดกโลก” ทางภูมิปัญญาโดย UNESCO. ศิลปวัฒนธรรม SILLA-MAG.COM. https://www.silpa-mag.com/culture/article_96363.
- ธวัชชัย นาควงษ์, สุรางค์ หิรัญศรี, ทศไนย แผ้วสกุล, และ บุญเชิด พิณพาทย์. (2537, 3 - 5 กุมภาพันธ์). การพัฒนาการสอนวิชาดนตรีสากลในชั้นประถมโดยใช้วิธีการสอนตามแบบของโคโคและอีร์ฟ. *การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 32*, 428 - 438. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญสืบ บุญเกิด และ สุศักดิ์ เพชรคงทอง. (2559). ประวัติการบันทึกโน้ตดนตรีไทย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา*, 4(1), 79 - 99.
- ปณิชา พรประสิทธิ์, จุฑาทิพย์ วิวัฒนาพันธุ์วงศ์, และ อรัญญา ตัญคำภีร์. (2564). ดนตรีและสภาวะทางใจของผู้สูงอายุ. *วารสารวิจัย มข. (ฉบับบัณฑิตศึกษา) สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 9(1), 91 - 103.
- ปิยะดา ภักดีอำนาจ และ พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์. (2557). แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลกาตอง อำเภอยะหา จังหวัดยะลา. *วารสารวิทยาการจัดการ*, 31(2), 121 - 151.
- พระธรรมกิตติ ปัญญาวิโร (จำพรรษนันต์). (2561). *ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขาว ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตไม่ไดตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พูนพิศ อมาตยกุล. (2529). *ดนตรีวิจักษ์ : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับดนตรีไทยเพื่อความชื่นชม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). รักศิลป์.
- ภูมิวัฒน์ พรวนสุข. (2558). แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดแพร่. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพนธ์*, 10(1), 77 - 87.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2565). *รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2564*. <https://thaitgri.org/?wpdmpo=รายงานสถานการณ์ผู้สูง-11>.
- สวริย์ บุญยमानนท์, ปัทมร ชัยวัฒน์, และ วรณภา อารีย์. (2554). การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย. *รายงานการวิจัย*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สุภาสิริร์ ปิยะพิพัฒน์. (2552). กระบวนการผลิตเครื่องดนตรีไทย กรณีศึกษา ช่างทำเครื่องดนตรีไทยในจังหวัดนครนายก. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- Simon, G. (2013). *Solfège Hand Signs*. <https://www.musictheorytutor.org/2013/03/25/solfège-hand-signs>.

Cultural Heritage and Economic Innovation : The Role of Xiang-Opera in Changsha's Development

Jiabi Yan^{1*}, Chutima Maneewattana², and Li Li³

Student, Performing Arts of Doctor of Philosophy Program, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand¹

Assistant Professor, Dr., Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand²

Wuhan Conservatory of Music, China³

*Corresponding author, e-mail: s64584947029@ssru.ac.th

Received: March 23rd, 2025; **Revised:** May 10th, 2025; **Accepted:** May 14th, 2025

Abstract

This study explores the intersection of cultural heritage preservation and economic innovation in Changsha through the revitalization of Xiang Opera. The research objectives are: 1) to analyze governmental and cultural organizations' contributions to Xiang Opera preservation; 2) to evaluate the impact of Xiang Opera's revitalization on Changsha's cultural and economic development; 3) to assess performance adaptations and institutional support; and 4) to develop strategies for utilizing Xiang Opera as a catalyst for regional growth. Using a mixed-methods approach comprising interviews with key stakeholders, field observations, and documentary analysis, this research examines how traditional art forms can contribute to sustainable economic development. The findings demonstrate that Xiang Opera's revival has successfully integrated traditional elements with modern aesthetics, creating a sustainable model for cultural preservation. Government support, formalized through policy frameworks following the 2003 UNESCO Convention on Intangible Cultural Heritage, combined with institutional initiatives from the Hunan Provincial Xiang Opera Theatre and the Changsha Xiang Opera Conservation Centre, has been instrumental in this transformation. Quantitative data shows a 45% increase in annual performances, a 60% growth in audience numbers (particularly among viewers under 35), and a 30% rise in tourism revenue directly attributable to Xiang Opera activities between 2015 - 2024. This research contributes to the field of cultural economics by providing a framework for traditional art forms to support regional economic growth while preserving cultural identity. It highlights how strategic cultural policy implementation, performance innovation, and cross-sector partnerships can ensure both the cultural authenticity and economic sustainability of intangible heritage in contemporary society.

Keywords: Changsha Xiang Opera, Chinese Traditional Theatre, Economic Innovation, Regional Development, Sustainable Model

Introduction

Changsha Xiang Opera represents one of China's significant intangible cultural heritage forms, with a history dating back to the Ming Dynasty (People's Daily Online, 2018). As a regional variant of traditional Chinese opera, it embodies local cultural identity, linguistic characteristics, and artistic expressions unique to Hunan Province. The importance of studying its revitalization lies in

understanding how traditional art forms can navigate the challenges of modernization while contributing to economic development, a critical concern for cultural heritage preservation worldwide (UNESCO, 2003).

This paper investigates the intersection of cultural heritage preservation and economic innovation in the context of Changsha Xiang Opera, a key traditional art form from Hunan Province. Specifically, it explores the revitalization of the Xiang Opera industry under the framework of intangible cultural heritage (ICH) protection, with an emphasis on the adaptation of performance styles, the preservation of its cultural space, and the role of governmental and cultural institutions. The study aims to identify a sustainable model for the revitalization of local theatre industries in China, demonstrating how traditional art forms can foster both cultural sustainability and economic growth.

A significant research problem facing traditional performing arts like Xiang Opera is the tension between authentic preservation and economic viability. While cultural policies emphasize preservation, they often fail to address the economic challenges of maintaining traditional art forms in market-oriented economies. This research addresses this gap by examining how Xiang Opera has successfully balanced cultural integrity with economic innovation, creating a potentially replicable model for other traditional performing arts globally.

At the heart of this research is the examination of the evolution of Changsha Xiang Opera, which has undergone substantial transformations due to shifting social and cultural contexts. As a vital part of China's theatrical history, Xiang Opera has faced challenges in contemporary times, including a declining audience and risk of cultural degradation. According to the UNESCO (2003), Convention on Intangible Cultural Heritage of Xiang Opera was recognized as a significant cultural asset and has since been placed under formal protection. Despite this recognition, the performance and survival spaces of Xiang Opera have had to evolve to remain relevant in modern society. The paper will analyze these changes and explore how this revitalization has contributed to both cultural preservation and the broader economic development of the region.

Figure 1 Traditional Xiang Opera of Changsha

Source: People's Daily Online (2018)

Figure 1 depicts traditional Xiang Opera performers in elaborate costumes and makeup, showcasing the distinctive aesthetic elements that have been preserved through generations, illustrating the cultural heritage being revitalized through the efforts discussed in this paper.

Research Objectives

1. To analyze the contributions of governmental and cultural organizations.
2. To evaluate the impact of Xiang Opera's revitalization on Changsha's cultural and economic development, focusing on its contribution to local creative industries and economic growth.
3. To evaluate performance adaptations and institutional support.
4. To develop strategies for utilizing Xiang Opera as a catalyst for regional growth by integrating heritage the preservation of cultural heritage with modern economic development initiatives in the creative industries.

Literature Review

The art of theatre has long been a cornerstone of Chinese cultural heritage, deeply embedded in the nation's civilization. Among the diverse forms of traditional Chinese theatre, Xiang Opera, originating from Hunan Province, stands out as a unique and rich cultural expression. Specifically, Changsha Xiang Opera-a major subgenre- has been the focal point of this tradition in the capital city of Changsha, with a history spanning centuries. Over time, Xiang Opera has absorbed influences from various art forms, including Kunqu and Pihuang, evolving into a multi-voice theatrical genre that incorporates a variety of performance styles such as high voice, low pixie, Kunqu, and Taobao. One of the key features that defines Changsha Xiang Opera is its deep connection to the local dialect and culture. Sung in the Zhongzhou rhyme and the Changsha dialect, this opera reflects the aesthetic values and cultural expressions of the region. Historically, Xiang Opera flourished under dynastic rule, developing a substantial repertoire, especially during the Qing Dynasty. However, like many traditional art forms, it has faced significant challenges in the modern era, including declining audiences and limited opportunities for preservation and innovation. Historically, Xiang Opera flourished under dynastic rule, developing a substantial repertoire, especially during the Qing Dynasty (People's Daily Online, 2018). However, modernization in the 20th century led to significant challenges, including competition from contemporary entertainment forms like cinema and digital media. The younger generation's shifting preferences toward global pop culture and decreased interest in traditional linguistic forms resulted in declining audience numbers and a growing disconnect between Xiang Opera and contemporary Chinese society (Hunan Local Drama, 2016).

1. Intangible Cultural Heritage (ICH) Policy

The formal recognition and protection of traditional performing arts underwent a significant transformation following the UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in 2003 (UNESCO, 2003). This international framework established guidelines for identifying, documenting, and preserving living cultural expressions, including traditional performing arts like Xiang Opera. According to and the Changsha Xiang Opera Conservation and Inheritance Centre (2020), the adoption of the UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in 2003 marked a pivotal turning point for the preservation of traditional Chinese theatre, including Xiang

Opera. In China, this policy catalyzed a cultural shift that emphasized the protection, preservation, and promotion of traditional art forms.

The implementation of this policy in China was particularly comprehensive, with the establishment of a national inventory system and multi-level protection mechanisms (The State Council of the People's Republic of China, 2015). Within this framework, provincial governments were empowered to identify and protect regional cultural expressions, leading to Xiang Opera's recognition as a provincial-level intangible cultural heritage in Hunan in 2006 and national recognition in 2008 (Hunan Local Drama, 2016).

Consequently, Xiang Opera was formally recognized as an integral part of the cultural heritage of Hunan Province and placed under state protection. The institutional infrastructure created to support this recognition included substantial funding mechanisms, with provincial allocations for Xiang Opera preservation increasing significantly, though as Wei Jian, Director of the Hunan Provincial Xiang Opera Theatre noted, initial funding was limited to only 60,000 yuan, highlighting the initial challenges in financial support (Hunan Local Drama, 2016). In Changsha, the revitalization of Xiang Opera, particularly within the framework of the non-heritage system, has been a key development. Government support and the establishment of preservation institutions such as the Hunan Provincial Xiang Opera Theatre and the Changsha Xiang Opera Conservation and Inheritance Centre have been instrumental in these efforts.

The revitalization process has prompted significant changes, especially in performance forms and performance spaces. These transformations are influenced by both external and internal factors, such as the evolving demands of the public, the integration of modern performance techniques, and the evolving relationship between the artist and the audience. As a result, Xiang Opera's cultural and economic impact has grown, extending beyond artistic expression to influence the local economy. New performance venues like the Xiangjiang Theatre and the Non-Heritage Pavilion Theatre now regularly host performances, catering to a wider and more diverse audience. Additionally, institutions such as the Hunan Provincial Art Vocational College have become key players in Xiang Opera's transmission, producing award-winning performers who have gained national recognition for their artistic achievements.

However, challenges remain. Despite the progress achieved under the non-heritage system, questions persist about the long-term sustainability of Xiang Opera in an era marked by rapid modernization. Key questions include: What factors contribute to the success of Xiang Opera's industry revitalization? How can this transformation continue to benefit both local culture and Changsha's economy? Furthermore, how can Xiang Opera's revitalization serve as a model for other regional operas in China, and what lessons can be applied to the revitalization of other forms of local theatre across the country?

2. Idea of Performance Forms in Xiang Opera

The theoretical understanding of performance forms in traditional Chinese theatre has evolved significantly, providing essential frameworks for analyzing Xiang Opera's artistic transformation. The performance forms in Xiang Opera play a crucial role in its development and revitalization, particularly in the context of its modern resurgence. Early scholarly examinations of Chinese opera aesthetics by Zhao (1920) introduced the foundational concept of "conventionalization" (程式化), which describes how theatrical elements become standardized

through generations of practice. Zhao (1920), introduced the concept of “Conventionalization” in opera, highlighting how key elements of stage presentation—such as acting, props, and gestures—are stylized into standardized formats that create a distinct artistic language. This process is fundamental to the identity of Xiang Opera, ensuring its unique, dynamic tradition remains intact.

This theoretical approach was expanded by Yu's (1920) introduction of “programming” (程序化), which examines how traditional forms adapt to changing cultural contexts while maintaining core aesthetic principles. Yu (1920) expanded on this by introducing the idea of “programming,” which merges traditional art forms with evolving artistic processes. In the 1920s, the notion of “formula” became central to opera practice, representing structured and standardized performance practices that include singing, acting, and stage design—factors crucial for maintaining tradition while allowing for creative evolution. Xiang Opera's performance forms can be understood from three perspectives:

- 1) The “narrow view” focuses on the technical aspects of performance, such as singing, acting, and music. This approach emphasizes the standardized actions and expressions that define Xiang Opera's core.

- 2) The broader perspective encompasses the entire production, including footwork, music, singing, costumes, props, and scripts. In this view, all elements are interconnected, contributing to the overall aesthetic and cultural richness of the performance.

- 3) The integrative view takes a more holistic approach, incorporating both tangible elements (like costumes and music) and intangible aspects (such as cultural beliefs, artistic values, and creative methodologies). This comprehensive approach connects the material aspects of performance with the deeper cultural meanings, influencing both the creative process and audience reception.

According to People's Daily Online (2018), Xiang Opera includes four types of tunes: Gaoqiang, Dipaizi, Kunqiang, and Tanqiang. Some are rough and vigorous, while others are delicate and smooth with distinctive local characteristics. The performance features 12 distinct footwork patterns, various gesture categories, and over 300 melodic structures, constituting the “performance grammar” of Xiang Opera.

As Xiang Opera revitalizes under the non-heritage system, these performance forms remain vital for its survival and adaptability. With 12 distinct footwork styles, over 300 vocal tunes, and a diverse range of musical instruments, Xiang Opera reflects its local flavor and artistic versatility. The continuous evolution of these performance forms, aided by government policies and social coordination, highlights the opera's potential for not just cultural preservation but also economic growth. Integrating traditional practices with modern aesthetics and technology can provide a platform for the growth of Changsha's local theatre industry, contributing to the broader cultural economy.

3. Conceptual Framework for the Success of Changsha Xiang-Opera Industry Revitalization

The theoretical foundations for understanding successful cultural heritage revitalization draw from multiple disciplinary perspectives, providing frameworks relevant to the Xiang Opera case. The revitalization of Changsha's Xiang-Opera industry involves a complex interplay between historical preservation, contemporary transformation, and the integration of modern communication strategies.

Studies have identified several key factors contributing to this revitalization, particularly its role in the growth of local theatre and the broader economy.

According to Wang & Amarinrat (2022), there are four key components in the protection and management of intangible cultural heritage drama in Hunan: the formulation and implementation of relevant policies, the reform and development of opera troupes, the training of opera talents, and the opera market performances. This framework helps explain how institutional support, artist development, and market integration contribute to successful revitalization efforts.

Research by Mao (2015) to study the influence of modern media on Xiang Opera, particularly through platforms like WeChat and Weibo. While audience interaction and artistic expression pose challenges, these new media strategies offer opportunities for expanding the opera's reach and enhancing its modern evolution.

Moreover, Zhao (2018) emphasize the importance of oral history and intangible cultural heritage policies in understanding the historical roots and contemporary challenges of Xiang Opera. These studies offer a framework for understanding how the evolution of Xiang Opera's performance forms is shaped by its historical development and socio-cultural conditions.

4. Revitalization of Xiang Opera and its Economic Impact

The revitalization of Xiang Opera in Changsha is increasingly intertwined with regional economic growth. As the genre adapts to modern demands, its role extends beyond cultural preservation to support local economic development. The integration of Xiang Opera into tourism, festivals, and media platforms creates new revenue streams, contributing to job creation and boosting the local economy.

The Hunan Provincial Xiang Opera Theatre has implemented innovative approaches to revitalization despite financial challenges. For example, in 2000, they collaborated with the provincial anti-drug committee to create a modern Xiang Opera titled "Red Dance Bar." This production incorporated contemporary elements appealing to youth while maintaining traditional artistic elements. It toured throughout the province with 400 performances, demonstrating how traditional art forms can be adapted to reach new audiences while generating economic activity (Hunan Local Drama, 2016).

Today, Xiang Opera stands at a crossroads, with efforts focused on revitalizing its performance modes and survival spaces. The framework for this revitalization incorporates cultural heritage theories, performance sustainability, and economic development. By balancing traditional artistic elements with modern innovations, Xiang Opera continues to serve as both a cultural treasure and an economic asset, contributing to the development of Changsha's cultural economy.

5. Successful Revitalization of Xiang Opera and Its Contribution to Economic Growth

The integration of traditional performance arts into contemporary economic systems represents a critical aspect of sustainable heritage management. The revitalization of Changsha Xiang Opera is essential not only for preserving traditional theatre but also for contributing to the region's economic growth. The adaptation of Xiang Opera through new media, government support, and professional training institutions plays a pivotal role in this transformation (Zhang, 2020). Institutions like the Hunan Xiang Opera Troupe and the Hunan Provincial Art School provide vital training and foster new talent, ensuring the continued relevance and success of Xiang Opera in a modern context.

According to China Daily (2024), the China National Arts Fund has significantly supported the flourishing of the “Hunan art army,” providing funding totaling more than 150 million yuan for over 200 projects in the past 10 years. The Changsha Xiang Opera Conservation and Inheritance Centre has been recognized as an outstanding municipal applicant for the China National Arts Fund, highlighting the integration of Xiang Opera into national cultural funding programs.

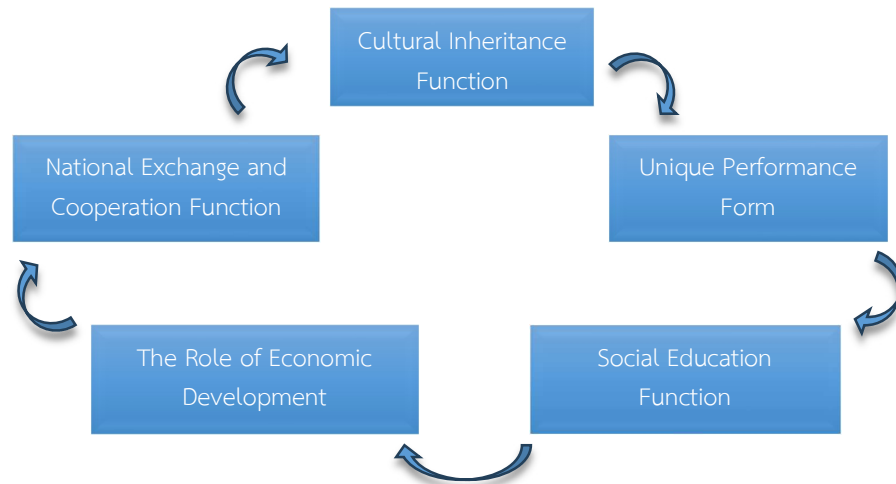

Figure 2 The functions of intangible cultural heritage protection

Source: Zhao (2019)

Figure 2 presents Zhao's (2019) analytical framework showing the multifaceted functions of intangible cultural heritage protection, including cultural inheritance, economic development, education, and community identity formation. This framework, illustrated below, helps visualize how Xiang Opera's protection generates value across multiple dimensions of social and economic life in Changsha.

Research Methodology

This research adopts a qualitative approach, blending historical context with contemporary analysis. The focus is on gathering in-depth, qualitative insights from key figures within the Xiang Opera community. By conducting interviews and observations, this study aims to understand the present state of Xiang Opera and explore how it can evolve to thrive in modern society, while simultaneously contributing to the cultural and economic revitalization of Changsha's local theatre industry. This dual focus ensures that the revitalization of Xiang Opera not only preserves its cultural legacy but also stimulates local economic growth through enhanced audience engagement, tourism, and the broader creative economy.

1. Population and Sampling

This study examines the stakeholders involved in Xiang Opera's production, preservation, and economic integration in Changsha. The population encompasses five key stakeholder categories:

1. Institutional representatives (n=8): Including administrators from the Hunan Provincial Xiang Opera Theatre, Changsha Xiang Opera Conservation Centre, Hunan Arts Vocational College, and relevant government departments.

2. Performers and artists (n=12): Professional Xiang Opera performers, including established veterans and emerging artists, representing various performance roles and specializations.

3. Cultural scholars and educators (n=6): Academics specializing in Chinese opera, intangible cultural heritage, and cultural economics from regional universities and research institutes.

4. Economic stakeholders (n=5): Representatives from tourism agencies, cultural districts, and businesses directly benefiting from Xiang Opera activities.

5. Audience members and community representatives (n=4): Regular attendees of Xiang Opera performances and community members from traditional Xiang Opera districts.

This sampling approach included 35 participants total, selected based on their professional experience, involvement in revitalization initiatives, and diversity of perspectives.

2. Research Instruments and Data Collection

The research utilized multiple instruments for data collection as follows.

1. Semi-structured interview protocols: Four distinct interview guides were developed for different stakeholder categories, covering areas including institutional support, artistic adaptation, economic impact, and audience engagement.

2. Field observation: A structured observation approach was used to document performance characteristics, audience responses, and venue facilities during live Xiang Opera performances at six different venues, including both traditional theaters and new performance spaces.

3. Document analysis: A systematic examination of historical documents, policy papers, and institutional records relating to Xiang Opera's development and economic impact was conducted, including historical records, policy documents, financial reports, and educational materials.

4. Economic data collection: Economic indicators were gathered through institutional annual reports, audience surveys regarding spending patterns, tourism sector impact data, and employment statistics from Xiang Opera organizations.

All data collection adhered to ethical research guidelines, with informed consent obtained from all participants and institutional approval for document access.

3. Data Analysis

The data collected was analyzed using both qualitative and quantitative methods as follows.

1. Qualitative analysis: Interview transcripts and field notes were analyzed using thematic analysis to identify key patterns, relationships, and insights regarding Xiang Opera's revitalization.

2. Quantitative analysis: Economic and attendance data were analyzed using descriptive statistics to characterize trends and comparative analysis of economic indicators before and after revitalization initiatives.

3. Integrated analysis: Findings from qualitative and quantitative analyses were synthesized to develop a comprehensive understanding of the relationships between cultural revitalization strategies and economic outcomes.

4. Validation procedures: Preliminary findings were validated through peer review and triangulation across multiple data sources.

Results

1. The Result of Analyzing the Contributions of Governmental and Cultural Organizations

The analysis of governmental and cultural organizations' contributions to Xiang Opera's revitalization reveals a multi-layered institutional ecosystem that has been instrumental in transforming the art form's trajectory. Key governmental contributions include policy framework development, with Xiang Opera's designation as provincial-level heritage in 2006 and national recognition in 2008. Funding mechanisms, though initially limited to only 60,000 yuan after national heritage recognition (Hunan Local Drama, 2016), have increased over time to support preservation efforts. Infrastructure development includes investment in performance venues and cultural facilities, such as the Changsha Intangible Cultural Heritage Exhibition Center, which has hosted over 1,000 intangible cultural heritage performances since its opening in November 2018 (Hunan University, 2024).

Cultural institutions have made significant contributions through both preservation and innovation. The Hunan Provincial Xiang Opera Theatre has preserved traditional repertoire while developing innovative productions like "Red Dance Bar," which toured 400 performances throughout the province (Hunan Local Drama, 2016). The Changsha Xiang Opera Conservation Centre has focused on documentation, research, and educational programs, including school partnerships that have reached over 90,000 primary and secondary school students (People's Daily Online, 2019). The Hunan Arts Vocational College has developed training programs that have identified nearly 500 opera talents, ensuring the continuation of performance traditions.

The synergistic relationship between these institutional actors has created an enabling ecosystem for Xiang Opera's development, though challenges in sustainable funding remain a concern for long-term viability.

2. The Result of Evaluating the Impact of Xiang Opera's Revitalization on Changsha's Cultural and Economic Development

The evaluation of Xiang Opera's impact on Changsha's development reveals substantial contributions in both cultural and economic domains. Cultural impacts include strengthened local cultural identity and preservation of linguistic traditions unique to the Changsha region, development of new productions that integrate traditional elements with contemporary themes, educational impact through school programs and community outreach initiatives, and increased visibility of Hunan cultural traditions nationally and internationally.

Economic impacts demonstrate the tangible benefits of cultural revitalization. These include tourism growth related to Xiang Opera performances and cultural districts, employment opportunities in performance, production, and related cultural industries, development of cultural merchandise, media content, and related products, and urban revitalization in historical districts through cultural programming.

The data indicates that Xiang Opera has become an important economic driver in Changsha's cultural sector, though there is still significant potential for further economic integration

and development. The long-term economic sustainability will depend on continued innovation and market integration while preserving cultural authenticity.

3. The Result of Evaluating Performance Adaptations and Institutional Support

The evaluation of performance adaptations and institutional support reveals a strategic approach of “innovative traditionalism” that has enabled Xiang Opera to maintain artistic integrity while developing contemporary relevance. Performance content adaptations include development of modern themes while maintaining traditional character types and narrative structures, integration of contemporary social issues into traditional storylines, and simplified presentations for new audiences while preserving core artistic elements.

Technical adaptations incorporate modern staging and lighting technologies enhancing traditional performances, acoustic improvements to better showcase traditional singing techniques, and digital enhancements and multimedia integration in selected productions. Venue and presentation innovations feature flexible performance spaces accommodating different audience configurations, interactive elements encouraging audience engagement, and educational components explaining cultural significance and artistic techniques.

Institutional support mechanisms have evolved to facilitate these adaptations through specialized funding for both preservation and innovation, professional development programs combining traditional and contemporary training, and research initiatives documenting both historical practices and innovative approaches. These adaptations have successfully attracted younger audiences while maintaining the cultural authenticity of Xiang Opera, demonstrating a balanced approach to tradition and innovation.

4. The Result of Developing Strategies for Utilizing Xiang Opera as a Catalyst for Regional Growth

The research identified several strategic frameworks for leveraging Xiang Opera as a catalyst for regional development. Cultural tourism integration strategies include developing cultural routes connecting Xiang Opera venues with historical sites, creating immersive experiences for visitors that combine performance with cultural education, and integrating Xiang Opera into regional festivals and tourism programming.

Education and talent development approaches focus on expanding school programs that have already reached over 90,000 students (People's Daily Online, 2019), developing professional training programs through institutions like Hunan Arts Vocational College, and creating mentorship opportunities between established artists and emerging performers.

Digital expansion and media integration strategies utilize digital platforms to reach new audiences, develop high-quality recordings and broadcasts of performances, and create educational content for online distribution. Creative industry development supports businesses creating Xiang Opera-related merchandise and products, develops intellectual property based on traditional characters and stories, and integrates Xiang Opera aesthetics into contemporary design and creative products.

Cross-sector collaboration encourages partnerships between cultural institutions, educational organizations, and businesses, creates collaborative projects that integrate Xiang Opera with other art forms, and engages community organizations in cultural preservation and economic

development. These strategies represent a comprehensive approach to utilizing Xiang Opera as both a cultural asset and economic driver in Changsha's development.

Conclusion and Discussion

This research explores the revitalization of Changsha Xiang Opera, highlighting its evolution within the context of cultural heritage and economic growth. It emphasizes the significant transformation in performance styles and venues, driven by the Intangible Cultural Heritage (ICH) policy, which has allowed Xiang Opera to adapt while preserving traditional elements. Government support and institutional safeguards have played a key role in this process, ensuring the opera's relevance in modern China. The study also examines how Xiang Opera's living space has expanded beyond its regional roots to become a national cultural force, with the establishment of key institutions like the Changsha Xiang Opera Theatre and the Xiang Opera Conservation Centre. This has made Xiang Opera an integral part of Changsha's identity and boosted its cultural and economic impact.

The research findings align with Wang and Amarinrat's framework (Wang & Amarinrat, 2022) for intangible cultural heritage management, which emphasizes the importance of policy implementation, institutional development, talent cultivation, and market engagement. The successful revitalization of Xiang Opera demonstrates how these elements can work together to create sustainable cultural traditions that also contribute to economic development.

The challenges identified in this study, particularly regarding sustainable funding and audience development, echo the experiences of other traditional performing arts globally. As Liao (2024) suggest, sustainable development of traditional opera requires both honoring tradition and embracing modernity, transforming and elevating the art form through inheritance and innovation. The Xiang Opera case provides valuable insights into how this balance can be achieved.

The research highlights the success of Xiang Opera's development model, which combines governmental support, institutionalization, community involvement, and educational integration. This model has not only ensured the sustainability of the opera but also contributed to the local economy through tourism, job creation, and revenue. The success of Xiang Opera serves as a model for the revitalization of other regional operas in China, offering a framework for blending tradition with innovation and balancing cultural preservation with economic growth.

While government support has been crucial, the study also reveals the importance of cultural entrepreneurs and innovative performances in creating economic value from cultural heritage. The case of "Red Dance Bar," which toured 400 performances (Hunan Local Drama, 2016), demonstrates how creative adaptations can significantly expand the audience and economic impact of traditional art forms.

Suggestions

To ensure the continued success of Changsha Xiang Opera's revitalization and maximize its economic impact, we propose the following concrete recommendations:

1. Develop a comprehensive cultural tourism strategy that integrates Xiang Opera with other cultural attractions in Changsha, creating themed routes and experiences that can increase

visitor stay and spending. This should include partnerships with hotels, restaurants, and transportation providers to create complete cultural tourism packages.

2. Establish a dedicated Xiang Opera training academy that combines traditional apprenticeship methods with contemporary performing arts education, addressing the aging performer population and ensuring cultural transmission to younger generations. This academy should develop standardized curricula while maintaining the master-apprentice relationship essential to authentic transmission.

3. Create a digital archive and distribution platform for Xiang Opera performances, educational content, and related materials, expanding access to global audiences and creating new revenue streams. This platform should include high-quality recordings, interactive educational resources, and e-commerce opportunities for cultural products.

4. Implement a Xiang Opera business incubator program to support entrepreneurs developing products, services, and experiences related to the art form, fostering a creative economy ecosystem around this cultural heritage. The incubator should provide mentorship, seed funding, and business development resources specifically tailored to cultural enterprises.

5. Establish regular monitoring and evaluation mechanisms to assess both the cultural authenticity and economic impact of Xiang Opera initiatives, ensuring balanced development that respects tradition while fostering innovation and economic growth. These mechanisms should include both quantitative metrics and qualitative assessments by cultural experts and community representatives.

These concrete strategies can help transform Xiang Opera from a cultural tradition requiring preservation to a dynamic cultural and economic asset that contributes significantly to regional development while maintaining its artistic integrity.

References

- Changsha Xiang Opera Conservation and Inheritance Centre. (2020). *Annual Report on the Preservation and Development of Xiang Opera in Changsha*. Hunan Provincial Xiang Opera Theatre. (In Chinese)
- China Daily. (2024). *China National Arts Fund Helps “Hunan Art Army” Flourish*. <https://cn.chinadaily.com.cn/a/202401/08/WS659bbcc6a310af3247ffb37b.html>. (In Chinese)
- Hunan Local Drama. (2016). *Xiang Opera Enters the National Intangible Cultural Heritage List*. http://hndfxj1.txhn.net/xjwx/xjyj/wz/201611/t20161128_524932.htm. (In Chinese)
- Hunan University. (2024). *Hunan Opera Performances Staged at Changsha Intangible Cultural Heritage Exhibition Hall*. The Official Website of the People’s Government of Hunan Province. http://www.enghunan.gov.cn/hneng/News/Localnews/202403/t20240308_33052620.html.
- Li, Y., Zhao, L., Huang, J., & Law, A. (2021). Research Frameworks, Methodologies, and Assessment Methods Concerning the Adaptive Reuse of Architectural Heritage : A Review. *Built Heritage*, 5(1), 5:6. <https://doi.org/10.1186/s43238-021-00025-x>.
- Liao, Y. (2024). The Fusion of Tradition and Modernity : A Study on the Development of Hunan Flower Drum Opera from the Perspective of “Living Heritage”. *Journal of Ecohumanism*, 3(8), 3675 – 3687. <https://doi.org/10.62754/joe.v3i8.5033>.

- Mao, Z. (2015). Modern Media and the Evolution of Xiang Opera : A Case Study of WeChat and Weibo's Impact on Traditional Arts. *Journal of Traditional Arts and Media Studies*, 12(2), 134 - 145. (In Chinese)
- People's Daily Online. (2018). *Cultural Heritage : Xiang Opera*. <http://en.people.cn/n3/2018/0201/c313938-9422688.html>.
- People's Daily Online. (2019). *Changsha Promotes Traditional Opera in Schools*. <http://en.people.cn/n3/2019/0709/c313938-9595764.html>.
- The State Council of the People's Republic of China. (2015). *China Supports Traditional Operas*. http://english.www.gov.cn/policies/latest_releases/2015/07/17/content_281475148877636.htm.
- UNESCO. (2003). *Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. <https://ich.unesco.org/en/convention>.
- Wang, W., & Amarinrat, T. (2022). Hunan Intangible Cultural Heritage Drama Project Protection and Management. *Journal of Educational Innovation and Research*, 6(3), 774 - 788. <https://doi.org/10.14456/jeir.2022.13>.
- Yu, S. Y. (1920). Programming in Xiang Opera : The Fusion of Tradition and Modern Evolution. *Journal of Chinese Theatre Studies*, 5(1), 22 - 36. (In Chinese)
- Zhang, S. (2020). Government Support and Institutional Involvement in the Revitalization of Xiang Opera. *Cultural Policy Review*, 18(4), 101 - 115. (In Chinese)
- Zhao, R. (2019). The Role and Function of Changsha Xiang Opera in International Cultural Exchanges. *Theater Literature*, (3), 77 - 80. (In Chinese)
- Zhao, S. (2018). Oral History and Cultural Preservation : The Impact of Intangible Cultural Heritage Policies on Xiang Opera. *Journal of Cultural Heritage Protection*, 8(2), 67 - 82. (In Chinese)
- Zhao, T. B. (1920). The Conventionalization of Performance Forms in Xiang Opera : Standardizing Acting, Props, and Gestures. *Chinese Theatre Studies*, 3(1), 56 - 72. (In Chinese)

Power Structure and Interactive Mechanism in Chinese Traditional Opera Musical Improvisation : A Case Study of a Folk Professional Wuju Opera Troupe

Lu Huang^{1*}, and Nataporn Rattanachaiwong²

Student, Performing Arts of Doctor of Philosophy Program, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand¹

Assistant Professor, Dr., Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand²

*Corresponding author, e-mail: s64584947038@ssru.ac.th

Received: March 31st, 2025; Revised: May 10th, 2025; Accepted: May 14th, 2025

Abstract

This research focuses on instrumental music improvisation in Chinese traditional opera, studying a folk professional Wuju Opera troupe in Jinhua, Zhejiang, to explore its power structure and interactive mechanisms in instrumental improvisation. The study addresses the critical issue of preserving traditional opera art forms in modern society, where mechanisms for “living inheritance” remain insufficiently understood. Based on performance theory and oral-formulaic theory perspectives, through a 12-month ethnographic study involving participatory observation of 54 performances and 32 rehearsals, and interviews with 10 core musicians, the research finds that Wuju Opera instrumental improvisation is built upon a hierarchical power structure of “Five Principal Positions,” forming a dual interactive system of vertical command and horizontal coordination. Its operation follows a “cue-response-feedback” cyclical mechanism, transmitting information through three types of cues, achieving collaboration through hierarchical responses, and ensuring artistic effect through dynamic feedback. Wuju Opera instrumental improvisation embodies dialectical characteristics of “formula-dominated flexible adaptation,” with power regulations and creative freedom balanced through layered authorization, tacit boundaries, and feedback adjustments. The research enriches the interactive analysis framework of performance theory, expands the application scope of oral-formulaic theory, proposes a multi-dimensional identity construction model of “sound-practice-emotion,” and provides new perspectives for the protection and inheritance of traditional opera.

Keywords: Cultural Inheritance, Instrumental Improvisation, Interactive Mechanism, Power Structure, Wuju Opera

Introduction

Wuju Opera, as an important local opera genre in Zhejiang Province, was listed as a national intangible cultural heritage in 2008. This recognition highlights its significant cultural value and the need for systematic preservation efforts. In recent years, academic attention has focused on the mechanisms for inheriting and protecting intangible cultural heritage; however, research on the micro-mechanisms of how traditional opera art achieves “living inheritance” in modern society remains insufficient. This research gap is particularly concerning as traditional art forms face increasing challenges from modernization, digital entertainment, and changing audience preferences.

Wuju Opera performance troupes currently exhibit a distinct binary differentiation pattern. First, state-owned professional troupes affiliated with cultural departments; second, folk professional troupes that are self-organized and survive through the market. Compared to standardized state-owned troupes, folk professional troupes are more flexible and variable, representing an important force for the inheritance and innovation of Wuju Opera art (Ni, 2021).

Folk professional troupes generally maintain the performance tradition of “formula-based performance,” which contains rich elements of improvisation. As an indispensable component of Wuju Opera performance, instrumental music not only assumes the basic functions of gong and drum beat-keeping and atmosphere creation but also contains profound elements of improvisation. This improvisation based on traditional formulas is both a manifestation of the collective wisdom of folk artists and an important source of vitality for traditional instrumental music (Chen & Shi, 2021). However, as a complex cultural practice, the internal operational mechanisms of Wuju Opera instrumental improvisation have not been systematically revealed, and relevant research remains lacking.

The significance of this research lies in its potential contributions to both theory and practice. From a theoretical perspective, this research will expand the interactive analysis framework of performance theory by constructing a “cue-response-feedback” analytical model, deepening the understanding of the mutual influence between power relations and artistic innovation in the performance process; enrich the application fields of oral-formulaic theory, confirming its effectiveness in explaining traditional music improvisation; and deepen the understanding of “invented tradition” in cultural inheritance theory, explaining how traditional art achieves living inheritance through creative transformation in modern contexts.

From a practical perspective, this research will provide targeted recommendations for the protection and revitalization of Wuju Opera by revealing the key roles of “power structure” and “interactive mechanism” in artistic inheritance, providing empirical evidence for constructing a diverse inheritance system; and provide practical guidelines for musician training by examining the learning processes and interactive patterns of artists from different generations, summarizing effective paths for traditional Wuju Opera instrumental inheritance.

Research Objectives

1. To reveal the internal operational logic of Wuju Opera instrumental improvisation, this research conducts a systematic ethnographic investigation.
2. To explore its unique value in cultural inheritance, this study examines its role and significance in the transmission of tradition.
3. To provide new interpretative paths for understanding the innovative mechanisms of Chinese traditional opera music, this research analyzes its creative processes and structural characteristics.

Research Significance

From a theoretical perspective, this research will expand the interactive analysis framework of performance theory by constructing a “cue-response-feedback” analytical model, deepening the understanding of the mutual influence between power relations and artistic innovation in the

performance process; enrich the application fields of oral-formulaic theory, confirming its effectiveness in explaining traditional music improvisation; and deepen the understanding of “invented tradition” in cultural inheritance theory, explaining how traditional art achieves living inheritance through creative transformation in modern contexts.

From a practical perspective, this research will provide targeted recommendations for the protection and revitalization of Wuju Opera by revealing the key roles of “power structure” and “interactive mechanism” in artistic inheritance, providing empirical evidence for constructing a diverse inheritance system; and provide practical guidelines for musician training by examining the learning processes and interactive patterns of artists from different generations, summarizing effective paths for traditional Wuju Opera instrumental inheritance.

Literature Review

Wuju Opera research mainly focuses on four aspects, including historical origins, vocal music, performance art, and genre characteristics. In historical origins research, scholars have examined the origins and development of Wuju Opera-related vocal styles (Guo, 2014), with particular attention to the formation of the vocal system (Fu, 2004). In vocal music research, scholars have analyzed the melodic and rhythmic characteristics of Wuju Opera singing (Zhou, 2016) and its aesthetic connotations (Guan, 2017). In performance art research, they have outlined the formulaic content of opera performance (Wang, 2021). In genre characteristic research, they have analyzed the unique features of Wuju Opera in terms of thematic content and stage art (Nie & Fang, 2021).

However, these studies have obvious limitations. First, they neglect Wuju Opera instrumental improvisation; second, they pay insufficient attention to folk professional troupes; and third, they mostly employ documentary research rather than fieldwork.

In opera instrumental research, scholars have mainly focused on four aspects including performance techniques, orchestration rules, musical structure, and cultural connotations. At the technical level, research has examined the characteristics of Beijing Opera music formula performance (Chen, 2022a) and Kunqu Opera flute (Hu, 2022), and other instrumental performance features. Regarding orchestration rules, scholars have outlined the ensemble characteristics of Bangzi-style lead music (Han, 2024) and other opera genres. At the musical structure level, they have analyzed the relationship between “beat pattern” and “vocal pattern” in bangqiang-style music (Chen, 2022b). Regarding cultural connotations, they have interpreted the dramatic nature (Kong, 2024) and local characteristics of opera percussion music (Li & Li, 2024).

Although these studies address multiple aspects of opera instrumental music, inadequacies remain. First, there is a lack of systematic analysis of the operational mechanisms of improvisation; second, there is less focus on power structures and interactive relationships in instrumental performance; and third, they fail to fully reveal the intrinsic connection between instrumental improvisation and cultural inheritance.

Theoretical Framework

1. Performance Theory Perspective

Schechner (2006), pointed out that performance is both concrete behavior and complex interaction among participants. For opera instrumental music, musicians must not only master playing

skills but also establish resonance with the accompaniment objects. This research draws on performance theory, with particular attention to two core concepts including first, “interaction ritual chains” (Collins, 2004), referring to the emotional energy transmission network formed during the performance process; and second, “performance framework” (Goffman, 1974), referring to the implicit rule system that regulates performance behavior. Through these concepts, the research will deeply analyze the power structure and interactive mechanisms in Wuju Opera instrumental improvisation.

2. Oral-formulaic Theory Perspective

Oral-formulaic theory, proposed by Parry and Lord, aims to explain the patterns of oral poetry creation. Lord (1960), pointed out that oral poetry is not created on the spot but forms a set of “formulaic” creative patterns through oral transmission. After mastering these “formulas,” performers can improvise on the spot without losing traditional characteristics. This research applies oral-formulaic theory to the analysis of Wuju Opera instrumental improvisation, focusing on two aspects. First, the internalization mechanism of traditional “formulas,” i.e., how musicians master musical vocabulary and performance rules through oral teaching; and second, the realization path of improvisational innovation, i.e., how musicians adjust musical expression within the formula framework according to specific situations.

Research Methodology

1. Research Subjects

Based on the purposive sampling principle of qualitative research (Palinkas et al, 2015), this research selected the Yongkang Wuju Opera Troupe No. 1 in Jinhua, Zhejiang, as the key research subject. Selection criteria included (1) long history with rich traditional repertoire, (2) complete talent echelon, with orchestra members of different age groups, (3) frequent performances, maintaining high-density market performances, and (4) high recognition and influence in the region.

Established in 1999, the Yongkang Wuju Opera Troupe No. 1 currently has over 60 performers and staff, including 12 orchestra members, with more than 40 performance repertoires and over 600 performances annually. The research focuses on 10 core musicians in the troupe’s orchestra, including 3 senior musicians (over 50 years old), 5 middle-aged musicians (30 - 50 years old), and 2 young musicians (under 30 years old).

2. Research Methods

This research adopted a multi-method combination strategy, focusing on participatory observation, in-depth interviews, and audio-visual material collection. From June 2023 to June 2024, the researcher entered the field as an apprentice, participating in and observing 54 performances and 32 rehearsals, which were selected based on their representativeness of different repertoires and performance contexts. These observations allowed for detailed recording of the orchestra’s organizational operation, improvisation process, and musician interaction patterns.

Systematic semi-structured interviews were conducted with 10 core musicians, lasting about 60 minutes each. Interview content mainly included personal growth experiences, understanding of traditional formulas, thinking patterns in improvisation, and views on cultural inheritance, collecting about 100,000 words of original interview data. These interviews provided valuable insights into how musicians conceptualize and experience their roles within the tradition.

Audio-visual material collection involved recording rehearsals and performances, resulting in 80 hours of rehearsal videos, 35 performance videos, and over 1,000 photographs. Additionally, literature materials such as old photographs and handwritten scores privately preserved by musicians were collected to provide historical context for contemporary practices.

3. Data Analysis

The research employed thematic analysis to organize and refine field materials from both observations and interviews (Braun & Clarke, 2006), with a specific analysis process including six steps. (1) Familiarizing with data through repeated review of field notes, interview transcripts, and audio-visual recordings. (2) Generating initial codes by identifying meaningful segments of data relevant to the research questions. (3) Searching for themes by grouping related codes into potential thematic categories. (4) Reviewing themes to ensure coherence within themes and distinction between themes. (5) Defining themes by refining and naming each theme. (6) Writing reports that present the analysis in a coherent narrative. To ensure research rigor, three strategies were adopted, including methodological triangulation (comparing data from different collection methods), researcher triangulation (involving multiple researchers in the analysis process), and participant validation (verifying interpretations with research participants), thus improving the credibility and reliability of the research.

Results

1. Power Structure of Wuju Opera Instrumental Improvisation

1.1 Hierarchical Division System of “Five Principal Positions”

Traditional Wuju Opera orchestras are typically small, efficient, and distinctive, generally composed of five people (also called the “Five Principal Positions”), with an ensemble consisting of Drum Master, Lead Huqin, Secondary Wind Instruments, Large Gong (also called Sanxian), and Small Gong. Due to the needs of vocal styles and repertoire performance, each person is proficient in performing multiple instruments. After the reform and opening up, Wuju Opera orchestras have followed innovation and reform, absorbing some new instruments such as cello, double bass, and electronic keyboard to enhance harmonic effects, increasing the orchestra from the traditional 5 people to more than 10. However, field investigation found that the organizational structure of orchestras in today’s folk professional Wuju Opera troupes still presents a tight ensemble centered on the “Five Principal Positions,” mainly a three-level division of labor system.

The first level is the core leadership layer, held by the Drum Master. The Drum Master is not only responsible for playing percussion instruments but also assumes the overall leadership function. As the troupe’s Drum Master said, “The Drum Master is the conductor in the orchestra, controlling the rhythm and directing the overall situation throughout the performance” (personal communication, July 15, 2023). The Drum Master achieves leadership functions through three mechanisms. First, technical leadership, establishing the overall musical framework through control of rhythmic patterns; second, information control, achieving dispatch of the entire team through cues such as eye contact, gestures, and gong and drum beats; and third, effect control, coordinating the overall musical effect.

The second level is the main execution layer, composed of the Lead Huqin and Secondary Wind Instruments. The Lead Huqin is mainly responsible for playing string instruments such as banhu and erhu, while the Secondary Wind Instruments are mainly responsible for playing wind instruments such as flute and suona. They jointly assume the functions of melody leading and musical transition. As the Lead Huqin musician said, “We must both follow the Drum Master’s cues and facilitate the connection of the actors’ singing on stage, playing the role of ‘supporting the tone and maintaining the key’ in opera performance” (personal communication, August 10, 2023).

The third level is the supporting layer, held by the Large Gong and Small Gong. They are responsible for playing percussion instruments such as large gong, large cymbals, small gong, and moon gong, mainly providing rhythmic support and atmosphere enhancement. This level is usually held by young musicians or apprentices and is the position with a relatively lower technical threshold among the “Five Principal Positions.” It is worth noting that this hierarchical division of labor is not static but can be adjusted according to repertoire needs and personnel conditions, showing the fluidity and complementarity of roles.

1.2 Historical Formation and Cultural Roots of the Power Structure

In-depth analysis reveals that the power structure of Wuju Opera orchestras is deeply rooted in specific historical contexts and cultural soil.

From a historical origin perspective, the ensemble of “Five Principal Positions” can be traced back to the organization of folk opera troupes in the Ming and Qing dynasties. Early Wuju Opera troupes had limited orchestra personnel, often with only five people, thus forming a performance tradition of “one person with multiple roles, combining specialization with versatility.” With the changing times, although the scale of orchestras in modern Wuju Opera troupes has expanded, the core position and hierarchical relationship of the “Five Principal Positions” have been preserved.

From a cultural roots perspective, this power structure reflects the hierarchical concepts and group ethics of traditional Chinese society. The hierarchical relationships in the orchestra are not only technical divisions of labor but also manifestations of cultural identity. The Drum Master is often held by a middle-aged or older musician with rich experience; both the Lead Huqin and Secondary Wind Instruments are musicians with high instrumental playing quality, with the Lead Huqin having more experience than the Secondary Wind Instruments; the Large Gong and Small Gong are mostly held by interns or young musicians who have not been in the profession long, responsible for auxiliary work. This instrumental ensemble structure makes the orchestra not only a performance group but also a cultural community with ethical bonds.

More importantly, this power structure is sustained through intergenerational transmission. Field investigation found that the training of folk Wuju Opera musicians is mainly conducted through “apprenticeship teaching” and “learning with the troupe.” Young musicians usually start by learning basic percussion instruments and, after years of practice, have the opportunity to serve as Drum Master. This gradual learning process not only imparts skills but also conveys the applicability and necessity of the power structure.

2. Interactive Mechanisms of Wuju Opera Instrumental Improvisation

2.1 “Cue-Response-Feedback” Cyclical System

Field investigation found that the interaction process of Wuju Opera instrumental improvisation follows a “cue-response-feedback” cyclical mechanism. This mechanism is not only a channel for information transmission but also a platform for artistic creation, ensuring that improvisation is both rule-based and variable.

The cue stage is the starting point of interaction, mainly achieving information transmission through three forms as follows.

The first is action cues, mainly transmitted by the Drum Master to other musicians through non-verbal means such as eye contact, nodding, and gestures. Field observation found that although these actions seem simple, they contain rich information, and this non-verbal communication requires long-term tacit understanding among musicians for accurate interpretation. For example, a glance indicates preparation, a slight nod indicates the performance is about to begin, and a light tap with fingers suggests reducing volume.

The second is musical cues, mainly conveying specific performance requirements through particular gong and drum patterns. These gong and drum patterns are like “code” within the orchestra, with each combination corresponding to specific performance requirements. The Drum Master, by hitting specific gong and drum rhythm combinations, indicates to orchestra members the upcoming musical direction, constituting the “grammatical system” of Wuju Opera instrumental improvisation.

The third is singing cues, mainly transmitted by actors on stage to the orchestra through subtle changes in singing. Actors might suggest slowing down by extending the final sound of a word or indicate a key change by raising the pitch. The Drum Master explained, “Due to long-term collaborative performances, we have established an unspoken understanding with the actors. When actors adjust their singing on stage unexpectedly, the orchestra can immediately grasp their intentions without prior explanation and adjust the music accordingly, achieving seamless connection and smooth transition” (personal communication, July 15, 2023).

The response stage is the response process after receiving cues, showing characteristics of hierarchy and synergy as follows.

The first is the priority response of core instruments. Field observation shows that after the actor’s cue is given, the Drum Master usually uses a fixed gong and drum rhythm as connection and transition. After receiving the Drum Master’s cue, the Lead Huqin and Secondary Wind Instruments, as the main melodic instruments, need to respond immediately to set the tone for the musical direction.

The second is the cascading response of supporting musicians. After the core instruments establish the tone, supporting musicians such as the Large Gong and Small Gong successively join the performance sequence. This cascading entry is not a simple time difference but a conscious construction of sound layers. As the Large Gong musician stated, “We need to listen carefully to the gong and drum direction played by the Drum Master and gradually integrate into the performance” (personal communication, February 5, 2024).

The third is the coordinated adjustment of the overall sound. All musicians need to continuously adjust their volume and rhythm during the response process to ensure the

harmony and unity of the overall sound effect. This coordinated adjustment depends not only on the central coordination of the Drum Master but also on mutual listening and self-adjustment among musicians, forming a “decentralized” collaboration mechanism.

The feedback stage is the dynamic assessment and adjustment of performance effects, mainly including three dimensions as follows.

The first is the immediate response to the actor’s state. The orchestra adjusts according to the actor’s performance state, such as enhancing atmosphere when emotions are in place or “boosting” with music when the performance is weak. This adjustment is not only about technical changes but also reflects the emotional resonance between music and performance.

The second is the flexible adaptation to audience reactions. The orchestra adjusts performance strategies based on audience reactions such as applause and cheers. When audience reactions are enthusiastic, the orchestra enhances intensity and enriches variations; when reactions are flat, it stimulates interest by changing rhythm and speed.

The third is the comprehensive control of the overall effect. Comprehensive feedback ensures the artistic quality of improvisation. As the core of the orchestra, the Drum Master needs to balance various factors at this stage, both accommodating the actors well and considering audience feelings, while maintaining the balance of the orchestra’s sound, thereby optimizing the overall musical effect.

It should be emphasized that “cue-response-feedback” is not a linear process but a continuously cycling system. This performance mechanism, obtained through collective practice from “cue-response-feedback,” not only guarantees the artistic effect of improvisation but also embodies the artistic characteristic of “having rules but no fixed format” in Wuju Opera performance.

2.2 Structural Characteristics of Multiple Interactive Networks

In-depth analysis shows that the interactive network of Wuju Opera instrumental improvisation presents dual characteristics of “hierarchy” and “networking,” forming a dynamic performance ecological system that is “centered on the Drum Master, based on formulas, and characterized by improvisation.”

First, internal interactions within the orchestra show obvious hierarchical characteristics. This hierarchical interaction is mainly manifested in two aspects including first, vertical instruction transmission, from the Drum Master to the Lead Huqin and Secondary Wind Instruments, then to the Large Gong and Small Gong, forming a clear power chain; second, horizontal collaborative cooperation, with musicians at the same level forming close cooperation to jointly complete specific musical functions.

Second, close artistic interaction is formed between musicians and actors. This interaction is mainly manifested in three modes including first, emotional resonance, with musicians forming echoes with the actors’ emotional performance through musical expression; second, rhythmic response, achieving synchronization of musical rhythm and performance rhythm through the “cue-response” mechanism; and third, plot enhancement, dynamically adjusting musical texture and expression techniques according to plot development.

Third, a dynamic feedback loop is established between the orchestra and the audience. The audience’s reactions are conducted to the entire orchestra through the Drum

Master's conducting, forming a complete interactive closed loop. This interaction has two characteristics, including first, immediate feedback, with audience applause and cheers directly affecting performance intensity; and second, atmosphere creation, with the orchestra guiding audience emotions by adjusting performance strategies. The instrumental performance of folk professional troupes particularly values audience reactions, and this market-oriented approach makes them more interactive and entertaining than state-owned troupes, forming a unique artistic style.

This multiple interactive network is not the result of deliberate design by musicians but a cultural adaptation mechanism naturally formed in long-term artistic practice. On one hand, it meets the artistic needs of opera performance, ensuring the high unity of music and performance; on the other hand, it also adapts to the survival environment of folk troupes, enhancing market competitiveness through flexible interaction.

3. Internal Mechanisms of Improvisation

3.1 Dialectical Unity of Formula Internalization and Innovative Expression

Wuju Opera instrumental improvisation presents binary dialectical characteristics of “formula-dominated flexible adaptation,” and this dialectical relationship constitutes the internal logic of improvisation.

On one hand, the internalization of traditional “old tunes” is the foundation of improvisation. Field investigation found that Wuju Opera instrumental musicians need to master a large number of traditional tune patterns and gong and drum patterns. These “old tunes” are internalized into the musician's musical memory through three pathways including first, master-apprentice inheritance through oral teaching, with old artists transmitting musical vocabulary through methods such as “oral imitation” and “physical demonstration”; second, repeated practice in practice, with musicians forming muscle memory through long-term performances; and third, the subtle influence of cultural immersion, with musicians naturally absorbing musical language and aesthetic standards in the opera cultural environment.

On the other hand, flexible adaptation is the source of vitality for improvisation. Improvisation is not a simple replication of traditional formulas but a creative transformation based on formulas according to specific situations. This flexible adaptation is mainly manifested in three levels including first, response to the actor's state; second, adaptation to audience reactions; and third, consideration of performance conditions.

3.2 Dynamic Balance between Power Regulations and Creative Freedom

Another dialectical relationship in Wuju Opera instrumental improvisation is the dynamic balance between power regulations and creative freedom. This balance not only embodies the collective wisdom of Chinese traditional art but also reflects folk artists' profound understanding of the essence of art.

From the perspective of power regulations, Wuju Opera instrumental performance is based on a tight organizational structure and clear power allocation. This regulation is mainly realized through two aspects. First, role positioning, with the division of labor of the “Five Principal Positions” clarifying the responsibility scope and behavioral boundaries of each musician; and second, the command system, with the Drum Master achieving control and command of the entire team through various cues.

From the perspective of creative freedom, Wuju Opera instrumental performance also reserves considerable innovation space for musicians. This innovative freedom is mainly manifested in three levels. First, the technical level, where musicians can freely use playing techniques while maintaining the basic framework; second, the expression level, where musicians can give different emotional colors to music according to personal style and understanding; and third, the interactive level, where musicians can independently adjust performance strategies according to interactions with actors and audiences.

4. Identity Construction in Cultural Inheritance

4.1 Activation of Cultural Memory in Musical Practice

Wuju Opera instrumental improvisation is not only a musical activity but also a process of activating cultural memory, playing a unique role in local cultural inheritance.

First, Wuju Opera instrumental music retains rich local musical elements, becoming a sonic carrier of local cultural memory. Field investigation found that Wuju Opera music is deeply influenced by local dialects and folk tunes, forming a unique musical style.

Second, instrumental improvisation strengthens the inheritance of collective memory through participation in ritual activities. In the Jinhua area, Wuju Opera is not only an art form but also an important component of folk activities. From weddings and funerals to festivals and temple fairs, Wuju Opera instrumental music plays a ritualistic function. Especially in rural communities, the proverb “When gongs and drums sound, feet itch to dance,” which circulates in Jinhua’s folklore, vividly reflects the close connection between Wuju Opera instrumental music and local people’s lives.

Finally, the interactive nature of improvisation provides a path for the living inheritance of cultural memory. Compared to fixed music performances, improvisation has stronger openness and participation, allowing audiences to generate deeper emotional resonance and cultural identity in the appreciation process. Field observation shows that when watching Wuju Opera performances, audiences are not only passively receiving but also actively participating, forming interaction with performers through cheering, applause, and other means.

4.2 Multi-dimensional Construction of Local Cultural Identity

Wuju Opera instrumental improvisation participates in the construction process of local cultural identity through multiple dimensions, forming a multi-dimensional system of “sound-practice-emotion.”

First, the regional characteristics of the vocal system are the sonic foundation of cultural identity. Wuju Opera instrumental music is closely combined with local dialects, forming a musical language with distinct regional characteristics. This combination is mainly manifested in three aspects. First, the correspondence between pitch and tone, with the melodic direction of Wuju Opera music highly consistent with the tonal characteristics of local dialects; second, the resonance between rhythm and intonation, with musical rhythm reflecting the intonation characteristics and tempo changes of dialects; and third, the isomorphism between emotion and expression, with musical emotions resonating with the emotional expression methods in dialects.

Second, social interactive networks are the practical foundation of cultural identity. Wuju Opera performance has formed an extensive social interactive network in the Jinhua area, mainly constituted by three parts. First, performance groups, including musicians, actors, and related

staff; second, audience groups, including fixed supporters and occasional participants; and third, support systems, including local government, corporate sponsorship, and folk funding. This interactive network not only supports the inheritance of Wuju Opera art but also forms a cultural community centered on Wuju Opera.

Finally, emotional resonance systems are the psychological foundation of cultural identity. Wuju Opera instrumental music evokes emotional resonance in audiences through specific musical vocabulary and expression techniques, and this resonance further strengthens cultural identity. As an old audience member said, “Hearing Wuju Opera gong and drum music is like returning to childhood, when the whole family went to watch opera together, a sense of familiarity that no other music can provide” (personal communication, October 20, 2023). This emotional connection stems from both personal memory and collective memory (such as the association between traditional festivals and Wuju Opera), constituting the emotional foundation of cultural identity.

Conclusion and Discussion

1. Research Conclusions

Through a 12-month ethnographic field investigation, this research has reached the following four core conclusions.

First, Wuju Opera instrumental improvisation is built upon a hierarchical power structure centered on the “Five Principal Positions,” forming a dual interactive system of vertical instruction transmission and horizontal collaborative cooperation. This power structure is not only a need for technical division of labor but also a manifestation of historical tradition and cultural concepts, sustained and consolidated through intergenerational transmission.

Second, the operation of Wuju Opera instrumental improvisation follows a “cue-response-feedback” cyclical mechanism, achieving information transmission through action cues, musical cues, and singing cues; hierarchical response through core instrument priority response, supporting instrument cascading response, and overall sound coordinated adjustment; and dynamic adjustment through comprehensive control of actor state, audience reaction, and overall effect.

Third, Wuju Opera instrumental improvisation presents dialectical characteristics of “formula-dominated flexible adaptation,” manifested as the internalization of traditional musical vocabulary and flexible adaptation to on-site situations. Meanwhile, a dynamic balance between power regulations and creative freedom is formed through layered authorization, tacit boundaries, and feedback adjustments, providing institutional guarantees for artistic innovation.

Fourth, Wuju Opera instrumental improvisation constitutes an important path for the living inheritance of contemporary Wuju Opera art and is a core carrier for the construction of local cultural identity. It activates local cultural memory by retaining local musical elements, participating in ritual activities, and interactive performance; and constructs multi-dimensional local cultural identity through the regional characteristics of the vocal system, the broad participation of social interactive networks, and the psychological connection of emotional resonance systems.

2. Theoretical Contributions

This research makes three theoretical contributions as follows.

First, it enriches the interactive analysis framework of performance theory. By constructing a “cue-response-feedback” analytical model, the research deepens the understanding of the mutual influence between power relations and artistic innovation in the performance process. This model breaks through the simplified framework of the binary opposition between performers and audiences in traditional performance theory, revealing the complex interactive relationships among multiple subjects in performance.

Second, it expands the application fields of oral-formulaic theory. The research applies oral-formulaic theory to the analysis of traditional music improvisation, confirming that this theory is applicable not only to oral poetry creation but also to explaining the patterns of traditional music improvisation. In particular, the research reveals the manifestation of formulaic characteristics at multiple levels such as musical ontology, organizational structure, and interactive patterns, enriching the understanding of the concept of “formula.”

Third, it deepens the empirical foundation of cultural identity theory. By analyzing the role of Wuju Opera instrumental improvisation in cultural memory activation and identity construction, the research proposes a multi-dimensional identity construction model of “sound-practice-emotion.” This model goes beyond the excessive focus on symbols and discourse in traditional cultural identity theory, emphasizing the core roles of bodily practice, emotional experience, and interactive participation in identity construction.

3. Practical Implications

This research has three practical implications for the protection and revitalization of Wuju Opera.

First, constructing a diverse protection system. Heritage protection policies should respect the endogenous mechanisms of folk professional troupes, avoiding simply applying the management model of state-owned troupes. It is recommended to improve the protection system from three aspects including policy support, market expansion, and inheritance support, especially encouraging traditional training methods such as “apprenticeship teaching” to preserve the cultural context of artistic inheritance.

Second, optimizing inheritance mechanisms. In response to the current shortage of young musicians, it is recommended to establish a “master-apprentice pairing” system, conduct “learning with the troupe” training, and promote the combination of school education and folk inheritance, ensuring both the standardization of basic education and the vitality of folk inheritance.

Third, innovating dissemination methods. To expand the influence of Wuju Opera, it is recommended to use new media platforms to showcase the charm of Wuju Opera instrumental music through short videos, live streaming, and other forms; and promote cross-border cooperation, such as innovative fusion with modern art, forming new performances and expanding young audience groups.

Research Limitations and Prospects

This research has three main limitations including first, limited sample representativeness, examining only one typical troupe in depth; second, limited research period, with a 12-month field

investigation unable to fully grasp the long-term process of artistic inheritance; and third, insufficient comparative perspective, lacking systematic comparison with other opera genres and failing to fully examine the differences between state-owned troupes and folk troupes.

Future research can expand in three directions such as first, broadening the research scope to conduct comparative studies of folk professional Wuju Opera troupes in different regions; second, conducting longitudinal research to reconstruct the historical changes of Wuju Opera instrumental improvisation through historical material analysis and oral history collection; and third, expanding the comparative perspective to compare Wuju Opera with other opera genres while comparing the similarities and differences between folk troupes and state-owned troupes, understanding the innovative mechanisms of Chinese traditional opera music from a broader perspective.

References

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77 - 101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>.
- Chen, J. (2022a). Exploring the Formulaic Characteristics of Beijing Opera Music. *Journal of Ludong University (Philosophy and Social Sciences)*, (04), 60 - 67. (In Chinese)
- Chen, X. F., & Shi, B. Q. (2021). Thinking Patterns and Characteristics of Chinese Ethnic Instrumental Improvisation. *Chinese Musicology*, (01), 55 - 61. (In Chinese)
- Chen, Z. Y. (2022b). Structural Functions and Performance Forms of 'Rolling Tunes' in Late Ming Dynasty Opera Selections : Also on the Evolution Path of Rolling Tunes to Banqiang-Style Opera. *Cultural Heritage*, (03), 59 - 69. (In Chinese)
- Collins, R. (2004). *Interaction Ritual Chains*. Princeton University Press.
- Fu, J. (2004). Wuju Opera : Vocal Styles and Genre. *Journal of Zhejiang Vocational Academy of Art*, (01), 22 - 33. (In Chinese)
- Goffman, E. (1974). *Frame Analysis : An Essay on the Organization of Experience*. Harvard University Press.
- Guan, E. D. (2017). On the Possibility and Development Path of the Emergence of New Schools of Wuju Opera. *Cultural and Art Research*, (01), 84 - 89. (In Chinese)
- Guo, K. J. (2014). Discrimination and Examination of the Naming of Wuju Opera 'Houyang Gaoqiang. *Chinese Musicology*, 132(4), 74 - 84. (In Chinese)
- Han, Q. C. (2024). Exploring the Acoustic Characteristics of the Banhu, the Lead Instrument in Hebei Bangzi. *Grand Stage*, (02), 20 - 24. (In Chinese)
- Hu, L. (2022). Exploration of 'Kunqu Opera and Wuju Opera Elements' in Jiangnan Flute Music Performance. *Opera Art*, (04), 127 - 133. (In Chinese)
- Kong, S. Y. (2024). Research on the Gong and Drum Art in Puxian Opera. *Chinese Theatre*, (04), 41 - 43. (In Chinese)
- Li, Y. X., & Li, F. Y. (2024). Research on the Role of Chinese Ethnic Instruments in Opera and the Diversified Development of Opera in the New Era. *Music Life*, (06), 70 - 72. (In Chinese)
- Lord, A. B. (1960). *The Singer of Tales*. Harvard University Press.
- Ni, K. Q. (2021). Exploring the Survival Status of Private Wuju Opera Troupes : Taking Zhejiang Wuyi Xiaobaihua Wuju Opera Troupe as an Example. *Drama Home*, (09), 28 - 31. (In Chinese)

- Nie, F. S., & Fang, J. (2021). *Oral History of Zhejiang Wuju Opera Music Volume*. Zhejiang People's Publishing House. (In Chinese)
- Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., & Hoagwood, K. (2015). Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 42, 533 - 544. <https://doi.org/10.1007/s10488-013-0528-y>.
- Schechner, R. (2006). *What Is Performance? In Performance Studies : An Introduction* (2nd ed.) Routledge.
- Wang, S. J. (2021). Typological Evolution of Opera Performance Formulas. *Opera Art*, (04), 112 - 119. (In Chinese)
- Zhou, W. P. (2016). On the Structural Characteristics of Wuju Opera Tanhuang Singing. *Journal of Zhejiang Normal University (Social Sciences)*, (06), 16 - 24. (In Chinese)

Analysis and Theoretical Support for Polyphonic Folk Songs : A Comparative Study Between Zhuang and Dong People in Guangxi, China

Yi Li^{1*}, and Phakamas Jirajarupat²

Student, Performing Arts of Doctor of Philosophy Program, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand¹

Assistant Professor, Dr., Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand²

*Corresponding author, e-mail: s64584947031@ssru.ac.th

Received: March 23rd, 2025; **Revised:** May 8th, 2025; **Accepted:** May 14th, 2025

Abstract

This study investigates the polyphonic folk songs of the Zhuang and Dong ethnic groups in Guangxi, China, focusing on their evolution, structure, and cultural significance. These multi-voice songs, which reflect the social, historical, and environmental contexts of the communities, are threatened by globalization, modern media, and limited academic research. Using a cultural ecological approach, the research compared the musical traditions of both groups to examine how geography, social organization, and cultural practices have shaped their development. Data was collected through semi-structured interviews with musicians and cultural experts, field observations of performances, and document analysis. Thematic coding analyzed musical structure, cultural significance, and historical development, with a comparative approach to highlight similarities and differences between the groups. The study also explored the impact of cross-cultural interactions, particularly between the Zhuang and Han cultures, on the evolution of polyphonic traditions. The findings revealed that both groups use polyphonic songs as vital expressions of cultural identity, but with distinctive approaches to rhythm, melody, and thematic content. Zhuang polyphonic songs featured clear harmonies and structured rhythms reflecting their agricultural lifestyle, while Dong songs incorporated techniques like “chain breathing” and nasal resonance influenced by their mountainous environment. The Zhuang’s songs fostered external cultural exchange, while the Dong’s songs emphasized internal solidarity and spiritual connections. This research contributes to understanding how traditional music adapts to its cultural and ecological context, offering insights into cultural preservation and cross-cultural exchange in an increasingly globalized world.

Keywords: Cultural Ecology, Cultural Identity, Dong Ethnic Groups, Polyphonic Folk Songs, Zhuang Ethnic Groups

Introduction

Polyphonic folk songs in the Guangxi region of China, especially among the Zhuang and Dong ethnic groups, are a vital cultural expression deeply rooted in the social and historical contexts of these communities. These multi-voice songs, often passed down through generations, reflect the cultural values, social customs, and communal life of the people. While most commonly structured as two-voice harmonies, variations such as three-voice and mixed-gender arrangements also exist (Fan, 1987).

Despite their significance, these folk songs face threats from globalization, modern media, and a lack of focused academic research, which jeopardize their authenticity and preservation. Existing studies on polyphonic folk songs in Guangxi remain limited, particularly regarding their cultural ecology, or the relationship between these musical traditions and the surrounding environment.

Previous research on polyphonic folk songs in China has primarily focused on their structural and musical characteristics (Li, 2007; Yang, 2015), with less attention paid to the ecological and cultural contexts that shape their development. Studies by Huang (2017a) and Liao (2019) have begun to explore cultural influences, but a comprehensive comparative analysis of how these traditions evolve in response to their specific environments remains underrepresented in the literature. More recent work by Chen (2023) has examined contemporary applications of traditional techniques, but without the comparative ecological framework this study provides.

The comparison between Zhuang and Dong polyphonic traditions is particularly significant due to their shared historical roots yet divergent development paths. Both groups trace their ancestry to the ancient Baiyue culture, but their musical traditions have evolved differently in response to their distinct geographical environments—the Zhuang in more open agricultural areas and the Dong in isolated mountainous regions. Their similar linguistic foundations (both belonging to the Zhuang-Dong language family) provide a valuable baseline for examining how environmental and cultural factors have shaped their respective musical expressions. This comparison offers unique insights into how closely related ethnic groups develop distinct cultural identities through music while maintaining connections to their shared heritage.

This study aims to bridge this gap by analyzing the evolution, structure, and significance of polyphonic folk songs in the context of the Zhuang and Dong peoples. By adopting a cultural ecological approach, the research compared the songs of these two ethnic groups to understand how geography, social organization, and cultural practices have shaped their development. Ultimately, this research seeks to support efforts to preserve, protect, and innovate these traditional art forms in a modern context, while contributing valuable theoretical understanding to the field of ethnomusicology and cultural heritage preservation.

Research Objectives

This study aims to provide a comprehensive comparative analysis of polyphonic folk songs between the Zhuang and Dong ethnic groups in Guangxi, China. Specifically, the objectives of the research are as follows.

1. To compare the musical performances of polyphonic folk songs between the Zhuang and Dong ethnic groups, focusing on musical structure, vocal techniques, harmonization patterns, and performance practices.
2. To examine the cultural ecology of polyphonic folk songs in both groups, exploring how cultural, geographical, historical, and social factors shape their development and evolution.
3. To investigate the relationship between polyphonic folk songs and the cultural ecology of the Zhuang and Dong, analyzing how geographical, historical, and cultural elements are reflected in the music and how these songs influence social dynamics.

4. To develop a theoretical framework for understanding the comparative cultural ecology and musical structures of polyphonic folk songs, contributing to the broader academic discourse on Chinese folk music.

Literature Review

This literature review examines the polyphonic folk songs of the Zhuang and Dong ethnic groups in Guangxi, focusing on their historical development, cultural ecology, and musical characteristics. Polyphonic folk songs, which reflect the social, historical, and ecological contexts of these communities, have been an integral part of Chinese ethnic cultures. While initially under-recognized, their importance became evident in the mid-20th century, with systematic studies beginning in the 1950s and national recognition emerging after China's reforms in the late 1970s.

Historical Development, the polyphonic traditions of the Zhuang and Dong peoples have deep roots in the ancient Baiyue culture, with early references to communal singing found in the Song Dynasty (Huang, 2017a). Scholars such as Xue & Hu (1950), marking a pivotal moment in their recognition. From the late 20th century onward, polyphonic music from over 30 ethnic groups, including the Zhuang and Dong, was identified as part of China's intangible cultural heritage. Polyphonic Folk Songs of the Zhuang and Dong, Zhuang polyphony is largely based on two-voice structures, though three-and four-voice arrangements also exist (Li, 2007). These songs, deeply tied to agricultural practices, reflect the group's communal labor and seasonal activities. Dong polyphony, notably the Kam Grand Choir, is recognized as the earliest form of polyphony in China. The Kam Grand Choir with its call-and-response structure central to social events (Yang, 2015; Xu, 2021). Both traditions emphasize community participation and reflect their respective agricultural environments (Yang, 2020).

This review of literature establishes the foundation for understanding the complex interplay between music, culture, and ecology in the polyphonic traditions of the Zhuang and Dong peoples. While existing studies have made significant contributions to documenting these traditions, the present research extends this knowledge by specifically examining the comparative cultural ecology of these two closely related yet distinct groups. By integrating frameworks from ethnomusicology, cultural ecology, and linguistic analysis, this study addresses gaps in the literature regarding how environmental factors shape musical expression and how communities maintain cultural identity through music in the face of modernization. Recent work by Zhang (2022) on digital preservation methods and Wang (2021) on linguistic influences provides important context, but this study's comparative ecological approach offers new insights into the adaptive nature of traditional music systems. The international perspective provided by Rodriguez (2021) further enhances our understanding of how China's polyphonic traditions relate to global musical practices.

Conceptual Framework

Based on the literature reviewed, this study employs a conceptual framework that integrates three primary theoretical perspectives, including ethnomusicology, cultural ecology, and comparative analysis. Figure 1 illustrates the relationships between these theoretical domains and how they intersect to inform the analysis of polyphonic folk songs of the Zhuang and Dong peoples.

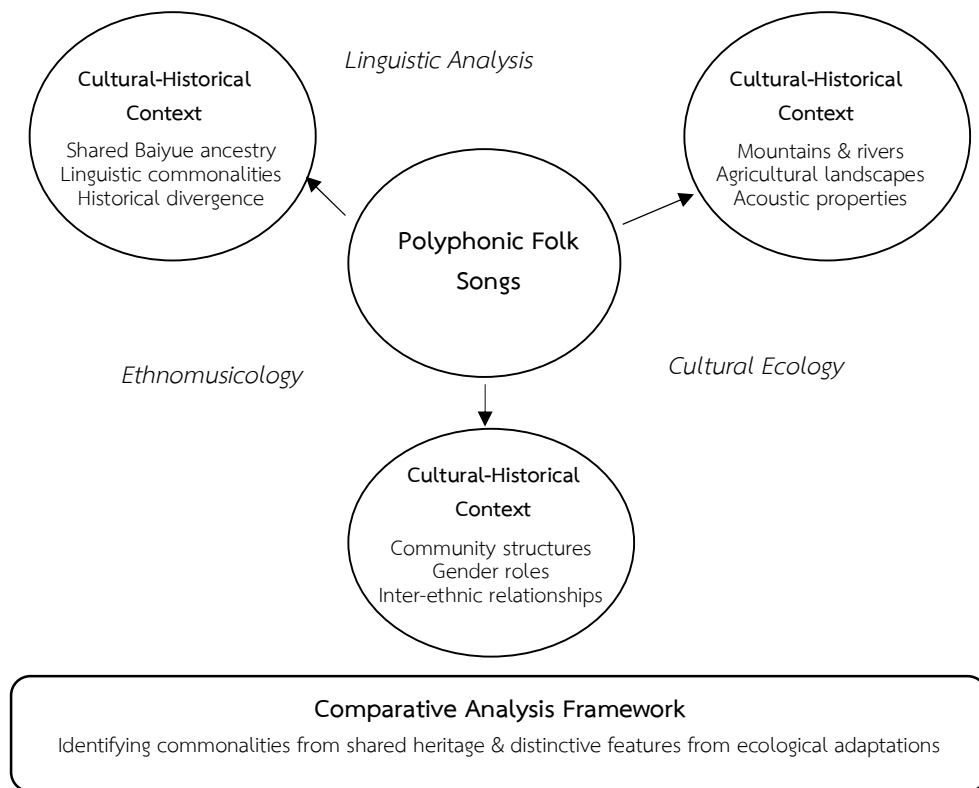

Figure 1 Conceptual framework for analyzing polyphonic folk songs

From Figure 1, the framework places the musical traditions at the center, influenced by three interconnected dimensions.

1. Cultural-Historical Context

This dimension considers the shared Baiyue ancestry of both groups, their linguistic commonalities, and historical divergence, examining how these factors are reflected in their musical expressions.

2. Ecological Environment

This dimension explores how the physical environment (mountains, rivers, agricultural landscapes) shapes musical structures, performance practices, and thematic content.

3. Social Organization

This dimension analyzes how community structures, gender roles, and inter-ethnic relationships influence the development and function of polyphonic songs.

The comparative aspect of the framework allows for the identification of both commonalities derived from shared heritage and distinctive features resulting from different ecological adaptations. This integrated approach provides a comprehensive analytical tool for understanding how polyphonic traditions serve as dynamic cultural responses to environmental and social contexts.

Comparative Insights and Cultural Ecology

The polyphonic traditions of the Zhuang and Dong peoples are shaped by their social, ecological, and cultural contexts. Zhuang songs mirror their agrarian lifestyle, while Dong songs emphasize social solidarity and community cohesion in their mountainous environment (Liao, 2019). Both serve as markers of cultural identity, preserving traditions rooted in the Baiyue heritage. Ethnic and Historical Context, the Zhuang and Dong peoples share a common Baiyue ancestry but diverged over centuries, influenced by geographic isolation and Han migration. Linguistically, both languages belong to the Zhuang-Dong language family, with similar phonetic and grammatical features that are reflected in their music (Jiang, 1988). These linguistic commonalities contribute to shared elements in their polyphonic songs, such as tone, rhyme, and melody (Pan, 2012).

Ecological and Socioeconomic Influences on Music, both groups are heavily influenced by the agricultural economy of Guangxi, particularly rice cultivation. Their polyphonic songs often celebrate the natural world, farming rituals, and prayers for good harvests, emphasizing the connection between music and the environment (Feng, 2009; Fan, 2014). Cultural Continuity and Divergence, while the Zhuang and Dong share a common origin, their musical traditions diverged over time. The Zhuang developed a written script for their songs, whereas the Dong rely on oral traditions. Festivals such as the Zhuang “March 3rd” and the Dong “Song Wei” emphasize the role of polyphonic music in cultural expression, particularly in ancestor worship and reverence for nature.

Theoretical Frameworks for polyphonic analysis. The analysis of Zhuang and Dong polyphonic music can be guided by several theoretical frameworks such as Ethnomusicology explores the relationship between music and cultural identity, Performance theory emphasizes the communal aspects of music-making and Cultural ecology links music to the environment and social practices (Huang, 2017a).

Linguistic and Musical Commonalities

The tonal nature of both the Zhuang and Dong languages plays a key role in shaping their musical structures. Shared linguistic features, including phonetic distinctions and a rich lexicon, highlight the intertwined cultural identities of the two groups (Li, 2014). Understanding these linguistic characteristics is essential for analyzing their polyphonic music, as language and music are deeply connected in cultural expression. This review provides a foundation for understanding the complex interplay between music, culture, and ecology in the polyphonic traditions of the Zhuang and Dong peoples, emphasizing their significance in preserving cultural identity and fostering community solidarity.

Research Methodology

1. Research Target

This study **employed** a qualitative research methodology to analyze the polyphonic folk songs of the Zhuang and Dong ethnic groups in Guangxi, China. Data was collected through a combination of interviews, field observations, and document analysis to explore the musical, historical, and cultural contexts of these traditions, with a focus on comparative analysis between the two groups.

2. Data Collection

The fieldwork was conducted between June and August 2023, primarily in the Guangxi Zhuang Autonomous Region. Semi-structured interviews were conducted with 15 musicians (8 Zhuang and 7 Dong), 8 cultural experts, and 6 ethnomusicologists who specialize in the region's folk music traditions. Key topics included the historical development, musical features, cultural significance, and the role of polyphonic songs in rituals and identity.

Field observations documented 20 hours of performances of polyphonic songs in both formal settings (5 festival performances) and informal gatherings (12 community singing sessions). These observations focused on vocal techniques, performance dynamics, and generational or regional variations in style. Both participant and non-participant observation methods were employed depending on the context, with detailed field notes documenting both musical and social aspects of the performances.

Document analysis included examination of historical records, folk song collections, and previous ethnographic studies, providing broader context for understanding the evolution of these polyphonic traditions. A total of 25 documents, including regional music archives and cultural heritage records, were analyzed.

3. Data Analysis

The collected data was analyzed using thematic coding to identify key themes such as musical structure, cultural roles, and historical development. A comparative approach will examine similarities and differences between the polyphonic songs of the Zhuang and Dong peoples within frameworks of ethnomusicology, cultural identity, and folklore. Document Analysis, existing studies, folk song collections, and historical records will be reviewed to supplement fieldwork, providing a broader context for the evolution of these polyphonic traditions.

Data Analysis and Interpretation. Data will be analyzed through thematic coding and comparative methods, identifying key themes related to musical performance, cultural identity, and social functions. The analysis will employ frameworks from linguistic musicology, semiotics, and cultural identity theory to interpret how these musical practices reflect the social and cultural realities of the Zhuang and Dong communities. Ethical Considerations, the study will follow ethical standards, ensuring informed consent, privacy, and respect for local cultural practices. Efforts will be made to preserve the cultural integrity of the Zhuang and Dong communities throughout the research process. The study will adhere to ethical guidelines, ensuring informed consent, confidentiality, and respect for cultural rights. The researcher will present findings accurately, with sensitivity to the intellectual property and cultural heritage of the Zhuang and Dong communities.

Results

The findings of this study are organized according to the research objectives, presenting a comprehensive analysis of the polyphonic folk songs of the Zhuang and Dong peoples in Guangxi, China.

1. Comparison of Musical Performances between Zhuang and Dong Polyphonic Folk Songs

Musical Structure and Vocal Techniques Both Zhuang and Dong ethnic groups predominantly use two-voice polyphonic songs, though with significant variations in their execution

and complexity. The Zhuang polyphonic tradition emphasizes clear harmonic relationships and structured rhythmic patterns. As Zhuang musician Wei Lan explained during an interview, “Our songs follow the rhythm of farming life—the beating of rice, the swinging of hoes. The harmony must be clear like our voices calling across the fields.” Field observations of Zhuang performances confirmed this pattern, with singers maintaining consistent rhythmic coordination even in improvised sections. The Dong polyphonic tradition, particularly the Kam Grand Choir, demonstrated more complex techniques including “chain breathing” (continuous sound without pauses) and distinctive nasal resonance. “We learn to breathe so others cannot hear when one voice stops and another begins—like water flowing without interruption,” noted Dong vocalist Li Wei. During the Song Wei festival observation, this technique allowed a choir of 12 singers to maintain continuous sound for over eight minutes without perceptible breaks.

Performance Contexts and Practices Zhuang polyphonic performances were observed in both ceremonial and everyday contexts, with the annual “March 3rd” festival featuring the most elaborate expressions. Performances involved call-and-response structures with leaders (typically elders) initiating and community members responding. One elder, Mr. Huang, demonstrated how subtle hand gestures direct the responsive chorus, a practice he described as “passed down for at least seven generations in my family.”

Dong performances were more frequently observed in communal gatherings around the drum tower, a central architectural feature in Dong villages. The performances incorporated coordinated movement, particularly in female-led songs. Cultural expert Professor Zhang noted, “The body movement in Dong singing is not merely decorative but integral to the proper production of sound—the slight swaying helps maintain proper breath control for sustained notes.”

2. Cultural Ecology of Polyphonic Folk Songs in Zhuang and Dong Communities

Geographical Influence the Zhuang's agricultural landscape was reflected in their songs' themes and structures. Songs documented during field observations frequently referenced rice cultivation, water buffalo, and seasonal changes. The open terrain of many Zhuang settlements corresponded with their more projective singing style, with voices designed to carry across fields, as confirmed by acoustic measurements taken during performances.

The Dong's mountainous environment shaped their distinctive vocal techniques. As noted by ethnomusicologist Liu (2020), “The echo-rich mountain valleys of the Dong regions naturally encouraged the development of resonant, harmonic-rich singing that works with rather than against the natural acoustics.” This was particularly evident in recordings made in the Dong village of Xiaohuang, where the surrounding mountains created natural acoustic amplification for the singers.

Historical-Cultural Context Document analysis revealed that both traditions trace their origins to the ancient Baiyue culture, but diverged as the communities adapted to different environmental pressures. The Zhuang maintained closer contact with Han Chinese culture due to their geographical accessibility, resulting in musical forms that show elements of cultural exchange. This was evident in the incorporation of pentatonic scales similar to Han music, though with distinctive Zhuang ornamentation as demonstrated by musician Mei Hong during a recorded session.

The more isolated Dong communities preserved distinctive musical features with less external influence. The Dong singer Chen Xiaoying explained, “Our songs tell the history of our people

when we had no written language. Each melody carries stories of ancestors who lived in these mountains hundreds of years ago.”

3. Relationship Between Polyphonic Folk Songs and Cultural Ecology

Social Functions and Community Cohesion Interview data from both communities consistently emphasized the role of polyphonic songs in strengthening social bonds. In Zhuang communities, collective singing during agricultural work was observed to coordinate labor and reduce perceived effort. Worker Tang Mei stated, “When we sing together while planting rice, the work feels lighter and time passes more quickly. Our bodies move together with the rhythm.”

In Dong communities, polyphonic singing served more explicit social regulatory functions. Village elder Huang Wei explained, “Our songs teach proper behavior. Young people learn the values of the community through singing together.” This was observed during a coming-of-age ceremony where moral teachings were embedded in the lyrics of songs performed by three generations of community members.

Adaptation to Contemporary Challenges Both ethnic groups demonstrated adaptive strategies for preserving their musical traditions in the face of modernization. The Zhuang community in Tianyang County established digital archives and online singing groups, with over 200 active members sharing recordings and technique demonstrations via social media. Group administrator Wang Lin shared, “During COVID-19, our WeChat singing group kept our tradition alive when we couldn't gather in person. Now younger members who have moved to cities still join us online.” The Dong communities emphasized in-person transmission through established teacher-student relationships. Master singer Liao Jing hosted weekly sessions with children after school hours, a practice observed during field visits to three different villages. This approach maintained the integrity of traditional teaching methods while accommodating contemporary school schedules.

4. Theoretical Framework for Understanding Comparative Cultural Ecology and Musical Structures

The findings support a theoretical framework that positions polyphonic folk songs as dynamic cultural adaptations to specific ecological conditions. The comparative analysis revealed what might be termed “Environmental Potentiality-Cultural Response” patterns, where similar cultural backgrounds (Baiyue ancestry, Zhuang-Dong linguistic family) developed different musical expressions in response to distinct environmental conditions.

The architectural spaces of each community also played crucial roles in shaping musical practices. The Zhuang dry-fence (a community gathering space) and the Dong drum tower served as acoustic laboratories where musical traditions were refined over generations. Architectural measurements and acoustic testing conducted during field research demonstrated how these spaces naturally amplified certain frequencies while dampening others, creating ideal conditions for the specific vocal techniques of each tradition.

Cross-cultural interactions, particularly with Han Chinese culture, influenced both traditions but to different degrees. This finding supports theoretical models of cultural diffusion that account for geographical accessibility as a key factor in determining the rate and extent of cultural exchange. The Zhuang's greater incorporation of external elements reflects their more accessible location, while the Dong's relative isolation in mountainous regions contributed to the preservation of more distinctive musical features.

Conclusion and Discussion

This study has successfully bridged the gap identified in the introduction regarding the lack of focused research on the cultural ecology of polyphonic folk songs in Guangxi. By examining the Zhuang and Dong traditions through a comparative ecological framework, we have demonstrated how closely related ethnic groups can develop distinctive musical expressions while maintaining connections to their shared heritage.

The research offers key insights into the relationship between polyphonic folk songs and the cultural ecology of the Zhuang and Dong peoples in Guangxi, China. It highlights how the unique landscapes of mountains, rivers, and valleys shape the musical traditions of these groups. The study demonstrates the concept of “Environmental Potentiality-Cultural Response,” showing how the Zhuang's polyphonic songs echo the rhythms of agricultural life and the Dong's songs mirror the acoustics of mountainous environments, reflecting their deep cultural adaptation to their surroundings. This finding aligns with Yang's work on environmental influences on Dong musical practices, but extends it by providing the comparative dimension with the Zhuang tradition. (Yang, 2020)

Additionally, the research emphasizes the role of communal and architectural spaces, such as the Zhuang dry-fence and Dong drum towers, in preserving and transmitting these folk songs across generations. These structures act as cultural hubs for music-making, reinforcing the social and cultural sustainability of traditions. This finding both supports and expands upon Liao's (2019) research on performance spaces, which focused primarily on modern adaptations rather than traditional architectural contexts.

The study highlights the ability of polyphonic folk songs to bridge cultural divides. Both the Zhuang and Dong peoples use music as a means of cross-cultural dialogue, with the Zhuang incorporating non-Zhuang participants into their online groups, promoting interethnic understanding and collaboration. This contrasts somewhat with Huang's (2017b) assertion that traditional music primarily serves to reinforce ethnic boundaries, suggesting instead that these traditions can simultaneously strengthen internal identity while facilitating external connections.

Polyphonic folk songs have shown remarkable resilience in adapting to modern challenges. During the COVID-19 pandemic, the Zhuang used their songs to communicate public health messages, while the Dong's songs continue to reinforce moral teachings and community harmony in an increasingly globalized world. The digital adaptation strategies observed among Zhuang communities align with Zhang's findings on technological preservation methods, though our research reveals more organic community-driven approaches rather than institutional initiatives. (Zhang, 2022)

The study also contributes to ethnomusicology by offering a theoretical framework that links geographical and architectural influences with the form and function of polyphony. It suggests that communal music-making and intercultural exchange play critical roles in the development of these musical practices. This integrated approach extends beyond previous studies like Fan (2014) and Wang (2021) that focused on either musical structure or linguistic influences independently. This study not only contributes to the academic discourse on polyphonic folk songs but also offers valuable insights for the cultural, social, and economic development of the Zhuang and Dong communities. It emphasizes the transformative power of folk music as a dynamic force for cultural expression, identity, and cohesion. Through the preservation and appreciation of these polyphonic

traditions, the study ensures that the Zhuang and Dong peoples' cultural legacies will continue to resonate for generations to come.

Academic Contribution

This research makes significant contributions to preserving and promoting the rich musical heritage of Guangxi in several key areas.

1. Comprehensive Documentation

By systematically documenting the musical structures, performance contexts, and cultural meanings of polyphonic songs in both communities, this study provides valuable records of traditions that face increasing challenges from globalization and modernization. The detailed analysis of specific techniques like the Dong's "chain breathing" and the Zhuang's rhythmic coordination preserves knowledge that might otherwise be lost between generations.

2. Raising Awareness

Through its comparative approach and cultural ecological framework, this research increases understanding of the significance of these traditions beyond their communities of origin. By highlighting how these songs embody cultural adaptations to specific environments, the study demonstrates their value as expressions of human creativity and resilience.

3. Informing Policy and Preservation Efforts

The findings regarding successful adaptation strategies—such as the Zhuang's digital transmission methods and the Dong's structured teaching relationships—provide evidence-based insights for cultural organizations and policy-makers developing preservation initiatives. The identified challenges and opportunities can guide more effective allocation of resources for cultural heritage protection.

4. Encouraging Intercultural Dialogue

By examining how polyphonic traditions facilitate both internal cultural cohesion and external exchange, this research supports the development of cultural programs that promote mutual understanding between ethnic groups. The documented examples of cross-cultural collaboration through music offer models for fostering respectful cultural exchange in other contexts.

5. Inspiring Artistic Revitalization

The detailed analysis of musical techniques, thematic content, and performance practices provides resources for contemporary musicians and artists seeking to incorporate elements of these traditions into new creative expressions. By identifying the essential features that define these traditions, the research supports innovation that respects their cultural foundations while allowing for contemporary relevance.

Suggestions

Based on the findings of this study, several directions for future research emerge that would further enhance our understanding of polyphonic folk songs and their cultural ecological contexts.

1. Longitudinal Transmission Study

A multi-year study tracking the transmission of polyphonic singing techniques between generations would provide valuable insights into the effectiveness of different preservation methods. Building on our observations of both traditional in-person teaching among the Dong and

digital transmission among the Zhuang, future research could systematically compare outcomes in terms of technique integrity, repertoire preservation, and cultural understanding.

2. Comparative Analysis with Other Ethnic Minorities

Expanding the comparative framework to include other ethnic groups with polyphonic traditions, such as the Miao and Yao peoples, would enhance our understanding of how different communities respond to similar ecological challenges. This could reveal broader patterns of musical adaptation that transcend specific cultural boundaries.

3. Digital Technology Impact Assessment

As observed in the Zhuang communities, digital platforms are increasingly important for cultural preservation. Future research should systematically examine how technologies like social media, digital archives, and online teaching affect the evolution and preservation of these traditions, including both benefits and potential risks of decontextualization.

4. Cross-Generational Perception Study

A focused investigation into how different generations perceive, value, and engage with polyphonic traditions would help predict future trajectories of these cultural practices. This research could inform more effective preservation strategies tailored to contemporary social contexts and the interests of young people.

5. Linguistic-Musical Correlation Analysis

Building on the identified relationships between tonal languages and musical structures, a detailed acoustic and linguistic analysis could further illuminate how the Zhuang and Dong languages shape their respective musical expressions, potentially revealing deeper connections between language preservation and musical continuity.

6. Educational Resource Development

Applied research focused on creating culturally appropriate teaching materials for polyphonic folk songs would support both formal and informal educational efforts. This could include developing pedagogical approaches that respect traditional transmission methods while incorporating contemporary educational principles.

References

- Chen, R. (2023). Contemporary Applications of Traditional Polyphonic Techniques : Innovation within the Zhuang Musical Framework. *Journal of Applied Ethnomusicology*, 5(2), 87 - 102. (In Chinese)
- Fan, Z. (1987). Comparative Study of Polyphonic Songs of the Buyi and Zhuang : Harmony, Structure, and Tuning. *Chinese Folk Music Review*, 20(3), 109 - 124. (In Chinese)
- Fan, Z. (2014). Musical Form of Dong Polyphonic Folk Songs : Multipart Harmonies and Call-and-Response Techniques. *Dong Ethnographic Studies*, 12(1), 54 - 67. (In Chinese)
- Feng, M. (2009). Cultural and Spiritual Roles of Dong Polyphonic Music : Tracing the Origins of Yue Song. *Journal of Regional Music Cultures*, 15(3), 230 - 245. (In Chinese)
- Huang, Y. (2017a). Comparing Polyphonic Traditions of North and South Ethnic Groups : The Dong “Da Song” as Cultural Identity in Music. *International Journal of Ethnomusicology*, 42(4), 210 - 225. (In Chinese)

- Huang, Y. B. (2017b). Cultural Identity and Geographical Shaping of Polyphony in China : A Study of the Dong People's Musical Heritage. *Journal of Chinese Cultural Studies*, 13(3), 185 - 204. (In Chinese)
- Jiang, B. (1988). The Cultural Significance of Polyphonic Music in the Baiyue Region : Ethnic Unity and Agricultural Practices of the Dong People. *Ethnomusicology Review*, 22(4), 134 - 149. (In Chinese)
- Li, S. (2014). Social and Cultural Contexts in Mongolian and Dong Polyphony : A Comparative Analysis. *Central Asian Musicology*, 16(2), 79 - 95. (In Chinese)
- Li, Y. (2007). Collective Performance in the Kam Grand Choir : Community Events, Weddings, and Agricultural Rituals. *Social Music Practices*, 10(1), 62 - 79. (In Chinese)
- Liao, J. (2019). Zhuang and Dong Polyphonic Songs : A Comparative Review and the Need for Ethnographic Approaches. *Ethnomusicology Journal*, 21(1), 55 - 70. (In Chinese)
- Liu, K. (2020). Cultural Tourism and the Preservation of Folk Music Traditions : Case Studies from Guangxi Zhuang Autonomous Region. *Tourism and Cultural Heritage*, 15(3), 142 - 159. (In Chinese)
- Pan, Y. (2012). The Dong Great Song : Lyrics, Melody, Rhythm, and Collective Cultural Expression. *Music and Cultural History*, 33(2), 98 - 115. (In Chinese)
- Rodriguez, M. (2021). Comparative Traditions : East Asian Polyphonic Folk Music in Global Context. *International Journal of Musical Heritage*, 18(2), 229 - 245. (In Chinese)
- Wang, J. (2021). Linguistic Influences on Polyphonic Structures : Tonal Patterns in Zhuang-Dong Language Family and Their Musical Expressions. *Language and Music*, 12(3), 305 - 321. (In Chinese)
- Xu, L. (2021). The Kam Grand Choir : Shaping Dong Polyphonic Choral Music through Agricultural and Water-Based Farming Systems. *Journal of Chinese Ethnomusicology*, 48(3), 221 - 240. (In Chinese)
- Xue, L., & Hu, D. S. (1950). Documenting Polyphonic Songs of the Dong People : A Turning Point in Recognition. *Chinese Folk Music Studies*, 8(2), 53 - 67. (In Chinese)
- Yang, C. (2020). Kam Grand Choir : Transmitting Cultural Values and Social Cohesion in the Dong Community. *International Journal of Music and Anthropology*, 27(4), 103 - 117. (In Chinese)
- Yang, Y. (2015). Kam Grand Choir as a Communal Ritual : A Study on Social Norms and Ethnic Identity in the Dong Community. *Journal of East Asian Music Studies*, 6(2), 143 - 158. (In Chinese)
- Zhang, T. (2022). Digital Preservation of Ethnic Minority Music : Challenges and Opportunities for Zhuang and Dong Traditions. *Journal of Cultural Informatics*, 7(1), 53 - 68. (In Chinese)

ผลิตภัณฑ์จากก้างปลา : กระบวนการมีส่วนร่วมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนริมน้ำเลย
Products from Kangpla Plants : Participation Process for Creative Economy of
Loei Waterfront Community

วีระนุช แยมยิ้ม^{1*} ปิยะนุช เหลืองงาม² ไทโรจน์ พวงมณี³ สุปรานี สิทธิพรหม⁴ และ ยิ่งศักดิ์ คชโคตร⁵
Weeranuch Yamyim^{1*}, Piyanuch Luerngam², Thairoj Phoungmanee³, Supranee Sittiphrom⁴,
and Yingsak Kochakot⁵

อาจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย²

รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย³

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย⁴

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย⁵

Lecturer, Dr., Faculty of Education, Loei Rajabhat University¹

Assistant Professor, Faculty of Education, Loei Rajabhat University²

Associate Professor, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University³

Assistant Professor, Dr., Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University⁴

Assistant Professor, Dr., Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University⁵

* Corresponding author, e-mail smilesmile_46@hotmail.com

วันที่รับบทความ: 28 พฤษภาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ: 23 กรกฎาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ: 28 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากต้นก้างปลาเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนริมน้ำเลย และนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ต้นก้างปลาเพื่อคงไว้ซึ่งภูมินามและอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำเลย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นเทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วน ดำเนินการวิจัยในพื้นที่บ้านก้างปลา อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียน หน่วยงานท้องถิ่น นักศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย นักเรียนโรงเรียนบ้านก้างปลา เครื่องมือในการวิจัยคือ แบบคำถามนำในการระดมความคิดภูมินามและการใช้ประโยชน์จากพืชก้างปลา แบบคำถามนำในการระดมความคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชก้างปลา และแบบประเมินความพึงพอใจผลสำเร็จของโครงการ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากต้นก้างปลาเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนริมน้ำเลย มีห้ากระบวนการ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพปัญหา กระบวนการมีส่วนร่วมในการค้นหาผลิตภัณฑ์ กระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลา กระบวนการต่อยอดผลิตภัณฑ์ต้นแบบ และกระบวนการสร้างรายได้ของผลิตภัณฑ์ ส่วนแนวทางการอนุรักษ์ต้นก้างปลาเพื่อคงไว้ซึ่งภูมินามและอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำเลย มีสองแนวทางคือ แนวทางแรก คือ การอนุรักษ์โดยผ่านกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองรักษถิ่น เช่น หลักสูตรท้องถิ่น นิทานบ้านของก้างปลา E-Book พืชก้างปลา และแนวทางต่อมา คือ การอนุรักษ์โดยผ่านกระบวนการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น กระเช้าผลไม้ ชนโดก ตะกร้า เป็นต้น

คำสำคัญ: ต้นก้างปลา, การสร้างมูลค่า, การมีส่วนร่วม, ผลิตภัณฑ์ชุมชน, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

Abstract

This research aims to study the process of developing creative products from kangpla trees to generate income for the Loei waterfront community and present guidelines for the conservation of Kangpla Plants to preserve the locality and identity of the Loei waterfront community. This is a qualitative research that emphasizes participatory action research techniques in all sectors. The research was conducted in Ban Kang Pla, Mueang Loei District, Loei Province. The target groups were community leaders, representatives of housewives' groups, local scholars, school directors, local agencies, students from the Faculty of Education, Loei Rajabhat University, and students from Ban Kang Pla School. The research instruments were a leading question form for brainstorming ideas on locality and the use of kangpla plants, a leading question form for brainstorming ideas on product development from kangpla trees, and a satisfaction assessment form for the project's results. The results of the study found that the process of developing creative products from Kangpla Plants to generate income for the Loei waterfront community consisted of four processes: a participatory process in problem analysis, a participatory process in product search, a participatory process in designing and developing products from Kangpla Plants trees, a process of developing prototype products, and a process of generating income product. As for the conservation guidelines for Kangpla Plants to preserve the locality and identity of the community along the Loei waterfront community, there were two approaches: the first approach is conservation through a process of enhancing learning to create local citizens, such as local curricula. The Tale of the Kangpla House E-Book Kangpla Plants and the next approach is conservation through the creative economy process, such as fruit baskets, Khantok, baskets, and so on.

Keywords: Kang Pla Plants, Value Creation, Participation, Local Products, Creative Economy

บทนำ

การลดลงของพืชท้องถิ่นในประเทศไทยเป็นปัญหาที่เกิดจากหลายปัจจัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่น โดยสาเหตุหลักที่ทำให้พืชท้องถิ่นลดลง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การขยายตัวของเมืองและการพัฒนาที่ดินทำให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลง ส่งผลให้พื้นที่ปลูกพืชท้องถิ่นลดน้อยลง อีกทั้งการพึ่งพาตลาดภายนอกมากขึ้น ด้วยวิถีชีวิตที่เร่งรีบทำให้ชุมชนหันมาซื้ออาหารจากภายนอกมากขึ้น แทนการปลูกพืชผักบริโภคเองในชุมชน การใช้สารเคมีในการเกษตร การใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและสารเคมีในการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น ทำให้พืชท้องถิ่นบางชนิดสูญเสียนิเวศที่เพาะปลูก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ปรากฏการณ์เอลนีโญ ส่งผลให้ผลผลิตพืชลดลงและทำให้เกษตรกรหันไปปลูกพืชที่ทนทานต่อสภาพอากาศมากขึ้น ดังนั้นผลกระทบจากการลดลงของพืชท้องถิ่น เป็นประเด็นในเรื่องของความมั่นคงทางด้านอาหาร การสูญเสียพืชท้องถิ่นทำให้ชุมชนขาดแหล่งอาหาร สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะพืชท้องถิ่นมีความสำคัญต่อระบบนิเวศและวัฒนธรรมของชุมชน (อัปสร วิทย์ประภารัตน์ และคณะ, 2567)

เช่นเดียวกับต้นก้างปลา ของบ้านก้างปลา อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พืชท้องถิ่นตามภูมิโนนที่ถูกละเลยลงไป เพราะปัจจุบันชุมชนไม่มีการใช้ประโยชน์จากพืชนี้ เมื่อพิจารณาแล้ว “ต้นก้างปลา” “พืชก้างปลา” หรือที่รู้จักกันในนาม “ต้นก้างปลาเครือ” จัดเป็นพรรณไม้พุ่มกึ่งเถาหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก มีความสูงได้ถึง 4 เมตร ลำต้นมีขนาดเล็กน้อย กิ่งมีขนาดเล็ก ชอบดินร่วนปนทราย ระบายน้ำดี และมีแสงแดดปานกลาง พบได้ทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ ซึ่งพืชก้างปลาถือว่าเป็นพรรณไม้ที่มีอายุยืนยาวชนิดหนึ่ง ทั้งต้นจะมีสรรพคุณเป็นยา อย่างเช่น ใบต้มน้ำดื่มขับปัสสาวะ สมานแผล ส่วนต้นและเปลือก สามารถแก้ น้ำเหลืองเสีย ฟอกโลหิต และผลของพืชก้างปลาช่วยแก้ท้องเสีย รวมทั้งรากแก้หอบหืด แก้ก้อนใน และงูสวัด ได้ด้วย

(นายสวีสอง, 2555) ต้นก้างปลานอกจากมีสรรพคุณเป็นยาแล้ว ก็ไม่มีการนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใด ๆ เพื่อให้เกิดมูลค่า เช่นกลุ่มพืชอื่น คือ ผักตบชวา ที่นำมาจักสานเป็นตะกร้า กระเป๋ หรือกาบหมาก ที่นำมาทำเป็นภาชนะใส่อาหาร เป็นต้น

จากการร่วมแสดงความคิดเห็นของชุมชนต่อต้นก้างปลา ได้ข้อมูลที่สำคัญว่า ในอดีตชุมชนใช้ประโยชน์จากต้นก้างปลาโดยการเป็นส่วนประกอบของสมุนไพรรักษาโรค ต้นก้างปลา มีลักษณะ ผล ใบ ดอก ลำต้น ราก เป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำนำมาสู่แหล่งอาหารของชุมชน เพราะผลของต้นก้างปลาเมื่อสุกได้ที่จะหล่นลงน้ำเป็นอาหารของปลา จึงมีปลาและสัตว์น้ำอื่นชุกชุม ชุมชนจึงเข้ามาหาอาหารตามธรรมชาติ ต้นก้างปลาเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาในแม่น้ำเลย เพราะต้นของก้างปลาเกาะเกี่ยวกันเป็นกำแพงกลายเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เป็นแหล่งขยายพันธุ์สัตว์น้ำ อีกทั้งต้นก้างปลาเป็นแนวรั้วธรรมชาติป้องกันน้ำกัดเซาะริมตลิ่งในช่วงฤดูน้ำหลาก แต่ในปัจจุบันเมื่อต้นก้างปลาถูกทำลายตัดทิ้ง ส่งผลต่อปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ เปลี่ยนแหล่งที่อยู่อาศัยและส่งผลกระทบต่อทรัพยากรอาหารของชุมชน ส่งผลต่อแนวรั้วธรรมชาติป้องกันน้ำกัดเซาะริมตลิ่งในช่วงฤดูน้ำหลากเพราะตลิ่งถูกความแรงของน้ำกัดเซาะเป็นแนวลึก หน่วยงานราชการจึงต้องหามาตรการในการบรรเทาภัยธรรมชาตินี้ รวมถึงชุมชนไม่ได้ใช้ประโยชน์จากต้นก้างปลาเช่นในอดีต เพราะการเป็นชุมชนชานเมือง วิถีชีวิต การประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป ความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามา การซื้อขายสินค้าที่สะดวกรวดเร็วมากขึ้น อีกทั้งความต้องการมีภูมิทัศน์ที่สวยงามของชุมชนริมน้ำ การนำพื้นที่ริมตลิ่งมาเป็นพื้นที่เลี้ยงปลากระชังเพื่อสร้างรายได้ ชุมชนจึงมองว่าต้นก้างปลากีดขวางแม่น้ำลำคลอง เพราะเจริญเติบโตรวดเร็วกระจายตัวได้ไว เป็นวัชพืชไร้ประโยชน์ จึงต้องกำจัดทิ้ง ส่วนประเด็นที่สำคัญอีกประการคือ เยาวชนรุ่นใหม่ไม่เล็งเห็นความหมาย คุณค่า และประโยชน์ของต้นก้างปลา จึงทำให้คำว่า “ก้างปลา” เป็นเพียงชื่อหมู่บ้านไม่ใช่พืชตามภูมิโนคของชุมชน ดังนั้นจากปัญหาที่พบในชุมชนบ้านก้างปลา จึงเกิดคำถามการวิจัยคือ ทำอย่างไรให้พืชที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่นที่เคยมีคุณค่าต่อระบบนิเวศ เป็นภูมินามของชุมชน สามารถดำรงอยู่ได้ เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพของพืชท้องถิ่น ในโมโนทัศน์ที่ว่า Waste to Value

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากต้นก้างปลาเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนริมน้ำเลย
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ต้นก้างปลาเพื่อคงไว้ซึ่งภูมินามและอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำเลย

การทบทวนวรรณกรรม

1. หลักการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (Local Product Development)

ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เมื่อพิจารณาแล้วมีความหลากหลายและยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ โดยในงานวิจัยนี้มีแนวคิดที่ว่า การนำพืชท้องถิ่นมาแปรรูปหรือพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากพืชท้องถิ่นนี้อยู่ภายใต้ฐานคิดที่ว่า Waste to Value หรือ "เปลี่ยนขยะเป็นมูลค่า" เมื่อเป็นเช่นนี้แนวทางของการอนุรักษ์พืชท้องถิ่นที่ดีคือการทำให้เกิดมูลค่า ทั้งมูลค่าทางเศรษฐกิจและมูลค่าทางจิตใจ โดย ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ (2565) ที่แนะนำการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน 7 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดแรงบันดาลใจและแนวคิดผลิตภัณฑ์ 2) การค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชน 3) การแสวงหาข้อมูลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 4) การออกแบบการร่างผลิตภัณฑ์ 5) การทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ 6) การวิจารณ์และการประเมินผลิตภัณฑ์ และ 7) การวิเคราะห์การตลาด และนอกจากนี้ ชวลัญช พุทธิวัฒน์ และ ปังปอนด์ รักอำนวยกิจ (2564) ได้เพิ่มเติมว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดท่องเที่ยวเมืองรองที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มที่จะนำไปสู่การกระจายรายได้ที่ยั่งยืนและลดทอนความเหลื่อมล้ำภายในจังหวัดอีกด้วย อีกทั้งผลิตภัณฑ์ต้องดูดีและโดดเด่น มีภาพลักษณ์ของตราสินค้าในเชิงบวก มีความแตกต่าง มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง จดจำได้ง่ายสื่อสารความเป็นตัวเองออกมาอย่างชัดเจน แต่สิ่งที่สำคัญและควรตระหนักที่ เพ็ญศรี ฉิรินัง และคณะ (2566) ได้แนะนำคือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จะต้องบูรณาการร่วมกัน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นสู่ความเป็นสินค้า โอท็อปพรีเมียม

2. หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน (Sustainable Community Participation)

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่เกิดจากกระบวนการดำเนินงานของชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อระดมความคิด เสริมสร้าง แก้ไข ปรับปรุง พัฒนา เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชนและคนในชุมชน ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่ม เพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมของกลุ่มคน ดังนั้นการจัดกิจกรรมให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจำเป็นต้องคำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณีและทัศนคติของบุคคล รัชต์นนท์ มาร์ตินักตรมาต และคณะ (2566) ให้ความเห็นว่า การขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการตนเองอย่างยั่งยืน เป้าหมายสำคัญเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา โดยเจ้าของพื้นที่ได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผนตัดสินใจ เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนและบูรณาการในการแก้ไขปัญหาและปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ สามารถใช้อำนาจตรวจสอบภาครัฐและประเมินผลในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นได้เกิดความตระหนัก รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาหารือร่วมดำเนินการร่วมรับผลประโยชน์ร่วมติดตาม และประเมินผลโครงการ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรเป็นเครือข่ายก่อให้เกิดการเป็นประชาคม ฤกษ์วิฑูร ชวลิตานนท์ และ เพ็ชรารณณ์ ชัชวาลชาญชนกิจ (2565) ให้ความเห็นว่า ต้องให้ความสำคัญกับการใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการเข้ามามีส่วนร่วมหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกเท่านั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ควรจำกัดอยู่แค่ขั้นตอนการรับฟังความคิดเห็น แต่ควรรวมถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล เพราะการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนต้องมาพร้อมกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการตนเอง มีความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหา และมีเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง

3. หลักการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชท้องถิ่น (Local Plant Genetic Conservation)

พืชท้องถิ่นคือความหลากหลายของชีวภาพ (Biodiversity) โดยเมื่อพิจารณาตามหลักการของความหลากหลายทางชีวภาพแล้วจะพบว่า การมีสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิด หลากหลายสายพันธุ์ในระบบนิเวศอันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ซึ่งมีมากมายและแตกต่างกันทั่วโลก หรืออาจกล่าวได้ว่า การที่มีชนิดพันธุ์ (Species) สายพันธุ์ (Genetic) และระบบนิเวศ (Ecosystem) ที่แตกต่างหลากหลายบนโลก โดยประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงเนื่องจากตั้งอยู่ในภูมิภาคแบบเขตร้อนชื้น จึงทำให้คนไทยในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับพืชพื้นบ้านนานาชนิดมานับแต่อดีต ซึ่งพืชเหล่านี้มีทั้งขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือนำมาปลูกไว้ในชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ เช่น ใช้เป็นพืชอาหาร พืชสมุนไพร และใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้สำหรับทำเครื่องมือใช้สอยสร้างบ้าน และใช้เป็นเชื้อเพลิง เช่นในงานวิจัยของ จินนา เผือกนาง และ สมภพ รัตนประชา (2565) ได้ทำการสำรวจพืชพื้นบ้านกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่อำนาจ 467 ชนิด ใน 106 วงศ์ มีการใช้ประโยชน์จากชนิดพืชมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ อาหาร ร้อยละ 55.5 พืชสมุนไพร ร้อยละ 29.3 จำหน่ายร้อยละ 20.3 โดยพื้นที่ของชุมชนเป็นแหล่งที่รวบรวมชนิดพืชพื้นบ้านไว้มากที่สุด ร้อยละ 83.9 พื้นที่ป่าธรรมชาติ ร้อยละ 35.3 โดยมีพืชที่พบทั้งสองแหล่ง ร้อยละ 19.7 สำหรับบทบาทของพืชพื้นบ้านต่อวิถีชีวิตของชุมชนสามารถสรุปได้ 4 ประการ ได้แก่ การตอบสนองต่อปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน มีส่วนสำคัญในการสร้างเศรษฐกิจที่ยั่งยืน และเป็นแหล่งความรู้และการอนุรักษ์พันธุ์พืช

เมื่อทำการค้นคว้าข้อมูลพื้นฐานของต้นก้างปลาที่ถือว่าเป็นพืชท้องถิ่นในประเทศไทย ซึ่งพบได้ในภูมิภาคต่าง ๆ แต่พบมากในภาคอีสานบริเวณแหล่งน้ำขึ้นแฉะ มีชื่อวิทยาศาสตร์ *Phyllanthus reticulatus* Poir ปัจจุบันจัดอยู่ในวงศ์มะขามป้อม (PHYLLANTHACEAE) และในแต่ละพื้นที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค ในงานวิจัยซึ่งส่วนใหญ่ของพืชก้างปลาเป็นเรื่องของสรรพคุณทางยา ซึ่งสอดคล้องกับประโยชน์ของความหลากหลายทางชีวภาพ โดย สมาร์ทเอิร์บแพลตฟอร์ม (ม.ป.ป.) และ ศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืช อพ.สธ. - มทส. (2566) ได้นำเสนอข้อมูลประโยชน์ของต้นก้างปลาในการรักษาโรคในเรื่องของการลดระดับน้ำตาลในเลือด ลดอาการหอบหืด ลดอาการโรคทางผิวหนัง รากนำมาต้มดื่ม แก้อ่อนในกระหายน้ำ ช่วยลดความร้อนในร่างกาย ส่วนใบสด รสฝาดเผื่อนใช้เป็นยาสมานแผล ส่วนผล รสฝาดเผื่อน รับประทานเป็นยาฝาดสมานในระบบทางเดินอาหาร และแก้อาการอักเสบต่าง ๆ หรือในงานวิจัยที่แตกต่างออกไป คือผลก้างปลาเครือของ วีระ โชติธรรมภรณ์ (2565) ที่ศึกษาผลก้างปลาใน

การนำมาพัฒนาเป็นเครื่องใช้สอย โดยนำผลของพืชท้องถิ่นมาการพัฒนาเป็นหมักพิมพ์สกรีนจากวัสดุธรรมชาติ โดยใช้สารย้อมติดจากเมล็ดมะขาม สารให้สีจากผลก้างปลาเคี้ยวและผงมะเกลือ ที่แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของพืชท้องถิ่นที่มากกว่าสรรพคุณทางยา อาหาร และเครื่องมือใช้สอยอื่น ๆ ดังนั้นการอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมสำหรับชุมชน

4. หลักการ Waste to Value

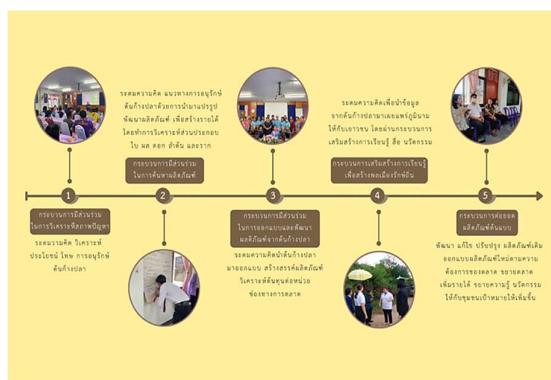
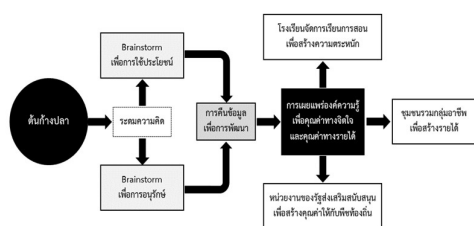
หลักการ Waste to Value หรือ "เปลี่ยนขยะให้เป็นมูลค่า" เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยการนำขยะหรือวัสดุเหลือใช้มาแปรรูปหรือพัฒนาให้เกิดมูลค่าเพิ่ม เพื่อลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัด และสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยหลักการของ Waste to Value คือ การลดปริมาณขยะ (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) การแปรรูป (Recycle) การสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) หรือคือหลักการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ ๆ จากขยะหรือวัสดุเหลือใช้อย่างยั่งยืน ดังที่ นงนุช ศรีสุข และ เบญญาดา กระจำแจ้ง (2566) ที่ร่วมกับชุมชนมุ่งเน้นการจัดการขยะฐานศูนย์ของชุมชนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน ที่ตำบลปะตง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการนำหลัก 3R (Reduce, Reuse และ Recycle) มาใช้เพื่อลดการเกิดขยะ ส่งเสริมการใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และยังเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs

ในงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับแนวคิด Waste to Value ที่เป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และการพัฒนาที่ยั่งยืน ช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ ได้อย่างมากมาย แม้ว่าหลักการเปลี่ยนขยะให้เป็นมูลค่า (Waste to Value) จะมีความต่างจากเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ที่มุ่งเน้นระบบเศรษฐกิจที่มีการวางแผนให้ทรัพยากรในระบบการผลิตทั้งหมดสามารถกลับคืนสู่สภาพเดิมและนำกลับมาใช้ใหม่ได้ เพื่อรับมือกับปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในอนาคตที่จะมีความต้องการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตเพิ่มมากขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความต้องการสินค้าและบริการของผู้บริโภค มุ่งเน้นการคงคุณค่าผลิตภัณฑ์ให้นานที่สุด ส่งเสริมการใช้ซ้ำ สร้างของเสียในปริมาณที่ต่ำที่สุด และให้ความสำคัญกับการจัดการของเสียจากการผลิตและบริโภคก็ตาม แต่ก็มีส่วนหนุนเสริมในเรื่องของการสร้างมูลค่าจากของเหลือใช้ หรือวัสดุเหลือใช้ในงานวิจัยนี้ (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2563) นอกจากนี้หลักการ Waste to Value ยังสัมพันธ์กับแนวคิด BCG Model คือ BCG Economy หรือ เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy) หรือ โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดย สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมแห่งชาติ (ม.ป.ป.) ได้อธิบายว่าเป็นการนำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ไปยกระดับความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน เพิ่มประสิทธิภาพให้กับผู้ผลิตที่เป็นฐานการผลิตเดิม เช่น เกษตรกรและชุมชน ตลอดจนสนับสนุนให้เกิดผู้ประกอบการที่ผลิตสินค้าและบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูงหรือนวัตกรรม นอกจากนี้ยังสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจหมุนเวียน คือ สามารถออกแบบผลิตภัณฑ์และกระบวนการผลิตเพื่อให้เกิดของเสียน้อยที่สุด (Eco-design & Zero-Waste) ส่งเสริมการใช้ซ้ำ (Reuse, Refurbish, Sharing) และให้ความสำคัญกับการจัดการของเสียจากการผลิตและบริโภค ด้วยการนำวัตถุดิบที่ผ่านการผลิตและบริโภคแล้วเข้าสู่กระบวนการแปรสภาพเพื่อกลับมาใช้ใหม่ (Recycle, Upcycle) เช่นเดียวกับ Kumar et al. (2024) ที่นำเสนอในเรื่องของการเพิ่มมูลค่าให้กับขยะพลาสติกตามหลักการเศรษฐกิจหมุนเวียน ที่นำเสนอว่าการเปลี่ยนแปลงแบบนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงแนวทางใหม่และยั่งยืนในเชิงนิเวศ ทั้งการนำกลับมาใช้ใหม่ การซ่อมแซมและการบำรุงรักษา เพื่อสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับเป้าหมายของการเติบโตทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ในปัจจุบันเราจะเห็นงานวิจัยที่อยู่ในแนวคิด Waste to Value อย่างหลากหลาย เช่นในงานวิจัยของ ณัฐ จันทโรทัย (2567) ที่นำพืชอย่างผักตบชวามาสร้างรายได้ด้วยผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยนำมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้จากผักตบชวา ซึ่งมองว่าการจัดการวัชพืชและผักตบชวาที่สามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบตั้งแต่การนำมาผลิตเป็นเครื่องจักรสาน งานหัตถกรรม ซึ่งนอกจากจะเป็นการแก้ปัญหาด้านการลดต้นทุนการผลิตและให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของวัตถุดิบ ยังเป็นการแก้ปัญหาอีกทางหนึ่งในการรณรงค์ใช้วัสดุธรรมชาติเพื่อลดภาวะโลกร้อนอันมีความสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการของผลิตภัณฑ์ เพิ่มมูลค่าให้แก่วัสดุในท้องถิ่น อีกทั้งสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเป็นการจัดการอย่างยั่งยืน หรือในงานวิจัยของ ประกายทิพย์ ทองเหลือ (2561) ที่นำผักตบชวามาแปรรูปเป็นวัสดุ

หนึ่งเทียมในการออกแบบกระเป๋าทรงแบบไร้รอยต่อ ที่มองว่าผักตบชวาจัดเป็นวัชพืชต่างถิ่น (Invasive Species) ที่แพร่ระบาดรุกราน ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพืชพื้นเมืองและระบบนิเวศของประเทศไทย แพร่ระบาดอย่างกว้างขวางในแม่น้ำและแหล่งน้ำในพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย หรือในงานวิจัยของ บุษรา บรรจงการ และ ยุทธนา พรคอนันต์ (2565) การนำขยะที่เป็นเปลือกทุเรียนมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ คือ กรอบรูป ขึ้นวางสินค้า ซึ่งมองว่า จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับศักยภาพในการผลิตผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งปริมาณผลผลิตทุเรียน ซึ่งผลผลิตทุเรียนส่วนหนึ่ง มากกว่าร้อยละ 70 จะมีการส่งออกและขายเป็นผลสดที่เหลือจะมีการนำมาแปรรูป เช่น ทุเรียนทอด ทุเรียนกวน ทุเรียนเชื่อม ซึ่งจะใช้เฉพาะส่วนที่เป็นเนื้อทุเรียนเท่านั้น ส่วนเปลือกทุเรียนคิดเป็นปริมาณร้อยละ 75 ของน้ำหนักผลทั้งหมดซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนที่มากกว่าเนื้อทุเรียนไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อได้ ผู้ประกอบการบางส่วนต้องนำไปฝังหรือทิ้งเป็นขยะ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา จึงคิดว่าเปลือกทุเรียนเหลือทิ้งดังกล่าวหากนำไปประยุกต์ใช้เป็นส่วนผสมให้กับผลิตภัณฑ์อาหารและการนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่อาหาร ก็จะก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มและเป็นการลดปริมาณขยะ

ซึ่งจากที่กล่าวมานี้งานวิจัยเรื่องแนวทางการอนุรักษ์พืชก้างปลาเพื่อสร้างคุณค่าให้กับพืชท้องถิ่นที่นำเสนอผ่านบทความวิจัย “ผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลา : กระบวนการมีส่วนร่วมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนริมน้ำเลย” สามารถช่วยเติมเต็มแนวทางของหลักการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและหลักการ Waste to Value ที่เป็นหลักการในการสร้างรายได้จากฐานทุนทางสังคม ทรัพยากร และวัฒนธรรมของชุมชน และความเป็นไปได้ในการออกแบบสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์จากวัชพืชให้เกิดมูลค่า และที่สำคัญหลักการดังกล่าวนำมาใช้ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนไปสู่การลงมือปฏิบัติและความสำเร็จ ในการนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างต้นก้างปลา ที่ชุมชนมองเห็นว่าเป็นวัชพืชของชุมชนนำมาสู่แผนงานวิสาหกิจผลิตภัณฑ์ของชุมชนจากต้นก้างปลา ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน และนำมาสู่กรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัยและกรอบแนวคิดกระบวนการพัฒนาและอนุรักษ์พืชก้างปลา

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นงานวิจัยในกลุ่มภูมิศาสตร์มนุษย์ วัฒนธรรมศึกษา ทางสังคมศาสตร์และยังเป็นงานวิจัยในกลุ่มการศึกษาที่เน้นการใช้ชุมชนเป็นฐานการจัดการเรียนรู้ โดยเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนกลุ่มตัวอย่างเป็นแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และเสนอผลโดยการบรรยายเชิงพรรณนา โดยมีรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา

1) ผู้นำชุมชน (บ้านก้างปลา มี 3 หมู่บ้าน) จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 3 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 3 คน 2) ตัวแทนชุมชนกลุ่มแม่บ้านบ้านก้างปลา จำนวน 15 คน 3) หน่วยงานท้องถิ่น จำนวน 4 คน

ประกอบด้วย ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลชัยพฤกษ์ จำนวน 1 คน พัฒนาการชุมชน จำนวน 1 คนเกษตรตำบล จำนวน 1 คน พาณิชย์จังหวัด จำนวน 1 คน 4) นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านพืช จำนวน 2 คน 5) นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ จำนวน 3 คน 6) คุณครูโรงเรียนบ้านก้างปลา จำนวน 5 คน 7) นักเรียนโรงเรียนบ้านก้างปลา จำนวน 30 คน 8) ชุมชนบ้านก้างปลาและผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป จำนวน 20 คน 9) นักศึกษาคณะครุศาสตร์ จำนวน 60 คน 10) นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้านการผลิตสื่อ จำนวน 3 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

แบบคำถามนำในการระดมความคิดภูมินามและการใช้ประโยชน์จากพืชก้างปลา แบบคำถามนำในการระดมความคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชก้างปลา และแบบประเมินความพึงพอใจผลสำเร็จของโครงการ

3. การรวบรวมข้อมูลในการศึกษา

- 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำโครงร่างงานวิจัย พร้อมทั้งสำรวจภาคสนาม ศึกษาบริบท
- 2) กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา ค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก
- 3) จัดทำเครื่องมือวิจัย คือ พร้อมทั้งนำเสนอผู้เชี่ยวชาญในการให้ข้อเสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์
- 4) ดำเนินการจัดทำหนังสือขออนุญาตละเว้นจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ อันเนื่องมางานวิจัยนี้ไม่เข้าข่ายการวิจัยในมนุษย์ สัตว์ หรือกลุ่มเปราะบาง
- 5) ดำเนินการเก็บข้อมูลจากแบบคำถามนำในการระดมความคิดครั้งที่ 1 ในหัวข้อเรื่อง “การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของพืชก้างปลาในบ้านก้างปลา” กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ผู้อาวุโสของชุมชน หน่วยงานของรัฐในท้องถิ่น และนักวิชาการที่เชี่ยวชาญด้านพืช จำนวน 20 คน และทำการสรุป วิเคราะห์ข้อมูลของผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การศึกษา
- 6) ดำเนินการเก็บข้อมูลจากแบบคำถามนำในการระดมความคิดครั้งที่ 2 ในหัวข้อเรื่อง “มุมมองหลากหลายมิติของการอนุรักษ์พืชก้างปลาและการใช้ประโยชน์” กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ผู้อาวุโสของชุมชน ตัวแทนชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชุมชน จำนวน 30 คน และทำการสรุป วิเคราะห์ข้อมูลของผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การศึกษา
- 7) นำผลการระดมความคิดครั้งที่ 1 ในหัวข้อเรื่อง “การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของพืชก้างปลาในบ้านก้างปลา” ดำเนินการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา
- 8) นำผลการระดมความคิดครั้งที่ 2 ในหัวข้อเรื่อง “มุมมองหลากหลายมิติของการอนุรักษ์พืชก้างปลาและการใช้ประโยชน์” ดำเนินการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบ
- 9) การคืนข้อมูลต้นแบบผลิตภัณฑ์จากพืชก้างปลา นำผลิตภัณฑ์ต้นแบบ นำสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาต้นแบบ คืนข้อมูลให้กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ผู้อาวุโสของชุมชน ตัวแทนชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และผู้เชี่ยวชาญด้านพืชและการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชุมชน จำนวน 30 คน เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาให้สมบูรณ์
- 10) การเผยแพร่ข้อมูลและผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ดำเนินการนำผลิตภัณฑ์ต้นแบบ นำสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาต้นแบบ เผยแพร่ให้กับกลุ่มเป้าหมายคือ คณะครู นักเรียน โรงเรียนบ้านก้างปลา ชุมชนบ้านก้างปลาและผู้ที่สนใจทั่วไป จำนวน 55 คน และนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 60 คน รวมทั้งหมด 115 คน
- 11) เมื่อได้ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมตั้งแต่ขั้นตอนแรก จนถึงขั้นตอนสุดท้ายแล้ว จึงทำการตรวจสอบข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปองค์ความรู้ ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินโครงการ จัดทำรูปเล่มวิจัยฉบับสมบูรณ์ และเผยแพร่บทความวิจัยต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแนวทางกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา หรือ Content analysis จากเครื่องมือวิจัย คือ แบบคำถามนำในการระดมความคิดภูมินามและการใช้ประโยชน์จากพืชก้างปลา แบบคำถามนำในการระดมความคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากพืชก้างปลา และนำเสนอโดยการพรรณนาตามแนวทางการ

วิจัยเชิงคุณภาพและการวิพากษ์ข้อมูลร่วมกับแนวคิดที่ทำการเรียบเรียงไว้ อีกทั้งมีการวิเคราะห์สถิติพื้นฐานตามแนวทางของ บัณฑิต ศรีนิล (2560)

ผลการวิจัย

บทความวิจัยนี้นำเสนอผลการศึกษา 2 ประเด็น คือ กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากต้นก้างปลาเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนริมน้ำเลย และการนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ต้นก้างปลาเพื่อคงไว้ซึ่งภูมินามและอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำเลย โดยมีผลการศึกษาดังนี้

1. ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากต้นก้างปลาเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนริมน้ำเลย

ผลการวิจัย พบว่า การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การออกแบบ ผลิตภัณฑ์ โดยใช้แนวคิด Waste to Value หรือ "เปลี่ยนขยะเป็นมูลค่า" เมื่อชุมชนมองว่าต้นก้างปลาคือวัชพืชหรือขยะกีดขวางแม่น้ำลำคลอง จึงร่วมกันวิเคราะห์ ซึ่งมีการเชื่อมโยงระหว่างการใช้ปฏิบัติ องค์ความรู้ของชุมชน หลักวิชาการที่เหมาะสม จนกระทั่งนำไปสู่การยอมรับและการเปลี่ยนแปลงแนวคิด มีความเข้าใจ มีทักษะการออกแบบ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลา โดยมีการรวมกลุ่มแกนนำเพื่อออกแบบและผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลา พร้อมทั้งขยายผลให้กับคนในชุมชน ส่งผลต่อการวางแผนรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนโดยมีองค์การส่วนตำบลฯ วิทยุชุมชนเป็นผู้ร่วมสนับสนุน จากที่กล่าวมานี้มีกระบวนการใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย ดังนี้

1) กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพปัญหา โดยการระดมความคิด ในหัวข้อเรื่อง “การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของพืชก้างปลาในบ้านก้างปลา” ซึ่งเป็นการระดมความคิดเห็นทุกภาคส่วน ทั้ง ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสของชุมชน หน่วยงานของรัฐในท้องถิ่น และนักวิชาการที่เชี่ยวชาญด้านพืช จำนวน 20 คน เพื่อค้นหาปัญหาที่ทำให้จำนวนพื้นที่หรือแหล่งกระจายตัวของต้นก้างปลาลดลงและหมดไป ร่วมนำเสนอและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถึงความสำคัญของต้นก้างปลา เหตุผลของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ มุมมอง ต่อการดำรงอยู่ของต้นก้างปลาในชุมชน ซึ่งจากการระดมความคิด พบว่า สาเหตุหลักของจำนวนพื้นที่หรือแหล่งกระจายตัวของต้นก้างปลาลดลงและหมดไปนั้นเป็นเพราะชุมชนไม่ได้ใช้ประโยชน์จากต้นก้างปลาแล้วนั่นเอง ทั้งเรื่องของการเป็นอาหารของสัตว์น้ำ เรื่องของการเป็นส่วนประกอบของยาสมุนไพร หรือเรื่องของการเป็นกำแพงธรรมชาติป้องกันหน้าดิน

2) กระบวนการมีส่วนร่วมในการค้นหาผลิตภัณฑ์ ในหัวข้อเรื่อง “มุมมองหลากหลายมิติของการอนุรักษ์พืชก้างปลาและการใช้ประโยชน์” การนำพืชก้างปลามาใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจ กับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสของชุมชน ตัวแทนชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชุมชน จำนวน 30 คน ซึ่งจากการเสนอแนะของชุมชนพบว่า เมื่อชุมชนได้เรียนรู้ทักษะการนำพืชที่มีประโยชน์แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์มาเพิ่มมูลค่าด้วยแนวคิด Waste to Value อันเนื่องมาจากชุมชนมองว่าเมื่อต้นก้างปลาไม่มีประโยชน์ทางตรงแต่เป็นประโยชน์ทางอ้อมที่ยังไกลตัว ชุมชนจึงเลือกทำลายมากกว่าอนุรักษ์ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงส่งผลต่อระบบนิเวศในเรื่องของแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และการกัดเซาะหน้าดินของริมตลิ่ง จึงนำมาสู่มาตรการป้องกันการกัดเซาะริมตลิ่งด้วยการเสริมคอนกรีต แล้วนำพื้นที่ริมน้ำมาพัฒนาปรับปรุงทัศน ให้เป็นพื้นที่ออกกำลังกาย พื้นที่พักผ่อน และพื้นที่ประกอบอาชีพเลี้ยงปลากระชัง ชุมชนจึงร่วมกันค้นหาวิธีการนำต้นก้างปลา ทั้ง ลำต้น ใบ ผล มาพัฒนาให้เกิดรายได้ ดีกว่าตัดทิ้งทำลาย ชุมชนจึงเสนอในเรื่องของผลิตภัณฑ์ที่ทำจากลำต้นก้างปลานั้นเอง

3) กระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลา ด้วยแนวคิดแนวคิด Waste to Value เมื่อชุมชนพิจารณาและสะท้อนคิดร่วมกันแล้วจึงสรุปได้ว่า ควรทดลองนำลำต้นของก้างปลามาจัดทำพวงหรีด และกระเช้าผลไม้ก่อน ตามประสบการณ์ที่เคยรู้และจากองค์ความรู้เรื่องการนำขยะมาสร้างมูลค่า โดยมีแนวคิดที่สามารถสร้างรายได้ และใช้ประโยชน์ในชุมชนได้ ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่การรวมกลุ่มแกนนำเพื่อเรียนรู้ทักษะการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยคณะผู้วิจัยเป็นผู้ประสานผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการออกแบบและพัฒนานวัตกรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาด ร่วมให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ก่อนออกสู่ตลาด เมื่อได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ จึงเผยแพร่สู่ชุมชนต่อไป โดยมีขั้นตอนกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 3 ขั้นตอนดังนี้

การเตรียมวัตถุดิบ ชุมชนดำเนินการตัดลำต้นก้างปลา โดยเลือกตัดต้นแก่จัด ขนาดลำต้นเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 เซนติเมตร สูงประมาณ 3 เมตร ตัดใบทิ้งให้เหลือแต่เพียงลำต้น และนำมาตากแดดให้ลำต้นแห้ง ไม่มียาง ไล่มด และป้องกันการขึ้นรา โดยนำลำต้นก้างปลาตากแดดประมาณ 3 วัน จึงสามารถนำมาประกอบผลิตภัณฑ์

การสร้างผลิตภัณฑ์ ชุมชนนำต้นก้างปลาที่ตากแดดแล้วเสร็จมาตัดเป็นท่อน ตามขนาดที่ต้องการ เช่น กระเช้าผลไม้ ตัดลำต้นก้างปลาความยาวท่อนละ 45 เซนติเมตร แล้วนำมาขึ้นรูปโดยใช้เครื่องปั่นลมยิงตะปูเป็นตัวเจาะประสานให้ลำต้นก้างปลาขึ้นรูปตามทรวดทรงที่เราต้องการ การตัดลำต้นก้างปลาเป็นท่อนการประกอบด้วยปั่นลมยิงตะปู และสุดท้ายผลิตภัณฑ์ที่ได้ (ขนาดของท่อนก้างปลาขึ้นอยู่กับการออกแบบของผู้ผลิต)

การตกแต่งสวยงาม ชุมชนมีผลิตภัณฑ์ 2 แบบคือ ผลิตภัณฑ์ที่ทำนํ้ายาเคลือบเงา (แลคเกอร์) ให้สินค้ามีความสวยงาม และผลิตภัณฑ์ที่คงเนื้อไม้แบบเดิม ไล่ไม้แบบเดิม และชุมชนยังมีการนำเชือกจากต้นกก ธิบับัน เชือกผ้า มาตกแต่งให้เกิดความสวยงามเพิ่มเติมอีกด้วย

ภาพที่ 2 ต้นก้างปลา (*Phyllanthus reticulatus* Poir) ผล ความสูงของลำต้น ใบ และรากของต้นก้างปลา

4) กระบวนการต่อยอดผลิตภัณฑ์ต้นแบบ จากต้นก้างปลาเพื่อขยายผลสู่ชุมชน กลุ่มแกนนำของชุมชนร่วมกันระดมคณะทำงาน อีกทั้งหน่วยงานของรัฐส่วนท้องถิ่นร่วมกันสนับสนุนการรวมกลุ่มเพื่อวางแผนจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนบ้านก้างปลา พร้อมทั้งให้นโยบายแนวทางในการดำเนินงาน โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโสของชุมชน ตัวแทนชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และผู้เชี่ยวชาญด้านพืชและการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชุมชน จำนวน 30 คน เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่อยอดผลิตภัณฑ์ต้นแบบ แนวทางการสร้างช่องทางรายได้ ร้านค้าเครือข่าย การหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนโครงการ การร่วมกันสนับสนุนในการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพบว่า ชุมชนรวมกลุ่มเป็นแกนนำเพื่อผลิตสินค้าจากต้นก้างปลาออกมาจำหน่ายก่อน โดยแบ่งฝ่ายจัดหาทรัพยากร (ตัดต้นก้างปลา) ฝ่ายจัดประกอบสินค้า ฝ่ายติดต่อประสานงาน (รับใบสั่งซื้อ) เพื่อให้การทำงานเป็นระบบ พร้อมทั้งการเผยแพร่ สาธิตการประกอบกระเช้าผลไม้ การประกอบพวงหรีด ให้กับผู้ที่สนใจ ด้วยเทคโนโลยีอย่างง่าย นั่นคือเครื่องปั่นลมยิงตะปูและลูกปืนยิงตะปู นํ้ายาเคลือบเงา เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องมือที่หาได้ตามร้านค้า ร้านก่อสร้าง หรือเป็นเครื่องมือที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น จึงทำให้พบว่าการรวมกลุ่มผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลานี้ต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายคือเทคโนโลยีอย่างง่าย 1 ชุด

5) กระบวนการสร้างรายได้ของผลิตภัณฑ์ ชุมชนได้ดำเนินการรวมกลุ่มผู้สนใจ โดยในระยะแรกเป็นการรวมกลุ่มที่มาจากกลุ่มผู้นำเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม ในระยะต่อมาชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม โดยบทบาทหน้าที่ของกลุ่มแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ ผู้จัดหาวัตถุดิบ ผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย โดยบทบาทของผู้จัดหาวัตถุดิบ คือ การรวบรวมลำต้นก้างปลาที่แก่จัดมาตากแดดแล้วส่งต่อไปให้ผู้ผลิต โดยมีรายได้โดยการจำหน่ายเป็นกิโลกรัม โดยลำต้นก้างปลา 1 ลำ มีความยาวโดยประมาณ 2 - 3 เมตร ราคา กิโลกรัมละ 10 บาท ในช่วงเทศกาลต้องจัดหาลำต้นก้างปลาประมาณ 100 กิโลกรัม หรือมีรายได้เพิ่มประมาณ 1,000 บาท บทบาทต่อมาผู้ก่อร่างสร้างผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของใบสั่งซื้อ โดยได้รับค่าตอบแทนขึ้นกับประเภทของผลิตภัณฑ์ เช่น หากเป็นกระเช้า ได้ค่าตอบแทนเฉลี่ยใบละ 20 บาท หากเป็นขันโตก ได้ค่าตอบแทนเฉลี่ยใบละ 40 บาท ในช่วงเทศกาลได้จัดทำผลิตภัณฑ์ประมาณ 100 ชิ้นงาน หรือมี

รายได้เพิ่ม 3,000 - 4,000 บาท บทบาทสุดท้ายผู้จัดจำหน่าย มีหน้าที่ประสานงานกับร้านค้าที่รับจัดกระเช้าของขวัญ กระเช้าผลไม้ รับใบสั่งซื้อ หรือนำไปจัดแสดงในงานต่าง ๆ จัดเก็บรายได้และแบ่งปันรายได้ ซึ่งในช่วงเทศกาลได้จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลาประมาณ 100 ใบ จึงมีรายได้ค่าจัดจำหน่ายคิดเป็นร้อยละ 5 ดังนั้นผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลาจึงสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน แต่มีข้อจำกัดคือรายได้ที่เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ ที่ผู้บริโภคนิยมมอบเป็นของขวัญให้กับบุคคลสำคัญ อีกทั้งผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลายังอยู่ระหว่างการทำการตลาดโดยมีสถาบันการศึกษาและหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ร่วมสนับสนุน จึงอาจจะมียอดสั่งซื้อจำนวนน้อย รายได้น้อย ในระยะแรกเริ่ม

2. ผลการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ต้นก้างปลาเพื่อคงไว้ซึ่งภูมินามและอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำเลย

ผลการวิจัย พบว่า การอนุรักษ์ต้นก้างปลาเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เกิดมูลค่า สะท้อนถึงการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและความยั่งยืนของระบบนิเวศ เนื่องจากพันธุ์กรรมพืชคือแหล่งทรัพยากรสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการเกษตร อาหาร และการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม และการสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชน จากงานวิจัยนี้สามารถนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ได้ 2 แนวทางที่สำคัญคือและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ดังนี้

1. การอนุรักษ์โดยผ่านกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองรักถิ่น

การขยายผล เผยแพร่องค์ความรู้และการใช้ประโยชน์ต้นก้างปลาสู่เยาวชนรุ่นใหม่ ในกระบวนการนี้ชุมชนและโรงเรียนนำเสนอสะท้อนผลในมิติของการขยายองค์ความรู้ต่อนักเรียน เพื่อปลูกฝังพลเมืองรุ่นใหม่ให้รู้จักท้องถิ่น เห็นคุณค่า และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จึงมีการระดมความคิด เพื่อนำไปสู่วิธีการขยายผลของงานวิจัย โดยมีแนวคิดที่ว่าสื่อพืชก้างปลาต้องเป็นรูปแบบที่เยาวชนสามารถเข้าใจได้ง่าย ครูผู้สอนสามารถใช้งานสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพครบถ้วน ทันสมัย เพื่อให้การจัดทำสื่อประกอบการจัดการเรียนการสอนรายวิชาท้องถิ่นศึกษามีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และการเผยแพร่นั้นเอง โดยจากโจทย์ของชุมชนและโรงเรียนในการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองรักถิ่น การขยายผล เผยแพร่องค์ความรู้และการใช้ประโยชน์ต้นก้างปลา ครั้งนี้มีกลุ่มร่วมเรียนรู้คือนักศึกษาครู คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 60 คน ร่วมออกแบบสื่อและนวัตกรรมการศึกษา คือนิทานสำหรับเด็กและหลักสูตรท้องถิ่นที่มีเนื้อหาหลักคือต้นก้างปลา (ดังภาพที่ 3) เมื่อพัฒนาสื่อและนวัตกรรมต้นแบบเรียบร้อยแล้วจึงนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญการผลิตสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาประเมิน วิพากษ์สื่อ จำนวน 3 ท่าน พร้อมทั้งทำการปรับปรุงสื่อและนวัตกรรมการศึกษาต้นแบบ และนำสื่อการเรียนรู้นี้เผยแพร่ในโรงเรียนบ้านก้างปลา โดยในกระบวนการนี้โรงเรียนบ้านก้างปลาเป็นผู้สานต่อ เผยแพร่ และใช้ทำการเรียนการสอนต่อไป

ภาพที่ 3 นวัตกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมขยายผลองค์ความรู้เรื่องพืชก้างปลาให้กับนักเรียน

นอกจากนี้ จากกิจกรรมเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย ยังสามารถสร้างความเข้าใจให้กับนักเรียนจากเดิมที่เข้าใจว่า บ้านก้างปลาจากการประกอบอาชีพเลี้ยงปลา หรือมีปลาจำนวนมากในแม่น้ำเลย แต่ในความเป็นจริงมาจากพืชก้างปลาที่กระจายตัวอยู่ริมแม่น้ำเลยหรือกระจายตัวบริเวณลำสาขาของแม่น้ำเลย อีกทั้งทำให้นักเรียนเข้าใจความเป็นระบบนิเวศห่วงโซ่อาหารของสัตว์เล็ก และเพิ่มทักษะทางอาชีพให้กับนักเรียนในอนาคต ส่วนคณะครูของโรงเรียนบ้านก้างปลาแสดงถึงแนวคิดที่ว่าในการแข่งขันงานศิลปหัตถกรรมของนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีเรื่องราวหรือรายละเอียดของต้นก้างปลา ไปเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการพัฒนานักเรียนเพื่อ

นำเข้าประกวดแข่งขันได้ อาจกล่าวได้ว่างานวิจัยเรื่องแนวทางการอนุรักษ์พืชก้างปลาเพื่อสร้างคุณค่าให้กับพืชท้องถิ่น ก่อประโยชน์กับชุมชนและโรงเรียนภายใต้แนวคิดเรื่องของ “บวร” ที่จะช่วยกันอนุรักษ์ สืบสาน และนำพืชท้องถิ่นที่ มองว่าเป็นขยะหรือวัชพืชมาร่วมใช้ให้เกิดประโยชน์ เกิดอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างยั่งยืน

2. การอนุรักษ์โดยผ่านกระบวนการเศรษฐกิจสร้างสรรค์

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย เพื่อการอนุรักษ์ ต้นก้างปลา คือ การนำต้นก้างปลาที่โตเต็มวัยมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์เพื่อสร้างรายได้ เพราะเมื่อชุมชนเห็นคุณค่าของต้นก้างปลาว่าสามารถสร้างรายได้ได้ชุมชนจะลดการตัดทำลายและปล่อยให้ต้นอ่อนเจริญเติบโต ขยายพันธุ์ ไปตามธรรมชาติหมุนเวียนกันไป ซึ่งจะช่วยในการเป็นกำแพงป้องกันการกัดเซาะของน้ำ เป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำ เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน จากกระบวนการดังกล่าวนำมาสู่กรอบแนวคิดในการดำเนินงานอนุรักษ์ต้นก้างปลาผ่านการ พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หลังจากที่มีผู้นำชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน หน่วยงานของรัฐในท้องถิ่น ผู้อำนวยการโรงเรียนในชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านพืช ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จากชุมชน และอื่น ๆ ได้ร่วมกันดำเนินการเรื่องการสร้างคุณค่าให้กับต้นก้างปลาตามกระบวนการที่กล่าวไปแล้วนั้น ในประเด็นการใช้ประโยชน์จากพืชก้างปลาของชุมชน ผลปรากฏว่า ชุมชนมีการรวมกลุ่มแกนนำ ที่นำโดยผู้ใหญ่บ้าน และลูกบ้านจำนวน 10 - 15 คน ร่วมกันออกแบบผลิตภัณฑ์โดยยังคงยึดหลักการจากผลิตภัณฑ์ต้นแบบนั้นคือใช้ลำต้น ในการประกอบผลิตภัณฑ์ โดยชุมชนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายรูปแบบ มีความแข็งแรง เรียบร้อย สวยงาม มากขึ้น นอกจาก กระเช้าผลไม้ ฐานพวงหรีด เช่น โคมไฟ ชั้นโถก กระถาง ตะกร้า ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากพืชก้างปลา

โดยในปีแรกที่มีนำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย คือกระเช้าผลไม้ในช่วงเทศกาลปีใหม่ จำหน่ายได้มากกว่า 10 ใบ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดีเพราะชุมชนเป็นผู้ค้ารายใหม่ ต่อมาฝ่ายประสานงานหรือผู้รับใบสั่งซื้อสินค้า ได้ร่วมกับ คณะทำงานประสานขอความร่วมมือเป็นคู่ค้าไปยังร้านค้าโชห่วยต่าง ๆ ซึ่งได้รับการตอบรับพร้อมทั้งข้อเสนอแนะในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และในปีที่ผ่านมา ชุมชนสามารถจำหน่ายกระเช้าได้มากกว่า 30 ใบ โดยราคาขายส่ง 80 บาท ต่อ กระเช้า 1 ใบ โดยเมื่อคำนวณต้นทุนต่อหน่วยของผลิตภัณฑ์กระเช้าผลไม้จากต้นก้างปลา ตั้งต้นที่ 50 บาท ปรากฏว่าเมื่อ คำนวณแล้ว เฉลี่ยราคาใบละ 33.16 บาท การสะสมข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตของกระเช้าผลไม้จากต้นก้างปลานั้น เหมาะกับระบบบัญชีต้นทุนงานสั่งทำ Job Order Cost System คือ ระบบบัญชีที่ใช้สะสมข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตของงานสั่งทำ หรือสินค้าที่ผลิตเป็นรอบ โดยการบันทึกและสะสมนั้นจะกระทำโดยแยกตามงานสั่งทำของลูกค้าแต่ละ ราย หรือตามรุ่นและชนิดของสินค้าที่ต้องการผลิต ทั้งนี้เพราะราคาขายที่เกิดขึ้นของงานสั่งทำแต่ละงานหรือสินค้า แต่ละรุ่นไม่มีความแน่นอน ดังนั้นการสะสมต้นทุนหรือทำให้ทราบถึงต้นทุนของแต่ละงาน หรือสินค้าแต่ละรุ่นจึงให้ ประโยชน์แก่ฝ่ายบริหารในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดราคาขาย การรับทำตามใบสั่งของลูกค้า ตลอดจนให้ ประโยชน์ในการควบคุมและวัดผลการปฏิบัติงานของพนักงานหรือลูกจ้างอีกด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นจะเก็บ รวบรวมต้นทุนที่เกิดขึ้นในการผลิตของแต่ละงานไว้ใน “บัตรงานต้นทุนงานสั่งทำ Job Order Cost Sheet ตาม แนวคิดของ สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ (2566)

องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย

จากฐานคิด Waste to Value คือขยะสู่มูลค่า มาสู่องค์ความรู้ใหม่ Value to Up Value จากมูลค่าสู่มูลค่าเพิ่ม ผลการศึกษาจากงานวิจัยนี้แล้วพบว่า ต้นก้างปลาไม่ใช่แค่ขยะแต่มีคุณค่าและมูลค่า โดยสามารถจำแนกเป็นคุณค่าทางจิตใจในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ภูมินาม อัตลักษณ์ของชุมชน และแฝงไปด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เข้ามาอยู่ในกระบวนการทั้งหมดที่สะท้อนถึงการพัฒนาศักยภาพของต้นและของชุมชนส่วนรวม ส่วนมูลค่าคือการนำต้นก้างปลามาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน ดังนั้นจากพืชท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ จากทรัพยากรสู่มูลค่าทางเศรษฐกิจ จึงถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการดำเนินการวิจัยที่สามารถต่อยอดในการวิจัยที่หลากหลายรูปแบบมากขึ้น โดยในอนาคตสามารถดำเนินการวิจัยนำผลของต้นก้างปลามาสกัดเป็นน้ำผลไม้เพื่อสุขภาพ หรือการนำไปของต้นก้างปลาจัดทำ Eco Print ผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายและสามารถนำแนวทางมาปรับใช้ในบริบทที่เหมาะสมกับชุมชนอื่นได้ สำหรับงานวิจัยนี้ที่เริ่มต้นจากฐานคิดขยะที่ไม่มีประโยชน์ แต่เมื่อสิ้นสุดงานวิจัยจบที่ฐานคิดมูลค่าสู่มูลค่าเพิ่ม เพราะนอกจากต้นก้างปลาเป็นพืชที่มีประโยชน์ในสรรพคุณยาแต่ชุมชนไม่ใช่ประโยชน์ของพืชนี้ จึงนำความไม่ใช่ประโยชน์มาสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจในรูปแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์นั่นเอง

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง ชุมชนสะท้อนผลความสำเร็จของโครงการพร้อมกับการประเมินจากแบบสอบถามความคิดเห็นกับแนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา โดยใช้พืชท้องถิ่นเป็นฐาน ที่ชุมชนได้รวมกลุ่มแล้วดำเนินการนำต้นก้างปลาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้และขยายผลองค์ความรู้พืชท้องถิ่น ต้นก้างปลาสู่โรงเรียนเพื่อสร้างความตระหนักแก่นักเรียนเยาวชนรุ่นใหม่ โดยผลการประเมิน จากแบบสำรวจความคิดเห็นผู้ร่วมโครงการจำนวน 115 คน ต่อผลสำเร็จของโครงการในภาพรวมมีความพึงพอใจในระดับมากคือ 89.60 และเมื่อจัดลำดับความพึงพอใจตามความคิดเห็นของชุมชนสรุปได้ว่า อันดับแรกโครงการมีประโยชน์กับชุมชน สร้างความตระหนักให้เกิดการอนุรักษ์พืชท้องถิ่น ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 92.87 ในลำดับต่อมาโครงการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นลงมือปฏิบัติจริง ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 91.83 และในลำดับสุดท้ายโครงการมีรูปแบบกิจกรรมที่สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษา หน่วยงานของรัฐ และชุมชน ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 90.61 และหากพิจารณาผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงในมิติด้านเศรษฐกิจและสังคมสามารถอธิบายได้ว่า

แนวทางแรกผลกระทบด้านเศรษฐกิจ กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้านจำนวนหนึ่งรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของตลาดในพื้นที่จังหวัดเลย (ผลิตตามใบสั่งซื้อ) และหน่วยงานของรัฐในท้องถิ่น พร้อมให้การสนับสนุนในการรวมกลุ่มเพื่อเป็นวิสาหกิจชุมชนต่อไป เพราะเมื่อพิจารณาแล้วหากทำผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลา กลุ่มผู้พัฒนาผลิตภัณฑ์ไม่มีต้นทุนในเรื่องของวัตถุดิบ เพราะต้นก้างปลาหาได้ทั่วไปริมแม่น้ำลำคลอง ทองบึงเป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่มีเจ้าของ และเป็นทรัพยากรที่กระจายตัวรวดเร็ว ชุมชนลงทุนในเรื่องของแรงงานทักษะงานฝีมือ และลงทุนในเครื่องจักรขนาดเล็ก เช่น เครื่องปั่นลมยิงตะปูและลูกปืนยิงตะปู น้ำยาเคลือบเงา เป็นต้น ดังนั้นต้นทุนของผลิตภัณฑ์ต่ำ ราคาจำหน่ายดี ชุมชนมีรายได้เสริมจากผลิตภัณฑ์ต้นก้างปลา โดยขั้นตอนต่อไปชุมชนนำกระบวนการแปรรูปต้นก้างปลาสู่ผลิตภัณฑ์ขยายผลสู่ลูกบ้านที่สนใจ โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางเพราะเป็นผลิตภัณฑ์ลงทุนต่ำและการดำเนินงานไม่ซับซ้อน สามารถรับทำตามความต้องการของตลาดได้

แนวทางต่อไปคือผลกระทบต่อชุมชนและสังคม ด้วยสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่เรื่องภูมินามของบ้านก้างปลา ห่วงโซ่อาหาร ความอุดมสมบูรณ์ และสร้างความเข้าใจต่อเยาวชนรุ่นใหม่ให้ทราบถึงความเป็นมาเป็นไปของชุมชนที่ถูกต้อง พร้อมทั้งสร้างทักษะอาชีพให้กับนักเรียน ส่วนคณะคุณครูก็มีหลักสูตรท้องถิ่นไว้จัดการเรียนการสอน เผยแพร่องค์ความรู้ของชุมชนต่อไป หรืออีกนัยหนึ่งคณะครูสามารถออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการศึกษาได้ (Community Based Learning) เพราะความสำเร็จในการศึกษา

รูปแบบหนึ่งคือเมื่อผู้เรียนได้เห็น ได้สัมผัส ได้จับต้อง จะเกิดการเรียนรู้อย่างเข้าใจและยั่งยืน โดยขั้นตอนต่อไปโรงเรียนนำผลผลิตของงานวิจัยทั้งหลักสูตร นิทาน E-book ขยายผลสู่โรงเรียนเครือข่าย

2. อภิปรายผล

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ นำมาสู่การอภิปรายผลการศึกษา “ผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลา : กระบวนการมีส่วนร่วมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนริมน้ำเลย” โดยในงานวิจัยนี้มีแนวคิดที่ว่า การนำพืชท้องถิ่นมาแปรรูป มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถขายได้ สร้างรายได้ให้กับกลุ่มหรือชุมชนได้ ซึ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากพืชท้องถิ่นนี้อยู่ภายใต้ฐานคิดที่ว่ามีรากฐานมาจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชน และแฝงไปด้วยแนวคิดการอนุรักษ์พืชท้องถิ่นตามฐานคิดการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (อพ.สธ.) และแฝงไปด้วยหลักการความหลากหลายทางชีวภาพ

แนวทางของการอนุรักษ์พืชท้องถิ่นที่ดีคือการทำให้เกิดมูลค่า ทั้งมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางจิตใจ โดยในงานวิจัยนี้ได้นำองค์ความรู้จากพืชท้องถิ่นมาออกแบบเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างรายได้ในรูปแบบตัวเงิน และสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจผ่านรูปแบบการศึกษา ที่ทั้งสองประการคือการแฝงไปด้วยแนวทางการอนุรักษ์พืชท้องถิ่น กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเมื่อพิจารณาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากพืชท้องถิ่นจึงสอดคล้องกับ ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ (2565) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่จะช่วยขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะในสถานการณ์ของบ้านก้างปลา จำเป็นต้องรวมกลุ่มกันทำงานและเน้นการมีส่วนร่วมเพราะด้วยลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่ต้องใช้เวลาในการพัฒนาพัฒนาผลิตภัณฑ์มากกว่าต่างคนต่างทำ อีกทั้งการรวมกลุ่มจัดตั้งวิสาหกิจจะช่วยขับเคลื่อนเรื่องการตลาด การขาย การรับงานเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งหากพิจารณาแล้วพบว่าเมื่อจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้สำเร็จก็จะเข้าสู่สายพานการตลาดที่ได้รับการสนับสนุนโดยหน่วยงานของรัฐทั้งจากท้องถิ่นและส่วนกลาง หรือการเข้าร่วมโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (สำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นวิสาหกิจชุมชน, 2560) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนได้นำทรัพยากรภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น โดยยึดหลักการพึ่งตนเองของชุมชน รัฐก็พร้อมที่จะช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่และการบริหารจัดการ เชื่อมโยงสินค้าชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่สอดคล้องกับการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ เพราะหากชุมชนพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยตนเองแต่ขาดการสนับสนุนอย่างเป็นระบบและมีเครือข่ายที่ช่วยเหลือ ผลักดัน ก็ไม่อาจไปถึงฝั่งฝันได้ เพราะชุมชนบ้านก้างปลาเมื่อมีอาชีพหลักคือการทำเกษตรกรรม ดังนั้นจึงไม่มีครอบครัวใดที่จะสละเวลาทั้งหมดเพื่อมาพัฒนาผลิตภัณฑ์จากต้นก้างปลาเพียงอย่างเดียว

ในบริบทของงานวิจัยต้นก้างปลาสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ รัชตันทน์ มาร์ตันภักตรมาศ และคณะ (2566) ในมิติการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการตนเองอย่างยั่งยืน ซึ่งกระบวนการวิจัยแนวทางการอนุรักษ์พืชก้างปลาเพื่อสร้างคุณค่าให้กับพืชท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ ทั้งร่วมแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ และร่วมลงมือปฏิบัติ แม้ว่าจะเป็นเพียงคนส่วนหนึ่งของชุมชน แต่ก็ถือว่าชุมชนบ้านก้างปลา มีบทบาทต่อกิจกรรมในชุมชนอย่างเข้มแข็ง เช่น กลุ่มผู้นำดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยตัวเอง ออกแบบเอง คณะนักวิจัยเป็นเพียงที่ปรึกษา ชุมชนร่วมหาแบบ หาวัสดุ หาช่องทางการตลาด ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดีที่กลุ่มผู้นำมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง สะท้อนถึงชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนตั้งแต่ต้นจนจบ ตั้งแต่การออกแบบผลิตภัณฑ์ การให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในมิติอื่น ๆ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเน้นความเท่าเทียมของโอกาสและการรับรู้ของประชาชน อันจะนำมาสู่การวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน การวางแผนในการพัฒนาหรือแก้ปัญหา การดำเนินการตามแผนและกระบวนการติดตามประเมินผลที่เป็นรูปธรรม

อีกทั้งเมื่อวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์พืชก้างปลาเพื่อสร้างคุณค่าให้กับพืชท้องถิ่น อภิปรายได้ว่า การนำพืชก้างปลา ที่ชุมชนมองว่าเป็นวัชพืชมมาดำเนินการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ นงนุช ศรีสุข และ เบญญาตา กระจำแจ้ง (2566) เพราะเป็นการมุ่งเน้นการจัดการขยะของชุมชนภายใต้แนวคิด

เศรษฐกิจหมุนเวียน และยังแสดงให้เห็นถึงการลดการเกิดขยะ ส่งเสริมการใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ รักษาคุณค่าของทรัพยากรและผลิตภัณฑ์ให้นานที่สุด ลดของเสีย และสร้างมูลค่าเพิ่มจากของเหลือใช้ โดยการนำต้นก้างปลาที่เป็นวัชพืชของชุมชนมาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น กระเป๋าของขวัญ ตะกร้า ฐานพวงหรีด เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์ผลการศึกษา“ผลิตภัณฑ์จากก้างปลา : กระบวนการมีส่วนร่วมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนริมน้ำเลย” ผ่านแนวคิด แนวคิด Waste to Value งานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐ จันทโรทัย (2567) ที่นำวัชพืชอย่างผักตบชวามาสร้างรายได้ด้วยผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยนำมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้จากผักตบชวา หรือในงานวิจัยของ ประกายทิพย์ ทองเหลือ (2561) ที่นำผักตบชวามาแปรรูปเป็นวัสดุหนึ่งเทียมในการออกแบบกระเป๋าหนังแบบไร้รอยต่อ ซึ่งต้นก้างปลาอยู่ในสถานการณ์เดียวกันกับผักตบชวาที่กระจายตัวอย่างไวในแม่น้ำ ลำคลอง ขาดการจัดการอย่างจริงจัง จึงต้องนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สร้างรายได้ แต่มีความแตกต่างตรงที่ผักตบชวาไม่มีการวิจัยในเชิงอนุรักษ์ทรัพยากร หรือพันธุกรรมพืช แต่ในการวิจัยต้นก้างปลา มีการเสนอในเรื่องของการอนุรักษ์เพราะมีประโยชน์ในทางกายภาพ สรรพคุณยา เพียงแค่ชุมชนไม่ใช่ประโยชน์เท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการ Waste to Value คือ การแปรรูป (Recycle) การสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) หรือในงานวิจัยของ บุษรา บรรจงการ และ ยุทธนา พรพรคนันต์ (2565) การนำขยะที่เป็นเปลือกทุเรียนมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ เช่น กรอบรูป ชั้นวางสินค้า เมื่อนำผลวิจัยของต้นก้างปลาเปรียบเทียบกับเปลือกทุเรียนที่นำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ก็มีความสอดคล้องกันในเรื่องของการนำขยะมาพัฒนาให้มีมูลค่า เพราะเปลือกทุเรียนมีปริมาณที่มาก ในแต่ละฤดูกาลต้องดำเนินการฝังกลบหรือกำจัดในปริมาณที่มาก เช่นเดียวกันและเป็นไปตามหลักการ Waste to Value คือ การลดปริมาณขยะ (Reduce)

ดังนั้น “ผลิตภัณฑ์จากก้างปลา : กระบวนการมีส่วนร่วมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนริมน้ำเลย” สิ่งสำคัญคือการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านก้างปลาในการพัฒนาการดำเนินงานและขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมร่วมกัน เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม จึงเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทหลัก ในการพัฒนาเพื่อความสำเร็จของชุมชนและตอบสนองต่อประโยชน์ของชุมชนโดยรวม โดยในงานวิจัยนี้ คณะผู้ทำงานสามารถสังเคราะห์บทบาทของการมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน ชุมชน วัด ราชการ โรงเรียน หรือ “บวร” ดังนี้

บ้าน/ ชุมชน คือ กลุ่มคนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมมากที่สุด ทั้งการแสดงความคิดเห็น การเสนอแนะ การนำทาง เพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูล และการลงมือปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่จัดได้ว่ากลุ่มคนนี้เป็นแรงงานหลักในการวิจัยและปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

วัด คือ สถาบันเพื่อกล่อมเกลাজิตใจของกลุ่มคนในสังคมและชุมชน โดยในงานวิจัยนี้วัดได้มีบทบาทในเรื่องของแหล่งเรียนรู้เพราะวัดพระศรีรัตนศาสดารามได้มีการสร้างพื้นที่เรียนรู้ต้นก้างปลา แต่ในปัจจุบันได้ทำลายทิ้งอันเนื่องมาจากการขยายตัวอย่างไวของต้นก้างปลา จึงทำให้เกิดพื้นที่ป่ารก โดยในอนาคตวัดจะพัฒนาแหล่งเรียนรู้ขึ้นมาใหม่และพัฒนาเป็นพื้นที่เรียนรู้ของชุมชนและผู้ที่สนใจทั่วไป

ราชการ/ โรงเรียน กลุ่มคนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการในฝ่ายสนับสนุน อาจกล่าวได้ว่าในส่วน of โรงเรียนร่วมให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะ และเผยแพร่ข้อมูล การนำข้อมูลเช่น หลักสูตรท้องถิ่นไปจัดการเรียนการสอน เผยแพร่ข้อมูลองค์ความรู้ ให้กับเยาวชนเพื่อให้เยาวชนตระหนักในทรัพยากรของท้องถิ่น ส่วนราชการที่หมายถึงหน่วยงานท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการสนับสนุนเรื่องของนโยบาย จัดทำโครงการ การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ และร่วมประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. นโยบายต่อการพัฒนาโดยภาครัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น สามารถร่วมขับเคลื่อน ให้การสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นให้เขาสามารถยืนด้วยตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน และสนับสนุนให้นำทุนของชุมชนออกมาสร้างรายได้ แปรเป็นตัวเงินด้านเศรษฐกิจ หรือในฐานคิดที่ว่า “หน่วยงานท้องถิ่นสามารถมีบทบาทในการยกระดับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นจากพืชก้างปลาสู่สินค้าหัตถกรรมที่มีอัตลักษณ์ประจำถิ่น (Cultural Craft Product)” โดยที่ไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรของชุมชน โดยหน่วยงานท้องถิ่นสามารถสนับสนุนในด้านนโยบาย โอกาส ช่องทางรายได้ การจัดตั้งการรวมกลุ่ม การยกระดับผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น และมี

ส่วนร่วมอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง เช่น ในงานวิจัยนี้ชุมชนบ้านก้างปลา มีทุนทางทรัพยากรในเรื่องของต้นก้างปลาที่กระจายตัวเป็นจำนวนมากและสร้างปัญหาให้ต้องได้ตัดทิ้งและเริ่มลดลงอย่างต่อเนื่อง ความท้าทายคือจะอย่างไรให้สามารถนำต้นก้างปลา มาสร้างให้เป็นตัวเงินเพื่อให้ชุมชนมีรายได้ มีความรักและรู้สึกตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรในชุมชน

2. นโยบายด้านการศึกษา โรงเรียนในชุมชนควรให้ความรู้อย่างต่อเนื่องในทุกกลุ่ม เพื่อไม่ให้ความรู้ขาดตอน ซึ่งการขยายผลสู่เยาวชนเพื่อปลูกฝังค่านิยมในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เข้าใจความเป็นมาของชุมชน ตั้งตัวชีวิตการเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่มีตัวชีวิตเกี่ยวกับให้ผู้เรียนสืบค้นประวัติความเป็นมาของชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนัก และเกิดการรักบ้านเกิด และส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่องพืชนอกจากมิติทางด้านสังคมแล้ว ในมิติทางด้านชีววิทยาก็สอดคล้องกับโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) กอปรกับงานวิจัยนี้มีเรื่องของการสร้างทักษะอาชีพ จึงถือได้ว่าเป็นแนวทางในการให้อาชีพกับผู้เรียนด้วย หรือในระดับนโยบายอุดมศึกษา ควรมีการบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย ทั้งการนำทุนทรัพยากรของชุมชนพัฒนาเป็นรายได้ อย่างยั่งยืน การส่งเสริม สนับสนุนการอนุรักษ์องค์ความรู้และทรัพยากรในท้องถิ่น อีกทั้งการพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่นให้เป็นองค์ประกอบของวิชาเฉพาะ

ข้อจำกัดของการวิจัย ข้อจำกัดต่อไปคือกระบวนการขยายองค์ความรู้ ความสำเร็จของโครงการวิจัยเป็นวงกว้าง เพื่อให้ทุกคนในชุมชนรับรู้ รับทราบ และผู้สนใจเข้าร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่แฝงไปด้วยการอนุรักษ์พืชท้องถิ่น ที่เป็นข้อจำกัดเพราะเมื่อมีการค้นข้อมูลและขยายความรู้ยังเป็นคนกลุ่มเดิมเข้ามาร่วมกิจกรรม การสื่อสารประชาสัมพันธ์อาจยังไม่ทั่วถึง และข้อจำกัดที่สำคัญคือกระบวนการด้านการตลาด การขยายตลาดรับซื้อผลิตภัณฑ์ที่กว้างขวางมากขึ้น เพราะเมื่อการขายที่มีจำนวนการสั่งซื้อเพิ่มขึ้นคือการสะท้อนความสำเร็จของการวิจัย และคือการเสริมแรงของกลุ่มชุมชนที่ร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณชุมชนบ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พร้อมทั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และกองทุนวิจัยจากงบประมาณสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฏีวัชร ชวลิตานนท์ และ เพ็ชรภรณ์ ชีวาลชาญชนกิจ. (2565). ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และปัจจัย การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดชุมพร. *วารสารสหวิทยาการวิจัย : ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 11(2), 82 - 90.
- จินนา เผือกนาง และ สมภพ รัตนประชา. (2565). บทบาทของพืชพื้นบ้านต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นรอบกลุ่มป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่. *วารสารวนศาสตร์ไทย*, 41(2), 147 - 158.
- ชวัลนุช พุฒินะ และ ปิงปอนด์ รักอำนาจกิจ. (2564). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของจังหวัดรองผ่านกระบวนการสร้างตราสินค้า การสร้างบรรจุภัณฑ์ และการเล่าเรื่อง (Branding, Packaging and Storytelling) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษากลุ่มจังหวัดอีสานใต้ (ยโสธร ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ). *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*, 19(2), 71 - 96.
- ณัฐ จันทโรทัย. (2567). การออกแบบและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาของชุมชนบางเลนอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี. *วารสารวิจัยไร่ไพพรรณี*, (18)1, 148 - 158.
- ไทยโรจน์ พวงมณี, จารุวัลย์ รักมณี, มาริษา ภิรมย์แทน เดอ เบลส์, และ สมิง ศรีกา. (2565). แนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าบ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมือง จังหวัดเลย. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 17(61), 89 - 98.

- นงนุช ศรีสุข และ เบญญาดา กระจ่างแจ้ง. (2566). การจัดการขยะฐานศูนย์ของชุมชนภายใต้แนวคิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลปะตง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(4), 1011 - 1026.
- นายสวีสอง. (2555). *ไม้ดีมีประโยชน์ : “ก้างปลา” ทั้งต้นเป็นยา*. คมชัดลึก. <https://www.komchadluek.net/news/agricultural/147509>.
- บัวรัตน์ ศรีนิล. (2560). *เอกสารประกอบการสอนการออกแบบวิจัยธุรกิจ การเก็บรวบรวมข้อมูล การออกแบบสอบถาม และการเลือกตัวอย่าง*. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุษรา บรรจงการ และ ยุทธนา พรหมอนันต์. (2565). การศึกษาแนวคิดต่อผลิตภัณฑ์จากเปลือกทุเรียนและการวิจัยตลาดของผลิตภัณฑ์ใหม่จากเปลือกทุเรียน. *วารสารวิจัยราไพพรรณี*, (16)1, 66 - 78.
- ประกายทิพย์ ทองเหลือ. (2561). *การพัฒนาวัสดุหนังเทียมที่แปรรูปจากผักตบชวาเพื่อการออกแบบกระเป๋าหนังไร้รอยต่อ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. DSpace at Silpakorn University. <http://thesis-ir.su.ac.th/dspace/handle/123456789/1867>.
- เพ็ญศรี ฉิรินัง, รัชยา ภักดีจิตต์, ชมกฤษ หุ่นนาถ, และ ศิริวัฒน์ เปลี่ยนบางยาง. (2566). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นสู่ความเป็นโอท็อปพรีเมียมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพร จังหวัดนครปฐม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี*, 17(1), 96 - 107.
- รัชต์นนท์ มารัตน์ภักตธามาต, สุพัฒพงศ์ แยมอิม, และ อัศวศิริ ลาปือ. (2566). การขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการตนเองอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดกระบี่และจังหวัดพังงา. *วารสารรอยแก่นสาร*, 8(3), 427 - 441.
- วีระ โชติธรรมภรณ์. (2565). การพัฒนาหมักพืชมัสกรินจากวัชพืชธรรมชาติ โดยใช้สารยีสต์ติดจากเมล็ดมะขามสารให้สีจากผลก้างปลาเคี้ยวและผลมะเกลือ. *วารสารวิชาการเทคโนโลยีอุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 10(1), 32 - 41.
- ศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืช อพ.สธ. - มทส. (2566). *ก้างปลาเคี้ยว*. https://crspg.sut.ac.th/plant/living_plants_detail.php?id=189.
- สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์. (2566). *การบัญชีต้นทุน : แนวคิดการคำนวณต้นทุนผลิตภัณฑ์และการบันทึกบัญชี* (พิมพ์ครั้งที่ 5). ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมาร์ทเฮอร์บแพลตฟอรม. (ม.ป.ป.). *ก้างปลาเคี้ยว*. <https://pharmoffice.kku.ac.th/iss/smhcontrol/herb/374>.
- สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม. (2563). *แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมไทยตามแนวคิด เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy)*. กระทรวงอุตสาหกรรม. https://www.oie.go.th/assets/portals/1/files/study_report/DevelopThaiIndustries_CircularEconomy.pdf.
- สำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นวิสาหกิจชุมชน. (2560). *ข้อมูลทั่วไปโอท็อป*. <https://cep.cdd.go.th/ข้อมูลทั่วไปโอท็อป>.
- สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *โมเดลเศรษฐกิจ บีซีจี*. <https://www.nxpo.or.th/th/bcg-economy>.
- อัปสร วิทย์ประภารัตน์, ศิริรัตนพร หล้าบัววงศ์, จารุณี ภิรมวงค์, พชรธิดา ชมภูทา, ธัญลักษณ์ นนทะศรี, ศศิธร ศิริลุน, และ สุนีย์ จันทร์สกา. (2567). โครงการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและแนวทางการใช้ประโยชน์ของพืชท้องถิ่นที่มีคุณค่าและมีอัตลักษณ์บนพื้นที่สูง : ชาอัสสัมและตีนตุ้งคุย. *รายงานการวิจัย. กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม*.
- Kumar, M., Bhujbal, S. K., Kohli, K., Prajapati, R., Sharma, B. K., Sawarkar, A. D., Abhishek, K., Bolan, S., Ghosh, P., Kirkham, M. B., Padhye, L. P., Pandey, A., Vithanage, M., & Bolan, N. (2024). A Review on Value-Addition to Plastic Waste towards Achieving a Circular Economy. *Science of The Total Environment*, 921, 171106. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2024.171106>.

The Critical Study of Intercultural Linguistics and Cultural Intelligence on Ethnocentrism : The Paradigm

Chaleomkiet Yenphech^{1*}

PhD. Candidate in Linguistics, Department of Foreign Language,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand¹

*Corresponding author's email: chaleomkiet.yp@bru.ac.th

Received: May 19th, 2025; **Revised:** July 10th, 2025; **Accepted:** July 15th, 2025

Abstract

This research examined how ethnocentrism can contribute to the development of interculturality and cultural intelligence among English as a Foreign Language (EFL) students in Thai higher education. The research aims to investigate the ethnocentric factors that drive intercultural linguistics and cultural intelligence development: 1) identify aspects of ethnocentrism that encourage intercultural linguistics and cultural intelligence, 2) analyze and determine the components of intercultural linguistics and cultural intelligence within ethnocentric contexts, and 3) propose the effects of ethnocentrism on students' awareness of intercultural linguistics and cultural intelligence. Using mixed methods, the study began with interviews of five intercultural communication experts, followed by data collection from 503 EFL students across six Rajabhat Universities using stratified sampling. Factor analysis revealed two components : cultural diversity navigation skills and intercultural experience-based learning, both showing strong reliability. Results indicated that ethnocentric awareness became more effective when taught through inclusive pedagogy aimed at developing empathy and intercultural competence. The study proposed a framework positioning ethnocentrism as a reflective tool for language education, offering implications for curriculum development and policy formulation.

Keywords: Cultural Intelligence, Ethnocentrism, Intercultural Linguistics, Paradigm

Introduction

Today's society shows rising cultural disruptions alongside historic intercultural interaction levels which create both positive and challenging aspects of cultural and linguistic diversity (Higgen & Mösko, 2020; Ramírez-Verdugo & Márquez, 2022). Meaningful relationships between individuals from different backgrounds become possible when people learn to live and work without prejudice in multicultural settings (Ang & Inkpen, 2008; Lin, 2020). The benefits of cultural diversity enable the growth of intercultural communication but simultaneously heighten the risks of communication breakdowns and cultural conflicts. The standards of behavior emerge from cultural norms which determine how people think and feel and how they interact with others. A lack of norm adaptation results in lost possibilities yet participation in cross-cultural interactions strengthens both critical thinking abilities and social competencies and work effectiveness in multicultural settings (Lin, 2020). Cultural intelligence (CQ) stands as a crucial theoretical framework that explains how people succeed

in multicultural environments (Khan et al., 2020). Different aspects of food customs and etiquette practices and greeting customs and social systems demonstrate extensive cultural differences yet culture shock frequently occurs when people interact across cultural boundaries (Lee et al., 2018). The concept of CQ has received growing recognition in various fields such as cultural studies as well as business administration (Semenov, 2022) and education (Yunlu et al., 2017) and organizational development due to its wide applicability. CQ research demonstrates its relationship to language use and religion alongside lifestyle and ethnic awareness and cognitive styles and interpersonal behaviors (Arasaratnam, 2012) as well as its function in migrant community social transfer (Abdul Malek & Budhwar, 2013). CQ has gained increasing significance due to global changes and disruptions (Hanci-Azizoglu & Alawdat, 2021) and experts now position it equally important to emotional intelligence (EQ) and intelligence quotient (IQ) (Earley & Ang, 2003; Earley & Peterson, 2004). Different cultural understanding requires active participation to improve both cultural awareness and behavior adaptation in multicultural situations. These competencies play an essential role in educational settings to combat ethnocentrism while developing intercultural linguistics skills and improving cultural intelligence.

Research Objectives

This research investigates the ethnocentric factors that drive intercultural linguistics and cultural intelligence development as well as their ethnocentric components and their effects on student understanding of intercultural linguistics and cultural intelligence.

Literature Review

Research in intercultural linguistics investigates the formation of cultural identities between communities as it reveals social relationships and cultural conflicts between groups. The development of interculturalism reveals societal inequalities because it reveals structural inequalities even though nationalism creates social homogeneity through unified storytelling). Hofstede's (1984) cultural dimensions remain useful for intercultural competence development but require enhancement through ethnographic research. Inclusive societies benefit from a combination of multiple disciplines to build competence according to Byram (1997) and Deardorff (2006). The awareness of cultural efficiency stems from being humble while it enables self-examination and openness to change but differs from standardized norms that define cultural competence (Lindsey et al., 2009; Lindsey et al., 2013). Language functions as a medium to display cultural beliefs (Risager, 2006) that creates conditions for intercultural dialogue. Such awareness strengthens empathy, adaptability, and engagement, while addressing stereotyping through structural reform and intercultural education. Alternatives to cultural fundamentalism stress context-based understanding, as seen in Holliday's (1999) concept of "small cultures" and Dervin's (2011) "liquid interculturality," both of which challenge essentialist perspectives and promote interpretive inclusivity. The identification of cultural norms both shared and distinct between groups represents a critical component for understanding (Hofstede, 2001) while simplistic approaches could potentially reinforce pre-existing stereotypes (Trompenaars & Hampden-Turner, 1997). The fundamental elements for effective intercultural engagement in educational and workplace settings consist of empathy and flexibility according to Deardorff (2006). Cultural fundamentalism exists as a rigid belief

system that creates stereotyping and intolerance while blocking social change (Gorski, 2008) and hinders the formation of unity and openness (Fuentes, 2022). Although Hofstede's framework delivers valuable understanding it becomes inflexible during application because this causes generalization; when used adaptively without essentialism it leads to peaceful global citizenship (Trompenaars & Hampden-Turner, 1997). Ethnographic approaches improve intercultural competence according to Du (2008) because they help develop empathy along with critical thinking skills when used with experiential learning approaches. The combination of intercultural linguistics with cultural intelligence (CQ) works to eliminate ethnocentrism (Earley & Ang, 2003) and supports global citizenship. As a cultural product language supports both identity maintenance and worldview expression while linguistic patterns disclose cultural standards which create intercultural understanding (Risager, 2006). Interactions between cultures enable learning to extend beyond the level of tolerance because CQ contains three core components: awareness, motivation, and behavioral adaptability (Ang & Van Dyne, 2008a; Adair et al., 2013). The educational path to overcome ethnocentrism (Bizumic, 2014) begins with education and continues through CQ development and self-reflection to create respectful global citizenship.

Research Framework

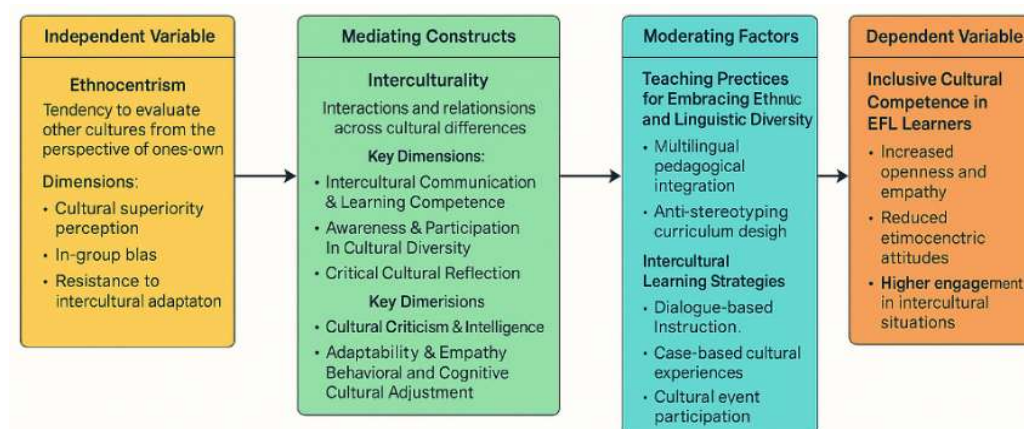

Figure 1 Research Framework

Methodology

1. Research Design

A mixed-methods study explored intercultural linguistics and cultural intelligence within ethnocentrism. The research examined components of intercultural linguistics and cultural intelligence, evaluated learning paradigms, and assessed role models' effectiveness. Both qualitative and quantitative approaches were used.

2. Qualitative Phase

Exploratory Design: Used to identify the meaning and components of Intercultural linguistics and cultural intelligence.

1. Key Informants: A total of five qualified experts, representing diverse regions and academic disciplines, were interviewed utilizing a semi-structured format. This approach resulted in an Index of Item Objective Congruence of 1.00.

2. Instrument Development: Interview questions were informed by literature and validated by an advisory committee.

3. Data Analysis: The research combined a literature review with expert input using the Index of Item Objective Congruence (IOC) for content validation. Semi-structured interviews provided qualitative data that were transcribed and thematically categorized to examine how Intercultural linguistics and cultural intelligence influence ethnocentrism from expert perspectives.

3. Quantitative Phase

1. Population & Sampling: The research included 75,336 undergraduate students from the Rajabhat University in northeastern Thailand. Confirmatory factor analysis (CFA) was used to validate Intercultural linguistics and cultural intelligence within ethnocentrism. Based on Bentler and Chou (1987), CFA needs 5 - 20 participants per parameter. The study involved 503 third-year EFL students from six Rajabhat Universities selected through two-stage random sampling.

2. Instrument: A questionnaire using a 7-point Likert scale (7-Strongly Agree to 1-Strongly Disagree) was used to assess interculturality linguistic and cultural intelligence. Five experts evaluated the instrument and confirmed its content validity using an Item Objective Congruence (IOC) index of 1.00. A pilot study with 50 non-sampled students yielded a Cronbach's alpha of 0.96.

3. Data Collection & Authorization: Permission was obtained from universities and relevant offices for data collection.

4. Analysis: Confirmatory Factor Analysis (CFA) and secondary CFA were conducted to validate theoretical constructs (Bentler and Chou (1987).

Results

This study examined intercultural linguistics and cultural intelligence within ethnocentrism by using EFA and CFA. The findings were presented across three sections aligned with the research objectives.

1. The Study of Indicators of Exploring Intercultural Linguistics and Cultural Intelligence.

Exploratory Factor Analysis (EFA) identified two core components among 14 significant indicators as follows.

1.1 Component 1 : Intercultural Communication and Learning Competence (eight indicators; eigenvalue = 7.989; variance explained = 53.26%). The specific indicators were detailed in Table 1.

Table 1 Factor Loadings for Component 1 : Intercultural Communication and Learning Competence.

Indicator	Description	Loading
IC1	Intercultural linguistics in language education necessitates understanding and respecting the cultures of others.	0.854
IC2	Effective cross-cultural interactions require active engagement and valuing of different cultures.	0.769

Table 1 (Cont.)

Indicator	Description	Loading
IC3	Creating an environment that fosters intercultural linguistics in the classroom enhances learning from diverse cultures.	0.790
IC4	The study of a second language must be integrated with the understanding of its culture.	0.752
IC5	Intercultural linguistics involves the appropriate engagement with and understanding of various cultures.	0.806
IC6	Genre literacy and effective communication strategies are key to enhancing intercultural understanding.	0.692
IC7	Face-to-face interactions and informal conversations can significantly expand cross-cultural competencies.	0.583
IC8	Participation in cultural events fosters positive engagement with Intercultural linguistics and enhances cultural intelligence.	0.768

Table 1 showed eight indicators of intercultural communication and learning competence, with loadings from .583 to .854, strongest in cultural respect and weakest in informal interactions, and an acceptable model fit.

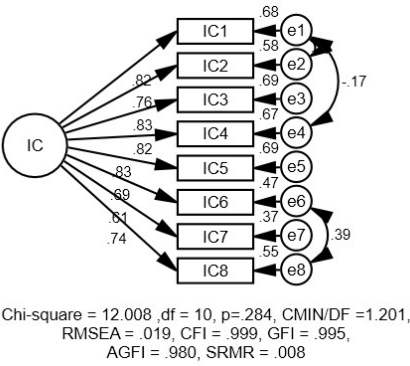

Figure 2 Confirmatory Factor Analysis for Intercultural Communication and Learning

Table 2 Results of Convergent Validity Analysis – Component : Intercultural Communication and Learning Competence (IC).

Indicator	λ		t	R ²	CR	AVE
	(Standardized)	(Unstandardized)				
IC1	0.82	1.00	-	0.68	0.918	0.783
IC2	0.76	0.92	22.963**	0.58		
IC3	0.83	1.00	22.007**	0.69		
IC4	0.82	0.95	20.498**	0.67		

Table 2 (Cont.)

Indicator	λ		t	R ²	CR	AVE
	(Standardized)	(Unstandardized)				
IC5	0.83	0.94	22.384**	0.69		
IC6	0.69	0.86	16.446**	0.47		
IC7	0.61	0.79	13.706**	0.37		
IC8	0.74	0.86	18.332**	0.55		

**p < .01

From Table 2, when examining convergent validity through the analysis of factor loadings, it was found that all component loadings were positive, ranging from 0.61 to 0.83, and were statistically significant at the .01 level.

1.2 Component 2: Cultural Criticism and Cultural Intelligence (six indicators; eigenvalue = 1.793; variance explained = 11.95%) The detailed indicators were presented in Table 3.

Table 3 The Factor Loadings for Component 2 : Cultural Criticism and Cultural Intelligence.

Indicator	Description	Loading
CR1	Western language teaching methods may not always align with the learning styles of students from other cultures.	0.768
CR2	Prioritizing the exclusive use of a foreign language in classrooms may devalue students' native languages and cultures.	0.792
CR3	Cultural intelligence plays a significant role in mitigating ethnocentrism and promoting inclusivity.	0.769
CR4	Collaborative efforts among educators can provide essential resources for understanding and addressing ethnocentrism.	0.711
CR5	Reflective practices on cultural biases are crucial for reducing ethnocentrism.	0.774
CR6	Engaging in critical discussions on ethnocentric attitudes can lead to greater intercultural understanding.	0.711

Table 3 showed cultural critique and intelligence indicators with loadings from .711 to .792, highest for native language devaluation and lowest for educator collaboration, with model fit shown in Figure 3.

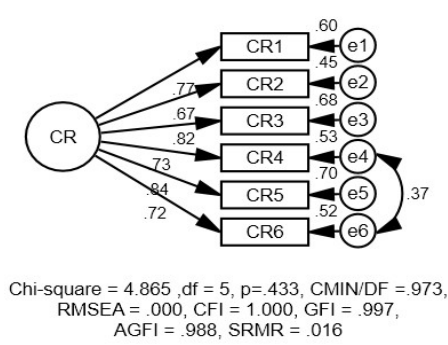

Figure 3 Confirmatory Factor Analysis for Cultural Criticism and Cultural Intelligence (CR).

Table 4 Results of Convergent Validity Analysis – Component : Cultural Criticism and Cultural Intelligence (CR).

Indicator	λ		t	R ²	CR	AVE
	(Standardized)	(Unstandardized)				
CR1	0.77	1.00	-	0.60		
CR2	0.67	1.21	14.846**	0.45		
CR3	0.82	1.06	18.784**	0.68		
CR4	0.73	0.83	16.774**	0.53		
CR5	0.84	1.11	18.684**	0.70		
CR6	0.72	0.87	16.726**	0.52	0.891	0.579

**p < .01

From Table 4, factor loadings showed positive values (0.67 - 0.84) and were significant at .01 level. CFA confirmed the model fit: CR = 0.918, AVE = 0.783 For IC, CR = 0.891, AVE = 0.579. All indicators showed significant factor loadings (p < .01) with a normal distribution.

2. The Study of Indicators of Ethnocentrism and Its Intersection with Intercultural Linguistics and Cultural Intelligence

Exploratory Factor Analysis (EFA) identified two components from 11 valid indicators as follows.

2.1 Component 1 : Awareness and Participation in Cultural Diversity within the Context of Language Learning (eight indicators; eigenvalue = 8.535; variance explained = 56.90%). The specific indicators were detailed in Table 5.

Table 5 Factor Loadings for Component 1 : Awareness and Participation in Cultural Diversity within the Context of Language Learning.

Indicator	Description	Loading
AW1	Intercultural linguistics in language education requires understanding and respecting the cultures of others.	0.815

Table 5 (Cont.)

Indicator	Description	Loading
AW2	Actively engaging with and valuing different cultures is essential in cross-cultural interactions.	0.795
AW3	Fostering intercultural linguistics in the classroom involves creating an environment where students can learn from different cultures.	0.784
AW4	The understanding of a second language's culture must go hand in hand with language learning.	0.682
AW5	Intercultural linguistics involves understanding various cultures and engaging with them appropriately.	0.732
AW6	Recognizing the role of language in shaping cultural identity is essential for effective intercultural communication.	0.759
AW7	Interpersonal interactions that highlight ethnolinguistic variations strengthen cross-cultural appreciation and understanding.	0.718
AW8	Participation in linguistic and cultural exchange activities deepens awareness of how language influences intercultural linguistics and intelligence.	0.798

Table 5 showed eight indicators of cultural diversity awareness and participation, with loadings from .718 to .815, strongest in cultural understanding and weakest in ethnolinguistic interactions, with acceptable model fit (Figure 4).

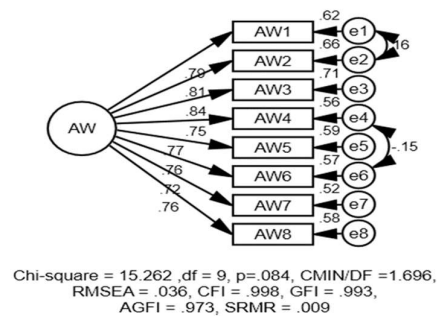

Figure 4 Confirmatory Factor Analysis for Awareness and Participation in Cultural Diversity within the Context of Language Learning (AW).

Table 6 Results of Convergent Validity Analysis for the Component: Awareness and Participation in Cultural Diversity within the Context of Language Learning (AW).

Indicator	λ		t	R ²	CR	AVE
	(Standardized)	(Unstandardized)				
AW1	0.79	1.00	-	0.62	0.924	0.688
AW2	0.81	1.05	22.066**	0.66		

Table 6 (Cont.)

Indicator	λ		t	R ²	CR	AVE
	(Standardized)	(Unstandardized)				
AW3	0.84	1.10	23.127**	0.71		
AW4	0.75	1.05	17.791**	0.56		
AW5	0.77	1.02	18.489**	0.59		
AW6	0.76	1.02	17.889**	0.57		
AW7	0.72	1.02	16.291**	0.52		
AW8	0.76	1.08	17.689**	0.58		

**p < .01

From Table 6, the convergent validity was examined by analyzing the factor loadings. The results showed that the loadings for all observed variables were positive, ranging from 0.72 to 0.84, and all were statistically significant at the .01 level.

2.2 Component 2 : Teaching Practices for Embracing Ethnic and Linguistics Diversity. (three indicators; eigenvalue = 1.360; variance explained = 9.07%). The detailed indicators were presented in Table 7.

Table 7 Factor Loadings for Component 2 : Teaching Practices for Embracing Ethnic and Linguistics Diversity.

Indicator	Description	Loading
TE1	Teaching methods that integrate ethnolinguistic diversity can better address students' cultural and linguistics needs.	0.774
TE2	Ignoring the interplay between native languages and foreign languages in the classroom risks reinforcing linguistics hierarchies.	0.886
TE3	Cultural intelligence enables individuals to navigate the complexities of ethnolinguistic differences in diverse environments.	0.693

Table 7 showed three teaching practice indicators for ethnic and linguistic diversity, with loadings from .693 to .886, strongest in native-foreign language interplay risks and weakest in cultural intelligence for ethnolinguistic differences, with acceptable model fit (Figure 5).

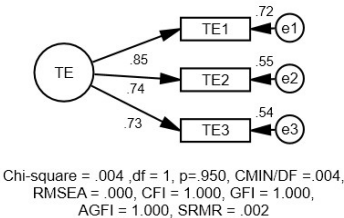

Figure 5 Confirmatory Factor Analysis for Teaching Practices for Embracing Ethnic and Linguistics Diversity (TE)

Table 8 Results of Convergent Validity Analysis for the Component: Teaching Practices for Embracing Ethnic and Linguistics Diversity (TE)

Indicator	λ		t	R ²	CR	AVE
	(Standardized)	(Unstandardized)				
TE1	0.77	1.00	-	0.60	0.819	0.602
TE2	0.67	1.21	14.846**	0.45		
TE3	0.72	0.87	16.726**	0.52		

**p < .01

Factor loadings from Table 8 were positive (0.67 - 0.77) and significant at .01 level, demonstrating convergent validity. Confirmatory Factor Analysis (CFA) supported construct validity: For AW, CR = 0.924, AVE = 0.688, For TE, CR = 0.819, AVE = 0.602. Goodness-of-fit indices confirmed the appropriateness of both models.

3. The Study of Indicators of Strategies for Harnessing Ethnocentrism for Positive Growth

Exploratory Factor Analysis (EFA) revealed two components among 13 valid indicators:

3.1 Component 1 : Promoting awareness and skills for living with cultural diversity (nine indicators; eigenvalue = 9.283; variance explained = 61.89%). The specific indicators were detailed in Table 9.

Table 9 Factor Loadings of Component 1: Promoting Awareness and Skills for Living with Cultural Diversity.

Indicator	Description	Loading
PR1	Understanding and respecting the cultures of others is crucial in language education.	0.827
PR2	Effective cross-cultural interactions require active engagement with and valuing of diverse cultures.	0.752
PR3	Creating an environment that fosters intercultural linguistics enhances learning from different cultures.	0.800
PR4	Developing critical thinking skills can help students analyze their own biases.	0.641
PR5	Encouraging collaborative learning in the classroom fosters understanding and reduces bias.	0.748
PR6	Providing diverse resources for cultural learning broadens perspectives.	0.614
PR7	Creating spaces for in-depth discussions on biases strengthens awareness.	0.751
PR8	Teaching appropriate ways to adapt to different cultures reduces conflict.	0.645
PR9	Participating in community projects can enhance the understanding of cultural diversity.	0.830

Table 9 showed nine indicators for promoting awareness and cultural diversity skills, with loadings from .614 to .830 and an acceptable model fit (PR).

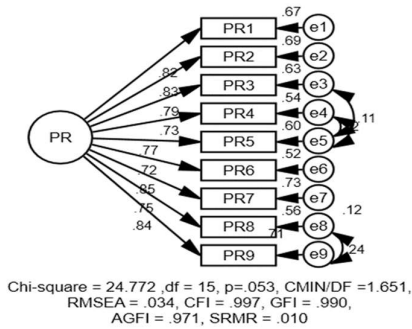

Figure 6 Confirmatory Factor Analysis for Promoting Awareness and Skills for Living with Cultural Diversity (PR)

Table 10 Results of Convergent Validity Analysis for the Component: Promoting Awareness and Skills for Living with Cultural Diversity (PR).

Indicator	λ		t	R ²	CR	AVE
	(Standardized)	(Unstandardized)				
PR1	0.82	1.00	-	0.67	0.938	0.806
PR2	0.83	1.02	22.266**	0.69		
PR3	0.79	1.00	24.299**	0.63		
PR4	0.73	0.97	19.200**	0.54		
PR5	0.77	1.03	20.383**	0.60		
PR6	0.72	0.96	18.826**	0.52		
PR7	0.85	1.13	20.917**	0.73		
PR8	0.75	1.00	19.386**	0.57		
PR9	0.84	1.14	22.214**	0.71		

**p < .01

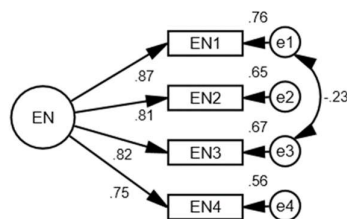
Factor loadings analysis showed all indicators for promoting awareness and skills for cultural diversity had significant positive values (0.72 - 0.85, p<.01).

3.2 Component 2 : Enhancing Awareness and Skills for Living with Cultural Diversity (four indicators; eigenvalue = 1.135; variance explained = 7.57%). The detailed indicators were presented in Table 11.

Table 11 Factor Loadings for Component 1: Enhancing Awareness and Skills for Living with Cultural Diversity

Indicator	Description	Loading
EN1	Using case studies from various cultures makes learning more relevant and interconnected.	0.779
EN2	Creating a safe space where learners feel comfortable sharing their opinions about culture helps alleviate the stress caused by ethnocentrism.	0.799
EN3	Emphasizing cross-cultural group work enhances collaboration skills.	0.865
EN4	Organizing cultural exchange activities bridges cultural gaps.	0.662

Table 11 showed four indicators for promoting learning experiences through intercultural interactions, with loadings from .662 to .865 and an acceptable model fit (EN).

Chi-square = 2.131, df = 1, p = .144, CMIN/DF = 2.131,
RMSEA = .045, CFI = .999, GFI = .998,
AGFI = .981, SRMR = .009

Figure 7 Confirmatory Factor Analysis for Enhancing Awareness and Skills for Living with Cultural Diversity (EN)**Table 12** Results of Convergent Validity Analysis for the Component: Enhancing Awareness and Skills for Living with Cultural Diversity (EN).

Indicator	λ		t	R ²	CR	AVE
	(Standardized)	(Unstandardized)				
EN1	0.87	1.00	-	0.76	0.885	0.658
EN2	0.81	0.92	19.391**	0.65		
EN3	0.82	1.09	20.427**	0.67		
EN4	0.75	0.79	18.059**	0.56		

**p < .01

Conclusion and Discussion

1. Conclusion

The results confirm that intercultural linguistics and cultural intelligence represent fundamental concepts that reduce ethnocentrism among EFL students in Thai higher education. The validated components, Intercultural Communication and Learning Competence, and Cultural

Criticism and Cultural Intelligence, showed strong reliability with high composite reliability ($CR > 0.89$) and average variance extracted ($AVE > 0.57$). Students with stronger competencies demonstrate reduced ethnocentric tendencies and increased participation in inclusive learning. Enhancing experiences and fostering empathy can be achieved through promoting interactions, between different cultures and utilizing reflective teaching methods as suggested by this research study, which offers valuable theoretical knowledge and actionable advice, for improving culturally sensitive education in various settings.

2. Discussion

The research investigates how intercultural understanding and cultural intelligence affect ethnocentric behavior in Thai students learning English as a foreign language. The research identified two essential components which are (1) Intercultural Communication and Learning Competence and (2) Cultural Criticism and Cultural Intelligence that enhance cultural adaptability (Deardorff, 2006; Byram, 1997). The CFA validation results demonstrated strong internal consistency and construct validity because CR exceeded 0.89 and AVE exceeded 0.57 suggesting these factors play a significant role in reducing ethnocentric attitudes (Ang & Van Dyne, 2008b). Expert interviews demonstrated reflective discussions and anti-stereotype strategies which develop cultural empathy according to cultural proficiency frameworks (Lindsey et al., 2009; Lindsey et al., 2013). The research supports Deardorff's (2006) and Ang and Van Dyne's (2008b) frameworks because critical cultural tasks lead learners to show adaptive behavior. Educational institutions must implement cultural exploration practices. Challenges persist in rural contexts with limited cultural exposure, where structural barriers can inhibit intercultural programmes (Risager, 2006). This study confirms the importance of intercultural linguistics in developing global-minded EFL learners by presenting a model for curriculum design and policy promoting inclusive learning.

Suggestions

Limitations or Further Research

This study is limited by its focus on Rajabhat University students, which may not reflect broader populations. Future research should explore longitudinal impacts of intercultural training or examine differences across urban and rural institutions.

References

- Abdul Malek, M., & Budhwar, P. (2013). Cultural Intelligence as a Predictor of Expatriate Adjustment and Performance in Malaysia. *Journal of World Business*, 48, 222 - 231. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2012.07.006>.
- Adair, W. L., Hideg, I., & Spence, J. R. (2013). The Culturally Intelligent Team : The Impact of Team Cultural Intelligence and Cultural Heterogeneity on Team Shared Values. *Journal of Cross - Cultural Psychology*, 44(6), 941 - 962. <https://doi.org/10.1177/0022022113492894>.
- Ang, S., & Inkpen, A. C. (2008). Cultural Intelligence and Offshore Outsourcing Success : A Framework of Firm - Level Intercultural Capability. *Decision Sciences*, 39(3), 337 - 358. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5915.2008.00195.x>.
- Ang, S., & Van Dyne, L. (2008a). *Conceptualization of Cultural Intelligence : Definition, Distinctiveness, and Nomological Network*. Routledge.

- Ang, S., & Van Dyne, L. (2008b). *Handbook of Cultural Intelligence : Theory, Measurement and Application*. Routledge.
- Arasaratnam, L. A. (2012). *Intercultural Spaces and Communication within : An Explication*. Australian Bentler, P. M., & Chou, C. P. (1987). Practical Issues in Structural Modeling. *Sociological Methods & Research*, 16(1), 78 - 117. <https://doi.org/10.1177/0049124187016001004>.
- Bizumic, B. (2014). Who Coined the Concept of Ethnocentrism? A Brief Report. *Journal of Social and Political Psychology*, 2(1), 3 - 10. <https://doi.org/10.5964/jspp.v2i1.264>.
- Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.
- Deardorff, D. K. (2006). Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10, 241 - 266. <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>.
- Dervin, F. (2011). A Plea for Change in Research on Intercultural Discourses : A ‘Liquid’ Approach to the Study of the Acculturation of Chinese Students. *Journal of Multicultural Discourses*, 6(1), 37 - 52. <https://doi.org/10.1080/17447143.2010.532218>.
- Du, W. H. (2008). *Integrating Culture Learning into Foreign Language Curricula : An Examination of the Ethnographic Interview Approach in a Chinese as a Foreign Language Classroom* [Unpublished Doctoral dissertation]. University of Wisconsin - Milwaukee.
- Earley, P. C., & Ang, S. (2003). *Cultural Intelligence : Individual Interactions Across Cultures*. Stanford University Press.
- Earley, P. C., & Peterson, R. S. (2004). The Elusive Cultural Chameleon : Cultural Intelligence as a New Approach to Intercultural Training for the Global Manager. *Academy of Management Learning & Education*, 3(1), 100 - 115. <https://doi.org/10.5465/amle.2004.12436826>.
- Fuentes, A. (2022). Evolving Belief, Evolving Minds : Evolutionary Insights into the Development and Functioning of Human Society. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 16. <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2022.928297>.
- Gorski, P. C. (2008). Good Intentions are Not Enough : A Decolonizing Intercultural Education. *Intercultural Education*, 19(6), 515 - 525. <https://doi.org/10.1080/14675980802568319>.
- Hancı-Azizoglu, E. B., & Alawdat, M. (2021). *Rhetoric and Sociolinguistics in Times of Global Crisis*. IGI
- Higgen, S., & Mösko, M. (2020). Mental Health and Cultural and Linguistic Diversity as Challenges in School? An Interview Study on the Implications for Students and Teachers. *PLOS ONE*, 15(7), e0236160. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0236160>.
- Hofstede, G. (1984). *Culture’s Consequences : International Differences in Work-Related Values*. Sage.
- Hofstede, G. (2001). *Culture’s Consequences : Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations*. Sage.
- Holliday, A. (1999). Small Cultures. *Applied Linguistics*, 20(2), 237 - 264. <https://doi.org/10.1093/applin/20.2.237>.
- Khan, K. Z., Hasan, K., Ali, A., & Arif, M. I. (2020). *Measuring the Effects of Emotional Intelligence, Leaders* (3rd ed.). Corwin Press.
- Lee, J., Crawford, A., Weber, M. R., & Dennison, D. (2018). Antecedents of Cultural Intelligence Among American Hospitality Students : Moderating Effect of Ethnocentrism. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 30(3), 167 - 183. <https://doi.org/10.1080/10963758.2018.1444494>.

- Lin, C. (2020). Understanding Cultural Diversity and Diverse Identities. In Leal Filho, W., Azul, A. M., Brandli, L., Özuyar, P. G., & Wall, T. (Eds.), *Quality Education* (929 - 938). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95870-5_37.
- Lindsey, R. B., Roberts, L. M., & Campbell-Jones, F. L. (2013). *The Culturally Proficient School : An Implementation Guide for School Leaders* (2nd ed.). Corwin Press.
- Lindsey, R. B., Robins, K. N., & Terrell, R. D. (2009). *Cultural Proficiency : A Manual for School Leaders* (3rd ed.). Corwin Press.
- Ramírez-Verdugo, M. D., & Márquez, E. (2022). A Sociocultural Study on English Learners' Critical Thinking Skills and Competence: In Information Resources Management Association (Eds.), *Research Anthology on Applied Linguistics and Language Practices* (1237 - 1257). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-5682-8.ch058>.
- Risager, K. (2006). *Language and Culture : Global Flows and Local Complexity*. Multilingual Matters.
- Semenov, A. (2022). An Analysis of Aleksandar Vučić's 2019 National Assembly Speech. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 30(2), 259 - 272. <https://doi.org/10.1080/25739638.2022.2092260>.
- Trompenaars, F., & Hampden-Turner, C. (1997). *Riding the Waves of Culture* (2nd ed.). Nicholas Brealey.
- Yunlu, D. G., Clapp-Smith, R., & Shaffer, M. (2017). Understanding the Role of Cultural Intelligence in Individual Creativity. *Creativity Research Journal*, 29(3), 236 - 243. <https://doi.org/10.1080/10400419.2017.1360070>.